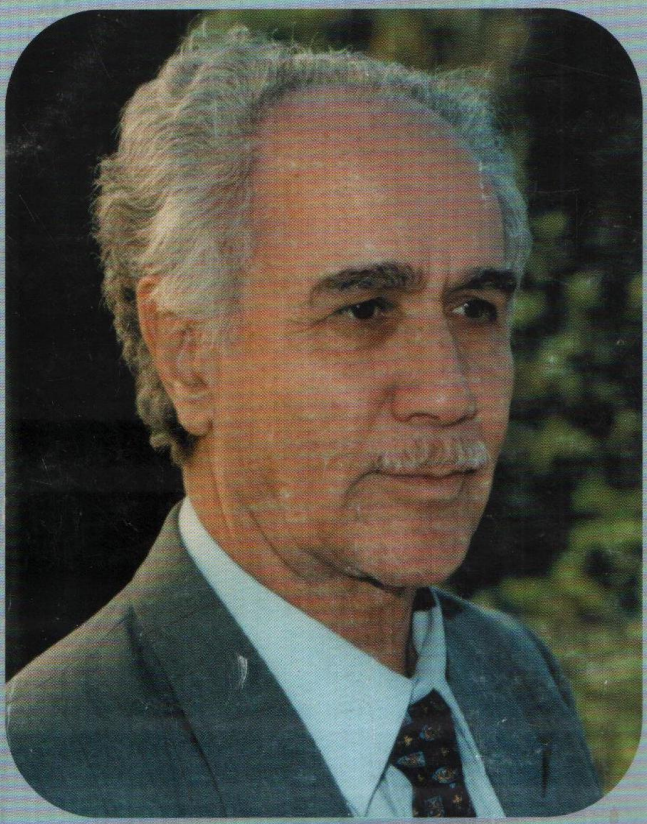
Kemal Burkay

ANILAR BELGELER

Cilt 1

Roja Nû Yayınları : 54
Birinci baskı : Stokholm, Kasım 2001

ISBN : 91 761 058 6

Yayına Hazırlayan: Ünal Yardımcı

Kemal Burkay

ANILAR BELGELER

Cilt 1

ROJA NÛ YAYINLARI

Birinci Baskıya Önsöz

Anılarımı yazmaya 1989 yılında başladım, yoğun politik çalışmalar ve öteki yazı işleri arasında zaman buldukça sürdürdüm. Son üç-dört yılda ise bu işe daha da yoğunlaştım ve 2000 yılı ortalarında bitirdim. Şu anda elinizde olan birinci cilt, 1974 yazına kadar olan bölümü kapsıyor. Bunu izleyen bölümde ise Kürdistan Sosyalist Partisi'nin kuruluşu ve onu izleyen, benim de içinde aktif olarak yer aldığım politik gelişmeler var. Yani bu bölüm bir tür parti tarihi niteliğinde. Bunun yanısıra yaşadığım dönemin önemli politik olaylarını bir bütün olarak yansıtmaya çalıştım. Kürt ulusal hareketi ile Türkiye politik -daha çok da sol- hareketindeki önemli gelişmelere, örgütlere, liderlere, bir dereceye kadar da uluslararası gelişmelere değindim.

Bundan sonraki bölüm, belgelerle birlikte iki ya da üç cilt tutuyor. Onları da uygun bir zamanda basmak üzere yayına hazırlıyorum.

Gerek ek belgelerin önemli bir bölümünün diziminde emeği geçen, gerekse sayfa düzenini yapan ve kitabı yayına hazırlayan arkadaşım Ünal Yardımcı ile fotoğraf ve ek belgelerin düzenlenmesinde emeği geçen Mıraz'a teşekkür ederim.

Kemal Burkay
Haziran 2001-Stokholm

ANILAR - BELGELER

Giriş

Bir süredir anılarımı yazmayı düşünüyorum. Oysa erken değil mi? Geçmişe dönmek bir yaşlılık ve yorgunluk belirtisi mi? Hem işlerim bitmedi, yapmayı düşündüğüm birhayli şey var daha; onları yarım bırakıp gitmek istemem. Ama benim gibi dostu da düşmanı da çok birinin yaşamında ölümün nasıl, ne zaman geleceği belli olmaz. Tedbirimi almalıyım! Çoğu, anılarını yazmayıp yaşadıkları olayların ve dönemin öyküsünü kısa da olsa bize bırakmadıkları için, geçmişin politik olaylarında rol oynamış Kürt aydınlarından hep yakınmışımdır. Aynı duruma düşmek istemem. Yaşadığım dönemde ülkemin politik ve kültürel yaşamındaki katkım ya da rolüm nedir, ne değildir, ayrı bir konu. Ama gerek kişisel, gerek politik yaşamda ilginç ve önemli bulduğum olayları, bunlara ilişkin duygu ve düşüncelerimi diğer insanlarla paylaşmak isterim. Bugünkü ve gelecek kuşaklar belki de ondan yararlanacaktır.

1989

ÇOCUKLUĞUM

Dırban ve Canik

İşe çocukluk anılarımdan başlıyorum. Uzak geçmişe bir yolculuk bu. Şimdi yurdumdan, doğup büyüdüğüm yerlerden, uğruna mücadele ettiğim insanlardan uzakta, en çok hatırladığım çocukluk günlerimdir, çocukluğumu geçirdiğim topraklardır.

Sıradan bir Kürt köyündc, sıradan bir köylü ailesinin çocuğu olarak dünyaya gclmişim. Tarihe izler bırakan bir çevrede, veya böylesi olaylar içinde geçen bir çocukluk değil bu.

Dersim ilinin, sonradan oraya takılan adla Tunceli'nin, Mazgirt ilçesi, Dırban köyünde doğmuşum. Köyümüzün adını da Türkçeleştirmiş, "Kızılkale" demişler. Ama köylüler, resmi işlemlerin dışında, köyün asıl adını, Kürtçesini kullanırlar.

Doğum günümü bilmiyorum. Hatta, nüfus cüzdanıma 1937 yazılmışsa da, doğum yılım bile tam belli değil. Ben ve İnci ablam, okula başlıyacağımız zaman nüfusa yazıldık. Şimdi belki biraz farklı; ama o zamanlar özellikle köylük ycrlcrdc düzenli bir kayıt sistemi yoktu. Bizim ülkemizde doğum günü kutlama geleneği de yoktur. Öyle olunca da, her birinin bir dizi çocukları olan, birçoğu daha bebekken ölcn, okumasız yazmasız, yaşam telaşındaki bu yoksul köylülcr için doğum gününü hatırda tutmanın ne önemi var?

Köylüler, gününü, yılını değilse de, doğum olayını, kendilerincc önemli bazı olaylara göre, yaklaşık olarak hatırlarlar. Örncğin, "sen doğduğun zaman" derler, "çok kar yağmıştı!" Ya da, "arpa derimi zamanıydı.." Anncm benimlc ilgili olarak şöyle derdi: "Ekin biçme zamanıydı, sen kundaktaydın ve uzaktan top sesleri geliyordu. Askerin Dersim'i kırdığı zamandı..."

Böylccc, nüfus kaydımda doğum tarihi olarak 1 Ocak 1937 yazıyorsa da, gerçcktc benim 1938 yılı kışı ya da ilkbahar aylarında doğduğum anlaşılıyor.

Son ünlü Dersim ayaklanmasına Mazgirt yöresi katılmamış. Bu nedenle ordu bu yörede genel bir kırıma girişmemiş. Ama ayaklanma bastırıldıktan

sonra, 1938 yılında tüm köylere uğramış. Bir birlik de birkaç günlüğüne bizim köyde karargah kurmuş. Mazgirt yöresinde hemen her köyden, genellikle köyün ileri gelenleri, sözü dinlenir kişileri Mazgirt'e çağrılmışlar. Gidenler bir daha geri dönmemiş.. Onlar, ilçe merkezine ulaşmadan, "Kêrt" denen geçidi aşar aşmaz tutulup kurşuna dizilmişler. Bizim köyden de böylesi birkaç kurban verilmiş. Kêrt'te kurşuna dizilenlerin öykülerini birçok kez çeşitli insanlardan dinledim. Bu arada kimi idareciler, subaylar iyi altın toplamış, zengin olmuşlar..

* * *

Mazgirt ilçesinin kuzey sınırı Tunceli merkezi ve Nazmiye'den yalçın dağlarla ayrılır. Halkın kutsal saydığı ve yazları kurban kesmeye gelen ziyaretçilerle dolup taşan *Düzgün* Dağı bunlardan biridir. Kuzeydoğu'da Kiği'ye doğru ise *Sulb* û *Sutar* dağlarının dorukları görünür. İlçe güneyde Elazığ'ın Palu ve Karakoçan ilçeleriyle sınırdaştır. Bu sınırı Peri Suyu oluşturur. Batısında Munzur Irmağı vardır. Bu ikisi Peri'de buluşur, Pertek'e doğru akar, ilerde Murat Irmağı'yla birleşirler. Mazgirt yöresi güneye, yani Munzur'a ve Peri Suyu'na doğru hafif bir eğimle iner. Tarıma elverişlidir, özellikle Çarsancak yöresi verimli topraklarla kaplıdır. Daha çok tahıl, yer yer de pamuk, susam ve kenevir yetiştirilir. Kuzeye doğru giderek yükselen ve *Hıran* diye adlandırılan yöre ise daha çok meşe ormanlarıyla kaplıdır ve keçi beslenir.

Bizim köy Çarsancak bölgesi ile Hıran arasında, yaklaşık iki bin metre yüksekliktcki *Sawa* Dağı'nın eteğindedir. Sawa ağaçsızdır; güneşten kavrulmuş gibi morumsudur, gevenlerle ve kızıl kanatlı çekirgelerle kaplıdır. Tam tepede bulunan eski mezar kalıntılarının Şahismail ile Arabözengi'ye ait olduğu söylenir. Elbet bunun gerçekle bir ilgisi yoktur. Kürdistan'ın başka yerlerinde de bu türden, Şahismail'e ve efsanevi karısı Arabözengi'ye ait olduğu söylenen mezarlar vardır. Sawa bir ziyaret yeridir. Çevre köyler yazları ve sonbaharda buraya kurban kesmeye gelirler. Tam tepede, kardan ve güneşten korunmak için bir kulübe yapılmış.

Güneye, Peri Suyu'na doğru manzara engindir. Ötede, uzaklarda, Güneydoğu Toroslar ufku bir yay gibi kuşatır.

Dırban o zamanlar yüz yirmi haneliydi. Mazgirt'in büyük köylerinden biridir. Geniş ve engebeli bir alana kurulmuştur, bahçeliktir. Eskiden hemen hemen tümüyle meşe ormanıyla kaplıymış. Meşeler sökülüp tarla yapılmış. Bugün bile yer yer meşeliktir. Sawa'dan gelen bir dere köyü ikiye böler. Güçlü yağmurlarda, özellikle de dolu yağdığında sel gelir, dere taşar. Yazın ise nerdeyse kurur. Dere yatağı köyün alt yanında, *Xirêwe* (harabe, yıkıntı) denen yerde geniş ve derin bir çöküntü halini alır. İhtimal ki burası sellerle yarılmış, zamanla büyük toprak kaymaları, çöküntüler olmuştur. Xirêwe meşelik ve cevizliktir. Daha güneyde, Lamk köyünün üst tarafında, *Baldaşı* denen yüksek, bıçakla kesilmiş gibi dümdüz ve uzun kaya kütlesi yer alır.

Ortalara ve yukarılara doğru büyük arı kitleleri oyuklara yuva yapmıştır ve bal kayadan aşağı doğru akar.

Bizim mahalle köyün batı yakasına, Sawa'ya doğru düşer. Suyu, *Gov* denen yöredeki çeşmeden ve daha ötede, Sawa'nın eteğindeki *Kanya Sıpi*'den (Beyaz Pınar) gelir. Gov'un üst yanı, *tat* dediğimiz, tarla olarak kullanılamıyan, otlak olarak bile verimsiz, taşlık, geniş bir alandır. Öte yüzünde Şilk köyü vardır ve Şilk'in üst başında, *Çavi* (göze) denen yörede değirmen çeviren gür bir su fışkırır. Dere boyu sık cevizliktir ve ceviz ağaçları kavaklar gibi dümdüz yükselmişlerdir. İnsan bu kadar suyun küçük ve çıplak Sawa'nın eteğinden nasıl fışkırdığına şaşar..

Kanya Sıpi de Gov da bol sulu pınarlardır. Yine de mahallemize yetmezdi. Köylüler yazları su yüzünden sık sık kavga ederlerdi. Sözde sulama için bir sıra olurdu. Ama erkekleri sayıca fazla, güçlü ve pervasız olanlar sıra filan dinlemezler, küreklerini arka vurur, suyu keser götürürlerdi. Bu yüzden sık sık kavga çıkar, kafa göz yarılırdı. Köy yerinde erkek çocukların tercih edilmesi boşuna değil. Aile ocağını sürdürmenin yanısıra, her erkek aile için bir güçtür; hem üretim, hem kavga için..

Aslında azıcık teknik katkı ve düzenleme olsa, bu sular çoktu bile. Kimi zaman, kullanılmadığı için boşa akıyor, ya da uzun toprak arklarda telef oluyordu. Pınarların başına beton havuzlar yapılsa ve su arkları iyileştirilse, insanlar sıralarına saygılı olsa, bu kadar su bizim mahalle gibi ikisine, üçüne yetcrdi.

Kürtler aşiretleriyle anılırlar. Bizim köy ve çevre köylerin bir kısmı *Şadi* aşiretindendir. Doğu'ya doğru *İzol,* kuzeye doğru ise *Xıran* (Hıran) aşireti yerleşmiştir. Bunlar Kürtçenin *Kurmanci* denen lehçesini konuşan aşiretlerdir. Nüfusunun büyük çoğunluğunu *Pilwenk* aşiretinin oluşturduğu Pertek yöresi de Kurmanci konuşur. Pilwenk de Şadi aşiretinin bir koludur. Kuzeye doğru, dağların öbür yanında ise, Kürtçe'nin *Zazaca* lehçesini konuşan Dersim aşiretleri vardır. Onların konuştuğu Zazacaya, yerel dilde *Dımıli* denir. Bizim yöreler de Dersim'e dahil olmakla birlikte, nedense çevre halkı, asıl kuzey kesimini Dersim'den sayar. Annem oradan, *Alan* aşiretinden olduğu için de, köyde çoğu kez asıl adıyla değil, "Dêrsimi" diye çağrılırdı..

Bizim köyün güneyinden itibaren Çarsancak mıntıkasıdır. O zamanlar Çarsancak köyleri tümden beylerin mülkü idi. Tümü de Türk ve birbirleriyle akraba olan Çarsancak beyleri, sözkonusu köyleri aralarında bölüşmüştüler. Toprakları maraba usulü ekip biçenler ise Kürtlerdi. 1950'lerden itibaren Kürt toplumunun dışa açılması hızlanınca ve bölgede pazarla ilişkiler güçlenince Çarsancak'ta da çok şey değişti. Ellerine para geçen köylüler bu toprakları beylerden satın aldılar. Çoğu kez de, tapu kayıtlarından, noter işlemlerinden anlamadıkları için aldatıldılar ve aynı toprağı yeniden ve yeniden satın almak durumunda kaldılar. Ama sonunda toprağa sahip oldular

ve beyler bölgeyi terk etti. Beyler bakımından da eski şaşaalı dönem zaten kalmamıştı. Kent yaşamını az çok tanıyan beyler, Kürtlerle çevrili topraklarda, çoğu zaman da onlarla sürtüşme halinde yaşamaktan bıkmışlardı. Toplu paranın çekiciliğine kapıldılar ve topraklarını sattılar. Ne var ki, bu paraları pek çabuk tükettiler; çok geçmeden Elazığ'da ve Adana'da beş parasız kaldılar. Herhangi bir işe, sanata alışık olmadıkları için de çoğu ne yapacağını şaşırdı; elde ayağa düştüler.

Babam, Annem ve Kardeşlerim

Annemin adı Azime, babamınki Rıza. "Rızi Ali Zeynê" derlerdi. Yani dedem Ali, dedemin annesi de Zeynê oluyor. Kürtlerde erkeklerin anne adıyla anılması seyrek rastlanan bir olay. Kişi ya babadan öksüz olmalı, ya da annesi, babasını gölgede bırakacak kadar etkin, ünlü bir kadın..

Babam da, onun büyük kardeşi amcam Molla İsmail de köyümüzdeki, o dönemde Arap harfleriyle eğitim yapan okulu bitirmişler. Eskiden Kürt köylerinde okul çok ender olurdu. Bu nedenle bizim köylüler bayağı şanslı sayılır. Yine de bu okula itibar edip de doğru dürüst okuma-yazma öğrenmiş olanların sayısı azdı. Köylülere ait toprak damlı bir evde eğitim yapan bu okul, bir dönem kapanmış, daha sonra ise Latince eğitim yapan, iki derslikli, çatılı bir okul binası yapılmıştı. Amcam bizim köye ve yakın çevreye mollalık yapıyordu. Ama bu, Alevilere özgü bir mollalıktı. Bilindiği gibi Alevilerde namaz kılma geleneği yoktur (bizim yörede yalnızca cenaze namazı kılınırdı), bu nedenle köylerinde cami de yoktur. Bu tür mollalar gerektiği zaman, örneğin ölümü bekleyen hasta başında kuran okur, cenaze namazı kıldırır ve benzer az sayıdaki dini görevleri yapar. Amcamın ölümünden sonra, din eğitimi görmüş pek az kimse kaldığı için, bu işi babam yapmaktaydı.

Amcamı sakalı ve babacan yüzüyle hayal meyal hatırlarım. Onunla ilgili en canlı anım ise ölümüdür. Evlerinde yas tutulmuş, helva yapılmıştı. Tereyağı ve balla yapılan güzelim helvadan bize yedirmediler. Ölü evinden olduğumuz için günahmış..

Amcamdan sonra karısı, ki annemle amca kızı oldukları için ona teyze derdik, bir erkek gibi evin işlerini yürüttü, amcamdan olan tek oğlunu büyüttü, okuttu ve uzun yaşadı. Sert yapılı, mücadeleci, dirençli, tipik bir Kürt kadınıydı.

Annem Azime ise, teyzemin zıddına sessiz, mahçup, içe kapanık bir kadındı. Dersim'in Zazaca konuşan Alan aşiretindendiler. Çocukluğumda annemin bize anlattıklarından aklımdan kaldığı kadarıyla *Quşxane* köyündendiler. Annem babasını çocukken yitirmiş. Annesi ise yeniden evlenip başka köye gittiği için akrabalarının yanında büyümüş. Kendisinden küçük bir kardeşini, yine Dersim isyanlarından biri sırasında bir subayın evlatlık

Annesi (1970'li yıllarda)

edinerek götürdüğünü anlatırdı. Onunla ilgili olarak bir daha bilgi alamamış. Akrabalarından çoğu kişi 1938 yılında kurşuna dizilmişler.

Bizim çocukluğumuzda Kürtler arasında geleneksel yaşam daha da güçlüydü. Aile reisiyle birlikte onun bir dizi oğulları ve gelinlerinin, torunlarının aynı çatı altında, büyük evlerde birarada yaşadığı büyük aileler vardı. Ama o günlerden bu yana çok şey değişti. Köy dışa açıldı, göç hızlandı; böylesi büyük aileler de artık seyrekleşti, ortadan kalkmaya yüz tuttu.

Dedemin ölümünden sonra amcamla babam birlikteliği uzun zaman sürdürememişler. Bunun nedeni ise daha çok babamın huysuzluğuna bağlanırdı. O zaman iki evimiz varmış. Biri köyün ortasında, biri de köyün dışına doğru, bahçe içinde. Köy içindeki evi, *dıng* denen ve bir atla çalıştırılan dövme değirmenini, sulu bir tarlayı ve bir bölüm susuz toprağı bir yana, bahçe ile diğer bir bölüm susuz toprağı bir yana ayırmışlar ve seçim işini de, geleneğe uygun olarak küçük kardeşe, yani babama bırakmışlar. O bahçeyi seçmiş. Bu yüzden annem onu aptal olmakla suçlardı. Öteki kesim daha ekonomikmiş. Doğru elbet. Köyün dışa kapalı olduğu, meyvelerin satılmadığı, bu nedenle de bahçenin ekonomik değerinin olmadığı o dönemde, geçimini düşünen bir köylü dövme değirmenini ve sulu tarlayı seçer. Ama sözkonusu bahçe içinde büyüyen ben, hep babama hak verdim. Böyle yapmakla akıllıca bir iş yapmasa bile, yüreklice bir iş yapmış!

Oldukça yaşlı bir bahçeydi bu. Yedi kadar kocaman ceviz ağacının yanısıra armut, elma, kayısı, dut, badem, dardağan ve alıç ağaçları vardı. Tüm ağaçlar yaşlı ve genellikle iriyarıydılar. İki de kocaman asma vardı. Eskiden evin bitişiğinde küçük bir üzüm bağı da varmış. Ama yaşlanıp kurumuş, yeri de bomboş kalmış. Babam tarım işinde tembel bir adamdı. Bahçeye tek ağaç dikmemiş. Sonradan ben ve annem bazı ağaçlar diktik. Özellikle de kayısı, dut ve karaerik ağaçları. Meyve ağacı yetiştirmeye, aşılamaya büyük tutkum vardı.

Köyümüzün rakımı yaklaşık 1500 dolayındadır. Kışları bol kar yağar, yazları ise serindir. Bu nedenle olmalı ki meyve ağaçları çok büyür. Bahçemiz oldukça genişti ve bir yamaçta kurulmuştu. Bu ona hoş bir manzara kazandırıyor, ayrıca, ağaçlar daha yüksekmiş gibi görünüyordu. Çocukluğumun büyük bölümü, gençlik dönemimde yaz tatillerim genellikle bu bahçede geçti. Her bir ağacı dalı budağıyla, meyvesinin tadıyla, kuşları ve sincaplarıyla bugün gibi hatırlarım. Doğa sevgimde, duygu ve düşlerimin biçimlenmesinde bu bahçenin birhayli payı var gibi gelir bana.

Köyü son kez 1974 yazında gördüm. Aradan 15 yıl geçti. İki yıl kadar önce oralardan gelen yeğenim Murat, ceviz ağaçlarının, biri hariç, tümüyle kurumuş olduklarını anlattı. Hem şaşırdım, hem yakınlarımı, sevdiklerimi yitirmiş gibi üzüldüm. Yüzlerce yıllık ağaçlardılar. Yine de birkaç yıl içinde peşpeşe kuruyup gideceklerı aklıma gelmemişti.

Kuşkumda haklıymışım. Çünkü yeğenim, nedense bana gerçeği söylememiş. Cevizleri meğer Mustafa ağabeyimin kendisi kestirmiş. Çocukları bu yaşlı ve yüksek ağaçlara çıkıp da düşerler endişesiyle... Ancak onun kadar evhamlı biri bunu yapabilirdi..

Ailemizin bahçeden başka, 50-60 dönüm kadar susuz toprağı vardı. Bu toprak verimsizdi. Köyümüzün tarlaları, hemen tümüyle meşe ormanından sökülerek elde edilmişti. Bu toprak başlarda bayağı iyi ürün vermiş, ama yağmur suları humuslu toprağı söküp götürdükçe ve toprak yeter gübreyle beslenmedikçe yoksullaşmış, artık kimi zaman ekilen tohumu bile geri vermez olmuştu. Bire dört, bire beş verdiği zamanlar ise, köylüler iyi ürün aldıklarını söylerlerdi. Kaldı ki babam, toprak işlemeyi sevmeyen, işten kaçan biriydi. Bahçe ise para getirecek türden değildi. Köy kenten uzaktı, yol yoktu, pazara kapalıydı. Bu nedenle köylü meyveyi daha çok kişisel tüketimi için yetiştiriyordu. Babam zaman zaman bir miktar cevizi ve iyi cins armudu zahire ile değiştirirdi. Ama ailemizin ihtiyaçlarını karşılamaktan çok uzaktı bu. Her köylünün üç-beş keçisi, koyunu, ineği, hele hele, en azından bir çift öküzü olurdu. Ama bizim bunlar da yoktu. Çok yoksulduk. Ne ki babamın az buçuk okumuşluğu işe yaramıştı. Okuma-yazma bildiği, askerde de çavuşluk yaptığı için 1940 yılında eğitmen kursuna çağırmışlar ve altı aylık bir kurstan sonra köy eğitmenliği yapmaya hak kazanmıştı. 1941 yılında babam, köyümüze bir buçuk saat mesafedeki Canik köyünde eğitmenliğe başladı. Maaşı çok düşüktü, ama hiç yoktan iyiydi. O bu işi 1952 yılına kadar sürdürdü.

Babam eğitmenliğe başlamadan önce ise bizim nasıl geçindiğimiz, doğrusu benim meçhulümdür. Annem o zor yılları zaman zaman anlatır ve hep babamdan yakınırdı. Onun tembel, huysuz biri olduğunu, işten kaçtığını, sık sık kendisini dövdüğünü söylerdi. Babam askerden de birkaç kez firar etmiş ve jandarmalar peşine düşmüşler.

* * *

Babamın kısaya yakın orta boyuna karşılık, annem oldukça uzun boyluydu. Ben, doğurduğu dokuz çocuğun altıncısıyım. O zamanlar ebeliği, doğal olarak komşu kadınlardan biri yapardı. Biri kız, üçü oğlan dört kardeşimiz daha bebekken öldüler. Kardeşlerin ilki, Mehmet Ali ağabeyim ise, genç yaşında, askerde yakalandığı zatürreden öldü. Ancak dördümüz (Mustafa ağabeyim, İnci ablam, ben ve küçüğümüz Sabriye) uzun ömürlü olabildik. Böylesi bir oran bizim oralar bakımından doğaldır..

Benden önce doğup daha bir yaşını tamamlamadan ölen kardeşimin adını vermişler bana. Bizde böyle bir gelenek de vardır. Benden sonraki kardeşimin adı ise Adil'di. Onu çiçek hastalığında yitirdik. Üç veya dört yaşlarında idim. O ise daha yeni yeni yürümeye başlamıştı. Gürbüz bir çocuktu ve onu kıskandığımı söylüyorlardı. Çiçek hastalığı tüm köyü sarmıştı. Ben, İnci ve Adil de yakalanmıştık. İçimizde durumu en ağır olan oydu. Çiçek

çıbanı sık biçimdc bedenini sarmıştı. Babam onu rahatlatmak, sözde yaralarını yumuşatıp kaşıntıyı azaltmak için ılık süt çimdirdi. Ama sütün bedeninc dökülmesiyle daha da fenalaşıp can vermesi bir oldu. Taze çocuk bedcninin soluşu bugün gibi aklımdadır. O yıl pekçok çocuk çiçekten öldü ya da kör oldu.

Dört yaşıma kadar çocukluğum kendi köyümüzdc ve daha çok bu bahçenin ve evin içindc geçti. Ccviz ve armut ağaçlarını bir yorgan gibi örtcn dam boyu karı ve komşumuzun sıcacık ahırında çocuklarla oynadığımızı hatırlarım.

Kıtlık Yılları ve Eğitmenli Okul

Babamın eğitmenliğc başladığı yıl Mustafa ağabeyim dc okula başladı ve onunla birliktc gitti. İkinci, belki de üçüncü yıl, biz de evcek Canik'e taşındık.

Eğitim öncc köyün ağasına ait bir toprak damda yapıldı. Ağabeyim Mustafa ve arkadaşları üç yıllık cğitmenli okulu orada tamamladılar.

Canik, hafif eğimli bir düzlüğe kurulmuş clli-altmış hanelik bir köydü. Bizim kaldığımız ev köyün güneyinde, bir yamacın hcmen başındaydı. Oradan aşağıdaki dereye kadar 15-20 dakika sürcn bir iniş vardı. Manzara son derecc güzeldi. Köyün çocuklarıyla zaman zaman aşağılara iner, dere kenarında oynardık.

O yıl büyük bir kıtlık yaşandı. Evimizde ekmek ve pişirecek birşey olmadığı günler oldu. Bazı günler komşudan bize bir tas çorba geldiğini hatırlıyorum. Çorbayı ya da birinden temin cdilen ekmeği öncelikle biz çocuklara verirlerdi. Büyükler arasıra kcndi aralarında şöylc konuşurlardı: "Kıtlık olunca çocuklar daha çok yiyorlar!" Belki de doğruydu. Açlık korkusu insana hep yemeyi düşündürüyor olmalı. Bir keresinde Mehmet Ali ağabeyim yarım ölçek (bir tenckeden azıcık fazla) arpayı derc kenarındaki değirmenc götürmüştü. Biz tüm ailc evin balkonuna çıkmış, sabırsızlıkla onun yolunu gözlemiştik..

Kıtlığın nedcnlerinden biri de savaş döneminde daha da ağırlaşan vergilerdi. Tahıl vergisine hasat zamanı harmanda elkonuyordu. Yol vergisini nakdi olarak ödcyemiyenler aylarboyu kara ve demiryolu yapımında çalıştırılıyordu. Bir de *qamçûr* dencn hayvan vergisi vardı. Köylüler bu vergiden kurtulmak, ya da onu hafif atlatmak için olmadık yollara başvuruyor, hayvanlarını yazı yaban kaçırıyorlardı.

Bizim yörede bununla ilgili ilginç bir öykü anlatılırdı. Şadili'nin biri hayvan sayımı yapıldığında eşeğini yatağa saklamış. Sayım memuru kabarık yatağa bakıp "bu ne?" diye sorunca da "nenem" diye cevaplamış! Bu elbet komşu aşiretlerin bir uydurmacasıydı; ama ağır hayvan vergisi karşısında köylülcrin dramını anlatıyordu.

1946 Nisanı-Canik.: Soldan sağa: ağabeyi Mustafa, kızkardeşi İnci, babası Rıza Burkay, annesi Azime ve kendisi. Arkadaki komşu kızları Besê.

Babam, daha 4-5 yaşlarında olduğum o yıllarda bana, bilmem kaç kez okununca insanı zengin edecek bir dua öğretmişti. Arapça olan bu duayı o zamanlar, günler ve geceler boyu belki binlerce kez okudum ve bugüne dek unutmadım. Telaffuz yanlışları olabilir, ama şöyleydi: *"Alla humme ya letifu, edrikni bilitfik el hefiyu, ana muhtacen, feqiren ve entel ğeniyul aziz!"* ("Tanrım, sen lütufkarsın, biz ise yoksuluz, sana muhtacız, bizi zengin et" anlamında olmalı..)

Büyüyünce ise, öğrendiğim diğer bazı dualar gibi bunu da bir daha okumadım. Hem dini inancımı yitirdim, hem de para ve zenginlik artık değer vermediğim birşey olmuştu.

Yine o yıl, babamla annem kavga ettiler. Annem ona kötü sözler söyledi, o da annemi dövdü, bir ya da iki dişini kırdı. Bağırıp komşulara haber vermeye koştuğum için, ben de bir-iki tokat yedim. Daha sonraki yıllarda da onların böylesi kavgalarına tanık oldum. Bu yüzden babama karşı içimde olumsuz duygular oluştu. Ona belki zaman zaman acıdım, ama hoşlandığımı söyleyemem. Babamsa, bana karşı çok toleranslıydı; ondan, annemden veya büyük kardeşlerimden hiçbir baskı görmeden büyüdüm.

Eğitmenli okullar üç yıllıktı. İlk parti öğrenci üç yıl okutulup mezun ediliyor, arkasından yeni bir üç yıllık dönem için öğrenci alınıyordu. Canik'teki eğitmenli okulda yalnız o köyün değil, yakın çevredeki birkaç köyün (Kardere, Hodan, İsnis ve Akkilise'nin) çocukları da okuyordu. Onlar sabahları gelip akşamları dönüyorlardı.

Bazan, babamın işi olduğu, ya da kaytarmak istediği zamanlar Mehmet Ali ağabeyim ders verirdi. O ilkokulu bucak merkezinde, Mohundu'da okuyup bitirmişti. 1943 ilkbaharıydı sanırım, babamla tartıştılar ve evi terk etti. Öğrenimini sürdürmek için olanaklar arıyordu. Daha sonra, yaşı büyük olduğu için yatılı okula almadıklarını, Adana yöresine gittiğini ve orada çalıştığını öğrendik. Babam o yaz, onu getirmek için yollara düştü, ama bulup geri getiremedi; yirmi yaşına bastığı için bulunduğu yerden dosdoğru askere yollamışlar. Babamın bu yolculuğu ise, tam bir macera oldu.

Babam, at arabası dahil, tekerlekli hiçbir araca binmeye alışık değildi. Hele tren ve diğer motorlu araçlar onu perişan ediyordu. Giderken nasıl etmişse, Elazığ'dan Adana'ya kadar trenle gitmeyi başarabilmiş. Ama dönüşte, yaklaşık 600 kilometrelik yolu, köyümüze kadar yürüyerek geldi! Bu yürüyüş 15-20 gün sürmüştü. Yol boyunca neler gördüğünü, nasıl yerlerde konakladığını, neler yiyip içtiğini de uzun uzun anlatırdı. Ezilen, şişen ayaklarında derin yaralar açıldı. Bu yaraları iyişleştirmek için bir dizi kocakarı ilaçları denedi; ayrıca, üstlerine kızgın bal döktü. Yaralar birkaç ay sonra iyileştiler; ama yürüyüşünde bir iz bıraktılar. Daha sonraları da yürürken, hep dikene, ya da kızgın birşeye basarmış gibi bir hali vardı..

Babam sonraki yılarda, gurbete çıkan bizleri de görmek için zaman zaman

yine yolculuklara çıktı, trene, otobüse biraz alıştı; ama tümüyle değil. Yollarda yine böylesine ilginç maceralar yaşadı.

Mustafa ağabeyimin eğitmenli okul dönemi 1944 yılında bitti. O ve bazı arkadaşları, öğrenimlerini sürdürmek için, iki saat kadar ötedeki bucak merkezinde, Mohundu'daki okula kaydoldular. Sabah gidip akşam dönüyorlardı. Yeni dönemde ise, İnci ile birlikte ben de okula başladım. O yıl tek derslikli köy okulu da tamamlanmıştı. Evimizi okulun lojman bölümüne taşıdık.

Toprakta çalışmayı sevmeyen babam, eğitmenlikte bayağı çalışkan sayılırdı. Eğitim yöntemi ise pratikti: Önce o okur, arkasından biz koro halinde tekrarlardık. Alfabeyi ve tek ders kitabını böylece ezberlerdik.

İşin garibi, babam, okulun bahçesini de titizlikle düzene soktu. Bahçeyi çitle çevirtti, ağaçlar dikti ve çiçek ekti. Üç-dört yıl içinde örnek gösterilen bir bahçe çıktı ortaya. Çiçek tohumları bakanlıktan gönderilmişti. Böylece öğretmenler, köylülere örnek olacak bazı yararlı işlere teşvik ediliyordu.

Okul duvarı boyunca iplere tırmanan sarmaşıkları, kadife çiçeklerini ve yağmur sonrası üstlerinde damlalar biriken aslan ağızlarını unutamam. Sabahları erkenden kalkar, minik bir şemsiye gibi açan pembe ve mavi sarmaşık çiçeklerini hayranlıkla seyrederdim.

Okula *Ulus* gazetesi, Halkevleri'nin çıkardığı *Ülkü* dergisi ve bazı okuma kitapları da gönderiliyordu. Ben ve İnci bunlardan çok yararlandık. Gazetedeki çocuk masalları ise en sevdiğimiz, sabırsızlıkla izlediğimiz bölümdü. Bunlar okumamızı hızla geliştirmemize yardımcı oldu. Ayrıca, zaman zaman, Kerem ile Aslı, Asuman ile Zeycan, Ferhad ile Şirin türünden halk öykülerini ve Hazreti Ali cenklerini okurduk. babam da, Arap alfabesiyle yazılmış benzer öyküleri, genellikle uzun kış gecelerı ve Kuran okumaya benzer bir sesle okur, biz de zevkle dinlerdik.

İlk yıl, okuma-yazmayı söktükten sonra, benle İnci, askerdeki Mehmet Ali ağabeyimize mektuplar yazdık. Buna çok sevinmişti. 1945 yılı yaz tatilinde köyümüze döndük. O da askerlik yeri olan Merzifon'dan izinli gelmişti. Muhabere çavuşuydu. O yaz, evimizin bazı bölümlerini onardık ve o da inşaatta çalıştı.

Ne yazık ki bu onunla son görüşmemiz oldu. O kış acılı haberini aldık. Zatürreye yakalanmış, hastahaneye kaldırmışlar, ama kurtulamamış. Merzifon'da gömüldü. Bize saati, benzer kişisel eşyaları ile birlikte ders defterleri geldi.

Büyük kardeşimizin ölümü bizi çok sarstı. Dırban'dan akrabaların ve konu-komşunun katılmasıyla evimizde günlerce ağıt yakıldı, yas tutuldu. Bu olayın etkisi, özellikle annemle babam üzerinde çok uzun sürdü. Ağabeyimin ölümünden bir süre önce, bize gelen gazetelerde yargılanıp kurşuna dizilen Alman subaylarının dizi dizi resimleri vardı. Babam bu genç,

gösterişli insanlara acımış ve ağlamıştı. Onlar için ağlayıp tanrının işine karıştığı için, onun kendisine kızdığını ve cezalandırdığını ileri sürüyordu...

O yıl bir kardeşimiz de doğdu. Adını Atilla koyduk. Ne var ki Atilla ile ilgili olarak herşey daha baştan kötü gitti. Bizde, köylü geleneğine göre, bebekler doğar doğmaz, nedense bedenlerine tuz serpilir. Buna "bebeğin tuzlanması" denir. Doğumda ebelik yapan komşu kadın ise, hem kaba tuz kullanmış, hem de gereğinden fazla. Üstelik tuzu bebeğin göz, kulak gibi hassas organlarından uzak tutması gerekirken, onlara da bulaştırmış. Bizimkilerin anlattığına göre, bu yüzden bebeğin kulağı iltihap kapmıştı. Sözde iltihabı çekmek için kulağına kağıttan yapılmış bir huni koyup üstten tutuşturdular. Büyüye başvurdular, mum eritip suya döktüler. Mumun aldığı çok çeşitli, ilginç biçimlere göre yorumlar yaptılar. Ama bütün bunlar para etmedi. Doktordan, ebeden ise hiç söz edilmedi. O dönemde bizim oralarda bu tür görevliler kasaba merkezinde bile yoktu. Derken bebeğin bir gözü de perdeyle kapandı. Çok geçmeden durumu ağırlaştı ve annemin kucağında can verdi. Annem bu kez, Mehmet Ali ağabeyimde olduğu gibi ağıt yakmadı, dövünmedi; sessizce gözyaşı döktü: "Bir bakıma iyi oldu," diye mırıldandı, "sağır ve kör biri olarak mutsuz olacaktı.."

Mustafa ağabeyim onu, bebek kundağı içinde kucağına aldı, götürüp gömdüler.

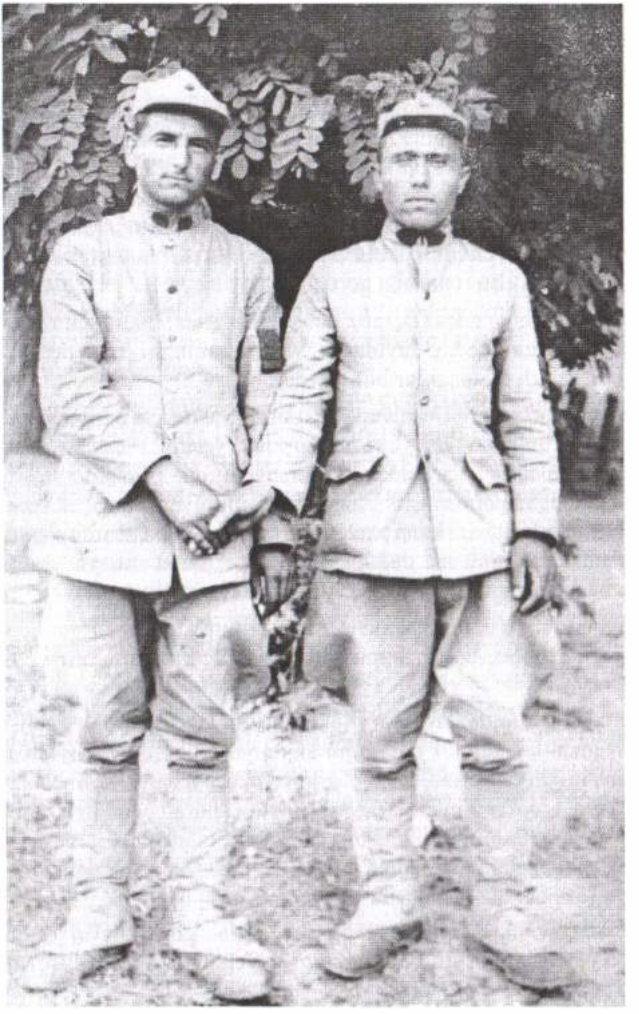
* * *

Acılı olaylar vardı; ama çocuk yaşamımız için herşey çok kötü değildi. Yoksul ve acı çeken insanların yaşamında da bazan, başkaları için hiçbir değer taşımayan küçük şeyler derin bir haz ve mutluluk verir. Yazların bir bölümü Canik'te, bir bölümü kendi köyümüzde geçerdi. Doğaya tutkundum. Eğer Canik'te isek, kendi yaşıtımız çocuklarla sık sık *Balan* tarafında ya da *Azinan*'da dere boyuna inerdik. Kıyıda çamurlara bürünür, deredc yıkanırdık. Böğürtlen toplardık. Çok yılan olurdu.

Sonbaharda, yağmur da aldıktan sonra dardağan ve alıç ağaçları çok tatlanırdı. Kışın öğrenciler bize bol keklik getirirlerdi. Onları cumartesi-pazar günleri karda, sürek avında elle yakalarlardı.

Bir keresinde bir çift kekliği kesmeyip besledik. Onları ev içinde tutuyorduk. Kanatlarını kırptığımız için uçamıyorlardı. Evcil keklikler gibi bize alıştılar. Artık pencereyi açtığımız zaman da kaçmaya yeltenmiyorlardı. Ama günün birinde birisi ortalıktan kayboldu. Onu kedinin yediğinden kuşkulandık. Ötekisi yalnız kalınca sıkıldı, birgün gözümüzün önünde kaçtı, sekerek ve sıçrayarak bahçeye indi ve onca öğrencinin önünde gözden yitip kurtulmayı başardı.

Zaman zaman, diğer köylerden gelen arkadaşlarla birlikte gider, gece, ya da cumartesi-pazar onlarda konuk olur, yine onlarla dönerdim. Babam bunu istemezdi. Bu yüzden de okul bitiminde beni kapıda beklerdi. Ama ben de çaresini bulurdum. Ya bahçenin arka taraflarında çitte açtığım ge-

Genç yaşta yitirdiği Mehmedali ağabeyi (soldaki), bir arkadaşıyla.

diklerden sızar giderdim, ya da bir ders önce ortadan kaybolur ve yolda onları beklerdim. Arkadaşlarımla bu gidiş gelişler hoş ve küçük bir macera olurdu benim için.

Eğitmenin oğlu olarak epeyce şımarıktım. Öğrenciler küfür ve taşkınlıklarıma göz yumarlardı. Ama eğitmenli okul bitince bu tolerans da bitiverdi. Yeni durumuma alışmam zor oldu biraz!

Bir köpeğimiz vardı, Gümüş adında. O da benim gibi, öğrencilere katılıp komşu köylere gitti. Sonunda Kardere'ye alıştı, orada kendisine arkadaşlar buldu ve dönmez oldu. Yazın Dırban'a dönmüştük. Birgün okula bakmak, ağaçlara su vermek için babamla çıkıp geldik. Okula girişimizle bahçe kapısının çarpıldığını duymamız bir oldu. Baktık ki o. Koşarak soluk soluğa yanımıza geldi. Büyük bir hasretle ayaklarımıza sürtündü, inledi, sonra da geldiği gibi çekip gitti. Onu son görüşüm oldu..

Kenten alınmış oyuncaklarımız olmadı hiç. Ama, doğrusunu isterseniz, bunların eksikliğini de hiç duymadık. Varlıklarının farkında değildik. Biz doğada çok çeşitli oyuncaklar buluyorduk.

Kızlar kendi bebeklerini kendileri yaparlardı. Bunun için haç biçimindeki bir ağaç parçası ve bir miktar bez ve basma kırpıntısı yeterdi. Bıçakla yonttuğumuz ağaç parçalarından ve iplen kuklalar yapar, oynatırdık. Bildiğiniz şu voleybol, ya da futbol topunu görmemiştik. Ama, kışın sığır tüyünden küçük keçe toplar yapardık. Bunlarla duvara karşı paslaşarak oynanırdı. İlkbaharda söğütler filiz verdiği zaman taze lülelen düdükler yapardık. Daha deneyli ve becerikli olanların ağaçtan yaptıkları daha gelişkin düdükler de vardı.

Baş oyunumuz ise, hiç kuşkusuz, aşık oyunuydu. Kuzu ve oğlakların aşık kemiğini toplar, boyar, kimisini delip içine kurşun akıtır ve onlarla oynardık.

Çocukların oyalanmaları için illa de fabrikalarda yapılmış gelişkin ve pahalı oyuncaklar gerekli olduğunu sanmıyorum. Böylesi oyuncakların onları daha mutlu ettiği kanısında değilim. İlk başta bu tür oyuncaklar elbet hoşlarına gider, onlarla oynarlar. Ama bir süre sonra çocuk ilgisinin, bizim oyuncak saymadığımız sıradan bir taş ya da tahta parçasına kaydığını görürüz. Çocuk meraklıdır, sürekli yeni şeyler arar. Yeni olan ilginçtir. Arayış ve macera tutkusu biz insanların yapısında var.

Köyde ise çocukların ilgisine cevap verecek geniş bir alan var. Çamurdan, taştan, ot ve çiçekten tutun da derelere, tepelere, ormanlara, türlü türlü hayvanlara kadar..

Ama köyde çocuk, çoğu zaman, yedi-sekiz yaşından itibaren işe katılır. Kuzu güder, çalı çırpı toplar, bostan bekler. Onun için oyun işle birliktedir. Kuzularını dolaştırırken doğayı tanır, doğadaki binbir şeye ilgi duyar; oyuncaklar, oyunlar bulur kendisine. Aynı zamanda doğadaki yenebilir köklerden, otlardan, yabani meyvelerden beslenir.

Doğa zengindir, alımlıdır, sağlıklıdır. O, çocuk ruhunu eğitir, düş dünyasını zenginleştirir.

Baharın karlar erimeye başlayınca, kara toprak kokusuyla birlikte ilk çimenler ve kardelen çiçeği boyverir. Söğüt ve kavak ağaçlarının yeşermesi vadiler için tam bir şenliktir. Badem çiçekleri ise bahara renk katar. Mart ve nisan güneşinin ısıttığı yamaçlarda boyveren ilk çiçeklerden biri de nevruzdur. Geyik başını andıran üç dallı, genellikle sarı, mavi ve mor renklerin bezediği bu narin çiçek, insanda ilginç duygular uyandırır.

Bir keresinde Canik'te, böylesine bir bahar günü, İnci ile birlikte kıra açıldık ve nevruz çiçeği ile donanmış bir yamaca rastladık. Değişik renklerdeki bu çiçekten birhayli kopardık ve iyi bir iş yapmış gibi, evdekilere de göstermek için acele ettik. Oysa eve vardığımızda onlar pörsümüşlerdi bile. Babam o kadar çiçeği kopardığımızı görünce çok kızdı bize. O zaman anladım ki çiçek doğal haliyle, bitkisi üzerinde güzeldir. Onca nevruzun zamansız ölümüne neden olduğumuz için üzüldüm. O günden sonra da hiç çiçek kıyımında bulunmadım.

Yaza doğru çiçek dünyası zenginleşir. Ekin tarlalarının kenarında, faylanlarda, taşlı otlaklarda dikenli, dikensiz binbir türlü ot ve çiçek boyverir, doğa rengarenk donanır. Bunlar içinde en alımlısı, kuşku yok, gelinciktir. O, yeşil ekin tarlalarını süsler ve yer yer kızıl tarlalar oluşturur.

Baharla birlikte doğa insanları beslemeye başlar. Köylüler kırlarda yemlik ve kenger, toprak içinde yumrular toplarlar. Bahçelerde, tarlalarda, dere boylarında pancar olarak yenebilir türden çeşitli otlar vardır. Kadınlar bunları toplar, haşlar, suyunu süzer ve yumurta ile birlikte tereyağında kızartarak nefis bir yemek yaparlar.

Yaza doğru ilk yetişen meyve duttur. Bizim köyün rakımı yüksek olduğu için dut ancak haziranda olgunlaşmaya başlardı. Dutlara nişan değmesi (yenebilir, yani olgun ilk dutların dallarda görünmesi) kuşlar için de insanlar için de sevinç ve coşku yaratan bir olaydır. Çünkü dut, yalnızca hoş kokulu, tadına doyulmaz bir meyve değil; o, aynı zamanda köpeklerin, serçelerin, ötcki kuşların ve yoksul köylülerin karnını doyurur.

Bahara doğru çoğu zaman katık biter. Çorbaya ve pilava konacak kavurma ya da tereyağının kalmadığı zamanlar olur. Bu nedenle köylüler yavrulayacak koyun ve keçilerinin, varsa ineklerinin yolunu gözlerler. Onların yavrulamasıyla birlikte taze katık çıkar. Mayısa, hazirana doğru ise unun bittiği görülür. Yalnızca buğday unu değil elbet, arpa, darı ve hatta kara darı (gılgıl) unu.. O zamanlar köylülerin en çok yedikleri arpa ve darı idi.

Ancak sulu toprakta yetişen sarı darı bol ürün verir. Ekmeği topaklar, yani küçük somunlar biçiminde pişirilir. Tazeyken hoştur. Ama sovuyunca yenir cinsten değildir; insan dişleri arasında kumları çiğnediğini sanır. Kara darı ise, sürülüp o yaz dinlenmeye bırakılan tarlaya seyrek biçimde ekilir,

toprağı yormaz. Sarı darı gibi o da hayvanlara yedirilir, en başta da tavuk yemidir; ama dar günlerde insanlar tarafından da yenir. Sarı darıdan daha çok kumludur. Yemesi adama işkence gibi gelir.

Unu biten insanlar, eğer paraları veya kredileri varsa, un ya da zahire satın alır, ya da borçlanırlar. Ama kimi zaman bu bile olmaz, düpedüz aç kalırlar. Kışın önemli bir bölümünü palamutla geçiren komşu ve akrabalarımızı hatırlarım. Palamut sonbaharda toplanıp çukurlara doldurulur. Üstüne yağan yağmur ve kar onu hem bir buzdolabı gibi korur, hem de olgunlaştırır. Palamut köz ateşte veya soba üzerinde pişirildiği zaman kestane gibi çatlar ve hoş bir tadı vardır. Ama sık sık yememek koşuluyla!

İşte unun, katığın tükendiği, hatta palamutun da artık olmadığı bu yaz başında olgunlaşan dutlar imdada yetişir. Onlar insanı ilk arpa ürününe yetiştirirler..

Dut, köylülerin yaşamında üzüm kadar, hatta ondan da önemli bir meyvedir. Hem karın doyurur, hem de, ne kadar yersen ye, dokunmaz. Üzüm gibi onun da şırasından şerbet, pekmez, pestil, sucuk gibi yiyecekler yapılır. Kurutulur ve kışın çerez olarak yenir. Kuru duttan bir tür helva yapılır. Bazı türlerinin yaprakları ipek böcekçiliğinde kullanılır.

Dut meyvesi parti parti olgunlaşır. Bizim orda haziran başında başlar, Eylül ortalarına kadar devam eder. Üç-dört günde bir olgunlaşan dutları silkmek gerekir. Bu iş için beyaz bezden geniş çarşaflar kullanılır. Aşağıda birkaç kişi çarşafı gererken, bir ya da iki kişi de ağaca çıkıp dalları silker. Dut silkme, şırasını çıkarıp kaynatma, pestil, sucuk ve pekmez yapma işi, bir şenlik gibidir.

Dut mevsiminin başlamasından az sonra taze salatalık yetişir. Bu ikisi, taze soğan ve ayranla birlikte, ekin biçme dönemini şenlendirirler.

Harman zamanı biber, domates, fasulye, patlıcan, kabak gibi diğer sebzeler; kayısı, erik, karaerik, elma gibi meyveler yetişir. Sonbahara doğru ise herşey bollaşır. Doğa, insanoğluna emeğinin ürünlerini bol bol sunar. İnsanlar meyve ve sebzeleri kurutarak, bir bölümünü toprak ve samana gömerek, turşu yaparak; kavurma, bulgur, dövme hazırlayarak; damlarını aktararak, yakacak odun ve tezeği taşıyıp yığarak, hayvanları için ot ve saman depo ederek yaklaşan uzun Kürdistan kışının hazırlığını yaparlar.

* * *

Bir koyunumuz vardı. Annem onun sütüyle yoğurt çalar, bize katık yapardı. Günün birinde kuyruğunu bir sığır çiğnemiş. Yara oldu, kurt düştü. Babam ilaç filan döktüyse de iyileşmedi. Mustafa ağabeyimle benim sünnet düğünümüzü yaptılar ve koyunu da bu iş için kestiler.

Sonbahara doğru Mustafa ağabeyimi, yatılı okumak üzere, Akçadağ Köy Enstitüsü'ne yolcu ettik.

Bu kışlardan birinde ateşli bir hastalık geçirdim. Bir gün ateş ve titre-

meyle yatağa yattım, kendime geldiğimde "bir aydan beri yatıyorsun!" dediler. Bir ay sözü herhalde mübalağa olmalı. Ama günlerce öyle yattığım doğrudur. Ne tür bir hastalık olduğunu ise bilemedik. Ondan sonra uzun zaman yağlı yiyecekler ve tereyağı sürülmüş ekmek yiyemedim. Bademe, ceviziçi gibi yağlı kuruyemişlere karşı da tiksinti duydum. O dönemde, bir gün bir arkadaşımın evine gitmiştim. Annesi, "size bademe getireyim," dedi. Ben, "hayır, yiyemem," dedimse de, o getirmek üzere kilere gitti. Onun kilere yönelmesiyle benim kapıdan ok gibi fırlayıp kaçmam bir oldu!

Mohundu'da Bir Kış

1947 yılında üç yıllık eğitmenli okulu bitirdik ve Canik'ten iki arkadaşla birlikte Mohundu'daki ilkokula yazıldık. Dördüncü sınıfı orada okudum. Sabahları erkenden kalkıp yola düşerdik. Yolumuz Kardere köyünden geçerdi. Yağmurda, karda, soğuk havalarda gidiş gelişler daha zordu. Kimi zaman yağmurdan dere taşmış olurdu, geçemezdik. Çarıklarımızda biriken çamur topaklarıyla güçlükle yürürdük. Kimi zaman çarıklarımız delinmiş ve başparmağımız oradan çıkmış olurdu. Soğuk havallarda yollar don tutar, bazan sis basardı.

Çantalarımızda taşıdığımız yiyecek, çoğu zaman yalnızca ekmek, bazan da yanında çökelek ve haşlanmış yumurta olurdu. Arkadaşlardan birinin ailesinin hali vakti iyiceydi; o, yanına sık sık, içine kavurma konmuş ekmek topakları alırdı.

Böylece, günde aşağı yukarı dört saat salt gidiş gelişle geçerdi. Yorgun düşer, hem dersleri iyi izleyemezdik, hem de bir sonraki günün derslerine hazırlanmaya vakit kalmazdı.

Babam, tüm bu güçlükleri düşünerek, kışın belli bir süre için, Mohundu'nun merkezinde bakkallık yapan bir tanıdığının, Topal Rıza'nın evinde kalmamı sağladı. Gerçekte bu Topal Rıza'nın öz evi de sayılmazdı. O, köydeki asıl evinden, karısından ve çocuklarından ayrılmıştı; dul bir kadına ait bir evde kalmakta idi. Bu da ikinci evliliği demek oluyordu. Kadının ikisi kocaman delikanlı olmak üzere üç oğlu, bir de 10-11 yaşlarında bir kızı vardı. Oğullarından üçüncüsü, Halis, ilkokul son sınıfta idi. Orayı bitirince Akçadağ Köy Enstitüsü'ne gitti. Turabigil deniyordu onlara. O kış bir süre bu evde kaldım ve evin çocuğu gibi alıştım onlara.

Topal Rıza ayaklarından sakattı ve koltuk değnekleriyle dolaşırdı. Oldukça canayakın, şen, aynı zamanda çalışkan ve becerikli bir adamdı.

Mohundu 200 haneye yakındı. İçinde iki derenin birleştiği geniş bir çukura gömülmüştü. Bucak merkezi olarak bir ilkokula, küçük bir müdürlük binasına, bir karakola sahipti. İki tane de bakkal dükkanı vardı. Ayrıca "halkevi" denen, genişçe, tek katlı bir bina vardı ki, öylece boş dururdu. Bu binanın ne işe yaradığını merak ederdim.

Bir uzatmalı olan karakol çavuşu, hanımı ve iki çocuğuyla birliktc, daha önce Canik'te bize bir akşam konuk olmuştu. O zaman elbiseleri hoşuma gitmiş ve büyüyünce çavuş olmayı düşünmüştüm. Bucak mcrkezinde ise bucak müdürünü tanıyınca fikrimi değiştirdim! Bcnim yaşlardaki oğlunun, bakkaldan şeker almak için her zaman ycterince parası vardı ve cebinden çıkarıp yediği şekcrlerden zaman zaman bize dc ikram edcrdi. Büyüyünce çok para kazanmayı ve gönlümce şcker yemeyi düşlerdim. Ama büyüyünce anladım ki şeker çocukken çok sevilirmiş..

Okul iki katlı, büyücek bir binaydı. İki öğretmenliydi. Çevre köylerdcn gelen öğrencilerle birlikte birhayli kalabalıktı. Öğrctmenlerdcn ikisi dc Peri'li, yerli halkın dcyişiyle Türk ve Sünni idiler. Bunlardan Mehmet İlhan ilk üç sınıfı, Mehmet Ünvcr isc dördüncü ve beşinci sınıfları okutmakta idi. İkisi de görevlerine bağlı, çalışkan insanlardılar. Bizim sınıf öğretmcnimiz öğrenciye karşı daha soğuk vc mesafeli idi. Ben, canayakın, neşcli Mehmet İlhan'dan daha çok hoşlanırdım.

Sanırım o kış, ya da ilkbaharda Sabriye bacım doğdu. Bu arada babamın başka bir köye tayini çıktı. Böylecc Canik'tcki son yılımız oldu bu. Okullar tatil olunca, çocukluğumun büyük bölümünü geçirdiğim bu köyden ayrılıp kendi köyümüze, Dırban'a döndük.

Bizim Pirler

Canik'te ikcn dc yaz tatilini ya tümüyle kcndi köyümüz Dırban'da geçirir, ya da, sonbahara doğru, bir süre için de olsa gider, özellikle ccviz, armut gibi mcyveleri toplardık. Kışın birilerinin damın karını atması, kardan, yağmurdan sonra loğlaması, gerckli bakımı yapması gerckirdi. Bir yıl bu işi amcamın oğlu Hüseyin yapmıştı. Ama babam ondan şikayetçiydi. Damlara gereği gibi bakmadığını, mcyve ağaçlarını ise gönlünce kesip odun olarak yaktığını anlatıyordu. Daha sonra ise evimize bizim pirler ycrleştiler.

Alevilerde mollalık önemsizken, daha doğrusu onlara ancak Sünni Müslümanlardan etkilendikleri yerlerdc ve pek scyrek olarak rastlanırken, "pirlik" ya da "dedelik" kurumu önem taşır. Her Alevi ailesinin piri, mürşidi, rehberi vardır. Bu bir tarikat örgütlenmesidir. Dcdeler bağlama çalar, "dcyiş" diye nitelcnen ilahiler vc halk ozanlarından tasavvuf içerikli türküler okur, ccm ayinlcrini yönetirlcr. Pirlerin erkeklerine "dede" veya "baba", kadınlarına "ana" denir. Kendilerine saygı göstcrilir, elleri öpülür. Dedclerin taliplerle (müritlerlc) evlenmcsi yasaktır, günah sayılır; onlar bir kast oluşturur vc ancak kendi aralarında evlenirler. Dedelerin de şeyhler gibi farklı "ocak"ları vardır. Birbirlcrine hiycrarşik olarak bağlıdırlar. Talipler kendi pirlerine, mürşit ve rehbcrlerine "çıralık" dencn maddi bir ödentidc bulunurlar. Bu, kişinin mali durumuna uygun olarak para, zahirc, yağ, koyun ya da keçi olabilir. Onlar, bu "hak"larını toplamak için yılın belli zamanlarında taliplerini dolaşır, evlere konuk olur, saz çalıp ilahiler okur, ya da ccm düzen-

lerler. Gerçekte cem ayinleri de çok seyrek olarak düzenlenirdi. Sanırım bunda, Alevilerin dini inançları üzerindeki baskıların yanısıra (cem ayinleri yasaktı), dini gelenek ve inançların Aleviler arasında giderek zayıflamasının da payı vardı.

Ben, yalnızca bir kez, o da çocukluğumda, böyle bir cem ayinine tanık oldum. Bunda, Alevilere karşı kimi söylentilerin aksine, ahlaka aykırı sayılacak hiçbir şey yoktu. Kadınlar ve erkekler, bağlamanın ve ilahilerin etkisiyle coşup Mevlevi ayinlerinde olduğu gibi semaya gidiyorlardı. Hepsi o kadar. *Sema* ise, bir çember halinde ve kendi çevresinde dönülerek yapılan danstır.

Bektaşilerin aksine, bizim Dersim Alevilerinde şarap ya da başka türden alkollü içki içme geleneği yoktur. Köylerde üzüm bağları vardır, ama şarap yapılmaz. İçki günah sayılır. 1950'lerden sonra kentle ilişkiler ve okuyanların sayısı artınca, özellikle aydınlar bu geleneği çiğnemeye başladılar.

Bizim ailenin pirleri *Hasan Dede* ailesi idi ve *Cemal Abdal* diye adlandırılan ocaktan idiler. Bizim köyde kalıyorlardı ve yoksul insanlardılar. Köyümüzde beşaltı kadar dede ailesi vardı. Bunlar genellikle ya topraksız, ya da az topraklı insanlardı. Taliplerinden aldıkları "çıralık" ya da hediyeler, geçimlerini sağlamaktan çok uzaktı. Bu nedenle çalışmak zorundaydılar. Bazıları çıralık alma işine de boşvermiş, kendisini tümüyle işe güce vermiş, tipik emekçi köylülere dönüşmüştü. Ama onlar da yine kutsal sayılırlar ve elleri öpülürdü.

Hasan Dede'nin iki oğlu, gelinleri, torunları vardı. Yani kalabalık bir aile idiler. Ama hiç toprakları olmadığı gibi, başlarını sokacak bir evleri de yoktu. Biz Canik'te iken birkaç yıl evimizde barındılar. damlarımıza ve bahçemize de baktılar. Ama yazın tatile geldiğimizde sorun oluyordu bu. Kimi zaman amcalarda, kimi zaman başka bir komşunun evinde barınırdık biz de.

Canik'ten temelli döndüğümüz 1948 yılı Mayıs başıydı sanırım. Bir komşumuzda kalıyorduk. Babam beni Hasan Dedelere elçi gönderdi. Büyüklerden başlayarak en küçüklerine kadar, bütün "baba" ve "ana"ların elini öpmemi, sonra da Hasan Dede'den evimizi boşaltmalarını nazikçe rica etmemi istedi. Bu elçilik işi önce hoşuma gitti. Önemsenmiştim. Ama iş uygulamaya gelince, bu kez de onuruma dokundu. Hasan Dedelere, yani kendi evimize gittim, söylendiği gibi yaptım: Hasan Dede'den başlayarak sırayla, büyük-küçük herkesin elini öptüm. Sıra benden ancak iki yaş kadar büyük Têyro'ya gelince, yaptığım iş tuhafıma gitti ve utandım. Çünkü Têyro oyun arkadaşımdı. Kardeşim Adil'in çiçek hastalığından öldüğü kış, o da iki gözünü yitirmişti. Bir de daha küçüklere, dokuz ile yedi yaşlarındaki Fatê ile Gulê "analara" sıra gelince yüzüm daha çok kızardı. Doğrusu onlar da yaptığım işe şaşırdılar ve çocuk ellerini kaçırdılar benden. Utangaç bir halde babamın söylediklerini tekrarladım. Tecrübeli Hasan Dede gülümsedi: "Olur evladım," dedi, "sağda solda bir ev arayalım bakalım.."

Orada fazla oyalanmadan döndüm. Yolda yaptığım işin saçmalığını düşündükçe daha çok öfkelendim. Büyüklerin neyse de, çocukların elini öpmek bana çok küçültücü geldi. Dönüşte babama bağırıp çağırdım.

Hasan dedeler hemen ev bulamadılar. Biz de taşındık. Böylece bir süre kendi evimizi onlarla paylaştık. Sanırım o yıl, kışa doğru, köyde başka bir yer ayarlayıp taşındılar.

Dini inançlarım çok erken yaşta zayıfladı. Onbir yaşımda, yani ilkokulu bitirdiğim yıl, artık ne cin-peri masallarına, ne pirlerin kutsallığına inanıyordum. Okulda öğrendiklerim ailemde ve çevremde söylenenlerle çelişiyordu ve ben okuldan, ders kitaplarından öğrendiklerime değer verdim. Okulda edindiğimiz bilgiler yağmurun, karın nedenlerini gösteriyordu; bunlar tümüyle doğa olaylarının sonucuydular. Yağmur duası boşunaydı. Cinlerin, perilerin masal ürünü, uydurmaca olduğuna, hastalıklara karşı muska yapmanın boş olduğuna aklım kolayca yattı. Bilimle din bende, daha ilkokul çağında karşı karşıya geldi ve ben bilim dünyasının gerçek olduğunu kavradım.

Onbir yaşımdan beri dedelerin elini öpmeyi red ettim ve onlara kazan kaldırdım. Yatılı okulda öğrendiklerim bu kanılarımı pekiştirdi. Bu yüzden, tatil dönemi köye gelince, gerçekten çalışkan ve son derece dürüst bir insan olan, kimseden çıralık filan almayan, beni de çok seven kirvem Kekil Dede'nin evine bile, dede olduğu için uğramaz oldum. Buna en çok da, ne olup bittiğini bilmeyen kirvem şaşırmıştır..

Yalınayak Günler

Biz erkek çocukların giyimi, genellikle yakasız bir gömlek ve ayaklarımıza kadar inen şalvar biçimi bir dondu. İkisi de beyaz pamuklu bezden yapılırdı. Bu ya Kayseri bez fabrikasının ürünü, ya da doğrudan köydeki bir el tezgahında dokunmuş olurdu. Bunun ötesinde başımız açık, ayaklarımız çıplaktı. Kışın soğuğa karşı bir külah vururduk başımıza. Çoğu zaman el dokuması, kolsuz bir kazağımız da olurdu. Ama ceket-pantalon ve kunduralarımızın olması enderdi. Yazın, bazan şu ucu kıvrık postallara, kışın ise kalın gönden bir çarığa sahip biri kendisini mutlu sayardı. Ben, sözkonusu postallara daha sonraları Ankara'daki Eti Müzesi'nde, ilkçağ kabartmalarında rastladım..

Yetişkin erkeklerin giyimi de o zamanlar, hem işte hem evde, genellikle böylesine bir beyaz don ve gömlekti. Hali vakti biraz iyi olanlar, genellikle el tezgahında dokunmuş, keçi kılından bir şalvara ve "Antep işi" bir cekete de sahip olurlardı. 1950'lerden sonra sözkonusu dokuma tezgahları ortadan kalktı.

Kadınlar şehirden alınmış allı-güllü basma entari, yine basmadan dikilmiş, ayak bileklerine kadar inen bol paçalı ve büzgülü don giyerlerdi. Kızlar ve

genç kadınlar başlarına, çevresi vale denen ipekli, renkli mendillerle sarılı, paralarla süslenmiş, püsküllcri kalçalarına kadar sarkan kofiyi giyerlerdi. Yaşlı kadınlar ise çoğunlukla, *şar* denen başörtüsünü takarlar. Köyün kadını-erkeği, yazkış çoğu zaman yalınayaktı. Kadınlara kundura, erkelere postal alındığı zamanlar da olurdu elbet. Ama onları genellikle düğün-bayram zamanı ve benzeri özel günler için saklamak ve olur olmaz giyip eskitmemek gerekirdi! Bir sığır ölmüş, ya da düğün gibi önemli bir olayda kesilmişse, çarık da olurdu. Kalın gönden bir çarık köyün karına çamuruna en iyi uyum sağlardı.

O dönemde köylüler giyim eşyalarının bir bölümünü, çuvallarını, palaslarını, halı-kilimlerini, köşe yastıklarını hep kendileri dokurlardı. Kenttcn satın alınan şeyler oldukça azdı. Genellikle kadınlar için basma, zaman zaman yine kadınlar için bir çift kundura, erkekler için postal, çocuklar için "filar" denen ucuz ayakkabılar; ayrıca bazan biraz çay ve çay şekeri, lamba, gazyağı vb... Bunlar için bir ya da birkaç yük zahireyi eşeklere yükleyip sekiz saat ötedeki Palu'ya götürmek gerekirdi. Gelirken turşuluk biber ve kuru soğan da alınırdı. Bunun ötesinde kentc satılan da oradan alınan da çok sınırlıydı. Kazan, tencere, tepsi, sini gibi mutfak araçları babadan dededen kalmıştır ve torunlara bırakılacaktır. Kepçe, kaşık gibi araçlar genellikle ağaçtandır ve kazma, kürek, saban demiri gibi zorunlu üretim araçlarıyla birlikte, köye üç saat kadar mesafede olan Peri'deki zenaatkarlardan sağlanırdı. Köye inci-boncuk satan çerçiler ve kalaycılar gelirdi. Bunun ötesinde köy kendi yağıyla kavrulurdu. Zahiresini kendi değirmeninde öğütür, bulgurunu yapar, yağı, kavurmayı kendi hayvanından sağlar, meyveyi sebzeyi kurutur, kışa saklardı. Evini kendi yetiştirdiği kavak ve söğüttcn ve kendi döktüğü kerpiçten, köydeki ustanın yardımıyla yapardı (bugün de evini yine böyle yapmaktadır).

Bir yaz, ortaokulda okumakta olan amcamın oğlu Hüseyin ve bir arkadaşı Elazığ'dan dönmüşlerdi. Okullu şapkaları, kunduraları ve elbiselcriyle onlara ne kadar imrenmiştim! Canik'ten taşındığımız yaz ise, Mustafa ağabeyim ve bizim köyden bazı arkadaşları Akçadağ'dan tatile gelmişlerdi: ayaklarında potinleri, sırtlarında kaba siyah kumaştan elbiseleri vardı. Onlara da imrenmiştim.

O yazı ve kışı ayakkabısız geçirdim. Yaz sonunda, okulların açılacağına yakın, köye yeni öğretmen geldi. Mohundu'ya gidecekti ve yol gösterecek birine gerek vardı. Ben ve benim yaşta bir başka çocuk öne düştük. O atlı, biz yayan. Öğretmen bu taşlık çalılık yollarda çıplak ayakla nasıl yürüdüğümüze şaşmış, bize acımıştı. Bılan'a kadar kılavuzluk ettik ona. Yamaçtan Mohundu görününce, "gerek yok, ben artık yolu şaşırmam" diyerek bizi geri çevirdi. Doğrusunu isterseniz, biz de öğretmenin şaşkınlığını garipsedik. Yalınayak olmamızda şaşacak ne vardı ki! Mevsim yazdı ve biz köyün dörtbir yanını, dağını taşını çıplak ayakla da pekala fır dönüyorduk. Meşe-

liklerden sırtımızda odun, ta uzaklardan çuvallarla tezek ve ot taşıyorduk. Ayaklarımız sağlamdı, altları nasır bağlamıştı..

Yazları kolay da, kışı yalınayak geçirmek biraz zor. Ama olmayacak şey de değil elbet. Alışkanlığa bağlı bu. Bir komşumuzun benim yaşlardaki çocuğunun, kışın en zırzır günlerinde, yumuşak karda veya donda, çıplak ayakla, yaz çimenlerinde yürür gibi kaygısız, şarkı söyleyerek dolaştığını, sabahtan akşama dek dışarda birşeyler yaptığını iyi hatırlıyorum. Ben de o kışı yalınayak geçirdim. Karda kışta, köyün öte ucundaki okula yalınayak gidip geldim. Sınıf tabanının tahta olması bir avantajdı.

Bizim köyün okulu da iki derslikli ve iki öğretmenliydi. İlk üç sınıfın derslerine İnci adında bir bayan öğretmen girmekteydi. O, Mastan denen komşu köyden Mustafa Ağa'nın kızıydı. Mustafa Ağa, genişçe toprağı olan, bu nedenle de ağa sayılan, hali vakti yerinde bir köylüydü. İleri görüşlü bir insandı. Bu çevrede ilk kez o, kız çocuklarını okuttu ve bu olumsuz geleneğin yıkılmasında öncü bir rol oynadı. Bu nedenle de çevresinde kınandı. O zamanlar kız çocuklarını okutmak ve kadınların bir meslek sahibi olmaları bizim oralarda ayıp sayılmaktaydı. Bizim yöre bunu aştı da, Kürdistan'da hala kız çocuklarının okumasını ve kadınlara öğretmenliği bile ayıp sayan yerler yok değildir.

Ahmet adındaki diğer öğretmen ise dördüncü ve beşinci sınıfların derslerini üstlenmişti. Oldukça ilginç biriydi. Bize, satın alacağımız ders kitaplarını temin etmesi gerektiği halde bunu bir türlü yapmadı. Öğrenciler de, böylece ders yılını kitapsız tamamladılar! Sınıfımızda yalnızca iki öğrencinin kitapları vardı. Onlar da başka bir köyden gelmekte idiler. Öğretmenimiz bize, her ders için bir özet yazdırırdı, biz de defterlerimizdeki bu bilgilerle yetinirdik. Daha sonraları anladık ki, öğretmen kendisine güvenmediği, öğrencilerin kitapları okuyarak kendisininkini aşan bilgiler edineceğinden endişe ettiği için bizi özellikle kitapsız bırakmıştı!

Ahmet öğretmen, matematik dersinde aylar boyu bize basit toplama çıkarma, ya da çarpma bölme işlemleri yaptırdı. Oysa dördüncü sınıfta bile dört işlemli problemleri çözmeyi, bayağı kesirleri, orantı hesaplarını öğrenmiştik. Kışın, bir olay nedeniyle Akçadağ'dan iki aylık tard almış, ağabeyimin arkadaşlarından Mehmet Ali adında bir öğrenci (daha sonra okulu bitirdi, yüksek öğrenim yaptı, lise öğretmeniyken sirozdan öldü) köye döndü ve oradayken birkaç kez de okula gelerek derslerimize girdi. Matematik dersinde bize bir problem sordu: "Adamın biri ölmüş, şu kadar para bırakmış, şu şu yaşlarda üç oğlu var; bu parayı çocukların yaşlarına göre bölüştürün," biçiminde bir soruydu. Biz çözemedik, çözümünü kendisi gösterdi.

Daha sonraki derste öğretmenimiz, matematik dersinde ne olup bittiğini sordu, anlattık. Sözkonusu problemi de, çözümünü de söyledik. Sanki işin sırrı-hikmeti buymuş gibi, öğretmenimiz, artık her matematik dersinde aynı soruyu sormaz mı! Yalnızca ölen adamın bıraktığı para miktarı, çocukla-

rının sayısı ve yaşları değişirdi... Okuma yılının sonuna kadar biz matematik dersinde yalnızca bu problemi çözdük! Artık gına getirmiştik. İşin ilginci, içimizde onu bile hala çözemiyenler vardı ve kopya çekiyorlardı!.

Karda Keklik Avı

Köyümüzün kışlarını düşündüğüm zaman aklıma bol kar gelir. Ve kar, sanki soğuk, üşütücü değil de sıcacıktır. İnsan lapa lapa yağan karın güzelliğini ancak bu kuzey ülkesinin (İsveç) kışını tanıdıktan sonra anlıyor. Burada kar toz gibidir, onunla doğru dürüst kar topu bile oynanmaz. Bizde kar, kışa doğru ansızın, çoğu zaman bir gece yarısı, sürpriz yapar gibi gelir. Akşam yattığınızda her yer kupkuru topraktır, sabah bir bakarsınız ki bembeyaz.. Dizboyu kar örtmüştür toprağı, damları; ağaç dallarından sarkmıştır...

Kışın köy içine kapanır. Kimi zaman, daha çok da güneşin ufka eğildiği, dışarda yapacak işin kalmadığı üşütücü akşam saatlerinde bir ölü sessizliğine bürünür. Köpeklerin bile zaman zaman havlamıyacağı tutar. Gelip geçen bir yolcu, damları, izleri görür de, orada yaşamın sürüp sürmediği konusunda kuşkuya kapılabilir.

Meşe odunu sobada hoş çıtırtılar çıkararak yanar. Bazan sobanın bir yanı, eğer odunlar iriyse tümü, kızıla keser. Çocuklar gaz lambasının ışığında ödevlerini hazırlarlar. Geceleri köyü kurt bastığı, ya da tavşan ve tilki dolaştığı zamanlar ise köpekler kıyameti koparır. Kimi zaman bir evde insanlar toplanır, dengbêj denen halk şarkıcıları ve ozanları eli kulağa atar, eski destanları anlatır ve söylerler. Böyle birşey yoksa, anneler küçük bebekleri uyutmak için ninni söyler, ya da çocuklara masal anlatırlar. Annem kendi masallarına inandırıcılık kazandırmak için, "bunlar kitaplıdır," derdi. Eğer o da yoksa, biz çocuklar yataklarımızda, uyku basıncaya kadar kendimiz masallar uydururduk. Onlar, ceviz saklayan sincaplara, üşüyen ve başlarını sokacak bir kuytuluk arayan kekliklere, kurnaz tilkilere dair olurdu.

Gağand denen gün yılbaşından birkaç gün öncesine rastlar ve Kürtlerin yaşamında önemli bir gündür. O gece *dani* (hedik ya da kaynatılmış buğday) hazırlanır, o gün için bekletilen ağzı düğümlü ceviz tuluğu törenle açılır; kuru dut, pestil, sucuk ve benzeri çerezler ortaya konur; susam, kenevir kavrulur. Türküler söylenir, oyunlar oynanır.

Ertesi gün çocuklar ev ev dolaşırlar. Onlara çeşitli çerezler, kimi zaman da, eğer varsa, para verilir. Çocuklar aşık oyunuyla birbirlerinin çerezlerini ütmeye çalışırlar. Büyükler ise, bilye oyununa benzer biçimde, madeni para oyunu oynarlar.

Bizim oranın köylüleri için kışın en büyük eğlencelerinden biri keklik avıdır. Ben de, bizim köyde geçirdiğim 1949 kışında, bir kez keklik avına gittim ve bu, az daha hayatıma mal oluyordu.

O zamanlar bizim oralarda keklik avına av tüfeğiyle değil, sopayla gidilirdi. O dönem bizim oralarda av tüfeği yasaktı, bu nedenle de kimsede yoktu.

Bu türden keklik avına hergün gidilmez; kar yağışının ertesi günü olmalı. Çünkü keklik yumuşak kara düştüğünde gömülür, ıslanır, kaçamaz. Köylüler öncelikle dörtbir yanı tutar, gürültü vavcyla ile keklikleri oradan oraya uçurur, yorarlar. Bitkin düşen ve kara iniş yapan hayvanı, ilk yetişenin elle, ya da bir sopa darbesiyle yakalaması kolaydır. Bu nedenle de, bu tür yakalanan kekliklerin çoğu canlıdır.

Topluca yapılan bu av, aynı zamanda bir eğlencedir. Ben de keklik avına heveslendim ve böylesi bir av günü okuldan kaçıp köylülerle birlikte gittim. Av alanı köyümüzün 3-4 kilometre kadar güneyinde, Lamk çukuru denen yörede idi. Ne var ki akşama dek oradan oraya boşuna dolanıp durdum. Keklik avı da kolay bir iş değil; güç, dency ve beceri ister. Akşam üzeri köylüler toplandılar. Yorulmuş ve acıkmışlardı. Bellerine sardıkları çıkınları açtılar, ekmek ve çökelekten ibaret azıklarını yemeye başladılar. Bense yanıma yiyecek birşey almayı akıl etmemiştim. Bana da ikram ettiler ama, aç olduğum halde, tok olduğumu söyleyerek yemedim. Sonra yola düştük. Yorgundum, geride kaldım. Derken köylüler geçip gittiler ve benim geride kaldığımı fark etmediler bile. Zaman zaman dinlenmek için yola, çiğnenip bastırılmış karın üzerine uzanıyor, sonra yeniden kalkıp yürüyordum. Yukarda tepede ilk evler göründü. Ama bende adım atacak hal kalmamıştı ve hava kararıyordu. Tepeden birilerinin seslendiğini duydum. Sonra benim yaşlarda bir çocuk elinde ekmekle aşağıya, yanıma kadar indi. Ekmeği iştahla yedim ve biranda dizlerime derman geldi, yorgunluk diye birşey de kalmadı sanki. Kalkıp yürüdüm.

Bitkinliğim açlıktanmış meğer. Bir rastlantı eseri, tepeden aşağıyı seyreden insanlar halimden bunu fark etmiş ve çocuğa ekmek verip yollamışlar. Yoksa karın üzerinde donup kalmak ve kurtlara yem olmak işten bile değildi.

Köyde Dört Mevsim

Kışın her taraf karla kaplı olduğu için hayvanlar hep içerde, yazdan hazırlanmış ot, saman ve yaprakla; yine köylünün durumuna ve olanaklarına göre fiğ, burçak ve arpayla beslenir. "Yaprak," yeşilken kesilip demetlenen ve kurutulan, yapraklı ince meşe dallarıdır ve daha çok keçilere verilir. Kış uzar da yem tükenirse, insanlar kalın kar altından geven çıkarmak için Sawa'ya yönelirler. Bazan çaresiz kalır, kavak ve sögüt dallarını keser, kabuklarını tahra ile ufak ufak doğrayıp sığırların, at ve eşeklerin önüne atarlar.

Mart ve nisanda yalnızca hava, su ve toprak ısınmaz, cemre yalnızca buralara düşmez, insanların içine de düşer, onları da ısıtıp coşturur. Çünkü bu aylar hem hayvanların yavrulama zamanıdır, süt, katık bollanır, hem de

kar erir, toprak görünür, yeşerir, donanır.

Martta güçlenen güneşle birlikte kara çatlama sesi düşer. Eriyen karın ve dörtbir yanda oluşan su dercciklerinin sesi ve ışıltısı tatlı, coşkulu bir türkü gibidir. Kış uykusuna yatmış doğa, derc kenarlarındaki tazecik çimenlerle, tere otlarıyla birlikte canlanır, bahara adım atar.

Baharın gelişini öncc dere boyundaki söğütler vc kavaklar müjdeler. Bizim bahçcde ise baharın türküsünü en coşkulu biçimde, damlarımızın ve harmanın hemen yanıbaşındaki yaşlı, kocaman badem ağacı söylcr. O, yeniden kar yağmış gibi bembeyaz çiçeğe donanınca, üstüne üşüşen binlerce balarısının gümbürtüsü çevreyi sarar. Sonra elmalar ve kaysılar çiçeğe durur. Armutlar önce yaprak açar, sanra dallarda sanki utangaç, küçük beyaz çiçekler görünür. Cevizler nazlıdır, hava ve toprak ısındıkça yüksek ve uzun dallara su ağır ağır yürür, soluk renkler canlanır, dallara kan gelir, tomurcuklar şişer ve taze yeşil yapraklar yavaş yavaş açılır. Kısa sürc sonra bu yeni filizlerin ucunda, ceviz meyvesi, bir darı tancsi kadar küçük görünür. Alımlı çiçekleri olmayan dutların ne zaman yaprak açtığını insan fark etmez bile. Mayıs başında bahçelcrin, tarlaların çeper ve çitlerinde, yol boylarında yaban gülü yaprağa ve çiçeğe donanır; kokusu gelip geçeni sarhoş eder.

Derkcn, bahçe toprağında otlar boyvcrir. Harman yerini inatçı kuşycmi bitkisi örter. Pınarın hemcn altında düğün çiçekleri boyvcrir. Eğer bahçe çitle-çeperle çevriliyse mayısta otlar dizboyudur, yeşil bir çarşaf gibi bahçeyi örterler. Koyu gölgeli ceviz ağaçlarının altında ise otlar seyrektir.

Kargalar ve serçelcr yazkış ordadırlar. Karın crimesiyle birlikte ilk sincaplar görünür. Yaşlı ceviz ağaçlarının kovuklarındaki deliklerinden çıkıp şöyle bir çevreyi kolaçan eder, komşularına seslenirler. Sonra kuşlar akın eder. İnsanlarla barışık kırlangıç, teklifsiz gelip pencereden içeri dalar, kirişlerin arasındaki yuvasını onarır. Kendisi pek göze görünmeycn bülbülün sesi ağaçlara coşku verir. Ağaçkakan, bir makinalıyı andıran sesiyle besbellidir. Bahçenin en yukarısındaki cevize, bizimkilerin "sarı bülbül" dediği, iri, sarı bir kuş gelir. Dallar arasında gevrek, okşayıcı sesleriylc kumrular çığrışır. Dut mevsimi geldiğinde ise bir dalga halindc güneyden gclen dut kuşları (sığırcığa benzeyen kara bir kuş) bahçelerde kıyameti koparır. Şamatacıların başında, kuşku yok, saksağan gelir. Görünümü bu denli güzel kuşun sesi insanın kulağını tırmalar. İbiği ve güzelim renkleriylc çavuş kuşu ise, sanki efendiliğin bir görüntüsüdür; ceviz ağacının kökündeki yuvasına sessizce gidip gelir. İshak kuşuna gelince, o, aralıklı vuran tatlı bir çanı andıran sesiyle harman zamanlarını, serin yaz gecelerini şenlendirir.

Yalnız kuşlar mı? Toprakta, otlar, ağaçlar arasında börtü böcek de kımıl kımıldır. Arılar, karıncalar işe geç kalmış, beş yıllık planlarında gecikmiş gibi bir hız, telaş ve seferberlik içindedirler. İşin güzelliği onlarda somut-

lanıyor. Bahçe toprağını karan köstebek de onlardan geri kalmıyor; o da metroları döşüyor habire! Ya şu evlerine taze gübre taşıyan küçük kara böceklere ne demeli! Boylarından kat kat büyük yükleri taşıyorlar; bu yüzden de, kolay yuvarlansın diye top haline getiriyorlar onları. Hayvan gübresini paylaşma konusunda onlarla insanlar arasında zorlu bir yarış var. Onlar yiyecek için, köylülerse yakacak olarak kullanmak için sokak ve kırlardaki gübreyi evlerine taşıyorlar. Kelebekler ise bu dünyanın balerinleri; otlar, ekin tarlaları, gelincik çiçekleri arasında sekip dansediyorlar. Yaban arılarının türlüsü, balarısı büyüklüğündeki pizengler, kızıl ve kara renkli iri mozlar, daha çok sıcağın kızıştığı, çiçeğin bollaştığı, meyvelerin olgunlaştığı yaz ve sonbahar aylarında ortalığı sarıyorlar. Bunlar da böcekler dünyasının bir çeşit korsanları. Sokarlarsa insana büyük acı veriyor ve soktukları yeri kocaman şişiriyorlar. Özellikle de iri moz türleri tehlikelidir. Bunlar sığırlara saldırınca onları zaptetmek çok zorlaşır, hayvanlar çılgınca sağa sola koştururlar. "Moz tutmuş" deyimi de buradan geliyor.

Bu kuzey ülkesinde, İsveç'te kar ve yağmur bol, bitki örtüsü zengin. Her taraf ormanlarla kaplı. Kırlar insan boyu ot. Karın örttüğü kış ayları dışında her zaman yemyeşil. Ama burada çiçek ve böcek türleri bizim oraya göre az ve doğa hemen hemen kokmuyor. Yenebilir şeylerin - meyvenin, sebzenin, pancarın tadı da öyle. İnsan tadın ve kokunun değerini buralara gelince anlıyor. Bizim oralarda sıcakta, bol güneş altında herşey buram buram kokar. Hemen her çiçeğin, otun, ağacın kendine özgü hoş ya da hoş olmayan bir kokusu vardır. Dalında bir elma, armut, bostandan koparılmış taze bir domates, salatalık kokusu adamı sarhoş eder. Bunların kokusuna da tadına da doyum olmaz. Tarlalar, çayırlar, kırlar ise çiçeğin, otun türlüsünden bir kokteyl sunar insana.

Bahçe

Bahçede önce badem çağlası çıkar. Aylardan mayıstır. Haziranda dut olgunlaşır. Dutlara nişan değdiği, serçelerin dallardaki coşkulu ötüşünden bellidir. Sonra sıra kaysılara, eriklere gelir. Çocukluğumda bahçemizin orta yerinde kocaman, dalları gökyüzüne uzanan, tırmanması güç iki kaysı ağacı vardı. Artık kurumaya yüz tutmuşlardı. Birini rüzgar devirdi, ötekisini ise bizimkiler kestiler. Sonradan ben yeni kaysı ağaçları diktim, aşıladım. Bol ürün veren birkaç tür kaysı yetişti.

Bahçenin yukarı kesiminde yanyana, kavak ağaçları gibi uzamış dört kök elma ağacı vardı. Meyvesi sonbaharda olgunlaşır, yeşilden saman sarısına dönerdi. Mayhoş, sert, dayanıklı bir elmaydı.

Birkaç cins armut vardı bahçede. *Kozkozi* denen bir türü ağustosta olgunlaşır. Erken yetişen anlamında, *wartiwar* denir bu türlere. Diğerleri ancak eylül ortalarından itibaren olgunlaşır. Bal armudu denen tür armudun iyi bir cinsidir, daha tatlı ve lezzetlidir. Bir oturuşta on tane ye, dokunmaz.

Bahçemizde kış armudu denen bir tür daha vardı. Adından anlaşılacağı üzere, çok geç olgunlaşırdı. Ekim ayında bile, onun meyvesi dalında öyle sert, yemyeşildir. O haliyle koparılıp peteklerde, çok yumuşak, ince elenmiş toprağa, birbirlerine temas etmeyecek biçimde, bir kat armut, bir kat toprak olarak istif edilirler. Orada olgunlaşır ve bahara, yaza hiç bozulmadan kalır. Bol suludur ve tadına doyum olmaz. Kış günü bir tanıdığa, dosta ikram etmesi, ya da bir hastanın başucuna birkaç tane götürmesi çok makbule geçerdi.

Eğer koparılmayıp dalda bırakılırsa, Kasım sonuna doğru hafif sararırdı. Bu haliyle de kendine özgü, hafif mayhoş, eşi az görülür bir lezzeti vardı: Üstüne kar düşmesi ise onu daha da tatlandırırdı. Bu, Ankara armudunun bir türüydü.

Yukarda saydıklarım, *rezi,* yani aşılı türden armutlardır. Bir de *şekok* dediğimiz ahlat ağaçları vardı, yani yabani armut türleri. Ama bunların da kendilerine özgü bir tadı vardır ki aşılı armutlarda bulunmaz.

Bahçemizde küçük bir pınar vardı. Suyu yaz sonuna doğru nerdeyse kururdu. Pınarın başında bir ahlat ağacı vardı ki herkes onun tadına bayılırdı. Sincaplar da ağızlarının tadını iyi biliyor olmalılar ki, onu daha olgunlaşmadan parçalar, çekirdeklerini yerlerdi. Ancak sincaplarla ciddi biçimde savaşarak, ikide bir onları taşlayıp kovalıyarak çok az bir meyveyi kurtarmak mümkün olurdu.

Bu bahçenin dedeme bir amcasından miras kaldığını söylerlerdi. İçinde asırlık ağaçlar vardı. Hele cevizler en azından iki, belki de üç asırlıktılar. Ceviz ve dut ağaçları uzun ömürlü olur. Kocadıkça dalları budanır, ağaç kendini yeniler. Zamanla köklerinde büyük kovuklar açılır.

Bahçenin ilk sahibi bu işten anlayan, becerikli ve ehlikeyf biri olmalı. Çeşitli ve iyi türden meyve ağaçları seçmiş, onlara iyi bir düzen vermiş. Örneğin yedi kök ceviz ağacından yalnızca biri bahçe ortasındaydı; diğerlerini kenarlara, köşelere dikmiş. Öyle ki fazla yer kaplamasınlar. Ceviz ağacı hem boyuna, hem enine çok büyür, gölgesi güçlüdür; bu gölgede başka ağaç yetişmez.

Zamanla ağaçlar kocamış, bir bölümü yok olmuş, bahçede boşluklar açılmış. Eski düzeni şaşaası kalmamış onun. Şurda burda rastgele dikilen, ya da kendiliğinden yetişen yeni ağaçlar devreye girmiş. Onların bile bazıları yaşlanmış. Bahçe artık, eski günlerin anılarıyla avunan; eski zenginliğini, şanını, etkinliğini yitirmiş, acınası bir bey ailesi gibiydi.

Badem ve cevizin olgunlaşma zamanı eylül sonu, ekim başıdır. Meyvenin etli, yeşil dış kabuğu çatlar, bir sırıkla vurulduğu zaman kolay dökülür. Ceviz dökümü tüm ailenin, kimi zaman dost ve yakınların da katıldığı, cümbür cemaat yapılan bir iştir; hem hasat, hem şenliktir. Genç erkekler dallara tırmanarak uzun sırıklarla cevizleri silkerler. Hem zevkli, hem de yoru-

cu, dikkat isteyen tehlikeli bir iştir. Ceviz dökmek çok hoşuma giderdi. 11-12 yaşımdan sonra bizim cevizleri hemen hemen tek başıma ben dökerdim. Üniversite döneminde de bunu sürdürdüm. Bu yüzden, bir keresinde, yoldan geçen bir tanıdık babamı azarladı: "Oğlun yargıç olacak, sen hala ona ceviz döktürüyorsun! Ya daldan aşağıya düşerse.." dedi.

Yüksek, tırmanması zor, sırık sallarken tutunması güç dallarda tehlike geçirmedim de değil. Bir keresinde yere paralel uzanan bir dalda alabora oldum. Ne olup bittiğini anlamadan, bir baktım ki iki elimle dala sımsıkı sarılmışım ve gövdem aşağı doğru sallanıyor.. Sırık elimden sıyrılıp 10-15 metre aşağıya düşmüş, bizimkiler telaşla çığlık atmışlardı.

Bir başka seferinde de, 1954 yılının Eylül sonuydu sanırım, yine böylesine ceviz döktüğüm birgün, aynı zamanda komşumuz olan genç bir akrabamızın ölüm haberini aldım. Hasan adındaki bu genç askerden yeni dönmüş ve Bağin'deki kaplıcalara gitmişti. Kaplıcalar Peri Suyu'nun hemen kıyısındadır. Irmakta yüzerken boğulmuş. Sevdiğim bu sağlıklı, genç insanın beklenmedik ölümü bende şok etkisi yaptı. "Eli-ayağı sovumak" dedikleri şeyi yaşadım. Sırık elimden kayıp düştü. Yüksek daldan elim ayağım titreyerek güçlükle indim.

Hasan'ın cesedi bulunamamıştı. Babam ve öteki akrabalar Bağin'e akın ettiler. Üç-dört gün süreyle araştırdılar. Dalgıçlar ırmak kıyısındaki derin yerleri yokladılar. Ama bulunamadı. Irmak kıyısı uçurumludur, su girdaplar çevirerek akar ve kayaların altında derin, ulaşılması zor oyuklar oluşturmuştur. Bizimkiler umudu kesip döndüler. Ancak iki gün sonra cesedin bulunduğu haberi geldi. Meğer ırmak, şişen cesedi kendiliğinden yüze çıkarmış. Su üstünde akıp giderken çevrede yaprak kesen bir köylü görmüş ve koşup çıkarmış.

Yakın akrabalar cesedin köye getirildiği akşamdan başlayarak bütün gece ölünün başında ağıtlar yaktılar. Sesleri köyün dörtbir yanında yankılandı. Bana gelince, ölünün başında bağırıp çağırmayı, hüngür hüngür ağlamayı her zaman tuhaf bulmuşumdur. Sevilen bir insanın ölümü karşısında onurluca bir suskunluk daha içtenlikli, daha akla yakın gelir bana. O gece ne bağırıp çağırdım, ne de gözümden yaş geldi. Kendimi böyle şeyler için zorlamadım. Bağırıp çağıranları sessizce izledim. Sonra da, yaptıkları bana içtenlikten uzak ve zorlama gibi geldiği için tiksinti duydum ve oradan ayrıldım.

Bahçemizdeki iki kök asmanın ikisi de pınar başındadır. Biri, daha önce sözünü ettiğim şu ahlat ağacına tırmanmıştır. Öteki öbür yana doğru uzanır, iki-üç armut ağacına sarınır, onların elini kolunu bağlar. Ben daha ufacık çocukken de onlar öyle kocamandılar. Son gördüğümde de yine öylesine dinç ve hırslıydılar. İkisi de salkımlarla donanırdı. Birinin tadı buruk, ekşimsi, ötekinin ise tatlıydı. Kuşlar, arılar paylarını alır, ama bize de epeyce kalırdı. Yetişmesi güç dallarda kalanlar, kasıma doğru kırağı çalınca daha da ballanırdı.

Aşağıda, tam da yol üzerinde bir dardağanla ahlat ağacı sarmaş dolaştırlar. Ahlat yamaçta, sanki yola devrilecekmiş gibi eğilmiştir. Güçlü dardağan ağacı ise, aşağıdan bir payanda gibi yükselir, dalları ikiye ayrılarak ahlatın kökünü yukardan kavrar ve öylece tutar. Bu iki ağacın dalları dalcıkları içiçe geçmiştir. Daha çocukken oraya çıkar, sık dallar arasında kendime uygun bir yer bulur, yoldan gelip geçenleri seyreder, düşlere dalar, ya da türkü söylerdim. Doğal olarak anadilimde, Kürtçe türkülerdi bunlar. Yeni ve hiç bilinmeyen türküler... Ben bestelerdim onları. Sonra besteyi çok beğenir, yıpranmasın der gibi bir yana ayırır, yenisine başlardım. Ama o da çok güzel olurdu ve bir yenisine geçerdim hemen! Böylece onlarca yeni türkü peşpeşe sıralanırdı. Ne var ki az sonra onların tümü, havada dağılan ince bir duman gibi uçar, giderdi..

Akçadağ'da okuduğum yıllarda ve üç yıllık köy öğretmenliğim döneminde yaz tatillerimi hep köyümde geçirdim. Dırban'ın rakımı yüksek olduğu için bahar geç gelir. Bu nedenle Mayıs ayında ağaç dikmek, haziranda, hatta temmuzda aşı yapmak mümkündür. Bizim ailede benden ve annemden başka da bu işe ilgi duyan yoktu. Bahçede kocayıp devrilen, ya da kesilen ağaçların yerine o dönemde yeniden yetişenler ikimizin eseridir.

Mustafa ağabeyim ders yılı boyunca kendini çok yorar, zayıflar, iğne ipliğe dönerdi. Yaz tatilinde ise hemen hiçbir iş yapmazdı. Genellikle pınarın yanındaki cevizin altına bir minder ve yastık koyar, orada, bir yandan kitap okurken, diğer yandan bir demet ceviz yaprağıyla sinekleri kovardı. Tarla ya da bahçe işi olsun, hiçbiri onu ilgilendirmezdi. Meyveler ilgilendirirdi ama. Özellikle de cevizler ve bademler.. Bu nedenle, köyde kilo almaya uygun ve yeterli besin rejimi olmamasına rağmen, o yazları kendini toplar, birhayli de dolgunlaşırdı. İlkbahar ve sonbahar bakımından, rahatlıkla 8-10 kilo fark ederdi!

Ben de yazları kitap okumayı seviyordum elbet. Ama bahçede de yapacak işler bulurdum hep. Ağaçları, meyveleri gözler, dolaşır, tırmanır, izlerdim. Onlarla aramızda ilginç bir dostluk vardı.

Köyde erken yatılır. Yazları ya dam üstünde, ya çardakta yatardık. Ay ışığı varsa manzara -karşıdaki evler, tarlalar, Mazgirt'e ve Peri'ye giden yollar gündüz gibi kolay seçilir. Ay yoksa gökyüzü ışıl ışıldır. Hafif esen yel evimizi çevreleyen dev ceviz ağaçlarını hışırdatır. Ateş böcekleri uçuşur. Harman makinalarının sesi uyku getiren bir müzik gibidir. Ona zaman zaman, harmanda çalışanların türküleri eşlik eder. Ve ishak kuşunun sesi, lacivert gecede, serin havada, som gökyüzü altında, yakında bir yerden tok ve ılık, tüm köyde yankılanır, geceyi adeta doldurur. Ötede uzaklardan eşi cevap verir.

Köylüler gün doğmadan kalkarlar, şafakta ya da şafaktan önce. Ben kalktığımda ise güneş çoktan doğmuş olurdu.

Yüzümü daha yıkamadan, ilk işim, bahçe içinde bir tur atmak olurdu. Aşılanan fidanların aşıları tutmuş mu, sürgün var mı? Tomurcuk yeşermeye yüz tutmuşsa ne güzel! O yeni bir yaşam, yeni bir ağaç, yeni lezzetli, güzel meyveler demektir.. Ve yeşermişse, dünden bugüne ne kadar gelişmiş?.

Yaz ortasıysa kaysılara bir bakmalı. Bugün ne kadar kızarmışlar? Küçük sebze bostanına uğramalı, salatalıklar ne kadar boy atmış? Kabaklar büyümekte mi? Eğer sonbaharsa elmaları, armutları, dardağan ağacını seyretmeli. Dardağan taneleri ağır ağır yeşilden sarıya, turuncuya geçer, dallar olgun tanelerle bezenir. Dardağan tanesi yağmur yedikçe yumuşar, tatlanır. Geceleri çiğ düşer genellikle. Dallardan sarkan bal armutlarının diri, olgun yüzünde damlalaşır. Bu damlalar gün ışıklarını bir küre gibi yansıtırlar. Ya da yağmur sonudur. Toprak kokusu, dupduru hava içinizi doldurur. Yapraklar, meyveler ıslaktır; damlalar inci taneleri gibidir. İçimde zengin, anlatılmaz duygular olurdu. Mutluluk mu, hüzün mü ayıramadığım..

Bahçe engin, sonu gelmez bir dünyaydı benim için.

Olgunlaşan bal armudunun bir müşterisi de yabani arılardır. Cevizlere gelince, onları bölüşmekte kargalar ve sincaplar insanlarla yarışırlar. komşu köylerin insanları, Dırbanlıların bir ceviz yüzünden bir kargayı, beş saat uzakta ve ırmağın öbür geçesindeki Hevav köyüne kadar kovaladıklarını ileri sürerler!

Cevizler olgunlaşmaya başladı mı sincaplar da harıl harıl çalışmaya başlar. Dallarda bir testere gibi çalışan keskin sincap dişinin cızırtısı duyulur. O bir yandan yer, diğer yandan topağa ceviz depo eder. Tek tek saklar onları. Uygun yeri, yumuşak toprağı bulur, pençesiyle usulca kazar, sonra ağzındaki cevizi oraya bırakıp üstünü örter ve izleri yok eder. Tüm bunları yaparken de çevresini kolaçan eder, gözetlendiğini fark ederse ağzındaki cevizi gömmeden oradan uzaklaşır. İnsan ilk bakışta hiçbir şey fark etmez. Ama biz çocuklar ustalaşmıştık. Onun ceviz saklayabileceği yerleri gözlerimizle kestirir, parmağımızla yoklar, eşeler ve cevizi kolayca çıkarırdık.

Sincap ya sakladığı cevizlerin tümünü sonradan toplayamaz, ya da unutur. Bunlar baharın, sağda solda filizlenirler. Böylece içgüdüleriyle davranan sincap, farkında olmadan ceviz yetiştirir.

Kasımda bahçelerde bostanlarda son hasat da biter. Ağaçlar yaz yorgunudur. Hava giderek sovur. Önce dut ağaçları, sonra kavaklar, cevizler sararır. Bahçeler giderek sarı-kızıl keser. Yel biraz güçlü estiğinde dallardan yağmur misali yaprak serpilir. Gazel denen bu yapraklar giderek bahçe toprağını yumuşacık, kalın bir yorgan gibi örter. Çocuklar kimi zaman yamaçlarda kaydırak yaparak onları yığınlar halinde toplar, ateşe verirler.

Derken, önce üşütücü yağmurlar gelir, arkasından, bir sabah üstü uyanınca, çıplak dalların kalın karla yere doğru eğildiğini görür, şaşırırsınız.

Nisan 1989 - Stokholm

Köy "batıl" denen inaçlar bakımından oldukça zengindi. Aslında inançları batıl ve batıl olmayan biçimde ayırmak bence anlamsızdır. Dinsel inancı doğru-yanlış ya da batıl-batıl olmayan diye ayırmak hiçbir haklı nedene dayanmaz. Hiçbirinin kanıtla, bilimsel gerçeklc bir ilgisi yoktur. İnançların tümü varsayımlara dayanır. Onun içindir ki dünyada binbir türlü inanç vardır. Herkes kendisininkinin doğru olduğunu ile sürer, ya da öylc sanır..

Bizim oralarda bazı dağlarda, tepelerde kutsal diye bilinen mezarlar vardır. Bunlar evliyalara, enbiyalara ait bilinir. Düzgün Dağı'ndan ve Sawa'dan daha önce söz etmiştim. Kimi yerde pınarlar, kimi yerde bir ağaç kümesi kutsaldır. Bir yol boyunda bir başına, çoğu zaman kurumuş bir ağaca rastlarsınız. Dallarında türlü renkten incecik bez parçaları sarkar; sanki süslenmiştir. İnsanlar bu kutsal ağaca bir bez bağlayarak dilekte bulunmuşlardır. Kimi yerde yol üzerinde üst üste konmuş taşların adam boyu yükseldiğini görürsünüz. Her geçen oraya bir küçük taş ekler. Bu da bir dilek sunma, bir kutsama işidir..

Bizim köyün doğu yakasında *Dêdar* denen bir ziyaret yeri daha var. Oradan bir pınar kaynar ve üst tarafında iri, yaşlı cevizler vardır. Birçok dalları kurumuştur ve öylece durur. Onlardan dal kesmek günah sayılır. Bu halleriyle heybetli, insana huşu veren bir halleri vardır. Köylüler zaman zaman buraya da gelir, pınar başında kurban keserler.

Köylüler doğan güne karşı dua ederler. Gökte hilal biçimindeki ay ilk göründüğünde de öylc yaparlar.

Öyle sanıyorum ki bu inançlar İslamiyetten çok önceye aittir, pagan döneminden kalmadır.

Köyde bir de ip bağlama olayı vardı. Kimi insanlar ipe pakar, ona düğümler atar ve sözde gıyaptan bilgi verirler. Etê Şerê denen yaşlı, tek başına yaşıyan bir kadın bunu yapardı. Sanki ortaçağlardan kalma, ama zararsız bir cadıydı.

Selal Dede'nin, epeyce hayvanı vardı ve evinin yanıbaşındaki gübre yığını da kocamandı. Bu gübrede küçük, insanın eğilerek geçebileceği beş-altı adımlık bir tünel açılmıştı. Derlerdi ki buradan birkaç kez geçmek soğuk algınlığı ve öksürük için oldukça şifalıdır! Elbet bu, Selal Dede'nin kutsallığından kaynaklanan bir inançtı..

Kimi kurnaz adamlar, kendi bayağı çıkarları için bu cahil insanların dini duygularını sömürmekteydiler. Öğretmen okulunda okuduğum yıllarda, yaz tatili nedeniyle köyde bulunduğum bir sırada, köylere bir haber yayıldı. Dağ köylerinden birinde, bir kadına atlı biri görünmüş. "Git köylülere söyle, pirlerini çağırıp kurban kessinler. Eğer sana inanmazlarsa Kuranı Kerimi açsınlar, sayfaları arasında iki beyaz, bir tane de siyah kıl göreceklerdir..."

demiş ve sonra, bir anda gözden yitivermiş..

Bu haber dörtbir yana hızla yayıldı. İnsanlar pirlerini çağırıp kurban kesmeye başladılar. Bu habere inananlardan biri de babamdı. Kuranı açıp bakmış ve sözkonusu iki beyaz ve bir siyah kılı gözleriyle görmüştü..

Babama atlı öyküsünün kasıtlı bir uydurma, Kuran'da kıl bulmanın ise doğal birşey olduğunu söyledim. Okunan hangi kitabı açsan, içinde saç kılları bulunur, dedim. Ve bizim odanın duvarındaki kuranı alıp bu kez birlikte baktık: Ne bir, ne iki, içinde kıyamet kadar beyaz ve siyah kıl vardı! Babam bunu görünce bana inandı ve bu işin bazı kurnaz kişilerce tezgahlandığını kabul etti.

Birçok hastalığın nedenleri de batıl inançlara dayandırılıyor ve tedavilerinde bu tür yöntemlere başvuruluyordu. Örneğin ruh hastalıkları genellikle cin çarpmasıyla açıklanıyordu. Bir keresinde, bir genç kızın cinlerinin kovulması merasimine tanık olmuştum. Cin kovucusu, kendisiyle kızın arasına bir tas su koymuş ve elinde bir bıçakla, zaman zaman tasa vurarak, zaman zaman kızı pataklıyarak, bağırıp çağırarak cinleri kovmaya çalışmıştı.

Bir başka seferinde de genç bir deliyi bir evin kapısı önündeki ağaca bağladıklarını ve gelen geçenin kendisine bir tokat aşkettiğini görmüştüm. Bu da cinleri kovmanın bir başka türlüsüydü! Belki de şok tedavisiydi. Çünkü tokatlar ona çaktırmadan, ansızın atılıyordu...

Babam, muskaya karşıydı ve bunu hep söylerdi. Ne var ki köylüler zaman zaman, hastaları olunca, dişleri ağrıyınca, hatta inek veya öküzleri hasta olunca babama gelir, muska yapmasını isterler, yapmayınca da darılırlardı. O da, başka türlü ikna edemeyince bir dua yazar ve muskayı ellerine verirdi. Bunun için herhangi bir para veya hediye almazdı. Bu yüzden kendisiyle birçok kez tartıştığımı hatırlıyorum. Ben muskanın boş olduğunu söylerdim. Babamsa, "tanrı kelamı" olduğu için, onun, inananlar üzerinde etkili olabileceği kanısındaydı.

Öğretmen okulunu bitirdiğim sıralardı sanırım. 8-10 yaşlarında bir kız çocuğu gelip babamı sordu. Annesinin dişi ağrıyormuş, muska yaptıracakmış. Babam evde değildi. Bense, küçük kıza bir oyun oynayayım dedim. Babamın evde olduğunu söyledim ve "sen azıcık bekle, ben muskayı alıp geleyim," dedim. Eve girdim, bir kağıt üzerine, arapça harflere benzer şeyler çiziktirdim, muska gibi katlayıp getirdim, kıza verirken de şöyle dedim: "Annen bunu ahırdaki bir dirçğe, kör bir çiviyle çaksın!" Kız teşekkür ederek çekip gitti. Birkaç gün sonra rastladım. "Ne oldu annenin dişi?" dedim. "Rahatladı, geçti," dedi kız..

Bu olayı babama anlatınca: "İnandığı için etkili olmuştur," dedi. Bir telkin etkisi, yani psikolojik bir güven ve rahatlama duygusu sözkonusu olsa bile, herhalde benim muska geçici bir diş ağrısına rastlamıştı.

Ama babamın duaları kendi diş ağrısına hiç de derman olmazdı. Onun

kaç kez diş ağrısı yüzünden canhıraş biçimde inlediğini, evin içinde dolanıp durduğunu hatırlarım. Bazan çürük dişin kovuğuna tuz basardı. Bazan çuvaldızı ateşte kor haline getirip orayı dağlamaya çalışırdı. Böyle durumlarda genellikle köyde berberlik yapan birine başvurulur ve o çivi sökmeye yarar kerpetseniyle ağrıyan dişi çekerdi. Onun da olmadığı zamanlar ise dişi çekmek için daha pratik yöntemler bulunurdu. Örneğin ağrıyan diş sağlam bir sicimle bir kapı koluna veya bir direğe bağlanır, ya kapıyı hızla kapayarak, ya da başı aniden geriye doğru çekerek diş yerinden sökülürdü.

Diş ağrısı gibi baş ağrısı için de çareler yok değildi. Baş ağrısını sözde önlemenin ya da hafifletmenin yollarından biri, başı bir ip yada kuşakla sıkı biçimde sarmaktı. İşin garibi Kürtçede şöyle bir söz vardır: *"Serê te ku naêşe, bendeki hışkan gırêde!"* ("Başın ağrımıyorsa bir iple sıkıca bağla!" Yani o zaman ağrır.) Durup dururken başına iş açmak anlamında kullanılan bir sözdür.

Baş ağrısını gidermek için başvurulan yollardan biri de neşterle kan bırakılmasıdır. Bu olaya bir-iki kez tanık olmuştum. Alında bir damara vurulan neşterle buradan oluk gibi kan fışkırdığını görmüştüm. Kan bir süre aktıktan sonra kesik yer bir bantla kapatılıp kan akışı durduruluyordu. Böylece sözde baş ağrısına yol açan "kirli kan" akıtılmış oluyor..

Çocukluğumun geçtiği köylerden ne Canik'e, ne de Dırban'a doktor, sağlık memuru, ya da ebe uğradığını hatırlamam. Aşı maşı hak getire.. Her kış kızıl, kızamık, çiçek gibi salgın hastalıklardan her köyde onlarca çocuk ölür ve bazıları kör olurdu. Her olgun kadın bir ebeydi, komşu kadınlar biribirlerinin doğumunu yaptırırlardı. Bakarsınız tarlada ekin başında, ya da evde ekmek pişirirken, damın karını kürerken hamile kadının sancısı tutar ve komşu evdeki veya komşu tarladaki kadına haber yollardı. Eğer tarlada ise, orada doğururdu.

Bebeklerin gövde kısmı ince elenmiş ve ateşte kavurulup ılıtılmış toprağa yatırılır ve kalın bir bezle sıkıca sarılır. Öyle ki bebek ne bacaklarını, ne de kollarını kımıldatamaz. Bu halde beşiğe veya salıncağa yatırılır. Zaman zaman açılıp bebeğin kirlettiği ve ıslattığı toprak alınır. Kalan toprak yine bir sacda kavrulur ve bebek sıcaklığına uygun biçimde ılıtılır. Bebeği kundaklamak için modern malzemenin olmadığı koşullarda bu yöntem pratiktir. Toprağın sac üzerinde kavrulması ise bir tür dezenfekte olayıdır. Sıcak toprak bebeği soğuğa karşı da korur. Bu yöntemin kötü tarafı şu ki, bebek hareket edemez. Ama köylüler, bebeğin de harekete ihtiyacı olduğu kanısında değildirler. Böylece o, daha baştan disipline edilir, akıllı uslu olmaya alıştırılır!

O dönemde verem de yaygın bir hastalıktı. (şimdi de durum pek farklı değil ya..) Genç yaşta ölen bir akrabamızın yetim bıraktığı çocuklarının hemen tümüyle verem olduklarını hatırlarım. Bunlardan Ali 25, Gulê ise 20'nin üstündeydi. Ötekiler daha küçüktüler. Hem hastalık, hem yoksulluk

yüzünden ikisi de evlenememişti. Gulê'nin hep, ağzına bir mendil kapatarak kesik kesik öksürdüğünü hatırlarım. Ali ise kendisine zaman zaman iğne yaptırırdı. Ama gereği gibi beslenemiyen, kışları çoğu kez palamut sayesinde çıkaran bu insanlar, herhangi bir tedavi de görmedikleri için genç yaşta ölüp gittiler. Ailenin diğer çocukları daha sonra Elazığ'a göç ettiler, çeşitli işlerde çalışıp açlıktan kurtularak, tedavi de görerek veremin satırından kurtuldular.

Hastalıklar karşısında hayvanların durumu da, doğal olarak insanlarınkinden iyi değildi. Zaman zaman şap hastalığı çevrede büyük hayvan kıyımı yapardı. Bir keresinde nerdeyse köyde sığır bırakmadı. Köyün deresi koku yayan leşlerle doldu. Bu sürü zarfında ne köylere herhangi bir veteriner ekibi uğradı ne de köylülere ilaç verildi.

O zaman bizim de bir-iki keçimiz, bir ineğimiz vardı. İnek buzağılamıştı ve aylar geçmesine rağmen bu dana bir türlü gelişmiyordu. Sürekli ishal durumunda, hastalıklı ve zayıftı. Ben onun tüm hayanlardan önce öleceğini sanmıştım. Ama ilginç değil mi, anası bu hastalıktan gitti, köydeki gürbüz tosunlar, danalar bir bir gittiler de ona birşey olmadı. Şap hastalığına yakalanmadı bile. Yine o çelimsiz, uyuz haliyle yaşamı sürüp gitti. İnsanlar arasında da öyle değil midir? Dış görünüşe aldanmamalı; kimin kalıcı kimin gidici olduğu, hangi taşın baş yaracağı bilinmez..

* * *

Doğum olayı birkaç gün süren bir şenlikle kutlanır. Doğum, özellikle kış aylarında olmuşsa bunun için yeter zaman da vardır. Kadınlar loğusa evine akın ederler. İki-üç gün süreyle ev, gece gündüz dolup taşar. Şarkı söyler, oyun oynar, masal anlatırlar. Böylece loğusa kadın da oyalanır ve aynı zamanda korunmuş olur. Çünkü inanca göre, kadın yalnız olduğu zaman, Kürtçe *kawos* denen al anası gelip onun ciğerlerini sökecektir.. Bunu önlemek için ayrıca birtakım büyülere başvurulur. Buna rağmen de kawosun yine bir yolunu bulup geldiği ve loğusa kadını öldürdüğü zamanlar olur. Köylüler, genellikle kan kaybı sonucu ölen kadının durumunu böyle açıklarlar.

Kadınlar loğusa evine yanlarında yiyecekler de götürürler. Bunlar genellikle *gırık, qawût, keşke, sira qurt* denen hamur işi yemeklerdir. Hem ev sahipleri, hem de komşu kadınlar bu yemeklerden yerler ve birkaç gün süreyle loğusa evinin yemek pişirmesine gerek kalmaz.

Doğum olayları ve düğünler dışında da köyde bayramlar vardı. Gağand'dan söz etmiştim. Bahar aylarında, yağmurlar geciktiği zaman *bûka baranê* (yağmur gelini) denen bir eğlence düzenlenirdi. Köyün gençleri, haç biçiminde bir ağaca paçavralar, eski giysiler giydirir ve onu, şarkı ve tekerlemelerle köy içinde gezdirir; un, bulgur, yağ ve benzeri yiyecekler toplar, sonra da topluca pişirir yerlerdi.

Baharda kutlanan bayramlardan biri Newrozdur. 21 Martta kutlanan Newroz, Kürtlerde yeni yıl bayramıdır. Geçmişi eskidir ve mitolojik bir öyküsü vardır. Kışın bitişini, yaşamın yenilenişini, baharı müjdeler. Newroz günü halk en güzel giysilerini giyer, pınar başlarına, ırmak ve dere kıyılarına gider. Orada günboyu yemek yapılır, türküler söylenir, oyunlar oynanır.

Bahar çiftine başlayacak olan aile, *parxaç* (parğaç) denen ekmekten (kömbe) yapar ve komşulara dağıtırdı. Bunun uğur ve bereket getirceğine inanılırdı.

Yaz ortasında kutlanan bir bayram daha vardı. Bunun hangi bayram olduğunu bilmiyorum. Belki de mihricandı. O gün insanlar govend çeker, şarkı söylerlerdi. Bizim köyde, akşam zamanı, köyün çeşitli mahallelerinde öbek öbek toplanan genç kadınların ve erkeklerin, kolkola girerek govend eşliğinde koro halinde söyledikleri şarkılar, tepeden tepeye yansır, insana haz ve coşku verirdi.

Bizim yörede önem verilen günlerden biri de "aşure günü"dür. Alevi Kürtlerde 12 günlük "imam orucu"nun son günü, oruç yarım gündür ve o gün aşure pişirilip dağıtılır.

Bilindiği gibi Aleviler otuz günlük ramazan orucunu tutmazlar. 12 günlük imam orucu sırasında ise traş olmaz, et yemez, hatta, şerbet, ayran gibi içecekler yeterli olursa, su da içmezler. Bu oruçta yemek akşamdan akşama yenir, sahura kalkma yoktur.

Alevi Kürtlerde ayrıca üç günlük hızır orucu vardır. İnanca göre Hızır, dar zamanında insanların yardımına koşan, kutsal, yarı tanrı bir kişidir. Bir boz atla dolaşır. Göze görünür ve işi bitince yine gözden yitер.

Aşiret ve Köy Ekonomisi

Aşiret köylerinde büyük çoğunluk aşiretin mensubudur ve akrabadır. Aşiret kendi içinde kollara ayrılır, bunlara *ezbet* denir. Ezbetler de kendi içlerinde, daha yakın akrabalardan oluşan, dört-beş göbek öncesi ortak bir dedeye ulaşan alt bölümlere ayrılırlar. Bunlar genellikle gruba adını veren ortak atanın adıyla anılırlar.

Ancak aşiret arasına yabancıların da katıldığı olur. Bunlar, kimi zaman, çeşitli nedenlerle, örneğin kan davası yüzünden yaşadığı yeri, aşiretini bırakıp gelen bir aile olabilir. Bizim köyde Ermenilikten dönme bir aile vardı. Dedeler (pirler) de aşirete yabancı bir gruptur.

Bizim yöredeki aşiretler toprağa yerleşiktiler ve asıl geçimleri tarımdandı. Hayvan da besliyorlardı, ama bu daha çok kendi tüketimleri içindi. Bu tür toprağa yerleşik aşiretlerde, genellikle, her aşiret insanı toprak sahibidir. Ama sahip olunan toprak miktarı aileden aileye çok değişir. Başlangıçta, aileler arasında nisbeten adil bir bölüşüm olsa bile, zamanla, çeşitli nedenlerle bu oran değişmiştir. Bizim köyde, toprak sahipliğine göre

biçimlenen dört tabakadan söz edilebilirdi. En üst tabaka, ağa veya bey diye nitelenen ailelerdi. Bir dönem aşiret reisliği yapmış olan Hesi Mıkê ailesinin geniş toprakları vardı. En zengin aile ise Tosun Ağa'nınki idi. İkinci tabaka, kendilerine yeter toprağı olan hali-vakti yerinde köylülerdi. Bunlar genellikle, o zamanlar henüz ayrışmamış büyük ailelerdi. Üçüncü grup az topraklı yoksul köylülerdi. Bir bölümü aşiret insanı, bazıları dedeler ve sonradan köye yerleşmiş olan bazı ailelerdi. Çok az sayıda da, tümüyle topraksız, başkalarının toprağını yarıcılık usulüyle işleyen, veya zengin ailelerin yanında hizmetkarlık, çobanlık, ırgatlık yapan kişiler vardı.

Çevre aşiret köylerinde de sosyal tabakalaşma genellikle buna benzerdi. Ama köyden köye farklar da vardı elbet. Toprağın tamamına veya büyük bölümüne bir ağanın sahip olduğu köyler de vardı. Burada köylüler bir bölümüyle veya tümüyle yarıcı durumuna düşmüşlerdi.

Dersim yöresinde, tümüyle beylerin elindeki Çarsancak köyleri dışında, Mazgirt çevresinde, Pertek ve Kalan yöresinde, özellikle de Pülümür'de tümüyle beylerin sahip olduğu topraklar vardı. Bu beylerin bazıları Türk, çoğu ise Kürttüler.

Köylünün toprak üzerindeki sahipliği tapuya dayanıyordu. Köyün orta malı yalnızca ekime elverişli olmayan yerler, taşlık otlaklardı.

Tapunun varolmasına karşılık, aşiret köylerinde toprağın yabancıya, yani aşiret dışından birine satılması gelenekten değildir. Satış halinde öncelikle en yakın akrabaların satın alma hakkı varsayılır. Kızların miras alması da yine gelenekten değildir. Çünkü aile ocağını erkek sürdürür ve Türk devletinin yasalarında ne yazarsa yazsın, toprak erkek çocuğa kalır.

* * *

Benim çocukluğumda bizim yörede büyük ölçüde kapalı ekonomi ilişkileri geçerliydi. Kırsal kesimde ücretli işçilik çok ender rastlanan bir olaydı. Ancak yılın belli bir döneminde köylüler, ekin biçmek için ırgat olarak Elazığ ve Adana'ya giderlerdi. Henüz biçer-döverin devreye girmediği yıllardı. Adana'da ekinler mayısta olgunlaşırdı, Elazığ'da ise haziranda. Köylüler önce Adana'nın büyük toprak sahiplerinin ekinlerini biçer, dönüşte Elazığ'da aynı şeyi yapar, Temmuz başında ise kendi ekinlerini hasat etmek için köyde olurlardı. Böylece ceplerine para girer, kendileri ve çocukları için gerekli öteberiyi satın alırlardı.

Ancak, özellikle Adana'nın sıtması ve sıcağı, dağ havasına alışık bu insanlara iyi gelmezdi, çoğu kez hastalanırlardı. Sık sık şöyle derlerdi: "Bizim memleketin suyu-havası gibi var mı?" O zamanlar, bu tür deneyleri olmayan biz yeni yetme gençler bu sözlere güler geçerdik. "Hava ve su da birşey mi!" derdik. Ama daha sonra hayat, kömür ve egzos dumanları, sanayi artıklarıyla kirlenmiş büyük kentlerde ve uzak ülkelerde temiz havanın ve duru-soğuk suyun değerini anlattı bize..

O zamanlar köyde ne traktör vardı ne de biçer döver. Zaten Türkiye tarımında makinalaşma 1950'lerden itibaren hızlandı ve bizim oralara tarım makinaları çok daha geç girdi. Ekim karasabanla ve öküzlerle yapılmaktaydı. Biçme işi ise kol gücüyle. Arpa, mercimek gibi tahıllar doğrudan elle, buğday ise orak yardımıyla biçilirdi.

Ekin biçme mevsimi hem yorucu, hem eğlenceliydi. Köylüler, erkeği-kadını, yaşlısı-çocuğuyla daha gün doğmadan tarlada olur ve gün batımına kadar çalışırlardı. Genç kadın ve erkekler buğday ve arpayı biçerken, yaşlı erkekler onları, *gurz* denen iri demetler halinde bağlarlardı. Genellikle eşeklere, varsa katır ve beygirlere yüklenen sapı köydeki harmana kadar taşıma görevi ise çocuklarındı. Bu taşıma işine *şıxre* (şığre) denirdi.

Akşam yorgun argın köye dönerken, yamaçlardan aşağı doğru inen insanlar, kadınlı-erkekli türkü söylerlerdi. Bu güzel türküler köyün bir ucundan diğer ucuna yankı yapardı

Harmanda sap, *gam* denen, altı çakmak taşıyla döşenmiş tahta yardımıyla ezilir, ufatılırdı. Bu tahtaya bir kişi oturur ve öküzler onu sap üzerinde dolaştırırdı. Harmanın savrulması, yani danenin samandan ayrılması ise, harman makinası denen ve kolla çevrilen araç vasıtasıyla yapılırdı. Bu makinayı dört kişi bir harmandan diğerine taşırdı. Bu iş genellikle geceleri, serin havada yapılır ve geceyi, monoton bir müziğe dönen harman makinasının sesi doldururdu.

Ağustos ve eylül ayları faylanlarda kavunların olgunlaşma zamanıdır. Sürülüp dinlenmeye bırakılmış susuz tarlalara ekilen kavun çok büyümez, tarlayı yormaz, ama ince kabuklu ve lezzetlidir. Bu kavunların bekçileri çocuklardır. Kavun bekçiliği, hoştur eğlencelidir. Biz çocuklar, kavun bekleme döneminde türlü oyunlar oynar, şarkılar söyler ve arasıra, yüksek sesle bir nakaratı tekrarlıyarak muhtemel hırsızları uyarırdık:

Çûme diyarê Hevavê
Deng tê dengê avê
Ki ku hate qawûnê mın
.... dê û bavê
Lo elooo... ha!

(Hevav taraflarına gittim/ Su sesi duydum/ kavunlarıma el uzatanın anasını..../Lo elooo... ha!)

Sonbahar kışa hazırlık dönemidir. Tohumluk buğday ayrılır, unluk buğday ise dere boyundaki, ya da komşu köydeki su değirmenine götürülüp öğütülür. Ayrıca dövme ve bulgur yapılır. Bunun için öncelikle buğdayın kaynatılması gerekir. Böyle günler çocuklar için düğün şenlik gibidir. Kocaman kazanlarda haşlanıp bir tahta yalakta (*curn)* suyu süzüldükten sonra temiz çarşaflar üstüne serilen ve Kürtçe *dani* (hedik) denen buğdaydan doyuncaya kadar yerdik. Haşlanmış buğday kuruduktan sonra bir bölümü *dıng*

denen dövme değirmeninde veya dibek taşında dövülüp ince kabuğundan temizlenir ve dövme haline getirilir. Bir bölümü ise değirmende veya evdeki özel taşında (*dustar*) bulgur yapılır.

Her ev durumuna göre hayvan keser ve kavurma yapar. Kavurma, biriktirilmiş yağla birlikte kışın temel katığıdır. Ayrıca kış için sebze ve meyve (domates, biber, taze fasulye, armut, elma, erik vb.) kurutulur ve turşu yapılır. Bir bölümü ise başka biçimlerde korunur. Örneğin elmalar ince samana, kış armutları ince toprağa konur. Kabaklar, soğan ve sarmısak ise zaten serin kilerde kışa dayanırlar.

Arpa ve darı, o dönemde hem insan yiyeceği, hem hayvan yemiydi. Ayrıca burçak ve yonca ekilirdi. Temel hayvan yemi ise saman ve ottu. Ot, yazdan başlanarak derilirdi. Ayrıca, sonbaharda kurumuş dikenli otlar (*kês*) toplanırdı. Meşe yaprağı da önemli bir hayvan yemiydi. Bunun için sonbaharda, yapraklar daha yeşilken meşeler budanır, ince dallar yığın yapılıp kurumaya bırakılırdı. Böylece meşe yaprağı kurur ama yeşil kalır. Kışın, yaprağı hayvanlara, odunu ise sobayadır.

Yazın ekin tarlalarında, dere boylarında ot toplama işi daha çok kadın ve çocuklarındır. Onlar, yazın ve sonbaharda, ayrıca tezek denen kurumuş hayvan gübresini de çuvallara doldurup taşırlar. Bu da yakacak olarak kullanılır.

Sonbaharda yapılması gereken önemli işlerden biri de damın onarılması, gerekiyorsa aktarılması ya da yeniden sıvanmasıdır.

Kürt köyü kışa böyle hazırlanır.

Kente Göç ve Dışa Açılma

1950'li yıllarda bizim köyde ve çevre köylerde kente yönelik yaygın bir göç yaşandı. Göç edenler, genellikle köyün topraksız, ya da az topraklı yoksul aileleri idiler. Göç başlangıçta Elazığ'a idi. Bu insanlar, köydeki ev ve hayvanlarını, varsa küçük topraklarını satarak kentin çevresinde kurulan yeni mahallelerde arsa aldılar ve köydekine benzer biçimde, duvarları taş ve kerpiçten, düz damları ise kavak ağacı ve topraktan evlerini yaptılar. Başlangıçta hamal, temizlikçi, ya da düpedüz dilenci idiler. Zamanla kentteki fabrikalarda ücretli işçilik buldular, bazısı el sanatları ve ticaret öğrendiler.

Göç daha sonra Adana ve Ankara gibi uzak kentlere yöneldi. Bunlar daha çok devlet kurumlarında hademelik ya da memuriyet bulan insanlardı.

Bu yıllarda, tarım alanına biçerdöver girdiği için geleneksel buğday ırgatlığı son bulurken bizim yöre insanları için yeni iş alanları açıldı. Özellikle de Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde kurulmakta olan barajlardaki yapı işçiliği.

Böylece, nüfusun önemli bir bölümü, öğrenci, işçi, memur olarak, zamanla

süreklileşen bir biçimde, köyden uzaklaştı. İnsanın büyüdüğü toprakları, baba yurdunu terketmesi zor bir olaydır. Ama çağdaş yaşam insanları buna zorlar, oradan oraya savurur. Göçe en zor uyum sağlayanlar ise yaşlılardı. Özellikle de köyde evi, az ya da çok toprağı, bağı-bahçesi olan yaşlılar. Bunların bir bölümü, çocukları, yakınları uzak illerde iyi işler bulup gittikten sonra da köyden ayrılmadılar, sonuna kadar direndiler, orda yaşayıp orda öldüler. Sanki yaşlı bir ağaç gibi toprağa koparılmaz kökler salmışlardı. Babam da onlardan biriydi ve toprakta çalışmayı sevmeyen biri olduğu halde köyden eli olmadı.

Giderek bir karayolları ağı köyü kente bağladı. Köye giren para miktarı artarken kentle alışveriş de doğal olarak büyüdü. Ancak bu para, yerel ürünlerin satış bedeli olmaktan çok, dışardaki işçi ve memur arkrabaların gönderdiğiydi. Diğer yandan, tarım arazisi ve otlakları az ve verimsiz olduğu için, bu dışa açılma köye ekonomik bir canlanma getirmedi. Geçmişte kendi yağıyla kavrulan, kıt kanaat geçinen köylünün yaşam düzeyinde fazla bir değişme olmadı. Yine de, tüm bu değişikliklerle geleneksel yaşam ve değer yargıları birhayli sarsıldı.

AKÇADAĞ KÖY ENSTİTÜSÜ'NDE

1949 yılında ilkokulu bitirdim ve aynı yıl Akçadağ Köy Enstitüsü'ne girdim.

Enstitü 1940 yılında açılmıştı sanırım. İlk öğrencileri arasında bizim köyden ve çevre köylerden gençler vardı. Dersim yöresinde başka türlü okuma imkanı bulamıyan yoksul köylü çocukları, öğrenim yapmak ve bir meslek sahibi olmak için bu okula akın ettiler. Enstitüye çok sayıda öğrenci veren köylerden biri olan Dırban'da, 1960'lara kadar 40-50 dolayında öğretmen yetişti.

1949 yılı yaz başında, Mazgirt'te enstitü sınavına girdik. Mazgirt, köyümüze beş saat kadar mesafede, Kırklar Dağı'nın yüksek yamaçlarında, kayalık, taşlık bir alana kurulmuş küçük bir kasabadır. Kasabanın hemen üst tarafında yükselen kayaların başındaki kale yıkıntısı Urartular döneminden kalmadır ve o dönemden yazıtlar taşımaktadır.

Kasabaya işi düşenler daha gün doğmadan kalkıp yola düşmek zorundalar. Oraya 7-8 saat uzakta köyler de var. O zamanlar insanlar bu yolları, yazkış yayan giderler gelirlerdi. Hali vakti iyi olanların atları vardı elbet.

Sınav sonuçlarının bize ulaşması ise oldukça geç, ancak öğrenim yılı başladıktan sonra ve eylül sonlarına doğru mümkün oldu. Meğer sonuçlar, isim benzerliği nedeniyle yanlışlıkla Muş'un Malazgirt ilçesine yollanmış..

Sınavı kazandığımız haberi ulaşınca, kayıt için gerekli belgeleri hazırlamak üzere, ikinci kez Mazgirt'e gittik. İlçenin çeşitli köylerinden 15 dolayında öğrenci idik. Bizi muayene eden genç doktor, gözlerimin trahomlu olduğuna dair not düştü. O sırada gerçekten de bir göz ağrısına yakalanmıştım. Ancak ceviz mevsiminin başlangıcıydı ve her yıl bu mevsimde, göze kaçan yakıcı ceviz kabuğu suyu, çocuklar arasında yaygın biçimde göz ağrısına yol açmaktaydı. Ellerim de bu yüzden kınalı bir renk almıştı. Buna karşı geleneksel kimi tedavi yöntemleri uygulanır, hastalık da kısa bir sürede geçerdi. Annemin bu konuda etkili bir yöntemi vardı. Kürtçe *xudıt* denen otun kökünü bıçakla keser, çıkan sütü göz kapaklarının içine sürer, gözlerin üstüne birer dut yaprağı kapatır, ince bezle bağlardı. Bu durumda güneşin altında bir saat kadar sırt üstü uzanırdık. Sonra yüzümüzü bol su ile yıkardık ve göz ağrısı o anda bitmiş olurdu.

Çok üzülmüştüm. Trahomlu öğrenci okula alınmazdı. Babamınsa bu işe

biraz memnun olduğunu gördüm. "Zararı yok, sen de evde kal, toprağın başında ol!" dedi. Sanki işe yarar yeter toprağı varmış gibi.. Oysa ben okumaya büyük istek duyuyordum ve kendimi buna hazırlamıştım. Ağlayıp sızlamaya başladım. Derken bir tanıdık, kendi kardeşinin belgeleri için gelmiş olan İnci öğretmenin eşi Süleyman Gedik imdada yetişti. "Sen üzülme," dedi ve hemen oracıkta, çok doğal bir iş yaparmış gibi, "trahom vardır, yeni başlangıç.." sözlerini ciletle kazıdı, yerine, ötekilerde olduğu gibi "trahom yoktur" diye yazdı. Doğrusu da meğer buymuş...

Yıllar sonra Süleyman Gedik'le ödeştik: Tunceli'de avukatlık yaptığım sırada, o da Hozat'ta tapu memuruydu. Bir arazinin krokilerinde tahrifat yaptığı suçlamasıyla ve birkaç yıllık bir ceza istemiyle Tunceli Ağır Ceza Mahkemesi'nde hakkında dava açılmıştı.. Avukatlığını ücretsiz aldım ve iyi bir savunma yaptım. Öyle ki, tahrifat konusunda yeteri kadar kanıt olduğu halde, yargıçlar kuşkuya düştüler ve onu, tam da tutuklamaya hazırlanmışken vazgeçtiler. Ne var ki sonradan, keşke tutuklasalardı diye hayıflandım. Çünkü ikinci celseye gelemedi. Bir trafik kazası geçirmiş ve ölmüştü.. Tutuklu olsaydı başına bu iş gelmezdi diye düşünmüştüm..

* * *

O gün akşama doğru, dört arkadaş, üstü açık bir kamyonla, zahire çuvalları, denkler, balık istifi yolcular arasında Elazığ'a doğru yola koyulduk. O zamanlar Mazgirt-Elazığ arası "burunlu" otobüs bile yoktu. Minibüs de bulunmazdı. Yolculuk için tek araç, kasabaya günde, ya da iki günde bir uğrayan kamyonlardı.

Evden ilk kez ayrılıyordum. Yanımda babamın verdiği az bir harçlık vardı. İyi hatırlamıyorum, ya 2,5 ya da 5 liraydı. O zaman babamın maaşı 30 liraydı.

Benzin kokusu ciğerlerimize yabancıydı. Buna bozuk yolun ve eski bir kamyonun sarsantıları da eklenince çoğumuz yol boyunca kustuk. Yüz kilometrelik, ama kasisli, tozlu topraklı, dağ yamaçlarını izleyen korkunç virajlı bir yolu geçerek üç-dört saat kadar sonra, gece vakti Elazığ'a indik.

O zamanın 20 bin nüfuslu Elazığ'ı bana kocaman görünmüştü. Otele para vermek istemedik. Birileri bize istasyon yolunu gösterdi. Kimimiz çıkınlarını, kimimiz tahta bavullarını yüklenerek oraya yürüdük. Parke taşları üstünde şıkırdayarak giden faytonlar, elektrik lambaları, daha sonra gördüğüm tren, o güne kadar görmediğim stildeki vitrin yazıları, herşey benim için yeni ve çok ilginçti. Hem bu yepyeni, değişik ortamdan kaynaklanan bir ürküntü ve şaşkınlık içindeydim, hem de yeni duruma ayak uydurmaya hazırlıklıydım, içimde bir güven duygusu vardı.

O geceyi istasyon kanapeleri üstünde geçirdik ve trene ancak ertesi gün öğlen zamanı bindik. Malatya'nın batısındaki Akçadağ istasyonuna ulaştığımızda akşamdı.

İstasyon çok kalabalıktı. Her tren saatinde olduğu gibi yüzlerce öğrenci İstasyona doluşmuştu. Biz de onlarla birlikte, iki yanı kavaklı uzun yoldan enstitüye doğru yürüdük. Çevremizdeki öğrencilerin siyah asker kumaşından giyimlerine, potinlerine imrenerek bakıyordum. Kendimi enstitünün sıcak havasına sokmuştum bile. Yirmi dakika kadar sonra ilk binalara ulaştık. Az sonra ağabeyim ve öteki tanıdıklar bizi buldular.

Ertesi gün sağlık raporu için bizi Malatya'ya gönderdiler. Bu kez yanımızda Mustafa ağabeyim ve bizim köyden öteki kıdemliler olduğu için artık işimiz kolaylaşmıştı. Ama gözlerimle ilgili olarak endişe içindeydim. Ne var ki korkum boşunaymış. Hastahanede, gözler de dahil, çok yönlü kontrolden geçtik ve sağlam çıktık.

Hastane sonrası çarşıya indik, fırından taze lavaş ekmek ve bakkaldan epeyce antep helvası aldık. Sonra bir bahçenin kıyısında çimlik bir alan bularak ziyafet soframızı kurduk. Benim bu helvayı yiyişim ikinci ya da üçüncü kezdi. Arkadaşların birçoğu ise ilk kez yiyordu. Bunlardan biri ölçüyü kaçırmış olmalı ki, enstitü yaşamı boyunca bir daha ağzına alamadı; ondan tiksinmişti.

Hemen o gün döndük ve gece kayıtlarımız yapıldı. Hamama götürüldük. Tüm elbise ve çamaşırlarımız alındı, bize yeni çamaşırlar, elbiseler ve birer çift potin verildi.

Ertesi gün sözlü sınava tabi tutulduk. Başarısız olanlar hazırlık sınıfına ayrıldılar, başarılı olanlar ise doğrudan birinci sınıfa alındılar. Ben başaranlar arasındaydım ve 1-B'ye gönderildim. Böylece biz, ötekı arkadaşlarımızdan bir ay gecikmiş olarak öğrenime başladık.

Enstitüde Yaşam

Yaşamımda yeni bir dönem başladı. 1949 yılında girdiğim enstitüyü, daha sonraki adıyla öğretmen okulunu, 1955 yılında bitirdim. Yaz tatilleri dışında bu altı yılım enstitüde geçti.

Akçadağ Köy Enstitüsü de tüm ötekiler gibi, kırın ortasında kurulmuştu. Çevremizde köyün doğal yaşamı vardı. Enstitüde de köydeki gibi, bir dizi tarım işi yapıyorduk. Bu nedenle sözkonusu çevre ve yaşam, bu yönüyle bize yabancı değildi. Ama küçük yaşta köyümüzden, ailemizden ayrılmıştık. Okulda oldukça sıkı bir disiplin geçerliydi. Öğretmen ve idareciler bize zaman zaman hoyratça davranırlar, döverlerdi. Okuldaki tarım ve yapı işleri çocuk bedenimize göre oldukça ağırdı. Bu nedenle dayanamayıp daha baştan okulu terk edenler oldu. Ama çoğumuz için yine de enstitü bir umuttu, köydeki yaşamımızdan iyiydi. Biz orada ilk kez, bedenimizi sıcak tutan bir kat elbise, bir çift potin, düzenli ve karın doyuracak yiyecek bulduk. O bize kitap ve ekmek verdi, önümüze bir yol açtı.

Yemekte tabak dolusu kuru fasulyeyi, pirinci karşımda görünce pek keyiflenmiştim. Bunları ilk kez yiyordum. Bizim köylerde yalnızca bulgur bilinir, taze fasulye yenir de kuru fasulye bilinmez. Nohut yemeğinden artan taneleri ceplerime doldurdum. Zeytin, makarna, pırasa, bamya gibi yiyeceklerle de ilk kez karşılaşıyordum. Kara üzüm gibi tatlı bir nesne sanarak zeytine hevesle uzanmıştım. Ne var ki ısırır ısırmaz tükürdüm. Bizimkilerin tümü de aynı duruma düştü. Sonradan zeytine alıştık. Ama ben şu makarnayı, bamyayı, özellikle de prasa denen nesneyi daha sonra da hiç sevmedim..

Yeni potinlerimin sevinci ise, ne yazık ki çok sürmedi. Onları ancak bir gün giyebildim. Sabah kalktığımda herkes ayakkabısını giyip gitmiş, benim yeni potinlerimin yerinde ise bir çift eski, patlak papuç kalmıştı. Ağlayıp sızlamam para etmedi. Çaresiz onları giydim. Okulun ayakkabı tamircisine tamir ettirdim ve o kışı onlarla geçirdim.

Sabah saat 6'da nöbetçinin çaldığı çanın -bu, demir çubukla vurulan, direğe asılı bir ray parçasıydı- sesiyle uyanırdık. El-yüz yıkar, giyinir, idare binasının önündeki geniş alanda düzgün sıralar halinde dizilirdik. Orada yarım saat kadar, akordeon eşliğinde halay çeker, koro halinde türkü söylerdik. Bunu kahvaltı izlerdi. Sonra dört saat ders. Öğlen yemeğinden sonra kısa bir dinlenme ve yeniden dört saat süreyle ders. Akşamları, biri akşam yemeğinden önce, diğeri de yemekten sonra olmak üzere, birer saatlik iki "mütalaa", yani ders çalışma saati. Gece saat 10'da herkes yatağına girmiş ve ses kesilmiş olurdu. Gece yatakhanelerde sırayla nöbet beklerdik. Nöbetçi öğretmenler de dolaşır, denetlerlerdi.

İlk yıl, sabah içtimasına çıktığımızda ilk işimiz ant içmek olurdu. Andı bizzat okul müdürü okur, biz de koro halinde tekrarlardık. Ant ilginçti, şöyle bitiyordu: "İnönü'nün izinden asla ayrılmıyacağımıza söz verir, ant içeriz!"

1950 Mayısı'nda Demokrat Parti seçimleri kazanıp İnönü de cumhurbaşkanlığından gidince, bu ant içme geleneği son buldu. Müdürü ise bir kasabada ortaokul öğretmenliğine atadılar..

* * *

Köy enstitüleri, Türkiye'nin kırlarında eğitim sorununu çözmek, tarımı canlandırmak, bunun için gerekli eğitici, teknik kadroları sağlamak amacıyla, önemli bir projenin ürünü olarak 1930'lu yılların sonlarına doğru kuruldular. Sözkonusu büyük tasarıyı gerçekleştirememiş olsalar da (*) bu okulların Türkiye'nin kültürel, hatta politik yaşamında belli etkiler yaptıkları, izler bıraktıkları bir gerçektir. Köy Enstitüleri girişimi Türkiye'de bir

(*) Böyle bir dönüşümü yirmi kadar köy enstitüsü nasıl yapabilirdi? Açık ki bu, ancak ülke çapında ekonomik, politik ve kültürel alanları kapsayacak geniş planların ürünü olabilirdi. Ben, bu konudaki görüşlerimi, M. Bayrak'ın "Köy Enstitülü Yazarlar ve Şairler" adlı çalışmasına yazdığım uzunca önsözde belirtmiştim.

olay oldu, ki bugün de hala tartışılıyor.

Akçadağ Köy Enstitüsü, 1930'lu yılların sonlarında, 1940'lı yılların başlarında kurulmuş bu tür 21 enstitüden biriydi. Malatya, Maraş, Elazığ ve Tunceli köylerinden öğrenci alıyordu.

Enstitü, Malatya ilinin 40 kilometre kadar batısına kurulmuştu. (Bugün de, öğretmen okulu olarak, aynı yerde öğrenimi sürdürmektedir). Kuzey sınırı Malatya-Adana demiryolu, güney sınırı da yine aynı illeri birbirine bağlayan karayoludur. Bu ikisinin arası 5 kilometre kadardır. Doğu-batı yönünde de, sınırları yine yaklaşık 5 kilometre uzunluğundadır. Böylece Enstitü, yaklaşık 20-25 kilometre kare genişliğinde bir alanı kapsar.

Güneye doğru, Bey Dağları'nın eteğinde Kırlangıç, doğuya doğru ise Karapınar köyleri yer alır. Bunlar da dahil, tüm çevre Kürt köyleridir. Enstitü daha çok bu iki köyün topraklarına kurulduğu, köylüler birkısım tarlalarını, otlaklarını, önemli su kaynaklarını okula vermek zorunda kaldıkları için, Enstitü'nün bu iki köy halkıyla başı hoş değildi.

Enstitü'nün de içinde yer aldığı düzlük, iki sıradağ arasında batıdan doğuya uzanır, Malatya'yı, Eski Malatya'yı aşar, Fırat'a ulaşır. Akçadağ kasabası ise Enstitü'nün 10 kilometre kadar kuzeyine düşer. Bu ikisi arasında düzlük, Sultan Suyu vadisiyle derin biçimde kesilir. Vadi yazları yemyeşildir. Malatya'nın ünlü kavakları ve meyva bahçeleri bu küçük çayın iki yanını süsler. Enstitü'nün hemen kuzeyinde, Sultan Suyu üzerinde, cins atlar yetiştiren ünlü hara vardır.

Bilindiği gibi, enstitüleri kendi öğrencileri ve öğretmenleri kurdular. Binaları, kanalları, atölyeleri onlar inşa ettiler, bahçe yetiştirdiler. İnşaatın ağırlığını ise, bir yandan enstitülerin temelini atan, bir yandan okuyan ilk kuşaklar yüklendi. Örneğin Akçadağ'da ilk 5-6 yıl içinde hemen herşey yapılmış, enstitü düzenine kavuşmuştu. Bizim zamanımızda yapılanlar, eskiye oranla çok az oldu. Bu okullar öyle planlanmışlardı ki, devlete ya da topluma hiç yük olmasınlar. Öğrenciler binaları kendileri yapacak, ürünleri yetiştirecek, masraflarını kendileri karşılıyacaklardı. Büyük ölçüde de öyle oldu. Bu okulların inşası sırasında öğrenci ve öğretmenler arasında kuruculuğa, işe, yaratmaya ilişkin olarak belli bir coşku olduğu bir gerçektir. Gelenceklerin ağır bastığı, toplumun ekonomik ve sosyal yaşamının kendi yolunda ağır ağır yürüdüğü bir toplumda bu çıkışın, gerçekçi olmasa bile cesaretli ve güzel olduğu kanısındayım.

Köy enstitülerinde öğretmenler ve öğrenciler, bu genç insanlar kollektif bir yaşam örgütlemişlerdi. Ortaklaşa üretmekte ve tüketmekte idiler. Gerici, tutucu çevrelerin onları komünistlikle suçlaması galiba boşuna değil. Elbet, hem bu çevrelerin komünizm anlayışı çarpıktı, hem de onlar sözkonusu çarpıtmaları bile bile yapmakta idiler. Besbelli bunlar eğitim kurumları idi; ama sosyalist toplumlardaki kollektif çiftliklere benzer çok yanları vardı. Sonradan sosyalizmdeki yaşam üzerine, özellikle de tarım kesimin-

de sosyalist düzenin nasıl birşey olacağı üzerine düşündüğümde, enstitü örneği, bu yaşamı tasarlamak ve kavramak bakımından bana yardımcı olmuştur.

Enstitü'nün merkezinde, birbirleriyle geniş aralıklarla ve iki sıra halinde yapılmış idare binası, dershane, yatakhane, mutfak ve yemekhane olarak kullanılan beş-altı kadar büyük bina vardı. Spor alanı bu binaların güneyine düşüyordu. Merkez binalarının doğusunda, kavaklı yolun öbür yanında, meyva ağaçları arasında öğretmen lojmanları sıralanmıştı. Güneye doğru demir ve marangoz atölyeleri ile fırın vardı. İnek ahırı kuzeye, istasyon tarafına düşüyordu. Burada 15-20 kadar inek besleniyordu. 40-50 kadar da koyunu vardı Enstitü'nün. Koyun ağılı batıya doğru, demiryoluna yakın ve derenin içindeydi. Aşağıda, Sultan Suyu'nun kıyısında ise okulun elektrik santrali vardı.

Merkez binalarından başlayarak kuzeye ve batıya doğru, demiryoluna kadar boydan boya kaysılıktı. Düzgün sıralar halinde dizilmiş ağaçlar alabildiğine geniş bir alanı kaplıyordu. Elma ve şeftali bahçeleri ise doğuya düşüyordu. Geniş bir alan sebze bahçesi olurdu. Diğer çevre alanlara ise arpa, bugday, mercimek gibi tahıllar ekilirdi. Okulun bir de kümesi vardı. İki binanın arasındaki bir alan çiçek bahçesiydi.

Ustalık, ya da uzmanlık isteyen işler için usta ve işçiler vardı. Örneğin elektrik santralinin başında bir teknisyen, fırında bir usta, mutfakta iki aşçı, ineklere ve koyunlara bakan iki-üç kadar işçi ve çoban, bulaşık ve çamaşır işlerinde çalışan birkaç kadın vardı. Bunlar genellikle çevre köylerden Kürtlerdi. Bunun ötesinde Enstitü'nün tüm işi öğrenciler tarafından yapılırdı. Her hafta, ortalama 60-65 kişiden oluşan bir sınıf bu işler için "nöbetçi" olurdu. Öğrenciler, nöbet haftası ders görmezler; ama hem sözkonusu santral, fırın, mutfak işlerinde ustaya yardımcı olurlar, hem de okulun tüm temizlik işini yaparlardı.

Hafta sonu, yani cumartesi günleri öğle yemeğinin ardından tüm okul idare binasının önünde toplanır, o haftaki nöbetçi sınıfın çalışması tartışılır, övgü ya da eleştiriler yapılırdı. Ayrıca, kimi konularda okul müdürü ya da yardımcıları öğrencilere bilgi verir ya da uyarırlardı.

Bizim sınıfa ilk nöbet görevi geldiğinde bayağı ürkmüş, verilecek işin hakkından nasıl geleceğimi düşünmüştüm. Benimle birlikte diğer bir arkadaşa inek ahırında görev düşmüştü. Mustafa ağabeyim ürkecek birşey olmadığını söyleyerek beni yatıştırdı. Ahıra gidip oradaki durumu görünce daha da rahatladık. Orda işi düzenleyen iki işçi vardı ve biz gübrenin dışarı taşınmasına, ineklere ot verilmesine, onların kaşağılanmasına yardımcı oluyorduk. Hatta bu iş bize biraz eğlenceli bile geldi. Zaman zaman pencereleri telis parçalarıyla kapayıp serçeler yakaladık. İşçiler onların çorbasını yaptılar.

Daha sonraki nöbetlerde binaların temizlik işinde, yemekhanede, fırında, revirde, özetle okulun değişik güncel işlerinde çalıştım. Bunlar hem elimizin işe alışması konusunda yardımcı oldu, hem de bir işi yapma, kimi zaman yönetme konusunda güven kazandırdı bize.

Nöbet sırası yaklaşık üç ayda bir gelirdi. Ama bunun ötesinde de okulda çeşitli işler yapardık. Bunlar iş ve sanat derslerinin kapsamına giriyordu.

Eğitim Adına Angarya

Enstitünün eğitim programı oldukça ağırdı. Yabancı dil hariç, ortaokul ve liselerde okutulan tüm dersler okunmaktaydı. Ayrıca son üç yılda, çocuk psikolojisi, çocuk edebiyatı, pedagoji gibi öğretmenlik mesleği ile ilgili dersler konmuştu. Bunların yanısıra, her zaman 3-4 kadar iş ve sanat dersi de olurdu. Bunlar tarım ve sanatlara ilişkindi: meyvecilik, sebzecilik, hayvancılık, kümes hayvancılığı, arıcılık, çiçekçilik, demircilik, marangozluk, yapı işleri vb... Bu derslerde hem teorik eğitim görür, hem de pratik yapardık. Sözkonusu pratik ise tam anlamıyla yorucu bir çalışmaydı. Haftanın bir bölümü, bu türden çeşitli işlerde çalışmayla geçerdi. Meyve ve sebzelerin dikim ve bakımını; aşılama, budama, çapalama işlerini; ürünlerin derlenmesini biz yapardık. İlk dönemler kadar olmasa da, zaman zaman kanal kazar, kimi inşaatlar için taş ve tuğla taşır, demir ve marangoz atölyelerinde okul için gerekli kimi araçları yapardık. Tahıl ekimi ve hasadı işinde çalışırdık.

Kanımca bu, iş içinde eğitimin, pratik yapmanın çerçevesini çok aşıyordu; yaşımıza ve fiziğimize göre çok ağırdı.

Aslında iş içinde eğitimin çok yararlı, sağlıklı bir eğitim sistemi olduğu kanısındayım. Bizim dönemimizde -bugün de öyledir- orta dereceli okullarda uygulanan -yüksek öğrenimde de öyle ya!- sistem soyut ve verimsizdi. Okullar ezberci yetiştiriyor, kafayı bir sürü gereksiz bilgi ve ayrıntıyla dolduruyor ve bunlar kısa süre sonra unutuluyordu. Mesleğine başlayan kişi ise adeta bir cahildi ve herşeyi deneyerek öğreniyordu.

Köy enstitüleri bakımından ise durum daha değişikti. Tarih, coğrafya, fizik, kimya vb. dersler bakımından aynı ezberci sistem geçerliydi. Sanat derslerine gelince, bunlar uygulamalı dersler olmaktan öte, kaba işe dönüşmüştü. Diğer bir deyişle "eğitim"i gitmiş, "iş"i kalmıştı.

Örneğin daha Enstitü'ye başladığımızın ilk yılında birçok kez, kazmayı-küreği yüklenip kanal kazmaya gittik. Kırlangıç köyünden okula kadar uzanan ve toprak altından geçen su hattında tıkanma olmuştu. Başımızdaki tarım öğretmeni kanal boyunu adımlayarak, dörder-beşer metrelik bölümleri, bir kazmacı ve bir kürekçiden oluşan ekipler arasında pay ediyordu. İşin kötüsü, sınıfın yaşça ve cüssece en küçüklerindendim. Boy sırasına göre dizildiğimiz için, arkadaşım da aynı durumdaydı. Kazma ve küreği

rahat kullanmak şurda kalsın, kolay taşıyamıyorduk bile. Sınıfın yaş ortalaması bize göre oldukça yüksekti ve 15-16 yaşlarında olanlar az değildi. Büyükler kısa süredc kendi paylarını bitirip oyuna eğlenceye dalıyorlardı. Biz küçükler ise kanter içindc son ana kadar çabalıyor, yine dc işimizi bitircmiyor, bu yüzden azar işitiyorduk. Öylesine bitkin düşüyorduk ki, okula dönüş yolunu bile güç yürüyorduk.

Dikilecek ağaçlar için çukur kazmak, ya da bahçe toprağını bellemek de bu türden güç işler arasındaydı. Ayrık otunun sık biçimde ördüğü toprağa bel zor işliyordu. dikilecek fidanlar içinse, en azından bir metre genişliğindc ve 70-80 cm. dcrinliğinde bir çukur kazmak gerekirdi. Oysa toprak taşlıktı ve kimi zaman yarım metre kazabilmek bile büyük çaba istiyordu.

Ama en kötüsü, kışın elektrik santralına su taşıyan kanalın donduğu zamanlardı. Kazmaları, kürekleri yüklenir, üç-dört kilometre ötedeki kanalın buzlarını kırmaya giderdik. Buzları kırıp dışarı atmak içinse yarı bele kadar suya girmek gerekirdi. Hava sıcaklığı ise çoğu zaman sıfırın altında olurdu. Bu işi ilk yapmaya gcttiğimizde ikinci sınıfta, yani 13 yaşımda idim. Orada üşüttüm. Bu yüzden uzunca bir süre çişimi tutmak sorun oldu. İşin kötüsü, yatakhanc binamızdaki tuvaletler de kapalıydı. Bu nedenle, 200-250 metre kadar ötedeki genel tuvalete kadar yürümek gerekiyordu. Kışın bu, bcsbelli çok daha güçtü. Geceleri sıkışınca kalkıp giyinmek, bu uzun yolu soğukta vc karda yürümek, sonra dönüp, tekrar soyunup yatmak gerekirdi! Bu nedenle erincnler ve işin kolayına kaçanlar çişlerini kapının hemcn dışında karın üstüne yapıp dönüyorlardı. Sınıfımızdan sorumlu öğretmen bunu yasaklamış ve nöbetçileri uyarmıştı. Ne var ki ben, kapı önüne de zatcn zor yetişiyordum. Nöbetçi arkadaş sınıf öğretmenine adımı verdi ve beden öğretmeni olan bu güçlü kuvvetli adam, sınıfta, herkesin gözü önünde beni evirip çevirerek bir güzel dövdü. Bu yüzden, birkez daha, hemen oracıkta çişimi pantalonuma kaçırdım!

Bir başka seferinde, inşa edilecek olan yeni banyo ve çamaşırhanc binası için taş taşıttılar bize. Üçüncü sınıftaydık. taşlar kocamandı ve küçüklerini bile zor taşıyorduk. Ama güç bela taşıyıp bitirdik. Az sonra, bir yanlışlık olduğu söylcndi ve taşları yine eski yerinc taşımamız istendi. Yorulmuştuk ve tepki gösterdik, Bcn birara oturdum. Öğretmen çağırıp bana sert birkaç tokat savurdu. Evet, sözdc öğretmen yetiştiren bu okulda da dayak, "düzen ve disiplini sağlamak için" başvurulan temel araçtı...

O akşam, okuldaki ağır çalışma sistcmi ve öğretmcnlerin kaba, acımasız tutumu üzerinde uzun uzun düşündüm. Eğitimle ilgili olarak bize okutulan kitaplarda başka türlü yazıyordu. Onlarda çocuk psikolojisinden, dayağı dışlayan eğitim sistemlerinden söz ediliyordu. Bu çelişkiden dolayı büyük öfke vc acı duymuştum. Defterime bu çelişkiyi, eğitim sisteminin acımasızlığını dile getiren satırlar yazdım.

Evet, köy enstitüleri bir bölüm köylü çocuğuna okumak, sınırlı da olsa yeteneklerini geliştirmek için yolu açtılar; ama çetin ve bedeli ağır olan bir yoldu bu.

Enstitüde Kadın-Erkek İlişkileri ve Şu Komünizm İddiası

Tam da o yıllarda ülkede enstitüler üzerinde yoğun bir tartışma vardı ve onlara karşı bir kampanya açılmıştı. Feodal kesim köyün uyanacağından, geleneksel bağların ve değer yargılarının sarsılacağından duyduğu endişe ile köylü çocuklarının okumasına karşıydı. Tutucu burjuva kesim ise, enstitülerdeki kollektif yaşamda komünist yaşama biçiminin bir benzerini görüyordu ve bundan tedirgindi. Bu çevreler kız ve erkek çocuklarının birarada okumasını isc ahlaka aykırı buluyor ve komünizmi de uygunsuz ve sınırsız kadın-erkek ilişkileri biçiminde propaganda ederek kamuoyunu kışkırtıyorlardı.

Kimi söylentiler kulağımıza çalınıyordu; ama biz öğrenciler genellikle bu tartışmaların farkında değildik. 1950 yılında Demokrat Parti iktidara gelince ilk işlerinden biri olarak enstitülerin adını değiştirip "öğretmen okulu" yaptı, öğrenim süresini de beş yıldan altı yıla çıkardı. Öğrenciler bu değişimleri olumlu karşıladılar. Zorla çalıştırmanın son bulacağı ve giyim-kuşamda bazı iyileştirmeler olacağı söyleniyordu. Öğrencilerin memnuniyeti de asıl bu nedenle idi.

Ne var ki bu söylentiler boşa çıktı. Bazı değişiklikler oldu elbet. Örneğin, "komünizmi" önlemek amacıyla, kız öğrenciler köy enstitülerinden alındı ve bir kız okulunda biraraya getirildiler! Tahıl ekimi ve kaysıların toplanması gibi bazı işler müteahhitlere verildi. Ne var ki öğrencilerin sözkonusu işlerde zorla çalıştırılması son bulmadı. Üstelik, eskiden yalnıca okulun, yani bir bakıma kendimizin yararına çalışırken, bu kez tümüyle müteahhitler için çalıştırılır olduk. Belki de bazı yöneticiler bu işten komisyon aldılar..

Köy enstitülerindeki kız-erkek ilişkileriyle ilgili olarak gerici çevreler pekçok rivayetler yaymışlardı. Bunların gerçeklerle bir ilişkisi yoktu. Kızların yatakhane binaları ayrıydı ve bayan öğretmenlerin denetiminde idiler. Erkek arkadaşlarıyla elbet dershanede, yemekhanede, spor alanında birlikte idiler. Doğaldır ki öğrenciler arasında kimi gönül ilişkileri bile olurdu. Ama bu ilişkileri ileri götürmek şurda kalsın, birbirleriyle başbaşa kalmaları, öpüşmeleri bile hemen hemen olanaksızdı. Gerçekte bu ilişkiler, uygar bir topluma göre son derece tutucu idi. Ama gerici çevreler bu kadarına bile tahammül edemediler ve binbir yalan uydurdular. İlginçtir ki kızlarla erkeklerin birlikte okuması, salt köy enstitülerine özgü bir olay değildi; bazı erkek ve kız meslek okullarının dışında, ilk ve orta dereceli okulların tü-

münde ve üniversitelerde kızlar ve erkekler birarada okumaktaydı. Ama gerici çevreler kancalarını köy enstitülerine taktılar ve kamuoyunu, böylesine hassas bir konuda kışkırttılar. Asıl amaçları köy emekçilerinin uyanışını önlemekti.

Kentten ve köyden soyutlanmış olan kır ortasındaki bu yatılı okullarda, kız ve erkek öğrencilerin birarada okuması, öğrencilerin ruhsal sağlığı açısından gerekli ve yararlıydı. Yemekte, sınıfta yanıbaşında karşı cinsten arkadaşlar gören, buna alışan kız ve erkek öğrenciler için, karşı cins aşırı bir merak konusu olmaktan çıkar, doğallık kazanır. Oysa bunun tersi, onlarda ruhsal dengesizliklere yol açar. Nitekim köy enstitülerinde, yapılan ayırımdan sonra böyle oldu.

Akçadağ'da kız öğrencilerinin sayısı çok değildi zaten; 700 kadar öğrenci içinde 20-30 kadar. Kızlar gittikten sonra karşı cinse duyulan merak ve ilgi çok arttı. Trenin geçiş zamanları öğrenciler istasyona doluşur, penceredeki kadınları seyreder ve yolcuları rahatsız ederlerdi. Öyle ki idare, istasyona inişleri, dış dünyaya açılan bu tek kapıyı da öğrencilere yasaklamak zorunda kaldı.

Tatil Yolu ve Zatürre Oluşum

Köy enstitüsündeki ilk yılımızdı. Tatil başlar başlamaz hepimiz köylerimizin yolunu tuttuk. Annemi ve köyümü çok özlemiştim.

Bizim çevre köylerden arkadaşlar yola birlikte çıktık. Elazığ'a kadar trenle gittik. O zamanlar, Akçadağ-Elazığ arasındaki bu tren yolculuğu 8-10 saat sürerdi. şimdi nasıldır bilmiyorum, ama o zamanlar kömür yakan ağır lokomotifler çalışır; tren her istasyonda beş-on dakika, bazan daha fazla durur; iner ordaki dükkanlardan, bazan perondaki satıcılardan birşeyler alırdık. Ayran, gazoz, kıymalı pide, kese kağıtları içinde meyve satılırdı.

O gece Elazığ'da tanıdık evlere dağıldık. Ben, köyden komşumuz ve akrabamız olup birkaç yıl önce Elazığ'a taşınmış olan Hıdır Amcaların (Xıdi Axê) evinde kaldım. Hıdır Amca'nın büyük oğlu bir at arabası çalıştırıyordu. Ortanca oğlu Kali, Serkis adlı bir Ermeni terzinin yanına çırak girmişti. Benim yaşlardaki küçük oğlu Hasan'sa bir berberin yanında çalışmaktaydı.

O akşam Hasan'la bir yazlık sinemaya gittik ve biletlerin parasını ben verdim. Hasan kaç yıldır kentte yaşadığı halde daha bir kez sinemaya gitmemişti. Vurdulu kırdılı bir Türk filmiydi. Hasan filme bayıldı, filmin kahramanı iyi yumruk ve tekme salladıkça o da kahkahalar attı. Ancak dönüşte, Hıdır amca sinemaya gittiğimizi öğrenince çok öfkelendi, oğlunun ahlakını bozduğumu ileri sürdü ve uzun uzun söylendi..

Ertesi gün, bizim çevre köylerden arkadaşlarla buluştuk ve yolumuza devam ettik. Bu kez Elazığ'dan köye dönüş için de Bingöl istikametine

giden tren yolunu seçmiştik. Palu'ya varmadan, Seyitli istasyonunda trenden indik ve ordan ötesi yayan yola koyulduk. Trenden indiğimizde öğle zamanıydı. Önümüzde yaklaşık sekiz saatlik bir yol vardı. Gece bastırmadan evimize ulaşmak için hızla, zaman zaman da koşar gibi gittik. Üstelik her birimizin, içine eşyalarımızı doldurduğumuz birer tahta bavulu vardı. Gerçi bavulum küçüktü ama, ben de 12 yaşlarında bir çocuktum, arkadaşlarım içinde en ufağıydım. Ötekiler 14-15 yaşlarında idiler. Bu nedenle onlara yetişmek için büyük çaba harcıyordum ve yol boyunca kanter içinde kaldım.

Zekrat düzlüğünden, Hevav ve Çiftlik adlı köylerden geçtik. O zamanlar Seyitli köprüsü yoktu. Peri ırmağını, belimize kadar soyunarak aştık. Irmağın öbür yakasında bir pınar başında mola verdik. Arkadaşlar çantalarını açıp yanlarına aldıkları yiyeceklerden yediler. Ben çok yorgundum ve canım hiçbir şey yemek istemedi. Az sonra yollarımız ayrıldı, her kes kendi köyüne giden yolu tutturdu. Benle, Selal Dede'nin oğlu Mustafa da bizim köye yöneldik. Bu kez ırmak boyundan dağlara doğru yokuş yukarı çıkıyorduk ve yol daha da çetindi. Mustafa'ya yetişmekte çok zorluk çekiyordum. Böylece Mastan köyüne ulaştık. Ondan sonrası bizim köydü. Ama takatim kalmamıştı. Güneş de batmak üzeriydi. Önce akşamı bu köyde geçirmeyi düşündüm. Sonra yürüyüp giden Mustafa'ya seslenerek beni beklemesini söyledim. Ona yetiştim. Bazan kısa mola vererek, bazan yürüyerek yokuşu çıktık. Çantamı taşımama zaman zaman da Mustafa yardım etti. Ama artık adım atacak halim kalmamıştı. Karanlık çökmüştü. Mustafa'ya "sen git," dedim, "bu gece burda yatar, sabah gelirim!" Çantamda Mustafa'nın babasına aldığı birkaç sigara paketi vardı; kendi bavulunda yer olmadığı için bana vermişti. Onları vermek için bavulumu açtım. O sırada gözüme kardeşlerim için aldığım şeker ve üzüm ilişti. Ağzıma birkaç parça attım ve bir anda kendimi iyi hissetim. Bedenime can gelmişti. Mustafa gitmek için kalkınca ben de onunla birlikte kalkıp yola koyuldum. Köye, köyün ta öbür ucundaki evimize kadar hiç durmadan ve yorulmadan yürüdüm. Meğer takatsizliğim açlıktanmış. Yediğim birazcık üzüm ve şeker bana enerji vermişti...

* * *

O yıl, yaz tatilinden dönüşte yolda üşüttüm ve zatürre geçirdim. Okul revirinde birkaç gün yattım. Kalçamdan hergün birkaç kez penisilin yapıldı. Ancak bir "Kore filmi" yüzünden tedavim yarım kaldı.

O yıl Türkiye, ABD'nin güdümünde Kore'ye bir tugay yollamıştı. Kore savaşı üstüne kıyametler kopuyor, "mehmetçik"in kahramanlıkları üzerine çok rivayetler anlatılıyordu. Okula Kore savaşını anlatan anlatan bir Türk film gelmişti. Biz ayağa kalkabilen hastalar da aynı zamanda sinema salonu olarak kullanılan yemekhaneye koştuk. Sinema günleri yemek masaları bir kenara toplanır, banklar dizilir ve filmler burada izlenirdi. Tüm okulun katıldığı anma günleri, eğlenceler, benzer toplantılar da burada yapılırdı.

Coşkulu Kore filmini izledik ama, okul doktoru da meğer pusuda imiş. Dönüşümüzde revir kapısında onunla karşılaştık. Tıp bilgisi kadar boksörlüğü de varmış doktorun.. Kapıdan içeri sokmadı bizi. "Siz hasta değilsiniz!" deyip tekme ve yumruklarla kovdu.

Sözkonusu zatürrenin, ve sanırım aynı zamanda tedavimin yarım kalışının etkisini daha sonraları hissettim. Bu yüzden bünyem nezle ve gribe karşı oldukça hassastır. Her yıl, en azından iki-üç kez nezle ya da grip olurum. Benim hastalığım da budur!

Okulda Bir "Büyük Adam.."

O yıl okulumuza bir "büyük adam" uğradı: Demokrat Parti'den yeni meclis başkanı Refik Koraltan. "Büyük Adam"ın gelişinden önce okulumuz öyle bir havaya sokuldu ki, belki de bu yüzden, onu görüp dinleyince düş kırıklığına uğradık.

Okulun dörtbir yanında temizlik yapıldı. Tüm öğrenci ve öğretmenler onu dinlemek için idare binasının önünde toplandılar. Koraltan boy-bosça gerçekten büyüktü. Ama yaptığı kısa konuşma öğrenciler arasında alay konusu oldu. "Ne iyi, siz soğan, patates yetiştirmesini öğreniyorsunuz," dedi. Sonra DP'nin CHP'ye üstünlüğünden söz etti ve bunun kanıtı olarak da şunu gösterdi:

"Bakın, benim gibi büyük adamlar buraya gelip sizinle görüşüyor!"

Köy enstitülerinin başlıca işlevini soğan, patates yetiştirmeyi öğretme diye tanımlaması bir yana-köylü çocukları bu işi zaten bilir- kendisini büyük adam olarak nitelemesi, okulumuza kadar gelip bizlerle konuşmuş olmayı da bir lütuf gibi göstermesi, bize çok garip ve gülünç gelmişti. "Bu adam budalanın teki" diye düşünmüştüm.

Koraltan'ın gelip gidişinden kısa bir süre sonra, okula bir başka "büyük adam" geldi: Bir tarımcı profesör. Tüm öğrencileri sinema salonunda toplandık. O, uzunca bir konuşma yaptı. Yoksul bir aileden geldiğini, halkın parası ile okuduğunu, Amerika'da ihtisas yaptığını anlattı. Topluma karşı görevlerinden söz etti. Anlattıkları hoşuma gitmişti; onun gerçekten büyük adam olduğu kanısına vardım..

Ertesi gün kütüphaneye gittim, kütüphane memuruna, "büyük adamların hayatını anlatan kitaplar istiyorum," dedim. Orta yaşlı, saçları birhayli dökülmüş, gözlüklü ve az konuşan bir adam olan kütüphane memurunun çok hoşuna gitti bu. Bana birkaç kitapçık verdi. Biri Pasteur'ü, bir diğeri Marie ve Pierre Curie'leri anlatıyordu. Onları adeta tutkuyla okudum. Bilim adamı olmayı kafama koydum.

Okuma sevgisini daha Canik'te, babamın eğitmenlik yaptığı okulda edinmiştim. Enstitü'de bunu sürdürdüm. Üstelik orada koca bir kütüphane vardı. Hayrettin Yetiş adlı Türkçe öğretmenimizin dersi, hemen hemen

yalnızca kitap okumakla geçerdi. Güzel okur, arasıra da bize okuturdu. Bu da okumaya, kitaba karşı ilgimizi arttırdı. Şu kanıdayım ki dil ve edebiyat öğretmenleri, şu ya da bu kural ve ayrıntı üzerine sıkıcı ve hızla unutulmaya mahkum vaazlar vereceklerine, öğrencilerine bu kural ve ayrıntıları ezberleteceklerine, onlara güzel kitaplar, şiirler okusalar çok daha yararlı olur.

Enstitü yıllarımda değişik yazarlardan okudum, en çok da Dostoyevski ve Zola'dan.

Edebiyatın yanısıra resme ve fizik bilimine ilgi duyuyordum. Biraz bu nedenle, biraz da uzamış kıvırcık saçlarım yüzünden, arkadaşlarım bana Faraday, Mikel Anj gibi adlar takmışlardı.

Öğretmen okulunu bitirdiğim dönemde edebiyat ya da fizik dalında eğitim yapmayı düşünüyordum. Ama olaylar başka türlü gelişti. Hiç aklımda olmayan hukuku okudum ve yine hiç aklımda olmayan bir mesleği, avukatlığı seçtim.

Toso'nun Öyküsü

Avukatlıkla ilgili olarak, Akçadağ Öğretmen Okulu'ndan ilginç bir anım var. Beşinci sınıftaydık. 5/A sınıfında Tosun adında, bizim komşu köyden bir öğrenci vardı. Bu Tosun, çocukluğundan beri huysuzluğu, kavgacılığıyla ün salmıştı.

Bir akşam yemekten dönünce sınıfta, bir sandık içinde onun kitap ve defterleriyle karşılaştık. Önce bir şaşkınlık ve merak doğdu. Sonra, mesele anlaşılınca arkadaşlar arasında eşi az görülür bir gerilime yol açtı ve tepkiler gösterildi.

Sorun şuydu: Tosun'un zaten, başından beri sınıf arkadaşlarıyla başı hoş değildi. İdarenin zoruyla ona katlanıyorlardı. Ama son bir olay bardağı taşırmıştı. Tarih hocası iki gün kadar önce yazılı bir sınav yapmış. Öğrenciler soruları ağır bularak toptan sınıfı terk etmişler. İçerde bir tek Tosun kalmış! Sakin ve inatçı bir adam olan öğretmen de başında.. Tosun'un cevapları bitince kağıdı alıp gitmiş. Tosun cevapları iyi bildiği için bunu yapmıştır diye düşünebilirsiniz.. Ne gezer! 10 üzerinden ancak 3 numara alabilmiş..

Ama öğrenciler de artık kazan kaldırmışlar. "Sen bu sınıfta okuyamazsın!" demişler. Tosun da sınıfın öfkesi karşısında korkmuş, sınıf değiştirmeye karar vermiş. Herkes yemekteyken kitaplarını topladığı gibi yallah bizim sınıfa! Ama kurnaz bir adam da; gelişinin yaratacağı tepkileri tahmin ettiği için, onları bıraktıktan sonra göze görünmez olmuş..

Arkadaşın biri kitap sandığını kaptığı gibi götürüp dosdoğru, binanın dış kapısından dışarı attı. İkinci mütalaanın başlangıcında sınıf olarak durumu tartışmaya karar verdik. Bu arada, herhalde fırtınanın biraz dinmiş olduğunu tahmin eden Tosun da çıkıp geldi.

Sınıfta ezici çoğunluk Tosun'un hemen kapı dışarı edilmesinden yanay-

dı. Bir arkadaş söz alarak, "eğer bu eşşoğlu eşek bu sınıfa kabul edilirse, ben buradan giderim!" dedi. Tosun bizim oralı olduğu için Dersimli arkadaşlar, herşeye rağmen ona sahip çıkma gereğini duydular. Bilmem bu yüzden mi, yoksa acıma duygusunun sonucu mu, ben de Tosun'un sınıfa kabul edilmesinden yana çıktım. Duygulu bir konuşma yaptım. "Biz yarın öğretmen olacağız, karşımıza nice sorunlu öğrenciler gelecek ve bizim onları eğitmemiz gerekecek. Bir Tosun'la başa çıkamadıktan sonra bunu nasıl yaparız?" dedim. Konuşmam bayağı etkili oldu. En çok tepki gösteren arkadaşlardan Pötürgeli Hüseyin, söz alarak, gözleri dolu dolu, "Kemal Burkay beni ağlattı," dedi, "lanet olsun, gelsin bu itoğlu it!" Sınıfın havasının değiştiğini ve artık başka çare kalmadığını gören bir başkası ise: "Bu adam bu sınıfa alınacaksa bir şartım var," dedi, "benimle asla konuşmayacak!.."

Böylece Tosun sınıfımıza kabul edildi. Bu olaydan sonra, bir arkadaşım, "Kemal, sen iyi bir avukat olursun!" dedi. Eh, kim bilir, belki de bu sözün avukat olmama katkısı olmuştur!

Toso'yu bizim sınıfa aldık da iyi mi ettik sanki. Kısa bir süre, olayın sıcaklığı içinde ilişkilerimiz oldukça iyiydi. Ama çok sürmedi bu. Toso ilkin benimle bozuştu ve okul süresince de bir daha konuşmadık. Okul bittikten sonra da ilginç öykülerini zaman zaman duydum. Elazığ'da avukatlığa başladığım yıl yine karşılaştık. Büroma gelmişti. Yediği türlü haltlar yüzünden öğretmenlikten atılmıştı ve işsizdi. Sanki olgunlaşmış, akıllı-uslu biri olmuştu.. Onunla yine ilgilendim. Keban barajı inşaatında iş bulmasına yardımcı oldum. Sendikaya girmesini, işçileri örgütlemek için çaba göstermesini önerdim. Tosun bu dediklerimi yapacağına söz verdi; ama yapmadı, yapamadı; huyu elvermedi buna.. Aksine, ertesi yıl (1966), ben Yeni Akış dergisinde çıkan bir yazı nedeniyle tutuklandığımda, Toso birkısım işçileri ve sendikacıları benimle ilişki içinde olmakla, o sırada Güney Kürdistan'da yürütülen Kürt ulusal kurtuluş mücadelesinin lideri Barzani'nin yararına para toplamakla suçlayarak ihbar etmiş.. İlginçtir ki, o zamanki Keban savcısı, Selahattin Deniz adında bir Kürttü ve yurtsever bir insandı. Ankara Hukuk Fakültesi'nden tanışırdık. Güçlü ve kavgacıydı da. Toso'yu çağırıp kendi eliyle, evire çevire bir güzel dövmüş, "ifadesini almış", bu iş de böylece kapanmıştı..

Okulda Güzel Uğraşlar

Öğrencilerin çeşitli dallarda yeteneklerini geliştirmeleri için okulda epeyce olanak vardı. Beden eğitimi derslerindeki cimnastik ve öteki spor çalışmalarının ötesinde, spor yapmak için tatil ve bayram günleri yeterince zaman vardı. Futbol, basketbol ve voleybol alanları, koşu ve atlama pistleri, güreş salonu, kantinde tenis masası vardı. Malatya'da okullar arası spor karşılaşmalarında Enstitü başta gelirdi. Arkadaşlarımız özellikle atletizmde

çok iyi dereceler alırdı. Okul 19 Mayıs gösterilerine iyi biçimde hazırlanır ve bu gösteriler Malatya'da hayranlıkla izlenirdi. Bu gösteriler sırasında spor ayakkabılarımız olmadığı için, beyaz bezden patik giyerdik ki bu da kentli öğrenciler arasında alay konusu olurdu.

Enstitünün müzik salonu ve resim atölyesi bu çalışmalara ilgi duyan öğrencilere açıktı. Akordeon ve keman çalan öğrenciler vardı. Mandolin çalanların sayısı ise çoktu. Mandolin ucuz olduğu için birçok öğrenci ondan alabiliyordu.

Mustafa ağabeyim çalışkan ve uslu bir öğrenciydi. Bu nedenle de derslerinde başarılıydı ve iftihara geçmekteydi. Ama ders kitaplarının dışında birşeyle ilgilendiği yoktu. Bana da top filan oynamamamı, müzik aleti çalmakla vakit geçirmememi önerirdi. Ona göre bütün bunlar boş yere zaman harcamaktı. Ne var ki ben, müzik aleti çalmayı öğrenemedim ama, oyuna zaman ayırdım. Voleybol, basketbol oynamayı seviyordum. Okulun iyi masa tenisi oynayan öğrencilerinden biriydim.

Okulun Namaz Kılan Tek Öğrencisi

Bu okulların ilginç yanlarından biri de mescit yokluğuydu. Zaten o dönem bugünkü gibi toplumu kuran kursları, imam hatip okulları salgını sarmamış ve devlet kurumlarına mescit yapma modası da başlamamıştı. Ama Demokrat Parti döneminde programımıza din dersi eklendi. İlkokullarda din dersi okutulduğu için biz de güya buna hazırlanıyorduk. Bu derslerde bazı dualar, namaz sureleri öğretiliyor ve Sünni İslamı esas alan bir takım temel bilgiler okutuluyordu. Buna karşılık, din dersi öğretmenimiz de dahil olmak üzere ne öğretmenlerden, ne de öğrencilerden namaz kılana, rastlamamıştım, bir tek öğrenci hariç.. Bir de ramazanda oruç tutan bir tek öğretmene tanık olmuştum...

Okulun, adeta nazarlık türünden namaz kılan sözkonusu öğrencisi ise Çemişgezekliydi. Bizim dönemimizdendi, ama iki-üç yaş benden büyük, tıknaz, tombalak biriydi. Ondan söz etmemin nedeni yalnızca okulun tek namaz kılan öğrencisi değil; aynı zamanda kurnaz ve dolandırıcı biri oluşuydu. Bu kişi bana da oyun oynadı.

Okuldaki ikinci ders yılımız bitmiş, tatil için köye dönüyorduk. İstasyonda bilet almış, arkadaşlarla birlikte tren bekliyordum. O yanıma geldi ve bilet alacağını, ufak parası olmadığını söyleyerek, sonra ödemek üzere para istedi.

"Yalnızca beş liram var ve yolcuyum," dedim.

"Tamam" dedi, "zaten ben de aynı trendeyim. Yolda parayı bozdurup seninkini geri vereceğim."

Saf saf inandım. Bilet alırken neden kendi parasını değil de benimkini

bozdurduğunu bilc düşünemedim.. Beş lirayı verdim. O, sözde bilet almak için gitti ve bir daha da görünmedi. Sağa sola baktım, yoktu. O arada tren geldi ve ben de bindim. Treni boydan boya aradım, yoktu. Arkadaşlar durumuma güldüler ve "sen o paranın üstüne bir su iç!" dediler.

Beş lira o zaman az para değildi. Babamın eğitmenlik maaşı 30 liraydı! Üstelik tam da yolculuğun başında harçlıksız kalmıştım. Elazığ'da yine Hıdır amcalara gittim. Ona durumumu anlattım. Eski kışlık ceketimi oğluna hediye ettim ve köye gitmek için yol parası istedim. Hıdır amca bu beş lira hikayesine ne kadar inandı bilemiyorum, ama bana 2,5 lira verdi ve o da yolculuğun devamı için yetti bana.

Bizim Çemişgezekli meğer bu işi meslek edinmiş ve başkalarına da benzer oyunlar oynamış. Tatil dönüşü onu müdür muavinine şikayet ettim. Kendisi de Çemişgezekli olan kel muavin, onu çağırdı, birkaç tokat attı, başka birşey de yapmadı. "Birşeyi yok ki alıp sana vereyim!" dedi.

Daha o yaşta hem dindar hem dolandırıcı olmak çelişki gibi görünür. Ama acaba, benzer günahlarını affetirmek için mi namaz kılardı, yoksa, çevresine güven telkin edip daha kolay dolandırmak için mi? Böylelerine daha sonra da rastladım. Aslında, bir genelleme yapmak yanlış olsa da, böyle yapanlar az değildir...

Babam Eğitmenlikten Atılıyor

Babam bize iki-üç ayda bir beş lira kadar bir harçlık yollar ve biz onunla idare ederdik. Daha doğrusu, çok seyrek olarak kantinden defter, kalem gibi ihtiyaçlarımızı karşılar, bir kutu pisküvit veya, daha çok sonbaharları, köylü satıcılardan arasıra biraz üzüm ya da armut alırdık.

Babam, bizim köyde ve yakın çevrede, bu işi yapabilen başka kimse olmadığı için, imamlara özgü bazı dini görevleri de yapardı. Nikah kıyar, ölüm olaylarında cenaze namazı kıldırır ve kuran okurdu. Bunun için para da alır ve bu aile bütçemize önemli bir katkı olurdu. Ne var ki bu yüzden onu ihbar ettiler. Bu işlerin devlet memuriyetiyle bağdaşmadığı ileri sürülerek 1951 yılında eğitmenlikten atıldı. Aynı yıl Mustafa ağabeyim mezun oldu ve öğretmenliğe başladı. Böylece ailemiz güç duruma düşmekten kurtuldu.

Bazı Tatil Olayları

1952 yılında yaz tatili başladığında tüm okul tatile gittiği halde bizim sınıf iki aylığına nöbetçi kaldı. İlk kez böyle bir durumla karşılaşıyorduk. Tatile hazırlanmış olan arkadaşlarımız için bir düş kırıklığıydı bu. Herkesin okuldan ayrıldığı ilk gün, öğle yemeğinde durumu tartıştık. Hepimiz bunun bir haksızlık ve keyfi uygulama olduğu kanısındaydık. Bir arkadaş, eğer toptan çıkıp gidersek birşey yapamazlar, dedi. Bu öneri hemen o anda tam bir onay

buldu. Yemekten sonra çantalarımızı alıp gitmek için sözleştik. Derken yemek yendi ve alınan kararı hayata geçirmeye sıra geldi. Ama kimsenin yerinden kıpırdadığı yoktu. Yatakhaneye gidip çantamı aldım, doğruca istasyona gittim. Bu karara bir tek ben uymuştum!

On gün kadar sonra köye bir mektup geldi ve bizde şafak attı. Okul müdürlüğünce babama hitaben kaleme alınmış yazıda, benim okulu izinsiz terk ettiğim ve bir hafta içinde dönmezsem kaydımın silineceği yazılıydı. Derhal geri döndüm.

Şimdi düşünüyorum da, sözkonusu davranışım bir sözüne bağlılık ve kararlılık mı, yoksa aşırı saflık ve budalalık mı?. Daha sonraları da böylesine, söz verip de sözünden dönen, devrimcilik, yurtseverlik adına mangalda kül bırakmayıp da ilk fırsatta rahatını, kişisel çıkarını seçen nicelerini gördüm..

1953 yazında da buna benzer bir olay oldu. Ama bu kez yalnız kalmadım; sözünde duran birhayli kişi oldu.

O yaz, tatil başlayınca okulun yarısı gitti, yarısı kaldı. Dört aylık tatil iki aya indirilmişti. Bizim sınıf da kalanlar arasındaydı, yani iki ay sonra gidecektik. Bu değişiklik geneldi ve akla yatkındı. Ancak bir hafta sonra durum değişti. Belki bu kadar insanı ne diye boşuna besleyelim diye düşündüler, belki de bu bize ekinleri biçtirmek için bir oyundu.

Okulun çevresindeki geniş alana ekilen arpa olgunlaşmıştı. "Arpayı biçin, tatile gidin!" dediler. Hem arpa gözümüze çok göründü, hem de, ilke olarak bunu haksız bulduk. Bu tür işler, angaryalar artık yasal değildi. Bizi, arpayı dermek için sınıf sınıf sıraya dizip yola çıkardıklarında tepkiler yoğunlaştı. Bizim sınıfla birlikte, bir-iki sınıf daha bu işi yapmamayı kararlaştırdı. Kimi sınıflar ise biran önce kendi paylarını derip gitmek için sabırsızdılar.

İtirazımızı öğretmenlere ilettik. Birhayli öfkelendiler. "Biçmeyi reddeden burada kalır," deyip numara sırasıyla yoklama yaptılar. Numaralar okundukça saflar ayrıldı. Çokları sözlerinden döndü. Ama 15-20 kişi kararımızda direndik.

Geniş arpa tarlası yüzlerce genç insana bir gün bile dayanmadı. Hemen o gün bitirip tatile gittiler. Bizim içinse idareyle günlerce süren bir çatışma başladı.

Başımıza bir bayan tarım öğretmeni verip sebze tarlasına sürdüler. Yapılacak işler vardı; olmasa bile icat ediyorlardı. Karpuz tarlasını, sebze tavalarını çapalatıyorlardı. Okuldan kovulmamak için bu kez hayır diyemedik; ama çeşitli biçimlerde işi sabote ettik. Çapaları sebzelerin köklerine indirdik. Ufacık karpuzları, olgunlaşmış mı diyerek bıçakla denedik.. Öyle ki başımızdaki öğretmen çaresiz kaldı, ağlamaklı oldu; bizi müdüre şikayet etti.

Başı çekenler diye üç kişi götürdüler. Biri de bendim. Müdür bir arkadaşımızı çok fena dövdü. İkimize ise nedense dokunmadı. Herhalde öğretmen en çok ondan şikayetçiydi.

Bu iş 15 gün kadar sürdü. Sonra bizi de bıraktılar.

* * *

Sultan Suyu karların eridiği bahar zamanı ve yağmurun bol olduğu sonbaharda bir çayı andırır, zor geçilir. Yazın ise bol sulu bir dereye dönüşür. Biz, yazları tatile gitmeden önce, ya da tatil dönüşü, zaman zaman kıyısına iner, çimerdik. Böyle bir yaz günü orada boğulma tehlikesi geçirdim.

Çoğu 12-13 yaşlarında, bazısı daha büyükçe 15-20 kişiydik. Çimdiğimiz yerin bir bölümü derin değildi. Ama ileriye doğru küçük bir bent vardı ve su gölleniyordu orda. Arkadaşlarımızın çoğu yukardan girip sözkonusu derin yeri aşarak aşağıdan çıkıyorlardı. Yüzme bilmediğim için ileri gitmeyi göze alamıyordum. Ama birara, sözkonusu gürültü-şamata arasında ben de ilerive yöneldim ve birden kendimi suyun altında buldum. Yüzmeye çalışıyordum, ama bir türlü de suyun yüzü görünmüyordu. Sessiz ve karanlık su altında bir an için boğulma korkusunu yaşadım. O anda annem aklıma geldi; bizimkilerin ağlayıp sızlıyacaklarını düşündüm. Derken ayağım yere çarptı ve aynı anda, can havliyle sıçrayıp kendimi su yüzünde buldum. Soluk almamla çığlık atmam bir oldu. Yakınımdaki biri kolumdan tutup beni kenara itti.

Geçmişteki kimi olayları düşünüyorum da birçok kez ölümün kıyısına gidip dönmüşüm. Örneğin çiçek hastalığında Adil'le ve köydeki nice çocukla birlikte gidebilirdim. Ya da, ondan dört-beş yıl sonraki ateşli hastalıkta, günler süren bayginlıktan uyanmayabilirdim. 1949 kışında Dırban'da, keklik avından dönüşte ıssız yolda donup kalabilirdim. Sultan Suyu'nda ise su yutmama ramak kalmıştı. Ayağımın yere basması birkaç saniye daha gecikse, belki de yaşam öyküm orada noktalanırdı.

Daha sonraları da başka türden ölüm tehlikeleri atlatmadım değil. Örneğin 1955 Kasımı'nda Van'ın Muradiye ilçesi yakınlarında, ıssız bir düzlükte, aç, ama kibar bir kurt sürüsünün yanından parçalanmadan geçip gittim!. Kuşkusuz her insanın hayatında böylesine anlar vardır. Kimi zaman tehlikenin farkında bile olmamışızdır. Hayat böylesine bir dizi tehlikenin arasından geçip gidiyor. Hele ülkeyi yönetenler bir savaş çıkarır ya da ona taraf olursa insanlar buğday başağı gibi biçilir. Türkiye gibi ülkelerde trafik kıyımı, işkence, polis kurşunu vb. de cabası. Böyle bir ülkede kırk yıl, altmış yıl, hele seksen yıl yaşamak büyük bir şans, ya da rastlantı değil mi?.

Tahtakurusu ve Bit

Okulda dış, kaba temizlik oldukça iyiydi. Yatakhanelerin beton tabanını da nöbetçiler hemen hergün yıkar, paspas yaparlardı.

İki katlı demir ya da tahta ranzalarda yatılırdı. Yatakların çok düzgün yapılmasına dikkat edilirdi. Çarşaflar, nevresimler gergin, kırışıksız olurdu. Kışın çok sert geçmesine karşılık yatakhanelerde soba olmazdı. Bu nedenle de kışları çift battaniye verilirdi. Battaniyeler de son derece düzgün biçimde yatağa örtülürdü.

Dış görünüş böylesine düzenli idi de temizlik gerçekte hiç de iyi değildi.

Köyden bir yaz dönüşü tahta ranzalarda yattık. Bedenim, çiçek hastalığına yakalanmış gibi kabar kabar oldu. Tahtakurusu yapmıştı. Bizim köylerde olmadığı için ben o zamana kadar tahtakurusu nedir bilmezdim.

Ama en kötüsü bitti. Çamaşırlarımız ve yatak çarşaflarımız 15 günde bir yıkanırdı ama, ancak ayda bir banyo yapardık. Banyo için ayrılan zaman ve su ise çok az olurdu. Köylerde bit vardı ve gidip geldikçe öğrencilerle birlikte taşınırdı. Ayrıca o, battaniyelere, yataklara işlemişti. Önünü almak için ciddi tedbirler gerekiyordu. Yatakları, battaniyeleri, çamaşırları, elbiseleri etüvden geçirmek gerekirdi. Oysa yatak çarşafının kırışıksız ve gergin olmasına çok önem veren, bu yüzden sık sık öğrencilere dayak atan okul yönetimi, bitin önünü almak için ciddi çaba harcamıyordu.

Sık sık, bir başıma kırlara açılır, sakin bir yer bulur, iç fanila ve donumdaki bitleri ayıklardım. Bir keresinde yağlı bir teneke buldum, gözden uzak bir köşede ateş yakıp tenekeyi sabunlu suyla temizledim, tüm çamaşırlarımı ve yatak çarşaflarımı kaynattım. Sonra güneşe sererek kuruttum. Ama ertesi gün bitler yine gelip beni bulmuştu!

Konuyu zaman zaman sınıf öğretmenimize iletiyorduk. Bir keresinde yine bu sorun tartışılırken öğretmenimiz ısrarla bizi suçladı. "Temiz değilsiniz, korunmuyorsunuz," diye birkaç kez tekrarladı. Dayanamadım: "Ne yapalım hocam, zırh mı giyelim?" dedim. Herkes güldü, hoca da güldü.

Kendi Kendine İngilizce..

Köy enstitülerinde yabancı dil okutulmuyordu. Dördüncü sınıfta olduğumuz sıralarda (1953 yılı) bazı arkadaşları bir İngilizce tutkusu sardı. Bunu üçüncü sınıftan Mazgirtli bir arkadaş başlattı. Arkasından, bir grup öğrenci bu işe heveslendik. Nihat Akşit'in yazdığı "Kendi Kendine İngilizce" diye bir kitaptan almıştık. O sıralar Türkiye'nin NATO'ya girişinin havası bizim okulda da hissediliyordu. Bir öğretmenin tavsiyesiyle Ankara'daki Amerikan Haberler Merkezi ve İngiliz Kültür Heyeti'nden parasız kitap ve broşürler istedik. Özellikle Amerikalılar okula bir dizi broşür yağdırdılar.

Çoğu arkadaş sonradan bu işten vazgeçti. Ama ben sürdürdüm. Liselerde okutulan serileri izledim. Bu işe epey emek harcadım ve zamanla çeviri yapacak kadar geliştirdim. Ama insan bir dili, ne kadar da emek verse, kendi kendine öğrenemiyor. O ancak başkalarıyla, o dili iyi bilenler-

le konuşarak, kendi ortamında öğrenilebilir. Bense kendi kendimle konuşarak öğrenmeye çalıştım! Başlangıçta elimde iyi bir sözlük bile yoktu. Başka biriyle ilk İngilizce konuşmam ise, 1956 yılında, lise bitirme sınavları sırasında İngilizce öğretmeniyle oldu! 1959 yılında ise, Ankara'da üç ay süreyle Amerikan Haberler Merkezi'ndeki İngilizce kurslarına gittim. Haftada üç-dört saatlik bir kurstu.

Bir keresinde de dans öğrenmek için, ayak hareketlerini gösteren bir kitap bulmuş ve onunla bir başıma alıştırma yapmıştım! Kendi kendine yabancı dil öğrenimi işte buna benziyor. Gençlik dönemimde bir ara, Romen yazarı İstrati'ye tutkundum ve onun şu sözü dilimden düşmez olmuştu: "Onlar hayalleri geniş, olanakları dar insanlardı.."

Kürtler Nerede Var?.

Köyümüzde, Akçadağ'da okuyan ya da orayı bitirmiş birhayli genç insan vardı. Bahçelerde toplanır, köy içinde tur atar, ya da zaman zaman *Gov'a, Kanya Sipi'ye, Dêdar'a* doğru açılırdık. Aramızda iyi bir uyum vardı. İlk zamanlar devrimcilik yoktu henüz. Sağ-sol, emperyalizm, faşizm, sosyalizm terimleri de yoktu! Dört yılda bir yapılan seçim dönemlerinde köye, nedense hepsi de son derece güleryüzlü olan mebus adayları uğrardı, o kadar. Okuduğumuz romanlardan söz ederdik, daha çok da dini ve batıl inançları alaya alırdık.

Başlarda Kürt sorunu da yoktu bizim için. Çocukluğumda, ilk gençliğimde çevremizde bu konular anlatılmaz, tartışılmazdı. Zaman zaman Dersim'den, kırımdan söz edilirdi. İnsanlar iç çekerek kimi acı olaylara şöyle bir dokunur geçerlerdi; ama adeta anlaşmalı gibi, onu enine boyuna tartışmaktan, ileri gitmekten kaçınarak.. Okullarda, ders kitaplarında bize Türk olduğumuz öğretiliyordu. "Türküm, doğruyum, çalışkanım!" andı içiriliyordu. Kimi zaman, "bizim Türklerden ne farkımız var? İşte okuyup öğretmen, yargıç, mühendis olabiliyoruz. Milletvekili bile.." diye sözler işitirdik. Yalnızca bir sefer, 14-15 yaşlarımdayken, evimize konuk gelen komşu Konkar mezrasından Yusuf adındaki köylümüz, Kürtlerden söz etti. Ben de ona, kulağımda kalmış, "ne farkımız var?" diye başlayan beylik sözleri edince çok kızdı. "Hayır," dedi, "biz Türk değiliz!"

Yusuf köyümüzde lise ikiye kadar okuyan ilk kişiydi. Bir süre köy muhtarlığı yapmıştı. Onun yiğit, gözü pek biri olduğunu, kaymakama posta attığını hep anlatırlardı. Dersim isyanı bastırıldıktan ve kırım işi de sona erdikten sonra, Kürtlere Türk ordusunun gücünü göstermek için Elazığ'da düzenlenen geçit törenine Yusuf'un babasını da çağırmışlar. Yusuf o zaman ortaokulda öğrenciymiş. Babası, olup biteceklerden endişe ettiği için, kendi yerine onu göndermiş. Ama belli ki geçit töreni Yusuf'u pek ürkütmemiş..

Ben çocukluğumda Kürtlerin yalnızca Dırban'da ve çevre köylerde yaşadıklarını sanırdım. İlkokulu bitirip Akçadağ'a gidince, baktım ki Malatya'da da Kürtler yaşıyormuş. Son sınıfta Diyarbakır Dicle'ye sürgün edildim. Orada da çevre köylerde Kürtlerin yaşadığına tanık oldum. Öğretmen okulunu bitirince Van'a tayinim çıktı. Orada Türkmen oymaklarıyla karşılaşacağımı sanırken karşıma yine bizim Kürtler çıkmaz mı?. Allah allah, burası sözde Türkiye idi, ama her yerde Kürtler vardı!.. 1958 yılında Ankara'nın bir köyüne tayinim çıktı. O çevrede de yine çok Kürt köyü vardı. Anladım ki, bize öğretilen tarih ve coğrafya bir yalandır.

18 yaşımdan itibaren, çevremdeki belli belirsiz bilinç tohumlarıyla, kımıltılarla ve adeta el yordamıyla sosyalizme yöneldim ve yurtsever bilinç edindim. Onu çevremde de yaymaya başladım. Yaz tatillerindeki sohbetlerimizin, tartışmaların içeriği de değişmeye başladı. O günden bu yana kavganın içindeyim. İnsanlara bilgi taşıma, onları uyarma, örgütleme kavgası. Bu kavgada coşku da, başarı sevinci de, acılar ve düş kırıklıkları da başından beri var.

Yeni görüşlere içimizde en ilgisiz olan öğretmen, en yoksul köylünün, Husi Kovo'nun oğlu idi. Öylesine silik biriydi ki adını bile hatırlamıyorum. "Boşver bu işlere Kemal," diyordu, "baksana okuyup öğretmen olduk, daha ne istersin!" Ve o günden beri biliyorum ki, yoksul olmak, ezilmek, devrimci olmaya her zaman yetmiyor. Ezilen insanda onuru ve başkaldırı duygusunu canlandırmak kolay iş değil.

Garip Bir Suç ve Sürgün

1955 yılı başlarında başımdan ilginç bir olay geçti. Çocuksu bir şaka başıma ciddi işler açtı.

Öğretmen okulunun 6. yani son sınıfındaydım ve ders yılının birinci döneminin sonuydu. Zaman zaman, pratik yapmak için sınıf halinde Malatya'ya götürülüyor, ilkokullarda ders veriyorduk. Dönemimin en başarılı öğrencisiydim. Kütüphanede coğrafya hocamıza yardımcı oluyordum. Coğrafya hocamız, Behice adında, yaklaşık otuz yaşlarında bekar bir bayandı. Kütüphaneye birkaç kez okulun doktoru geldi ve ona sırnaştı. Kafkas göçmeni olan doktor evliydi, karısı genç ve güzeldi. Ayrıca, kimya hocası olan genç bir bayana da ilgi gösterdiğini farkettim. Anlaşılan zampara biriydi. Hocahanım'ın bu ilgiden rahatsız olduğunu gördüm, ya da bana öyle geldi. Belki de kıskandım.. Bu nedenle doktora öfke duydum ve bu tepkimi bir tehdit mektubuyla dile getirdim!

Hazırladığım tehdit mektubunda iki bayan öğretmenin adını veriyor ve bunları rahat bırakmazsa gecenin birinde bir taş yağmuruna tutulacağını söylüyordum..

Bu mektuptan yalnızca sıra arkadaşım Ahmet Koşan'ın haberi oldu. Mek-

tubu ona okudum ve birhayli güldük. Sonra götürüp öğretmenler odasının girişinde, doktorun paltosunun cebine koydum. Mektubun bana ait olduğu çabuk açığa çıktı. Mektubu koyarken öğretmenlerden birinin görüp haber verdiği söylendi. Hemen o akşam okul Müdürü tarafından çağrıldım.

Müdür 5. sınıftan fizik hocamızdı. Beni severdi ve fizikteki başarım nedeniyle bana "fizikçi" adını takmıştı. Ama bu olay onu çok öfkelendirmişti. Beni bir iyice dövdü ve disiplin kuruluna verdi. Soruşturma açıldı. Soruşturmayı yapan öğretmen bu işi tek başıma yapmadığım kanısındaydı; ama ben tek başıma yaptığımı ve bir şaka olduğunu söyledim. Ne var ki onlar işi ciddiye aldılar.

Bu arada okul doktoru görüşmek için bana haber göndermişti. Sağlık ocağına gittim. Öyle ürkütücü bir yanım yoktu. 17 yaşında, zayıf nahif bir gençtim. Kendimi tanıtınca doktor beni merakla süzdü, sonra, "benim tabancam var haa!" dedi.

Gülümsedim. Anlaşılan doktor bayağı korkmuştu, beni de ürkütmek istiyordu. Ona da, yaptığım şeyin bir şaka olduğunu söyledim ve yanından ayrıldım.

O arada ders yılının birinci döneminin notları açıklandı. Ben hem kendi sınıfımın, hem de kendi dönemimin en başarılı öğrencisiydim. Not ortalamam pekiyi idi. Behice Hanım birara bana fısıltı halinde, o yılın iftihar listesinde olduğumu söyledi, ama bu bilgi okul idaresince açıklanmadan kimseye söylemememi tembih etti.

Ne var ki, olaylar başka türlü gelişti ve o yılın iftihar listesi hiç açıklanmadı.. Birkaç gün sonra idareye çağrıldım, kişisel eşyalarımı alıp okulu derhal terk etmem istendi.

Sınıfa gittim ve ders öğretmeninden izin alarak, kısa ve duygulu bir konuşmayla arkadaşlarıma veda ettim. Ahmet'in dışında kimsenin bu olaydan haberi yoktu. şaşkınlığa uğradılar. Oradan yatakhaneye gidip eşyalarımı aldım. Sanki, tehlikeli işler yapabilirmişim gibi, istasyona gidip trene binmeme bile fırsat vermediler. Beni, o anda Malatya'ya gitmekte olan bir otomobile hemen bindirip oradan uzaklaştırdılar...

Otomobil okulla iş yapan bir müteahhitindi. Okulun muhasibi de içindeydi ve olaydan haberdar olmuştu. Benim için üzüntüsünü belli etti ve iyi şeyler söyledi.

Herşey çok hızlı olup bitmişti. şaşkın ve kederliydim. Eğitim sisteminin acımasızlığını bir kez daha yüreğimde duydum, yöneticilerin hoşgörüsüzlüğünü düşündüm, birşeylerden tiksindim. Ben, hala çocuk denecek yaştaydım ve bunun bilincindeydim. Onlarsa sözde büyüktüler; gerçekte ise ne kadar küçüktüler! Burası sözde bir eğitim kurumuydu ve pedagoji okutuluyordu. Hem de bu adamlar tarafından..

Malatya'da otomobilden inince doğru istasyona yürüdüm. Okulların

paydos zamanıydı. Kızlı erkekli öğrenciler şen şakrak, gruplar halinde yanımdan geçiyorlardı. Mutlu bir görünümleri vardı. Ben ise, ansızın okulumdan kovulmuştum, köyüme geri dönüyordum. Kendimi pek yapayalnız ve mutsuz hissettim.

Babam ve annem duruma üzüldüler; ama beni gördüklerine de sevindiler, bağırlarına bastılar. Babam, bunun için kızmadı, aksine beni teselli etti.

Yıllar sonra köyümün kışını bir kez daha yaşıyordum. Ama mutlu değildim. İştahım azalmış, zayıflamıştım. Birgün bahçedeki pınarın orda başım döndü, sırtımı meşe ağacına dayadım. Bayılmışım. Kendime geldiğimde ıslak ve soğuk toprağa boylu boyunca uzanmış haldeydim.

Bu olay nedeniyle okul doktoruna öfke duyuyor ve onu cezalandırmak için düşler kuruyordum. Sözde bombalar yapıyor, bu bombalarla birlikte gizlice okula geri dönüyor, doktoru tarumar ediyor, sonra da kimseye görünmeden geri dönüyordum... Oysa o güne dek ne herhangi bir bomba, ne de patlayıcı görmüştüm.

Böylece köyde iki ayım geçti. Babam durumumla ilgilendi. Ankara'daki tanıdık bir milletvekiline, Fethi Ülkü'ye yazdı. Derken, bir süre sonra, Ergani'deki Dicle Öğretmen Okulu'na sürgün edildiğime dair haber geldi. Herşeye rağmen sevindirici bir haberdi. Yeniden Akçadağ'a uğrayıp gerekli yazıyı aldım ve Dicle'nin yolunu tuttum.

Dicle Günlerim

Öğrencilikte de sürgünlük hoş değil. Hemen damgalı biri oluyorsunuz. Demek ki düzene karşı bir suç işlemişsiniz!.

Daha ilk günden bunu hissettim. Müdür başyardımcısına uğrayıp, Akçadağ'dan aldığım resmi yazıyı verdim. Daha zarfı açmadan bana sordu:

"Suçun neydi?"

"Okul doktorunun cebine tehdit mektubu koymuştum.."

Başyardımcı, "hımm!.." diye homurdandı. Ordaki dört-beş kadar öğretmenin sorgulayıcı gözleri bana çevrildi. Biri de okulun doktoruymuş...

Daha sonraki günlerde bunu daha iyi anladım. Sınıf arkadaşlarımın, yönetime yanlış bir izlenim vermemek için, benimle dolaşmaktan çekindiklerini fark ettim. Ama sınıfın futbol takımına beni hemen davet ettiler. İyi futbol bilmediğimi söyleyince de şaşırdılar. Sürgün kişiler genellikle efe yapılı ve haylaz olurlar; dersleri pek sevmezlerse de futbola düşkündürler...

Bu nedenle, aslında hiç kavgacı olmayan, o zayıf, inececik bedenimle kavga etmeye elverir bir yapısı da olmayan ben, kendimde bir güç hissetmeye ve adeta efelenmeye başladım..

Benim köyde geçirdiğim iki aylık dönemde devre arkadaşlarım, çevre köylerin okullarında ikişer aylık uygulamalı eğitimlerini bitirmişlerdi ve her zamanki normal ders dönemi içindeydiler. Oysa beni uygulama için bir saat kadar ötedeki Tiluzur köyü okuluna verdiler. Bu eğitimin bir bölümünü orda, bir bölümünü ise öğretmen okulunun merkezindeki ilkokulda tamamladım. Bu yüzden ikinci dönem derslerini izleyemedim ve bu dönemde yapılan sınavlara girmedim. Bir gün okul doktoru beni çağırdı, sert bir tavırla:

"Sen benim derslerime girmemişsin, sana kırık vereceğim," dedi.

Durumu kendisine anlattım; ama o, doğru dürüst dinlemedi bile. Daha sonra Müdür Başyardımcısı beni çağırdı. "İkinci dönem sınavlarına girmemişsin, tüm derslerden sıfır alacaksın!" dedi.

Kurala göre, önce ders yılının iki döneminin not ortalaması alınıyor, sonra bu, bitirme sınavıyla birleştirilerek diploma derecesi belirleniyordu. Başyardımcı, bu nedenle, benim birinci dönem notlarımı ikiye böleceğini söylüyordu.

Ona da durumu anlattım. Ama tutumunda ısrar edince, omuz silktim:

"Ne yapalım, ikiye bölün," dedim, "yine de yarıdan çoğu kırık olmaz!."

Cevabım Müdür Yardımcısı'nı biraz şaşırttı. Başını sallayıp uzaklaştı.

Bu olaydan birkaç gün sonraydı. Tüm okul, hafta sonu bayrak törenindeydik. Başyardımcı, elinde bir kağıtla öteden bize doğru geldi. Yüzü gülüyordu. Kağıdı bana uzatırken:

"Aferin," dedi, "çalışkan bir öğrenciymişsin!."

Bana verdiği, Akçadağ'dan gönderilmiş, ilk dönem not çizelgemdi. Yanımdaki öğrenciler de başlarını uzatıp rakamları okuyunca şaşırdılar. Biri:

"Vay canına," dedi, "sizin okulda notlar böyle belçş mi?!."

Böylece okulda itibarım iyileşirken, neden futbolu iyi oynamadığım da anlaşıldı..

Komünizm Meğer Neymiş?.

Gidişimden kısa bir süre sonraydı. Bir akşam sınıfa müfettişler geldi. Psikoloji hocası hakkında soruşturma açılmıştı. Sözde o, derslerinde komünizm propagandası yapmaktaymış. Bu konuda bildiklerimizi yazmamız isteniyordu. Ben yeni gelmiştim ve hocanın herhangi bir dersini izlemediğim için önümdeki kağıda hiçbir şey yazmadım. Sordukları zaman da nedenini söyledim.

Psikoloji hocası, dışardan gördüğüm kadarıyla nazik, efendi biriydi. Sonradan öğrendim ki derslerinde komünizm propagandası filan da yapmamıştı. Yalnızca Freud hayranıydı ve derslerinde doğal olarak libidoyu işlemişti. Ondan hoşlanmayan ve bu çerçevede de olsa cinsellikten söz etmeyi ko-

münizm propagandası sanan birileri ise onu şikayet etmişlerdi..

Öğrenciler ne yazdılar acaba? O zamanlar komünizmin ne olduğunu bilen var mıydı ki?. Ya ben, komünizm hakkında ne biliyordum? Komünizm bir öcü idi. Komünist adı bir küfür gibi kullanılırdı; dinsizlik ve vatan hainliğiyle birlikte anılırdı. "Komünistler ana-bacı bilmez"di.. "Moskoflar", yani Ruslar komünistti..

Yine de komünizmin farklı bir imajı vardı bende. Politikada, felsefede bir şeye yerli yersiz saldırmak, kimi zaman onu güçlendirir. Yasaklar ne denli güçlü olsa da bilgi bir yerlerden sızar. Bazan insan dostun söyleyemediğini düşmandan öğrenir. Okuduklarımdan, duyduklarımdan bölük pörçük edindiğim izlenimlerle, onun bir başkaldırı olduğu sonucuna varmıştım. Kurulu düzene, zenginlere, geleneklere, yerleşmiş inançlara bir başkaldırı.. Bu nedenle de ona, daha o yaşta gizli bir sempati duyuyordum.

Bir yıl kadar sonraydı sanırım. Akçadağ'da okuyan bir arkadaş, bana müjde verir gibi, benim uzaklaştırılmama yol açan olayın kahramanı doktor hakkında komünistlikten soruşturma açıldığını söyledi. Gülümsedim, ama "iyi olmuş" demedim. Sovyet Azerbaycanı'ndan kaçıp gelmiş bu adamın komünizme sempati duyacağını hiç sanmam. Kimbilir, ona da ne diye soruşturma açtılar?.

Anlaşılan birşeyler dönüyordu. TKP tutuklaması da bu dönemde rastlar. Türkiye'de antikomünizm her yerde suçlular arıyor ve çoğu zaman hiç ilgisi olmayanlar da bu ağa takılıyordu.

Daha sonra girdiğim bitirme sınavlarında, tarih dersinde bana çıkan sorulardan biri 1. Dünya Savaşı'nın Rusyası'yla ilgiliydi. Ders kitaplarında bu konu işlenirken, ister istemez Lenin'den ve Bolşevik ayaklanmasından da söz ediliyordu. Benim cevabımda da bunlar geçti. Sınav komisyonundan bir öğretmen, "Bolşeviklik nedir?" diye sordu. Ben tam cevap verecekken, ders hocası bayan atılarak "çocuk Bolşevikliği ne bilsin canım!" diye onu azarladı, benim de herhangi birşey söylememe fırsat bırakmadı..

* * *

Dicle Köy Enstitüsü (daha sonraki adıyla Dicle Öğretmen Okulu) Diyarbakır'ın Ergani ilçesinin 8-10 kilometre kadar güneyinde, dümdüz bir arazi üzerindedir. Burada toprak genellikle taşlık ve susuzdur, yazlarsa çok sıcak geçer. Göz alabildiğine uzanan düzlükler bu nedenle ağaçsızdır.

Dicle, Akçadağ'a göre daha genç bir okuldu. Burayı da ağaçlandırmak için epey çaba harcanmıştı. Taşlık ve kıraç toprağa daha geniş, daha derin çukurlar kazılmış ve ağaç dikilmişti. Ancak bu ağaçlar, sözkonusu toprak ve iklim koşulları nedeniyle fazla gelişmemiş, bir bölümü kurumuştu.

Buraya Mart'ta geldim ve topu topu 3-4 ay kaldım. Bu kısa zamanda bazı dostlar edindim. Bunlardan biri Adnan Binyazar'dı. Adnan o zaman 5. sınıf öğrencisiydi ve bizi yakınlaştıran edebiyat ve sanata olan ortak tutkumuzdu. Adnan, insanı imrendirecek kadar yumuşak ve güzel konuşurdu.

Anneler günü nedeniyle okulda yapılan, tüm öğretmen ve öğrencilerin katıldığı toplantıda ikimiz de birer konuşma yaptık. Bu konuda bana cesaret veren Adnan olmuştu.

Geniş kitle karşısında bu düzeyde konuşmam ikinci kezdi. İlk kez Akçadağ'da, 5. sınıftayken Ziya Gökalp'i anma gününde, onun yaşamını konu alan bir konuşma yapmıştım. O zaman da irticalen konuşmuştum. Ama önceden öylesine hazırlanmıştım ki tüm konuşma bir metin gibi ezberime yerleşmiş ve ben onu hızla adeta okuyup geçmiştim. Bu nedenle de, öğretmenlerimden biri, haklı olarak "Kemal'in konuşması iyiydi, ama çok hızlıydı, makinalı gibi anlattı!" demişti.

Bu kez anlatacaklarımı ezberlememiştim, bu nedenle fazlaca hızlı olmadı ve beğenildi. Daha çok, Zola'nın, konuyla ilgili bir romanını anlattım: "İki Yeni Gelinin Hatıraları.."

Böylece, hiç de fena bir sürgün olmadığımı birkez daha kanıtladım! Öğretmenlerin de bakışı değişti. Derken sınav dönemi gelip çattı.

İşin kötüsü, iki yıldır "bahar nezlesi" denen bir nezleye yakalanmıştım. Güçlü yaz güneşinin yanısıra, elektrik ışığı da gözlerimi kamaştırıyor ve fena halde yaşartıyordu. Bu nedenle, ancak güneşin zayıf olduğu sabah ve akşam üzerleri rahat okuyabiliyordum. Üstelik, ikinci dönemde dersleri izleyememiştim. Buna rağmen, canımı dişime takıp sınavlara hazırlandım ve sınavlar iyi geçti. Birinci dönem notlarımı da ikiye bölmediler. Okulu pekiyi dereceyle bitirdim.

Resim sınavında ilginç bir olay oldu. Masaya bir saksı içinde çiçekler, yeşil dalcıklar koyup karakelemle çizmemizi istediler. Resim kağıdının arkasına ise düzgün bir şekilde adımızı yazacak ve böylece hem resim hem de yazı için not alacaktık. Ben, oldukça iyi desen çizer, suluboya resim yapardım. Sıra arkadaşım Murat adında bir Pertekli idi. Kendisine de yardımcı olmamı istedi. Olur, dedim.

Bayan resim öğretmeninin yanısıra, sınav komisyonu üyesi öteki iki öğretmen de sıralar arasında dolaşmakta idiler. Süre, sanırım iki saatti. Önce özenip bezenerek kendiminkini çizdim. Daha tam bitmemişti ki, Murat, elini uzatıp önümden çekiverdi ve kendi boş kağıdını önüme uzattı.. Canım sıkıldı, ama sesimi de çıkarmadım. Bu kez kendim için çizmeye başladım. Ben bununla uğraşırken Murat, kendisininkini bir daha uzatmaz mı? Fısıltı halinde:

"Arkaya adımı da yaz!" dedi.

İşte o anda tepem attı ve sınıfta bir ses yankılandı. Burada anlatamıyacağım fena bir küfürdü. Ben dahil, herkes şaşkınlıkla başını kaldırdı; öğretmenler, ne olup bitti anlamında sağa sola baktılar; ama sınıfta tam bir sessizlik vardı. O ses kimindi? Sonra, hiçbir şey olmamış gibi herkes yine işine daldı.

Ses benim ağzımdan çıkmıştı. Ama öylesine ani olmuştu ki ben bile sesin sahibini aramıştım!

Murat'la yıllar sonra her karşılaştığımızda bu hikayeyi anlatırdık. Murat cana yakın, hayat dolu biriydi. İlerici bir öğretmendi; ama öyle göze çarpar bir eylemi yoktu, ılımlı bir kişiydi. 1970'li yılların tozu dumanı içinde, o da, Elazığ'da faşistler tarafından öldürüldü.

Bitirmeden sonra Akçadağ'dan sıra arkadaşım Ahmet beni ziyarete geldi. O da mezun olmuştu ve memlekete birlikte döndük. Bir geceyi Elazığ'da otelde geçirdik ve ilginç birşey oldu. Ahmet'in yanında bir sandık dolusu kitabı vardı; ama memleketc gidince açmış ve içinden bir sandık çivi çıkmıştı! Meğer bir müteahhit de onun kitap sandığını götürmüş.. Bu karışıklık sonradan, sandıklar geri gönderilip değiştirilerek düzeltildi..

Ahmet, bu sevgili okul arkadaşım Pülümür'lüydü. Üç yıllık köy öğretmenliğim sırasında onunla hep mektuplaştık. Ancak yıllar sonra, 1969 yılında Erzincan'da, TİP örgütünü kurduğum ve saldırıya uğradığım günlerde yeniden karşılaştık. Daha sonra Erzincan deprem geçirdi ve Pülümür köyleri boşaldı. Nice insan göçük altında kaldı, kirli savaşta canını yitirdi ya da sürgüne gitti. O şimdi, bu satırları yazdığım zaman sağ mıdır, ne yapar, bilemem..

Öğretmen okulunu bitirdiği yıl - 1955

ÖĞRETMENLİK YILLARIM

O yaz bir sınav kaçırdım ve belki de hayatımın yönü değişti..

Biz öğretmen okulu mezunları üniversitelere ve diğer yüksek okullara girme hakkına sahip değildik. Yalnızca, o da sınavla eğitim enstitülerine girebiliyorduk. Bu nedenle, birçok arkadaşım gibi ben de, sınavlara girmek için Ankara Eğitim Enstitüsü'ne başvurdum. Başvurum edebiyat bölümüne idi.

Sınavlar büyük il merkezlerinde yapılıyordu. Yaz ortasıydı. Sınav günü gelip çatınca bir gün önceden Elazığ'a gittim. Ertesi gün de erkenden sınavın yapılacağı Elazığ Kız Öğretmen Okulu'na. Ne var ki bir yanlışlık vardı. O gün yapılmakta olan orta dereceli öğretmen okulu sınavlarıydı. Eğitim enstitüsününki ise bir gün önce yapılmıştı. Meğer sınav günü konusundaki bilgim yanlışmış..

Büyük ihtimalle kazanabileceğim bir sınavı kaçırınca, yönümü başka yana döndüm. Lise bitirmelerine girmeye karar verdim. Yalnızca lise son sınıf derslerinden sınava tabi tutulacağımızı duymuştum. Elazığ Lisesi'ne uğrayıp durumu birkez daha öğrenmek istedim. Ancak Lise Müdür Başyardımcısı Vahap Bey (Kışoğlu), lisenin her üç sınıfının tüm derslerinin sınavını vermem gerektiğini söyledi ve böyle olduğunda ısrar etti. İnanmak zorundaydım; çünkü o bu işin başındaydı.

Lise bitirmelerine girmeye yine de karar verdim! Her üç sınıfın ders kitaplarını bulmak için harekete geçtim. Bu, bir hayli para gerektiriyordu. Tanıdığım bir lise son sınıf öğrencisine başvurdum. Bana ancak bir lise ikinci sınıf fizik kitabı verebildi; ötekiler kalmamıştı.. Umudumu yitirmedim. İlk öğretmenlik maaşımı alır almaz, kitapları satın alacaktım..

Öğretmen olarak tayinim Van'a çıktı. 1955 yılı yaz sonu, iki kat yatağı denk ederek, kızkardeşim İnci ile birlikte yola koyulduk.

Daha 18 yaşımdaydım, köyümden, okul çevremden uzak bir ilde, tanımadığım bir çevrede meslek hayatına başlayacaktım. Beni bekleyen ve ilk kez üstleneceğim sorumluluklar nedeniyle, dışarıya yansıtmasam da, içten içe endişeliydim. İlk kez derin bir suya atlayan acemi yüzücü gibiydim..

Kızkardeşim İnci ise, o güne kadar, kendi köyümüz ve komşu Canik köyünün dışında bir yeri görmemişti. Gördüğü herşey, kendisi için yeniydi, ilginçti, şaşırtıcıydı.

O zamanlar henüz Elazığ-Bingöl demiryolu hattı Muş'a kadar uzanmamıştı. Aynı hattı izleyen karayolu da yoktu. Bu nedenle güney hattını izledik. Önce Elazığ'a, oradan trenle Kurtalan'a gittik. Kurtalan'a akşama doğru vardık. Tatvan'a bir kamyonun hareket etmek üzere olduğunu söylediler. Kamyoncu yükünü almış, üste yolcularını da bindirmişti. Nedense bizi almak istemedi. Artık yer kalmadığını ileri sürdü. Oysa yer vardı ve insanlar balık istifi gitmeye alışıktılar. Belki de, yabancı olduğumuzu görüp bizden fazla para sızdırmak istedi. Bunun üzerine, yakındaki karakola gittim. Karakol çavuşu durumumla ilgilendi ve kamyoncuya bizi de almasını söyledi. Böylece binebildik.

Derin Bitlis Deresi boyunca, inşaat halindeki tozlu topraklı, virajlı bir yoldan gittik ve ancak gece yarısına doğru Tatvan'a varabildik. Deniz İşletmesi'ne ait otele gittik. Şaşılacak derecede temiz, düzenli bir oteldi.

O zamanlar Tatvan-Van arasında gölün güneyinden geçen karayolu henüz yoktu, kuzeyden gölü dolaşan yol da yapım halindeydi. Yolculuk vapurla yapılıyordu. Vapurlardan biri "ekspres" denemi idi ve haftada iki kez Tatvan-Van arasında gidip geliyordu. Diğeri ise gölü kuzeyden dolaşıyor, Adilcevaz, Erciş gibi kıyı kasabalarına uğruyor ve bir gece Erciş'te mola veriliyordu. Şansımıza, ertesi gün ekspres vardı..

Sabah gölün sularına vuran güçlü, göz kamaştıran güneşle birlikte kalktık ve vapura bindik. İlk kez vapura biniyorduk ve bizim için hoş bir yolculuk oldu. Sanırım 5-6 saat kadar sürdü. Mesafe çok değilse de vapurların hızı düşüktü. Vapur, yol üzerinde yalnızca güney kıyısındaki Edremit'e uğradı. Edremit yeşil, hoş bir kasabaydı. Yolda öğlen yemeği de verdiler. Lezzetli, az kılçıklı bir balık vardı. "İnci kefali" denen bu balık Van Gölü'nde avlanmaktaydı. Van Gölü'nün suyu aşırı sodalı olmasına rağmen bu balık göle, özellikle de ona dökülen ırmak ağızlarına uyum sağlamıştı.

O akşam da Van'da bir otelde kaldık. İnci ile birlikte kenti biraz dolaştık. Van o zamanlar, 15 bin nüfuslu küçük bir kasabaydı. İskeleden kent merkezine giden yol iri ağaçlarla çevriliydi ve güzeldi. Onun ötesinde tozlu sokakları, düzensiz çarşısıyla büyük bir köyü andırıyordu.

İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne uğradım. Muradiye ilçesi Korsot köyüne atandığımı söylediler. Bu arada, bir kitapçıya uğradım ve lise bitirmelerine hazırlanmak istediğimi, bunun için de kitap alacağı söyledim. Kitapçı, sınava yalnızca lise son sınıf derslerinden girebileceğimi söylemez mi! Emin olmak için Van Lisesi'ne uğradım ve görevlilerle konuştum. Onlar da aynı şeyi söylediler ve resmi gazetede çıkan bir metni gösterdiler. Bu iyi olmuştu.. Lise son sınıf kitaplarından bir dizi aldım.

Ertesi gün, yine açık bir kamyon üstünde Muradiye'ye doğru yola koyulduk. Bu kez kuzeye doğru gidiyor ve gölün doğu kıyısını izliyorduk. Bu kıyıyı boydan boya aşarak Muradiye'ye ulaştık.

Muradiye'nin Korsot Köyü'nde

Van Gölü, 1720 metre yükseklikte yer alan büyük bir su havzasıdır. Kürtler ona behr, yani deniz derler. Batı yakasında ihtişamlı Süphan Dağı yükselir. Tepesi yaz ortasında da yer yer karlarla örtülüdür ve buzulları vardır. Van Gölü'nün kuzeyinde Tendürek dağları yer alır. Daha kuzeyde ise, çok uzaklardan, Büyük Ağrı'nın karlı, buzlu zirvesi görünür.

Van Gölü'nün kuzeydoğu ucu, bir bıçak gibi küçük Muradiye Ovası'na uzanır. Bu küçük, dümdüz ova üç yönden dağlarla çevrilidir. Körfezin batı yakasında Ernis Öğretmen Okulu vardır. Muradiye kasabası, yerli halkın deyişi, yani Kürtçe ve tarihi adıyla Bargiri, Ovanın kuzeydoğusunda, Bendi Mahi çayının kıyısındadır. Bu çay, daha kuzeydeki Çaldıran yöresinden doğar, dağları yaran derin bir boğazdan ve Muradiye Ovası'ndan geçerek Van Gölü'ne dökülür. Çayın göle ulaştığı yer sazlıktır ve yazları burası kazlar ve başka türden göçmen kuşlarla doludur. Çayda iyi cins balık vardır. Özellikle baharları sular bulanıp taştığında balıklar gölden çaya akın ederler. Çevre köylerin halkı da bu dönemde sepetlerini suya daldırıp balıkları toplar, bir bölümünü taze taze pişirip yer, çoğunu da kış için salamura yaparlar.

Muradiye'nin Korsot köyüne atanmıştım. Bu, Muradiye Ovası'nın güneyinde, dağların eteğinde, 70 hanelı bir köydü. Kasabaya yayan iki saat mesafede idi.

Gerekli işlemleri yapmak ve ilk maaşımı almak için birkaç günü Muradiye'de geçirdik. Kasabada küçük, dermc çatma bir otel vardı. Ama ilköğretim müdürü, yanımızda yataklarımız da olduğu için bize, henüz öğrenime başlamamış olan kasaba ilkokulunun bir odasında yer verdi.

Bölgeye yeni atanmış olan diğer öğretmenler de gelmişti. Hepsi de benim gibi yeni mezun, 18-20'sinde genç insanlardı. Ülkenin çok değişik yerlerindendiler. Van'lı olmayanlar burada fazla kalmıyor, iki yıllık zorunlu süreyi tamamlayıp hemen gidiyorlardı.

Yeni gelenler, atandıkları köylerle ilgili bilgi alıyor, nasıl gideceklerini araştırıyor, göreve başlamak için gerekli diğer hazırlıkları yapıyorlardı. Tanımadıkları bir bölgede, yepyeni koşullarda iş ve meslek yaşamına adım atmanın kaygısı içindeydiler. Ben de dahil, içlerinde hiç kimse buraya atanmayı istememişti. Hemen herkes batı illerini, ya da kendi yakın çevresini istemişti. Bu nedenle, böylesine uç bir "Doğu" iline atanmış olmayı hemen tümü bir şanssızlık saymaktaydı.. Hele, içlerinden bir tanesi vardı ki, buraya atanmış olmayı bir felaket sayıyordu. Kasabayı bile alaya alıyor, her şeyini küçümsüyordu. İşin garibi, çok uzaklardan da değildi, Erzincan'lıydı.

Bu noktada onlardan ayrılıyordum. Burayı istememiştim ama, buraya atanmış olmayı da doğal buluyor ve yakınmıyordum. Burdaki yaşam bana

yabancı değildi. Aslında diğerleri de çok farklı bir yaşamdan gelmiyorlardı. Hemen tümü yoksul köylü çocukları idiler. Bu nedenle, o denli yakınmalarını garipsiyordum. Diğer yandan, moral olarak her yerde çalışmaya hazırdım. Rahat bir yaşam arayışı içinde değildim. Önem verdiğim şeyler çok farklıydı, kafamda başka planlar vardı. Daha çok okumaya ve yazmaya hazırlanıyordum ve bu her yerde mümkündü. Dostoyevski'nin Sibirya'ya sürgüne giden bir kahramanına söylettiği "dostlarım, hayat her yerde hayattır," sözünü çok sevmiştim ve bu daha şimdiden benim yaşam felsefem olmuştu.

Erzincanlı'nın morali gitgide bozulmaktaydı ve bu herkesin ilgisini çekecek boyutlara ulaştı. Ben de kendisiyle ilgilendim, moral vermeye çalıştım. Ama ne benim, ne ötekilerin çabası işe yaramadı; genç adam kafayı tümden üşüttü ve Elazığ Akıl Hastalıkları Hastanesi'ne kaldırıldı. Bir daha da dönmedi..

Korsot düzlüğün hemen güney kıyısında, dağın eteğindeydi. Köylülerin anlattığına göre, burası daha önceleri bir Ermeni köyü imiş. Köyde bir de Yezidi mezarlığı vardı. Belli ki çeşitli dil ve inançtan halklar burada yaşamışlar ve ya savaş ya da başka nedenlerle göçüp gitmişler. Köyün üst tarafında, dağın eteğini izleyerek öteki köylere doğru uzanan bir su bendinin kalıntılarını görmüştüm. Urartulardan kaldığı söyleniyordu. Bargıri yolu üzerinde, çepeçevre düzlükle çevrili bir tepede Korsot Kalesi'nin yıkıntıları vardı. Kalenin kimi duvarları hala sapasağlamdı. Herbiri iki-üç ton çeken kocaman kesme taşların o yükseltiye nasıl çıkarıldığına hep şaşardım. Bu kale de Bargıri kalesi gibi Urartulardan kalmıştı. Ama bu eserler ne yazık ki korumasızdılar. Aç gözlü müteahhitler, inşaat işinde kullanmak üzere bu kesme taşları parçalayıp götürmekteydiler. Herhalde şimdi bu kalelerin yerinde yeller esiyordur..

1950'lerde yörede henüz ne asfalt bir yol vardı, ne doğru dürüst bir şose. Ne de Elazığ-Muş demiryolu hattı Van Gölü'ne ulaşmıştı. Ama doğudan, Çaldıran üzerinden gelip Van Gölü kıyısına ulaşmış bir dekovil hattının kalıntıları vardı. Bunu Birinci Dünya Savaşı sırasında bölgeyi işgal eden Rus ordusu yapmıştı. Bu işgal ordusu aynı zamanda ırmaklar üzerine köprüler de yapmıştı ve bu köprüler hala kullanılmaktaydı. Köylüler, onların Korsot yakınında sondaj vurup petrol de çıkardıklarını, ama giderken bu kuyuları köreltip gittiklerini söylediler.

Köyün batı yakasında, çeşmenin yanıbaşındaki iki-üç kadar söğüt ağacını ve köyün hemen alt yanında, düzlüğün başladığı yerdeki bir eski bahçeyi saymazsak köyde başkaca ağaç yoktu. Manzara alabildiğine çıplaktı. Buna bakınca, bu yörede ağaç yetişmez sanırdınız. Oysa bir gün çeşmenin alt yanındaki bayırda gezinirken kesilmiş kocaman kavak köklerıyle karşılaştım. Orası zamanında ta aşağılara kadar kavaklıkmış. Köyün altındaki bahçe ise yine eskilerden kalmış. Belki Ermenilerden, belki Yezidi

Kürtlerden.. Bahçede çeşitli meyve ağaçları vardı. Ama bahçe tümüyle kendi haline bırakılmış; ne yeni bir ağaç dikilmiş, ne de yaşlanan ağaçlar budanmış. Ağaçların birçoğu kurumuş, bahçeyi yer yer ot ve dikenler sarmış..

Kürt aşiretlerinin bir bölümü göçebe ya da yarı göçebedir ve bunlar, hayvan yetiştirmede ne denli ustalarsa, tarımla da o denli ilgisizdirler. Toprağa yerleştikleri zaman da çoğu kez yalnızca tahıl ekmeyi öğrenirler. Bağbahçe tarımına alışmak içinse zaman ve deneyim gerek.

Korsot ve öteki çevre köylerin tümünde yaşam hayvancılığa dayanıyor, zenginlik de koyun sayısıyla ölçülüyordu. Köyün en zenginleri, Çerkez Ağa ailesiydi ve birara 2000 koyunları varmış. Çerkez Ağa öldükten sonra malvarlığı oğulları arasında bölünmüş ve eski gücü kalmamış. Muhtar'ın da 400 kadar koyunu, üç karısı vardı. Burada zengin köylüler genellikle birden çok evlidirler.

Köylüler ayrıca, aşağı düzlükteki tarlalarında tarım yapıyor ve daha çok kendi ihtiyaçları için buğday ve patates yetiştiriyorlardı. Pazara sürdükleri ise canlı hayvanlarla yağ, peynir gibi hayvan ürünleriydi.

Buranın geleneksel köy evleri yarıyarıya toprağa gömülüdür ve alçak, tahta bir kapıdan ikibüklüm girmek gerekir. Girişte, koridorun bir yanında tandır odası vardır. Aynı zamanda köylünün oturma, yemek yapma ve konuk ağırlama yeri olan tandır evi, genişçe, penceresiz, toprak damlıdır. Kavak ve benzeri ağaç kütükleriyle yapılmış, toprakla örtülü kubbe biçimindeki damın tam ortasında bir delik vardır. Bu hem ışık, hem duman deliğidir. Bu deliğin tam altına düşen yerde, tabanda, toprağa oyulu silindir biçimindeki tandır vardır. Tandır hem ocak, hem soba görevi yapar. Burada ekmek ve yemek pişirilir. Tandır ilk yandığında evin içi dumanla dolar ve göz gözü görmez olur. Dumandan korunmak için ya dışarı çıkmak, ya da o, damdaki delikten çekip gidinceye kadar yere çömelmek gerekir. Kış günleri, duman çekildikten sonra damdaki delik bir taş ve bezle kapanır ve ev halkı tandırın çevresine minder serip yuvarlak bir halka oluştururlar. İçerisi ya lamba ışığı, ya da doğrudan tandırın alev ve korlarıyla aydınlanır. Ateş sönüp de sıcaklık azaldıktan sonra da ayaklarını tandıra sarkıtır ve uyuyuncaya kadar zamanlarını genellikle böyle geçirirler.

Dış kapı açıksa, ancak oradan sızan ışıkla aydınlanan koridora aynı zamanda ahır, samanlık ve kiler açılır. İnsanlar ve hayvanlar burada, aynı kapıdan girilen bu karanlık, taş ve kerpiç duvarlı yeraltı evinde birlikte yaşarlar. Dışardan bakınca bu evler zor farkedilir; hele kışları damlar kalın karla örtüldükten sonra. Onlar, bölgenin iklim ve doğa koşullarına göre oluşmuş ve yüzyıllar, belki de binyıllar boyu böylece, fazla değişmeden süregelmişler.

Evlerin arasında koni biçimindeki tezek yığınları yükselir. Burada yakacak maddesi, hayvan gübresinden yapılma ve köylülerin *kerme* dedikleri tezek

ile, dağdan toplanan gevendir. Çevrede orman yoktur ve dağlarda ancak çalılıklar vardır. Bastırılmış koyun gübresinden yapılma bu tezeğin kalorisi oldukça yüksektir, linyit kömürünü andırır ve daha kolay yanar. Dumanı göz yaşartsa da pek tehlikeli değildir; insanlar dumanına da, kokusuna da alışırlar..

Ancak köylülerin bir bölümü, hali vakti yerinde olanlar, bir süreden beri, eski köy evlerinin yanıbaşına bir de yeni türden birer oda yapmaya başlamışlardı. Bunlar toprak zeminin, çoğu zaman da bir-iki metrelik bir dolgunun üstünde yükselen, duvarları sıvalı, pencereli, düz damlı, uzunca odalardı. Genellikle boydanboya keçe döşeliydiler ve kenarlara minderler, içi ot dolu yastıklar konmuştu. Bunlar, kışları sobayla ısınan konuk evleridir..

Burada, iş dönüşü yorgunluk gidermek için yemekten önce çay içmek gelenektir. Yemeğin ardından bir kez daha içilir. Çay, genellikle semaverde yapılır ve Kürtlerde gelenek olduğu gibi küçük, ince cam bardaklarda içilir. Ev sahibi çay ikramında çoğu zaman, varsa uşakların -zengin kişilerin yanında bir bedel karşılığı çalışan hizmetçi ve çobanlar vardır- veya evin genç erkeklerinin yanısıra kendisi de ilgilenir. Adeta derin bir haz duyarak bardakları sıcak suyla yıkar, bir kalıp biçimindeki İran şekerini önce kerpetenle, sonra da parmaklarıyla ufatır. Burada, Serhad yöresinde çay kırtlama içilir. Yani bardağa şeker atılmaz. Küçük, kesme şeker parçası dilin üzerine konur ve çay içildikçe orada erir. Burada çay açık ve çok içilir.

Sac üzerinde pişirilmiş ince tandır ekmeği kurutulur ve üstüste yığılır. Yenecceği zaman üzerine elle su püskürtülür, yumuşatılır. Tandırın duvarında pişirilmiş küçük, pide biçiminde ve ortası delik ekmekler ise daha lezzetlidir. Bir de buraların yoğurdu ve otlu peyniri..

Kürdistan'ın güneşli kırında, binbir otla doğal şekilde beslenen hayvanların, özellikle de koyunun yoğurdu son derece lezzetlidir. Otlu peynirse, *siramok* denen, yabani sarmısak otu karıştırılarak yapılan ve Serhad yöresine özgü bir peynir türüdür. Önceleri ondan hoşlanmamış, otlarını ayıklamaya kalkmıştım. Sonra alışmış ve pek sevmiştim. Bu yörenin ekmeğinin, peynir ve yoğurdunun tadı hala damağımdadır.

Bu yörenin önde gelen yemeklerinden biri pirinç pilavı, bir diğeri özel günlerde, ya da konuklar için yapılan etli patatestir. İran yöresinden gelen iyi cins bir pirinçle yapılan pilavda o kadar bol tereyağı kullanılır ki, yağ pirincin üstünde göllenir. Böyle olmasa ev sahibini cimrilikle suçlarlar..

Bu yörenin köylerinde daha uzaktan göze çarpan şey ot yığınlarıdır. Bu yığınlar köy odalarından ve tezek konilerinden çok daha yüksektirler, evlerin, harmanların yanıbaşındadırlar. Uzun süren kışlarda hayvanları beslemek için bol ot ve saman gerekir. Bu yörede saman az, ot ise boldur. İlkbaharda karlar eridikten sonra boy veren ot, mayıs ve haziran aylarında yer yer

insan boyuna ulaşır ve kırlar, ot ve çiçekten cennete döner. Köylüler bu otu biçer ve taşıyıp yığın yaparlar.

Korsot'ta okul beş yıl önce açılmıştı ve o yaz ilk mezunlarını vermişti. Ama okul binası yeni yapılıyordu ve daha sıvası yapılmamış, kapısı, penceresi takılmamıştı. Bu nedenle okulun yapımı tamamlanıncaya kadar, birkaç aylığına kirasını ödeyerek bir köylünün konuk odasında kaldık.

Miho adlı köylü 75-80 yaşlarında hoş bir adamdı. Karısı, ikisi evli üç kadar oğlu, gelinleri ve kızlarıyla geniş bir Kürt ailesiydi. Karakalem bir portresini çizmiştim; ne yazık ki o da geçmişe ait birçok not ve yazılarım, kitaplarım gibi yılların telaşı, kaç-göç içinde yitip gitti.

Ekmeğimizi tandırda yaptırıyorduk. Bir de gazocağı almıştık, yemeğimizi onda pişiriyorduk. Kasabadan ve köyden birşeyler satın aldık. Köye uyum sağlamıştık bile. Başlıca sıkıntımız yıkanacak yer sorunuydu. Bu köy evinde, basit de olsa bir yıkanma yeri yoktu. Bu işi nasıl yaptıklarını sorduk. Erkekler gerektiğinde yakındaki su arkına giderlermiş. Kadınların ne yaptığını da söylemediler. Bize ahırı gösterdiler. Su ısıtıp, ayaklarımızın altına tahtalar uydurup orada yıkandık. Ama ahır çok pisti ve yalnız hayvan gübresi değil, insanlarınki de boldu..

Okulun tamiratı çok ağır yürüyordu. Müteahhit işini zamanında bitirmemişti. Okulun bahçesinde, açık havada sıraları dizerek dersleri başlatmıştım. Ancak çok sürmeden Kasım gelip çatmış, havalar birhayli sovumuştu. Bu kez, pencerelerine hala çerçeve ve cam takılmamış sınıfa taşındık.

İnşaatın bir de bekçisi vardı. 35 yaşlarında, bekar, gurbet görmüş, gariban bir adam.. Onunla dost olmuştuk. Yonga artıklarıyla ısıttığı küçük tenceresinde yaptığı menemen pek lezzetli olurdu. Çoban keçesine sarınır, hem Kürtçe, hem Türkçe türküler söylerdi. Sesi yanıktı. Sanki Gorki'nin kahramanlarından biriydi.

Kürt Dengbêji

O günlerde, belki kasım sonu, belki aralık başıydı, bir iş için kasabaya gitmiştim ve Miho amca bana pardesüsünü vermişti. Perdesü yeniydi. O evden pek çıkmadığı için daha çok üzerinde namaz kılmak için kullanmaktaydı.

Kasaba dönüşü bizim köye okul yapım malzemelerini taşıyan bir kamyon rastladı ve çevre köylerden birçok kişiyle birlikte ben de kamyonun arka kısmına bindim, yola koyulduk. Akşam üzeriydi. Hava oldukça soğuktu ve açık kamyonun üstünde rüzgar daha da üşütücüydü. Kamyon, Muradiye-Van karayolunu izleyerek ovanın ortasındaki Ute köyü yakınına kadar geldi ve oradan bizim köye saptı. Ne var ki bir derecikte çamura saplandı ve tüm uğraşımıza rağmen onu oradan çıkaramadık. Bu arada karanlık çöktü

ve rüzgar güçlü esmeye başladı. İnşaatın bekçisi de, malzemenin taşınmasına nezaret için bizimle birlikte gelmişti. Ona bir tabanca verip kamyona gözcü bıraktılar ve biz yakındaki Ute köyünün yolunu tuttuk.

Yağmur da başladı. Bir yandan rüzgar ve yağmurla çekişip karanlıkta yürürken, diğer yandan da konuşuyorduk. İnsanlar bu cansıkıcı duruma sorumlu arıyorlardı ve birisi "tüm o cenabetlerin yüzünden!" diyordu. Anladım ki, cenabet dedikleri, yolcular arasındaki çarşaflı iki kadındır. Sessiz sedasız inip yola koyulan, yüzlerini bile görmediğim bu kadınların neden cenabet ve günahkar olduklarını doğrusu anlıyamadım.. Kürt köylü kadınları bu yörede de çarşaf giymezler. Kürdistan'da çarşaf genellikle kasabalara, kısmen de kentlere özgüdür. Sözkonusu iki kadın herhalde kasabalı olmalılar.

Köye yaklaştığımızda köpekler ürüdüler. Bunlardan biri çok azgındı ve demin, yolcu kadınları cenabet olmakla suçlayan kişi, elinc geçirdiği bir demet çırpı ile azgın köpeği kovalayıp bir ahıra soktu, kapıyı da üstüne kapadı. Derken köylüler evlerinden çıktılar, ne olup bittiğini anlamaya çalıştılar. Durumu öğrenince de bizi evlerine pay ettiler. Ben, kadınları suçlayıp köpekleri kovalıyan kişi ve bir başkası muhtarın evine konuk olduk. Çarşaflı kadınlar bir başka eve gittiler.

Muhtarın konuk odasına minderler serildi, sobaya kerme atıldı, içerisi çok geçmeden hamam gibi oldu. Yemeğin ardından, çay faslında kim olduğumuz, nereli olduğumuz soruldu. Kimlikler açığa kavuşunca, bizim köpek kovalıyanın yakın çevrede tanınmış bir *dengbêj* olduğu anlaşıldı. Dengbêj Kürtlerde halk şarkıcısıdır. Pekçok halk şarkısını, govend, aşk ve kahramanlık türkülerini, destanı ezbere bilirler. Bunun için çalgı gerekmez; eli kulağa atar ve söylerler. Düğünlerde, şenliklerde, uzun kış gecelerinde köylüler genellikle zengin ve hali vakti yerinde olanların odalarına doluşur ve dengbêjler bazan şarkıyla, bazan öyküyle destan anlatırlar. *Mem û Zin, Siyabend û Xecê, Ker û Kulık* gibi destanların günlerce, haftalarca sürdüğü olur. Kürtlerde, özellikle Serhad yöresinde dengbêjlik geleneği güçlüdür.

Bizimkinin dengbêj olduğu anlaşılınca, türkü söylemesi için hemen öneriler geldi. Odaya kadınlar ve çocuklar da doluştular. Ama o kendisini naza çekti, uzun zaman direndi. Naz o kadar uzun sürdü ki, sonunda çocukların bir bölümü kadınların dizlerinde uykuya daldılar. Ama dengbêj sonunda, ısrarlar karşısında eli kulağa attı.. Attı ve geç saatlere kadar elini ordan çekmedi. Söyledi ha söyledi! Bir dengbêji dinlemem ilk değildi; ama doğrusu bunca nazın ardından, adamın şarkıya başlayıp bir daha da kesmemesine pek şaşırdım.

Kürt uzun havaları, kahramanlık türküleri ilginçtir. şarkıcı bazan kelimeleri, cümleleri bir makineli hızıyla, çılgınca akan bir ırmak gibi peşpeşe sıralar; bazan ağırlaşır, durulur, sesini hafiften dalgalandırır. Ses

bazan bir ninni gibi hafif, yumuşacıktır; derken, dengbêjin soluk alışı adeta bir nara gibi patlar, ses yükselir, doruğa çıkar.

Odadaki herkes hayran hayran dengbêji dinlemekte. Özellikle de kadınlar, gencecik gelinler, kızlar.. Dengbêj kendinden emin, hoşnut, habire söylemekte. Ara sıra *"herê herê, tev tev!"* sesleri dengbêjin sesine karışmakta.. Ve çocuklar bu gürültü şamata arasında yine de uyumakta, sesin bir naraya dönüştüğü anlarda, şöyle bir sıçrayıp tekrar sıcak kucaklardaki derin uykularına dalmaktalar..

Geee geç saatlerde dengbêj yorulup repertuvarına son verdi. Ev sahipleri yataklarımızı serip çekildiler. Pire ısırıkları arasında derin uykumuza daldık ve sabah erken, şafakla beraber uyandık.

Kurtlarla Başbaşa

Kamyonun yanına geldiğimizde ortalık aydınlanmıştı. Bekçi geceyi şoför mahallinde geçirmişti. Bize heyecanla, geceleyin gelip kamyonun çevresinde dolaşan aç kurtlardan söz etti. Şoför mahallinde sessizce otururak, elinde tabanca, onları korkuyla izlemiş. Kapı ve camlar sıkıca kapalı olduğu için kendisine birşey yapamamışlar. Şafak sökünce dağa doğru çekip gitmişler.

Yağmur gecenin ilerleyen saatlerinde kara çevirmişti. Yerde hafif don ve ince bir kar tabakası vardı. Kamyonu çıkarmak için çalışma başladı. Bu arada gün doğdu. Köyüm karşıda görünüyordu, çok çok bir saat mesafede. Ova sabun gibi düzdü. Ben yürümeyi severim. Kamyonun çalışmasını ve takıldığı yerden kurtarılmasını beklemeden, ince karda izi belli yolu izleyerek yürüdüm.

Rüzgar yoktu. Isı ise sıfır dolayında. İnsan çalıştıkça ve yürüdükçe üşümez. Neler düşünüyordum? Belki kafamda bir şiir kurmaya çalışıyordum, belki bir öykü.. Yolu hemen hemen yarılamıştım ki yol kenarında, boz renkleriyle önce mezar taşı sandığım birşeyler gözüme ilişti. Ama hayır, mezar taşları değil, 8-10 kadar kurttu! 70-80 metre kadar ötemde, kimi kıçının üstüne oturmuş, kimi dört ayak üzerinde ilgiyle benden yana bakıyorlardı.. Yola ise daha da yakındılar; 40 ya da 50 metre.. Bekçinin az önce anlattıklarını hatırladım ve doğaldır ki bende şafak attı. Ne yapmalıydım? Dönüp geriye doğru kaçsam mı? Haykırıp imdat mı istesem? Bütün bunlar yararsızdı ve üstelik panik tehlikeliydi. Aklıma bildiğim bazı kurt öyküleri akın etti ve ne yapmam gerektiğine yıldırım hızıyla karar verdim. Bir adam, karlı bir günde aç bir kurdun saldırısına uğramış, ceketini koluna dolayıp yumruğunu kurdun ağzına sokarak onu öldürmüştü. Sonra, sanırım Stefan Zveig'ın olan bir öykü: Kurt sürüsünden kaçan bir atlı araba, tam çevrilmek üzereyken arabadakiler silahları susturup onlarda ani bir şaşkınlığa yol açmış, kurtlar bir an durmuş, at fırlayıp çemberi aşmıştı..

Bir de köpekleri hatırladım: arkanızdan bir sırık ya da sopa uzatarak yürürseniz köpek size ısıracak kadar yaklaşmaz...

Evet, bütün bunlar bir anda aklıma hücum etti ve soğukkanlı davranmaktan başka çarem olmadığını anladım. Elimde sopa da olmadığı için, pardesüyü çıkarıp yakasından tuttum, arkamdan sürüyerek ve ıslık çalarak yürüdüm. Karanlıkta korkanların türkü söyleyerek yürümeleri gibi... Göz altından kurtların hareketlerini izliyordum; ama korkudan başımı çevirip bakmadım bile. Kulağım kiristeydi ve kalbim hızlı hızlı çarpıyordu.

Böylece epeyce yürüdükten sonra geri dönüp baktım, kurtlar görünmüyordu. Pardesüyü giydim ve adımlarımı hızlandırdım.

Kurtlar bana neden saldırmamıştı? Paniğe kapılmadan ve ıslık çalarak yürüyüp geçtiğim için mi? Arkamdan sürüklediğim pardesüyü içgüdüsel olarak bir tuzak mı sandılar? Kim bilebilir?. Ama kurtların oldukça aptal, benimse şanslı bir adam olduğuma kuşku yok!

Köye yaklaşmıştım ve yolun az ötesinde bir çoban sürüsünü otlatmaktaydı. Hem onu uyarmak hem de, başımdan geçen tehlikeyi birine anlatma arzusuyla çobana doğru yürüdüm ve daha uzaktan seslendim:

"Heyy," dedim, "ilerde kurtlar var!"

Çoban herhalde ne dediğimi anlamadı. Ama çoban köpekleri havlayarak bana doğru geldiler. Üç kadar iri ve azgın köpekti. Ben çobana köpekleri durdurmasını söylüyordum, çobansa aptalca seyretmekle yetiniyor ve halime gülüyordu. Kurtlardan kurtulmuştum, bu kez de nerdeyse köpekler beni parçalıyacaktı. Kendimi savunmak için kurtlara yaptığım numarayı tekrarlamak istedim, pardesüyü çıkarıp yakasından tutarak sağa sola savurdum. Ne var ki azgın köpekler bu numaraya hiç de aldırmadılar, biri dişlerini pardesünün eteklerine geçirdi ve onda koca bir yırtık açtı. Çoban ancak bundan sonra köpekleri çağırmayı akıl etti. Anlattığım kurt öyküsüne ise aldırmadı bile. Anlaşılan köpeklerine pek güvenmekteydi.

Miho Amca'ya olup bitenleri anlattım ve pardesüdeki yırtık için özür diledim. İnci onu dikti. Ne var ki, yaşlı adamın bu işe birhayli canı sıkıldı. Üzüntüsünün baş nedeni, bir daha bu pardesü üzerinde namaz kılamıyacağı idi; çünkü onu köpekler ısırmıştı. Şafii inancına göre köpeğe dokunanın abdesti bozulur. Daha sonraları da zaman zaman köpekleri okşadığımda öğrencilerim beni hemen uyarırlardı: "Öğretmenim, köpeğe dokunma, o pistir!.."

"Kürtçe Bir Dil Değil mi?."

Müteahhit, Aralık ayında son olarak kapı ve pencereleri de taktı, ama camları takma işini, onları kesmeye yarar, ucu elmaslı kesiciyle birlikte bana bırakarak çekip gitti. Acemiliğim nedeniyle kesip takarken birkısmını

telef ettim. Neyse ki camlar çoktu; pencerelerin tümünc yetti ve arttılar bile.

Okul binasının bir bölümündc geniş bir derslik ve küçük bir öğretmen odası vardı. Diğer bölüm ise lojmandı. İnciyle lojmana taşındık. Yakacak için, koni biçimindeki o kocaman tezek yığınlarından birini satın aldım. Öğrencilerle birlikte taşıyıp okulun lojman kısmındaki odalardan birine yığdık. Böylece sobaları da kurduk. Ne var ki sınıfın ve odaların tavanları yanyana çakılmış incecik tahtalardan yapılmıştı, çatıda isc sac vardı. Sobanın yanışıyla odaların ısınıp sovuması bir oluyordu. Bu yapı biçimi bu bölgeye göre değildi. İster istemez birşeyler düşündüm. Köyden saman getirtip tahtaları samanla örttüm. Onun üstüne de ince bir toprak tabakası serdim. Bu, yeterince koruyucu olmasa bile birhayli işe yaradı.

Okula taşınınca daha da rahatladık. Tuvalet sıkıntısı kalmadı. Lojmanın bir banyo yeri olmamasına karşılık, su ısıtıyor ve tuvalete geniş bir tahta bırakarak üstünde yıkanıyorduk. Okulun hemen yanıbaşında bir çeşme vardı. Herşey çok daha iyiydi..

Beş sınıf aynı anda ve aynı derslikte okuyordu. Tek öğretmense bendim. Bir sınıfın derslerini işlerken ötekiler ödevleriyle meşgul oluyor, ya da ister istemez beni izliyorlardı.

Son sınıfta ancak üç öğrenci vardı. Yaşları 14-15 dolayında kocaman delikanlıydılar. İlk öğrenimin zorunlu olmasına rağmen kız öğrenciler çok azdı. 4 ve 5. sınıflarda kayıtlı kız öğrenci yoktu; 2. ve 3. sınıfta ise üç-beş kadardılar. Köylüler kızlarını okutmaktan yana değillerdi. Bu nedenle yasaları işlettim; çocuklarını göndermeleri için velilere yazı yazdım ve göndermeyenler için para cezası verdim. İşin içine para cezası girince kızları gönderdiler. Ama bu kez de ben pişman oldum. Baktım 2. sınıf öğrencisi diye 13-14 yaşında kızlar.. Bunlar köy yerinde artık gelinlik kız sayılır. Nitekim, ders dinlemekten çok kırkırdaşıp duruyorlardı. Durumun komikliğini görünce bir süre sonra onları evlerine geri çevirdim..

Söylemeye gerek var mı: Korsot da bütün çevre köyler gibi bir Kürt köyü idi. Benden önce bu köyde ikişer yıl süreyle görev yapan iki öğretmen de Batılı imişler. Benim Kürt olmam köylülerin hoşuna gitti. *"Mıellim ji eşir e!"* ("Öğretmen de aşiret çocuğudur!") diyorlardı. Bizim yöreyle belli bir şive farkı olmasına karşılık, kısa zamanda uyum sağladık.

Bir keresinde, memurların doldurması gereken bir belgeyi doldurmuştum ve orada, formu dolduranın bildiği yabancı dilleri de soruluyordu. Ben Kürtçe ve İngilizce diye yazdım. İlçenin İlk Öğretim Müdürü onu okuyunca gülümsedi, "Kürtçeyi yazmasaydın" dedi.

"Neden" dedim, "Kürtçe de dil değil mi?"

Müdür biraz düşündükten sonra şöyle dedi:

"Ben Edremitli'yim, benim de anadilim Kürtçe. Ama yazmamak daha iyi.."

O tecrübeli, ben toydum..

Ve çocukların anadili Kürtçe olduğu halde, biz dersleri Türkçe vermekteydik. Okula yeni başlayan çocuklar için bu çok zordu. Çocuğa önce Türkçe öğretmek gerekiyor. Eh, bu da öyle hemencecik olmuyor.

Dil öğretmek işinde bir ustalığım ve deneyimim yoktu. Ama ister istemez başladım ve kendimce yöntemler buldum. Radyoda ingilizce öğretmek için neler yapılıyorsa ben de öyle yaptım. Örneğin çocuklara çeşitli şeylerin adını soruyorum, cevabını da öğretiyorum. Baba, anne, kalem, defter, soba, ya da sobanın borusu gibi... Ama bazan karışıklık oluyor. Çocuğa babasının adını sorunca, o da "sobanın borusu" diye cevap verebiliyor ve herkes buna gülüyor.

Kürt çocukları için okulda sıkıntı bununla başlar. Ama yalnızca bununla değil. Türkçeyi hızla öğrenmeleri için Kürtçeyi konuşmalarını da yasaklamak gerekir. Hemen her yerde benzer yöntemler kullanılıyor. Kendi aralarında Kürtçe konuşanlara ceza veriliyor. Ceza, çoğu zaman öğrencinin eline ince bir çubukla vurularak yapılıyor.. Böylece okumak, daha baştan bir işkenceye dönüşüyor. Kürt köylerinde büyükler çocukları iki şeyle korkuturlar: İğneci (yani sağlıkçı) ile öğretmen. Biri adamın kolunu ya da kaba etini iğneyle acıtır, ötekisi ise eli sopalıdır, öğretmek için döver..

Ben de Kemalist geleneğe göre, Türk devletinin asimilasyoncu ruhuyla yetiştirilmiş bir öğretmen olarak ilk yıl Kürtçeyi yasakladım. Ama ikinci yıl herşey değişmişti; artık farklı düşünüyordum..

Korsotlular Bruki aşiretindendiler. Sağlıklı, güzel insanlardı. 1955 sonbaharında nüfus sayımı yapıldı. Köyün nüfusu beşyüzdü ve yalnızca, biri bir gözü kör, ötekisi de topal iki özürlü kişi vardı.

İşime uyum sağlamam güç olmadı. Kurallar gereği, her sınıf için yıllık ders programını yaptım. Ayrıca her dersten sonra da işlenen konuyu ilgili defterlere işliyordum. Ama saatim yoktu. derslere başlama ve paydos saatlerini güneşe göre ayarlıyordum. Ders saatinin uzunluğu da tahmine ve ihtiyaca göreydi; bazan biraz uzun, bazan biraz kısa.. Ama bir sorun yoktu. İşler yürüyüp gidiyordu. Kışın gelen müfettiş olumlu bir rapor yazdı.

Evdeki Kuru Kafa

Ders araçları elbet çok azdı. Bir iskelet yapmayı düşündüm. Bunun için çocuklarla mezarlığa gittik ve bir mezarı kazdık. Şansımıza kemikler sapasağlamdı. Getirip, okulun yanıbaşından geçen su arkında yıkadık ve kurumaları için serdik. Köylüler merakla ne yaptığımıza bakıyorlardı. Aslında izinsiz bir iş yapmıştım ve bunun cezası vardı. Yasalara göre mezar açmak yargıç iznine bağlıydı. Ama bunun farkında değildim. Daha da kötüsü köylülerin gösterebileceği tepkiydi ve bunu hiç düşünmemiştim. Ama onlar

da hiç aldırmadılar. Meğer orası bir Yezidi mezarlığıymış! Eğer köylülerin kendi mezarlığı olsa, herhalde, daha işin başında bizi ordan kovarlar, belki de kafamızı kırarlardı.

Ne var ki kemikleri, kafamda tasarladığım gibi bir iskelete dönüştürmek mümkün olmadı. Bunun için, deney bir yana, teller, yapıştırıcılar ve ustalık gerekti. Bunların hiçbiri de yoktu. Onları bir tenekeye koyup lojmanın bir köşesine bıraktım. Orada öylece uzun zaman kaldılar. Meğer inci bu kemiklerden ürkmüş..

Evde lamba yalnızca bir taneydi ve onu, doğal olarak geceleri oturma odasına koyardık. İnci'nin gece diğer odalara gidip gelmekte ürkek davrandığını fark etmiştim. Bir gün bu konuda kendisini ayıplayınca o da dayanamayıp patladı:

"Korkarım tabi, o kuru kafayı oraya koymuşsun!.."

Birhayli güldüm ve şöyle dedim:

"Bunda korkacak ne var? Kupkuru kemik.. O insana ne yapabilir ki?."

Ama ilginçtir, ondan sonraki geceler, tuvalete gidip gelirken kendim de ürkmeye başladım. Sanki kemikten bir el ansızın omuzuma değecekmiş gibi.. Bunun saçma olduğunu düşünmek hiç bir işe yaramadı ve sonunda kemikleri götürüp gerisingeri mezarına gömdük..

Köydeki Günlerim

Koşullar insanı bazan çocuk yaşta olgunlaştırır. Daha 8-10 yaşlarında çalışmak, ekmek parası çıkarmak zorunda kalan, sokaklarda pişen erkek çocuklar vardır. Bu yaşta, kendisinden küçük kardeşlerine bakan kız çocuklar vardır. Sorumluluk almayanlar, rahat büyüyenler ise bazan yirmisinden sonra bile çocuk kalırlar.. 1961 yılında Ankara Piyade Yedeksubay Okulu'nda olduğumuz dönemde, her cumartesi çocuğunu ziyarete gelen zengin bir kadın vardı. Oğlu İstanbul'da büyümüş, üniversite bitirmişti. Ama onun için hala bir çocuktu. Her cumartesi gelir, onu otomobiliyle götürür, pazartesi sabahı ise getirip bırakırdı. Okul dönemi bitip de kurada Erzurum'u çekirce annesi de onunla birlikte çıkıp Erzurum'a gelmişti!. Sanki yalnız başına kalsa acından ölecek, başına türlü belalar gelecekti. Ve o genç gerçekten de çocuk kalmıştı..

Bana gelince, koşullar bir yönüyle beni erken olgunlaşmaya zorluyordu. Daha onbir yaşımda ailemdem ayrılmış, yatılı okula gitmiştim. şimdi de, 18 yaşımda, Kürdistan'ın çetin koşullarında bir köy okulunu yönetiyordum. Okuduğum kitaplar, önem verdiğim değerler bazan yaşımdan beklenmeyecek olgunca davranışlara yol açıyordu. Öte yandan, kimi zaman da, kalıtım özelliklerini, çocukluk geçmişini, içinde yaşadığı toplumun olumsuz etkilenmelerini sırtında taşıyan bir gençtim.

Çocuklarla ilişkilerim nasıldı? Onları seviyordum elbet. Çocuklarla öğretmen arasında, zamanla, anne babayla çocukları arasındakine benzer bir sevgi doğar. Kimi zaman ünlü pedagog Pestalozzi kadar sabırlı ve olgundum. Kimi zaman da sert ve anlayışsız.. Çocukluğumdan beri tez öfkelenen, ama öfkesi saman alevi gibi çabuk geçen biriyim.

Ders saatleri dışında zamanım okuyarak ve yazarak geçiyordu. Varlık ve Türk Dili dergilerine ve bir günlük gazeteye abone olmuştum. Varlık yayınlarından birçok da ödemeli kitap getirtmiştim. Bunlar, genellikle şiir, hikaye ve romandılar. Türk Dil Kurumu sözcük derlemesi yapmaktaydı. Ben de derleyici olmak için başvurdum. Bu nedenle bana bir dizi sözlük ve Türk Dil Kurumu'nun bastığı öteki eserlerden gönderdiler. Bunlar içinde Odise'nin nefis bir çevirisi vardı. Yunan mitolojisi ile ilk tanışıklığım böyle oldu. Derleyiciliğim ise lafta kaldı. Bölgede Kürtçe konuşuluyordu ve bu nedenle, Kürtçeye karışmış birkaç Azerice sözcükten başta Türkçe sözcük bulmak olanaksızdı..

Günlük gazete geç ulaşıyordu. Özellikle de kışın. Bazan yirmi-otuz sayısı kasabada birikiyor ve öyle geliyordu. Ancak, radyo da olmadığı için, haberler benim için tazeydi. Bazan, bir ay önce olmuş bir önemli olay, o gün olmuş gibi bana heyecan veriyordu. Dünyayı bir ay geriden izliyordum.. Köylülerin ise, bazan kulaktan kulağa ulaşan bazı haber ve söylentilerin ötesinde, zaten dünyayı izledikleri yoktu.

Boş zamanımın bir bölümünü lise son sınıf derslerine çalışarak geçiriyordum. Bunu, okula devam eden bir öğrenci gibi düzenli yapıyordum. Dersler parça parça ilerliyordu.. Ayrıca habire şiir ve hikaye karalıyor, eski okul arkadaşımlarımdan bazılarıyla, özellikle Ahmet'le mektuplaşıyordum.

O zamanlar bu yörede köylerle kasaba arasında motorlu araç çalışmazdı. Köylerde traktör bile yoktu. Tek ulaşım aracı kağnı ya da attı. Bense iki saatlik kasaba yolunu yürüyerek gidip gelirdim. Bu benim için çocuk oyuncağıydı. Kasabada geçirdiğim çok enderdi. İşte böylesine ender geçerlerden birinde, eski, ahşap kasaba otelinde, bizim dönem mezunu bir öğretmen arkadaşla aynı odayı paylaştık. Sanat ve edebiyattan konuştuk ve o Nazım'dan söz ederek "Eylenin, tekerlenin çocuklar!" mısralarının geçtiği bir parça okudu. Hep vatan haini diye suçlanan ünlü şair Nazım Hikmet'in adını duymuş, ama şiirlerini hiç görmemiş, dinlememiştim. Bu benim için ilginç oldu ve arkadaşımın bilgisine ve cesaretine imrendim..

Geçim sıkıntım yoktu. O dönemde bir öğretmenin maaşı 150 liraydı. Yılda üç-dört kadar da ikramiye alıyorduk. Bir kilo tereyağı 5 lira, bir koyun 40-50 lira dolayında idi. Hem kira ödemiyorduk, hem de harcamalarımız düşüktü. Bu nedenle ders yılı sonunda birhayli param olmuştu.

"Böyle Şeyler İçin Köye Doktor Gelmez!"

Şubat sonu ya da mart başıydı, üşüttüm ve yatağa düştüm. Birkaç gün, ağzıma bir lokma koymadan ağır bir atcşlc yattım ve bir ara ölcccğimi sandım. İnci ne yapacağını şaşırdı. Köye doktor çağırmaları için köy muhtarına haber yolladım. Ama Muhtar İsa, "böyle şeyler için köye doktor gelmez," demekle yetindi. Çaresiz, kendi kendime iyileşmeyi bekledim. Ateşimin düştüğü ve biraz kendime geldiğim bir gün, köyden bir at sağlayarak bir köylüyle birlikte kasabaya doğru yola koyuldum. Her yer karla örtülüydü. Kasabada doktoru bulamadım; ya yoktu, ya da bir yere ayrılmıştı. İlk kez canım yiyecek birşeyler istedi. Tanıdık bir bakkalda oturup, lokantadan getirttiğim pilav ve hoşafdan yedim. Bakkalın ikram ettiği kaymaklı bisküvileri de sevdim ve bolca yedim. Ne var ki o günden sonra uzunca bir zaman kaymaklı bisküviden tiksindim. Hala da onlarla başım hoş değildir..

Böylece doktoru görmeden ve ilaç da almadan köye döndüm. Halsizliğim bir süre daha devam etti. Çocukları okutmayı sürdürdüm, ama bir ay süreyle lise ders kitaplarını açmadım.

O arada ramazan geldi. Bizim İnci dahil bütün köy oruç tuttu. Yalnız köy değil bütün kasaba, belki de bütün Van. Ayıp olmasın diye ben de oruçlu göründüm; ama gizliden gizliye yiyordum. İnci dedi ki:

"Köylüler gerçekten oruç tuttuğunu sanıyorlar. Bu iyi ama yetmez; bir öküzün de ağzını bağlasan aç kalır, diyorlar. Namaz da kılmak gerek.."

Anlaşıldı, diye düşündüm; taviz vermenin sonu yok.. Dedim ki:

"Onlara söyle, artık oruç da tutmuyorum!"

Ve açıktan yemeğe, sigaramı da tüttürmeye başladım. İlçede benden başka açıkça oruç tutmayan Antakya'lı bir öğretmen daha vardı. Ötekilerin hepsi, yalan yemin etme ustası köylüler, köylülere kazık atmakta usta kasaba esnafı, rüşvetçi memurlar, başka zaman rakı sofrasından kalkmayan kasabanın iri kıyımları, yediklerinin içtiklerinin çoğu haram olan müteahhitler, bunların tümü gerçekten oruç muydular? Tanrı bilir! Ama cehennemlik herhangi bir eylemi olmadığından emin olan ben, oruç tutmadığımı herkesin de bilmesinde yarar gördüm!

Yine de, herhalde köylü ahbaplarımdan Sait'in hatırını kırmadığım için, Ramazan sonunda bir cuma namazına gittim. Hoca'ya fitre diye biraz para da verdim. İşte bu çok makbule geçti. Hoca'nın katında itibarım pek yükseldi, köylüler arasında birhayli övgümü yaptı.

Derken mayıs geldi ve ilkokullar tatile girdi. Son sınıftaki üç öğrencim diploma aldılar.

Tatil başlar başlamaz İnci'yle birlikte ayrıldık. Dönüşü gölün kuzeyinden, Erciş üzerinden yaptık. Erciş bağlık bahçelik, güzel bir kasabadır. Ünlü Zilan Deresi Erciş'in hemen yakınında, kuzeyindedir. Burası 1930'lu

yıllarda, Ağrı Dağı ayaklanması sırasında direnmiş, bu yüzden onlarca köyün halkı, genç yaşlı, erkek kadın demeden toptan kırılmış, boşaltılmış ve burası devlet çiftliği yapılmış. Ben görmedim; ama görenler toprağın insan kemikleriye dolu olduğunu anlatırlar.. Zilan deresi kırımını anlatan çok ilginç, dokunaklı bir türkü de vardır. Bunu yıllar sonra Elazığ'ın bir köyünde yaşlı bir adamdan dinlemiştim.

Gölün kuzey kıyısında, Erciş'e varmadan önce Ernis Öğretmen Okulu (eski adıyla Ernis Köy Ensitütüsü) vardır. Adını yakındaki Ernis köyünden alır. Bu köy yalçın Tendürek Dağı'nın eteğindedir. Bir keresinde o köyden, okuma yazma bilmeyen, Türkçeyi ise zar zor konuşan biriyle tanıştım. Yaşar Kemal'in amcası oğlu olduğunu söyledi. Yaşar Kemal'in ailesi bu köyden göçüp Çukurova'ya gitmiş.

Van'dan kalkıp kuzey kıyısını izleyerek Tatvan'a giden vapur, Erciş'te bir gece durak yapmaktaydı. O gece Erciş'te bir otelde kaldık ve ertesi gün yola devam ettik.

O akşam Otel'de bir gençle tanıştım. Üzüntülü ve içine kapanıktı. İnşaatlarda çalıştığını söyledi. Ağzını aradım, parasız ve açtı. Onu lokantaya yemeğe davet ettim.

"Bu kadar para ödeyeceğine, keşke ekmek domates alsaydık," dedi.

"Zararı yok," dedim, "öğretmenim ve param var."

Ona biraz da harçlık verdim. Pek şaşırdı ve almak istemedi.

"Al" dedim, "bende bunca para varken senin aç dolaşman doğru değil.."

Elazığ'da Lise Sınavları

Köyde az kaldım ve lise bitirmelerine girmek için Elazığ'a gittim. Edebiyat bölümü için başvuru yaptım.

Birkaç yıl önce Elazığ'a göçmüş bir akrabamın evinde kalıyordum. Yaz başıydı ve yine bahar nezlesiydim. Gündüzleri Orman Fidanlığı'nda gölgeli sakin bir köşeye çekiliyor, gözlerim yaşararak okuyordum. Öğle zamanları orada, çoğu kez ekmek domatesle idare ediyordum.

Ben Van Lisesi'nde okutulan ders kitaplarından almıştım. Oysa Elazığ Lisesi'nde okutulanların bazısı farklıydı. Ders kitaplarının seçimi, bakanlıkça uygun görülen birkaç kitap arasından ilgili ders öğretmenince yapılmaktaydı. Ama artık iş işten geçmişti ve nasıl olsa ortak konuları ve benzer bilgileri içerdiklerini düşünerek buna aldırmadım. Düşündüğüm gibi de oldu. Diğer yandan, lise öğrencilerine oranla daha iyi hazırlandığımı fark ettim. Örneğin matematik kitabını baştan sona bitirmiştim ve içinde çözmediğim hiçbir problem yoktu. Sınavda da tam numara, yani on aldım. Fizik kitabının sonlarına yaklaşmıştım ve bitiremediğim için kaygılıydım; oysa baktım ki lise öğrencileri ders yılı boyunca kitabın yarısına ancak ulaşmışlar. En ilginci

de İngilizce idi. Liselerde o dönemde Gatenby serisi izleniyordu ve ben 4. kitabın ortalarına gelmiştim. Oysa liseliler daha 3. kitabın başındaydılar.. Öte yandan, o güne kadar kimseyle İngilizce konuşma fırsatım olmamıştı; bu ilk kez lise bitirme sınavında olacaktı! Yine de kırık almadım; ancak bu benim lise bitirme sınavlarında sekizden aşağı aldığım tek numara idi: Altı almıştım. Sonuçta pekiyi derece ile lise diplomasını aldım.

Edebiyat sınavında sorulardan biri divan edebiyatı ile ilgiliydi. Batı edebiyatının da Yunan-Latin edebiyatı üzerinde yükseldiğinden söz edilerek divan edebiyatının orijinal olup olmadığını tartışmamız isteniyordu. Ben orijinal olduğunu savundum. Sınavdan sonra öğrenciler birbirlerine ne yazdıklarını sordular. Çoğu, Edebiyatı Cedidecilerin (Yeni Edebiyatçılar) divan edebiyatını yerden yere çalan, edebiyat saymayan görüşlerinden etkilenmişlerdi. Bizim yöreden Cemal adındaki bir öğrenci de, benim savunduğum tezi öğrenince, "sen de çuvalladın!" diye kestirip attı. Ona göre, bir taraf doğru, diğer taraf yanlıştı. Kendisine, önemli olanın, orijinal deyip demekmek değil, bir tezi iyi savunup savunamamak olduğunu söyledim. Ama Cemal bildiğini okuyordu. Sonunda çuvallamadım tabi, üstelik dokuz numara aldım. Cemal'in durumunu ise hatırlamıyorum. Cemal, hayatında hiç roman okumamış olmakla övünürdü. Daha sonra Ankara Hukuk Fakültesi'ni de bitirerek bunun için herhangi bir roman okumaya gerek olmadığını kanıtladı. Herkes Avukat veya yargıç olurken Cemal uzun süre icra katipliği yaptı; ama iyi para kazandı. İcra katipliği maaşıyla iyi para kazanılır mı diyeceksiniz. Kazanan çoktur..

Evet, Cemal ne hayatında bir roman okumuştu, ne de şiirden anlardı. Böyle kötü huyları yoktu onun! Ama iyi para kazandı... Hayat böyledir; ya ozanlık ya para... İyi bir ozanın para kazandığı nerde görülmüş?. Goethe gibi anadan doğma zengin, Byron gibi soylu olursa o başka..

Tarih ve kimya sınavlarım da ilginç geçenler arasındaydı.

Tarih sınavı günü kapıda beklerken elimde kimya kitabı vardı. Tarih hocamız Vahap Kışoğlu sınav salonuna girerken bunu gördü ve nedenini sordu. Ben de tarihi zaten bildiğimi, bu nedenle ertesi günkü kimya sınavına hazırlandığımı söyledim. Vahap Bey kızgın bir sesle, "iyi öyleyse, içerde görüşürüz!" dedi. Bir süre sonra sıram geldi ve sorulanları iyi bir şekilde cevapladım. Bunun üzerine Vahap Bey çok memnun oldu ve "haklıymışsın" dedi. "Sana en zor soruları sordum, ama iyi cevapladın. Kimseye tam numara vermek adetim değil; ama sana veriyorum!" Sonradan öğrendim ki, bir yaşlı tanıdığım bana iyilik olsun diye Vahap Bey'e ricada bulunmuş, "Kemal'e yardımcı ol," demiş.. Vahap Bey de böylesi bir torpile güvenerek tarihe boş verdiğimi sanmış..

Kimya sınavında çıkan sorulardan biri Metan gazının elde edilişine ilişkindi. Bu gazın beş tür elde ediliş formülü vardır. Bunlardan dördünü tahtaya doğru olarak yazdım. Beşincisinde ise bileşimleri yazdım, ancak

doğru biçimde puanlıyamadım. Kimya öğretmeni bayan onları da yazmam için ısrar edince, yapamıyacağımı söyledim. Bunun üzerine öfkelendi: "Sen öğretmen okulunu nasıl bitirdin!" dedi. Bu kez de ben öfkelendim: "Lütfen bekleyin" dedim, "sorularımın tümünü henüz cevaplamadım; o zaman nasıl bitirdiğimi anlarsınız!." Vekalan üç soruyu da düzgün ve rahat bir anlatımla cevapladım. Bu tavrım, sınav komisyonundaki ötekı öğretmenlerin hoşuna gitti. Dersin asıl öğretmeni kimyacı bayan ise, "senin çalışkan bir öğrenci olduğunu anlamıştım, bunun için puanlama yapamayışına hayret ettim," dedi. Doğrusu ya, ben de, fiziğe duyduğum ilgiye karşılık, kimyayı oldum olası sevmezdim ve sözkonusu puanlama inceliğini birtürlü kavramadım. Herneyse, bu sınavdan da sekiz numara almıştım..

Sınav döneminde yeni arkadaşlarla tanıştım. Bunlardan biri İstanbul Hukuk Fakültesi'nde okuyan ve yaz tatili nedeniyle Elazığ'a gelmiş olan hemşehrim Ali Yaşar'dı. Ali hoşsohbet biriydi. Edebiyata ilgisi nedeniyle de aramızda çabucak sıcak bir ilişki kurulmuştu. İstanbul'da tanıştığı sanatçılardan, Yaşar Kemal'den, Sait Faik'in gezdiği sokaklardan, içtiği meyhanelerden uzun uzun anlatmaktaydı. Bir keresinde de, üçüncü bir arkadaşın da bulunduğu bir sohbet sırasında Kürt sorunundan söz etti. Ben de, o dönemde Kürtler arasında moda olan bir deyişle, "Kürtlerle Türkler arasında ne fark var? Üzerimizde bir baskı yok ki.." dedim. Bunun üzerine Ali, "Fark olmaz mı?" dedi, "baksana alçak sesle konuşuyoruz, konuşmamızın duyulmasından bile kokuyoruz," dedi. Diğer arkadaş da ona hak verdi.(*) Bu söz aklıma pek yattı, daha fazlasına da gerek kalmadı. O günden sonra Kürt kimliğim ve Kürtlerin durumu üzerinde düşünmeye başladım. Ali'nin sözü benim için bir bilinç kıvılcımı olmuştu. Korsot'a döndüğümde artık öğrencilere Kürtçeyi yasaklamadım. Aksine, onlara Kürt olduklarını ve dillerinin yasaklı olduğunu söyledim. Bazan Kürtçe ders anlattım ve karatahtaya da, Türkçe alfabeye uygun şekilde Kürtçe yazdım. Henüz Kürtçe alfabeyi tanımıyordum...

Ankara Hukuk Fakültesi'ne Kayıt

Yaz sonuna doğru kayıt yaptırmak için Ankara'ya gittim. Böylesine büyük bir kenti, Türkiye'nin başkentini ilk kez görüyordum ve oldukça heyecanlıydım. Gerçi Ankara o zaman ancak 280 bin nüfusluydu. Ama o zamana kadar görebildiğim Elazığ, Malatya, Van, Diyarbakır gibi kentlere oranla büyük ve moderndi. O dönemde Elazığ ancak 25 bin, Van ise 15 bin nüfusluydu..

(*) Sözkonusu kişi "Varto Tarihi" adlı kitabı yazan ve bu kitapta Kürtleri Türk sayan ünlü işbirlikçi Mehmet Şerif Fırat'ın torunu Atilla idi. Ne var ki bu kişinin Kürt "yurtseverliği" uzun sürmedi. Çark edip dedesinin yoluna döndü ve Musa Anter'in, pek haklı olarak "Varta Tarihi" dediği düzmece kitabı MİT desteği ile yayınlayıp hem kendisini muhtemel tehlikelerden korumayı, hem de para kazanmayı tercih etti...

O dönem üniversite sınavları yoktu. Bana kalsa edebiyat ya da fizik okumak isterdim. Ama bu elimde değildi. İstediğim, sevdiğim bir fakülteye değil, devam zorunluluğu olmayan hukuk fakültesine kaydoldum. Böylece bir yandan çalışıp ekmek paramı kazanarak, sınav zamanı ise sınavlara girerek, hiç bütünlemeye kalmadan Ankara Hukuk Fakültesi'ni dört yılda bitirdim.

Kayıt işlemini iki-üç gün içinde tamamladım. Bu arada Ankara Hukuk'ta okuyan bizim oralı bazı arkadaşlarla tanıştım. Bunlardan biri bizim çevre köylerden Yasin, diğeri de Düzgün'dü. İkisi de yıllardır birinci sınıfa takılıp kalmışlar ve maddi sıkıntılarla boğuşmaktaydılar. Yasin'e, bana ders kitaplarını satın alıp postalaması için 80 lira bıraktım ve Van'a döndüm.(*)

Ne var ki bu kitaplar uzun zaman gelmediler. Sonra ise, ancak ya yıpranmış, lime lime olmuş bazı eski kitaplar, ya da küçük basit teksirler geldi.. Para sıkıntısı içindeki yeni dostum, kitaplar için verdiğim parayı afiyetle yemiş, gönderdiklerine de belli ki metelik bile ödememişti..

Korsot'ta İkinci Yılım

Bu kez Korsot'a yalnız dönmüştüm. Bir önceki yıl benimle birlikte gelen İnci, geldiğine pişman olmuş ve bu yıl gelmek istememişti. Ben de bir başıma olmayı tercih etmedim değil. Çamaşır yıkamak sorun değildi. Sıcak su, plastik bir leğen ve bir kalıp sabun bu işe yeter. Ekmeğimi para karşılığı tandırda yaptırıyordum. Bir yemek kitabı satın aldım ve ondan yararlanarak elimdeki malzemeyle kendi yemeklerimi yapmayı öğrendim. Bunlar daha çok menemen, çılbır, pirinç pilavı, kuru fasulye, mercimek çorbası gibi şeylerdi. İri bir koç satın alarak kavurma yaptırdım. Nerdeyse bir teneke doldu. Köyde yumurta boldu ve en kolayı bir tavada ısıtılan kavurmaya yumurta kırıp yemekti. Ancak bu kadar çok yumurta ve kavurma karaciğerime dokunmuş ki kol ve bacaklarımda, boynumda kaşıntılara yol açmıştı. Ancak bu kaşıntının nedenini yıllar sonra anladım.

Ders saatleri dışında kendimi kitaplarıma, yazmaya çizmeye verdim. Yine şiirler, öyküler karaladım. Bunların bazısını Varlık ve Türk Dili dergilerine göndermedim değil; ama yayınlanmadılar. Ve ben, bu kadar güzel şiir ve hikayelerin neden yayınlanmadığına hep şaştım! Ne var ki, yıllar sonra dönüp de onlara bakınca, kendime değil, editörlere hak verdim.. Genç bir edebiyat heveslisi için kendi ürünlerinin değerini ölçmek kolay değil.

Köyde, 35 yaşlarında sarışın, kızıl saçlı bir köylü ile ahbap olmuştuk. Adı Sait'ti. Bana sık sık uğrar, çay içer, yaptığım yemeklerden yerdi. Ama ev bark sahibi olduğu halde, bir kerecik bile beni evine çağırıp konuk et-

(*) Öğretmen maaşımın 150 lira olduğunu düşünürseniz, o zamanlar 80 lira az para değildi.

medi. Böyle şeylerin hesabını yapan biri değildim. Hatta, zaman zaman sohbet edecek birini bulduğum için de durumdan memnundum. Yıl boyu dostluğumuz böylece sürüp gitti. Derken bahar geldi, hayvanlar yavruladı ve ilk yoğurtlar yapıldı. Sait ne yapsa beğenirsiniz? Bakracını yoğurtla doldurup kasabaya, jandarma komutanına götürdü.. Ve Sait'in aklına bana bir tas yoğurt getirmek hiç mi hiç gelmedi!

Bu olay beni çok düşündürdü. Köylülerin, özellikle de Kürt köylülerinin cömertliği üstüne çok şey söylenir. Kuşkusuz Kürtlerde de gelenekler yöreden yöreye değişir. Ama şunu anladım ki, köylülerin cömertliği çıkara dayalıdır. Onlar kaymakama, jandarma komutanına, tahrirat katibine karşı aşırı derecede cömerttirler. Çünkü onlara işleri düşer ve onlardan korkarlar. Oysa öğretmen kaç metelik eder! Olsa da olur, olmasa da.. Köylü kurnazlığı lafı boşuna söylenmemiştir.

Jandarma komutanından söz açıldı da, Muradiye'deki ilginç bir jandarma komutanını, bir yüzbaşıyı hatırladım. Bütün jandarma komutanları kötü değildir! Bu yüzbaşı da ilginç bir adamdı. Bir keresinde o ve birkaç kişi daha oturmuş, sohbet ediyorduk. Söz dolaşıp Kore savaşına geldi. Yüzbaşı Kuzey Korelilerin iyi savaştıklarını, partizan savaşının ustası olduklarını söyledi. "Kunuri Zaferi" denen şeyin ise tam bir palavra olduğunu, Türk tugayının o savaşta kuzeylilerin tuzağına düştüğünü, kuşatıldığını ve bu kuşatmadan ancak çok az kişinin kurtulduğunu anlattı.

Molla Mustafa Barzani'den de övgüyle söz etti. Barzani, 1947'de kuzeye doğru ünlü uzun yürüyüşünü yapıp Sovyetler'e sığındığında o yine bu bölgede, sınır yöresindeymiş. Yukardan emir gelmiş: "Barzani'nin yolunu kesin!" diye. "Ama" diyordu Yüzbaşı, "biz ancak onun nal şıkırtılarına yetiştik; sınıra vardığımızda geçip gitmişti bile.."

Korsot'un doğusundaki dağı aşınca ötesi İran sınırıdır. Yakında İran'ın Hoy kasabası vardır. Bu yüzden kaçak sınır ticareti canlıdır. O dönemde İran'dan kaçak olarak birhayli şey gelirdi: İpekliler, halılar, porselen eşya, şeker, çay, pirinç, gazyağı, kına... Param olduğu halde bunlara hiç ilgi duymadım. Üstelik, bir devlet memuru, cumhuriyet öğretmeni olarak kaçak eşya almayı ayıp sayıyordum. Bu nedenle yalnızca anneme bir paket kına ile, o da ilginç bulduğum için, üstünde Şah'ın ve Şahbanu'nun resimlerinin bulunduğu birkaç çay tabağı aldım. Bu kadarı herhalde günah olmazdı; ama bu nedenle bile bir suçluluk duygusu yaşadım.. Benim, buralarda gelip geçmiş en saf ve en budala devlet memuru olduğum kuşku götürmez! Çünkü başta kaymakam, jandarma komutanı, hükümet tabibi ve tüm öteki yetkililer olmak üzere herkes, kaçak maçak olduğuna bakmadan, gücünün yettiği herşeyi almaktaydı. Bunlar evlerini kaçak halılar, porselenlerle süslemişlerdi...

O yıl da yine Bargıri-Korsot yolunda bir tehlike geçirdim. Bir kış günü köye dönmek için Bargıri'den tek başıma yola koyuldum. Başlangıçta hava

iyiydi. Ama az sonra kar başladı ve kısa sürede yol-iz görünmez oldu. Yolumu yitirdim ve sis nedeniyle yön belirlemem de olanaksızdı. Doğu yönünde dağın eteğinde bir köy olduğunu biliyordum ve o bana Korsot'dan daha yakındı. Karanlık çökmeden oraya ulaşmanın daha iyi olacağını düşündüm. Yönümü sola dönüp yürüdüm. Üzerimde ceket-pantolun, ayaklarımda bu mevsime uygun olmayan bir ayakkabı ve kısa çoraplar vardı. Rüzgarın savurup yığdığı kar yer yer dizlerimi aşıyor, çıplak tenime sürünüyordu. Bata çıka yürüyordum ve bu koşullarda hızlı yürümek de olanaksızdı. Pantolonumun paçaları ıslanmış, sonra da soğuktan donmuştu. Bir an bacaklarımda keçeleşme hissettim, donup yarı yolda kalmaktan ürktüm. Canımı dişime takıp yürüdüm. Karanlık çökmek üzereyken sisin arasından köyün ot ve tezek yığınları bir kurtarıcı gibi belirdiler.. Muhtarın odasına gittim, mindere oturup bacaklarımı uzattım. Yorgundum, içerdeki sıcak, çay ve yemek hoştu!

Köylüler, bu mevsimde tek başına yola çıkılmaz derler. O gün de öyle dediler..

Ankara'daki Sınavlar

O yıl da, düzenli bir öğrenci gibi, fakültenin birinci sınıf sınavlarına hazırlandım. Ne var ki, kitaplarım hem eski, hem de eksikti. Örneğin Yasin'in bana gönderdiği ceza hukuku kitabı 1950 öncesine aitti; 1953 yılında ise ceza kanununda birhayli değişiklik olmuştu. Böylece ben, farkında olmadan yanlış şeyler öğrenmiştim; bunları sonradan düzeltmek de kolay olmadı.. En çetin derslerden anayasada ise, hem profesör Bülent Nuri Esen'in'in, hem de Doçent İlhan Arsel'in kitaplarından yoksundum; sadece, bir öğrencinin tuttuğu notları içeren 50 sayfalık bir teksire sahiptim. Sınav öncesi, ancak bir gün, bir arkadaştan rica ederek Arsel'in kitabını, o da yarıya kadar, bir roman gibi hızla okuyabildim.. Bütün bunlar sınavda beni güç durumda bıraktı.

İlk iki sınav, yazılı olarak yapılan eleme dersleriydi. Bunlardan geçer not almadıkça sözlü sınavlara girilemezdi. Bunlardan biri ceza hukuku idi ve bu sınavda sorulan üç sorudan birinin konusu benim eski kitabımda hiç yoktu; bu nedenle ancak iki soruyu cevaplayabildim. Buna rağmen geçer not alabilmiştim.. Sözlü sınavlarda ise, anayasa hukuku dersinde Bülent Nuri'nin sorduğu sorulara ancak teksir düzeyinde ve roman gibi okuduğum bölümden aklımda kalan bölük pörçük bilgilerle cevap verdim. O, "daha başka?" deyince de aynı şeyleri tekrarlayıp durdum, biraz da kafadan esip savurdum. Bu sorulardan biri ulus kavramıyla ilgiliydi. Bu konuda Bülent Hoca ile aramızda bir tartışma oldu. Ben ulusun niteliklerini sayarken ortak geçmişi de saydım. Hoca, İsrail'i örnek vererek, İsrail ulusunu ortak bir geçmişi olmayan insanların oluşturduğunu söyleyince, buna itiraz ettim:

"Yahudiler binlerce yıl önce Kenaneli denen yurtlarında esir edilip Babil'e götürüldüler ve oradan dünyanın çeşitli yerlerine dağıldılar, buna rağmen dil ve inançlarını tümden yitirmediler," dedim.

Bunun üzerine Hoca:

"İsrail demek Yahudiler demek değildir," dedi.

Buna da itiraz ettim:

"Asıl olarak Yahudilerdir," dedim.

Hoca öfkelendi, "peki peki, hadi çık!" dedi.

Ankara hukukta sözlü sınavlara herkes dinleyici olarak katılabilirdi. Beni izleyen Düzgün Korkmaz adlı arkadaşım, çıkışta, "sen ne yaptın" dedi, "hocayla hiç tartışılır mı!"

"Neden tartışılmasın?" dedim, "burası üniversite.."

"Eh, görürsün nasıl çaktığını!" dedi Düzgün.

Anayasa sözlüde ilk sınavımdı ve verdiğim cevap beni de tatmin etmemişti. Düzgün böyle söyleyince keyfim iyice kaçtı ve geriye kalan üç sınava girip girmemekte tereddüt ettim. Şimdi yine öyle midir bilemem, ama o zamanlar Ankara Hukuk'un sınavları çok antikaydı. Bir dersten zayıf alınca, ya da not ortalaması yedinin üstünde olmadıkça, diğer üç dersten tam numara bile alsan para etmez, hepsinden kalır, sil baştan yapardın. Sonra da, başka bir arkadaşın cesaretlendirmesiyle, yarı gönülsüz diğerlerine girdim. Anayasadan altı numara, diğerlerinden ise yüksek notlar alarak geçmiştim!

Hemşehrim Düzgün'e gelince, eğer sağsa kulakları çınlasın, birinci sınıfta üst üste dikiş atmaya devam etti. Dört yıllık fakülteyi, tam bir ihtisas yaparak 10-12 yılda bitirdi! Daha sonra yargıç oldu. Yaşamı herhalde sakin, belki de mutlu geçmiştir..

Ankara'nın Sarıyahşi Köyünde

Korsot'ta iki yılımı tamamlamıştım ve artık yer değiştirebilirdim. Tayinimi Ankara iline yaptırdım. Ne var ki, ben belki fakültedeki dersleri izleyebilirim diye merkezi isterken, bu kez de umutlarım boşa çıktı; merkezden oldukça uzak bir köye, Şerefli Koçhisar ilçesinin Sarıyahşi köyüne atanmıştım.

Sarıyahşi, belediye teşkilatı olan büyük bir köydü. Çevredeki öteki köyler gibi geniş, verimli topraklara sahipti ve daha çok buğday yetiştirilmekteydi. Okulda üç öğretmendik. Öğretmenlerin ikisi oralıydılar. Ben, okullar açılıncaya kadar bir süre öğretmen odasında kaldım, daha sonra ise köyde bir oda kiraladım.

Ev iki katlı ve genişti. Ben üst kattaki odalardan birinde kalıyordum. Yaşları elli dolayındaki ev sahiplerim ise alt katta kalıyorlardı. Erkeğin ilk eşi ölmüş, çocukları büyüyüp ayrılmışlardı. Kadın ise, öğretmen arkadaşlarımdan birinin annesiydi. Onun da ilk eşi ölmüş, artık büyümüş olan çocukları ise ayrı bir evde kalmaktaydılar.

Bahçenin bir köşesinde tuvalet vardı. Ama banyo burada da sorundu. Su ısıtıyor ve odanın içinde, sık sık yer değiştirerek azar azar dökünüyordum. Zemin topraktı ve suyu çekiyordu. Böylece banyom bittiği zaman, odanın toprak zemini büyük bölümüyle ıslanmış oluyordu. Bir köşede bir somyaya kurulu yatağım, diğer köşede gaz ocağım ve bazı ufak tefek vardı. Ayrıca da küçük bir masa, bir sandalye ve üstünde kitaplarım..

Bu koşullarda ayda bir kez banyo yapmak iyi sayılır..

Yakacak için ev sahibinden, devrilmiş koca bir erik ağacının kökünü satın aldım. Ancak çok sert bir ağaçtı. Bir-iki kez baltayı alıp onu parçalamayı denedimse de, kan ter içinde kalmama rağmen ondan bir parça bile koparamadım. Elliyi aşkın ev sahibim ise, bu işi çırpı ufatır gibi rahat yapıyordu. Arada bir, baltayı alıp koca kütüğe yanaşıyor ve her keresinde 15-20 günlük odunumu hazırlıyordu.. Bu ağaç kışı çıkarmama yetti.

Yemeğimi yine kendim yapıyordum. Kızartma tavuğun ve tavuk suyunda pilavın ustası olmuştum. Bir köylünün horozlarına abone oldum. 8-10 kadar güzelim genç horozdular. Ne de hoş, pırıl pırıl renkleri vardı. Arada bir haber salıp onlardan birini getirtiyor, kendi elimle kesiyor, temizliyor, pişiriyor ve onunla iki-üç gün idare ediyordum. Şimdi olsa o horozları kesmeye zor kıyardım. Ama o zaman bir horoz ya da tavuk kesmek son derece doğaldı. Bu iş koşullara bağlı..

Ekmeğimi, önceleri köyün sığırtmacından alıyordum. Yaşlı, dul, kara kuru bir kadındı. Adı "Kürt"tü. Dersim sürgünlerinden olduğunu söylediler; yani bizim oradan.. Topraksız ve yoksul olduğu için başkalarının sığırlarını güdüyordu. Merak ettim, kendisiyle konuşmak istedim. Ama bir duvar kadar soğuk ve sertti; benimle konuşmaktan kaçındı. Ekmekleri ise başkalarından toplandığı için, çoğu bayat, artık, parça parçaydılar. Daha sonra, ekmeğimi ev sahibem kadına yaptırdım.

Köydeki tek Kürt bu kadın değildi elbet. Ama bu adı taşıyan yalnızca oydu. Köyün, aralarında iki öğretmen arkadaşımın da bulunduğu bir bölümünün aslı Kürttü; ama Kürtçeyi unutmuşlardı. Buraya yıllar önce göçmüşler. "Yaşlılarımız son zamanlara kadar Kürtçeyi konuşurdu" diyorlardı.

İç Anadolu'da, Ankara, Konya, Kırşehir ve Niğde çevresinde çok Kürt köyü vardır. Koçhisar yöresinde de böyle köyler vardı. Bunların çoğu geçmiş yüzyıllardaki göçlerle Kürdistan'dan buraya gelmişler. Ne zaman geldiklerini bilmezler. Bizim Dersimli kadın gibi yoksul olanları azdır; çoğu, veter toprak ve hayvan sahibi, hali vakti yerinde, hatta zengindirler. Tüm Kürtler gibi bunlar da aşiretlere mensupturlar. Kürdistan'ın çeşitli yerlerinde aynı adı taşıyan kardeş aşiretler vardır. İç Anadolu Kürtleri, çoğunlukla dillerini, geleneklerini özenle korumuşlar.

Bir keresinde otobüsle Ankara'dan Koçhisar'a gelirken, her halinden

zengin olduğu belli, modern giyimli bir adamla, kızı ve damadıyla yan-yana yolculuk ettim. Kendi aralarında Kürtçe konuşuyorlardı. Ben de lafa karıştım. Doğu'dan gelmiş bir Kürt olduğumu anlayınca, bir yakınlarını görmüş gibi sevindiler ve Koçhisar yolu üzerindeki bir köyde inerlerken, beni de konuk olmaya buyur ettiler. Teşekkür ederek yoluma devam ettim.

Okulun yanındaki boş alanı voleybol sahası haline getirdik. Ağı ise satın aldığım ip ve kırnaplarla kendim yaptım. Meğer bizim iki öğretmen arkadaş usta oyuncu imişler. Sait kütör, Dede isc pasör.. Eh ben de fena değildim. Öğrencilerden iyi bir takım yetiştirdik ve gidip Koçhisar merkezindeki okulları yendik. Doğrusu kıran kırana bir maç oldu.

Ayrıca, köyün dışındaki geniş harman alanında futbol maçları ve komşu köylerin okullarıyla cimnastik yarışları da düzenledik.

Kasaba ve köylerdeki öğretmenler arasında yeni dostlar da edindim. Bunlardan birisi, benim gibi edebiyat tutkunu olan Sadık Türkan'dı. Sadık Eskişehirliydi ve Çifteler mezunuydu. O da liseyi dışardan bitirmiş, Ankara Hukuk'a kaydolmuştu. Dostluğumuz üniversite yıllarında pekişerek devam etti. Ankara'dan ayrıldıktan sonra da uzun zaman mektuplaştık. Zamanla o bir kasabada savcı olup taşra çemberine kapandı, bense politik kavgaya kendimi kaptırdım. Çevreler ve uğraşlar değişince ilişki de zayıfladı ve zamanla koptu. Gözden ırak olanın gönülden de ırak olacağı özdeyişi, ne denli güçlü olursa olsunlar, dostluklar için de geçerlidir..

Bir Garip Sandık Başkanlığı

Sarıyahşi'ye gittiğim yılın (1957) sonbaharında Türkiye'de genel seçimler yapıldı. Ben de Koçhisar'ın güneyinde uzakça bir köye sandık başkanı olarak görevlendirilmiştim. Gerekli işlemleri tamamlayıp seçim öncesi günün akşamı köye ulaştım. O gece köylülerle sohbet ettik. Kırşehir'e yakın olan bu köy, Kırşehir'in büyük çoğunluğu gibi Millet Partili, daha doğrusu Bölükbaşı taraftarı idi. Bana bu seçimde Bölükbaşı'nın iktidar olacağını söylediler. Gülümsedim, Türkiye'nin yalnız Kırşehir ve yakın çevresinden ibaret olmadığını söyledim. Ne var ki onlar Bölükbaşı'nın her yerde güçlü olduğu kanısındaydılar. Fazla sözü gereksiz buldum. Nasıl olsa iki günc varmadan gerçeği öğreneceklerdi..

Sabah erkenden oy verme işlemi başladı. Özellikle kadınlar oy kullanma konusunda pek şaşkındılar. Oy pusulaları koyunlarında, ard arda dizilmişlerdi. Yanıbaşlarındaki erkekleri sandığın yanına kadar onlarla geliyor ve ne yapacaklarını, bir yanlışlık olmasın diye tekrar tekrar anlatıyordu. Gerçi erkeklerin bir bölümünün de onlardan farkı yoktu ya!

Bense, bu ülkede öğretmenlik ve ayrıca sandık başkanlığı yapmama rağmen, henüz 21 yaşını bitirmediğim için için oy kullanamadım!

Kurşunkalemiyle portresi, 1958 (kendi çizimi)

Herhangi bir sorun ve sürtüşme olmaksızın seçim sona erdi. Sandıkları açıp oy tasnifi yaptık, zabıt tuttuk. Bölükbaşı'nın partisi bu köyde oyların yüzde 90'nını almıştı. Ben yola çıktım.

Ertesi gün sonuçlar belli oldu. Seçimleri yine Demokrat Parti kazanmıştı. Onu Cumhuriyet Halk Partisi izliyordu. Ankara'da da CHP kazanmıştı. Bölükbaşı ise, Ankara'dan birhayli oy almış olmasına rağmen, yalnızca Kırşehir'de kazanmıştı. O zamanlar çoğunluk sistemi vardı; bir ilde en çok oyu alan, o ildeki tüm milletvekilliklerini kazanmaktaydı.

Evdeki Ölü

Komşu Yayıkağıl köyü de Sarıyahşi kadar büyüktü. Ama Kızılırmak üzerine yapılan Hirfanlı Barajı nedeniyle toprakları su altında kalmıştı ve köylüler göçmekteydi. Yaşlı bir köylü kış ortasında torunlarını bizim köyün okuluna getirdi, hanımı ve torunlarıyla birlikte benim kaldığım evin bir odasını kiraladı. Böylece aynı evin içinde komşu olduk.

Adam uzunboylu, iri kemikli, konuşkan biriydi. Zamanında avcılığa meraklıymış. Bazan beni çay içmeye çağırır ve uzun uzun övgü dolu avcılık anılarını ve başından geçen ötcki olayları anlatırdı. Bunlardan biri de eşini nasıl kaçırdığına dairdi ve tam bir kahramanlık öyküsüydü! O, bu hikayeyi anlatırken zayıf nahif ve kendisi gibi yaşlı karısı utanır gibi yapar, ama besbelli bundan gurur da duyardı. Yaşlı adam, bir keresinde de yemeğe çağırdı beni. Nefis bir kaz kızartması ve pirinç pilavı yapmışlardı.

Yaşlı adam kalbinden rahatsızdı ve bir-iki kez kriz geçirdiğini anlatmıştı. Köyün kahvesine gidip gelirken yolda ağır ağır, dinlene dinlene yürürdü. Özellikle ağır yemekler yediği zaman kalbinin sıkıştığını söylerdi ve bunlardan biri de çok sevdiği kuru fasulyeydi..

Bir gece sabaha karşı çığlıklarla uyandım. Odalarına koştum. Herkes ayaktaydı; ama o yatağında yan üstü uzanmış kıpırdamıyordu. Kuruyup devrilmiş bir ağaç gibi kaskatı kesilmişti. Yüzü solgun, bir ölü yüzüydü. Elini tuttum, soğuktu. Ölmüştü..

Ev halkı şaşkındı. Daha dün akşamki canlı, neşeli adamın yerinde donuk bir ceset vardı. Mezarlığa kadar ben de gittim ve hayatımda ilk kez bir cenaze namazına katıldım.

Ev içindeki bu ani ölüm olayı beni de çok etkiledi. Yaşam ve ölüm üzerine düşündüm ve belki iki ay boyunca ders kitaplarının yüzünü açmak içimden gelmedi.

Babam Bıyığını Neden Kısalttı?

Bir ara köye babam geldi. O ara köyde yakın çevrenin pehlivanlarının katıldığı bir güreş turnuvası vardı. Babam pek hoşlandı bundan. Daha sonra uzun pala bıyıklarını kısalttığını gördüm. Nedenini sorunca, köylülerin

uzun bıyıklarına alaylı alaylı baktıklarını söyledi. Böyle bıyıklar Alevilere özgüdür.. Bense, bıyığın uzunu kısası umurumda olmadığı halde, salt başkaları böyle düşündüğü için bıyığını kısalttığından onu ayıpladım.

Bir Kızılay Eşyaları Öyküsü..

Baharın köyde başka ilginç şeyler de oldu. Köye, Demokrat Parti tarafından gönderildiği söylenen bir kamyon dolusu kızılay giyim eşyası geldi. Bunun öncelikle yoksullara, ihtiyaç sahiplerine dağıtılması gerekirdi. Oysa herşey başka türlü oldu.

Eşyalar bir gün öncesi, aynı zamanda Demokrat Parti'nin ocak başkanı olan Muhtar'ın evine indirilmişti. Dağıtım için, aralarında Belediye Başkanı'nın, öğretmen arkadaşım Dede ile benim de bulunduğumuz beş kişilik bir komisyon oluşturuldu. Sabahleyin eşyaları teslim almak için Muhtar'ın evine gittik. Muhtar ısrarla birşeyler ikram etmek istedi ve biz gerek olmadığını söyleyince de elimize ince sac ekmeğinden ballı dürümleri tutuşturdu. Yedik ve doğal olarak, bal tutan parmağını yalar özdeyişindeki gibi yaptık..

Sonra eşya dolu çuvalları teslim alıp, bir köy evinin konuk odasından farkı olmayan, belediyenin büyücek odasına taşıttırdık. Eşyalar alınırken zabıt tutmak da ihmal edilmedi. Torbaların ağızları dikili ve mühürlüydü. Bu nedenle de kuşkulanacak herhangi birşey yoktu. Ancak sonradan öğrendik ki, Muhtar, o gece çuvalların dikişlerini alttan sökmüş, eşyaların arasından seçerek kendisine bol miktarda ayırmış, sonra da yeniden dikmişti. Böylece, sıkı sıkıya dolu olan çuvallar biraz gevşemişti, o kadar.. Anasının gözü Muhtar, ağzımıza bir parmak balı boşuna çalmamıştı..

Eşyaları belediye odasına yığdık ve dağıtımı nasıl yapacağımızı konuşmaya başladık. Eşyalar ortaya serilince, Dede arkadaşım onlara şöyle bir baktı ve dedi ki:

"Arkadaşlar, tümünü dağıtmadan önce, Komisyon'dan arkadaşların da kendileri için birer parça seçmeleri ayıp olmaz herhalde.. Ne dersiniz?"

Bir an suskunluk oldu. Sonra ötekiler: "Makul bir öneri" dediler, "neden olmasın? Nasıl olsa biz de bu köylüyüz.." Ben de, bu kadar çok eşya içinde kendime bir parça seçmenin doğal olacağını düşündüm. Sonuçta kimse itiraz etmedi.

Böylece, köylüler dışarda, kapının önünde yığılmış sabırsızlıkla beklerken, biz komisyon üyeleri kedimize birer parça almak için odayı dolduran eşyalara yöneldik. Kimisi bir palto seçti, kimisi bir kat elbise. Ben de bir yün kazak seçtim; tam da buna ihtiyacım vardı.

Ama iş bununla kalmadı. Komisyon üyeleri, "bir parça daha seçsek ne olur sanki!" deyip kendilerine birer parça daha ayırdılar. Derken bir parça

ve bir parça daha!. İş bir kere çığırından çıkmıştı. Bu duruma utandımsa da, kendime lacivert bir ceket ve bej rengi bir kabardin pantalon ayırmadan edemedim! Sonra sıra köylülere geldi. Kapı önüne yığılmış köylüler zaten homurdanıp duruyor ve sanki içerde olan biteni tahmin ediyor gibi laf atıyorlardı.

Onlara da birer parça dağıtık ve orada olmayan bazılarının payını, adlarını yazıp sonradan verilmek üzere odanın bir köşesine yığdık.. Sonra, okul çocukları için ayrılan eşyanın dağıtımı için okula gittik. Komisyon üyelerinden herkes kendine ayırdığını yanına almıştı. Belediye Başkanı ise kendi payını odadaki iri ve boş sac sobanın içine doldurdu ve çıkarken kapıyı kitledi.

Okula varıp eşyaları dağıtmaya başlamamızın üzerinden çok geçmedi ki kıyamet koptu. Belediye odasının kapısı kırılmış ve içerdeki giyim eşyası talan edilmişti. Sobanın içindekiler de dahil! Bu işi yapanların başında ise Belediye Başkanı'nın kardeşi vardı..

Komisyon olarak telaşla belediyeye koştuk, zabıt tuttuk. Sonradan, bununla ilgili olarak Belediye Başkanı'nın kardeşi ve diğer iki-üç köylü hakkında dava açıldığını duydum.

Üstünde bir çam deseni olan boyunlu kazağım çok hoştu. Ne yazık ki güve yemiş. Ben sıcak suda yıkayınca da lime lime oldu.. Ortalık yatıştıktan bir süre sonra ceket ve pantolonu da giymeye başladım. Köylüler manalı manalı gülümseyip "ceket-pantolon herhal Antep işi, değil mi Hoca!." diyorlardı.

Ulusal Bilinç ve Sosyalizm

Bilincim iki yönde şekilleniyordu. Bir yandan, mensup olduğum halkın, Kürtlerin durumunu, baskı ve eşitsizliği daha açık seçik görüyor, diğer yandan da toplumdaki sömürü mekanizmasını, ekonomik ve sosyal eşitsizliği kavrıyordum; sosyalist bilincim oluşuyordu.

Bir günce, yani anı defteri tutar olmuştum. Bir gün oraya, duygu ve düşüncelerimi Kürtçe yazdım. Kendi durumumuzdan yakınıyor ve Kürtçe eğitim görmediğim, Kürtçe yazamadığım için dert yanıyordum... O güne dek Kürtçe metinler görüp okumamıştım; bu nedenle, doğal olarak Türkçe alfabeyi kullandım.

Sosyalizme ilişkim bilgilerim ise artıyordu. Hukuk kitaplarının bir bölümünü hiç sevmemiştim. Örneğin ceza hukukuna ilişkin kitaplar, borçlar hukuku, ticaret hukuku... Bütün bu alacak verecek işleriyle, cezalarla, Osmanlıca yüklü bu ağdalı dille ne ilgim olduğunu düşünürdüm. Ama bir kez başladığım fakülteyi bitirmiş olmak için bu kitapları okumaya, bu can sıkıcı işe katlanmaya mecburdum. Diğer yandan, hukuk derslerinin ve ders kitaplarının tümü bu kadar sıkıcı değildi. Örneğin Anayasa hukukunda

hoşuma giden konular ve bilgiler vardı. Özellikle İlhan Arsel'in kitabı, tamamını okumuş olmasam da, akıcı ve hoştu. Orada sosyal haklar ve sosyalist demokrasi ile ilgili bilgiler beni çekmiş ve aydınlatmıştı. Orhan Koloğlu'nun ekonomi ders kitabı da öyle. Koloğlu bir sosyalist değildi; kitabında Marks ve Engels'e, Lenin'e yer vermemişti. Ama ister istemez sosyalist düşünürlerle ve tezlerle ilgili bilgiler veriyordu ve ben oradan alacağımı aldım.. Ammc hukuku da ilginçti, o da ister istemez rejimleri tartışıyordu. Hele, şu anda adını hatırlamadığım bir profesörün derste anlattıklarından derlenmiş küçük bir teksir vardı ki, ben faşizme, sosyalizme, anarşizme ilişkin ön ve temel bilgileri orada buldum. Hoca, herhalde bütün bunları anlattıktan sonra, başına bir bela gelmemesi için, sosyalizmin vadettiği sınıfsız toplumun yalnızca tatlı bir düş olduğunu eklemeyi de ihmal etmemişti. Ama öğrendiklerim beni çok etkiledi ve o "tatlı düş"e, bir daha bırakmamak üzere sarıldım..

ANKARA'DA

Okullar tatile girince Ankara'ya gittim. Hukuk Yurdu'nda kendime yer ayırdım ve sınavlara hazırlandım.

Bu kez tedbirli davranmış ders kitaplarımı zamanında temin etmiştim. Bu nedenle kitap konusunda sıkıntıya düşmedim. Sınavlarımı da rahatça verdim. Yasin ise, ne yazık ki yine başaramamıştı.

Üçüncü sınıfa geçmiştim ama, böyle okumaktan hiç memnun değildim. Normal bir öğrenci gibi dersleri izlemek, üniversite havasını solumak istiyordum. Diğer öğrencilere imreniyordum. Okullar açılmadan önce Ankara Milli Eğitim Müdürlüğü'ne gittim ve müdürle görüştüm. Fakülte 3. sınıfa geçtiğimi, Ankara merkezinde olursam, çift öğretimli bir okulda öğleden sonra görev alıp öğleden önce fakültedeki dersleri izleyebileceğimi söyledim ve tayinimin Ankara içinde bir okula yapılmasını istedim. Müdür soğuk bir yüzle bana baktı ve "tayinini Kavaklıdere ilkokuluna yapalım, haa, ne dersin?" dedi. Bu Ankara'nın en lüks semtiydi. Müdür ciddi miydi, yoksa alay mı ediyordu, emin değildim. Çok sürmeden alay ettiği anlaşıldı. Benim daha üç yıllık öğretmen olduğumu, merkeze ancak meslekte uzun süre hizmet etmiş, ve başka haklı gerekçeleri olan öğretmenleri aldıklarını söyledi. Canım sıkıldı ve ben de sözümü esirgemedim:

"Anlaşılıyor.. Bu ülkede yoksullar için okuma şansı yok. Ben de istifa ederim, ne yapalım!" dedim.

Müdür böyle bir cevap beklemiyordu. Şaşırdı ve bozuldu. Ama ben, onun ne diyeceğini beklemeden yürüyüp kapıdan çıktım.

Dediğim gibi de yaptım. Okul tatili sona ererken doğruca Şerefli Koçhisar'a gittim, ikramiye ile birlikte son maaşımı aldım. Sonra köye gittim, eşyalarımı alıp doğruca Ankara'ya döndüm. 1958 yaz sonuydu.

Bir Günlük "Otel Müdürlüğüm"

Ancak bu bir macera gibiydi. Bir iş bulmam gerekiyordu. Bu ise pek öyle kolay değildi. Çok geçmeden param suyunu çekti.

Bir gazete ilanında İngilizce bilen otel müdürü arandığını okudum. Ulus-Dışkapı arasındaki Elhamra Oteli idi. Ücret ise 500 lira. Parası çok iyiydi ama, otel müdürlüğü nasıl birşeydi, ben bu işin hakkından gelebilir miyim, diye kaygılıydım. Böyle bir işe girecek kadar şanslı olduğuma inanmamakla

birlikte şansımı denemek istedim. Hemen çıkıp gittim. Otel sahibi yoktu. Daha sonraki günlerde bir iki kez daha gidip geldikten sonra kendisini bulabildim. Daha önce ne iş yaptığımı sordu, üniversite öğrencisi olduğumu söyledim. Benden başka da arayanlar olduğunu, adres ve telefon bırakmamı, sonra gerekirse arayacaklarını söyledi. Ben de Hukuk Yurdu'nun adres ve telefonunu verdim.

Beni başlarından savdıklarını düşünüyordum. Ama bir hafta kadar sonra aradılar. Otelin sahibi, bu konuda kendisinin deneyimli bir akrabası olduğunu, ona yardımcı olacağımı, ücretin ise, bu nedenle ancak 250 lira olacağını söyledi. Ama bu işin bol bahşişi olduğunu da sözlerine ekledi. Durum değişmişti; ama artık beş parasızdım. Tanıdığım arkadaşlar da benim gibiydiler; hem onların bana borç verecek halleri yoktu, hem de başkalarından borç para istemeye alışık değildim. Olsa olsa köydeki abimden isteyebilirdim. Ama o da çoluk çocuk sahibiydi. Üstelik, babamın şimdi bir geliri olmadığı için, aileye asıl olarak o bakmaktaydı. Bir keresinde bana 100 lira göndermiş diye azarlamıştım. Kimseye yük olmak istemiyordum. Bu nedenle işi kabul ettim ve ertesi gün gidip başladım.

Beni, daha önce bu işe bakmakta olan biriyle tanıştırdılar. Genç, canayakın biriydi. Bana oteli gezdirdi ve bilgiler verdi. Gözümü dört açmamı söyledi. Buraya turistler gelirdi, onlara iyi davranmak gerekirdi. Kötü kadınlar gelirdi, onlara göz açtırmamak gerekirdi..

O ara bir müşteri geldi, bir yabancıydı. Otel müdürü, çantalarını alıp odasına kadar refaket etmemi söyledi. Canım sıkıldı. Odaya varınca adam avucundaki bir miktar ufak parayı bana uzattı. "No no," dedim, "thank you!" Adam bana garip garip baktı. Daha çok canım sıkıldı.

Öğle zamanı, gerçek müdür olan arkadaşım, "sen istersen yemeğe git, sonra da ben giderim" dedi. "Gerek yok" dedim. Gerçekte ise cebimde yemek param yoktu. Ama o ısrar edince de yemeğe gider gibi otelden ayrıldım. Çankırı caddesindeki lokantalar dolup taşıyordu. Vitrinlerinde kızarmakta olan tavuklar da pek çekiciydi.. Cebimdeki parayla ancak bir simit alabilirdim. Simiti aldım. Ne var ki, başka zaman olsa onu rahat rahat yiyip caddede yürüyebilirken, bu kez lokmalar boğazımdan geçmedi. Ulus'taki genel tuvalete girdim, kapalı bir kapının ardında simitimi yedim ve çıktım. Bir süre dolaştıktan sonra otele döndüm.

Hem iş beklediğim gibi olmadığı, hem de açlıktan midem kazındığı için sıkıntılıydım. Pek birşey yapmadan, yapacak ne olduğunu da bilmeden ortalıkta dolaşıp durdum. Akşama doğru, otelin müdürü yanıma gelerek, patronun bir yakınının iki üç güne kadar geleceğini ve bu işi ona verdiğini, kusura bakmamamı söyledi. "Kendisiyle bir konuşayım" dedim. "Buna hiç gerek yok!" dedi. "Pekala.." dedim. Bana bir on lira uzattı. Almak istemedim. "Hakkındır" diye ısrar etti. Aldım ve yürüdüm. O zamanlar bu parayla bir lokantada rahat karın doyurulurdu..

Bunun, müdürün bir oyunu olabileceğinden kuşkulandım. Belki de otel sahibinin haberi yoktu. Ama büyük ihtimalle beni bu işe uygun bulmamışlardı.

Bu öykü, "Yaşamanın Ötesinde" adlı romanımda ayrıca yer alır..

Tarım Bakanlığı'nda Muhasebe Memurluğu

Tanıdıklarımın yol göstermesiyle bir takım elbisemi götürüp bit pazarında sattım. Böylece biraz harçlığım oldu. O ara, biri Emekli Sandığı'nın, biri de Maliye Bakanlığı'nın olmak üzere, iki yerde memur sınavlarına girdim. Öğretmen okulunu yatılı okuduğum için dokuz yıllık zorunlu hizmetim vardı; bu nedenle başka devlet memuriyetlerine giremezdim. Ama lise diplomasıyla başvurduğum için bunun farkında olmadılar.

Sınavların her ikisini de kazandım. Emekli sandığı daha iyi ücret veriyordu. Ancak orada işlerin çok yoğun olduğunu, derslerimle ilgilenmek için boş zaman bulamıyacağımı söylediler. Bu nedenle ötekisini tercih ettim ve atamam Tarım Bakanlığı Muhasebe Müdürlüğü emrine yapıldı. Kısa süre sonra orada işe başladım.

O yıl kızkardeşim İnci bir rahatsızlığı nedeniyle Ankara'ya geldi ve Tıp Fakültesi Hastanesi'nde tedavi gördü. Sonra orada kendisine iş buldu ve çalıştı. Yine hastaneden bir işçiyle evlendi. Daha sonra da hep Ankara'da kaldı.

Küçük kardeşim Sabriye köyde ilkokulu bitirmişti. Ortaokula devam etmek üzere yanıma gönderdiler. Cebeci eteğindeki gecekonduda bir süre yanımda kaldı ve okula gidip geldi. Ama köy okulunda zayıf yetişmişti ve uyum sağlayamadı. Kendisine yardımcı olmak istedim; ama kızıp azarladığım için okumaya karşı hevesini daha da kaçırdım. Bu nedenle köye dönmeyi tercih etti.

Tarım Bakanlığı'ndaki işim hafifti. Günlük işimi bazan yarım, çok çok bir saatte bitiriyor, sonra masamın başında ya ders çalışıyor, ya da başka konularda okuyor, şiirler, hikayeler karalıyordum.

Böylece ekmek sorununu çözdüm; ama okul sorunu yine de çözümsüz kaldı. Ondan sonra da üniversitede dersleri izlemem mümkün olmadı. Fakülteyi bitirinceye kadar topu topu iki ya da üç kez amfilere girebildim..

Ankara'daki Dost ve Arkadaşlarım

Ankara'da olmaktan yine de memnundum. Zaman zaman yurtta, zaman zaman Cebeci'de okulun yukarı tarafındaki gecekondularda arkadaşlarla birlikte kaldım. Büyük kent yaşamını tanımaya çalıştım. Tiyatroya, sinemaya, Milli Kütüphane'ye gittim. Dil Tarih'teki cumartesi konserlerinde Sadık'la birlikte klasik müzik dinledim. Yeni arkadaşlar edindim.

Tarım Bakanlığı'nda aynı yerde çalıştığımız Özcan Tolon adlı gençle iyi arkadaş olmuştuk. O benim gibi edebiyat tutkunu değildi, sol görüşlere de ilgisizdi. O, beni hiç ilgilendirmeyen bir şeye, yogaya ve benzeri Uzak Doğu sporlarına merak sarmıştı. Hint fakirleri gibi oturur, evindeki bir odaya yığdığı sacları, tuğlaları ve benzer şeyleri kırıp dökerek yoga hünerleri gösterirdi. Hint usülü bağdaş kurup oturmuş haldeki bir resmini Hayat Mecmuası yayınlayınca pek mutlu olmuştu.. Dostluğumuz, herhalde birbirimizi dinleyip anlamak üzerine kuruluydu.

Onu yogaya, Hint felsefesine sürükleyen neydi? Kimilerinin sandığı gibi, toplumdan bir tür kaçış, kendi içine kapanma duygusu mu? Aksine. Bu da bir kendini ifade tarzıydı. "Ben varım, burdayım işte!" demekti. Fark edilmek, beğenilmek insanlarda ortak bir duygudur sanırım. Bir tür içgüdü.. Bu duygu yazar çizerlerde, sanatçılarda, sporcularda herhalde çok daha güçlü. Yarışma ve başarma tutkusu bunun ürünü olsa gerek. İnsana olmadık şeyleri yaptıran bu duygudur. Kendisini ömür boyu bir labaratuvara kapayıp hayatını yeni bir şey keşfetmeye adayan bilim adamını buna sürükleyen nedir? Sadece insanı bir kurt gibi kemiren, kimi zaman kutuplara sürükleyen, kimi zaman Himalayalara tırmandıran, ay yolculuğuna çıkaran merak duygusu, serüven tutkusu mu?. Bu tür ölümüne uğraşların ardında adını yeni bir keşifle ölümsüzler duvarına kazıma duygusunun payı da yok mudur?. Freude bunu cinsel güdüye bağlar. Oysa bu çok daha geniş kapsamlı bir duygu olmalı.

Aynı yıl Sadık da öğretmenliği bıraktı ve Ankara'ya geldi. Burs alarak okula devam etti. Benim de burs almam mümkündü; ama yeni bir zorunlu hizmet yükü altına girmek istemedim. Yakın arkadaşlarımdan biri Yasin'di. Daha sonra Gültekin (Köktürk Suvarlı) ve Metin'le (Demirtaş) tanıştık.

Yemeğimizi ya yurdun yemekhanesinde, ya da Cebeci caddesindeki ucuz aşevlerinde yerdik. Bazan ucuz şaraplar da içerdik. Fakülte'nin karşısındaki Allimanın Kahvesi'nde tavla oynardık.

Yasin, bizim oralıydı. Peri Suyu'nun kıyısındaki Hoşê köyündendi. Nazik, canayakın bir arkadaştı ve sürekli para sıkıntısı içindeydi. Herhangi bir işte çalışmıyordu. Zaman zaman Yurt öğrenci derneğinin öğrencilere sağladığı yardımlardan yararlanıyordu. Bir keresinde kendisine yemek vermesi için 15 lira verdim. O ise, hemen oracıkta, bu paranın dokuz liralık muz aldı ve bize de ikram etti! O zamanlar muz çok pahalıydı ve muza para verdiğimizi hiç hatırlamıyorum. Sonunda tayinini öğretmen olarak yaptırıp Polatlı'ya gitti. Birara nişanlandı. Mide rahatsızlığından şikayetçiydi. Bir gün mide kanaması geçirip, Numune Hastanesi'ne kaldırılmış ve kurtarılamıyarak ölmüştü. Arkadaşlar ve hemşehriler hastahane önünde toplandık. Tunceli Milletvekili Aslan Bora kısa bir konuşma yaptı ve tabutu bir otomobille doğduğu yere yolcu edildi.

Yakın bir arkadaşımın kaybı hem bana acı verdi, hem de ölüm bir kez daha beni derin derin düşündürdü, elimi ayağımı günler boyu sovuttu.

Gültekin Ispartalı'ydı. İriyarıydı ve saçlarını erken dökmüştü. Birgün Hukuk Yurdu'nda birisi onu göstererek, "bu adam mason!" demişti. Masonluk o dönemde hem dinsizlik, hem de gizli bir derneğe üye olmak anlamına kullanılırdı. İlgimi çekti. Sonra tanıştık. Mason filan değildi. Edebiyatla ilgilenir, şiir yazar ve sol görüşler taşırdı. Bu kadarı ona mason denmesi için yetmişti. Gültekin'in şiirleri Türk Dili Dergisi'nde çıkardı.

Gültekin ilginç biriydi. Bir kerasında bir ses sanatçısına aşık olmuş, buluşmak için randevu almıştı. Ama randevu yerine gittiğinde, onu orada ayaküstü biriyle konuşur görünce canı sıkılmış, kendisine ihanet edildiği duygularına kapılmış ve kıza görünmeden geri dönmüştü..

Elbet, yaşımız gereği zaman zaman kızlardan konuşurduk. Sözde üniversiteliydik, büyük kentte yaşıyorduk ; ama hiçbirimizin kız arkadaşı yoktu. Gültekin evleneceği kızın özelliklerini şöyle sıralardı: "Sarışın, mavi gözlü ve güzel olmalı. İyi bir eğitim görmüş olmalı. Güzel sanatlardan en az biriyle -edebiyat, müzik veya resim- meşgul olmalı..." Biz bu sözlere güler, bu özelliklerin tümüne sahip birini bulmanın mümkün olmadığını söylerdik.

Gültekin bir yaz, tatil dönüşü nişanlandığını söyledi. Ama ne sarışın ve mavi gözlüymüş, ne iyi bir eğtim görmüş, ne de güzel sanatlardan herhangi biriyle ilgilendiği varmış. Üstelik yaşı biraz geçkin ve oldukça da tombulmuş.. Buna karşılık zenginceymiş ve Gültekin'e bol harçlık gelebilirmiş!. Ne var ki bu bol harçlık gelmedi ve Gültekin bir süre sonra yakınmaya başladı. "Düşümdeki kız değil," diyordu. Derken, yüzüğü iade etmeyi düşündüğünü söyledi. Vicdan azabı çekiyor ve bizim görüşümüzü soruyordu. Sonunda yüzüğü de iade edemedi, çünkü parasızlıktan onu satmıştı. Ama mektup yazdı ve bu ilişkiye son verdiğini söyledi.

Ertesi yaz tekrar tatile gitti ve döndüğünde bize evlendiğini söyledi. Hem de aynı kızla.. Bu işin nasıl olduğunu sorduk. Kızın annesi gelip ağlamış, dayanamamıştı.. Gültekin gerçekten de yufka yürekli ve ilginç biriydi. Şiirlerini "Karakavruk" adlı bir kitapta toplayıp yayınladı. Kapak resmini de kendisi çiziştirmişti. Daha sonra ise şiir yazmayı tümden bıraktı. "Bir mısra bulmak için bazan bütün gecemi haram ediyorum, buna değer mi!" diyordu. Belki de haklıydı..

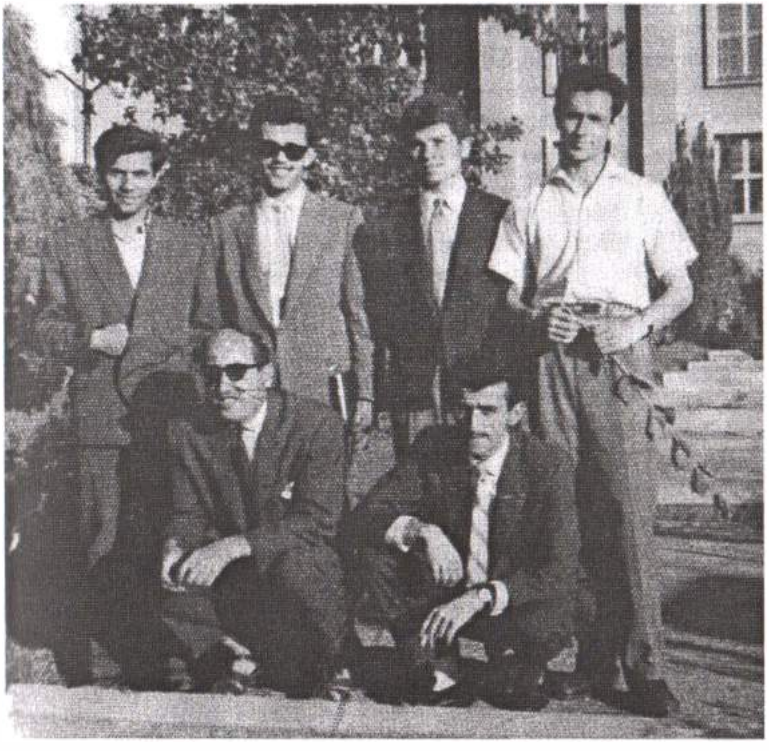
Sadık iyi bir okurdu ve hep yazmayı düşlerdi. Ama çekingendi. Boş zamanımızın büyük bölümü birlikte idik. Sevdiğimiz şairlerden ezbere şiirler okurduk. Kendi şiirlerimi de okur, ama bu şiirlerin onda istediğim etkiyi yaratmadığını fark ederdim, canım sıkılırdı. Bir gün kendisine oyun oynadım. Yahya Kemal'in şiiri diye, onun stilinde ve uzunboylu uğraşmadan yazdığım bir şiiri, dokunaklı bir sesle okudum. Sadık şiire bayıldı. Gerçeği öğrendiği zaman ise pek bozuldu..

Metin'le Gültekin aracılığıyla tanıştık. Antalya yöresindendi. O da edebiyat tutkunu idi, şiir yazardı ve dostluğumuz böyle başladı, uzun sürdü.

İkimiz dc Bchçet Ncccatigil hayranıydık. Ama Metin'in yumuşak, sessiz, utangaç şiiri daha çok Necatigil'i andırır.

Metin sanat okulu mczunuydu vc torna işindc çalışıyordu. Çalışkan, becerikliydi. Ankara'dan bir kızla evlendi. Bir dergide yayınlanan Che Gucvera şiiri yüzünden tutuklandı ve bir süre yattı. Daha sonra pck sevdiği Antalya'ya taşındı. Kaza geçirdi vc şiir yazmaya, kitaplarını yayınlamaya devam ctti.

Dostum Metin, yumuşak şiirine karşılık, tezcanlı, yerinde duramıyan biridir. Kaza geçirip ayağının birini yitirdikten sonra nasıl yapar, merak cderim. 17-18 yıldır ki görüşemedik (Bu satırları yazdığımda yıl 1996'dır). Politikanın yoğun tclaşı kaygısı içinde, çoktandır birbirimize mektup da yazmaz olduk.

Ankara Hukuk Fakültesi'nde
Ayaktakiler: soldan sağa Sadık Türkan, Metin Demirtaş, Yusuf, Kemal Burkay;
oturanlardan soldaki: Gültekin K. Suvarlı

Okuduğumuz edebiyat dergileri, o dönemin başlıca dergileri olan Varlık, Yeditepe, Türk Dili ve Dost'tu. Sevdiğimiz ozanlar arasında Orhan Veli, Dağlarca, Necatigil, Cahit Külebi, Atilla İlhan vardı. Nazım'ın ününü duymuş, ama şiirlerinden habersizdik. Ahmed Arif'in şiirleri de henüz yayınlanmamıştı. Şiirde "İkinci Yeni" diye nitelenen akımın boy verdiği yıllardı. Turgut Uyar'ı Edip Cansever'i, Cemal Süreya'yı, İlhan Berk'i okurduk. Öyküde Sait Faik'e, Romen yazar Panait Istrati'ye, Anton Çehof'a düşkündük.

Sanırım 1959'du, Yeditepe Dergisi'nde, genç şairler köşesinde ilk şiirim yayınlandı. Benim için büyük mutluluktu. Anahtar adlı dergide ilk hikayem yayınlandı. Şiiri hatırlamıyorum, hikayenin konusunu ise hayal meyal..

Dar bir sol çevremiz vardı. Ben, Sadık, Gültekin, Metin ve iki-üç arkadaş daha. Sosyalizm konusundaki bilgilerimiz ders ve edebiyat kitaplarındandı. Tek başına sosyalizmi ele alan bir tek kitap bile okumamıştık. O yıllar bu tür eserler yasaktı, tehlikeliydi ve bulunmazdı; bizim, onların varlığından bile haberimiz yoktu. Dergilerse yalnızca, bu tür konuları tartışmaktan uzak duran edebiyat dergileriydi. Herhangi bir gizli örgüt üyesi de tanımamıştık. Yurtta, okulda bu tür konular konuşulmazdı..

Ama kendi aramızda din ve sosyalizm konusunda rahat konuşurduk. Bu konuları güvendiğimiz, arkadaş ve dost olduğumuz insanlara da açardık. Bir keresinde, yoksul çocukluğunu çobanlıkla geçirmiş, o da benim gibi öğretmenlik sonrası lise bitirmelerini vererek hukuk fakültesine kaydolmuş bir öğrenci, tanıdık bir arkadaşa şöyle demişti: "Kemal çok iyi bir insan, ne yazık ki komünist!" Bu övgüyü ve yergiyi daha sonraları da birçok kez duydum. Cevabım ise, herkeresinde şu olmuştu: "Bilmiyorlar ki komünist olduğum için iyi bir insanım!"

Yeniden Isınan Kürt Sorunu ve 49'lar Olayı

Yakın arkadaşlarımın çoğu Türktü. Onlar Kürt olduğumu bilir, bunu doğal sayar, "hayır, sen Kürt değil, Türksün!" gibi saçma iddialarda bulunmazlardı. Daha çok yakın arkadaşlığımız nedeniyle, hemen hepsinde Kürtlere karşı bir sempati vardı. Öte yandan, toplum genel olarak Kürtler konusunda bilgisizdi ve herkes onlarla ilgili olarak böyle toleranslı değildi. Kürt adı bile horlanma ve küçümseme konusu oluyordu.

Bir keresinde, Koçhisar kasabasında bir berber dükkanında birisinin anlattıklarına tanık oldum. Adam Kürdistan'da, Bitlis yöresinde askerlik yapmıştı ve ballandıra ballandıra, Kürtlerin kapısını çalıp şapkayı asınca nasıl erkeklerin evi terk ettiklerini ve kadınlarla serbestçe yattıklarını anlatıyordu. Dayanamadım ve adama, "yalan söylüyorsun!" dedim. Adam şaşırdı: "Sen öyle olmadığını ne biliyorsun?" dedi. "Biliyorum, çünkü o yörede, Kürtlerin arasında iki yıl öğretmenlik yaptım. Kürtler kadınlarına yan bakanı öldürürler" dedim. Adam suspus oldu, başka birşey demedi.

Bir keresinde de Tarım Bakanlığı'ndaki işyerimde, memur arkadaşlar arasındaki bir sohbet sırasında, bir vesileyle Kürt olduğumu söyledim. Bunu söylememle oradaki yaşlıca bir bayanın ağzından "estağfurullah Kemal Bey!" sözünün çıkması bir oldu. Bu kez Kürt olduğumu bir kez daha vurguladım ve İngiliz ya da Fransız olmak ne kadar doğalsa Kürt olmanın da o kadar doğal olduğunu söyledim, bunda ayıplanacak ya da utanılacak birşey olmadığını anlatmaya çalıştım..

Fakülte ve yurt öğrenci derneği seçimleri daha çok bölgesel renklere bürünürdü. Bakarsınız Adanalılar Karslılarla çekişirdi. Bazı durumlarda işe biraz Kürtlük kokusu da karışırdı. Böyle seçim zamanları öğrenciler bakanlıklardan, çalıştıkları yerlerden sandık başına taşınırdı. Bu hemşehrilik gayreti bana tuhaf görünürdü. Bir keresinde gidip oyumu kullanmadığım için hemşehriler tarafından kınanmıştım!

Öğrenciler arasındaki kavgalar da yine daha çok bölgesel renklere bürünürdü. Şu yöreden olanlarla bu yöreden olanlar gruplaşır, kavgalar bazan tehlikeli ölçüler alırdı. Lumpen ve kabadayı kişiler bu kavgalarda öne çıkardı. O dönemde henüz ne sağ-sol kavgası vardı, ne de etnik kökenli kavgalar.

Ancak Kürt sorunu tam da bu yıllarda, uzun süren sessizlik döneminden sonra uç vermeye başladı.

Bu konuda ilgimi çeken ilk önemli gelişme, 14 Temmuz 1958'de patlak veren Irak devrimi ve onu izleyen olaylardı. Irak'ta ordu Haşimi krallığını ve Nuri Sait hükümetini devirmiş, cumhuriyet ilan etmişti. Cumhurbaşkanlığına Abdülkerim Kasım geldi. Bu değişimin ardından Irak Kürdistanı Demokrat Partisi'nin sürgündeki lideri Molla Mustafa Barzani, yakın çevresiyle birlikte Sovyetler'den Irak'a döndü ve coşkulu törenlerle, bir kahraman gibi karşılandı. Irak Anayasası değiştirildi ve Irak'ın başlıca iki ulustan, Araplardan ve Kürtlerden oluştuğu belirtildi. KDP legale çıktı. KDP'nin yayın organı günlük Xebat (Emek) gazetesi Bağdat'ta serbestçe yayınlanmaya başladı.

Kendisi bir Cumhuriyet olan ve yıllar önce padişahlık rejimine son vermekle övünen Türkiye, Irak'ta monarşik rejime son veren bu gelişmeleri büyük bir endişeyle karşıladı. O yıllarda, Türkiye, Irak ve İran arasında, İngiltere'nin de içinde yer aldığı Bağdat Paktı vardı. Bu pakt, bölgede statükoyu korumaya, özellikle de Kürt hareketini ortaklaşa bastırmaya yönelikti. Türk birlikleri Irak sınırına yığıldılar. Ancak Sovyetler'in bir ultimatomu, Türkiye'yi bir maceraya girişmekten alıkoydu.

Türk basınına yansıyan bu gelişmeleri ilgiyle izliyordum. Irak ve Güney Kürdistan'daki gelişmeler, Türkiye parçasındaki Kürt aydınlarını da etkilemekte gecikmedi.

Diyarbakır'da yayınlanan "İleri Yurt" gazetesinin 31 Ağustos 1958 tarihli

sayısında yayınlanan bir Kürtçe halk türküsü büyük gürültülere neden oldu. Musa Anter'in bir yazısında verilen bu türkü, bir köylü kızının ağzından kımıl haşeresinin verdiği zararları anlatıyordu. O yıllarda, gerçekten de kımıl bölgeyi kasıp kavuruyordu. Türkünün politik bir içeriği yoktu. Ama salt Kürtçe yazılmış olması yetti. Başta İstanbul basını, günlük gazeteler kıyameti kopardılar. "Burası Türkiye'dir, nasıl olur da bu ülkenin bir gazetesinde Kürtçe yazılır?!" dediler, savcıları, valileri, hükümeti göreve çağırdılar...

Bu tepki polemiklere yol açtı. Musa Anter cevap verdi. Ayrıca, Ödemiş'te çıkan Cephe Ödemiş diye bir gazete, büyük basının korosundan farklı olarak, "Genelevlerine kadar *welcome* yazılı bu ülkede" bir Kürtçe türkünün neden bu kadar yadırgandığını sordu.

1959 yılında Musul'da, bir bölüm Türkmen'in de katıldığı bir gerici ayaklanma patlak verdi ve Bağdat hükümeti, Kürtlerin desteğiyle bunu bastırdı. Bu olay Türkiye'de tepkilere neden oldu. CHP'nin Niğde milletvekili Asım Eren, TBMM'ye bir önerge vererek, bundan dolayı Kürtleri suçladı ve hükümetin "mukabelei bilmisilde" (karşılıkta) bulunup bulunmayacağını sordu. Bu önerge Kürt aydınları arasında tepkilere yol açtı.

Bir gün Akşam Gazetesi'nin manşetinde şunu okudum:

"105 üniversiteli genç Kürtlük iddiasında bulundu!"

Bu gençler, Asım Eren'e ve CHP grup başkanlığına, bu önerge nedeniyle protesto telgrafı çekmişlerdi. Gazetede okuduğum bu haber bana heyecan verdi.

O yıllarda, Diyarbakır'da, İstanbul ve Ankara'da, aydınlardan, üniversiteli gençlerden oluşan küçük Kürt grupları oluşmuştu ve Kürt kimliği konusunda bende uyanan ilgi ve sempatiye rağmen, bunlarla henüz bir ilişkim yoktu. Bu gruplar bir arayış içindeydiler. Sözkonusu tepkilerle varlıkları duyulmaya başladı ve bu kadarı Türk devletini harekete geçirmeye yetti. Kürtler ileri gitmişlerdi!

17 Aralık 1959 günü çeşitli kentlerde girişilen bir operasyonla 49 Kürt aydını ve üniversite öğrencisi gözaltına alındı. Bunlardan 40'ı tutuklanarak İstanbul Harbiye'deki karanlık, rutubetli, soğuk hücrelere kondular ve orada bir sorgu suale tabi tutulmadan aylarca kaldılar. Harbiye'deki hücre sayısı 40 olduğu için ancak bu kadar kişiye yetmişti; bu nedenle ötekiler tutuksuz yargılandılar! Bu olay, Kürt ulusal hareketinin tarihine, "49'lar olayı" diye geçti.

Sonradan, mahkeme dosyalarına yansıyan gizli raporlardan anlaşıldı ki, daha ilk kımıldanmalarla birlikte, hükümet ve polis Kürtlere yönelik bir operasyon hazırlığına başlamıştı. Rejim, bir yandan Kürtlerin arasına ajan ve provokatörler sızdırırken, diğer yandan, bu operasyonu Batılı dostları-

na, özellikle de ABD'ye, "bir komünist komplosunu bastırma" olarak gösterip yardım koparmayı amaçlamıştı.

Olay beni çok heyecanlandırdı. Duyar duymaz yurdun kantinine koştum. Tanıdığım, hatta bir parça da yurtsever duygular taşıdığını sandığım Kürt arkadaşları buldum. Onlarla bu olayı konuşmak, heyecanımı paylaşmak istedim. Ama çoğu soğuk davrandı, hatta tepki gösterdiler; böylesine "tehlikeli" görüş ve çabalara karşı olduklarını söylediler. Onlara göre bir Kürt sorunu yoktu. Şaşırdım. Bazıları daha önce böyle demiyorlardı. Besbelli korkmuş ve sinmişlerdi..

Bu olay bende ise, tam tersine kamçı etkisi yaptı.

Bu tutuklamanın ardından bir günlük gazetede (sanırım Akşam'dı) "Tehlike Çanları" başlıklı ve Avni Doğan imzalı bir yazı dizisi başladı. Avni Doğan geçmişte Diyarbakır'da Umumi Müfettişlik yapmıştı ve Kürt sorunuyla ilgili geniş bilgi ve tecrübesi olan biriydi. Bu yazıları yazdığı dönemde ise CHP'nin önde gelen yöneticilerindendi (sanırım genel sekreter yardımcısıydı).

Kürt kımıldanmalarını bir tehlike çanı olarak niteleyen Doğan, bu yazı dizisinde geçmişteki Kürt ayaklanmalarından söz ediyor ve Ehmedê Hanî'den, onun ulusal duyguları işleyen ünlü Mem û Zin destanından söz ediyordu. Umumi Müfettişliği sırasında bu eseri Kürtçeden Türkçeye çevirtmişti ve gazetede destanın, ulusal duyguları işleyen bir parçasını da vermekteydi.

Yazı dizisini ilgiyle izledim ve destanın bu parçasını coşkuyla okudum, ezberledim. Daha sonra onu çalıştığım yerde daktilo ile çoğaltarak tanıdığım Kürt arkadaşlara verdim. Bu benim, bir bakıma dağıttığım ilk bildiri idi! Aklımda kaldığı kadarıyla bir bölümü şöyleydi:

Rum[1] ve Acem bize muzaffer olmuş,
Bu ne kadar utanılacak bir ayıptır;
Eğer aramızda birliğimiz ve beraberliğimiz olsaydı,
Rum da, Arap ve Acem de bize uşak olurlardı;
Eğer bizden de bir padişah çıksaydı
Artık kılıcımız işler,
Kalemimizin kadri bilinir,
Derdimize ilaç, ilmimize revaç verilirdi;
Başımızda Rum, harebelerimizde pum[2] hüküm sürmezdi;
Bizler yarı vahşi ve mahkum
Türk ve Tacik'e esir olmazdık.

---

(1) Rum (Rom), Osmanlı anlamında kullanılmıştır. Kürtler, Osmanlıyı Bizans'ın mirasçısı sayar ve "Roma Reş" (Kara Rom, ya da zalim Rom) diye adlandırırlar.
(2) Pum (pom), baykuşun Kürtçe karşılığıdır.

Bunun etkisiyle, Ehmedê Hani'yc seslenen, duygu ve düşüncelerimi dile getiren uzunca bir şiir de yazmıştım. Şiir kayboldu ve ezberimde ancak üç-dört mısra kaldı:

Kılıçlar başkası için işler
Kalemler başkasının destanını yazar
Ve sanki parlar parlar söner
Uzak ülkelerde bir yıldız...

27 Mayıs "Devrimi"

1957 seçimlerini Demokrat Parti kazanmıştı, ama CHP de parlamentodaki gücünü arttırmıştı. DP muhalefete karşı hırçındı. İsmet Paşa bazı gezilerinde saldırıya uğradı. Bazı muhalif gazeteciler tutuklandı ve muhalefete karşı bir soruşturma komisyonu kuruldu. Ordu içinde kımıldamalar vardı, 1959'da 9 subay tutuklandı.

CHP kamuoyunu kendinden yana çekmek için çeşitli çabalar içindeydi ve bir yandan "tehlike çanları"nı çalarken, diğer yandan Kürtlere göz kırpmayı da ihmal etmiyordu. Bir gün, CHP genel merkezinde Kürtlerle ilgili bir toplantı olduğunu duyduk. Bir grup arkadaş, CHP'nin Kızılay'daki genel merkez binasına gittik. Konuşmacı Avni Doğan'dı. Kürtlerin tarihiyle ilgili konuştu, Urartulara kadar gitti, iki halkın kardeşliğinden söz etti, Demokrat Parti'nin izlediği baskı politikasını eleştirdi ve kendileri iktidara gelirlerse bu sorunu masa başında konuşarak, diyalog yoluyla çözeceklerini söyledi. Konuşması o döneme ve koşullara göre oldukça cesur ve olumluydu.

Derken, DP'ye karşı öğrenci eylemleri patlak verdi. İstanbul Üniversitesi'ndeki eylemler sırasında Turan Emeksiz adlı öğrenci Beyazıt'ta polis tarafından vurularak öldürüldü. Bu olay öğrenci eylemlerini kızıştırdı ve olaylar Ankara'ya sıçradı. Ankara Hukuk, Siyasal, Dil Tarih Coğrafya fakülteleri bu eylemlerde başı çekenlerdi. Hükümet öğrenci gösterilerini dağıtmak için atlı polis kullandı, yer yer havaya ateş açtı.

Fısıltı gazetesi çok abartılı haberler yaydı. Sözde Dil Tarih'in taranması sırasında onlarca öğrenci ölmüştü, kıyma makinalarından söz ediliyordu! Eylemler Kızılay'a sıçradı. Ben de, bazan işyerimden ayrılarak bu eylemlerin kimisine katıldım.

Öğrencilerin bu gösterilerde söyledikleri başlıca marş, "Plevne Kahramanı" Osman Paşa Marşı'ydı. Onu sözle söylemek polis saldırısına yol açınca ıslıkla söylenir oldu..

Ve ardından, taraftarlarınca "devrim" diye adlandırılan 27 Mayıs darbesi geldi.

Ordu iktidara el koyunca meydan tümüyle muhalefete kaldı. DP iktidarının devrilişi üç gün süreyle, bir bayram havasıyla ve coşkulu gösterilerle kutlandı. İşin garibi, o güne kadar iktidardan yana olan birçokları da bir

çırpıda tavır değiştirmişlerdi. Böylelerinin öğrenci gösterilerinin en önünde yürüyüp slogan attıklarını görünce pek şaşırdım.

O günlerde biz öğrenciler için en moda gösterilerden biri, Hukuk ve Siyasal Bilgiler fakültelerinden başlayarak Sıhhiye'ye doğru yapılan yürüyüşlerdi. Başlıca slogan ise "Ya ya ya, şa şa şa, İsmet Paşa çok yaşa!" idi.. O dönemde ne gündemde sosyalizm, ne emperyalizm, ne de bunlara ilişkin sloganlar vardı. Bir keresinde, yürüyüş kolumuz Sıhhiye'de, Amerikalılara ait Tuslog'un önünden geçerken 27-28 yaşlarındaki kart bir öğrenci, "kahrolsun emperyalizm!" diye haykırdı. Bu da ne demek oluyor anlamında herkes garipsedi, çokları da güldü. Zaten yurtta, öğrenci toplantılarında olur olmaz kalkıp konuşan sözkonusu öğrenciyi biraz alaya alır ve kaçık sayardık. Bu nedenle, bu "manasız" sloganı da onun garipliğine verdik!.. Belki de aramızda, o dönemde emperyalizmin ne olduğunu duyan ve bilen ender kişilerden biriydi!

Kore savaşı 50'li yıllarda yaşandı. Vietnam Savaşı devam ediyordu. Sözkonusu yıllar Küba'da Kastro'nun önderliğinde verilen devrimci savaşın en hızlı dönemiydi; tam da 1960'ta Batista diktatörlüğü yıkıldı. Ama tüm bu devrimci savaşlar, Türkiye kamuoyuna haber olarak geçseler bile, düşünce ve ifade özgürlüğünün önündeki engeller, setler nedeniyle, onların ne olup olmadığı tartışılamıyordu. En politize gençlik kesimleri bile henüz dünyamızdaki emperyalizm olgusundan habersizdi. Bu setler ancak 27 Mayıs sonrası oluşan yeni ortamda, TİP'in, Sosyalist Kültür Derneği'nin kuruluşunun ve YÖN, ANT gibi sol dergilerin çıkışının ardından yıkılabildi ve Türkiye kamuoyu adeta dünyayı keşfetti..

1960 aynı zamanda ilk kez bir insanın uzaya gönderiliş yılı oldu. Bu Sovyet Kozmonotu Gagarin'di ve bu adım sosyalizmin ve SSCB'nin prestiji bakımından büyük bir olaydı.

Avni Doğan'ın Evinde

Darbeden sonra, DP'nin önde gelenleri tutuklanıp Yassıada'ya gönderilirken cezaevlerinde bulunan az sayıdaki politik tutuklular da bırakıldılar. Ama Kürtler bırakılmadı. Avni Doğan'ın anlattıklarını hatırladık ve bu konuyu kendisiyle konuşmak istedik. Bir grup arkadaş, kendisinden randevu alarak Kızılay'a yakın bir sokaktaki evine gittik. 15-20 kişi kadar vardık ve hepimiz üniversite öğrencisi idik. Doğan, dört kişilik bir heyeti kabul etti. Heyette ben, Mardin'li Abdullah Timur ve Dersim yöresinden Sinan[1] vardı.

Avni Doğan bizi evinin geniş salonuna aldı. Söze Abdullah Timur başladı.

---

(1) Sinan, siyasalda okuyan bir arkadaşımdı. Pülümür ve çevresinde büyük topraklara sahip ünlü Şah Hüseyin Bey ailesindendi. Bu ailenin genel tutumunun aksine, Sinan iyi bir yurtseverdi. Kaymakam olduktan sonra da tavrı değişmedi.

Fakültedc kabadayılığı ilc tanınmış olan ve öğrenci derncği başkanlığı da yapan Timur, içcrdeki "doğulu" tutukluları hatırlatarak, yalvarırcasına, bunların suçsuz olduklarını vc salıvcrilmcsi için CHP'den ilgi beklediğimizi söyledi. Avni Doğan uzun uzun konuştu, lafı götürüp gctirdi, gazeteci Nimet Arzık'a çattı, onun Kürt sorununda kcndisini tongaya düşürmek istediğini anlattı. Kürtlcrin zaten birşcy istcmediğini söyledi. İsviçre'de yanyana kardeşçe vc uygarca yaşayan halkları örnek vcrdi. Lafın burasında ben dayanamadım:

"Ama cfendim," dedim, "İsviçrc'de kantonlar var, hcrkes kendi dilini özgürce kullanıyor.."

Vay sen misin bunu diyen! Avni Doğan hemen scsini yükscltti vc tehditler savurmaya başladı. "Biz gerekirse başka türlü yaparız!" dcdi. Artık bu havada söylenccek söz kalmamıştı. Adam zaten bize ycniden konuşmak için fırsat da vcrmedi. Dışarı çıktığımızda Abdullah Timur bana adeta saldırarak:

"Yahu kardeşim," dedi, "o söylcnecek söz müydü?!. Biz adama içerdckilerle ilgili rica etmeye gitmişiz. Kantonu mantonu, dili mili neden karıştırırsın!."

Avni Doğan'ın tavrı, Türk politikacıların eski yöntemidir ve daha sonra da devam edip gcldi. Onlar iktidar öncesi başka, sonrası başkadırlar. Onlar "karakolda doğru söyler, mahkemede şaşar"lar. Onların lafına güvenilmez.

Kürtlcr *"Rom bêbext e!"* dcrler: "Osmanlı kalleştir!"

49'lar 1961 yılında Ankara'ya getirildiler ve duruşmaları orada başladı. Bcn o sırada Ankara Piyadc Yedek Subay Okulu'ndaydım. Bir duruşmalarına sivil kıyafetle izleyici olarak katıldım. Bir süre sonra tahliye edildiler. Ama dava yıllarca sürdü.

Darbeden sonra iktidar, darbeci subaylardan oluşan Milli Birlik Komitesi'nin eline geçti. Komitenin başında Orgcneral Cemal Gürsel vardı. Komitenin diğer bir etkili kişisiyse Albay Türkeş'ti.

Askeri yönetim, yalnızca 49'ları bırakmamakla kalmadı. O, Kürtlere karşı DP hükümetinden daha açık ve sistemli düşmanca bir tutum içindeydi. Darbeden hemen sonra, çeşitli illerden 55 kadar Kürt tutuklanarak Sivas kampına gönderildi. Bunlar feodal olmakla suçlandılar vc bu eylem de devrimci, anti-feodal bir cylem gibi sunulmak istendi. Basında bunlara karşı kampanya açıldı. Gerçekte bu kişiler Kürt illerindeki önde gelen DP yandaşlarıydı ve bazıları geçmişte Kürt ayaklanmalarına katılmış ailelerden geliyorlardı. İçlerinde aşiret reisi, ağa ve şeyhlerin yanısıra, Faik Bucak gibi aydınlar da vardı.

Geçmişte de Kürtlere karşı sindirme operasyonları ve kanlı kıyımlar, çoğu kez feodalizmle mücadele vc reformlar adına yapılmış gibi gösterilmişti.. Bu gelenek, 27 Mayıs 1960 sonrasında da sürdürüldü.

Yeni anayasa, eski rejime karşı muhalefet eden Muammer Aksoy, Mümtaz Soysal gibi bilim adamlarına hazırlatıldı. Bu nedenle, 1961 Anayasasında, temel hak ve özgürlüklerin sınırı bir hayli genişletildi. Ancak bu anayasa, özellikle de Kürtler bakımından eski bent ve duvarları korumuştu. Hatta, dibace denen gerekçeler bölümü, ırkçı, şoven bir Türkçülük anlayışıyla kaleme alınmıştı. Böyle olmasında, Milli Birlik Komitesi'nin etkisi büyüktü.

MBK'nın İlginç Bir Girişimi

Darbeden bir süre sonra, Cunta, Kürtlere karşı mevcut istihbarat örgütlerinin yanısıra, yeni bir istihbarat ve propaganda örgütü oluşturmaya çalıştı ve bunun için öğretmenleri kullandı. Çoğu Kürdistan'dan olmak üzere, kendi bölgelerinde başarılı olmuş, takdirname almış yüz dolayında öğretmen, bir gizli emirle, aynı anda, polis tarafından bulundukları yerlerden alınıp Ankara'ya götürüldüler. Bunlarla bizzat Milli Birlik Komitesi'nden subaylar konuştular. "Kutsal ve önemli bir görev için" çağrıldıkları söylendi. Önce bir kurstan geçecekler, daha sonra Kürt köylerine dağıtılacaklar ve orada önce iyi Kürtçe öğreneceklerdi. Daha sonra başka bölgelere verilecekler ve Kürtlerden biri gibi görünerek, onların Türk olduklarını propaganda edeceklerdi. Ayrıca, Kürtler arasında, Türk devletine karşı olumsuz düşünceler taşıyanları ve bu türden "sakıncalı" çabalar içinde olanları gizli kanallardan rapor edeceklerdi, yani muhbirlik yapacaklardı. İçlerinde eğer bu görevi almak istemeyen varsa daha baştan söylemeliydi; yoksa görev üstlendikten sonra vazgeçmek olmazdı. Bundan hiç kimseye söz edilmeyecekti. İki kişi bu görevi kabul etmemişti. Bunlardan biri, bizim komşu köyden, ilkokul arkadaşım Hasan Gündoğan'dı ve dönüşünde bu olayı bir sır gibi bana anlattı.

Daha sonra, devlet başkanlığını da üstlenen Orgeneral Gürsel, bir vesileyle Kürtlere tehditler savurmuş, "Dağlı Türkler rahat dursunlar, yoksa memleketlerini bombalar, taş üstünde taş bırakmayız!" demişti. Oysa o dönemde böylesine sert demeçler vermeyi gerektirecek bir Kürt direnişi veya kaynaşması yoktu. Belki Güney Kürdistan'daki gelişmeler onları telaşlandırıyordu. Ama Kürtlerin en durgun ve sessiz oldukları zamanlarda bile Türk devleti onlardan kuşkulanmakta, onları bir düşman gibi görmekte ve her zaman birşeyler yapma gereğini duymakta idi.

Milli Birlik Komitesi içinde Türkeş'in başını çektiği bir grup subay, Kürtlere karşı daha da sert tedbirler alınmasından yanaydı. Neyse ki, "Ondörtler" diye nitelenen bu grup, cuntanın kendi içindeki iktidar kavgasının bir ürünü olarak bir süre sonra tasfiye edildi.

Nisan 1996 - Stokholm

ELAZIĞ'DA KAYMAKAMLIK STAJI

Varlık Dergisi'nde İlk Şiirim, İlk Roman Çalışmam

O yıl (1960) fakülteyi bitirdim. İsteğim avukatlık yapmaktı. Ancak hem bir yıllık staj dönemi, hem de yazıhane açmak için param yoktu. Ne yapacağımı düşünürken kaymakamlık stajı için başvuran bir arkadaşım bana da aynı şeyi tavsiye etti. Böylece yaz dönemi boşta kalmıyacak, kışa doğru ise askere gidecektim. Askerlik sonrası allah kerimdi!

Kaymakamlık stajı için başvurdum ve tayinimi Elazığ ili emrine yaptırdım. Valilik'te maiyet memurluğu görevine başladım.

Çocukları büyüyüp sağa sola dağılmış bir yaşlı kadının yanında, eski tip bir Elazığ evinde bir oda kiraladım. Yaşlı kadının evinde hala elektrik yoktu; gerek duymamıştı ve gaz lambasıyla idare ediyordu. Ama benim için evine elektrik hattı çektirdi.

Ayrıca, askere gidinceye kadar birkaç aylığına, Elazığ ortaokulunda ücret karşılığı matematik ve Türkçe dersleri verdim. Bu da bütçeme küçük bir katkı oldu.

Elazığ'da hemşehrilerim, tanıdıklarım çoktu. Kısa sürede bir dizi yeni arkadaş da edindim. Bazan akşamları ve tatil günleri öğretmenler lokalinde biraraya gelir, sohbet ederdik. Orası kentteki hemen tüm aydınların toplandığı yerdi. Caddenin arazöslerle sulandığı akşam vakitleri kentin anacaddesi boyunca volta atardık. Elazığ o zaman, nüfusu 50-60 bin dolayında küçük bir kentti.

O günlerde Varlık Dergisi'nde yayınlanan bir şiirim bana güven kazandırdı. Varlık daha sonra da şiirlerime yer verdi. Bir roman çalışmasına başladım. Aynı zamanda güncc tutuyor, yani günlük anılarımı yazıyordum. Bu anı defterini, daha sonraki yıllara ait bir-iki defterle birlikte sonradan yok ettim.

"Bir Ajanın Elini Sıkmam.."

O dönemde, bizim çevreden kaymakamlık gibi bir mesleğe giren hemen hemen yoktu. Bunun bir nedeni, Kürtler arasında okuyan insan sayısının

azlığıysa, diğer bir nedeni de devletin Kürtlere karşı politikasıydı. Devlet Kürtleri yönetim aygıtından uzak tutuyordu. Kürt ayaklanmalarının üzerinden birhayli zaman geçtikten sonra ortam belki biraz yumuşamıştı; ama eleyici mekanizma işlemeye devam ediyordu ve nitekim benim için de işleyecekti.

Görevim Kürt ve hemşehri çevresinde ilgi ve saygı uyandırıyordu. O dönemde üniversite bitirenler, avukatlar, doktorlar, mühendisler genellikle ağa, bey gibi soylu ve çevrelerinde iyi tanınan zengin ailelerden idiler. Bu nedenle, yeni tanıştığım ve nereli olduğumu öğrenen insanlar bana da genellikle sorarlardı: "Kimlerdensin?"

Bu soruya cevap vermek canımı sıkardı: "Bir bey ya da ağa ailesinden gelmiyorum; babam yoksul bir köylüdür, tanımazsınız!" derdim genellikle. Bir keresinde yine böylesi bir konuşma sırasında, Lise Müdürü Vahap Bey söze karışıp şöyle dedi:

"Napolyon'a hangi soylu aileden geldiğini sormuşlar: 'Soyluluğum benimle başlar!' demiş. Kemal'inki de öyle.."

Bir gün, üç-beş tanıdık, memurlar lokalinden çıkarken, oraya girmekte olan bir grupla karşılaştık. Yanımdakilerden biri, yeni gelenler arasında uzun boylu, yaşlıca birine beni göstererek: "Ali Bey" dedi, "işte sözünü ettiğimiz Kemal Burkay bu genç..." Sonra bana dönerek adamı tanıştırdı: "Ali Yıldırım Bey..."

Adam, "Oo, merhaba Kemal!.." diyerek elini uzattı; ancak ben, hiç duraksamadan yürüyüp geçtim, adamın eli öylece boşlukta kaldı. Daha sonra yanımdakiler, "Niye öyle yaptın, adamı neden öyle mahçup ettin?." diye sordular. "Bir ajanın elini sıkmam!" dedim.

Evet, sözkonusu kişiyi çocukluğumda tanımıştım. Ali Yıldırım bizim oralıydı, Mohundu'dandı. Yörede iyi tanınan biriydi. Mohundu'da okuduğum yıl, 23 Nisan bayramında kürsüye çıkarak nutuk atmıştı. Babamla tanışırlardı. Yine çocukluğumda, babamla birlikte bir keresinde evlerine konuk olmuştuk.

Ama aradan birhayli zaman geçmişti ve eğer tanıştırmasalardı, ne o beni tanıyabilirdi ne de ben onu. Bu arada Ali Yıldırım'la ilgili bazı bilgiler edinmiştim. O, devletin adamıydı. Şeyh Sait ayaklanması sırasında ajan olarak cezaevine sokulmuş ve tutuklulardan edindiği bilgileri savcılığa iletmişti. Daha sonra da bu tutumunu hep sürdürmüştü. İşin garibi, kendisi bundan utanç duymadığı gibi, çevresi de doğal karşılıyordu.. Ama ben, böyle birinin elini sıkmayı utanç verici buldum.

Ali Yıldırım o yıllarda Karakoçan'da dava vekilliği yapıyordu. 12 Mart döneminde (1971'de) ihbar ettiği kişiler tarafından sokak ortasında dövülmüş ve kaburgaları kırılmıştı. Bu yüzden Elazığ'da hastahaneye kaldırmışlardı. Tam da o günlerde yine Elazığ'daydım. Bizim o yöreden

bazı öğretmenler, hastahaneye onu ziyarete gidiyorlardı. "Bir ajanı ziyaret etmeniz doğru mu?" dedim. Ama onlar aldırmadılar. "Bizim adamımızdır," dediler. Bu insanlar hala ulusal bilinçten yoksundular ve onlar için aşiret bağları ulusal duygulardan önde geliyordu...

Abdullah Öcalan'ın, 1980 öncesi evlendiği Kesire Yıldırım işte bu Ali Yıldırım'ın kızıdır. PKK'cılar birçok yurtseveri ya da sıradan insanı ajan diye öldürdüler. Ama yılların bu herkesçe bilinen ajanı Ali Yıldırım, Kesire'nin babası ve Apo'nun kayın pederi, yıllar sonra kendi kaderiyle öldü. Bu evlilik ve aileden bir ajana karşı bu tolerans çok ilginç değil mi?.

Apê Selim'le İlginç Tanışmam

Mustafa Budak'ı (daha sonra, Parti'deki kod adıyla Apê Selim) ve Piltan Erdoğan'ı bu dönemde tanıdım. Elazığ Lisesi'ni yeni bitirdikleri yıldı. Bir işleri için Lise'ye gitmişler orada müdür yardımcısı bir öğretmenle tartışmışlar ve Mustafa, öğretmene yumruk atmıştı. Bu nedenle savcılık Mustafa hakkında tutuklama kararı çıkartmıştı ve saklanıyordu. Kentten ayrılmak istiyordu ve lise bitirme belgesine ihtiyacı vardı.

Tanıdıklarım yardımcı olmamı istediler. İşin ilginci, Mustafa'nın yumrukladığı sözkonusu öğretmen, Akçadağ'dan edebiyat öğretmenim Mehmet Gülay'dı. Kendisini ziyarete gittim ve durumu anlattım. Mehmet hoca anlayışlı davrandı ve hatırımı kırmadı. Bitirme belgesini kendi eliyle verdi. Daha sonra savcılığa da uğrayıp başsavcıyla konuştum ve bu gençlere karşı biraz daha hoşgörülü davranmalarını istedim. Ne var ki, eşi lisede öğretmen olan savcı yardımcısı bu işten rahatsız oldu ve adliyeyi etki altında bırakmaya çalıştığımı ileri sürerek hakkımda soruşturma açmak istedi. Başsavcı da bu konuda beni nazikçe uyararak, yani bir tür gözdağı vererek mesleyi kapadı..

Mustafa belgeyi alıp kentten ayrıldı. Daha sonra Adana'da bir çırçır fabrikasında bir süre çalıştığını duydum. Daha sonra ise, fark derslerini vererek öğretmen oldu.

Bir Evlilik Girişimi

1960 Ekiminde yapılan genel nüfus sayımında denetçiydim ve bu sayım sırasında bir öğretmen kızla tanıştım. Birbirimizden hoşlandık.

Ben o zamanlar evlenmeyi hiç mi hiç düşünmüyor, evliliği düşünce ve tasarılarımın önünde bir ayakbağı olarak görüyordum. Evlenmek, çocuk yapmak, bir kadına ve bir "aile yuvasına" bağlanmak bana olmayacak birşey gibi gelirdi. Bu sıradan, amaçsız, düşsüz ve serüvensiz yaşantıdan ürkerdim.

Ona daha baştan evlenmeyi düşünmediğimi, yalnızca arkadaş olabileceğimizi söyledim. Bu tavrımı dürüstçe buldu ve evet dedi. Bunu beklememiştim, tavrı beni etkiledi. İlişkimiz bu gelenekçi, küçük çevrede olabileceği kadarı ile pek sınırlıydı. Bazan telefonlaşıyorduk, bazan da mektup yazıyorduk. Bir kez okula ziyaretine gittim. Arasıra caddede karşılaştık, ayak üstü hal hatır sorup ayrıldık...

Ve evlilikten o kadar ürken ben, kendimle bir süre hesaplaştıktan sonra ona evlenme teklif ettim. Bu konuyu konuşmak için okuluna gittim.

Daha sonraki günlerde dostum Ali Rıza Erenler ve hanımıyla birlikte ailesini ziyarete gittik. Çok sevinçliydi. Ne yazık ki sevinci çok sürmedi.

Bundan birkaç gün sonraydı. Paydos saatinde bir maiyet memuru arkadaşımla birlikte çıktık. Arkadaşım evliydi. "Şuraya uğrayalım, eve bir süpürge alacağım" dedi.. Bu sözle bende şafak attı. Kendi kendime, demek evlilik bu, dedim. Bir sürü ıvır zıvır... Yo, hayır, ben bunu yapamam! Ben zamanımı böyle şeylere veremem!..

Böylece evlenmekten caydım ve bunu kendisine bir mektupla ilettim, gerekçelerimi anlattım.. Ama sonra tekrar görüş değiştirdim. Bu minval üzere, tam üç kez evliliğe evet dedim, hayır dedim!.. Günler hem benim, hem de onun için bir işkenceye dönüştü.

Sonunda sanırım beni anladı. "Sen sorumluluktan kaçıyorsun," dedi. Ailesinin de artık bu evlilikten yana olmadığını söyledi ve ikircikli halimin sürdüğünü görünce ekledi:

"Hele askere bir git gel, sonra düşünürüz.."

Bu karmaşık duygularla Aralık ayında Elazığ'dan ayrıldım. Birkaç gün sonra Ankara'da, altı aylık eğitim dönemi için Piyade Yedek Subay Okulu'ndaydım.

Piyade Yedek Subay Okulu'nda-Ankara

Daha önceki yıllar, orta dereceli okul mezunlarının tümü de askerliklerini yedek subay olarak yapardı. Ama o yıl, ilk kez bizim dönemle birlikte yedek subaylık hakkı yalnızca üniversite ve yüksek okul mezunları ile sınırlandı.

Cumartesi-Pazar dışında, sabah erkenden gece uyku saatine kadar başımızı kaşıyacak zaman yoktu. Sabah cimnastiği, ders, yürüyüş, pratik eğitim tüm günümüzü alıyordu. Akşamları yorgun argın dönüyorduk. Ama akşamları ayrıca ders çalışma saatleri vardı. Bu saatlerde ise, talimnamelerin ve ders notlarının dışında birşey okumak yasaktı. Bir keresinde yastığımın altında bir Varlık dergisi bulundu diye hafta sonu kente çıkmam yasaklanmıştı. Bu nedenle roman, hikaye ve benzer kitapları talimnameler gibi kırmızı kağıtla ciltlemiştim ve bu saatlerde çoğunlukla onları okurdum. Pek disiplinli, ciddi bir öğrenci olan sıra arkadaşım bu işe bozuluyordu.

Askerliğin ilginçliklerine daha bu dönemde tanık olduk. Bir üst

rütbedekinin her şeyi bildiği varsayılır ve onunla tartışılmazdı. 27 Mayıs sonrası yeni bir anayasa hazırlanmıştı (1961 Anayasası). Onunla ilgili olarak bir piyade yüzbaşısı sinema salonunda konferans verdi. Oysa aramızda Anayasa doçentleri vardı.. Derslerimiz arasında bir de askeri ceza hukuku vardı. Bu derse de lise mezunu bir yedek teğmen gelmekteydi. Oysa bölüğümüzün belki üçte biri hukuk mezunuydu.. Bir yarbay da bize, yine ders olarak, komünizmin kötülükleri ve ordu saflarındaki yıkıcılıkla ilgili saçma sapan şeyler anlattı.

Akşamları ve tatil günleri şiir de yazıyordum. Bunların bir bölümü mensur şiir türündendi. O yıllarda yazdığım hemen tüm şiirler gibi, bunları da yayınlamadım; yıllar içinde yitip gittiler. Cumartesi pazarları kente çıkıyor, Sadık'la ve diğer arkadaşlarla buluşuyordum.

Piyade okulunda yeni arkadaşlar, dostlar edindim. Bunlardan biri İzmirliydi. Adını şimdi hatırlamıyorum. O da bir edebiyatseverdi. Akşamları, yemekten sonraki dinlenme saatinde okulun sinema salonuna giderdik. Salon bomboş olurdu. Yalnızca ilerde, köşede, tanımadığımız biri de o saatte hep orda olur ve piyano çalardı. Güzel çalardı. Pencereden gün batışını seyrederdik ve ben şiir okurdum.

O dönemde Kürt sorunu henüz ne kitleler ne de Türk aydınları arasında tartışılan bir konu değildi. Yedek Subay okulunda da biz, iki-üç kadar Kürt arkadaş, fırsat buldukça biraraya gelir ve sohbet ederdik. Bunlardan biri Nazmiyeli Hüseyin Akar'dı.

Bizim bölükte Nevzat diye, Tuncelili bir arkadaş daha vardı. Öğretmendi ve Pertek merkezinde ve bazı çevre köylerde yaşıyan Türk kesimindendi. Batılı arkadaşlar ona "Kürt, Kürt!" diye takılırlardı. O ise, buna bozulur, "yahu ben Kürt değilim, bizim orda Türkler de var" diye derdini anlatmaya çalışırdı; ama dinleyen olmazdı. O huylandıkça üstüne giderlerdi. Sonunda ben de işe karıştım:

"Nevzat haklı. O gerçekten Kürt değil. Bakın, eğer Kürt arıyorsanız ben Kürdüm," dedim.

Ne var ki buna aldıran olmadı. Onlar, Nevzat'ın üstüne gitmekte ısrar ettiler. Sonunda da Nevzat dayanamadı:

"Tamam ulan," dedi, "ben Kürdüm, var mı bir diyeceğiniz! Siz de Rum tohumusunuz!" Ve böylece rahatladı...

Haziran'da altı aylık dönem bitti ve kura çekmeye sıra geldi. Bölük arkadaşlarımızın çoğu, özellikle de İstanbullular bunun telaşındaydılar. Daha çok da Doğu illerini, yani Kürdistan'da herhangi bir yeri çekmekten müthiş endişeliydiler. Akşamları yatmadan önce birbirlerine takılırlardı. Kimisi eşkiyalardan söz açardı. Kimisi "Hakkari'deki ayılar"la birbirini ürkütürdü.. Çoğu Kürdistan'ı görmemişti. Orada "yabani kılıklı, vahşi, dil bilmez Kürtler" yaşardı... Oralar dağdı, kıştı, kardı...

Yedek subay okulunda - 1961

Ben ve İzmirli arkadaşım buna tepki gösterir ve onları ayıplardık. İkimiz de, neresi olursa olsun, kitaplarımızı alır, gönül hoşluğuyla gideriz, diyorduk.

Derken kura çekme günü geldi. İstanbul'u, İzmir'i, benzer kıyı kentlerini çekenler sevinç çığlıkları atıyordu. Doğu illerini çekenler ise kedere, yasa bürünüyordu. Bana sıra geldi, başkalarının ödünü koparacak bir yeri, sert kışıyla ünlü Erzurum'u çektim: 3 Kolordu, 29. Tümen, İdari Hizmet Bölüğü... Kura çekimini denetleyen binbaşı, yüzüme acıyarak baktı ve o da herkes gibi "yazık!.." dedi. Bense, biraz da ötekilere tepki olarak, oldukça neşeliydim. Binbaşı bunu görünce şaşırdı:

"Allah allah," dedi, "üzülmedin mi?!."

"Hayır," dedim, "neden üzüleyim? Orası benim memleketim..."

Beni en çok şaşırtansa, İzmirli arkadaşımın tutumu oldu. Kendisini gördüğümde beti benzi atmıştı. Heyecanlı bir sesle:

"Hele bir sigara ver!" dedi.

"N'oldu?" dedim.

"Hiç sorma" dedi, "Artvin'i çcktim!."

"İyi ya, kitaplarını alıp gidersin! Hem de Artvin, Karadeniz kıyısında, yemyeşil bir ycrdir. Dağlar, vadiler, ormanlar..."

Ama arkadaşımın bütün bunları dinlcyecek hali yoktu. Titreycn ellcriylc sigarasını yaktı, dumanını derince içine çekti ve bu işin bir çaresinc bakmak için oradan uzaklaştı. "Bir paşa tanıdığım var," diyordu..

İstanbulluların çoğu çarcsine daha önceden bakmışlardı bile. Zcngin çocuklarının hemen tümü, torpil yapmışlar, hiç kuraya katılmadan, İstanbul, İzmir, Mcrsin gibi kıyı kentlerinde "dcniz piyadesi" oluvermişlerdi.. İzmirli arkadaşım ise bunu daha sonra başardı: Paşa tanıdığı işe yaramış, İzmir'deki bir birliğe vcrilmişti.

ASKERLİK GÜNLERİ - ERZURUM

Temmuz'da Erzurum'a gittim ve asteğmen olarak göreve başladım. Bir buçuk yılım bu kentte geçti.

Birliğim, Erzurum'un kuzeyinde, kente 4-5 kilometre mesafede, Palandökenlerin eteğindeki Tabakhane yöresinde idi. Burada bir alay konumlanmıştı ve ben İdari Hizmet Bölüğü'ndeydim.

Başlangıçta bölükteki tek subay bendim. Bölük komutanı yüzbaşı gelinceye kadar, bir assubayın yardımıyla bölüğü ben yönettim. Doğrusu bu süre zarfında fazla birşey yaptığım söylenemez. İşler bir bakıma kendiliğinden yürüyordu. Zaman zaman bölüğü eğitime de çıkarıyordum. Ama savaş ve askerlik işlerinden çok, çepeçevre bir halka yapıp oturuyor ve askerlerle sohbet ediyorduk. Onlara siyasal ve sosyal konularda birşeyler vermeye çalışıyordum. Çoğu zaman ise okuyor ve yazıyordum, bir bakıma kendi dünyamdaydım. Bir küçük odada, bir uyku tulumunun içinde yatıyor, yemeğimi kantinde yiyordum.

Erzurum, sıradağlar arasında çıplak, boz bir ovaya kurulmuştur. Kentin rakımı iki bindir. Erzurum'un içindeki az sayıda akasya ve kavak ağaçlarının dışında çevrede ağaç görünmez. Kentten biraz daha yüksekçe Tabakhane yöresi ise ordu tarafından bir parça ağaçlandırılmıştı. Burası hoşuma gitmişti. Sonbahara doğru kavaklar sarardı ve bir süre sonra Palandökenlere ilk kar düştü. Burada yerli halk, "yedi dağa, bir bağa" derler. Yani kar Palandöken'e peşpeşe altı kez düşer ve erir. Yedinci kez ovaya da düşer ve bir daha kalkmaz. O yıl da hemen hemen böyle oldu.

Palandökenlerin eteğinden kaynıyan bir değirmen suyu Erzurum'a doğru akardı. Bir gün, alay komutanı beni çağırıp, çevrede manevra olacağını, bu suyun üzerine bir köprü kurmamı söyledi.

"İyi ama, ben mühendis değilim," dedim, "köprü kurmasını bilmem ki.."

"Askerlikte yapamam diye bir şey olmaz, yapacaksın!" diye kestirip attı Albay.. Sonra da ekledi: "Üstünden araçlar geçecek haa, sağlam olsun!"

Eh bundan sonrası artık tartışılmazdı. Dönüp ne yapacağımı düşündüm. Herhalde bu iş için sağlam ağaçlar bulmam gerekirdi. Aklıma odun deposu geldi. Bir grup erle birlikte, bölüğün reosunu alıp gittik ve iri, sağlam meşe odunlarını yüklemeye başladık. Biz bu işle uğraşırken levazım bölüğünün komutanı yüzbaşı da çıkıp gelmez mi?.

"Heyy, ne yapıyorsunuz?" dedi.

"Köprü yapacağız, Yüzbaşım," dedim.

"İyi ama bunlar benim zimmetimde, bunları veremem."

"Vallahi başka çaresi yok," dedim. "Albayın emri bu!"

Yüzbaşı çaresiz boynunu büktü. Odunları alıp gittik. Mühendisliği komutan olarak ben yaptım! Büyüklerini boydan boya uzattık, küçüklerini enlemesine dizdik. Üste, araya taşlar koyduk ve çamurlu toprak yığdık. En üste de kuru toprak... Birkaç saat içinde köprüyü bitirdik. Bitirdik ama, doğrusu içimde bir korku vardı. Böyle bir köprünün üstünden geçecek araçların başına gelecekleri düşündüm...

Neyse ki, daha sonraki günler bir felaket haberi gelmedi. Manevra sonrası Erzurum'a inerken merak edip baktım: Üzerinden cemseler, reolar geçmiş, biraz eziş büzüş olmuştu; ama yine de ayaktaydı. Rahat bir soluk aldım..

Derken bizim bölük komutanı Yüzbaşı geldi. O gelince işler biraz ciddiyet bindi. Sabahları erkenden kalkıp tekmil vermek gerekiyordu. Benim de, erlerin de keyfi kaçtı. Bu tekmil işi yeni başlamıştı ki, komik birşey oldu. Yüzbaşı, Assubay'a tembihlemişti; o uzaktan görünür görünmez, önce Assubay bana tekmil verecek, ben de Yüzbaşı yaklaşınca koşarak ona tekmil verecektim. Öyle de yaptık. Ama dalgınlığım üzerimdeydi. Assubay bana tekmil verdiğinde kimbilir neler düşünüyordum. Bölüğe yaklaşan Yüzbaşı'ya doğru koştum, hazırola geçip selam çaktım. Ama o ne? sayılar aklımda kalmamıştı!

"Komutanım, İdari Hizmet Bölüğü, bir subay, bir assubay ve..." Sahi kaç erdi?.. Onu unutmuştum! Biraz bekledim. Neyse ki Yüzbaşı anladı ve pişkinliğe vurdu. "Tamam!" dedi ve bölüğe doğru yürüyerek yüksek bir sesle:

"Nasılsınız?" dedi. Büyük çoğunluğu hizmet yerlerine erkenden dağılmış olan ve ancak 20-25 kadarı o anda içtimada olan erler de bir ağızdan ve yüksek sesle "sağol!" diye cevap verdiler.

Karargah'ta Tümen Mahkemesinde

Bu askercilik oyunu ciddi ve cansıkıcı bir hal almaya başlamıştı ki yeni bir iş imdadıma yetişti. Tümen mahkemesindeki subay yargıçlar, kendilerine yardım etsin diye hukuk mezunu birini arıyorlardı. Bundan haberim oldu ve bu işe hemen talip oldum. Çok sürmeden de bölük komutanı Yüzbaşı'nın tüm yakınma ve itirazlarına rağmen, onu bu garip bölükle başbaşa bırakıp Erzurum'un merkezindeki 29.Tümen karargahına gittim.

Karargah Mumcu caddesindeydi. Ben, bir assubayla yazıcılık yapan birkaç erin çalıştığı mahkeme kalemini yönetiyordum. İşime çabuk alıştım.

Önce bir süre otelde kaldım. Sonra yaşlı bir kadının evinde bir oda kiraladım. Ev sahibi kadın alt katta oğlu, gelini ve torunlarıyla kalıyordu. Diğer iki katıysa oda oda bekar erkeklere kiraya vermişti. Kiracılar daha çok assubaylar ve sivil küçük memurlardı. Bir somya, yatak ve birkaç kab kacak aldım. Yemeğimi bazan tümen kantininde yiyor, bazan da evde, gazocağında yapıyordum. Zaman zaman da orduevine gidiyordum. Erzurum'un o zorlu kışını bu ahşap evdeki küçük odada, soba kullanmadan geçirdim. Tümen karargahına yaklaşık 15 dakika mesafede idi. Sıcaklık sık sık eksi 20 ve 30 dereceye düşerdi ve ben, kalın asker paltoma rağmen, tümen karargahından eve ulaşıncaya kadar donacak gibi olurdum. Isınmak için geceleri yatağıma sıcak su şişesi alırdım. Bu, daha Van'daki öğretmenliğim sırasında öğrendiğim bir yöntemdi.

Orduda muvazzaf subaylar imtiyazlı bir tabakadır. Maaştan ayrı olarak tazminat alırlar. İyi lojmanlarda kalır ve kira ödemezler. Bunun dışında tüm hizmetler onlar için son derece ucuz, bir bölümü ise bedavadır. Orduevinde ve birliklerin kantinlerinde yemekler iyi ve son derece ucuzdur. Bu yerler kâr amacı gütmez, aşçı ve garsonlara herhangi bir ücret ödenmez; onlar meslekten aşçı ve garson olan erlerdir. Berber, terzi, ayakkabı tamircisi ve bir dizi başka hizmetler için de, eğer tümden bedava değilse, ödemeler semboliktir. Erler içinden tüm ustalar bu işlere ayrılır.

Eskiden orduda emir erliği diye bir görev de vardı. Her subayın hizmetine bir emir eri tahsis edilir, bu er subayın ve eşinin özel işlerine de koştururdu. Emir eri, düpedüz bir uşaktı. Genellikle en saf, ağzı var dili yok olan köylü çocukları arasından seçilirlerdi.. Sonradan emir erliği, güya askerin kişiliğini alçaltıcı bir uygulama olarak görüldü de resmen kaldırıldı. Ama pratikte, yine işlemeye devam etti. Subaylar özel hizmetlerini erlere yaptırmayı sürdürdüler.

Subayların kendi resmi elbiseleri zaten ordu tarafından sağlanmaktadır. Eşlerinin giyimi de, terzi erlerin sayesinde çoğu zaman ucuza gelmektedir. Ulaşım içinse ellerinin altında, şoför erlerin kullandığı askeri jipler vardır.

Subayların eğlenceleri bile bedavaya gelir. Ordu sinemasında çok ucuza film seyredilir. Ordu evinde veya kantinlerde, sanatçı erlerin çalıp söylediği orkestraların sayesinde bedavaya müzik dinlenir ve dansedilir. Subaylara özgü ve onların ucuza alışveriş ettiği pazarlar, süpermarketler vardır.

Tüm bu nedenlerle subayların masrafları çok azdır; yaşamları adeta bedavaya gelir. Bunun dışında da bazıları yollarını bulurlar; erleri sömürür ve askeri malzemeyi aşırırlar.

Tabakhanedeki yüzbaşım, meslekleri marangozluk olan iki eri, sizi erken terhis edeceğim diyerek kendisi için mobilyalar yaptırmaya koyuldu. Aylarca sürdü bu iş. Adamlar özene bezene bir dizi dolap, masa vs. yaptılar. Derken, tezkere günü geldi, geçti bile; ama yüzbaşının eli birtürlü onlardan olmuyordu! Adamlar, başkalarının araya girmesiyle zorbela yakalarını bu

yüzbaşıdan kurtardılar..

Bir asker kayışı yüzünden mahkemeye verilen ve mahkum edilen erler bilirim. Ama bizim yargıçlar bile, bir iş nedeniyle kıtalara uğradıklarında çifter çifter Amerikan botları, iyi cins parkalar ve uyku tulumlarıyla dönerlerdi. Bir kez bana da söylediler: "Kemal, sana bir çift ruzvelt getirelim mi?" Her zamanki gibi saflığım tuttu: "Hayır, teşekkür ederim," dedim. Yedeksubay okulunda verilmiş bir çift botum vardı ve ihtiyacım yoktu.

Tüm bu nedenlerle, subaylar halk kitlelerinden kopukturlar. Bir kast oluşturmuşlardır. Üniformaları, disiplinli yaşamları ve ellerinde tuttukları güçle, kendilerini sivillerden üstün görürler. Siviller "başıbozuk"tur. Su-bayların, kılık kıyafeti iyi olmayan sivillerle dolaşmaları bile, iç tüzüğe göre yasaklanmıştır. Yani bir subay, yeterince düzgün giyinemeyen yoksul bir akrabasıyla bile sokakta görünemez...

Askeri okullarda ve tüm askerlik yaşamı boyunca, ordunun kutsallığı, Türk subayının üstünlükleri üzerine yapılan son derece abartılı övgüler de, Türk subaylarının kendilerini adeta üstün insanlar gibi görmelerine yol açmaktadır. Yaşlı bir subay şöyle demişti: "Harb okulundan mezun olan her teğmen kendini bir Napolyon sanır.." Ne var ki zamanla, rütbeler büyüdükçe, Napolyon olmanın zorluğu anlaşılır. Birçoğu yarbaylıkta ve binbaşılıkta bile paşalık umudunu yitirir, kendini emekliliğe hazırlar.

Kurmay subay olmak, düzenli şekilde yükselmek de kolay iş değil. Bunun için askerliğin katı kurallarına bir robot gibi uymak gerekir. Bu kurallar arasında üste karşı tam bir itaat, hakarete, küfre bile katlanma gereği vardır. Hata yapmaya, herhangi bir haksızlığa itiraz etmeye, tartışmaya, onurlu bir tepkiye asla yer yoktur. Küçük bir disiplin cezasına yol açacak bir tavır bile onu yarıştan alıkoyabilir.

Paşanın Balıkları

Nöbetçi subayı olduğum bir gün, nöbetçi subay odasında oturmuş İngilizce bir kitaba dalmıştım. James O Farrel'den kısa öykülerdi. Bir an başımda tümen komutanı paşayı gördüm. "Ne yapıyorsun?" dedi ve cevap vermeme fırsat kalmadan kitabı alıp baktı. Ben kızacak sanırken, o gülümseyerek "O, dedi, İngilizce bir kitap! " Sonra da "bakabilir miyim?" diyerek, kitabı aldı ve koşar adım merdivenleri çıkarak üst kattaki odasına gitti. Dinç, canlı, güleç biriydi. Doğrusu böyle bir paşaya az rastlanırdı.

Bir başka gün, yine nöbetçiydim. Nöbetçi amiri iri göbekli, tıknaz, sevimsiz bir yarbaydı. Bir ara bana "mutfakta Paşa'nın balıkları var. Jipi al da onları evine kadar götür," dedi. Paşa'dan hoşlanmıştım; ama öyle de olsa, bir başkasının balıklarından bana ne diye düşündüm ve canım sıkıldı. Suyu yokuşa sürmeye başladım.

"Paşa'nın evini bilmiyorum," dedim.

"Şoför bilir," dedi Yarbay.

"Ama jip şimdi asker yemeğini almaya gidecek."

"Önce balıkları götürün, sonra asker yemeğini almaya gider."

Sesimi çıkarmadım. Ama niyetim de değişmemişti. Oradan uzaklaşıp şoförü buldum: "Hemen şimdi asker yemeğini almaya git!" dedim. Şoför gitti.

Az sonra Yarbay bana rastladı: "N'oldu?" dedi.

"Jip asker yemeği için gitmiş bile," dedim.

"Öyleyse," dedi Yarbay, "bir fayton tut, vereceğim adrese götür."

Bu kez cevabım açık oldu:

"Yarbayım," dedim, "Paşa'nın balıklarını götürmek benim görevim değil!"

Adam şaşırdı, bozuldu, ama birşey de diyemedi. Herhalde tümen mahkemesinde görevli olmam, onu kaba bir tavırdan alıkoydu. Mutfağa doğru gitti ve bu işi kendisi yaptı..

Erler Dövülür mü?

Er ve erbaşlar (çavuş-onbaşı) ise ordunun paryalarıdır. Onlar, subaylar tarafından adam yerine konmaz, en ufak bahanede aşağılanır, dövülür, sövülür ve Türk ordusunda bütün bunlar bir geleneğe dönüşmüştür.

Kıtaya yeni geldiğim dönemde, bir keresinde bir grup muvazzaf subayla bu konuyu tartıştık. Ben, erleri dövmenin hem yasalara aykırı, hem de yanlış olduğunu söyledim. "Onlar da bizim gibi kocaman adamlar; onları dövmek ayıptır, onların kişiliğini yok etmektir," dedim. Subayların tümü bir ağızdan:

"Ohoo," dediler, "dövmeden olmaz! Başka türlü ne disiplin olur, ne işler yürür..."

Tabakhane'deyken erlere hep iyi davrandım ve kimi kusurlarına rağmen, dövüp sövmedim; zaman zaman azarladığım oldu. Onlarla arkadaş gibiydim. Onlar da yanımda çok rahatlardı. Karşılaştığımızda selam bile vermeseler sorun yapmıyordum. Belki, mevcut kural ve uygulamaya göre pek disiplinli değillerdi; ama beni sevdikleri açıktı. Disiplinse umurumda bile değildi..

Tümen merkezindeki karargah bölüğünde de, nöbetçi olduğum günler aynı tavrı sürdürdüm. Ne var ki, bir keresinde bu kuralı bozdum. Bölük yatakhanesine uğramış dönüyordum. Yolun kenarında bir çavuş ve bir er vardı. Yanlarından geçtim. Kurala göre selam vermeleri gerekirken vermediler.. Ben de herzamanki gibi aldırmadan yürüdüm. Ama daha iki-üç adım atmamıştım ki arkamdan bir ıslık sesi duydum. Orda başkaca kimse de yoktu. Onlardan biri çalmıştı. Herhalde, "bu teğmen de tam salağın

biri!" diye düşünmüş ve işi bu küstahça tavıra kadar vardırmştı. Döndüm, yanlarına gittim ve sordum:

"Hanginiz o ıslığı çaldınız?"

İkisinden dc ses çıkmadı. Çavuş kızardı.

"Sen çaldın değil mi?" dedim. "Niçin çaldın? Size kızıp sövmüyorum, adam gibi davranıyorum diye mi?."

Sesi çıkmadı. Öfkclenmiştim; çavuşu bir iyice tokatladım, yumrukladım. Sızlandı, ama karşılık vermedi.

Bir süre sonra nöbetçi amiri yüzbaşı, onun şikayetc geldiğini, ama kovduğunu söyledi.

"Keşkc kovmasaydınız," dedim. "Şikayetini alın; çünkü 24 saat geçmedcn şikayet etmek suçtur!"

Bunun üzerine Yüzbaşı şikayeti yukarıya iletmiş. Ertesi gün kurmay başkanı Albay beni çağırdı. Odasına girer girmez de:

"O çavuşu sen dövdün, öyle mi Teğmen?"

"Evet komutanım," dedim. Gerekçesini açıklamaya fırsat kalmadan Albay haykırdı:

"Bravo, çok iyi etmişsin! İştc böylc yapmak lazım!. Bu adamlara dayak gerekir. Onlar başka dilden anlamazlar. Yoksa ne disiplin kalır, ne görev yapılır..."

Ben azar beklerken, iştc böylesine övgülere boğuldum ve odadan, sevinç ve üzüntü karışımı duygularla çıktım.

Erler de ne yazık ki bu konumlarına alışmışlar. Başka yolları da yoktur. Öyle yapmasalar, askerliği bitirmek güç olur. İçlerinde bazan onurlu, kişilikli birileri çıkar, dayanamaz, üste karşılık verir. O zaman yandı işte! Kimi dayanamaz kaçar. Ama o da bir kurtuluş değil. Askerliğin yanması, cezalar birbirini izler. Bazan yıllarını bu şekilde hapishanc, kışla ve firarlar arasında geçiren asi tipler vardır; 10 yılda, 15 yılda askerliği bitiremezler.

Erlerin yiyeceğine, giyeceğine ayrılan para bile, levazım subayları tarafından türlü yollarla kırpılır. "Asker karavanası" yavanlığı, tatsızlığı ile alay konusu olacak kadar ünlüdür. Diğer yandan, ordudaki levazım subayları genellikle, trafik polisleri gibi çabuk zengin olurlar..

Assubaylar, bu iki kast arasında bir orta tabakadır. Onlar subaylar tarafından horlanırlar. Ama kendileri dc erleri horlar ve aynen subaylar gibi döverler, kötü davranırlar. Subaylara karşı ise hem bir tür aşağılık duygusu içindedirler, hem de onlardan nefret ederler. Ne kadar yetenekli ve göreve bağlı olurlarsa olsunlar, alabilecekleri rütbenin kıdemli başçavuşluktan öteye gitmeyeceğini bilirler.

Bir ara assubaylar için askeri ceza ile ilgili olarak bir kurs açılmıştı. Orada ders verdim. Bir-iki kez kantinlerine gidip oturdum. Ama en küçük rütbeli subay, yani teğmen de olsam, beni garipsediler..

Aziz Nesin'in Mizah Diploması..

Kısa bir süre de üniversitede Almanca kurslarını izledim. O zaman Erzurum Üniversitesi henüz Zıraat Fakültesi'nden ibaretti ve dersler, eskiden öğretmen okulu olan şehir içindeki bir binada verilmekteydi. Almanca kursu gecelcri veriliyordu ve öğretmen bir Alman'dı.

Elazığ'da yazdığım roman bitmişti. Onu tümen mahkemesinin kaleminde daktilo ile temize çektim. Ankara'da, üniversite çevresindeki yaşamımızı konu edinmiştim.

Aziz Nesin'in çıkardığı Zübük adlı mizah dergisini de izliyordum. Nesin bir mizah hikayesi yarışması açmıştı. İlk üç derecenin yanısıra, ilk yirmiye girebilenlere birer "diploma" verecekti.. Herkesin en çok üç hikayeyle katılabildiği bu yarışmaya ben de üç hikaye ile katıldım. Yarışmaya iki bine yakın bir katılım vardı. Beğenilenler yayınlanıyordu. Benim "Bu Adam Kim?" adlı bir hikayem de yayınlanmış ve Nesin, telif ücreti olarak o dönemde, hiç de az olmayan bir para, 50 lira göndermişti. Ayrıca, eleme sonucunda her üç hikayem de son 30'a girmeyi başarmıştı.

Ne var ki, bu yarışma son bulmadı. Gericiler, Nesin'in İstanbul Aksaray'daki "Kitap Kitabevi"ni yaktılar. Yarışmaya katılan hikayeler de orada kül oldu ve bu yarışma sonuçlanmadı. Böylece biz de, belki de Aziz ustanın vereceği bir diplomadan olduk!

Subaylara Sosyalizm Konferansı..

Cumhuriyet Gazetesi "sosyalizm mi, liberalizm mi?" diye bir yarışma açmıştı. Ona da katıldım. Yarışmaya katılan yazılardan ilk elemeyi kazananlar gazetede yayınlanıyordu. Sait Kırmızıtoprak'ınki (Dr. Şıvan) ve benimki de yayınlandı. İkimiz de sosyalizmi savunmuştuk. Ama sonra dereceye giremedik.

1961 yılında, bir grup sendikacı tarafından Türkiye İşçi Partisi kuruldu. Bir süre sonra Aybar, Boran ve birçok sol aydın TİP'te yer aldı ve TİP sesini duyurmaya başladı. 1961 yılının sonlarına doğru, Doğan Avcıoğlu'nun yönetimindeki YÖN dergisi yayın hayatına başladı. Yön'ün yayınladığı, çok sayıda aydının imzaladığı ve sosyalizmi savunan bildiri oldukça yankı yaptı. Bunu, bir yıl kadar sonra, YÖN çevresinin öncülük ettiği Sosyalist Kültür Derneği'nin kuruluşu izledi.

Tüm bunlar sol bakımından önemli bir hareketlilik yarattı ve gençlerin dikkati sosyalizm tartışmalarına yöneldi. Ben de YÖN'ün sürekli bir izleyicisiydim ve sosyalizm konusu sohbetlerimizin başlıca konuları arasındaydı.

Askeri yargıçlardan gerek Ali Binbaşı, gerekse Nevzat Yüzbaşı ile

ilişkilerimiz iyi idi(*).

Ali Binbaşı Bulgaristan göçmeniydi. Sosyalizm üstüne bu yazımı okuyunca, "aslında sosyalizm iyi bir şey ama..." demiş, sözün arkasını getirmemişti. Besbelli bu konularda, hele bir subay olarak konuşmak kolay değildi..

Bir ara, yukardan gelen bir emirle, tümen subayları için iki konuda konferans düzenlendi ve bu görev, sözünü ettiğim iki yargıca verildi. Konulardan biri 1961 Anayasası idi, bunu Nevzat Yüzbaşı (Çizmeci)(**) üstlenmişti ve o verdi. Diğer konu ise "Mevcut rejimler ve demokrasinin üstünlük ve faydaları" idi. Bu konuyu da Ali Binbaşı üstlenmişti. Yazı-çizi işiyle uğraştığımı gören Ali Binbaşı beni çağırarak konuşma metnini hazırlamak için yeter vakti olmadığını, kütüphaneye gidip araştırmak gerektiğini, bu konuda kendisine yardımcı olmamı istedi. Olur, dedim.

Sözde araştırma yapmak üzere çıkıp il kütüphanesine gittim. Ama neyi araştıracaktım? Bunun için oturup dünyanın kitabını okuyacak değildim ya. Hem buna zamanım yoktu, hem de gerek yoktu. Oturup kafamdaki hazır bilgilerle dokuz sayfalık bir konferans metni hazırladım. Konuyu değişik açılardan ele aldım. Devlet ve hükümet biçimleri bakımından: monarşik diktatörlükler, meşruti rejimler ve cumhuriyet. Ayrıca toplumsal sistemler bakımından: kapitalizm, faşizm, sosyalizm... Burjuva demokrasisine ve sosyalist demokrasiye değindim. Sosyalizmi anlatırken, teorik olarak komünizm ve anarşizm üzerinde de durdum.

Kapitalizmi kötüledim, faşizmi yerin dibine batırdım, sosyalizmi göklere çıkardım. Komünizm ve anarşizm de, teorik olarak, hiç bir baskı ve sömürünün, paranın, devletin olmadığı tam bir idealdiler. Ama, hem modaya uygun olarak, hem de yıldırımları çekmemek için, bu ikisinin ancak bir düş olduğunu belirtmeyi de ihmal etmedim. Demokrasiyi de asıl olarak, klasik özgürlüklerin yanısıra, çağdaş ekonomik ve sosyal hak ve özgürlükleri de içeren sosyal demokrasi diye nitledim.

Ali Binbaşı metni beğendi ve genelinden astığmenine kadar, subaylarla tıklım tıklım dolu olan Tümen salonunda olduğu gibi okudu. Okuması ne

---

(*) İşin ilginci, bu mahkemede iki yıl kadar önce soyadı Burkay olan bir yargıç binbaşı varmış. Tayini çıkıp başka yere gitmiş. Benimle aynı soyadını taşıyan bir kişiyi ilk kez o zaman duydum. Soyadın az rastlanır türdendir. Bu binbaşı sonradan generalliğe kadar yükselmişti ve 12 Mart döneminde İzmir'de sıkıyönetim askeri mahkemesinin yargıcıydı. 12 Eylül döneminde ise polis, Kavaklıdere'de Kemal Burkay adında birini ben sanarak gözaltına almış ve adamın gerçek kimliği anlaşılıncaya kadar hırpalamıştı. Bu, işi gücü tıkırında olan ve sakıncalı herhangi bir tarakta da bezi olmayan biriydi. Talihsizliği benimle yalnızca aynı soyadını değil, aynı adı da taşımış olmasıydı. Herhalde, adını değilse bile, soyadını çoktan değiştirmiştir...

(**) 12 Eylül döneminde İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesinin savcısıydı ve birhayli solcunun ve Kürt yurtseverinin canını yaktı. Görevine bağlı, şekilci biriydi.

yazık ki biraz cansızdı.. Yine de pek beğenildi ve özellikle albay, yarbay gibi üst rütbeli birçok subay ondan birer suret istediler. Tümen mahkemesinde çoğaltıp verdik.

Kuşkusuz bu konferans, onu düzenleyenlerin düşündüğü türden değildi. O zaman bunun, Ali binbaşının başına -ve belki de aynı zamanda benim başıma- ciddi işler açmamış olmasının nedeni, herhalde henüz sağ-sol tartışmalarının, bu tür bir kavganın ve her köşe başında McCarthy'lerin varolmayışı idi. Herkes Ali Binbaşı'yı tanıyor ve kimse öküzün altında buzağı aramıyordu... Bir de şu var ki, anlatmasını bilirsen insanlar, Türk subayı bile olsalar, komünizmi ve anarşizmi bile dinlerler..

Barzani Nasıl Biri?

1961'de Güney Kürdistan'da önemli gelişmeler oldu. General Abdülkerim Kasım'ın başında olduğu Bağdat yönetimi Kürtlere verdiği sözleri tutmamış, gerekli reformları yapmamış, aksine baskı ve yasaklamalara yönelmişti. Bunun üzerine Kürtler Molla Mustafa Barzani liderliğinde partizan savaşına başladılar. Gelişmeler zaman zaman Türk basınına da yansıyor ve bize heyecan veriyordu.

Milli Emniyet'in yönlendirdiği Türk basını -Kürtler konusunda Türk basınını polisin yönlendirmesi bir gelenektir- Kürtlerin moralini bozmak için sık sık, "ayaklanma bastırıldı, bölge asilerden temizlendi," türünden haberler yayıyordu. Yılbaşına rastlayan bir günde ise Türk gazeteleri Barzani'nin öldürüldüğünü ve cenaze töreninin sınırdan izlendiğini yazdılar. Üzüldüm ve yılbaşlarında arkadaşlarla birlikte biraz kafayı çekmek adetim olduğu halde, o gece erkenden eve gittim. Benim için sıkıntılı, yalnız bir yılbaşı oldu. Ne var ki sonradan bu haberin de yalan olduğunu öğrendim ve böylece, Türk basınına inanmanın cezasını çektim!

Türk basını daha sonra da Barzani'yi birçok kez böylesine öldürttü ve diriltti..

Bir keresinde de Tümen gazinosunda üç-beş kadar subay oturmuş sohbet ediyorduk. Bir yüzbaşı Barzani'den söz açtı ve "çok namussuz bir adam!" dedi. Benim Kürt olduğumu bilen ve zaman zaman Kürtler konusunda kendisine bilgi verdiğim bir Türk yedek subay arkadaşım benden önce tepki gösterdi:

"Neden namussuz olsun? Aslında Barzani onurlu bir insan, kendi halkının özgürlüğü için savaşıyor," dedi.

Bunun üzerine Yüzbaşı yelkenleri indirdi ve şöyle dedi:

"Orası öyle. Ama benim demek istediğim, bizim için, Türkiye için çok tehlikeli.."

Yedek subaylar arasında birkaç Türk ve Çerkez arkadaşım vardı. He-

men tümü de Kürtler konusunda böylesine anlayışlıydılar. Arkadaşlık, dostluk ilişkilerinin insanları kendi davamıza kazanmak, olumlu yönde etkilemek için ne denli önemli ve yararlı olduğuna çok tanık oldum.

Rum Üsteğmen Olmalı mı?.

Yedek subaylar arasında, çok az da olsa, Rum ve Yahudi asıllılara da rastlanırdı. Bunlardan inşaat mühendisi olan ve Türkçeyi İstanbul şivesiyle çok güzel konuşan bir Rum vardı. Bir istihkam birliğinde çalışıyordu ve görevine oldukça da bağlı biriydi. Bir trafik kazası yapmış ve askeri araca zarar vermekten, sanırım 15 gün gibi kısa süreli bir ceza almış ve cezası tecil edilmişti. Bir gün, görevli olduğu taburun komutanı binbaşı bana gelerek mahkumiyet kararını istedi. Ne yapacağını sordum.

"Dosyasına koyayım it oğlu itin! Siciline işleyeyim de ilerde üsteğmen olamasın.." dedi.

Anladım ki, bu ülkede kişi azınlık olunca, ne denli çalışkan ve göreve bağlı da olsa, yaranmak mümkün değil...

"Olur," dedim Binbaşı'ya, "dosyasını aramam lazım; bulunca size iletirim."

Tabi ben dosyayı filan aramadım. O da, ben ordayken bir daha sormadı.

Erzurum'daki Kimi Dostlar ve MİT'çi Hemşehrim..

Ziraat Fakültesi'nde okuyan ve yurtsever duygular taşıyan bazı Kürt gençlerle tanıştım. Bunlardan biri bizim komşu köyden Halil İletmiş'ti. Bir diğeri Doğubeyazıt'lı Veysel Çamlıbel'di. Ahmet Aras ise liseyi yeni bitirmişti. Zaman zaman üniversite yurdunun bir odasında, ya da bir pastane veya yazlık gazinoda buluşur, sohbet ederdik.

Arkadaşım Sinan gilin Erzurum'da bir evleri vardı. Annesi ve bir erkek kardeşi orda kalırlardı. Sinan da yazları orda geçirirdi. Tatil günleri sık sık ona uğrardım. Birlikte olup bitenleri konuşur ve Erivan Radyosu'nun Kürtçe yayınını dinlerdik.

Ankara Hukuk'tan tanıdığım Selahattin Kemaloğlu adındaki Kürt arkadaş, fakülteyi bitirmiş ve kaymakamlık stajı için Erzurum Valiliği'ne başvurmuştu. Bu iş onun tutuklanmasına yol açtı. Meğer 27 Mayıs sonrası birileri onu da "Kürtçü" diye ihbar etmiş. Böyle dönemlerde Kürtler arasında çok ihbar olur.. Kemaloğlu'nu cezaevinde birkaç kez ziyarete gittim. Sonra mehkemeye çıktı ve tahliye oldu. Birlikte Karayazı'ya, köylerine gittik.

Erzurum'daki tanıdıklarım arasında, bir de Ali adında Karakoçanlı bir hemşehrim vardı. Ali MİT'çiydi! Askerliğini Erzurum'da, bir muhabere birliğinde çavuş olarak yapmış, askerlik sonrası da MİT'e alınmıştı. Ali,

doğal olarak işi hakkında bana bir şey anlatmazdı; ama anlayabildiğim kadarıyla telefon santralinde çalışıyordu ve belki bazı ufak-tefek görevler de veriliyordu. Ben ise, hem sosyalizm, hem de Kürt sorunuyla ilgili olarak Ali'ye bilinç vermeye çalışıyordum. Ali, "bu sosyalizm iyi de," derdi, "Kürt meselesi aklıma yatmıyor; keşke sen bu işlerle uğraşmasan!"

Ali Orducvine gidip oturmayı severdi. Temiz giyimli ve gösterişliydi. Subayların ona bayağı saygı gösterdiklerini fark ettim. Meğer kendisini binbaşı rütbesinde bir MİT'çi sanıyorlarmış.. Bunu anlayınca ben de, Ali ile otururken onun fiyakasını bozmamak için fazla laubali görünmemeye dikkat eder oldum..

İkilem: Yurtseverlik mi, Sosyalizm mi?.

Bu dönemde -sanırım daha Elazığ'dayken- okuduğum ilginç kitaplardan biri de Nuri Dersimi'nin "Kürdistan Tarihinde Dersim" adlı eseriydi. Kitap yıllarca gizlice elden ele dolaşmış, yıpranmış, ilk ve son sayfaları kopmuştu. Bu kitap beni çok etkiledi. Ondan Kürt tarihi ve Dersim ayaklanmasıyla ilgili olarak ilginç bilgiler edindim.

Bir yandan Kürt yurtseverliğinin, bir yandan sosyalist görüşlerin beni derinden etkilediği bu dönemde, kendimi bir tür ikilem içinde hissediyordum. Sanki bunlar birbiriyle çelişirmiş gibi, şu soruyu soruyordum kendime: "Hangi yolu izlemeliyim?" Ya da, "hangisine ağırlık vermeliyim?." Ancak, daha sonra bu ikircikli durumu aştım. Hem yurtsever, hem sosyalist olunabileceğini, ulasal kurtuluş ve sosyalizm için mücadelenin birbiriyle çelişmediğini kavradım. Bu düşünce ve eylem anlayışı kişiliğimin ayrılmaz bir parçası oldu.

1962 Yazı-İstanbul

İki kentte yaşayanlara şaşarım: Erzurum ve Diyarbakır. Birinin kışı, ötekinin yazı çekilmez.

Erzurum'da kış zamanı, işe gidip gelmek, ya da dükkanlardan öteberi almak gibi zorunlu işler dışında kentte dolaşılmaz. Bazan da öylesine soğuktur ki, yalnızca, kalorifer ya da sobayla ısınan bir yerden diğer yere, evden işe, işten eve hızla gidip gelirsiniz. Böyle zamanlarda eğer sık sık, kimi zaman yarım saatte bir değiştirilmezlerse nöbetçiler donar.

Abartmalarıyla ünlü evliya Çelebi, Erzurum'un kışını anlatırken, bir kedinin bir damdan ötekine atlarken donduğunu yazar..

Kar sokaklarda üst üste yığılır, arabalar ve insanlarca çiğnenir, donar. Kış boyu buz tabakası büyür, 30-40 santimetreye ulaşır.. Kar ve buz aynı zamanda binaların çatılarında birikir, sarkar. Baharın, artık kar yağışı durup

da karlar ve buzlar erimeye başladığı zaman, yollardaki buzu kazmalar kürekler kesecr, at arabaları ve kamyonlarla kent dışına taşırlar. Böylesi günlerde kaldırımlarda yürümek tehlikelidir. Çatılardaki kar ve buz korkunç sesler çıkararak düşer.

Erzurum'da kışlar uzundur, baharsa belli belirsiz. Yazları serin ve esintilidir; akşamları cekctsiz çıkılmaz.

1962 Nisanı, mayısın ilk yarısı gelip geçti, ağaçlarda hiçbir kıpırtı yok. Mayısın son günlerinde kavak ve söğüt ağaçlarının tomurcukları şişti ve haziran başında, tam yapraklar açacak sanırken, tırtılı andıran kocaman tüyler ağaçları donattı. Haziran'ın 6'sında bir buçuk aylık iznimi alarak kentten ayrıldım; hala yapraklar ortalıkta görünmüyordu..

Tatilimi İstanbul'da geçirmeyi amaçlamıştım. Aynı zamanda romanımı yayıncılara göstereccktim. Otobüsle Trabzon'a, oradan da deniz yoluyla İstanbul'a gitmeyi planlamıştım. Böylece hem Karadeniz yöresini görecek, hem de -Van Gölü'ndekini saymazsak- ilk kez bir deniz yolculuğu yapmış olacaktım.

Batıya doğru yol aldıkça manzara değişti. Çoruh vadisi yeşile donanmıştı. Dağlara doğru tırmanan ve Zigana Geçidi'nden aşan yol dar ve virajlıydı. Bazan yüzlerce metreyi bulan dik ve uçurumlu yamaçlardan geçiyordu. Tepelerde Karadeniz'in gür ormanları ve ancak kıyıda ve ufukta, mavinin değişik tonlarıyla kesilen sınırsız bir yeşil başladı. Sık orman örtüsünün yanısıra, çay ve fındık bahçeleri, mısır tarlaları...

O akşamı Trabzon'da geçirdim. İstanbul'a haftada ancak iki gün vapur vardı ve üç gün beklemem gerekiyordu. Planımı değiştirdim ve ertesi gün yine otobüsle yoluma devam ettim. Samsun üzerinden Ankara'ya geçtim.

Samsun'a kadar boydanboya kıyıyı izleyen yolda manzara çok hoştu. Bir yanda Karadeniz, öte yanda daracık kıyılara ve dağların yemyeşil eteklerine inci gibi serpilmiş kentler, kasabalar, köyler... Gün boyu yeşile doydum, yeşilden yoruldum. Samsun'dan sonra yol iç kesimlere yönelip manzara değişince, sarı, kahverengi toprak görünüce, adeta içim açıldı. Tekdüze olan herşey sıkıcıdır; yeşil de, mavi de olsa..

Ankara'da bir-iki gün yolculuğuma ara verdim, tanıdıklarımı gördüm ve daha sonra yola devam ettim. Ankara-İstanbul arasını, Türkiye'de o yıl ilk kez sefere konmuş olan ve "burunsuz" diye nitelenen modern "jet otobüsleri" ile gittim. Yatar koltukluydular ve koltuk araları genişti. Fazladan yolcu alıp aralara tıkıştırmıyorlardı. Yol boyunca yalnızca hafif batı müziği çalınıyordu. Genç hostesler çay ve pasta ikram ediyorlar, zaman zaman da doğa ve tarih bakımından ilginç yerlerle ilgili bilgiler veriyorlardı. Bu yepyeni bir şeydi. Fiyatlar ötekilere göre iki misliydi ama; eski tip otobüslerin kokusu, darlığı ve gürültüsünden bıkmış olan insanlar için bu çok rahat bir yolculuktu.

Ankara'dan Batı'ya ilk yolculuğumdu. Geçtiğim kent ve kasabaları, vadileri, dağları, bitki örtüsünü ilgiyle izledim.

Düşlerimde bir İstanbul vardı: Işıklı, renkli, canlı, pırıl pırıl... Şiirin ve öykünün İstanbul'u.. Yahya Kemal'in, Orhan Veli'nin, Saif Faik'in İstanbul'u..

Ama düşlerimdeki İstanbul'un yerine bir başka kent buldum. Kapalı, puslu bir gündü ve ilk indiğim yer Sirkeci'ydi! Kısacası, başlangıç benim için düş kırıklığı oldu. Daha sonraki günlerde İstanbul'u biraz dolaştım. Sultanahmet'i, Gülhane Parkı'nı, Galata Köprüsü'nü, Beyoğlu'nu, Taksim'i, Kadıköy yakasını tanıdım. O zamanlar temiz olan Florya plajına, şirin, pırıl pırıl Adalar'a, Emirgan'a gittim, Boğaz'ı gördüm. Hiçbir şey düşlerimizdeki gibi olmaz. Hiçbir kent, hiçbir ülke ve hiçbir insan.. Tüm bunlar, ilk karşılaşmada bazan düş kırıklığı yaratır, bazan daha da çarpıcıdır. İstanbul ise, hem yer yer hayranlık verici, renkli, pırıl pırıl bir tarih ve doğa, hem de eski püskü, kirli, pis, düş kırıklığı yaratan bir şehirdir..

İlk gece Sirkeci'deki bir otelde kaldım. Tanıdıklarımı bulduktan sonra Laleli'de bir otele taşındım.

Önce, sorarak İstanbul Üniversitesi'ni, Hukuk Fakültesi'ni ve Ali Yaşar'ı buldum. Sonra Kazım Yıldız'la, Medet'le ve başkalarıyla tanıştım.

Ali Yaşar Hukuk Fakültesi'nin uzatmalılarındandı. Son sınıfa gelmiş, ama hala bitirmemişti. Canayakın, konuşkan bir insandı ve İstanbul'daki Kürt kesiminin yanısıra, sanat çevreleriyle de oldukça iyi ilişkileri vardı. Kazım Yıldız da bizim oralıydı; sportmen, canayakın bir arkadaştı. O da Hukuk Fakültesi'nde okuyordu. Kazım sonradan okulu bıraktı, işçi olarak yurt dışına çıktı ve İsviçre-Almanya sınırındaki Konstanz'a yerleşti. Ondan daha ilerde söz edeceğim.

Ali ve Kazım beni biraz gezdirdiler. Sonra birer bahane bulup bir başıma bıraktılar. İkisinin de maddi durumu iyi değildi. Kendilerine, bu konuyu dert edinmemelerini, bende yeterince para olduğunu, masrafları yapabileceğimi söyledim. Ama anlatamadım. Beni konuk gibi görüyorlardı. Bizim Kürtlerin geleneği böyledir. İmkanları varsa masrafları tümden kendileri yaparlar; yoksa, zaten yapacak birşey yok!

Çaresiz, yapabildiğim kadarıyla kendi başıma dolaştım. Sorarak biryerlere gidip geldim.

Ali'ye romanımdan söz ettim. Pek ciddiye almadı. Varlık Yayınları'nı buldum ve Yaşar Nabi'ye gösterdim. Yaşar Nabi soğuk bir insandı. Birşey sormaya, romanı alıp bakmaya bile gerek görmedi. "Gazetelere gösterin," dedi, "belki tefrika ederler.."

Daha ilk denemede düş kırıklığına uğramıştım. Yine de gazetelere göstereyim, dedim. Vatan gazetesine gittim. Vatan o dönemde, solcu aydınların izlediği en ilerici gazete idi. Romanımı kendi sanat danışmanlarına gös-

tereceklerini söylediler. Bir hafta sonra uğradım. Sanat danışmanları, roman ve hikaye eleştirisinde bir otorite olan Tahir Alangu idi. Heyecanlı, coşkulu bir tavırla, romanın bir bölümünü okuduğunu, beğendiğini, gazetede tefrika edilmesinden yana olduğunu söyledi. Hayatımla ilgili sordu. Köy enstitüsünde okuduğumu öğrenince daha da heyecanlandı: "Tahmin etmiştim!" dedi. Köy enstütüsü yaşamını konu edinen bir roman yazmamı tavsiye etti. Bu konuda Kemal Tahir'e öneride bulunduğunu, ama onun enstitülü olmadığını ve bu işi en iyi bir enstitü mezununun yapabileceğini söyledi.

Alangu'nun değerlendirmesine çok sevindim ve güven kazandım. Ne var ki gazetenin yönetmeni, tefrika için bana herhangi bir maddi ödeme yapamıyacaklarını söyleyince, ben de ağırdan aldım ve "bir düşüneyim," diyerek romanı geri aldım. Gerçekte para umurumda değildi; önemli olan eserimin yayınlanmasıydı. Yine de parasız yayınlatmak bana eserimin değerini düşüren bir şeymiş gibi geldi..

Romanımı başka yere göstermedim ve İstanbul'da fazla da kalmadım.

* * *

Dönüşte, o hızla, Tahir Alangu'nun önerisine uyarak köy estitüsü yaşamını konu edinen bir roman yazmayı denedim. Başladım ve 20-30 sayfa kadar karaladım. Ama gönlümce olmadı; sürdüremedim. Belki de Akçadağ'da son yıl yaşadığım o tatsız olayın bende bıraktığı kırgınlık nedeniyle.. Daha sonra Kemal Tahir'in, köy enstitüsü yaşamını konu edinen "Bozkırdaki Çekirdek" adlı romanı yayınlanınca, Tahir Alangu'nun dediklerini hatırladım.

Yeniden Elazığ

1962'nin sonbaharında, eylül ya da ekim olacaktı, askerliğim bitti ve Erzurum'dan ayrıldım. Elazığ'a döndüm ve maiyet memurluğu görevine kaldığım yerden devam ettim. Kentin kuzeyinde, Hastahaneye yakın bir yerde, Pertekli bir tanıdığın evinde bir oda kiraladım ve küçük kızkardeşim Sabriye'yi de yanıma getirdim.

Elazığ'da pek birşey değişmemişti. Tanıdıkları, eşi-dostu yine bıraktığım gibi buldum. Askerlikten önce tanıştığım öğretmen kızın bir öğretmen meslektaşıyla evlendiğini duydum, sevindim. Benimle mutlu olamazdı..

1963 yılının başlarıydı sanırım. Elazığ'ın yerel gazetelerinden Turan'a "Artık Uyanalım" başlıklı bir yazı verdim. Yeni çıkan Birinci Beş Yıllık Plan'ı konu edinmiş, bundan yola çıkarak "Doğu"da yatırımların azlığına dikkati çekmiş ve buna karşı artık daha fazla sessiz kalınmaması çağrısında bulunmuştum. Yazı, gazetenin sahibi ve başyazarı Kemal Turan'ın köşesinde çıkmıştı. Bu yazı nedeniyle de gazete birhayli telefon almış, okurların büyük

çoğunluğu, isim farkına dikkat etmeyip Kemal Turan'ı böyle bir konuya parmak bastığı için tebrik etmişlerdi! Telefonların çoğu ise kentin iş ve ticaret çevrelerinden gelmişti..

Kemal Turan bu ilgiye memnun oldu ve daha sonra da, aynı köşede zaman zaman yazdım. Aynı dönemde Elazığ Öğretmenler Derneği'nin çıkardığı "Sesimiz" adlı edebiyat dergisinde de yazıyordum.

Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitiren Rıza Can adlı Dersim'li hemşehrim de gelip Elazığ'da maiyet memurluğu görevine başlamıştı. Rıza ile zaman zaman sosyalizm ve Kürt sorunu üzerine tartışırdık. Kemalist düşünceler taşıyan Rıza her iki konuda da olumsuzdu. Bir ara, Turan gazetesinde, aynı köşede, sosyalizmi eleştiren bir yazı yayınladı. Yazıda tartıştığımız konuları ele almıştı. Sosyalizmin bir 19. Yüzyıl ideolojisi olduğunu, modasının geçtiğini ileri sürüyor ve Ruzvelt'in New Deal uygulamasını göklere çıkarıyordu.

Ben de bu yazıya, yine Elazığ'ın yerel gazetelerinden Yeni Harput'ta cevap verdim. Aramızda, bir süre devam eden bir polemik oldu. İki maiyet memuru arasındaki bu polemik bizzat valiye de yansımış ki, Vali Abdullah Iğneciler, bizi yanına çağırarak uyardı.

Sosyalist görüşleri benimseyen bir arkadaş grubumuz vardı. Öğretmenlerden İsmail Şen ve Aziz Aktaş ile Veli ve Abdullah adında iki genç maliye memuru.. Eskilerden Avukat Lütfü Yüzbaşıgil ile Avukat Ahmet Celiloğlu.. Yedek subay olarak Elazığ'da bulunan Karslı Celal Yeltekin de grubumuzun içindeydi.

Bir grup liseli Kürt gençle tanışmıştım. Çoğu lise son sınıfta, bazıları da daha alt sınıflarda idiler: Osman Aydın, Süleyman Demirkapı, Hasan, İbrahim ve bir-iki kişi daha. Karakoçan, Palu yöresinden, çoğu Beritanlı olmak üzere, hepsi de Sünni Kürt kesimindendiler. Kürt meselesine ve sosyalizme ilgi duyuyorlardı. Nail Bey mahallesinde kaldıkları bir eve iki-üç kez gittim ve bu konularda konuştum. Bunlar daha sonra üniversiteye devam ettiler. Süleyman çok katı bir sosyalizm yanlısı oldu. Aynı zamanda nihilist görüşler de taşıyordu. Osman ise bir Kürt yurtseveri olmasına karşılık, yıldızı bir türlü sosyalizmle barışmadı.

Bu dönemde tanıştığım kişilerden biri de askerliğini yedek subay olarak Elazığ'da yapan şair İsmet Özel'di. İsmet o zamanlar çok hızlı bir solcuydu. İsyan konulu bir şiirini okurken sanki bir tiyatro sahnesinde gibi, coşkulu, ateşli idi. Doğrusu onun coşkusuna imrendim. Daha sonraki yıllarda solculuğu bırakıp dinci olduğunu öğrenince ise birhayli şaşırdım. Gerçi böyle hızlı solcuların uzun süre dayandıklarını hiç görmedim; pek çoğu çabuk havlu attılar. Ama sol anarşizmden dinciliğe bir "U dönüşü" ise o dönemde sık görülen bir olay değildi.

KISA KAYMAKAMLIĞIM

Osmaniye - Ankara

Nisan 1963'te stajyer kaymakam olarak Adana'nın Osmaniye ilçesine atandım. Kaymakamlık staj süresi, yani maiyet memurluğu iki yıldı. Bu arada zaman zaman, şu ya da bu nedenle bir süre için kaymakamsız kalan ilçelerde geçici olarak görev yapılırdı. İki yıl bitince de, eğer bir sorun yoksa ve staj dönemi onanmışsa, kaymakam olunur ve kura çekilirdi.

Gitmeden önce kızkardeşim Sabriye'yi, o sırada Karakoçan'ın Kulundere köyünde öğretmen olan kardeşim Mustafa'nın yanına bıraktım. Kulundere ilginç derecede yurtsever bir köydü. Köylüler beni gıyaben tanıyorlardı. Köye ayak basar basmaz gelip çevremi sardılar. Köyün çocuklarının hemen tümü, Suriye'de yaşıyan ünlü Kürt ozanı Cigerxwin'in bazı şiirlerini ezberlemişlerdi. Bunu onlara öğreten ise Mustafa ağabeyim değil, köyün ortayaşlı imamı idi. O gece köylüler beni yemeğe davet ettiler. Köyün önde gelenlerinden birinin odasında toplandık. 75-80 yaşlarındaki bir dengbêj Kürt halk türkülerini okudu. Zilan Deresi ile ilgili halk destanını ilk kez ondan dinledim ve üzerimde derin bir etki yaptı. Odadaki herkes ağladı. Destan'ın tasvirleri şaşırtıcı derecede zengin ve güzeldi.

Osmaniye'ye trenle gittim. Yanımda, denk ettiğim bir kat yatak ve daktilo makinam vardı. Bir faytona bindim ve beni otele götürmesini söyledim. Duygularım çok karmaşıktı. Çevremde pekçok insan durumuma imreniyor, beni geleceğin valisi gibi görüyordu. Oysa benim, kaymakamlık ya da valilik, bu türden bir yöneticilik umurumda bile değildi. Böyle şeylere yabancıydım ve bu işten ne zaman sıyrılacağımı düşünüyordum. Bu düzenin yöneticiliği bana göre değildi. İlgilendiğim, değer verdiğim şeyler çok farklıydı. Bunlar sosyalizme ve ulusal kurtuluşa ilişkindi. Dünyamı süsleyen onlardı. Yazma, yaratma tutkusuydu. Bu tutkuyu hiçbir şeye değişmezdim.

Yine de, olanaksızlıklar nedeniyle içine girdiğim ve yapmak zorunda olduğum bu görev nedeniyle heyecanlıydım. Daha 25 yaşımdaydım, deneysizdim; koca bir ilçeyi nasıl yönetecektim?.

Ben otel odasında bunları düşünürken kapı çalındı. Gelen ilçenin emniyet amiriymiş. Bana hoşgeldiniz, dedi. Geleceğimi ilçeden herhangi bir ilgiliye haber vermemiştim. Otelde kaydımı yaptırırken de ilçedeki görevimden söz etmemiştim.

"Geleceğimi nerden bildiniz?" dedim. Emniyet amiri ise övünür bir tavırla, "benim haberim olur!." dedi.

Ertesi gün hükümet konağında göreve başladım. İlçenin asıl kaymakamı, 45 günlük bir inceleme amacıyla görevli olarak Fransa'ya gitmişti. Eşi ve çocukları hala Osmaniye'de, kaymakamlık konutunda kalıyorlardı. Böylece, bu ilçedeki görevimin fazla uzun olmayacağını öğrendim. İki gün kadar otelde kaldım. Daha sonra, Özel idarenin boş olan bir odasını düzenleyip oraya taşındım.

Osmaniye o dönemde 30 bin nüfuslu küçük bir kentti ve kimi il merkezlerinden daha büyüktü. Zaten daha sonraki yıllarda il merkezi oldu. O zamanlar modern bir hükümet konağı, ağır ceza mahkemesi, hastanesi, özel lisesi, kız sanat okulu vardı. Bir de alay düzeyinde askeri birlik. Bir stadyum inşa edilmişti, bitmek üzereydi.

Gelenek olduğu üzere hemen hoşgeldin ziyaretleri başladı. Herkes de beni, artık buranın devamlı kaymakamı sanmıştı. Adliyenin yaşlı başlı savcı ve yargıçları, kaymakam koltuğunda toy bir gencin oturduğunu görünce herkes gibi şaşırdılar. Urfalı olan ağır ceza başkanı, gülümseyerek şöyle dedi:

"Eskiden kaymakam deyince yaşlı başlı insanlar akla gelirdi. Şimdi gencecik insanlar yönetiyor, ne güzel!"

İşlere uyum sağlamam hiç de güç olmadı. Ben de iadeyi ziyaretler yaptım. Kurallara uygun olarak devlet dairelerini gezdim, sözde denetledim! Evraklar imzaladım ve toplantılara katıldım. Kısacası, ilçenin işleri yürüyüp gitti!

Gittiğimin hemen ertesi günüydü. Yemeğe çıktığımda peşimde resmi bir polis. "N'oluyor" dedim, "senin işin ne?"

"Ben," dedi, "sizin korumanızım."

"Hayır" dedim, "benim korumaya ihtiyacım yok."

Onu karakoluna gönderdim. Bir de ne zaman yemeğe çıksam, parka gitsem peşimde kaymakamlığın jipi. Jipin şoförüne de peşimden koşturmamasını söyledim. "Resmi işler için gerekli olduğunda haber veririm," dedim. "Ama kentte yürürken jipi ne yapayım?."

Böylece işe yaramaz ve yozlaşmış gelenekleri birhayli bozdum. Benden sonra tekrar kurulmuştur, kuşku yok..

Bu arada biraz gezip tozdum. Osmaniye, Çukurova'nın doğu ucunda, Toroslarla Amanos dağlarının birleştiği köşede, dağların hemen eteğindedir. Ağaçlık, yemyeşil bir kasabadır. Portakal ağaçlarının, asmaların, güllerin arasında evler zor seçilir. Buranın halkı, Türkiye'de az rastlanır biçimde, çiçeği çok sever, birbirine çiçek sunar. Dağlar çamlarla kaplıdır. Orada, Osmaniye'nin sayfiye yeri olan ünlü Zorkun yaylası var. Bir grup öğretmenle birlikte çıkıp yaylayı gezdik. Aşağıda, etcklerde yeşil fışkırmıştı,

zirvelerse hala karla örtülüydü.

Adana'ya, İskenderun'a, Antakya'ya da gittim. Bu özel gezilere hep otobüslerle gidip geldim. Akdeniz yöresi, çamları, palmiyeleri, makilikleri, portakal bahçeleri ve asma çiçekleriyle benim için çok ilginçti.

Adana'da amcamın oğlu Hüseyin nüfus memuruydu. Onlara konuk oldum. Kenar semtte, eski, küçük, ahşap bir evde oturuyorlardı. Osmaniye kaymakamının geldiğini duyan bazı süslü hanımlar evine beni ziyarete geldiler. Ne var ki amcaoğlumun fukara evi hiç de onlara göre değildi. Birinin ince topukları tahtaların arasına girdi de zor çıkardık.. Ünlü bir kabadayı olan Palulu Hasan'ı tanıdım. Onun büyük kızı da bir kaymakamla evliydi; ama sahte bir kaymakam! Adam gerçekte ünlü bir dolandırıcıymış ve yaptığı işler arasında Yumartalık kaymakamlığı da vardı. O ara Niğde cezaevinde tutukluydu. Kafası silme traşlı ve yüzünde bıçak izleri taşıyan iri yarı Palulu Hasan damadıyla övünürdü. "35 davası vardı, 34'ünden kurtardı, bir tane kaldı," derdi... Bu ünlü dolandırıcı, bir yıl kadar sonra Ankara'da, yanında staj yaptığım bir bayan avukatı da dolandıracak ve böylece ikinci kez, birbirimizi görmeden onun yeni bir macerasına tanık olacaktım...

Osmaniye'de, iş ve yemek saatleri dışında, özel idare binasındaki odamda olurdum. Bu odanın ilginç bir yanı, oturması güç olan koltuklarıydı. Oturduğunuz zaman arkanıza rahat yaslanamazdınız, iki büklüm olurdunuz; çünkü bele rastlayan yer çukur, enseye rastlayan bölüm ise öne doğru çıkıktı. Bunun nedenini sordum. Nihat adındaki özel idare memuru anlattı: Meğer bu koltuklar birkaç yıl önce burada görev yapan kambur bir kaymakam tarafından yaptırılmış.. Adam, tek bir koltuğu da değil, tümünü kendi sırtına göre yaptırmış. O ayrıldıktan sonra bu mobilyalar kaymakamlıkta kullanılmaz olunca, özel idareye aktarılmış ve demirbaş oldukları için de zorunlu olarak korunmuş.. İşte bu ülkede işler böyledir.

Özel İdare memuru Nihat'la dost olduk. Ege yöresinin ünlü efelerinden birinin torunu olduğunu söylerdi ve evine davet ettiği bir gün, bana dedesinin efelik resimlerini gösterdi. Asılları Muşlu'ydu ve Kürttüler. Muş'tan yıllar önce ayrılmış, ege yöresine gitmiştiler.

Yemeklerimi dışarda, palmiye ağaçlarıyla örtülü parktaki bir lokantada yiyordum ve yemek arkadaşım genellikle Nihat'tı.

Sohbet edilir başka dostlar da edinmiştim. Bunlardan biri özel lisenin müdürü, benim yaşlarda, solcu bir öğretmendi.

Osmaniye'nin Komünistleri..

Geldiğimden bir hafta sonraydı. Ertesi gün Adana'ya gidecektim. Jipin şoförüne, kendisinin beni götürmesine gerek olmadığını, otobüsle gideceğimi

ve ertesi gün döneceğimi söyledim. Şoför ise:

"Zaten" dedi, "yarın gece benim burda olmam gerek. Jipe ihtiyaç olabalir.."

"Neden?" dedim.

"Çünkü yarın 1 mayıs.. Ne olur ne olmaz!"

O zaman ayıldım. Hani 1 Mayıslarda komünistlerin hep birşeyler yapabileceği düşünülür ve polis tedbirli olurdu.. 1 Mayıs'ın işçi bayramı olarak kutlanmasını yasaklamakla yetinilmezdi, aynı zamanda komünist bilinenleri 1 Mayıs öncesi göz altına almak da sık rastlanan birşeydi. Anlattıklarından şoförümün de polisten olduğunu anladım.

"Peki dedim, burada ne olabilir ki? Öyle sakıncalı kişiler, komünistler filan var mı?"

"Var" dedi.

"Kim mesela?" dedim. Onun sayesinde belki solcu ve ilerici dostlarımı tanıyabileceğimi düşündüm..

Şoför iki-üç isim saydı. Ancak birisini tanıyordum. O da yaşlıca bir dava vekiliydi ve şikayetçiliği ile tanınmıştı. Oldukça sinirli olan bu adam, kafasına yatmıyan şeyleri, haksızlıkları kaymakama, valiye, adliyeye şikayet ederdi. Bana da bu tür şikayetlerle geldi. Bu nedenle adı komünistle çıkmıştı! Bunun ötesinde solculukla bir alıp vereceği olmadığından, hatta sozyalizmle ilgili herhangi birşey bilmediğinden emindim.

İçten içe gülümsedim. "şoförün komünistine bak!" dedim. "Ya kaymakamının düşüncelerini bilse?!."

* * *

Kentte bir de benim memleketimden, Dersim'den gelme yaşlı, zayıf bir dava vekili vardı. Beni ziyarete geldi. Ben de evini ziyaret ettim. Daha gençlik yıllarında buralara gelmiş. İyi kazanan biriydi. İlginç tarafı, hiç yemek yemez ve yalnızca rakı ve portakal suyuyla beslenirdi. İnanmak güçtü ama, kendisi de herkes de böyle olduğunu söyledi.

* * *

Çukurova sıtmasıyla ve Yaşar Kemal'iyle ünlüdür. Yöredeki pekçok ad, Anavarza, Yılanlı Kale ve ötekiler Yaşar Kemal'in romanlarından tanıdığımdı.

Birkaç yıl öncesi Kadirli kaymakamı olan Mehmet Can'ın öyküsü tüm basına yansımıştı. Mehmet Can sıtmayı önlemek için çeltik ağalarıyla zorlu bir mücadele yürütmüş, devrimci çevrelerin göz bebeği olmuş, bu yüzden oradan sürülmüştü. Osmaniye'de de, Ceyhan ve Kadirli yöresindeki kadar olmasa da çeltik ekimi vardı. Yasaya göre ekim izni kaymakamlıktan alınıyordu. Bana da böyle bir dosya geldi. Yerinde keşif yaptım ve ekim ruhsatı vermemek için bin dereden su getirdim. Bu sanki bir devrimci

direnişti.. Kendimi bir Mehmet Can gibi hissediyordum! Neyse ki çeltik ekicisinin şansı varmış, benim kaymakamlık maceram çok sürmediği için o da belayı rahat atlattı..

Bir keresinde de Nihat'la ve Osmaniye'deki bir banka müdürüyle komşu Ceyhan'a, Nihat'ın dost ve tanıdıkları olan Kürt ağalarını ziyarete gittik. Ellerinde iyi topraklar olan, pamuk ve çeltik yetiştiren bu ağalar, bir Kürt kaymakamı görmüş olmaktan pek hoşlandılar ve bizi yemeğe götürdüler. Elimdeki Yön dergisine bakıp solcu olduğumu anladılar ve gülümsediler. Yine de sohbetimizin tadı kaçmadı. Dönüşte biraz çakırkeyiftik. Bir Azerbaycan kaçkını olan banka müdürü Sovyetler Birliği'ne ve sosyalist rejime atıp tutunca, "İyi bari, sen kaçabilmişsin," dedim. "Ya zulüm görüp de kaçacak yeri olmayanlar ne yapsın?.." Seninki söylediklerimden kuşkulandı ve altını eşelemek istedi. "Nasıl yani?" dedi. Ben de "İşte öyle!" dedim ve konuyu kapadım..

21 Mayıs Gecesi Savuşturduğum Hükümet Darbesi!

21 Mayıs'ta ise, ilginç şeyler oldu; tüm Türkiye gibi ben de bir hükümet darbesini savuşturdum! Olayı sabahleyin öğrendim. O gece Albay Talat Aydemir ve arkadaşları darbe girişiminde bulunmuşlar, ancak başaramamışlardı. Radyodan darbecilerin anonsu duyulur duyulmaz, Osmaniye'deki albay da hemen duruma el koymuş ve gelip hükümet konağında benim koltuğuma oturmuş.. Ama çok geçmeden, radyo bu kez de darbenin önlendiğini duyurunca, sessizce çekip gitmiş. Ben de tüm bunlar olur ve "iktidar" elden giderken mışıl mışıl uyuyormuşum.. Yine de şanslıymışım; albay beni uykudan uyandırıp apar topar gözaltına da alabilirdi!

İçişleri Bakanlığı Emrine..

Derken, daha iki ay bile dolmadan ilçenin asıl kaymakamı çıkageldi. Ben de Elazığ'a dönüş hazırlığına başladım. Oldukça çalışkan, girişimci biri olan kaymakam, benim Adana'nın boş ilçelerinden birine atanmam için telefonlara sarıldı; ama olumlu cevap alamadı. Karşı çıkmama rağmen, geleneğe uygun olarak benim için bir uğurlama yemeği düzenlediler. İnsanlar kadeh kaldırıp nutuklar çektiler. Doğrusu kasabada geçirdiğim belki de en sıkıcı akşam o oldu. Yemek sırasında kaymakama bir telefon geldi ve ondan sonra bana karşı tutumunun değiştiğini fark ettim. Bunun nedenini Elazığ'a dönünce anladım.

İçişleri Bakanlığı emrine, merkeze alınmıştım. O dönem Yeni Türkiye Partisi'nden Tunceli Senatörü olan köylüm Mehmet Ali Demir durumumla

ilgilendi ve çok sürmeden neden anlaşıldı. Kısa süre önce Kürtlere karşı bir operasyon daha olmuş ve 23 Kürt tutuklanmıştı. Bunlar, o dönem, 27 Mayıs'tan sonraki rahatlama döneminde Deng, Dicle-Fırat gibi dergileri çıkaran Kürt çevresiydi. Tutuklananlar arasında Tunceli Kültür Derneği'nin başkanı Ali Anagür de vardı ve Ali'nin üzerinde benim kendisine yazdığım bir mektup bulunmuştu...

Olup bitenden haberi olmayan Elazığ Valisi Abdullah İğneciler ise, benim torpil yaparak Ankara merkezine gittiğimi sandı. Bana karşı son derece nazik davranarak ve iltifatlar ederek "Mehmet Ali Demir bu kadar güçlü mü?" diye sordu..

Daha sonra ise bazıları, beni ihbar edenin Rıza Can olduğunu ileri sürdüler. Bu, Rıza ile aramızdaki polemik nedeniyle ortaya atılmıştı. Bunun doğru olmadığını herkese açıkça söyledim. Rıza da bunu duymuş ki, bana böyle bir ihbarla ilgisi olmadığını, bu tür söylentilerden üzüntü duyduğunu söyledi ve "seni ihbar eden o namussuz Hıdır'dır!" dedi.

Sözü edilen Hıdır, vilayette çalışan Tunceli'li bir memurdu. Dersim sürgünü bir ailedendi ve bir dönem Batı'da kalmıştı. Kırımın ve sürgünün yarattığı ve o dönemde sıkça rastlanan, bugün de sayıları az olmayan olumsuz tiplerdendi. Türk olduğunu ileri sürmekte, Kürt sorunundan söz edenlere ateş püskürmekteydi. Bu yüzden birkaç kez tartışmıştık. Bir gün onu, emniyetten çıkarken gördüm. Benimle karşılaşınca, suç işlemiş biri gibi kıpkırmızı oldu. Rıza'nın dediği muhtemelen doğruydu, belki de şikayetini o gün yapmıştı..

Boş durmayan polisin elinde, Anagür'e yazdığım, herhalde duygu ve düşüncelerimi kapalı biçimde yansıtan -içeriğini hatırlamıyorum- sözkonusu mektubun yanısıra, başka bilgiler de olduğuna kuşku yoktu. Besbelli, bana da bir dosya tutmuşlardı..

Kürt Sorunu Çevresinde Canlanan Tartışmalar, 1962-1963

Sol görüşlerin ardından Kürt sorunu da, 1962 yılından başlayarak, basında ufaktan ufaktan tartışılmaya başladı. Bu konuda ilk adımı atan, Nisan 1962'de yayın hayatına başlayan, Ahmet Hamdi Başar'ın yönettiği Barış Dünyası dergisi oldu. Bu, liberal görüşleri savunan bir dergi idi. "Doğu sorunu" ile ilgili olarak, Ahmet Hamdi Başar'ın uzun bir makalesine yer verdi. Bu makalede konunun tabu olmaktan çıkarılması, özgürce tartışılması ve kalıcı bir çözüm bulunması öneriliyordu. Dönemine göre cesur bir makale idi ve bunu da, zaten mimli olan soldan ve ağızlarını her açtıklarında ülkeyi bölmekle suçlanan Kürtlerden çok, ancak böylesine bir liberal aydın yapabilirdi.

Dergi bir tartışma ortamı başlattı. Musa Anter, Doğan Kılıç, Abdurahman Efhem Dolak gibi Kürt aydınları Barış Dünyası'nda "Doğu Sorunu" ve Kürt kültürü ile ilgili olarak yazdılar.

49'lardan Sait Kırmızıtoprak Yön dergesinde tartışmaya katıldı. Sait, Barış Dünyası'nın soruna liberal yaklaşımını eleştirdi ve bu sorunun ancak sosyalist bir politika ile çözülebileceğini savundu. Sait Kırmızıtoprak'ın katıldığı bir başka tartışma da Yeni İstanbul gazetesinde yer aldı.

Bu tartışmalar, hem Kürt, hem Türk aydınları arasında ilgiyle izlendi. Bir süre sonra Kürt aydınları da bazı yayın çalışmalarını örgütlediler. İlk yayın, Edip Karahan'ın yönettiği Dicle-Fırat gazetesi oldu. Ekim 1962'de yayın hayatına başlayan aylık Dicle-Fırat, 1963 Mayısına kadar 8 sayı çıkabildi. Bunu Nisan 1963'te yayına başlayan Deng dergisi izledi. Deng ise ancak üç sayı çıkabildi. Mayıs 1963'te ise Doğan Kılıç'ın yönettiği Roja Newe gazetesi çıktı ve bu onun ilk ve son sayısı oldu. Polis, Haziran başında bu dergileri çıkaranlar ve yazanlara karşı bir operasyona girişti ve aynen 49'lar olayında olduğu gibi, 23 Kürt aydını, yine Kürt devleti kurma amacıyla gizli örgüt oluşturma savıyla tutuklanıp işkenceye ve cezaevine gönderildiler. Bunların bir bölümü yine 49'lardandı. Kürtlerin çıkardığı gazete ve dergiler de böylece susturuldu.

Sözkonusu gazete ve dergilerde ağırlıkla Türkçe yazılıyor ve Kürt sorunu çeşitli yönleriyle ve Ezop diliyle tartışılıyordu. Çok az da olsa Kürtçeye de yer veriliyordu. Bunları ilgiyle izliyordum ve Kürtçe yazı dilini de ilk kez böylece tanıdım. Kürtçe yazıları daha çok Musa Anter yazmaktaydı.

Romanımın Tefrika Edilişi Şair Hasan Hüseyin'le Tanışmam

Elazığ'da fazla kalmadım ve Ankara'ya hareket ettim. İçişleri Bakanlığı'nda Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü emrine verildim. Orada ise, 8-10 memurun çalıştığı geniş bir kalemde bana bir masa ayarlandı. Ancak hiçbir somut görevim yoktu. Kızağa çekilmiştim.

Tuncelili üç arkadaşla birlikte (Hasan Kaplan, Süleyman Yıldırım ve Sacit Kelekçi) Küçükesat'ta, Bardacık Sokak'ta bir apartman dairesi kiralamıştık. Üçü de hukuk fakültesinde okumaktaydı.

Bakanlığa arasıra uğruyor, ay sonunda maaşımı alıyordum. Kimsenin arayıp sorduğu yoktu. Bu serbestlik tam da aradığım birşeydi.

Vatan gazetesinin Ulus'ta Rüzgarlı Sokak'taki Ankara bürosuna uğradım ve romanımı tefrika edilmek üzere verdim. Adı "Yaşamak"tı; ancak gazetenin Ankara sorumlusu Turhan Tükel (sanırım genel yönetmendi), hem daha ilginç olsun diye, hem de roman kahramanlarının perişan yaşamına bakarak "Yaşamanın Ötesinde" yaptı.. Roman 1963 yaz mevsiminde Vatan'da tefrika edildi.

Turhan Tükel, Türk basınında az rastlanan nitelikli bir aydındı. Daha sonraları Kürt sorununda, demokrat bir aydına yaraşır tutarlı yazılar yazdı.

Bu arada şair Hüseyin Korkmazgil'le tanıştık. Akis Mecmuası'nda çalışıyordu. Coşkulu, enerji dolu biriydi. Şiirlerini daha önce Dost Dergisi'nde okumuş, sevmiştim. Politik düşüncelerimiz de çakışınca çabuk dost olduk. Etlik'te bir evde tek başına kalıyordu. Bana birlikte kalmayı önerdi; ama belki de minnet altına girmek istemeyişimden kabul etmedim.

O zamanlar Dost dergisinde Veysel Öngören de eleştiri yazıları yazardı. Cümleleri uzun, özentili, karmaşık, anlatımı soyuttu. Tüm çabalarıma rağmen ne demek istediğini çıkaramazdım. Bir gün merak edip Korkmazgil'e sordum:

"Abi," dedim, "ben bu Veysel Öngören'in yazdıklarından birşey anlamıyorum; sen nasıl buluyorsun?"

"Ben de anlamıyorum," dedi Korkmazgil. "O konuşmasını bilmiyor ki yazmasını bilsin!"

Veysel Öngören'i "anlıyamamakta" yalnız olmadığıma sevindim. Ben onunla hiç tanışmadım, bu nedenle konuşmasının nasıl olduğunu bilmem. Ama yazı üslubu tam da illet olduğum türdendi. Bugün de zaman zaman edebiyat dergilerinde bu tür bir üslupla yazanlara rastlarım. Yalnız edebiyat olsa neyse, hani onda "soyut" diye nitelenen başlıbaşına bir tarz var. Onun, modernizmin, post modernizmin arkasına gizlenip hiç kimsenin anlıyamıyacağı bilmece ve bulmacalar yazmak mümkündür. Ama politikada bu tam bir saçmalıktır. Okuyucu içinse bir işkence. Çünkü politikada, deyim yerindeyse, keyf için, edebiyat yapmak için değil, düşüncelerinizi yaymak, politikanızı kitlelere mal etmek, bir başka deyişle, anlaşılmak için konuşur ve yazarsınız. İnsan lafı neden o kadar evirip çevirsin, anlaşılması güç biçimlere soksun?

Öyle sanıyorum ki, edebiyatta da, politikada da bu tür yazanlar, gerçekten de yazmasını bilmeyenlerdir. Ya deneyimsizdirler, çocuksu bir özentiyle yaparlar bunu; ya da kendi söylediklerine güvenleri yoktur, böylece onları gizlerler.

Böyleleri bana, avukatlık hayatımda ilçelerde çok karşılaştığım dava vekillerini hatırlatır. Hukuk eğitimi görmemiş, ama hukuk davalarına vekil olarak girmelerine izin verilen bu insanlar, çok ağdalı bir dille konuşur, konuşmalarının arasına eski dilden birçok kelime sıkıştırırlar. Cümleler uzun, bağlantısız, çoğu zaman da anlamdan yoksundur. Bu, yargıcı ikna etmekten çok, dava sahibini ve gariban köylüleri hayran bırakmaya yönelik bir usluptur.

Kimi "yazarlar" da işte böyledir. Oysa edebiyatta olsun, politikada olsun, gerçekten iyi bir yazarı ya da konuşmacıyı anlamak hiç de zor değil. İyi ya da büyük yazarların, elçştirmenlerin düşünceleri açık, dilleri akıcı ve

durudur. Örneğin bizim kuşakta kim bir Nurullah Ataç'ı, Cevdet Kudret'i anlamakta güçlük çekmiştir?.

Bir keresinde Korkmazgil'in Etlik'teki evine uğramıştım. Kente birlikte dönerken minübüs durağında, Orhan Veli'nin deyişiyle, "tepeden tırnağa çiçek açmış" bir badem ağacını göstererek "ne kadar sağlıklı!" demişti. Ağaçtan gerçekten de hayat fışkırıyordu. Korkmazgil'in kendisi de öyleydi. Bana, şiirlerini okuduktan sonra kendisine mektup yazan, daha sonra da Ankara'ya gelip tanışan öğretmen Azime'den heyacanla söz etti ve evlenceklerini söyledi. Daha sonra evlendiler de.

Korkmazgil'in kusuru hep kendinden söz etmesiydi. Kendi şiirinden, kendi hikayelerinden. Örneğin benim yazdıklarımla ilgilenmek, sormak ve onlar üstünde konuşmak gereğini duyduğunu hiç görmedim. Ama bu tavır yalnızca ona özgü de değildi. Tanıdıklarım içinde böyle olmayanını çok az gördüm. Dostum Metin Demirtaş'ı dışında bırakırsak -çünkü o kendinden pek az söz eder- Ceyhun Atuf Kansu bu bakımdan seçkin bir örnekti: Gönülalçak, hoşgörülü ve anlayışlı..

Ben de ilk eşim Tasvir'le, Korkmazgil'inkine benzer biçimde tanıştım. O sırada Ankara Yüksek Öğretmen Okulu matematik bölümünde okuyan Tasvir, Vatan gazetesinde tefrika edilen romanımı okumuş ve benimle tanışmak istemişti.

İlginç Bir Sınav ve "İyi Saatte Olsunlar.."

1963 yazında, Amerika'nın verdiği bir burstan yararlanıp Amerikan üniversitelerinde ekonomi dalında dört yıllık bir doktora eğitimi yapmak için sınava girdim. On kişi gönderilecekti. Bunun için siyasal bilgiler ve hukuk fakülteleri mezunu olmak gerekiyordu. Devletler hukuku ve işletmecilik konularında yapılan sınava, iki ay süreyle iyi biçimde hazırlandım ve her iki dalda da soruları çok iyi cevaplandırdım. Sınavlar Ankara Üniversitesi'nde yapıldı, sonuçlarsa, nedense İstanbul Üniversitesi'nde açıklanacaktı.

Ne var ki, sınav sonuçları geciktikçe gecikti. Hem o sırada Ankara'da tutuklu olan Doğan Kılıç'ın evine uğrayıp onun istediği bazı savunma belgelerini getirmek, hem de sınav sonucuyla ilgili bilgi edinmek için İstanbul'a gittim. Üniversite'ye uğrayıp sorduğumda, bana yalnızca devletler hukuku sınavının belgelerinin geldiğini, diğerinin ise ulaşmadığını söylediler. Sınava 30 kişi girmiştik ve devletler hukukundan, 100 üzerinden 86 ile en yüksek puanı ben almıştım. Ortalamanın 70 olması gerekiyordu. Yani ötekinden 54 puan alsam kazanıyordum. İşletmecilikten ise, nerdeyse tam puan bekliyordum. Bu nedenle, sınavı kazandığıma garanti gözüyle bakarak sevinçle Ankara'ya döndüm.

Ankara'da Milli Eğitim Bakanlığı'nda bu işle ilgilenen büroya uğradım. Ancak İşletmecilik sınavının kağıtları ortada yoktu. Sözde her iki sınavın kağıtları birlikte, aynı zarfla gönderilmişti. Ama yalnızca biri zarftan çıkmıştı! Bu işte bir gariplik vardı.

Sonunda kağıtlar bulundu; ancak ben umduğumu bulamadım. İşletmecilik sınavından sözde yalnızca 52 puan almıştım. Ortalama ise 69 ediyordu!.

Sınavı yalnızca iki kişi kazanmıştı. Haksızlık yapıldığı kanısındaydım ve itiraz etmek istedim; ancak Milli Eğitim Bakanlığı'nda bu işle ilgilenen müsteşar, suratını ekşiterek boşuna yorulmamamı söyledi. Ancak Danıştay'a başvurabilecektim, onun sonuçlanması ise belki iki-üç yıl sürerdi.

Kağıtların sözde postada kaybolması bir rastlantı değildi. İşin içine iyi saatte olsunlar karışmış ve benim puanlarımın ne olması gerektiğine onlar karar vermişlerdi! Böyle olması da son derece doğaldı. Meydan boş değildi ve böyle bir olanak tanınan kişilerin neyin nesi olduğu elbette araştırılıyordu.. Amerika'da burs verilecek kişilerin, hem "yüce Türk Devleti"nin, hem de Amerika'nın çıkarlarına uygun düşecek "münasip" kişiler olması gerekirdi. Bir yandan solculuğu, diğer yandan "Kürtçülüğü" ile, İçişleri Bakanlığı'nda kızağa çekilmiş benim gibi birinin ise, bu işe hiçbir şekilde uygun düşmediği belli birşeydi. Demek ki boşuna yorulmuştum..

Ertesi yıl, sözkonusu sınav için konan baraj 60'a indirildi; ama benim için birşey değişmedi.

Genelkurmay'da Bir Duruşma

Bu ara Genelkurmay Askeri Mahkemesi'nde, 23'lerin duruşması başlamıştı. Mamakta kalıyorlar, duruşma günleri Genelkurmay'a getiriliyorlardı.

Duruşmayı izlemek için Genelkurmay'a gittim. Girişte görevli binbaşıya, duruşmaları izlemek için geldiğimi söyledim. İçişleri Bakanlığı'ndan verilmiş kimlik kartımı gören Binbaşı, bana pek saygılı davrandı ve içeri geçtim. Anlaşılan beni bakanlıktan gönderilmiş bir görevli sanmıştı! Duruşma salonuna gireceğim sırada, bizimkiler de bir başka kapıdan jandarma eşliğinde koridora çıkıverdiler ve bir anda yüzyüze geldik. Doğal olarak selamlaştık ve el sıkıştık. Onlar geçip salondaki yerlerine oturdular, ben de arkada, duruşmayı izlemeye başladım. Çok geçmedi ki, salonun kapısında görünen binbaşı bana eliyle "gel" işareti yaptı. Kapıdan çıkar çıkmaz, sert bir şekilde "sen kimsin?" diye sordu. Ve resmi bir sıfatım olmadığını anlayınca da öfkelendi, söylene söylene beni dış kapıya götürdü, kimliğimi vererek binadan çıkardı. Duruşmayı izlemeye hakkım olduğunu söyledimse de, bu bir işe yaramadı.

* * *

O dönem Şerafettin Elçi, Nurettin Yılmaz, Mustafa Ramanlı ve Feyzullah Demirtaş da Ankara'daydılar. Dördü de hukuk fakültesini bitirmişler, Ankara

adliyesinde staj yapmakta idiler. Sık sık buluşur, siyasal durumu tartışırdık. Ben TİP yanlısıydım. Hem sosyalist görüşlerim, hem de Aybar'ın Kürt sorununa ilişkin olumlu, cesaret verici açıklamaları nedeniyle. Onlarsa TİP'e karşıydılar ve zaman zaman, TİP'e dostluğum, sosyalizmden beklentilerim nedeniyle bana takılırlardı.

Azizoğlu Olayı

O sırada Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde İçişleri Bakanı Hıfzı Oğuz Bekata ile Sağlık Bakanı Yusuf Azizoğlu arasında ilginç bir tartışma oldu. İktidarda Cumhuriyet Halk Partisi ve Yeni Türkiye Partisi koalisyonu vardı ve İsmet Paşa başbakandı. Bekata CHP'den, Azizoğlu ise YTP'dendi.

Tartışma birkaç gün sürdü ve kamuoyunda birhayli yankı yaptı. Bekata, Silvan Kürtlerinden olan Sağlık Bakanı Azizoğlu'nu Kürtçülük yapmakla, birtakım Kürt derneklerine destek vermekle suçlamakta ve insanların soluk alışlarını bile dinlediklerini söylemekteydi. Bu nedenle Azizoğlu'nun saygınlığı, bir anda Kürt yurtseverleri arasında yükseldi, Bekata onu bir hain gibi göstermeye çalışırken, Kürt yurtsever çevrelerinde Azizoğlu adeta bir kahramana dönüştü. Ne var ki bunu hak etmemişti.

Tartışmaya ben de ilgi duydum ve bazı arkadaşlarla birlikte Meclis'e gittim, dinleyici sıralarından tartışmayı izledim. Bekata oldukça şoven ve saldırgan bir tavır içindeydi ve böylece belli çevrelerden puan toplamaya çalışıyordu. Ama iddiaları kof ve dayanaksızdı. Aslında iyi bir hatip olan Azizoğlu ise, hiç de kendisinden beklenen bir savunma yapmadı. Aksine, Bekata'ya karşı sert cevaplar verir görünmesine rağmen, bunu ısrarla Türk olduğunu, "devlete ve vatana bağlılığını" belirterek, Kürt kimliğini ve Kürtleri inkar ederek yaptı.

Bu savunma tarzı bende ve oturumu izleyen ötekı arkadaşlarda düş kırıklığı yarattı. O koşullarda, elbette Azizoğlu'ndan Kürt sorununu açık biçimde ortaya koymasını, dört dörtlük bir savunma yapmasını beklemiyorduk. Ama yine de, o fırsatta söylenebilecek çok şeyler vardı. En azından Kürtlerin varlığını ve kendi Kürt kimliğini inkar edici sözleri söylemek zorunda değildi.

Buna rağmen, milliyetçi Kürt kesimleri Azizoğlu'nun bu korkakça tutumu üzerinde pek durmadılar ve sanki o Bekata'ya karşı Kürt davasını savunmuş gibi bir hava yaydılar.. Bu kesimler hep böyledir! Onlar feodal çevrelere karşı çok toleranslı, sosyalistlere karşı ise çok acımasızdırlar..

Tunceli Kültür Derneği'nin Kongresi-1963

Yine aynı yılın yazı, ya da sonbaharında Ankara'da Tunceli Kültür Derneği'nin kongresi yapıldı. Toplantıyı, içinde Tuncelı milletvekilleri Vahap

Kışoğlu (Elazığ Lisesi Müdür Muavinliği'nden tanıdığım Vahap Bey o dönem milletvekili seçilmişti) ve Hıdır Aydın'ın da olduğu kalabalık bir kitle izledi. Toplantıyı ön sıralarda, Vahap Bey'in yanında oturmuş izliyordum ve konuşmak için niyetim de yoktu. Ancak Vahap Bey'in konuşmasının ardından ve onun söyledikleri üzerine konuşma gereğini duydum.

Vahap Bey konuşmasında, aralarında, hala tutuklu olan Ali Anagür'ün de bulunduğu derneğin eski yönetimini sert bir şekilde eleştirdi ve şöyle dedi:

"Dernek gecesinde Kürtçe şarkılar söylettiler; bu olacak şey mi! Ben tarih hocasıyım, Kürt diye birşey yoktur, hepimiz Türküz. Asıl Türk biziz!"

Bu sözler üzerine salonda bir alkış koptu. Vahap Bey'in konuşması bu minval üzere sürdü. Bunun üzerine ben, konuşmak için divana başvurdum ve sıraya girdim.

Vahap Bey konuşmasını bitirince tekrar galip yanıma oturdu ve "konuşmamı nasıl buldun?" diyerek bana da onaylatmak istedi. Ama sözümü sakınmadım ve dediklerine katılmadığımı, söz alıp görüşlerimi söyliyeceğimi belirttim. Bunun üzerine Vahap Bey telaşlandı ve "sen bu konuya girme, derneğin çalışmalarına filan değin," diyerek beni yumuşatmaya, caydırmaya çalıştı. Ama nafile. Vahap Bey beni severdi, bana karşı çok nazikti ve ben de onu severdim. Ama böyle bir olumsuz tutuma seyirci kalamazdım.

Sıra bana gelince açık konuştum. Vahap Bey'in yaptığı konuşmayı kendisine yakıştırmadığımı söyledim ve şöyle dedim.

"O bizim milletvekilimizdir, haklarımızı savunacağına, tam tersini yapıyor. Biz Kürdüz ve dilimiz de Kürtçedir, kendi türkülerimizi söylemek en doğal hakkımızdır!"

Bu sözlerim üzerine, ilginçtir, salonda yine gür bir alkış koptu. Demin Vahap Bey'i alkışlayanlar, şimdi beni alkışlıyorlardı. Hem de dediklerimiz birbirine taban tabana zıt olduğu halde.. Ne yazık ki kitleler çoğu zaman böyledir!

Avukatlık Stajı ve Aydınlıkevler Ortaokulu'nda İngilizce Öğretmenliğim

1963'ün sonlarına doğruydu. İçişleri Bakanlığı Zatişleri Genel Müdürü beni çağırdı ve kısaca, bu meslekte benim için istikbal olmadığını, kendime başka bir iş bulmamın daha hayırlı olacağını söyledi. Bense zaten, Amerika'daki doktora çalışmasına ilişkin sınav sonuçlarının olumsuz çıkmasının ardından Ankara adliyesinde avukatlık stajına başlamıştım. Ama İçişleri Bakanlığı'yla da ilişkimi kesmemiştim. Avukatlık staj dönemi pek sıkı olmadığı için, birçok kişi bu şekilde, bir yandan Ankara'da şu ya da bu işte çalışmakta, bir yandan da staj yapmaktaydı. Mali olanaklarım elvermediği

için, genel müdürün uyarısından sonra bile, ilişkimi kesmedim. Ancak daha sonra, yine personel dairesinden bir şube müdürü beni çağırarak, Adalet bakanlığından bir yazı geldiğini, İçişleri Bakanlığı'nda çalışan hukuk mezunlarının listesinin istendiğini; bunun ise, hem memuriyet yapıp, hem de staj yapan kişileri saptamak için yapıldığını, böyle bir durumda stajın yanabileceğini söyledi ve beni uyardı. Sanırım bu, benim durumumu bilmeyen bir şube müdürünün iyi niyetli uyarısıydı. Ben de bu durumda tercihimi yaptım ve hemen İçişleri Bakanlığı'ndaki görevimden istifa ettim.

Kışa doğru Küçükesat'taki evden ayrıldım, Ulus'ta, Posta Caddesi'nde bir hanın çatı katındaki bir odaya taşındım. Bu daha önce Ziya Acar'la Yusuf Kaçar'ın birlikte kaldıkları daracık bir yerdi. İkisi de çeşitli nedenlerle ayrıldıkları için odayı, içindeki yataklarla birlikte bana bıraktılar. Kışın orayı küçük bir elektrik sobası ile ısıtıyordum.

Aralık sonu, ya da ocak başıydı, Elazığ'dan Aziz Aktaş adındaki öğretmen arkadaş tedavi için Ankara'ya geldi. Aziz sol görüşlü ve yurtseverdi. Elazığ'da öğretmenler sendikasının çıkardığı Sesimiz adlı edebi dergiyi yönetiyordu. Aziz'le iyi dosttuk. Sirozdu ve hastalığı bayağı ilerlemişti. Tedavi için Ankara Hastahanesi'ne yatırılmasına yardımcı oldum ve sık sık ziyaretine gittim. Ne yazık ki, durumu giderek kötüleşti ve 26 Ocak 1964'te bu genç ve yetenekli insanı yitirdik.

İçişleri Bakanlığı'ndaki işimden ayrılınca, geçimimi sağlamak için yeni bir iş aradım. Avukatlık stajımı tamamlamak için en uygunu öğretmenlikti ve yasal olarak stajla bağdaşan tek işti. Ankara Milli Eğitim Müdürlüğü'ne başvurup eski öğretmenlik dosyamı aradım; ancak bulamadım. Hukuk fakültesi mezunu olarak da öğretmen olabilirdim ve bunun için başvurdum. Stajımı sürdürebilmek için, en azından ağır ceza mahkemesi olan bir yere atama yaptırmalıydım. Milli Eğitim Bakanlığındaki şube müdürü, bana taşrayı tavsiye etti ve bir de vatan sevgisi üzerine bir nutuk çekip şöyle dedi:

"Evladım, Doğu'ya gitmelisin. Oranın senin gibi ülkücü öğretmenlere ihtiyacı var. Biliyor musun, oradaki insanlar kendilerini Türk bile saymıyorlar, çoğu Türkçe bile bilmiyor. Sen onlara Türklük bilincini vereceksin!"

İçimden güldüm, "tam da adamını buldun!" dedim. Ama bu öneriye evet demekten de geri kalmadım tabi. Önce atamanın Palu'ya yapılması konusunda uzlaştık. Sonra, ordan vazgeçip Mardin'e çevirdiler; ona da evet dedim. Daha sonra işe bu iş olmadı. Herhalde işin içine yine iyi saatte olsunlar karışmıştı..

Tunceli Senatörü ve köylüm Mehmet Ali Demir girişken ve pratik bir adamdı. İş aradığımı duyunca:

"Aydınlık Evler Ortaokulu'nda İngilizce öğretmenine ihtiyaç var, gel senin atamanı oraya yapalım," dedi. Güldüm:

"Ben İngilizce öğretmeni değilim ki" dedim.

"İngilizce hiç bilmiyor musun?"

"Öğretmenlik yapacak kadar değil."

"Yaparsın, yaparsın!"

Sonra da elimden tuttuğu gibi beni Milli Eğitim Müdürlüğü'ne sürükledi. Ordaki görevliye: "Kemal çok iyi İngilizce biliyor!" dedi ve benim itirazıma fırsat vermeden adamdan gerekli atama sözünü aldı. İşlemler kısa sürede tamamlandı ve böylece ben, üç güne kalmadan Aydınlıkevler Ortaokulu'nda ücretli İngilizce derslerine başladım.

Aslında boşuna kaygılanmıştım; bu memlekette pekçok insan iyi bilmediği, hiç de uzmanı olmadığı işleri yapmaktadır. Hem de ne önemli işleri! Ehli olmadan genelmüdürlük, mebusluk, bakanlık yapan var.. Generallikten gelip cumhurbaşkanlığına konan var.. Bütün bunların yanında benim İngilizce öğretmenliğimin lafı mı olur!

Üstelik, tüm kaygılarıma rağmen, İngilizce öğretmenliğim hiç de fena değildi. Birinci ve ikinci sınıflara derse gidiyordum. Öğretmenlik deneyimim vardı. Bir süre sonra, denetim için sınıfa gelen Müdür, benim öğrencilerle İngilizce diyaloguma tanık olduktan sonra pek beğendi!

Böylece, okullar tatil oluncaya kadar, birkaç aylık süre daha geçim sorununu çözdüm ve 1964 yazında stajım bitti. Bu arada Emekli sandığındaki memuriyet primlerimi çektim ve elime 2000 lira kadar bir para geçti.

EVLİLİK, ELAZIĞ'A TAŞINMA VE AVUKATLIK

Ankara'da bu dönemde tanıştığım ilk eşim Tasvir (diğer adıyla Güler) Yüksek Öğretmen Okulu'nun son sınıfında birkaç dersten bütünlemeliydi. Annesi İstanbul'da Samatya Hastanesi'nde çalışıyordu, iki kardeşi ise Hercke Dokuma Fabrikası'nda. Aile Yugoslavya göçmeniydi.

Evlilik konusunda süregelen kuşku ve endişelerime rağmen, sonunda evlenmeye karar verdik. Bir arkadaşım, Cebeci'nin gecekondu semtindeki tek odasını bize bırakarak başka yere taşındı. Bir süre orda kaldık. Ağustos başında işlerimi tamamladım ve Elazığ'a taşındık. Gerçekte, bir kat yataktan başka taşıyacak birşeyimiz de yoktu.

Eşim Tasvir dürüst bir insandı ve Türk kökenli olmasına rağmen mücadeleme birhayli destek oldu. Ancak psikolojik bir rahatsızlığı vardı. Evlilik psikolojik durumunun düzelmesine, okulunu bitirmesine yardımcı oldu, ama onun tümüyle iyileşmesine de yetmedi. Özellikle de ben hapse düştüğüm, yurt dışına çıktığım, bu nedenle de yalnız kaldığı zor dönemlerde nüksetti ve sonunda da ayrılmamıza yol açtı. Hem ikimiz için zor oldu bu, hem de çocuklarımız bundan acı çektiler. Yaşamı sürprizlerle, zorluklarla, kaç-göçle dolu olan benim durumumdaki biri için kuşku yok ki, yanlış bir evlilikti.

Elazığ'da Adliye'nin hemen karşısında bir yazıhane buldum. Kentin batı yakasında ise bir ev. Yazıhanedeki eski püskü masa ve sandalyeleri, artık mesleği bırakan bir yaşlı avukattan devralmıştım. Onlar bana yetti. Kentin batı yakasında yeni kiraladığımız evde ise, eşya diye hemen hiçbir şeyimiz yoktu. Böyle şeylere hiç önem vermiyorduk ve bu mal-mülk düşmanlığı aşırı ölçülere varıyordu. En azından ben öylcydim ve Tasvir'in bu konuda bana yansıttığı farklı bir tutumu, ya da özlemi yoktu. Ne var ki başkaları böyle düşünmüyordu. Avukat olduğumu duyup da beni ziyarete gelen çevredeki insanlar, evin tamtakır durumunu görünce şaşırdılar ve hem benim avukatlığım hem de bu evliliğin ciddiyeti konusunda kuşkuya düştüler. Ev sahibi, oğlunun geleceğini ileri sürerek evi tahliye etmemizi istedi. Nailbey Mahallesinde bir ahşap eve taşındık.

Evlilik işlemini de o arada yaptık. Ne düğün töreni, ne de başka birşey. Herşey çok basitti: Belediye'de nikah yapılacak gün, bir rastlantıyla eve ağabeyim gelmişti. "Tanığın biri sen ol," dedim. Bir faytona bindik. Yolda

giderken bir başka tanıdığa rastladım ve onu da ikinci tanık olarak yanımıza aldık. Bu kadarı evlenme işlemi için yeterliydi. Evlenme memuruna şeker, ordaki müstahdemlerin eline birkaç kuruş tutuşturma adetmiş. Ne var ki ben bu tür adetlerin, bütün bu formalitelerin düşmanıydım ve zorunlu olmayan hiçbirini yapmadım.

Evlilik işlemini geciktirmenin nedeni de, bizim açımızdan düzenin kurallarına bir başkaldırıydı..

Avukatlık mesleğinde müşteri edinmek, para kazanmak, bilgi ve beceriden öte, çevreyle, adliye mekanizmasıyla iyi ilişkiler sağlamayı gerektiren bir iştir, bir tür ticarettir. Yargıçlarla, savcılarla iyi bir diyalog gerekir. Arasıra katipleri "görmelisiniz.." Bu ise bana göre değildi. Para ve ticaret işleri tiksindiğim birşeydi. O zaman ne diye avukat olmuştum? Herhalde "serbest meslek" olduğu için.. Yani hukuk mesleğini nasıl zorunluluktan seçtiysem, avukatlığı da öylece seçtim. Kuşkusuz, bana gelen davaları ciddi biçimde izledim. Ama mesleğin öteki gereklerini gereği gibi yapmadığım ve kendimi başka işlere, edebiyata, siyasal çalışmalara verdiğim için, özellikle başlarda sıkıntı çektim.

İlk davam kendi ilçem Mazgirt'ten bir köy kavgası ve basit bir yaralama olayı idi. Mazgirt'e otobüsle gidip geldim. Avukatların kent dışındaki davalara bu tür genel araçlarla gidip gelmeleri gelenek değildi. Onların ya kendi özel otomobilleri, jipleri vardı, ya da dava sahipleri duruma göre taksi ya da jip kiralarlardı. Ne var ki, müşterim yoksul bir köylüydü, özel otomobille gidip gelsem astarı yüzünden pahalı olurdu. Ona kıyamadım.

Mazgirt sulh ceza mahkemesinde görülen bu basit davaya, deneysizliğin verdiği kaygıyla çok iyi hazırlandım. Karşı tarafın avukatı da, yıllardır Tunceli'de avukatlık yapan köylüm Hasan Ünlü idi. Sözlü olarak yaptığım savunma son derece akıcı, ama gereğinden fazla ayrıntılı, uzun, biraz da şairane idi! Tabi müşterim ve dinleyenler pek beğendiler. Yargıçlar da daha sonra başkalarına, "şimdiye kadar mahkememizde yapılan en iyi savunma!" demişler.

Ne var ki bu bana, aynı zamanda saçma göründü. Müşterim ne derece haklıydı? Onu savunurken doğruları mı söylüyordum, haklıyı mı savunuyordum? Hayır, onu savunmak zorundaydım o kadar! Gerçi davayı alırken bir seçim yapmak mümkündü; insan bazı davaları almayabilirdi. Nitekim benim de almadıklarım oldu. Müşterimi haksız bulup, "müvekkilim yalan söylüyor, böyle birinin avukatlığını yapmam!" diyerek duruşma salonunu terk edip çıktığım zamanlar bile oldu. Ama bu konudaki seçim hakkım sınırlıydı. Her zaman bu kadar ince eleyip sık dokusam aç kalırdım. Ama bu duyguyu meslek hayatım boyunca hep yaşadım; avukatlık mesleği bana göre değildi.

Solcu olduğum, ağalara karşı bayrak açtığım, komisyoncu kullanmadığım için zengin müşterillerim hemen hiç olmadı. Bana gelenler yoksul insanlardı.

Ben de onlardan yüksek bir ücret isteyemiyordum. Avukatlıkta usuldür, ücretin yarısı peşin alınır, yarısı da dava kazanıldığı zaman. Ama Avukatlar genellikle, ücretlerinin geriye kalan miktarını riske sokmazlar ve henüz dava bitmeden alırlar. Ben ise bunu hiç yapamadım. Ancak davayı kazandığım durumlarda da işi biten müşterilerden semtimc uğrayan pek olmazdı. Bir başka deyişle, birhayli müşterim bana kazık attı. Dürüst olanlar içinde ise bir çingeneyi unutamam. Gezginci olduğu için onu bulmam, peşine düşmem hiç mümkün değildi; ama gelip ücretini bir tamam ödedi.

Elazığ Liscsi'nde İngilizcc dersleri verdim. Bu bütçeme bir katkı oldu. Daha önce, Aydınlıkevler Ortaokulu'ndaki denemeden sonra bana güvcn gelmişti..

Yönettiğim Edebiyat Dergisi: ÇIRA

Elazığ'da, çoğu öğretmen olmak üzere, edebiyatla ilgilenen arkadaşlarla biraraya geldik ve aylık bir dergi çıkarmayı kararlaştırdık. Adı Çıra idi. Derginin sahibi, sorumlu müdürü ve yönetmeni bendim. İlk sayısı Mart 1965'te yayınlandı.

Çıra tümüyle Türkçe bir yayındı. O koşullarda başka türlüsünü de yapamazdık. Yazarları arasında hem Türkler, hem Kürtler vardı ve zaten o dönemde aydın hareketinde bir ayrışma yoktu. Ağırlık edebiyata yönelikti; ama yumuşak bir üslupla sosyal ve siyasi sorunları da tartışıyorduk. Kürt arkadaşların yazılarında Ezop diliyle Kürt sorunu da tartışılıyordu. Dönemin koşullarına göre ilcri şeyler söylüyorduk. Gerek bu, gerekse, benim durumum -ki bu arada Elazığ'da TİP'in kuruluşunda da yer almıştım- resmi ve tutucu çevrelerin yayını kuşkuyla karşılamasına yetti.

Çıra'nın ilk sayıları Elazığ'da Turan Matbaası'nda basıldı. Daha sonra, "yetkili mercilerden" gelen baskılar üzerine matbaanın sahibi basmaktan vazgeçti. Bu kez yazıları Ankara'ya gönderdik. Yazar ve yayıncı dostum Remzi İnanç, orada basımına yardımcı oldu. Çıra ancak 6 sayı çıkabildi. Ben Tunceli'ye taşınınca onun da yayınına son vermek zorunda kaldık. (Çıra ile ilgili olarak bak: Ekteki belgeler, no: 1)

Bu arada yeni bir romana başladım ve bir yıl içinde tamamladım. Adı "Çiçekler ve Zincirler"di. Bir roman yarışmasına katıldım, ama derece alamadım. Öyle olunca da hevesim kaçtı, onu yayınlanmak için bir girişimde bulunmadım. Kaç göç arasında onun da tümden kaybolduğunu sanırken, daktilo edilmiş metnin bir kopyası kısa süre önce kardeşim İnci'nin yanında bulunuverdi..

Elazığ ve Tunceli'de TİP'in Kuruluşu Örgütlü Politikaya Girişim-1965

Bu dönemde Türkiye İşçi Partisi Doğu'da da örgütlenme çabası için-

deydi. İlk örgütlenme Antep, Diyarbakır, Malatya gibi illerde oldu. Diyarbakır örgütünün Kurucuları arasında Tarık Ziya Ekinci, kardeşi Tahsin Ekinci, Canip Yıldırım vardı. Diyarbakır'da ayrıca Sosyalist Kültür Derneği'nin şubesi de açılmıştı.

Elazığ'da da bir sol ekibimiz vardı, ama henüz bir parti örgütü kurulmamıştı. Elazığ'daki solcular arasında, bazı öğretmenlerin yanısıra, adı komünistle çıkmış Avukat Ahmet Celiloğlu, Baro Başkanı Lütfü Yüzbaşıgil, Avukat Şahabettin Aydın ve iki fotoğrafçı (Şefik ve Kemal) vardılar. Ayrıca bazı garsonlarla da diyalogumuz vardı ve onları etkilemiştik. Diyarbakır Sosyalist Kültür Derneği sosyalizm konusunda bir toplantı düzenlemiş ve Prof. Sadun Aren'i konuşmacı olarak çağırmıştı. Biz de bir ekip halinde Diyarbakır'a gittik ve toplantıyı izledik. Sadun Hoca yumuşak bir sesle, ama kolay anlaşılır biçimde anlatıyordu. Toplantı kalabalıktı ve iyi geçti.

Bunun ardından, TİP'in Malatya il başkanı ve genç bir avukat olan Hayrettin Abacı, il örgütünü kurmak için Elazığ'a geldi. Abacı örgütçü, enerjik ve sempatik biriydi. Önceliklc bana ve diğer avukatlara uğradı. Diğerleri, bu aşamada kendilerinin girmek istemediklerini söylediler ve tanıdığımız garsonları tavsiye ettiler. Ben de, farklı gerekçelerle de olsa aynı şeyi yaptım. Edebiyatla ilgilendiğimi, o konuda yoğunlaşmak istediğimi, bu nedenle de aktif, örgütlü siyasi çalışma içine girmek istemediğimi söyledim. TİP kurulursa yardımcı olacağımı da ekledim. Abacı'nın tebessümünü hatırlıyorum. Kuşkum yok, "işte ürkek bir küçük burjuva!" diye düşünmüştür..

Abacı, bizden iş çıkmayınca, çaresiz, gidip adını verdiğimiz garsonlarla görüştü. Onlar ise düşüneceklerini söylediler. Böylece Abacı, örgütü kuramadan Malatya'ya döndü. O gittikten sonra ise polis, onun diyalog kurduğu garsonları tek tek çağırıp gözdağı verdi. Onlar da bu işten çekildiler.

İşte bu gözdağı bizi harekete geçirdi. Biz dört avukat biraraya gelerek TİP'in Elazığ örgütünü kurmaya karar verdik. "Polis gelsin de şimdi bize gözdağı versin bakalım!" dedik. Diyarbakır örgütüne haber verdik. Tarık Ziya ve arkadaşları geldiler, partiyi kurduk. 1965 yılının ilkbaharı, ya da yaz başlarıydı sanırım. Yusuf Kaçar da o sırada Elazığ'daydı ve kuruluşa yardımcı oldu. Kurucular arasında Hıdır İnce adlı bir işçi de vardı. Onu yeni keşfetmiştik. Tuncelili, gözü pek, uyanık bir işçiydi ve hızlı bir gelişme gösterdi, Elazığ'da TİP'in örgütlenmesinde ve propaganda çalışmalarında birhayli payı oldu.

Benim TİP'e girişim ve örgütlü politik çalışmaya başlayışım işte böyle oldu. Bu işe bir bakıma gönülsüz girdim, ama bir kez başladıktan sonra, enerjiyle, gecemi gündüzüme katarak çalıştım. Ordan oraya koşturdum ve bugün de, bu satırları yazdığım 1996 yılında, bu koşu hala devam ediyor. O zaman bu işte olan, veya daha sonra gelen pekçokları tez yoruldular, bıraktılar. Bunlardan biri de ne yazık ki, sevimli, enerjik Abacı'ydı, ki bıyık

altından gülüşünü hiç unutamam..

İl örgütünün kuruluşundan sonra ilçe örgütlerinin kuruluşu için çalışmalara başladık. O arada Tunceli'den de, Ankara Hukuk'tan arkadaşım Kahraman Aytaç, örgütü kurmak için haber yollamıştı.(*) Bunun için Elazığ örgütüne yetki verilmişti. Çıkıp Tunceli'ye gittik. Ne var ki Kahraman dostumuz sağa sola çekti, bizi oyaladı ve gerekli kişileri birtürlü biraraya getirmedi. Oradan eli boş döndük. Sözde gerekli hazırlığı yaptıktan sonra bize haber verecekti. Ama 15 gün süreyle bizi oyaladı.(**) 1965 seçimleri için gün belli olmuştu ve herhangi bir ilde seçimlere katılmak için, seçimden belli bir süre önce orada örgütün kurulmuş olması gerekiyordu. Süre dolmak üzereydi. Tüm uyarılarımıza rağmen Kahraman'dan birtürlü haber çıkmayınca, son gün kendimiz harekete geçtik. Tunceli'nin Elazığ'a en yakın kazası olan Pertek'e gittik. Orada, avukat arkadaşlarımızdan birinin bir müşterisini bulduk. Mehmet adında yoksul bir emekçiydi. Onun vasıtasıyla Parkta biraraya getirdiğimiz ve çoğunu ilk kez gördüğümüz insanlara sorunu anlattık. Adamlar, Elazığ'dan, dört avukatı birden böylesi bir öneriyle karşılarında görünce, gözleri parladı. Hemen oracıkta bakkal, kasap ve benzeri esnaf ve zenaatkarlardan bir yönetim kurulu oluşturduk ve listeyi kaymakamlığa verdik. Böylece Tunceli'de seçime girme hakkı kazanılmış oldu.

O dönemde Pertek merkezi hemen tümüyle Sünni ve Türktü. Bu nedenle bizim kurucular heyeti de bu kesimden oluşuyordu.(***) Mehmet bir esrar işinden mahkemelik olmuştu. Ötekiler ise genellikle, kasabada pek makbul sayılmayan, akşamları sık sık kafayı çeken, bağlarda alem yapan yarı lumpen kişilerdi. Kasabanın itibarlı eşrafı, adı komüniste çıkmış TİP'ten uzak duruyordu; onlar AP'li, CHP'li filandılar. Bu yönetim kurulu, herşeye rağmen, bizim üniversiteli ve "komünist" Kahraman'dan daha çok TİP'in işine yaradı, en azından bu ilde seçime girmesini sağladı. Ancak, adamlar umdukları yararı görmeyince parti örgütü seçimlerden sonra

---

(*) TİP'in Tunceli il örgütü, hem de tüm ilçeleriyle birlikte, daha önce bir kez kurulmuş, ama dağılmıştı. İlk örgütü kuranlar, ilginçtir, genellikle AP, CHP gibi düzen partilerinde yer alan ağalar ve nüfuzlu dedelerdi. Diğer bir deyişle, ilk TİP örgütü, Tunceli'nin feodallerinden oluşuyordu. Bu garip oluşumun nedeni ise şuydu: Bizim gözaçık feodaller başlangıçta, TİP'i de Demokrat Parti gibi istikbali parlak yeni bir parti sanmışlar, bu nedenle onu örgütleyerek başkasına kaptırmak istememişlerdi! ancak sonradan anlaşıldı ki TİP öylesine yağlı ballı bir börek değil. Üstelik oldukça da tehlikeli.. Öyle olunca da feodallerimiz, kurdukları bu örgütü tez elden dağıtmışlardı.

(**) Sonradan edindiğimiz bilgilere göre, Tunceli'deki CHP adayları, kendi oyları bölünmesin diye Kahraman'ı kafaya almışlar, o da bizi bilerek oyalamıştı.

(***) 1960'lı yıllarda Tunceli'de, Pertek ve Çemişgezek ilçeleri merkezleriyle, çevrelerindeki birkaç köy Sünni ve Türk'tü; bunun dışında tüm ilçe ve köyler Alevi Kürt nüfustan oluşuyordu. (Daha sonra Alevi Kürt nüfus bu merkezlere de yerleşti).

dağıldı. Bir tek Mehmet ayrılmadı. O, daha sonra da, bir göz zaafiyeti geçirip kör olmasına rağmen, hep bizimle kaldı ve zaman zaman bölgede parti çalışmalarımıza katıldı.. Dürüst ve yürekli biriydi.

Elazığ'daki Dost-Arkadaş Çevresi

Elazığ, nüfusunun ezici çoğunluğu Kürt olan bir ildir. Palu, Karakoçan, Sivrice, Baskil gibi ilçeleri tümüyle Kürtlerle meskündür. Bölgedeki Ermeni nüfus, 1. Dünya Savaşı sırasında kırım ve göç sonucu yok olmuş; bunlardan sağda solda gizlenip, korunup kurtulabilenler ise, genellikle, yerli halkın inancını ve dilini benimseyerek asimile olmuş, Kürtleşmiş, ya da Türkleşmişler. Şeyh Sait ayaklanmasının ardından, bölgeyi Türkleştirme planının bir parçası olarak Palu'nun verimli ovasındaki toprakların bir bölümü beylerden yok pahasına alınmış ve buraya Balkan göçmenleri yerleştirilmiş. Kovancılar ve Yeniköy adındaki bu iki köy, büyüklükleri, düzenli sokakları ve bahçeler içindeki çatılı, tek tip evleriyle hemen göze çarparlar ve Kürt köylerinden çok farklıdırlar. Ne var ki, hem göçmenler bölgeye ve çevre insanına uyum sağlıyamayıp ayrıldıkları, hem de Kürtler buralara da yerleştiği için, bu iki köy de zamanla Kürtleştiler..

Elazığ'ın merkezi, Osmanlı döneminde, tarihi bir kent olan ve yüksekçe bir tepede kurulmuş olan Harput'tu. Sonra kent merkezi düzlüğe, Mezra denen yere taşındı. Kent nüfusunun ana kaynağı da Elazığ'ın ilçe ve köylerinden ve Dersim yöresinden gelen Sünni ve Alevi Kürtlerden oluşmaktadır. Ne var ki, merkezde ve çevre köylerde hızlı bir asimilasyon süreci yaşanmış, nüfusun bir bölümü Türkleşmiş, kendi kökenine yabancılaşmış. İşin ilginci, bu insanlar kraldan daha kralcı davranmakta, Türkçülük yapmakta ve Kürtleri hor görmektedir.

Bir gün Baro'da oturduğumuzda, kapıdan içeri giren bir avukat, soluk soluğa ve öfkeden patlar gibi, şöyle konuştu:

"Yahu kardeşim, sanki Kürdistan'dayız! Sokaktan geçiyorsun, adamlar radyolarını sonuna kadar açmışlar, Kürtçe türküler... Bu ne biçim iştir!"

Hiç kimseden en ufak bir tepki gelmedi. Kimse tartışmaya girmedi, yorum da yapmadı. Oysa avukatların çoğunun, belki de tamamının kökenini araştırsan Kürttüler. Ama hem bu görüşe karşı çıkmak tehlikeliydi, insanın başına iş açardı; hem de bu adamlar genellikle asimile olmuşlardı. İşin ilginci, bu sözü söyleyen kişinin kendisi de 30-40 yıl kadar önce Palu'dan gelmiş bir Kürt ailesye mensuptu!

Sonradan öğrendim ki, TİP'i birlikte kurduğumuz arkadaşlardan Lütfü Yüzbaşıgil'in ailesi de Palu kökenli ve Kürttür. Ama o Kürt sorununa ilgisizdi. Hatta üniversite yıllarında Turancı kesime karışmış, 1946'larda Sertellere ve Behice Boran'a karşı yapılan eylemlere katılmış, Dil Tarih Coğ-

rafya Fakültesi'ni basan sağcı gençlik ekibinin içinde yer almıştı. Bunu anlatır ve gülerdi. Ahmet Celiloğlu da Kürt asıllıydı. Celiloğlu'nun annesi hala iyi Kürtçe biliyordu ve Türkçesi bozuktu. Ama Celiloğlu da Türkleşmişti ve hem kendi kökeniyle ilgilenmiyor, hem de Kürt sorununun gündeme getirilmesinden, tartışılmasından rahatsızlık duyuyordu. Bir keresinde, öğretmenlerin çıkardığı Sesimiz dergisinde yayınlanan "İbo'nun Harmanı" adlı öykümün adına takılmış ve "neden İbrahim değil de İbo?" diye sormuştu..

Biz o dönemde, Kürtler üzerindeki baskıyı eleştirmekte ve bu konuyu tartışmakta Ezop dilini kullanıyor, dolaylı anlatım biçimlerini seçiyorduk. "İbo'nun Harmanı" bu türden bir öykü idi ve benim, Van'daki öğretmenliğim sırasında tanık olduğum bir olayı anlatıyordu. Korsot köyünde, İbrahim adında, orta yaşlı, güçlü kuvvetli bir köylü, bir gün, okulun tam karşısındaki dik bir yamacın eteğine gelerek orayı kazmaya başladı. Köylüler ne yaptığını sordular. "Harman yeri açıyorum," dedi. Herkes şaşırdı. Hiç orada harman olur mu? Güldüler, bu sevdadan vazgeçmesini istediler, "bu adam deli" dediler. Ama o işine devam etti. Günlerce ve tüm bir mevsim çalıştı. Çıkan toprağı, kocaman taşları alta doğru yığdı. Derken ortaya gül gibi bir harman yeri çıktı.. İşte öykü bunu anlatıyordu. Bu, sabırla, inançla, emekle neler yapılabileceğinin bir örneği idi. İbo sözcüğü ise, elbet İbrahim'in Kürtçe söylenişi idi ve o dönemde bu kadarı bile dikkat çekiyordu. Ama ben de zaten bilerek kullanmıştım.

Adı komüniste çıkmış Ahmet Celiloğlu ilginç biriydi. Sosyalizmi heyecanla savunuyordu. Ama yaşantısı oldukça farklıydı. İyi para kazanıyor ve bu anlamda mesleğin tam hakkını veriyordu. Kurnazdı, iyi bir avukat olarak ün yapmıştı. Bir gün onun icradan çektiği bir parayı müşterisine öderken yaptığı pazarlığa tanık oldum ve nerdeyse küçük dilimi yutacaktım. Kendi avukatlık ücretini aldı tabi. Bu yasal olarak yüzde 10'dur ve karşı taraftan, yani borçludan tahsil edilir. Müşteri çoğu zaman, yalnızca kendi alacağını bilir, bu yüzde 10'un farkından bile değildir. Ama avukat, aynı zamanda kendi müşterisiyle bir ücret konuşmuş, bir bölümünü peşin almış, bir bölümünü de sonraya bırakmıştır. Bu ayrıdır ve avukatın becerisine, müşteri ile yaptığı pazarlığa bağlıdır. Bu ücret de, en az yüzde 10, çoğu durumda da bunun üstünde olur. İşte Celiloğlu'nunki de öyle yüksekti. Borçlu'dan tahsil edilen yüzde 10'a ek olarak müşteriyle konuştuğunu da aldı. Sonra allem etti, kallem etti alacağın belki de yarısını adamdan koparıp aldı!

Celiloğlu'nun yaşı 40 dolayında idi, ama askerlik yapmamıştı. Çağrı ve sevk zamanı geldiğinde ortadan kaybolur, fellik fellik gizlenir, peşine düşen polis ve jandarma onu bulamazdı. Sonra, bir doktor raporuyla ortaya çıkar ve böylece bir dönem daha paçayı kurtarırdı.. Celiloğlu hep kaçtı ve sanırım sonunda, yaş haddiyle bu işi atlatmayı başardı..

Bir süre sonra Ahmet Celiloğlu'nun hukuk fakültesini bitiren küçük kardeşi İlhami de gelip avuktalık stajına başladı ve aramıza katıldı. İlhami

dürüst, canayakın, çalışkan bir arkadaştı. Ne yazık ki onu pek erken yitirdik. 1967 yılında bir trafik kazasında yaşamını yitirdi. Ben, "Sarmaşık Çiçekleri" adlı şiirimi, genç yaşta yitirdiğim üç dostuma adadım. Bunlardan biri Yasin, biri Aziz, biri de İlhami'dir:

İlk sevdam sarmaşık çiçekleridir
Sabahlara bir sürprizle doğan
Bulutsuz gökyüzü gibi gergin
Ve yarım günlük bir yaşam
Dostlarım oldu benim
Ömürleri sarmaşık çiçekleri kadar olan

* * *

Türkiye İşçi Partisi, sınıf bilinçli emekçilerin, sosyalist aydınların yanısıra, Kürt yurtseverlerinden de destek görüyordu. Bunlar elbet solcu Kürtlerdi ve TİP'e katılmalarında, onun sol ve emekçi yanlısı programının yanısıra, Kürt sorununa ilişkin, düzen partilerinden farklı, demokratik yaklaşımının büyük payı vardı.

TİP'in örgütlenmesi kolay değildi. Hemen her yerde var olan polis baskısının yanısıra, gerici çevrelerin yoğun saldırılarına hedef oluyordu. Bunlardan bir bölümü, geçmişte de hep solculara yöneltilen komünistlik suçlamasıydı. Komünistlik ise dinsizlik ve ahlak dışı ilişkiler, sınırsız bir seks özgürlüğü olarak gösteriliyordu. Böylece insanlar, böylesi bir gelenekçi toplumda ağır bir toplumsal baskı altında tutuluyordu. Bazan da tepkiler kişilere ve parti şubelerine yönelik fiili saldırılara dönüşüyordu. Bu nedenle TİP örgütlerini kurmak ve yaşatmak cesaret, fedakarlık, kararlılık isteyen bir işti.

Öte yandan TİP, yıllarca düzen partileri tarafından aldatılmış kitleler için yeni bir sesti ve kadrolar coşku ve fedakarlıkla onu ülkenin dört bir yanında örgütlediler, baskı ve engellemelere göğüs gerdiler.

Biz Elazığ'da nisbeten rahattık; çünkü üyelerimizden 4-5 kadarı avukattı ve bunlardan biri baro başkanıydı. Tanınan kişilerdik ve kimse bize diş geçiremiyordu.

Üyelerimizden fotoğrafçı Şefik ve fotoğrafçı Kemal, yaşları 45-50 dolayında, son derece dürüst, inançlı sosyalistlerdi. Fotoğrafçı Kemal, üstelik çok dindar biriydi. Namaz kılar, oruç tutar, rüyalara da inanırdı. Bazan oturur bize o gece gördüğü rüyayı anlatır, biz de onu kırmaz, ciddiyetle dinlerdik. O, bir emekçinin hem dindar hem de sosyalist saflarda olabileceğinin tipik bir örneğiydi.

Bir Solcu Şeyh: Şeyh Sait'in Kardeşi Şeyh Mehdi

Palu ilçe örgütünün başkanı Şeyh Sait ailesinden bir gençti. Şeyh Sait'in kardeşi Şeyh Mehdi ise TİP'e destek verenlerden biriydi. 80-85 yaşlarında olan Şeyh Mehdi, müritleri arasında AP karşıtı propaganda yapıyor ve TİP'i desteklemelerini istiyordu. Bu yüzden Palu'da ilginç bir olay oldu. Şeyhin anlattıklarından Adalet Partisi'nin şeytani bir şey olduğu kanısına varan bir mürit, bir gün kahvede, kasap satırını kaldırdığı gibi, "bismillah" diyerek AP ilçe başkanının boynuna indirmiş, kellesini koparmıştı! O bunu elbet, Şeyh veya bir başkası talimat verdiği için değil -çünkü böyle bir şey sözkonusu değildi- din ve tanrı adına yapmıştı..

Bu olay üzerine il başkanımız Lütfü Yüzbaşıgil ve diğer bazı arkadaşlar bayağı kaygılandılar. Neyse ki olay çok büyümeden yatıştırıldı.

Ben Şeyh'i üç-dört yıl kadar sonra tanıdım. 1968 ya da 1969'du. Ben Tunceli'deydim ve o Erzurum'a geçerken Tunceli'de mola vermişti. Bazı arkadaşlarla birlikte kaldığı otele gidip hoşgeldin dedim. Yaşı doksana yaklaşmasına rağmen bilinci oldukça açıktı. O da beni gıyaben tanıyordu. Çıkardığım 15 günlük "Ezilenler" adlı gazeteye aboneydi, her sayıdan iki adet gönderiyordum. Ortaokulda okuyan kız torunu gazeteyi ona okuyordu. Ayrıca, Çetin Altan'ın köşe yazılarının hayranıydı, bu nedenle Akşam Gazetesi'ni izliyordu.

Kısa sohbetimiz sırasında bende çok iyi izlenimler bıraktı. Konuşması, yaşı nedeniyle belki biraz dağınık, ama görüşleri şaşırtıcı derecede açık ve ilericiydi. "Para tek başına insanı mutlu etmez," dedi. Ayaklanma sırasında Şeyh Sait'le beraberdi. yenilgi üzerine doğuya doğru gitmiş, bir süre Van dağlarında kaldıktan sonra sınırın öbür yanına geçmiş, böylece ölümden kurtulmuştu. "Dağlarda günlerce ot yedik; oysa kemerlerimiz altın doluydu, hiçbir işe yaramadı!" diyordu. Uzun yıllar sürgünde kalmış, af çıktıktan sonra dönmüştü. Felsefi görüşleri bakımından materyalistti. Hastalıkların şu ya da bu kötü ruhtan, ya da kaderden değil, mikroplardan oluştuğunu söylüyor, çaresini de muskada ya da üfürükçüde değil, doktor tedavisinde görüyordu. Peygamberleri eleştiriyor, içlerinde, yalnızca İsa'nın bir sözünün hoşuna gittiğini söylüyordu: "Ölüler bir ölüyü taşıyorlar!" Dediğine göre, İsa, bir cenaze törenine bakarak söylemiş bunu. Herhalde bilinçsiz insanların ölüden farkı olmadığını anlatmak için..

Şeyh Mehdi müritlerine namaz kılmayı yasaklamıştı. Ona göre özgür olmayan insanların namazı da bir işe yaramazdı. Köle insanın görevi öncelikle özgürlük için mücadele etmekti. Kürtler de tutsak bir halk olarak özgür değildiler. Bunun için, Sünni ve Alevi demeden el ele vermeliydiler; onlar kardeşti. Dersim'in Alevi Kürtlerine büyük sempatisi vardı. Müritlerine, "sıkıntıya düşerseniz Dersim'e gidin; onlara güvenebilirsiniz" demişti..

TİP'i desteklemesinin nedenine gelince, o da işte böylesine ilerici görüşleri nedeniyle idi. Sosyalizmi iyi, adil bir sistem olarak görüyordu. Ayrıca TİP'i Kürt dostu sayıyordu.

Şeyh Mehdi, böylesine yürekli, çağdaş görüşleri yüzünden, gerek kendi yakınlarının bir bölümü, gerekse Palu'daki öteki şeyhler tarafından şaşırmış olmakla, bunamakla suçlanmaktaydı.. Onlara göre belki şaşırmıştı; ama bunamadığı kesindi. Aydın ve cesurdu. O da böyle bir şeyhti işte!. Ve çevresini etkilemek, aydınlatmak, görüşlerini yaymak için yollardaydı. Ben görüştüğümde yanında bazı müritlerinin yanısıra karısı da vardı. 55-60 yaşlarındaki karısı başörtülüydü, ama yüzü açıktı ve çarşafsızdı. Bir Kürt entarisi giymişti. Gülümseyerek şöyle dedi:

"Bizim Efendi sefere çıktı, ama ne yazık ki artık çok geç!." Yaşlılığını kastediyordu. Gerçekten de, sanırım bir yıl kadar sonra vefat etti. Ama marifet, asıl öyle bir yaşta o coşkuyu duymak, görüşlerini yaymak için yola koyulmaktı. Bu iyi insanı hep saygıyla hatırlarım.

1965 Seçimleri ve TİP Adaylığım

1965 Ekiminde genel seçimler yapıldı ve TİP bu seçimlere katıldı. Milli bakiye sistemi geçerliydi ve buna göre her parti aldığı oy oranında milletvekili çıkarıyordu. Bu nedenle TİP, mümkün olduğunca çok ilde, kazanma şansı olmayan yörelerde de seçimlere katılmak için çaba gösterdi.

Seçimlere ben de aday olarak katıldım. Doğrusu böyle bir şey aklımda bile yoktu; zaten yaşım da uygun değildi. Aday olmak için en az otuz yaşını bitirmiş olmak gerekiyordu; bense ancak 27'sindeydim. O sırada Elazığ'da bulunan arkadaşım Yusuf Kaçar önerdi: "TİP'in Tunceli'de adayı yok, sen aday ol," dedi. Bense aynı öneriyi ona yönelttim: "Senin yaşın uygun, sen ol," dedim. Ancak Yusuf buna yanaşmadı.

49'lardan olan Yusuf, dürüst, duygulu bir insandı. Hem sol görüşlü, humanist, hem de iyi bir yurtseverdi. Onunla ilgili ilginç bir öykü anlatırlar: Belçika Kongosu'nun ulusal lideri Lumumba'nın öldürüldüğü günlerde Yusuf, Tunceli'den gelen birine sorar:

"Halk Lumumba için ne diyor?"

Bu soru ordakilerin gülüşmesine yol açar. Çünkü bu olay, "halkın" umurunda bile değildi! O dönemde Tunceli'de -yalnız orada değil, Kurdistan'ın ve Türkiye'nin her yerinde- kitleler böyle şeylerden habersizdi ve aynı zamanda, böyle konulara ilgisizdi. Bugünkü gibi olayları insanların oturma odasına taşıyan televizyon da henüz yoktu. Şimdi, yıllar sonra, devrim üzerine bu kadar hır gür yaşandıktan, ülkenin tüm dağları ve köyleri gerilla mücedelesine tanık olduktan, yanıp yıkıldıktan ve milyonlar yöreden göç edip metropollerin varoşlarına yığıldıktan sonra dahi, acaba, şu ya da

bu yörede halk Kongo'da olup bitenlerle ve Lumumbaların akıbetiyle ne kadar ilgilenir, o da ayrı bir konu..

Yusuf'un, tutuklanma sürecinde, okuduğu sanat okuluyla ilişkisi de kesilmişti. Sonradan bir süre gözden kayboldu ve bu arada Erzurum'da yeniden kayıt yaptırıp okulu bitirdi. Onun, tanınmamak için geceleri bile sınıfta güneş gözlüğü taktığını anlatırlar. Yusuf'un kafası ve kalbi emekçilerin ve Kürt halkının davasında idi. Ama yaşadıkları onu ürkütmüştü. Hem birşeyler yapmaya çabalıyor, hem de fazla göze batmaktan, ön plana çıkmaktan kaçınıyordu.

Yusuf'u da ne yazık ki genç yaşta yitirdik. 1970'li yılların ortalarıydı, Ankara'da Köy İşleri Bakanlığı'nda çalışıyordu ve kan kanserinden gitti.

Adaylık konusunda ben Yusuf'u ikna edemeyince, sonunda onun dediği oldu. Partiyi Tunceli'de adaysız bırakmamak için yargıç kararıyla yaşımı büyüttüm (1937 doğumlu iken 1934 doğumlu yaptım) ve adaylık için başvurdum.

Ne var ki buna hiç de gerek yokmuş. Tunceli için benim dışımda bir başvuru daha olmuş. Batı'da bir yerde öğretmenlik yapan Çemişgezekli biri adaylık için başvurmuş. Seçim öncesi geldi ve tanıştık. Solculukla filan ilgisi olmayan biriydi. Yalnızca, milli bakiye sisteminin sürprizlerini bilen ve bundan yararlanıp milletvekili olmaya heveslenen bir gözaçıktı.

Aday birden fazla olunca, doğal olarak önseçim gerekiyordu. Bizim delegelerse Pertek'te oluşturduğumuz yönetim kurulunun yedi üyesinden ibaretti. Ben ön seçim günü Pertek'e gitmedim bile. Ötekisi gitmiş ve sanırım delegelere üç-beş kuruş da vererek, Mehmet hariç, ötekilerin oyunu almıştı! Onun Çemişgezekli, Türk ve Sünni olması da buna yardım etmişti..

Tunceli, iki milletvekili olan bir seçim çevresiydi. Çemişgezekli adayın seçilme şansı yoktu. Buna rağmen, hem bir miktar Sünni ve Türk seçmenden, hem de TİP yandaşı Alevi Kürtlerden toplam 1500 dolayında oy aldı. Oy verenler arasında, babam ve annem de vardı.. Ben de aday olsaydım seçilmem güçtü; ama daha iyi bir sonuç alabilirdik.

Bana gelince, Parti beni, hayatımda hiç görmediğim, kimseyi de tanımadığım Bingöl'den aday gösterdi. Oranın boş kalmaması için kabul ettim. Seçim döneminde hem Elazığ'da, hem Bingöl'de çalıştım.

Elazığ'daki seçim çalışmalarında arada bir Lütfü Yüzbaşıgil'in jipini kullanıyorduk. Oysa Bingöl için ne aracım ne de param vardı. Parti merkezinin zaten illere destek olacak hali yoktu. Diyarbakır'da durumları iyi olan doktor ve avukat arkadaşlar belki seçim masrafı için bana biraz yardımcı olurlar diye oraya gittim. Orada Tarık Ziya Ekinci adaydı ve seçim telaşına dalmışlardı. Bir ara, "beni Bingöl'den aday gösterdiler ama, beş kuruşum da yok; acaba nasıl yapacağım?" diyerek Tarık Ziya'ya duyurdum. Ama o duymazlıktan geldi. Ben ise söylediğime bin pişman oldum

ve hemen Elazığ'a döndüm. O ara bir dava almıştım ve bundan elime 500 lira geçmişti. Ankara'da Tıp Fakültesi'nde müstahdem olarak çalışan kızkardeşim İnci de bana 500 lira yolladı. Böylece, 1000 lira ile seçim çalışmasına başladım!

Seçim süresinde Elazığ'ın merkezinde iki-üç kadar açık hava mitingi düzenledik. Bu mitinglerde ben de konuştum. Halka sömürü mekanizmasını anlatıyor, iktidara geldiğinde TİP'in yapacaklarını söylüyor ve emekçileri, yoksulları, haksızlığa uğrıyanları TİP'e oy vermeye çağırıyorduk. Mitingler çok kalabalık olmasa bile ilgiyle izleniyordu. Söylediklerimiz yeni şeylerdi ve düzene sert eleştiriler yöneltiyorduk. Buna rağmen, bu mitingler sırasında bize yönelik herhangi bir saldırı, ya da sataşma olmadı.

Biz o zamanlar, seçim propagandamızla ilgili olarak fazlaca iyimserdik ve ilginin sandığa yansıyacağı kanısındaydık. Hatta bir patlama bekliyorduk. Kitleler içinde iyi örgütlü olan yılların düzen partileri bile endişeye kapılmışlardı. Çünkü halka gerçekleri söylüyorduk; düzenin kusurlarını, pisliklerini ortaya seriyorduk, emekçi ve yoksul çoğunluğun çıkarlarını savunuyorduk; bize oy vermeyip de kime vereceklerdi?. Ancak bunda yanıldığımızı sandıklar açılınca anladık. Elazığ'da, örneğin bizim oy kullandığımız sandıkta TİP'e 10 oy çıkmıştı. Bunun tümü de TİP üyesi arkadaşlarındı; birbirimizi tanıyorduk. O sandıkta bizimkilerin dışında tek oy gelmemişti. Kuşkusuz bu seçim propagandasının etkisiyle TİP'e oy veren insanlar vardı. Ama bu sanıldığı kadar çok değildi. TİP'e oy verenler belli bir sol bilinci olan insanlar ve onların ötedenberi ilişki içinde olup etkiledikleri kişilerdi. Bu nedenle belli bir düşkırıklığına uğradık. Ama gerek bu seçimler, gerekse daha sonraki benzer deneylerimiz bize şunu öğretti: Kitlelerden oy almak için birkaç toplantı, heyecanlı konuşma, gerçekleri cesaretle dile getirme yetmiyor. İnsanlar buna bakarak koşup size oy vermiyorlar. Yığınları kazanmak, başka etkenlerin yanısıra, yıllar süren sabırlı bir çalışmayı, yüzyüze ilişkileri gerektiriyor. Biz ise daha yeni kurulmuş bir örgüttük, ilçelerin çoğunda bile örgütsüzdük ve köylere yönelik hiçbir çalışma yapamamıştık.

Elazığ ekibiyle birlikte gittiğim yerlerden biri de Karakoçan'dı. Yol üzerindeki Kovancılar'da bir kahvenin bahçesinde konuştuk. Megafon kullandığımız için sesimiz geniş bir alanda duyuluyordu. Ben ve Hıdır İnce özellikle toprak ağalarına çattık ve toprak reformunun gereğini dile getirdik. İşin ilginç tarafı, dinleyicilerimiz arasında, Zekrat köyü ve çevresinde geniş ve verimli topraklara sahip olan Zekratlı Ali Bey de vardı. Bize hoşgeldin demiş ve hoşuna gitmese bile konuşmalarımızı sonuna kadar dinlemiş, herhangi bir tepki göstermemişti.. İşçi Hıdır'ın konuşması oldukça sertti. Bu nedenle, biz oradan ayrıldıktan sonra Avukat Şahabettin şöyle demişti:

"Şimdi Ali Bey ve adamları kalkıp bize saldıracaklar diye ödüm koptu!"

Oradan Karakoçan'a gittik. Bir kahvede toplantı yapmak istiyorduk. Bunun içinse kaymakamlığa başvuru gerekiyordu. Yazılı başvuru için gittik; ama kaymakamı yerinde bulamadık. Jandarmaya gittik, orda da görevli jandarma assubayı yoktu. İşgünü ve iş saatiydi ama, geldiğimizi haber alan "ilgililer", toplantı yapmamızı engellemek için toz olmuşlardı. İlçedeki nüfuzlu Abdurahman Ağa, Zekratlı Ali Bey gibi toleranslı değildi; bizi engellemek için seferber olmuştu.

Sordum, jandarma assubayının evinde olduğunu söylediler. Yazılı başvuruyu iletmek için evine gittim. Kapıya çıkan eşi banyoda olduğunu böyledi.. Oturup banyodan çıkışını beklemek bize ağır geldi. Üstelik bu kez de adamın banyodan çıkmayacağı tutardı! Kusur bizden gitti deyip kahveye gittik ve toplantıya başladık. Konuşmayı megafonla dışarı veriyorduk. Toplantımızı kalabalık bir kitle izliyordu ve biz yine düzene ve toprak ağalarına verip veriştirdik. Ancak daha 15-20 dakika olmuştu ki, jandarma assubayı kapıda belirdi ve izinsiz yapılan toplantıya son vermemizi, yoksa zorla dağıtacağını söyledi. İtiraz ettik, tartıştık, ama para etmedi ve toplantıya son vermek zorunda kaldık.

Bingöl'de

Seçim bölgem olan Bingöl'ü daha önce hiç görmemiştim. Orada herhangi bir tanıdığım da yoktu. Böyle bir yörede, besbelli seçim kazanmayı hayal edecek kadar saf değildim ve fazla oy alamıyacağımı da biliyordum. Ama amacım yöreyi dolaşmak ve partinin görüşlerini yaymaktı.

Bingöl için bir bildiri yazdım ve matbaada çoğalttım. Oraya otobüsle gittim. Otobüsün durak yaptığı yerlerde bildirilerimi dağıtarak seçim çalışmasına başladım. Kimi yerlerde de yol kenarındaki insanlara pencereden bildiri attım.

Elazığ-Bingöl şosesi, bir süre Murat kıyısını izleyerek, Palu ve Karakoçan yakınından geçip gider. Yol, Palu ovasının verimli topraklarını aştıktan sonra, Karakoçan yöresinde bir süre taşlık, kıraç topraklarda ilerler. Bingöl'e doğru orman başlar. Artık her taraf yemyeşildir. Otobüs Bingöl'e varmadan Gazik denen yerde mola verir. Orada ince fetir ekmeğine dürüm edilmiş bal ve kaymak satılır. Şimdi hala öyle midir, bilemem.

Dağların, derin vadilerin bir parça soluk aldığı genişçe bir çukur alanın ortasındaki düzlükte karşınıza Bingöl il merkezi çıkar. Bingöl, o zamanlar 20 bin nüfuslu bir kasaba idi. Neden Bingöl adını takmışlar, bilemiyorum. Ben gezdiğim yerlerde hiçbir göle rastlamadım.. Zaten Kürtler buraya Çevlik derler ve asıl adı budur. Bingöl de soradan konmuş bir isim.

Bingöl il merkezinde TİP'in sözde bir teşkilatı vardı. Hasan Bazencir diye biri de başkandı. Ama başkan dahil olmak üzere kurucuların sol görüşlerle bir ilgisi yoktu. Düzen partilerini kurarken ne bekliyorlarsa, TİP'i

de aynı beklentilerle kurmuşlardı: Belki merkezden para gelir yararlanırız; belki bu partiden milletvekili, belediye başkanı oluruz; belki iktidara gelir, iktidar nimetlerinden yararlanırız diye..

Ama kısa zamanda düş kırıklığına uğramışlardı. TİP, o türden gelecek vadeden bir parti değildi. Merkezden para filan gelmemişti. Yoksul edebiyatı yapan bir parti idi. Kamuoyunda komünist diye suçlanıyordu. Bazencir kardeşlerin ise hali vakti yerinde idi. Müteahhit idiler. Ayrıca onlar da bir aşirete dayanıyorlardı. Partiyi kurmuşlar, ama herhangi bir çalışma yapmamışlardı. Kazanma şansı olmadığı için seçimlerde TİP'ten aday olmayı da istememişlerdi. Ama nedense, hala istifa da etmemişlerdi. Belki de hala bir beklentileri vardı. Seçimde ve seçim sonrasında ne olup biteceğini görmek istiyorlardı. Nitekim seçim sonrası çekildiler. Seçim dönemi ise bana en küçük bir destek vermedikleri gibi, oy dahi vermediler.

Ama Bingöl merkezinde iyi gençler tanıdım. Bunlardan biri Türk asıllı ve solcu bir üniversite öğrencisiydi. Bingöl'de doğup büyümüştü. Ötekiler ise Kürttüler. Genellikle küçük memurdular. Bunlar daha çok Kürt yurtsever idiler ve bu duygularla bana destek oluyorlardı.

Seçim döneminde Bingöl merkezinde iki açık hava toplantısı düzenledim. Bunun için herhangi bir masraf gerekmiyordu. Kahvelerde ve çarşıda bizzat kendim bildiri dağıtıyordum. Tanıdığım gençler de çevrelerini mitingden haberdar ediyorlardı. Bingöl'ün ortasındaki meydanın bir köşesine bir sandelye veya masa koyup üstüne çıkıyor ve halka sesleniyordum. İnsanlar ilgi duyuyorlardı. Bingöl'de bildiri dağıtma da, açık hava mitingi de ilk kez oluyordu. Şimdiye kadar siyasi partiler, adaylar seçimlerde böyle şeylere gerek duymamışlardı. Onların halka anlatma gereği duydukları bir şey yoktu.. Bu tür küçük illerde aşiret reisleri, şeyhler, ağalar vardı ve halkın oylarına onlar hakimdi. Adayların onları görüp ikna etmesi gerekiyordu. Mekanizma hep böyle işlemişti ve hala da, onlar açısından böyle işlemekteydi.

Genç'te

Genç ilçesine gitmek için İl Başkanı Hasan Bazencir'in jipini istedim, ama vermedi. Eski bir jip kiraladım. Onu üniversiteli genç kullanıyordu. Aracımız yolda bir dereyi geçerken suya takılıp kaldı. Oradan bir başka partinin adayı geçti; ama bize yardımcı olmadılar. Neyse ki şansımız varmış. Az sonra TİP'in Muş adayı Avukat Tahsin Ekinci, Muş'tan Diyarbakır'a giderken oradan geçti. İki araba içinde 8-10 kişiydiler. Arabamızın sudan kurtulmasına yardımcı oldular ve birlikte Genç'e girdik.

Genç, sıradağlar arasında uzanan bir düzlükte kurulmuştur. Çevre hoş manzaralı, kasaba ise, bölgenin hemen tüm kasabaları gibi büyücek bir köy görünümünde ve bakımsızdı. Oysa burası, bir dönem Urartulara başkent olmuş ünlü Dara Hênê idi...

Ekinci ve arkadaşları yollarına devam etmeyip benim kahve toplantıma katıldılar. Genç'te ilçe örgütümüz yoktu, tek bir kişiyi de tanımıyordum. Kaymakamlığa başvurup kapalı salon toplantısı için izin aldım. Açılışı Tahsin Ekinci yaptı. Sonra ben konuştum. Kahve tıklım tıklım doluydu. Kapı önüne de birhayli insan yığılmış ve konuşmayı açık kapıdan dinliyorlardı. Konuşmamda toprak reformuna ağırlık verdim. Konuşmam sırasında birara kapıya yakın yerde bir kişinin homurdandığını, sonra da kalkıp gittiğini gördüm. Meğer bir ağaymış. Ama arkasından, bir ya da iki kişinin dışında, kimsenin gitmemesi çok ilginçti. Çünkü Genç iki ağa ailesinin mülkiyetinde idi. Yalnız toprak değil, evler ve dükkanlar da. Esnaf tümüyle kirada oturuyordu. Bu nedenle konuşmam büyük ilgi ve onay bulmuştu, tam da kitlenin gönlüne görcydi.

Genç'teki tek seçim çalışmam bu oldu. Bir daha da gitmek mümkün olmadı. Seçimlerde bu ilçeden 250 oy almıştık..

Karlıova Yolu ve Çoban Ateşi Çevresinde Bir Sohbet

Bingöl'den Karlıova ilçesine gitmek için, bir öğlen sonu ilçeye un taşıyan bir kamyona bindim. Kamyonun şoför mahallinde yer olmadığı için üste, çuvalların üzerine binmiştim. Kamyonun üstü kalabalıktı. O dönemde bu kasabaların çoğuna ne otobüs, ne de minibüs bulmak mümkündü. Çoğu zaman böylesi bir kamyon bulmak bile şanstı.

Kamyon eski, yollar toprak ve berbattı. Mevsim sonbahardı. Bazan üstümüze yağmur çiseliyordu. Bazan teker patlıyor, ya da başka bir arıza oluyor, kamyon duruyor, tamirat yapılıyordu. Böyle durumlarda biz de aşağı iniyorduk ve insanlar sohbet ediyorlardı. Şoför mahallinde oturan kellifelli bir köylü, Yeni Türkiye Partisi'nin, daha doğrusu bu partinin adayının propagandasını yapıyordu. Ben de bildirilerimi dağıtıyordum.

Karlıova'nın rakımı oldukça yüksektir. Bu nedenle yol giderek dağlara tırmanmakta ve yüklü kamyonumuz zorlanmakta idi. Zaman zaman hepimiz iniyor, kamyonu itiyorduk! Çevrede manzara hoştu. Dağların yamaçları, vadiler meşe ağaçları ve yabani meyvelerle kaplıydı. Ormanda artık sonbaharın sarı, kırmızı, mor renkleri sökün etmişti. Yol kenarında çok sayıda yabani elma ağaçları vardı. Biraz ekşimsi olan bu elmalar olgunlaşmıştı; onlardan koparıp yiyorduk. Böylece, kamyonu ite kaka büyük bir yokuşu çıkmayı başardık. Ama daha ileriye de gidemedik. Soğukpınar denen yerde mola verdik. Kamyonun yola devam edemiyeceği söylendi ve yük boşaltma işlemine başlandı. Çuvalların indirilmesine ben de yardımcı oldum. Az sonra açık havada yakılan gür bir ateşin çevresinde toplandık. Sohbet başladı. Önce Türkçe konuşuluyordu. Sonra Kürtçeye döndü. Yeni Türkiye Partili beni işaret edcrek ordakilerden birine Kurmanci lehçesiyle sordu:

"Eva ki ye?" (Bu kimdir?). Ötekisi:

"Ev ji aday e" (o da adaydır) diye cevap verdi. Bu cevap üzerine adam elini alaylı bir şekilde sallıyarak ve "adaya bak!" anlamında *"tevv!"* diye söylendi. Anlaşılan, efendi kılığıma bakarak benim Kürtçe bilmediğimi sanmıştı. Bunun üzerine lafa karıştım, Kürtçe konuştum ve sözümü sakınmadım:

"Beni tanıyor musun?" dedim. "Tanımıyorsun ve iyi ya da kötü, bilgili ya da cahil biri olduğumu da bilemezsin. Beni milletvekili adayına benzetemedin; bunda haklısın. Çünkü benim ne göbeğim var, ne de başımda fötr şapka! Üstelik buraya bir otomobil ya da jip içinde değil, üstü açık bir kamyonla geliyorum. Köylülerle, sizlerle iç içe.. Şimdiye kadar böyle bir aday görmediniz. Aday dediğin sıradan insanlarla konuşmaya gerek bile duymaz. O ağaların, şeyhlerin, aşiret reislerinin konaklarına gider, işi onlarladır.. Bana gelince, bir budala değilim. Bingöl'den milletvekili olamıyacağımı biliyorum. Burası benim yörem değil ve buraya gelmeden önce bir tek tanıdığım bile yoktu. Ama ben partimin görüşlerini yaymak için geliyorum ve benim işim emekçi, yoksul insanlarladır."

Daha sonra da sömürü düzeni, toprak sorunu üzerine görüşlerimi söyledim. Bu sözler adamı şaşırttı ve mahçup etti. Dinleyenler ise bana hak verdiler. Biraz daha sohbet ettik. Ordakilerden biri, "Karlıova'ya gel, TİP'in şubesini ben kuracağım," dedi. Ama gidemedim. Yükünü boşaltan kamyonla o gece geri döndüm.

Daha sonra Karlıova'da TİP örgütü kuruldu. Ama kurucular arasında o akşam, o ateşin çevresinde olanlardan kimse var mıydı, bilemiyorum.

Kiği'de Bir Salon Toplantısı

Bingöl'ün fazla ilçeleri yoktur. Ama araçsızlık ve parasızlık yüzünden tümüne gidemedim. Karlıova yolculuğum da böylece yarım kaldı. Solhan'a gidemedim. Bingöl'ün en büyük ilçesi Kiği'ye gidişim de yine oldukça maceralı oldu.

O zamanlar Kiği'nin Bingöl merkeziyle doğrudan bağlantısı yoktu. İlçenin ticari ilişkileri ve bağlantısı Karakoçan üzerinden Elazığ'la idi.

Önce, Elazığ'dan Kiği'ye giden bir minübüste yer ayırdım. Ne var ki minübüs kenti çıktıktan kısa süre sonra, Şeker Fabrikası yakınında bozuldu. Uzunca bir süre onarımla uğraşan şoför onu çalıştırmayı başaramadı. Minibüsten umut kesilince aksi yönden gelen bir araçla kente geri döndük. İki gün kadar sonra, bu kez bir kamyonun şoför mahallinde yeniden yola çıktım. Yol Karakoçan'dan sonra küçük bir çayın kıyısını izliyordu. Yüksek dağlar arasındaki derin vadilerden geçiyorduk. Çevre ormanlık ve manzara son derece güzeldi. Ancak hem yol bozuktu, hem de yolcu ve yük indirip bindirmek için sık sık mola veriliyordu. Derken gece çöktü. Bir yerde yol üzerinde ilginç bir manzara ile karşılaştık. Yolun ortasında bir

kurt bir eşeği boynundan yakalamış, diğer bir kurt da karnını deşiyordu. Eşeğin barsakları yere doğru sarkmıştı. Birkaç adım ötesinde isc sıpası duruyordu. Her şey kamyonun güçlü farları önünde net görünüyordu. İşin garibi, eşek ayaktaydı ve ne çırpınıyor ne dc anırıyordu. Sıpası da öylece beklcmekte idi. Sanki korkudan şoke olmuş, tutulmuşlardı.

Kamyonda jandarmalar vardı. Bir yolcunun uyarısıyla kamyon durdu, jandarmanın biri tüfeğini doğrultarak ateş etti. Tüfek sesiyle kurtlar eşeği bırakıp kaçtılar. Kamyondan inen birileri yaralı eşeği ve yavrusunu az ötede, yol üstündcki bir köye doğru sürdüler ve biz dc ağır ağır onları izledik. Köylüleri durumdan haberdar cttikten sonra yola dcvam ettik.

Kiği'ye ancak gece yarısı vardık ve orada, bu tür kasabalarda bulunan türden eski püskü, gaz lambasıyla aydınlanan bir otele indim. O yıllarda, bölgedeki birçok ilçede olduğu gibi, Kiği'dc de hala elektrik yoktu.

Çevreyi ancak sabahleyin, gündüz gözüyle görebildim. Kiği oldukça yüksek, ama pek yalçın olmayan, yumuşak cğimli bir dağın eteğinde idi. Çevrc çıplaktı ve bir yayla görünümündcydi. Batı tarafında ünlü "Sulb û Sutar" dağları görünüyordu.

Kiği, tarihi oldukça eskilere giden bir kasabadır. Bu dağlık yöre Doğu Dersim'in bir parçasıdır ve Bingöl, Erzurum, Tunceli üçgeninin ortasında yer alır. Kcntler arasındaki geçiş yollarından uzaktır, dünyadan soyutlanmış gibidir ve insana yalnızlık hissi verir. Kiği'nin nüfusu Alevi ve sünni Kürtlerden oluşur.

Yöreyle ilgili Yusuf Kaçar'dan bilgi almıştım. Nazmiyc'nin Civarek köyünden olan Yusuf, bu yörcleri iyi biliyordu; çünkü köyü tam da Kiği'nin sınırındaydı. O bana Kiği'de diyalog kurabileceğim iki isim vermişti. Biri Terzi Sabri, ötekisi ise Doktor Hasan Celalettin Ezman. Bu ikisinin de sol görüşlü olduğunu söylemişti. Terzi Sabri'den uyanık, yürekli bir emekçi diye söz etmişti. Hasan Celalettin Ezman'ın adı ise komüniste çıkmıştı.. Ayrıca da Yurtsever bir Kürt olduğu söyleniyordu. Bu ikisiyle birlikte, belki parti örgütünü de kurabilecektim.

Sabah ilk işim Terzi Sabri'nin dükkanına gidip tanışmak oldu. İşin ilginci, aynı aşirettendik ve Kiği yöresinde Şadi aşiretinin bir kolu vardı. Ancak bu tür ilişkilere önem verdiğim yoktu ve politikada böylesi ilişkileri kullanmak, bunlara yaslanmak bana çok ilkel ve yanlış görünüyordu. İnsanları yeni, ilcri bir doğrultuda örgütlemek, bu tür dar anlayışları aşan yeni bir bilinci, yeni türden ulusal ve sınıfsal ilişkileri gerektiriyordu. Ne var ki, daha başında benim nereli, hangi köyden ve hangi aşiretten olduğumu öğreniverdiler. Bu, benimle aynı aşiretten olanların sempati duyması için yeterliydi.. Daha sonra, özellikle Tunceli'de avukatlık yaptığım zaman da bu tür ilişkiler ve değer yargıları hep karşıma çıktı. Ama ben, bu konuda hep ilkcli davrandım ve bu tür ilişkileri asla kullanmadım, önemsemedim ve bu bakımdan insanlar arasında hiçbir ayrım gözetmedim.

Terzi Sabri üstümde olumlu bir izlenim yarattı. Eski bir CHP'liydi, ama TİP'e de sempatisi vardı. Ne var ki oldukça çekingendi.

Hemen işe koyulup, kapalı salon toplantısı için bir kahve sahibiyle konuştum. Bunun için ona bir miktar para ödedim. Arkasından kaymakamlığı yazılı olarak haberdar ettim. (Kapalı salon toplantısı için bildirimde bulunmak yetiyordu.) Ben bildirilerimi bizzat dağıtmaktan yanaydım; ancak Terzi Sabri, yörenin değer yargılarını ileri sürerek bunun pek uygun düşmeyeceğini söyledi. Bir çocuğa beş lira verdik, o bildirileri dağıttı. Bir tellal ise, yine beş lira karşılığında, çarşıda dolaşarak salon toplantısını haber verdi. Toplantı öğleden sonra saat ikideydi.

Bu arada Dr. Hasan Celalettin Ezman'ın muayenehanesine uğradım, kendimi tanıttım ve öğleden sonra yapacağım toplantıdan söz ettim. Adı komüniste çıkmış, sözde daha önce görüşleri yüzünden mahkemelik olmuş, kovuşturulmuş bu adam beni düş kırıklığına uğrattı. Yaşı 35 dolayında idi; ama cansız, yorgun, coşkudan yoksun, ürkek biriydi. Üstüne taşra miskinliği çökmüştü. Bu adamdan ne kız olur ne de oğlan diye düşündüm. Fazla oturmadan Terzi Sabri'nin oraya döndüm.

Saat ikiye çeyrek kala kahveye gittim. Kapının önünde iki jandarma, tüfekleri omuzlarında volta atıyordu. Ben güvenlik için böyle bir tedbir istememiştim; ama kaymakamlık nedense buna gerek duymuştu. Kahve boştu. Yalnızca köşede bir masada üç-dört kişi tavla oynamaktaydılar. Kendilerini oyuna kaptırmışlardı. Sözlü atışmaları zar ve tuş seslerine karışıyordu.

Kahvecinin verdiği çayı içerek bekledim. Saat 2 oldu. Terzi Sabri de dahil, henüz hiç kimse gelmemişti. Kapının önündeki iki jandarma da herhalde insanlardaki çekingenliği iki katına çıkarmıştı. Saat 2'yi çeyrek geçe köylü kılıklı iki kişi gelip bana hoş geldin dediler ve bir masa öteye oturdular. Beş-on dakika daha bekledim; ama başka gelen yoktu.. Zor durumdaydım. İçimden bir durum değerlendirmesi yaptım. Kalkıp gitsem bu yenilgi olur, diye düşündüm. "Konuşmalıyım" dedim, "dinleyenim bir kişi de olsa konuşmalıyım!."

Ayağa kalktım. Sanki karşımda büyük bir kitle varmış gibi, yüksek sesle, karşımdaki iki kişiyi selamladım ve şöyle dedim:

"Ben buraya milletvekili olmaya değil, görüşlerimi söylemeye geldim. Beni dinleyen bir kişi de olsa ona anlatacağım." Ve başladım anlatmaya..

Köşede oturanlar tavla oynamayı durdurdular ve kalkıp gittiler. Belki sivil polis, belki ağaların adamıydılar. Ama kapıdan yavaş yavaş insanlar girmeye başladı. 15 dakika sonra kahve hemen hemen dolmuştu. Yarım saat sonra ise tıklım tıklımdı ve insanlar kapı önüne yığılmıştı. Sesimi daha da yükselttim:

"Korkuyorsunuz!" dedim. "Egemen güçlerden korkuyorsunuz. Sizi sömü-

renlerden korkuyorsunuz, ağalardan korkuyorsunuz. Ama bu korku sizi kurtarmaz!" Örgütlenmenin, birliğin, mücadelenin önemini anlattım, TİP'in öteki partilerden farkını anlattım; toprak reformunu işledim. Coşkulu bir konuşma yaptım.

Konuşmam yaklaşık iki saat sürdü. Beni dinlemeye Terzi Sabri gelmiş, ama doktor gelmemişti.. Konuşmam bitince dinleyicilere teşekkür ettim ve kalkıp Terzi Sabri'nin oraya gittik.

Konuşma dinleyiciler üzerinde olumlu bir etki ve kasabada büyük bir yankı yapmıştı. İşin ilginci, bu Kiği'de o güne kadar yapılmış ilk seçim toplantısıydı. Ne o seçimde, ne de daha önceki lerinde, hiç bir parti ve hiçbir aday bir açık hava mitingi, ya da kahve toplantısı yapmaya gerek görmemişti. Böyle bir gelenek yoktu. Ama benim konuşmamın ardından - bilmem bir rastlantı mı?- o gün Kiği'ye gelen CHP adayı Zeynel Abidin Yurtsever, ben ayrıldıktan sonra kahveye damlamış ve hazır kitleye bir nutuk çekmişti! Adı komüniste çıkmış Hasan Celalettin Ezman da, benim toplantıma gelmezken bu toplantıya katılmış ve onu dinlemişti...

Terzi Sabri'nin oraya bir öğretmen grubu ve köylüler geldiler. Öğretmenler, " siz geç kaldınız, şimdiye kadar neden gelmediniz? Şurda seçimlere beş gün kaldı, oysa köyleri dolaşsanız çok yararlı olurdu," dediler. Onlara durumu anlattım ve olanaklarımın ancak buna elverdiğini söyledim.

Ertesi gün Kiği'den ayrıldım. Bu arada, partiyi kurması için Sabri ustayla konuştum. O ise, bunun için belli bir hazırlık gerektiğini ve bir süre sonra kurabileceklerini söyledi.

Seçimde Kiği yöresinden TİP'e 500 oy geldi. Bingöl'de toplam olarak ise binin üzerinde oy aldık. O kadarcık çalışmayla bu oy sanırım hiç de az değildi. Karlıova ve Solhan ilçelerinin yanısıra Bingöl'ün bir tek köyüne bile gidememiştim..

Kiği'de TİP örgütünün kuruluşuna gelince.. Ben daha sonra da, gerek dağılan merkez örgütünü yeniden kurmak, gerekse, il kongresini yapmak için birkaç kez daha Bingöl'e gittim. Ama Kiği'ye gidemedim. Burada TİP'in ilçe örgütü o yıl kurulamadı. 1966 Senato seçimleri için CHP'den aday olmaya hazırlanan Hasan Celalettin Ezman'ın, Sabri Usta'yı kafaya alarak ve "örgütü seçimden sonra kuralım" diyerek kuruluşu engellediğini söylediler. Ne var ki "komünistimiz" sözkonusu seçimde senatör olmayı başaramamış, seçimden sonra da, Sabri Usta'ya verdiği sözü unutmuş, yan çizmişti. Bunun üzerine, Sabri Usta ve arkadaşları ondan umudu kesip parti şubesini kendileri kurmuşlardı..

Bay Celalettin Ezman, daha sonraki yıllarda da parlamentoya girmek için çok çabaladı ve sonunda Bingöl CHP listesinden bunu başardı. Ondan, Roja Welat'la ilgili bölümde yeniden söz edeceğim..

* * *

TİP 1965 seçimlerinde yüzde 3 oy almış ve milli bakiye sisteminden yararlanarak, aldığı oy oranında 15 milletvekili çıkarmıştı. Genel Başkan Mehmet Ali Aybar, sendikacı Rıza Kuas ve yazar Çetin Altan İstanbul'dan seçildiler. Behice Boran Urfa adayı olmamasına rağmen, seçim sisteminin özelliği nedeniyle oradan seçildi. Tarık Ziya Ekinci Diyarbakır'dan seçildi.

Hem ilk seçimde alınan bu oy yüzdesi, hem de parlamentoya bir grup sokması, TİP ve genel olarak sosyalist hareket için bir başarıydı. TİP parlamentoya yeni bir ses getirdi, emekçilerin, anti emperyalist güçlerin sözcüsü oldu. Sol hareket daha da canlandı. Burjuvazi paniğe kapıldı ve bu gelişmeyi önlemek, sol hareketi bölmek, yanlışa yöneltmek, kendi içinde çatıştırmak için açık-kapalı çeşitli oyunlar tezgahladı. TİP'e yönelik fiili saldırılar parlamento içine kadar yansıdı. İsmet Paşa ise, sola kayışı önlemek için elli yılın CHP'sini, bir dönemin tek partisini, yıllarboyu sola soluk aldırmayan, Nazım'ı bile zindanlarda çürüten kendi partisini, "ortanın solu"nda ilan etti!.

Erzurum'da Bir Dava

Sanırım 1965 yılının sonlarıydı. Erzurum'da Atatürk Üniversitesi'nde okuyan iki genç, komünizm propagandası yapma suçlamasıyla tutuklanmışlardı. Bunlardan biri Ahmet Aras'tı; Erzurum'da askerlik yaptığım dönemde tanışmıştım. Diğeri ise Türk ve batılı bir gençti. Savunmalarını Erzurum'dan ve çevre illerden herhangi bir avukat almayı göze alamamıştı. Erzurum yöresi, daha o yıllarda gericiliğin iyi örgütlendiği, gemi azıya aldığı sayılı yerlerden biriydi. Çekişme en çok da üniversite çevresinde olmaktaydı. Buradaki ilerici ve sol kesim yoğun saldırılarla karşı karşıya idi.

Duruşmadan iki gün önce otobüsle Erzurum'a gittim. Askerlik döneminde 1,5 yılını geçirdiğim bu kent tanıdıktı ve pekçok anılarım vardı. O akşam otobüs garajının hemen yanıbaşındaki otelde kaldım. Ertesi gün, Erzurum kapalı cezaevinde Ahmet'le ve arkadaşıyla görüştüm ve ikisinden de vekaletname aldım, adliyede dosyayı inceledim. Akşam üzeri, Erzurum'da, Ziraat Fakültesi'nde okumakta olan Hıdır Kurun adlı Tunceli'li bir genç ve bazı arkadaşları gelip beni otelde buldular.

Sözde Ahmet ve arkadaşı bir tartışma sırasında komünist olduklarını söylemişler, ya da bu anlama gelecek sözler etmişlerdi. Gericiliğiyle ünlü yerel basın kışkırtıcı başlıklar atmış, iki genç tutuklanmıştı. Şimdi adını hatırlamadığım batılı gencin babası emekli bir albaymış. Çocuğunu görmek üzere Erzurum'a geldiğinde Ülkü Ocaklılar tarafından sokak ortasında dövülmüş ve kentten zorbela kaçmış.. Ankara'ya döner dönmez de yaşlıca bir avukat tutarak Erzurum'a göndermiş. Yaşlı avukatın da Erzurum'a gelince ilk işi Ülkü Ocaklarını ziyaret edip iyi niyetini göstermek ve merhamet dilemek olmuş.. Daha sonra, savunmasını aldığı gençle görüşerek,

bu işten sıyrılmak için Ahmet'in üstüne ifade vermesini salık vermiş. "Ben vatana millete bağlı bir gencim, komünizm propagandası yapmadım, bu sözleri Ahmet sarfetti," demesini önermiş.

Ben Ahmet ve arkadaşıyla birliktc görüştüm. Genç adam, avukatının bu önerisinden rahatsız olmuştu ve onun kendisini savunmasını istemediğini belirtti. Bense cndişe etmcmesini, nasıl olsa ikisinin de avukatı olduğumu vc gerekli savunmayı yapacağımı söyledim.

Ertesi gün duruşma günüydü ve adliyc koridoru üniversiteli ilerici gençlerle tıklım tıklım dolmuştu. Arkadaşlarına dayanışma gösteriyorlardı. Ankara'dan gelmiş Avukat'ı da onlar gösterdiler. Yaklaşık 50 yaşlarında, tıknaz, göbckli biriydi. Kendisiyle merhabalaştım ve kendimi tanıttım. Adam korku içindeydi. Tahliye filan beklemiyordu. Hatta "ilk celsedc tahliye isteyip de hakimleri kızdırmayalım!" diyordu.. Baro'ya girip oturmayı bile göze alamıyordu. Sanki bütün avukatlar yakasına yapışacak, "bre adam, bu davayı nasıl alırsın!" diycceklerdi..

Israrım üzerinc Baro odasına girip oturduk, diğer avukatlarla selamlaştık. Ncreden vc hangi dava için geldiğimizi öğrendiklerinde de bizimkinin korktuğu gibi tepki gösterccn olmadı. Tersinc, böyle bir davada savunmayı üstlenmeyi göze alamadıkları için belki bazıları içten içe, utanç bile duydu.

Dava ağır ceza mahkemesinde görülüyordu. Duruşma için gizlilik kararı alınmıştı, yani duruşma salonuna dinleyici alınmıyordu. İddianame okunduktan sonra ilkin sanık gençlcre söz vcrildi. Ahmet, hiç heyecanlanmadan, dili sürçmeden tane tane konuştu ve sözkonusu tartışmayı anlattı, söylediklerinin suç olmadığını söyledi. Diğer genç de Avukatının istediği türden olumsuz şeyler söylcmedi vc Ahmet'i onayladı. Ben söz aldım. İyi hazırlanmıştım. Propaganda suçu teşkil eden sözler söylenmediğini, ama insanın taşıdığı görüşlerinden dolayı suçlanamıyacağını, hatta "ben komünistim" demenin de suç olmadığını söyledim ve bu konuya ilişkin bir dizi yargıtay içtihadından örnekler verdim, gençlerin tahliyesini istedim. Sözlerimin yargıçlar üzerinde olumlu bir etki yaptığını yüzlerinden okuyordum. Ankara'lı şişko avukatın ise, duyduğu sözler karşısında ödünün koptuğunu, daha çok ezilip büzüldüğünü göz ucuyla fark ediyordum. Zaten kendisi, utana sıkıla, müvekkilinin suçsuzluğuna ilişkin iki üç laf etmekle yetindi.

Hcyet üyelcri kendi aralarında fısıltıyla konuştular ve mahkeme başkanı kararı açıkladı. Gençlerin ikisinin de tahliyesine karar verildi ve duruşma bir başka güne ertelendi.

Dışarı çıktığımızda geniş koridoru dolduran gcnçler durumu öğrenince bir alkış koptu. Beni omuzlarına almak istediler. Hemen yere çömeldim ve "sakın böyle bir şey yapmayın!" dedim.

Bir ay kadar sonra ikinci kez gittim ve bu kez de mahkeme bitti, her ikisi de beraat cttiler.

Erzurum'daki yaygın baskıya ve korkuya rağmen mahkeme heyeti yürekli ve dürüst hukukçulardan oluşuyordu ve tutumları gerçekten saygıya değerdi.

Belki okuyucu merak eder, bu dava için, doğal olarak ne Ahmet'ten, ne de arkadaşından veya yakınlarından tek kuruş almadım. Böyle birşeyi de düşünmedim. Oraya gidiş geliş masraflarını da elbet kendi cebimden yaptım. Bu da, benim için, mücadelenin bir parçası idi.

TUNCELİ'YE TAŞINMA - 1966

1966 yılı başlarında Tunceli'ye taşındım. Bunun bir nedeni Elazığ'da avukatlık işlerimin iyi olmayışıydı. Elimde çok az dava vardı. Seçim zamanı ise birkaç ay boyunca yazıhane ile ilişkilerim nerdeyse kopmuştu. Daha da önemlisi adliye ile ilişkilerim iyi değildi.

Bunlardan biri icra dairesiydi. İlk icra davam olumlu sonuçlandığında, icra katibi koşup gelmiş ve bana müjdeyi vermişti. Ne var ki ben yapılan ödemeyi aldığım zaman onu "görmedim". Böyle durumlarda katiplere belli bir pay vermek gerekir. Cimriliğimden değil, ama bunu yapamıyordum. Rüşvet ya da haraç vermekti bu. Böyle bir şeyi hem kendim, hem ilgili memur için yasa dışı ve küçültücü buluyordum. Ne var ki ondan sonra icrada işlerim takılıp kaldı. Kalemde gittiğimde kimse yüzüme bakmıyor, ne istediğimi sormuyordu bile. Bir şey söylediğimde de suratlarından düşen bin parça idi. İcra işi izlemek artık bana işkence olmuştu. Üstelik, icra katibi isterse işleri yokuşa sürer, karşı tarafı haberdar eder ve binbir dolap çevirirdi.

Bozulan yalnızca icra dairesi ile ilişkilerim değildi elbet. Bir dava yüzünden savcılarla kötü oldum. Mazgirt yöresinden üç köylü genç Elazığ'da mahkemelik olmuşlardı. İddiaya göre, bir polisin eşine sarkıntılık yapmış, sonra da polisi dövmüş, tabancasını alıp kaçmışlardı.. Gerçekte ise olay şöyle olmuştu: Bunlar köyden yeni gelmişlerdi ve niyetleri batıya gitmek, oralarda mevsimlik ya da uzun süreli bir iş bulup çalışmaktı. Caddede yürürlerken bir tanesi, eşinin kolunda yürüyen kadına çarpmıştı. Çarpma istemeden olmuştu, amaç sarkıntılık filan değildi. Bu konuda ikna oldum. Gerçekten de bu köylüler böyle şeyler bilmezler; hele hele, eşinin kolundaki bir kadına bunu hiç yapmazlar.. Ancak, kadının sivil giyimli polis eşi onlara: "Ulan hayvan herifler, adam gibi yürümesini bilmez misiniz!" diyerek küfretmişti. Tartışma bundan çıkmış, iş yumruklaşmaya varıp polis tabancasını çekince de üstüne atılıp tabancayı almışlar, sonra da panik halinde kaçmışlardı. Kavga ettikleri kişi sivil giyimli olduğu için de polis olduğunu bilmemişlerdi.

Olay üzerine polis alarma geçmiş, bu kişiler gittikleri akrabalarının evinde yakalanmış, gözaltında da feci şekilde dayak yemiş, işkence görmüşlerdi.

Akrabalarının devreye girmesiyle vekaletlerini aldım ve gerekli işlemler için savcılığa başvurdum. Başsavcı yardımcısı, bürosunda bir grup savcı,

yargıç ve avukatla birlikteydi. Sözkonusu üç köylü gencin avukatlığını üstlendiğimi öğrenince, öfkeyle: "Avukat bey, böyle insanların davasını nasıl alırsınız? Bunlar güvenlik güçlerine saldırıyorlar, bunlar hain!" diye haykırdı.

Bu beklenmedik azarlama karşısında ben de öfkelendim: "Bunların da avukat tutmaya hakkı var" dedim. "Bir suçları varsa mahkeme değerlendirir. Kaldı ki sizin gibi düşünmüyorum. Olayın içyüzü farklıdır. Daha da önemlisi, bu insanlara gözaltında işkence edilmiştir ve işkence ağır bir suçtur. Asıl bunun üzerinde durmanız gerekmez mi?"

Savcı böyle bir tepkiyi beklemiyordu. O da, yanındakiler de şaşırdılar. Ve ben, savcının başka birşey söylemesine fırsat kalmadan yürüyüp odadan çıktım.

Savcının tutumu, bakış açısı belliydi. Bir tarafta polis vardı, devlet vardı; diğer tarafta, "yabani, kendini bilmez" köylüler... Hem de Kürt köylüleri... Savcı onları adamdan saymıyordu. Onları ezmek, hadlerini bildirmek gerekirdi. Polis eşinin koluna çarpmak suçtu, polisin tabancasını alıp kaçmak da; ama böylelerine işkence etmek doğaldı, yasalara aykırı hiçbir yanı yoktu...

Adliye ile iyi geçinmek isteyen bir avukat, işin içinde polis, ya da "devlet" oldu mu iyi düşünürdü, böyle davaları almazdı.. Hele hele, savcının azarlamasını sineye çeker, böyle sert çıkışlar yapmazdı..

Tek sert çıkışım bu değildi elbet. Dik kafalılığım yüzünden duruşmalarda bazı yargıçlarla da zaman zaman sert biçimde tartıştım. Kısacası, daha bir yıl dolmadan Elazığ adliyesi ile ilişkilerim bayağı bozulmuştu.

Tunceli'de CHP listesinden milletvekili seçilen köylüm Hasan Ünlü bazı dosyalarını bana devretmişti. Bu nedenle zaman zaman Tunceli'ye gidip geliyordum. Tanıdıklar tümden taşınmam için beni özendirdiler. Ben de öyle yaptım.

Tunceli'de iki odası, bir küçük mutfağı olan toprak damlı ve toprak tabanlı bir ev kiraladım. İlk kez iki ucuz halı ve yine ucuz cinsinden "yarım koltuk" denen, koltuk ve sandalye arası eşyalar aldık. Ama yazıhane bulmak bayağı sorun oldu. Boş olan iki dükkan vardı. Birisinin sahibi daha baştan yanaşmadı. Ötekinin sahibi söz verdi, ama birkaç gün sonra caydı, ticaret yapacağım diyerek oraya biraz portakal yığdı. Ancak, daha bir ay geçmeden orayı, daha önce Tunceli'de çalışmış, sonra Mardin'e taşınmış, ama yıllar sonra ve nedense tam da o günlerde geri dönen, Lami Kösesoy adındaki Ermeni asıllı bir avukata kiraladı..

Birileri Tunceli'ye gelişimden rahatsızdı ve bunu önlemeye çalışıyorlardı.

Tuncelili hemşehrilerim sözde Kürt ve Alevi idiler ve böyle şeylere, kendi aralarında dayanışmaya pek önem verir görünürlerdi. Ama anlaşılan polis boş durmuyordu ve bu adamlar pek korkaktılar. Diğer yandan, mülkiyetle

ilişkileri küçük bir dükkan sahipliğinden ibaret de olsa, yoğun antikomünist propaganda onlarda da sosyalizme karşı bir korku yaratmıştı. Görüşlerimi tehlikeli buluyor, oraya yerleşmemi engellemek için polisle tam bir işbirliği yapıyorlardı!

Ben, hangi ulustan, hangi inançtan olurlarsa olsunlar, burjuvalardaki, toprak ağalarındaki, küçük mülk sahiplerindeki bu korku ve bilince çok tanık oldum, bu uyanıklığı biraz da hayranlıkla karşıladım. Ah, bir de işçiler ve yoksullar, bir de ezilenler böylesine bilinçli olabilselerdi!

Uygun bir yazıhane bulamayınca, çarşının kıyısına düşen bir yerde yeni inşa edilmiş bir dükkanı kiraladım. Ne var ki, taban sıvası henüz yapılmamıştı ve zemin topraktı. Daha da kötüsü, duvarların kalın sıvası yeni yapılmıştı ve mevsim kış olduğu için, nerdeyse yapıldığı andaki gibi ıslak duruyordu. Oraya bir masa, birkaç sandalye yerleştirdim, şubat ve mart boyunca soba yakarak duvarları kurutmaya çalıştım. Ama nafile. İçeri ısınınca bir buhar tabakası oluşuyordu ve onun çıkması için kapıları açıyordum. Öyle ki bir süre sonra, duvarda asılı Avukatlık ruhsatım dahil, tüm belge ve dosyalarım rutubetten buruşmuş ve küflenmişti. Ben o duvarları kurutmayı başaramadan, daha uygun bir yerde, Kışla Caddesi üzerinde bir dükkan boşaldı ve eski bir tanıdığım olan sahibi bana vermeyi kabul etti. Böylece taşındım.

Tam da o günlerde Tunceli'ye gelip yerleşen ve kolayca yazıhane bulan Avukat Lami Kösesoy ilginç biriydi. Ermeni asıllıydı, ama devletin adamıydı. Meslek yaşamında hile ve düzmecelerıyle ünlüydü. Övünme tutkusuyla, "merdi kıpti şeeaat arzederken sirkatin söyler" misali, yaptıklarını bazan kendisi açığa vururdu. Bir keresinde, onun savunma yaptığı bir davada, bir bebek mezarı otopsi için açılmış, ama orada çocuk yerine kedi ölüsü bulunmuştu.. Bu marifetini anlatırken kahkahalarla gülerdi.

İşin kötüsü, bu tür hilekarlık ve oyunbazlık, avukatlar bakımından para eden birşeydi. O, ağalarla, nüfuz sahibi dedelerle hoş geçiniyor, komisyoncu kullanıyor ve bunlar onun için büyük reklam yapıyorlar, müşteriyi ona taşıyorlardı. Taraf oldukları davada ne pahasına olursa olsun kazanmak isteyen insanlar ise onu tercih ediyorlar ve yüklü paralar ödüyorlardı.

Bu kişi birkaç yıl Tunceli'de çalıştı ve daha sonra Erzincan'a taşındı. Tunceli'deyken polisle işbirliği içinde bize karşı bir dizi fırıldaklar çevirdi. Benim 1969 yılında Erzincan'da saldırıya uğramamda onun da parmağı olduğuna dair bilgiler aldım. Ama, Türk devleti ile bu tür ilişkilerine rağmen, onda hem Kürtlere, hem Türklere karşı derin bir nefret olduğunu, bu iki halkın çatışmasından zevk aldığını ve gizli gizli bir çatıştırma politikası izlediğini farkettim.

Ben Tunceli'ye taşınınca Elazığ'daki davalarımı arkadaşım İlhami Celiloğlu'na devrettim. Bu davalarda, ücretin peşin ödenen bölümünü almıştım, davalar sonuçlandığı zaman hak edeceğim bölümünü ise İlhami'ye

bıraktım. Aslında bu dosyalar İlhami için yüktü. Ama o, gönüllü olarak üstlendi ve daha sonra tahsil ettiği ücretleri de kendisi almayıp tüm itirazlarıma rağmen bana gönderdi. İlhami, az rastlanır dürüst bir insan, yürekten bir dosttu. Hele avukatlar arasında böylesine pek ender rastlanır!

Bu arada eşim Tasvir son sınavlarını da vererek okulunu bitirdi. Tayinini Tunceli Lisesi'ne yaptırmak zor olmadı; çünkü öğretmen ihtiyacı vardı. 1966 Nisanında matematik-astronomi öğretmeni olarak göreve başladı. Onun da işe başlamasıyla bütçemiz biraz daha düzeldi.

* * *

Tunceli il merkezi, dağlar arasındaki daracık bir alana kurulmuş küçük bir kasabadır. O dönemde, belediye sınırları içinde sayılan çevresindeki iki kadar köyle birlikte nüfusu ancak 10 bindi. Bu nüfus, çoğunlukla memurlardan, öğrencilerden ve esnaftan oluşur. O dönem il merkezinde bir de jandarma birliği vardı.(*)

Tunceli il merkezinin tarihi pek yenidir. Daha önce Elazığ Vilayeti'ne bağlı olan bu yöre, 1938'deki ünlü Dersim ayaklanması bastırıldıktan sonra il olmuştur. Ayaklanma sırasında, askeri ihtiyaç için buraya iki kışla yapılmış. Daha sonra, yörenin il yapılmasına karar verilince de, bu iki kışlanın hatırına burası il merkezi seçilmiş. Tunceli adı da o zaman konmuş.

İl merkezinin bulunduğu yöreye halk dilinde "Kalan", kasabaya ise "Mameki" denir. Tunceli ilinin sınırları Dersim diye bilinen tarihi bölgenin merkezini ve büyük bölümünü kapsar. Ama tarihi Dersim daha da geniştir. Doğu'da Kiği'yi, Batı'da Arapkir ve Eğin'i kapsar.

Dersim'in bir özelliği, yalçın dağlarla derin vadilerin içiçe geçtiği, yol geçit vermez vahşi doğasıdır. Bölgenin büyük kesimi, başlıcası meşe ağacı olmak üzere ormanlarla kaplıdır. Sınırlarını kuzeyden Karasu, güneyden ise Murat ırmağı belirler. Ayrıca, bol sulu Munzur, Harçik ve Peri ırmakları bu derin vadileri süsler. Dersim'in doğal manzarası eşi az bulunur güzellikte dir.

Bugünkü il merkezinin bir geçmişi olmamasına karşılık Dersim yöresinin tarihi oldukça eskiye gider. Burada Urartular döneminden kalma birçok tarihi kalıntı ve yazıtlar vardır. Pertek, Mazgirt ve Bağin kaleleri bunlar arasındadır. Ermenilerden, Akkoyunlulardan, Mazgirt, Kurdukan (Pülümür), Sağman gibi Kürt beyliklerinden kalma tarihi kalıntılar vardır.

Tunceli, 1960'lı yıllarda, Hakkari ile birlikte nüfusu en az olan iki ilden biriydi, toplam nüfusu 160 bin kadardı. Bu nüfusun yüzde 95'ten fazlası Kürt ve Alevidir. Pertek ve Çemişgezek ilçe merkezlerinde, ayrıca Çemişgezek'in bazı köylerinde ise, nüfus Sünni Türktür. Tunceli ilinin nüfusu

(*) Şimdi de yöreden gelen dostlarımın verdiği bilgilere göre kentin nüfusu pek artmamış. Yalnızca artan baskılar yüzünden yerli halkın sayısı azalmış, asker ve polisin sayısı ise çok artmış.

sonradan artmadı, tersine, özellikle 12 Eylül 1980'i izleyen dönemde, artan baskılar sonucu yoğun göç yaşandı ve nüfus daha da azaldı.

Tunceli'de Kürtler arasında iki lehçe konuşulmaktadır. Mazgirt ve Pertek yöresinde Kurmanci, diğer yörelerde Dımılı veya Zazaca denen lehçe. Orta bölgeler, sınır köyleri her iki lehçeyi de bilir ve konuşurlar.

Tunceli il merkezi, küçük olmasına karşılık şirin ve güzel manzaralıdır. Ovacık'tan kaynaklanan Munzur ırmağı ile Pülümür yöresinden kaynaklanan Harçik tam da burada birleşirler. Munzur ve Harçik vadilerindeki manzaraya doyum olmaz. Buralar dört mevsim güzeldir. Kışın kar tutar, yer yer donar, çığlarla kesilir. ilkbahar ve yazın cıvıl cıvıldır; doğa binbir otla, çiçekle, arı ve kuş sesiyle donanır. Sonbaharda dağların yamaçları sarı kehribara, kızıla, mora, şarap rengine keser. Ormanlarında çok sayıda ayı ve domuz, vadilerde dağ keçisi, dağlarda keklik, Munzur'da iyi cins alabalık vardır.

Senato Seçimleri-1966 Haziran

Hasan Ünlü'nün milletvekili olmasıyla CHP il başkanlığı da boşalmıştı. CHP içindeki kimi tanıdıklarım, CHP başkanlığını almam için beni teşvik ettiler. Bense bu tür önerilere gülümseyerek karşılık verdim. Ben sosyalisttim ve TİP'liydim. Tunceli merkezinde TİP il örgütünü oluşturduk ve başkanlığına da Kahraman Aytaç'ı getirdik. Kahraman o ara okulu yeni bitirmişti ve staj yapmaktaydı.

Tunceli'ye gidişimden kısa bir süre sonra, 1966 yazı başında kısmi senato seçimleri yapıldı. TİP adayımız, Ali Fuat Cesur adında, Gürün'lü ve Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde öğretim üyesi olan bir fizik doçenti idi. Tunceli'ye ilk kez geliyordu. Burada bir çevresi yoktu ve seçilmesi elbette olanaksızdı. Zaten o da, benim Bingöl adaylığım gibi, bunu bilerek ve bir görev sayarak gelmişti. Dürüst ve inançlı bir sosyalistti.

Bir ay boyunca, Tunceli'nin çeşitli ilçelerini ve birkısım köylerini dolaşarak seçim çalışması yaptık. İlçelerde kapalı salon toplantıları düzenledik ve köy evlerinde konuştuk.

Aylardan mayıstı ve doğa güzel renkler ve hoş kokularla donanmıştı. Yer yer hayranlık verici manzaralarla karşılaşıyor, seçim kaygısını da, yorgunluğu da unutuyorduk. Ali Fuat Cesur da doğa sevgisi bakımından tam benim kafadaydı. Bu nedenle seçim gezisi bu yönüyle de bizim için bir zevkti.

Gezilerimizden biri, benim ilçem olan Mazgirt'e oldu. Bizim köye ve yol üstündeki başka köylere uğradık. Ancak, TİP'e en büyük desteği veren İzol aşireti köylerine yol gitmiyordu. Biz de iki gün boyunca yedi kadar köyü yayan dolaştık. Kardere, Mancikirek, Koman, Riçik, Coşik gibi köylerde sosyalizmi anlattık. Köylüler bizi büyük ilgiyle karşıladılar. Zaten bir

öncekı seçimde de bu köylerden TİP'e 500 dolayında oy çıkmıştı. Ama en ilginci, ressam Rıza Topal'ın da köyü olan Hülüman'dı. Burada, evinde konuk olduğumuz köyün genç muhtarı Yunus, bize fırsat vermeden sosyalizmi kendisi anlattı. Yunus kitaplar okumuştu. O zaman Ali Fuat Cesur pek duygulandı ve başladı komünizmi anlatmaya!

Doğrusu bu ya, halk arasındaki çalışmada biz, terim olarak komünizmi hemen hiç kullanmıyorduk. Çünkü karşı propaganda buna kötü anlamlar yüklemişti. Ama sosyalizm sözcüğünün bu denli ürkütücü ve olumsuz bir imajı yoktu. Buna rağmen köy odasında herkes Ali Fuat Cesur'u saygıyla dinledi. Daha sonra, yalnız kaldığımızda ben Ali Fuat'a:

"Abi" dedim, "neden işi komünizme döktün? Sert olmadı mı? Köylüler ürkebilirler.."

Ali Fuat'ın cevabı ise kısa ve özlüydü:

"Bunlar sosyalizmi biliyorlar. Onlara artık komünizm anlatılır!"

Eşim hamileydi ve tam da o günlerde, 27 Mayıs'ta, biz Mazgirt köylerini dolaşırken doğum yapmış ve ilk kızım Hêlin doğmuştu; ancak dönüşte öğrendim.

"Uyuyan Köylüye Ninni Söylenmez.."

Kahraman'la işbölümü yaptık. O, Hozat, Çemişgezek yöresini dolaşacak, biz ise Ali Fuat'la Nazmiye ve Pülümür'e gidecektik. Bizim ekipte ayrıca Ali Erdoğan adında genç bir bakkal vardı. Her iki ilçe merkezine de gittik, toplantılar düzenledik, yol boylarındaki kahvelerde konuştuk. Bunlardan bir tanesi, Harçik ırmağı boyunda, Kırmızıköprü'ye yakın bir yol ayrımında idi. Orada 3-4 kişinin oturduğunu görünce aracımızı durdurduk ve onlara doğru yürüdük. Selam verdik, adamlar cansız, uyuşuk bir sesle selamımızı aldılar. Yanlarına oturduk. Ama adamlarda ne bir ses ne bir seda. Kimsiniz, nerden gelip nereye gidiyorsunuz diye sormadılar bile. Canlı cenazelere benziyorlardı. Sözü ben açtım. Sordum, yukarda, dağın yamacındaki Tanzi köydenmişler.

"Yakında seçim var," dedim, "haberiniz var mı?"

Hiç haberleri yokmuş gibi aval aval yüzüme baktılar.

"Dünyada ne var ne yok? Türkiye'de neler oluyor hiç izliyor musunuz?" dedim.

Yine öyle, başlarını sallayıp sustular. Bir an, bu adamlarla nasıl konuşulur, diye düşündüm. Onlarla diyalog kurmak, ilgilerini çekmek için ne yapmalı?. Onları sarsmaktan başka çare yok diye düşündüm ve şöyle dedim:

"Siz yaşıyor musunuz, canlı mısınız, yoksa birer ölü mü?. Bu dünyanın işleri sizi hiç ilgilendirmiyor mu? Hiç sıkıntılarınız, acılarınız yok mu? Haksızlığa uğramıyor musunuz, baskı görmüyor musunuz hiç? Dünyada

kıyamet kopuyor, sizin için nice kavgalar veriliyor, ama siz kımıldamıyorsunuz..."

Bu cepheden hücum karşısında adamlar şaşırdılar ve biraz toparlandılar. Derken ilgileri uyandı. Onları ilgilendirecek şeyler anlattım. Devlet kapısında nasıl horlandıklarını, nasıl yalnız bırakıldıklarını, ağaların nasıl onları sömürdüğünü... Hoşlarına gitti. Neden sonra bir tanesi şöyle dedi:

"Şimdiye kadar kimse bize böyle şeyler anlatmadı. Bunları şu bizim köye de çıkıp anlatsanız ne iyi olur."

Ama vakit akşama geliyordu ve köy oldukça yukardaydı. Biz ise akşam Tunceli'ye dönmeyi planlamıştık. "Köyünüze şimdi gelemeyiz, belki daha sonra da gelemeyiz; ama bu iş biraz da size düşer. Siz de artık konuşun, anlatın!" diyerek ayrıldık. Adamlar bayağı canlanmışlardı. Yerlerinden fırlayarak arabamızın yanına kadar geldiler ve bizi dostça, saygıyla uğurladılar.

Biz oradan ayrıldıktan sonra genç bakkal Ali şöyle dedi:

"Abi sen adamlara öyle tokat gibi sözlerle giriştin ki, ödüm koptu; şimdi ayağa kalkıp bizi dövecekler sandım!"

"Yerine, adamına göre konuşmalı, Ali" dedim. "Zaten uyuyan köylüye ninni söylenmez.."

Son gezimiz 3-4 gün sürmüştü. Dönüşümüzden bir-iki gün sonra Kahraman da döndü. Hozat yöresini atla dolaştığını ve son derece olumlu izlenimler edindiğini söyledi. Onun verdiği bilgilere sevindik. Ancak sevincimiz kısa sürdü. Bir CHP'li berber, Kahraman'ın övgüsünü yaparken foyasını da açığa vurdu. Meğer bizim il başkanımız gittiği yerlerde, "TİP zaten bu seçimi kazanamaz, oylarınızı CHP'ye verin, haram olmasın!" demiş.. CHP'de Aslan Bora adındaki emekli binbaşı adaydı ve bu kişi Kahraman Aytaç'la aynı aşirettendi, Kureşanlıydı. Bizimki de kendi aşiret adamına çalışmıştı...

Ali Fuat Cesur, Tunceli'den ayrılırken, Terzi İsmail ve Ali gibi emekçi arkadaşları bir kenara çekip şöyle dedi: "Bu Kahraman'ın davaya inancı yok, Kemal'in etrafında toplanın!"

Ancak bu uyarıya hiç gerek yoktu. Zaten bu iş benim omuzuma kaldı. Kahraman'ın devrimciliği, başka birçoklarında olduğu gibi, bir öğrencilik modasıydı ve saman alevi gibi tez gelip geçti. Daha iki yıl öncesi, Ankara'da Bardacık Sokak'ta yürürken, iki yandaki modern apartmanlara bakıp "işte bunlar yakında bizim olacak!" diyen, Kahraman'ımız, daha iki yıl geçmeden, öğrenci çevresinden çıkıp taşradaki hemşehrilerinin yanına varır varmaz, yeniden bir aşiret adamı oluvermişti. Avukatlığa başladıktan sonra ise, elini eteğini bu işlerden tümüyle çekip kendisini para kazanmaya verdi ve Keban Barajı istimlak davalarından kısa sürede yükünü tuttu, sınıf değiştirdi, apartman ve han sahiplerinin arasına karıştı.. Geçende, Türk televiz-

yonlarından birini izlerken ekranda onu gördüm: Saçı başı ağarmıştı, bir Alevi derneği adına konuşuyordu..

Annemin Hastalanması, Doktorların İlginç Teşhis ve Tahminleri

Senato seçimlerinden kısa süre sonra babamdan bir haber aldım. Annemin hasta olduğunu söylüyor ve gelmemi istiyordu. Salt annem hastalandığı için babam beni çağırmaz; herhalde ölmüş olmalı diye düşündüm. Böyle durumlarda, kişiyi şoke etmemek için hemen öldü demezler, hastalıktan filan söz edip alıştırırlar..

Bir jip kiraladım ve yanıma eşim Tasvir'i de alıp köye gittim. Hayır, annem ölmemişti; ama ölüm döşeğindeydi. Komşu kadınlar başına toplanmış ağlaşıyorlardı. Yatağa yaklaştım, annemin rengi solgun, gözleri kapalıydı; hafif inliyordu.

"Anne ben geldim," dedim, "ben Kemal.."

Annem gözlerini açtı. "Hıı, sen misin Kemal?" dedi ve yine kapatıp inlemeye devam etti. Ağlaşan köylü kadınlarla birlikte o da anlaşılan öleceği anı, Azrail'i beklemekteydi..

Pek umutsuz olmakla birlikte, biraz da görev duygusuyla babama:

"Annemi doktora götüreyim," dedim.

"Yok oğlum!" dedi babam. "Zaten can vermek üzere; bu ölüyü nereye götüreceksin?."

Ben ısrar ettim. Tekrar anneme sokuldum ve "seni doktora götüreyim," dedim. Annem bir daha gözlerini açtı. Sonra "peki" dedi. Doğrulmasına yardımcı olduk. Pekala ayağa da kalktı. Koluna girip yavaş yavaş yürüyerek jipe kadar götürdük. Annem yolda biraz daha canlandı. Derken Tunceli'ye geldik. Annem evde yemek de yedi. Yemekten sonra Tunceli hastanesine götürdük. Baştabip Karadenizli, yaşlı bir doktordu. İnsan olarak çok iyiydi ama, doktor olarak teşhislerinin yanlışlığıyla ünlüydü.. Annemi şöyle bir muayene ettikten sonra:

"Apandisiti var, çabuk Elazığ'a yetiştirin!" dedi. Tunceli'de cerrah yoktu. Biz de bir taksi kiralayıp Elazığ'ın yolunu tuttuk.

Elazığ Devlet Hastanesi'nde dahiliye doktoru Hayri Bey iyi tanıdığımdı. Sivaslı bir Kürttü ve doktor olarak da çevrede sevilen, tutulan biriydi. Annemi muayene ettikten sonra rahatsızlığının apandisit olmadığını söyledi ve tedavi için yatırdı. Tahlilleri yapıldı, filmleri çekildi ve onbeş gün kadar hastahanede kaldı. Daha sonra ise Hayri Bey şöyle dedi:

"Vallahi annenin durumu umutsuz! Mide iyi değil, barsaklar çalışmıyor, dalak şişmiş, kalbin durumu kötü.. 15 günlük ömrü ya var ya yok! İsterseniz kalsın, isterseniz götürün; köyünde, evinde ölsün..."

Tabi biz hemen alıp köye götürdük. Ne var ki annem 15 günde filan ölmedi. İyileşti, ayağa kalktı. Yazın, yokuşu tırmanıp nerdeyse bir kilometre ötedeki pınardan su getirme, ekmek ve yemek pişirme -ve babam tembel bir adam olduğu için- kışın damın karını küreme, hayvanlara bakma dahil, yıllarca evin hemen tüm işlerini yaptı. Üstelik babamla yalnızdılar ve köyde ne ilaç, ne de yeterince yiyecek vardı.. Annem bu şekilde 7-8 yıl köyde kaldı. Daha sonra, biraz daha yaşlanıp ağrıları artınca Ankara'ya, İnci'nin yanına geldi. Birkaç yıl da orada kaldı. Ama İnci çalıştığı için o genellikle evde yalnızdı ve sıkılıyordu. Böylece, benim ikinci kez yurt dışına çıktığım 1980 yılına kadar yaşadı..

Babamın Kaybolan Eşeği

Aynı yılın, yani 1966'nın sonbaharında babam bizi ziyarete geldi. Çok sevdiğimi bildiği için, beraberinde, eşeğine yüklediği büyük bir heybe dolusu bal armudu da getirmişti. 60'ın üzerindeki yaşına rağmen Köyden oraya kadar yürüyerek, Mazgirt yöresini Tunceli merkezinden ayıran yüksek Kırklar sıradağını aşıp gelmişti. Bu, yaklaşık 10 saatlik bir yoldu.

Babam o gece eşeğini kaldığımız evin önündeki küçük bir ağaca bağlamıştı. Ancak sabaha doğru heyecanla beni uyandırdı. "Oğlum kalk," dedi, "eşek yok!"

Kalkıp uyku sersemliğiyle evin yakın çevresine baktım, eşek ortalarda görünmüyordu. Hayvana ne olmuştu acaba? Aklımıza birilerinin onu alıp götürdüğü geldi. Götüren şimdi dağ köylerine çoktan ulaşmıştır diye düşündüm. Gerçi Tunceli, kentten çok, büyük bir köydü ama, belki şehir içinde bu şekilde hayvan bulundurmak yasaktır diye bekçiler de götürmüş olabilirdi. Aklıma adliyenin yolu üzerindeki han geldi. Giyinip oraya doğru yürüdüm. Ortalık hala karanlıktı. Kentin meydanında bir bekçiye rastladım. "Bir eşeğe rastladın mı?" diye sordum. "Kaybolmuş da.." Adam bana şaşkın şaşkın bakarak "hayır" dedi. Eğer beni tanıdıysa: "Gecenin bu saatinde kent ortasında eşek arayan bir avukata da ilk rastlıyorum.. Acaba keçileri kaçırmış mı?." diye düşünmüş olmalı. Durumun garipliğini ben de fark ettim, canım sıkıldı. "Eşeğin canı cehenneme!" diye söylenip hana filan uğramadan geri döndüm. Babama da, "bu gece vakti olmaz, sabahleyin sorarız," dedim ve gidip tekrar uyudum.

Ne var ki babam uyumamış. Ortalık ağarırken, sevinçli bir sesle beni tekrar uyandırdı: "Buldum buldum!" dedi. Meğer eşek, gevşek bağlanmış ipini çekiştirince ip çözülmüş. Hava soğuk olduğu için sığınacak bir yer aramış ve iki-üç ev kadar ötedeki bir evin ahırına, ineklerin yanına sığınmış. "Peki oraya gittiğini nasıl bildin?" diye sordum. Babam, eşeği bağladığı ağacın yanındaki ip izini gösterdi. İp hem bahçede, hem de toprak yolda iz bırakmış, babam da onu izleyerek ahırın kapısına kadar gitmişti..

Böylece, Nasrettin Hoca misali, yitirdiği eşeğini bulmuş, sevinmişti.

Sevgili okurlar, bunca ciddi mi ciddi anının içinde bu eşek hikayesi de nerden çıktı diye düşünebilir, böyle "önemsiz" ve biraz da gülünç şeyleri anlattığım için beni ayıplayabilirsiniz. Ama hayat siyaset ve edebiyattan ibaret değil ki. İnsan hayatında böylesi gülünç şeyler de var. Sizinkinde yok mu? Olmasa bile, siyasetle dolu bunca anının arasında belki bu öykü daha çok ilginizi çekmiş, sizi eğlendirmiştir.. Kaldı ki, eşek bir köylünün yaşamında çok önemlidir. Zengin bir kentli için otomobil neyse, yoksul köylü için de eşek odur. Babam pek çok işini bu kır eşekle görürdü. Kasabaya, değirmene onunla giderdi. Kır eşek onun hem yük, hem binek hayvanıydı. Kısacası, eşeğin kaybolması onun açısından çok ciddi bir işti..

Canlanan Kürt Ulusal Hareketi: KDP, TİP ve DDKO'lar

Sol hareket gibi Kürt ulusal hareketi de bir canlanma, kitleselleşme içindeydi. Kürt hareketi iki kanaldan gelişiyordu: Biri, Kürt sorununu salt ulusal boyutu ile ele alan ve "milliyetçi" olarak nitelenen kesimdi. Bunlar daha çok, Irak Kürdistanı'nda Barzani liderliğinde yürütülen kurtuluş hareketinin etkisinde ve onunla diyalog içindeydiler. 1965 yılında illegal "Türkiye Kürdistanı Demokrat Partisi"ni kurdular. Diğer bir deyişle, bu parti sosyalist olmayan Kürt yurtsever kesimini örgütlüyordu. Üyelerinin sınıfsal yapısı çeşitliydi: Toprak ağaları, din adamları, serbest meslek mensupları, orta ve yoksul köylüler, memurlar, öğrenciler... Baskı ve tutuklamalara rağmen, KDP üç-dört yıl içinde bayağı kitleselleşti, dal budak saldı.

Partinin ilk lideri, daha sonra bir cinayete kurban giden Urfalı avukat Faik Bucak'tı. Bu cinayette Türk MİT'inin parmağı olduğu söylenmektedir. Bucak'ın ölümünün ardından partinin başkanlığına, 49'lardan Bingöllü Sait Elçi getirildi.

Sait Elçi'yle 1962'de İstanbul'a gittiğimde tanışmıştım. Dürüst, inançlı, yurtsever duygularla dolup taşan biriydi. Anti komünist değildi, ama "sosyalizm sonraki iş," derdi, "hele bir evimizi kuralım, boyasını sonra yaparız.." Biz onunla çok iyi dosttuk. Politikadaki farklı yaklaşımlarımız, görüş ayrılıklarımız bu dostluğu ve iyi ilişkileri bozmadı.

Sosyalist dünya görüşünü paylaşan Kürtler ise TİP içinde örgütlendiler. Bunun başını çekenler aydınlardı. Tarık Ziya Ekinci, Canip Yıldırım, Dr. Naci Kutlay gibi. TİP'e Kürtler arasında işçiler, yoksul köylüler, küçük esnaf, küçük memurlar ve öğrenciler destek verdiler.

Biz Kürt sosyalistleri, ulusal sorunu, aynı zamanda sınıfsal boyutu ile ele alıyorduk. Burjuva yaklaşımın halka tam bir özgürlük getiremiyeceğini, Kürt halkının aynı zamanda Kürt ağa, şeyh ve burjuvaları tarafından ezilip

sömürüldüğünü, gerçek kurtuluşun sosyalizmde olduğunu ve ancak sosyalist bir iktidarın bu sorunu demokratik biçimde çözeceğini, bunun için de her iki halkın emekçi hareketinin birliğini ve ortak mücadelesini savunuyorduk. TİP içinde bir sosyalist Kürt kanadı oluşturduk.

O yıllarda Ankara, İstanbul gibi merkezlerde Kürt üniversite gençliği ise Devrimci Doğu Kültür Ocakları biçiminde ilk örgütlenmesini gerçekleştirdi. Bu örgütler daha sonra Diyarbakır'da ve diğer bazı Kürdistan kent ve kasabalarında da kuruldular. Taşra derneklerinin üye yapıları da doğal olarak değişikti. Öğrencilerin ve diğer gençlerin yanısıra, küçük memurlar, işçiler, esnaftan insanlar da bu derneklere üye oldular. Bu derneklerde her iki eğilim de vardı.

KDP'nin örgütlenmesi illegal olmasına karşılık TİP legal bir örgüttü ve bizim çalışmalarımız da tümüyle legaldi. Bu da bizim için, bir bakıma avantajdı. İki kesim arasında, doğal olarak bir rekabet, çekişme ve zaman zaman suçlamalar elbet vardı. Ama 1970 öncesi bu çekişme düşmanca bir dereceye varmadı. İki kesim arasında diyalog ve zaman zaman işbirliği de vardı.

Yeni Akış Dergisi

Bu dönemde, Kürt ulusal hareketi bakımından önemli olaylardan biri, Yeni Akış adındaki aylık derginin yayınlanması oldu. Derginin sahibi ve yöneticisi, TİP içindeki sosyalist kanattan Mehmet Ali Aslan'dı. Bu bir parti yayını değildi, ama Kürt sorununu sosyalist bakış açısıyla tartışıyor ve çözümü sosyalizmde görüyordu. Yeni Akış'ın diğer bir özelliği ve kendisinden önceki yayınlardan bir farkı da, özellikle 3. sayıdan itibaren, terminolojide daha ileri bir dil kullanması ve sorunu daha cesaretle tatışması idi. "Kürt Halkı" terimi de bunlar arasındaydı.

Yeni Akış'ın dili asıl olarak Türkçeydi, ama sayfalarında zaman zaman Cigerxwin'den ve diğer ozanlardan Kürtçe şiirlere de yer verildi.

Dergi büyük kentlerde ve Kürdistan'da oldukça yankı yaptı, yaygın biçimde dağıldı ve kısa sürede önemli sayıda abone sağladı.

Yeni Akış'ta ben de kendi adımla ve Ali Dicleli adıyla yazdım; ayrıca, derginin Tunceli'deki dağıtımını sağladım. Dergi Ağustos 1966'da yayın hayatına başladı ve ancak dört sayı çıkabildi. Mehmet Ali Aslan, ben ve son sorumlu müdürü Abbas İzol aralık ayında tutuklandık, böylece derginin yayını da durdu. Bu konuya ilerde döneceğim.

Tunceli Lisesi'nde Olaylar, Vali İle Bir Atışma

1966 sonbaharında Tunceli lisesinde bir kaynaşma yaşandı. Yatılı oku-

yan öğrenciler, kötü koşulları protesto için boykota gitmişlerdi. Okula müfettişler gelmişti ve yönetimin bir dizi öğrenciyi okuldan atarak, ya da başka yerlere sürerek onları cezalandırmaya hazırlandığı söyleniyordu. Öğrenciler de, veliler de tedirgindi.

Böyle durumlarda gençlikle araya nüfuzlu birileri girer, yetkililerle görüşüp durumu yumuşatmaya çalışır. Sanırım böyle şeyler de olmuştu ve okul müdürü nuh diyor, peygamber demiyordu. O zaman devreye ben de girdim. Ama farklı bir yöntemle. Yönetim üzerinde baskı kurmak için, bazı avukat arkadaşların yanısıra, diğer partilerin il başkanlarıyla birlikte Vali'yi ziyaret edip durumu konuşmayı uygun bulduk. CHP, AP gibi partilerin başkanları da, kitleye ters düşmemek için hayır demediler. Biz, sekiz-on kişilik bir grup vilayete doğru yürürken, velilerin ve esnafın da katılmasıyla, 30-40 kişilik bir kitle oluştu. Bu durum, gelişmeleri izlemekte olan Vali ve diğer yetkilileri ürkütmüştü. Vilayetin kapısına dayanıp görüşme istediğini dile getirdiğimizde, kapıya jandarma albayı çıktı ve Vali Bey'in bu kadar kişiyle görüşemiyeceğini, aramızdan bir heyet seçmemizi istedi. Biz de öyle yaptık. Ben, Kahraman Aytaç, CHP ve AP il başkanları ve sanırım iki kişi daha içeri girdik. İçerde Vali'nin yanısıra Emniyet Müdürü ve Albay vardı.

Önce Vali konuştu, korku ve öfkesini açığa vurdu. Vilayeti basar gibi gelişimizi eleştirdi. Arkasından şöyle dedi:

"Aslında ben buraya gelmek istemiyordum. Beni sayın İçişleri Bakanı rica ederek gönderdi.."

Vali'in ardından Kahraman konuştu: "Bizim bir kötü niyetimiz yok," dedi. "Liseдeki durumu konuşmak için gelmiştik. Biz de bu memleketin evladıyız, kendimizi Türk sayıyoruz!"

Vali bu söze hemen müdahale etti:

"Kendimizi Türk sayıyoruz ne demek, Kahraman Bey? Tabi Türksünüz!"

Sonra ben konuştum ve öncelikle, "buraya istemeden geldim" dediği için Vali'yi eleştirdim, burayı bu denli sevmiyorsa pekala gidebileceğini de söyledim. Sözü liseдeki olaylara getirdim. Lisedeki boykota okul yönetiminin yolaçtığını anlattım. Öğrencilerin isteklerinde haklı olduklarını, kaloriferlerin yanmadığını, yemeklerin iyi çıkmadığını, bunu gündeme getirince de baskı gördüklerini, bu durumun onları boykota zorladığını söyledim. Şimdi de, sözkonusu yönetim hataları yüzünden öğrencilerin harcanmasını istemediğimizi belirttim. Bu şimdiye kadar hep böyle olmuş, dedim.

Vali yumuşadı. Durumu inceliyeceğini, endişe etmememizi söyledi. Biz de teşekkür edip ayrıldık.

Gerçekten de sorun iyilikle çözüldü. Hiçbir öğrenciye herhangi bir ceza verilmedi. Bu olay gerek öğrenciler, gerek halk arasında çok olumlu bir etki yarattı.

TİP'in 2. Kongresi-1966

TİP'in 2. Kongresi 1966 sonbaharında Malatya'da toplandı. Kongrenin burada toplanmasının bir nedeni Malatya'da TİP'e gösterilen büyük ilgi ve destekti. İl Başkanı Hayrettin Abacı son senato seçimlerinde adaydı ve seçimi kazanmasa bile, buradan yirmi binin üzerinde ve yüksek oranda (sanırım yüzde 21) oy almıştı.

Kongreye Tunceli delegesi olarak dört arkadaş katıldık. Birisi Terzi İsmail'di; ötekileri hatırlamıyorum.

Kongrede moral yüksekti. Çetin Altan divan başkanlığına, ben ve Kars Milletvekili Kemal Kaya da başkan yardımcılığına seçildik.

Bu dönemde Türkiye solunda başlıca iki eğilim göze çarpıyordu. Bunlardan biri, daha çok Yön Dergisi çevresinde olanların oluşturduğu Kemalist renkli bir sosyalizmdi. Bu kesim, değişimi işçi hareketinden çok, asker-sivil bürokrasiden beklemekte idi. Bu hareketin önde gelenleri Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk, Mümtaz Soysal gibi kişilerdi. Bu kesim Sosyalist Kültür Derneğin'de de ağırlıkta idi. Bu eğilim sonunda cuntacılığa vardı ve bu kadrolar da 12 Mart'ta tutuklandılar.

Diğer kesim ise TİP'ti. TİP sosyalizmin, diğer bir deyişle devrimin, başta işçiler olmak üzere, örgütlü emekçi halka dayanarak ve böyle bir öncülükle gerçekleşeceği görüşünde idi.

Başlarda ayrım net değildi; sol dergilerde, derneklerde tüm sol kesimler birlikte idi; ama sonradan ayrımlar netleşti ve ayrışmalar oldu. TİP yanlısı gençlik kesimi Sosyalist Kültür Dernekleri'nden ayrışarak Fikir Kulüpleri Federasyonu'nu kurdu.

Bu iki kesimin yanısıra, bir de Mihri Belli'nin başını çektiği, daha önce YÖN'cülerle birlikte hareket eden, daha sonra ise, "Devrim" dergisinin etrafında toplanan bir grup vardı. Mihri, TKP davasından mahkumiyeti olduğu için resmen TİP üyesi olamamıştı; ama TİP içinde bazı taraftarları vardı. Muzaffer Erdost, Vahap Erdoğdu bunlar arasındaydı. Bu kesime daha sonra Avukat Halit Çelenk de katıldı. Mihri, Türkiye bakımından, bu aşamada devrimci güçlerin önündeki adımı milli demokratik devrim olarak niteliyor ve şimdiden sosyalist devrim şiarı atmanın yanlış olduğunu söylüyordu. Mihri Belli, YÖN'cülerle TİP'in ana eğilimi arasında ara bir yerdeydi. O da, asker-sivil aydınlara önemli bir rol biçiyordu. Bu tartışmalar YÖN ve Devrim dergilerine de yansımıştı. Sanırım YÖN'de, Vahap Erdoğdu imzasıyla bu konuyu işleyen bir de makale çıkmıştı. Bu tartışma Malatya delegesi olarak kongreye katılan Vahap kanalıyla kongreye de geldi.

Vahap o zaman Ortadoğu Teknik Üniversitesi öğrencisi bir gençti ve deneysizdi. Onun adına çıkan makaleyi de gerçekte Mihri Belli yazmıştı.

Kongre sırasında söz aldı ve görüşlerini dile getirmeye çalıştı; ama konuşmasının daha başında Yaşar Kemal arka sıralardan söylendi ve laf attı. Bunun üzerine Vahap konuşmasını keserek Yaşar Kemal'e cevap vermeye kalkıştı. Yaşar Kemal, bir daha homurdanınca Vahap tümüyle çileden çıktı ve kürsüden inerek arka sıralara doğru koşturmaya başladı. Tabi araya birileri girdi ve kavga olmadı; ama Vahab'ın konuşması da burada son buldu. Kongrede bu tezi savunmaya kalkan başkası da olmadı..

Kongrede ilginç bir olay da şair Can Yücel'in protestosuydu. Kongre delegesi olan Can Yücel, ressam Balaban'ın TİP üyeliğine kabul edilmeyişini protesto için, bir papucunu eline alarak kürsüye çıkıp konuştu. Balaban da TKP davası mahkumlarındandı ve yasal nedenlerle TİP'e üye olması mümkün değildi. Ne var ki Can Yücel'in şair gönlü buna razı olmuyordu.

Kongrede ilgimi çeken ayrıntılardan biri de şuydu: İkinci günün sabahıydı. Divan olarak yerimizi almıştık, ama daha toplantı başlamamıştı. Birisi Akşam Gazetesi'ni getirdi. Çetin Altan gazeteyi açtığı gibi, başka hiçbir habere ve yazıya bakmadan kendi köşesini buldu ve kendi yazısını okumaya başladı. Ona birşey söylemedim ama, bu yaptığına da hayret ettim. Bu yazıyı daha dün akşam yazmıştı; merak edecek ne vardı acaba?. Ancak sonradan ben de, dergi ve gazetelere daha sık yazınca farkına vardım ki, aynı şeyi kendim de yapıyorum. Demek ki insan doğası böyle.. Gerçekte ne yazdığını bile bile, öncelikle kendi yazdığını okumayı seviyor. Ressamlar, heykeltraşlar da öyle olmalı; bir müzeye bile gitseler, herhalde gözleri öncelikle, eğer varsa ordaki kendi yapıtlarına yönelir..

Kongrenin sonuna doğru, seçimler sırasında, Çetin Altan birara, biraz dinlenmek için yönetimi bana bırakıp gitti. Böylece, iki gün boyunca orada zorunlu oturmuş olmanın ötesinde küçük bir katkım da oldu. Dönüşte de Altan: "Aa, sen bayağı iyi idare ediyormuşsun yav!" dedi.

Seçim listeleri oluşturulurken bir ara, listenin düzenlenmesinde rol alan arkadaşlar bana da geldiler, genel yönetim kuruluna seni aday göstereceğiz dediler. "Örgütte daha yeniyim, deneysizim; ayrıca, hem böyle bir hevesim yok, hem de yerim Ankara'ya oldukça uzak" dedimse de, divana önerdikleri zaman da yaptıkları gibi, bunun bir görev olduğunu ve arkadaşların beni bu işe uygun gördüklerini filan söyleyip yine beni ikna ettiler. Ben de "görevse pekala!" dedim. Ancak bir süre sonra gelip, bu kez de listeye benim yerime bir başkasını almanın gereğinden söz ettiler ve bu değişikliği anlayışla karşılamamı istediler. Benim istediğim de zaten buydu!

TUTUKLANIŞIM, ANKARA KAPALI CEZAEVİ

Tunceli'ye dönüşümden kısa bir süre sonra Yeni Akış dergisinde çıkan "Herşey Açıkça" adlı makalemden dolayı tutuklandım. Bu makalede Kürt sorununu, adından da anlaşılacağı üzere, ezop diline başvurmadan, açık biçimde tartışıyordum. Savcıya ve tutuklama kararı veren yargıca göre, bununla milli duyguları zayıflatıcı propaganda yapmıştım.

Gerçekte dergiyi susturmak için bir operasyon sözkonusuydu. Hükümet Kürt sorununun tartışılmasına fırsat tanımıyordu. Derginin sahibi Mehmet Ali Aslan'la son yazı işleri müdürü Abbas İzol tutuklanmışlardı ve bazıları da aranıyordu.

Benimle ilgili gıyabi tutuklama kararı vicahiye çevrilmek için Tunceli'ye gönderilmişti. Tunceli'de bu işe bakan yargıç Elbistan'lı, sol düşüncelere sempati duyan ilerici biriydi. Kararda usul yönünden bir eksiklik olduğunu ileri sürüp, bana haber bile vermeden, istemi geri çevirmişti. Sanırım beni tutuklamaya gönlü razı olmamıştı. Ancak Ankara adliyesinden ikinci kez tutuklama yönünde karar gelince, bu kez gereğini yapmak zorunda kaldı.

Bu arada, bir savcı yardımcısının nezaretinde, polisler tarafından evimde arama yapıldı. Bundan da önceden haberim olmuştu. Bazı dergi ve kitapları ve bazı yazılarımı evden uzaklaştırdım. Bunlardan Kürt sorunuyla ilgili olanları, yurtsever duygular taşıyan Nuri adındaki sağlık memuru bir hemşehrimin evine, sosyalizme ilişkin olanları ise, komşum olan ve ailece görüştüğümüz kayserili bir Türk öğretmene bıraktım. Polisler, işe yarar bir şey bulamadılar, savcı ise üstünkörü bakıp geçme yanlısıydı. Eli boş gitmemek için birkaç kitabın yanısıra, "O Günü Bekleyeceğim" başlıklı bir şiiri de aldılar. Herhalde adını anlamlı bulmuşlardı.. Oysa bu, yıllar önce yazılmış bir aşk şiiriydi, siyasetle hiç bir ilişkisi yoktu.

Önce Adliye'ye, sonra Emniyete götürüldüm. Olay Tunceli'de hemen duyulmuştu ve hemşehrilerim müthiş sinmiş ve korkmuşlardı.. Her zaman cıvıl cıvıl dolu olan küçük çarşı ve meydan, kahve önleri ve sokaklar, sokağa çıkma yasağı konmuş gibi birdenbire boşalmıştı. İnsanlar olup bitteni pencerelerinin, dükkan vitrinlerinin ardından izliyorlardı. Yalnızca, vilayet binasındaki emniyet müdürlüğünün önünde yanyana asker gibi dizilmiş 7-8 kadar genç gördüm. Onlar liseli gençlerdi ve olayı duyup gelmişler, böyle de olsa, bana dayanışma gösteriyorlardı. Bir de Tunceli'de arzuhalcilik

yapan "Çolak Rıza" (Kazım Yıldız'ın babası), adliyeye kadar koşup gelmişti. Bu olaya üzülenlerden biri de savcıydı. Beni kucaklayıp uğurlarken gözleri doldu. Bense aksine, böylc bir tutuklanmaya moral olarak hazırdım, güleçtim ve Savcı'ya, "üzülmeyin Savcı Bey, bundan birşey çıkmaz, ben kısa zamanda dönerim," dedim.

Savcı, hem özcl, hem dc meslek yaşamında, ciddi, nazik, sessiz bir adamdı. Meslek ilişkilerinin dışında sıkı bir ilişkimiz de yoktu. Onun bu dercce candan ilgisine hayret etmiştim. Sonradan öğrendim ki, kökcn olarak Ağrı Kürtlerindendi. Göç ya da sürgünle Batı'ya gitmiş, orada büyümüştü..

Daha sonra, iki polis nezaretinde, bir jiple yola çıktık. Tunceli'dcn ayrılışım böyle oldu. Daha sonra anlattılar. Tutuklanmam halk üzerinde büyük bir korku yaratmıştı. Dersim olaylarından bu yana yörede bu tür siyasi tutuklamalar ilk kez oluyordu. Eskiden birisi böyle apar topar götürülüncc bir daha dönmezdi. Çokları bcnim için de aynı şeyi düşünmüşlcr, "bu onun sonudur!" demişlcrdi. Benim ardımdan halk arasında bir tartışma başlamıştı. Bir bölümü olaydan üzüntü duyarken bazıları da "canım, hükümetc karşı çıkılır mı, belasını buldu işte!" demişlerdi.

Elazığ'dan Ankara'ya, aynı polislerin nczaretindc otobüslc götürüldüm. Yol boyunca zaman zaman sohbet ettik. Kendilcri de küçük memurlar olarak geçim sıkıntısı çekiyorlardı. Çetin Altan'ı okuyup beğendiklerini söylediler. Bcni Ankara Kapalı Cezaevi'ne teslim ederlcrken birisi şöylc dedi:

"Hayret, scnin bu işe hiç aldırdığın yok!"

Acaba gerçekten hiçbir şcye aldırmıyor muydum? Bu olanaksızdı. Hayatımda ilk kez tutuklanıyordum ve içimde karmaşık duygular vardı. Bir yandan eşimden, çocuğumdan, işimden ayrılmıştım; gidcceğim yer, cezacvi ilc ilgili olarak kaygı ve tcdirginlik duyuyordum. Diğcr yandan, moral olarak bu tür bir tutuklanmaya hazırdım ve olan biteni giriştiğim mücadelenin doğal bir sonucu sayıyordum. Yaptıklarımdan asla pişman değildim. Bu ncdenle dc sıkıntım belki yüzüme yansımıyordu..

O akşam tecrit bölümünde kaldım. Burası, yeni tutuklananların koğuşlara dağıtılmadan önce birkaç gün süreyle tutuldukları yerdir. Ordakiler hırsızlık, cinayet ve benzer adi suçlardan gelmişlerdi. Gedikli hırsızların dışındakiler genellikle ilk kez hapsc düşenlcrdi ve çok tedirgindiler. Gözlerine uyku girmiyordu. Durumları neydi, ne kadar ceza alacaklardı, kendi aralarında konuşup duruyorlardı. Avukat olduğumu öğrcnince her biri kcndi derdini anlatıp birşeyler öğrenmeye çalıştı. Bir süre sonra çıplak tahta ranzaya uzandım ve tüm o gürültü patırtı arasında sabaha kadar deliksiz uyudum.

Tccritte fazla kalmadım. Ertesi gün beni 10. koğuşa verdiler. Mehmet Ali Aslan da orda kalıyordu ve buraya 10 gün kadar önce gclmişti. Abbas Izol 9. Koğuşta kalıyordu.

Mehmet Ali ile buluşunca sınırlı tcdirginliğim de yitip gitti, tümüyle ra-

hatladım. 10. Koğuş itibarlı sayılan tutukluların yeri idi. Öteki koğuşlardan farklı olarak iki katlı küçük bir koğuştu. Cezaevinde, hatta dışarda "Hilton" olarak adlandırılıyordu. Burayı, Kayseri Cezaevi'nden Ankara'ya taşınacağı zaman, Celal Bayar için özel olarak yapmışlardı. Ama Bayar daha sonra afla dışarı çıkmış ve buraya hiç gelmemişti. Koğuşun üst katından Ankara görünüyordu. Böylesi bir manzara cezaevindeki insan için ele geçmez birşeydir. Biz gittiğimizde üst katta 21 Mayısçılar kalıyordu. 1963 yılının 21 Mayısında ikinci kez darbe yapıp kaybeden Talat Aydemir ve iki arkadaşı idam edilmiş, diğer bazı subaylarsa çeşitli hapis cezalarına çarptırılmışlardı. Bunlar arasında bir albay, bir yarbay, iki üsteğmen vardı.

Biz alt kattaydık ve burasının iki odası vardı. Sanırım toplam olarak 14 kişilikti. Benle Mehmet Ali'den başka orada, Abdülsettar Hamavendi adlı bir Irak'lı, Cemal adında bir sendikacı, bir yüzbaşı, bir polis, Lamy adında bir Amerikalı asker, bir eski pilot, bir sigortacı ve Şükrü adında Gölbaşılı bir Kürt vardı.

İriyarı, göbekli, Arap entarisi içindeki Hamavendi çok ilginç biriydi. Onu 1963'te tutuklanan 23'lerin davasından tanıyordum. Bu grup da Kürt devleti kurmaya teşebbüs suçundan yargılanmıştı. Hamavendi'nin adı Barzani yararına bir silah kaçakçılığı işine karışmıştı. Sözde İsrail'den alınacak silahlar, bir bot içinde İstanbul'a taşınacak ve oradan Kürdistan'a iletilecekti. Hamavendi daha sonra serbest bırakılmış, yurt dışına çıkmış, tekrar Türkiye'ye gelmiş ve yine tutuklanmıştı. Bu kez altı çeşit suçlamayla birden karşı karşıyaydı ve bunlar arasında Kürtçülük suçlamasının yanısıra, komünist örgüt kurma, nurcu örgüt kurma gibi birbiriyle bağdaşmayan şeyler vardı. Kendisi Arap olduğunu söylüyordu. Paris camiinde imamlık yapmıştı. Türkiye'ye gele gide Türkçe öğrenmişti. Tam bir maceraperest ve aynı zamanda dolandırıcıydı.

Yüzbaşı 22 şubatçılardandı. O zaman da başarısız bir darbe girişimi olmuştu. Sözkonusu yüzbaşı, Genelkurmay'a el koyarken kendisine karşı direnen bir binbaşıyı vurmuştu. Bu nedenle, 22 şubatçılar affedilirken, o dışında tutulmuş, cinayetten yargılanmış ve sanırım müebbete mahkum edilmişti. Darbeyi bu denli ciddiye alan bu garibanın subay, mahkumluk yaşamında da son derece ciddi ve düzenliydi. İçerde okuyor, Almanca çalışıyor ve kimbilir ne zaman başlayacak dışardaki hayata hazırlanıyordu..

Veysi adındaki polis Mardinli ve Arap kökenliydi. İçişleri Bakanlığı'nda görev yaparken bir olay sırasında kusurlu görülerek nezarete alınmış, bu sırada bir emniyet müdüründen hakaret görmüş, yumruk yemiş ve bunun etkisiyle yere düşmüştü. Ertesi gün dışarı çıkınca müdürün odasını basmış, "ulan öyle vurmazlar, böyle vururlar!" deyip, onu ve ordaki herkesi beylik tabancasıyla yaylım ateşine tutmuştu. Sonuç iki ölü ve bir okadar da yaralıydı. "Acaba beni idam ederler mi?" diye hep sorardı. Benim ve Mehmet Ali'nin sosyalizm konularındaki en iyi dinleyicilerinden biriydi ve dışarı çı-

kınca TİP'te çalışacağını söylerdi..

Pilot subaylıktan atılmış, dolandırıcılıktan içeri düşmüştü. Arsız, neşeli, konuşkan bir adamdı. Çok sayıda açık saçık hikaye bilir ve bunları şaşılacak bir ustalıkla anlatırdı..

Sigortacı bol paralı, şişman, rahatına düşkün biriydi. Dostu bir kadını, küçük çocuğuyla birlikte sandalda öldürüp denize atmıştı. Cinayetten geldiği için de hırsızları hor görür, yaptıklarına "pis iş!" derdi. Cezaevlerinde böyledir, katiller göğüslerini gererek dolaşırlar. Büyük katiller cezaevlerinin büyüğüdürler, büyük hırsızlar ise dışarının..

Gölbaşılı Kürt Şükrü de adam öldürmekten yatıyordu. 27-28 yaşlarındaydı. Bir kez yatmış çıkmış, bir daha gelmişti. Zengin bir ailedendi. Siyasetle bir ilgisi yoktu; ama Kürt sorunu nedeniyle yattığımız için benle Mehmet Ali'ye saygı duyuyordu.

Amerikalı asker Lamy, bir bar kadınına tecavüze yeltenmekten tutuklanmıştı. Dava oldukça karmaşıktı. Lamy, barın müşterisiydi ve o kadınla da daha önce düşüp kalkmıştı. Ama sarhoş kafayla kavgalar olmuş, işe polis karışmış ve buraya kadar gelmişti.

Lamy, eğer ufak tefek boyunu saymazsak, tipik bir Amerikalı idi. Bir konserve kutusu kadar standart.. Kendisine Ankara'daki Amerikan tesislerinden her gün özel yemek gelirdi. Bir de sandıklar dolusu polis romanları.. Püro içerdi.

Bir kez, Vietnam üzerine tartıştık. "Orada ne işiniz var?" dedim. Cevabı hazırdı: "Biz özgürlük için ordayız." Lamy'yle bu konuda anlaşmak, ona Amerika'nın saldırgan olduğunu anlatmak olanaksızdı.

Sendikacı Cemal, kapıcılar sendikasının başkanıydı. O dönemde kapıcılar haklarını elde etmek için bayağı aktiftiler ve eylemleri de zaman zaman basına yansıyordu. Cemal böylesi bir eylemden dolayı tutuklanmıştı. Genç, kısa boylu, konuşkan biriydi. Bana kendi özel yaşamına dair ilginç şeyler anlattı. Genç bir kadını genelevden kurtarmış, onunla evlenmişti. Ancak kötü adamlar kadının peşini bırakmamışlar ve kaçırmışlardı. Cemal de izini bulmak için "bu kadını kurtaralım!" diye gazetelere ilan vermiş, peşine düşmüş, Elazığ'a, Karakoçan'a kadar gitmiş ve onu bulup tekrar geri getirmişti. Ama kötü adamlar onu tekrar kaçırmışlar ve bu arada, sendikal sorunlardan dolayı Cemal içeri düşmüştü...

Bu öyküyü romanlaştırmak istedim. Önerim Cemal'in de hoşuna gitti. Anlattıklarını not aldım. Küçük bir defter neredeyse doldu. Öykudeki bazı boşluklar nedeniyle tekrar tekrar sordum. Ancak fark ettim ki Cemal bu kez, önce söylediklerinden farklı şeyler anlatmaktadır.. Ve deştikçe yalanla doğruyu birbirine karıştırdığına kuşkum kalmadı. Bu işten sovudum ve defteri bir kenara attım. Durumu Mehmet Ali'ye anlatınca, güldü:

"Ben onun yalancının biri olduğunu biliyordum!" dedi.

"Öyleyse niye baştan beni uyarmadın?" diye sordum. Mehmet Ali'nin cevabı ilginçti:

"Sen içerde meşgul olasın, sıkılmayasın diye.."

Mehmet Ali'yi cezaevine düşmeden önce tanıyordum. Ankara'ya geliş gidişlerimde bir-iki kez görüşmüştük. Ancak bunlar çok kısa, ayaküstü görüşmeler olmuştu. Onu cezaevinde daha yakından tanımak fırsatını buldum. Mehmet Ali benimle aynı yaşlardaydı. Uzunboylu, yakışıklı, nazik ve ölçülüydü. Sosyalizmle ilgili konularda yeni çıkan yayınları izliyordu ve belli temel bilgilere sahipti. Kalemi de akıcıydı. Bu haliyle onu, gelecek vadeden, önder nitelikte bir kadro olarak görüyordum. Ancak zamanla yanıldığımı anladım. Onun en büyük kusuru istikrarsızlığı idi.

Cezaevinde bana okul döneminı anlattı. Lise yaşamında, çoğu kendisinden kaynaklanan nedenlerle bir dizi okul ve kent değiştirmişti. Bunu övünerek anlatırdı. Bu, onun kişiliğinin daha okul döneminde bir yüze vuruşuydu. Mehmet Ali'nin daha sonraki yaşamı da hep bu okul dönemine benzedi. O, ne politikada, ne meslek yaşamında, ne de oturduğu kentte istikrarlı olmadı. Projeleri hep kısa sürdü. Başladığı işleri yarım bıraktı, diretmedi. Örneğin genç yaşında TİP genel başkanı oldu; ama bu ancak iki ay sürdü. Mücadeleden çok hızlı çekildi. Zengin bir aileden bir kızla evlendi. Ağrı'da birkaç aylık avukatlığın ardından fırıncılığa başladı. Kendini bir ara avcılığa verdi. 12 Mart döneminde pek aranmadığı halde herkesten önce yurt dışına çıktı. Orada, Kürt sosyalistlerinin çıkardığı Ronahi gazetesine bir-iki yazı yazdı, sonra bıraktı. Avrupa'da gezip tozdu ve af filan çıkmadan ülkeye döndü. Kendisine hiçbir şey de olmadı.. Mehmet Ali'nin yaşamı bu minval üzere sürdü.

Yeni Akış'ın ancak dört sayı sürmesinde de bu tutumun payı vardı. Derginin ilk iki sayısı sorunu yumuşak, ölçülü bir üslüpla tartışırken, 3. sayıda birden dil değişti. Oysa ilk sayılardaki gibi gidilseydi dergi uzun süre yaşıyabilir ve yararlı da olurdu. Bunu kendisine söylediğimde, bilerek öyle yaptığını, zaten dergiyi çıkarmak için topladığı paranın suyunu çektiğini söyledi. Yani operasyon olmasa Mehmet Ali zaten kendisi kapatmak zorunda imiş. Böylece, daha onurlu biçimde bu işten sıyrılmıştı..

İstikrarsızlık, ya da sebatsızlık onun başlıca kusuruydu, ama tek kusuru değil. O da, o dönemde başka kadrolara da çokça musallat olan bir hastalığa düçardı: bencildi, özveriden yoksundu. Oysa haklı ve soylu bir dava, basit çıkarlarla, küçük hesaplarla bağdaşmaz. Yeri geldikçe bunlara değineceğim.

İşte bu zaaflardır ki, başka birçoklarına yaptığı gibi, iyi bir yetençğe sahip olan Mehmet Ali'yi de kemirdi, bitirdi. Cebirde eksilerin artıları götürüşü gibi, siyasal yaşamda da zaaflar yeteneklerin düşmanıdır.

Biz ordayken bir de Ermeni asıllı bir Suriyeli'yi getirdiler. Kürtçeyi iyi biliyordu. Türkiye'ye pasaportla gelmiş, ama Suriye hesabına casusluk

yaptığından kuşkulanılarak Diyarbakır yöresinde tutuklanmış, bir süre sorgulanmış, sonra da buraya getirilmişti.

Üst katta kalan 21. Mayısçıların bir bölümüyle sıcak ilişkiler kurduk. Gündüzleri onlar da havalandırmaya iniyorlar ve koridorda birlikte volta atıyorduk. Albay Yaşar Başaran açık yürekli, güleç bir insandı. Sosyalizme ilgi duyuyor, bize merak ettiği şeyleri soruyordu. Bir gün de şöyle demişti: "sosyalizmi derli toplu öğretecek bir kitap yok mu?" Ona "Sosyalizmin Alfabesi"ni verdik. Ayrıca, sosyalist teorinin bir tek kitapla öğrenilemiyeceğini, bu alanda pekçok kaynak olduğunu, bu konuya daha geniş zaman ayırıp okumak gerektiğini söyledik. Bu albayla hapisten çıktıktan sonra da dostluğumuz sürdü. Ankara'da kalıyordu ve zaman zaman karşılaşıyorduk. 12 Mart sonrası Özgürlük Yolu'nu çıkardığımız dönemde büromuza da zaman zaman uğrardı.

Üsteğmenlerden biri Önder Aydınlı idi. Elazığ cezaevinde iken açlık grevine gitmiş ve gazetelerde resimleri yayınlanmıştı. Onunla 21 Mayıs darbesi üzerine konuştuk. Ben, koşulları olmadan nasıl böyle bir işe girdiklerini sordum. Darbe dediğin ha deyince olmaz ki.. O ise çok farklı düşünüyordu. Ona göre herşey çok iyiydi, ama bir şanssızlık yüzünden başaramamışlardı. Darbe sırasında olup bitenleri bana ayrıntılarıyla anlattı. İlginç olan, kendisinin önceden böyle bir hazırlıktan habersiz oluşuydu. Doğu'da bir yerde görevliyken izinli olarak gelmiş, Ankara'da bir subay arkadaşına rastlamış ve darbe hazırlığını ondan öğrenmiş. Arkadaşının önerisi üzerine kendisine, hemen o akşam bir tank birliğinin komutanlığını vermişler. O gece, belirlenen saatte tank birliğine gidip komutanlığı üstlenmiş! Başka subaylarla tartışarak, kavga dövüş tankları yola çıkarmış.. Bu da, daha sonra olup bitenler de, adeta bir oyun gibiydi, tümüyle bir maceraydı. Üsteğmen bana darbenin ciddiyetini kanıtlamaya çalışırken gerçekte yapılanın ne denli gayri ciddi, hatta komik olduğunu bir de onun ağzından dinlemiş oldum.

Cezaevinden çıktıktan sonra Önder'le uzun yıllar sonra, 1975 yılında İzmir'de karşılaştık. Ben Ankara'da bir hanım müşterimin boşanma davası için İzmir'e gitmiştim. Karşı taraf ise Önder'di. Doğrusu Önder'i unutmuştum, cezaevinden tanıştığım kişi olduğunu ancak gördükten sonra anladım. Bilsem sözkonusu boşanma davasını almazdım. Boşanmadan vazgeçmeleri için iki tarafa da önerdimse de mümkün olmadı. Bu unutkanlık ve bu rastlantı benim hayatımı da etkiledi. Çünkü davanın diğer tarafı, bu dava nedeniyle tanıştığım ve daha sonra evleneceğim ikinci eşim Suzan'dı..

Abbas İzol'un kaldığı dokuzuncu koğuş tam bir zindandı ve en azılı katillerin kaldığı yerdi. Ama Abbas da, kalıbı ve kocaman bıyıklarıyla onlardan daha az heybetli değildi. Dışardan bol miktarda yiyecek ve sigara da gelip bir bölümü koğuştakilere ikram edilince, itibarı daha da artıyordu.

İdareden izin alarak iki kez 9. Koğuştaki Abbas'ı ziyarete gittik. O da

bize geldi. Bir keresinde Adana cezavinden ünlü bir mahkum Ankara'ya nakledilmiş ve 9. koğuşa konmuştu. Adam Ağrılı bir Kürttü ve namus meselesinden mi, başka birşeyden mi, üç-dört kişi öldürmüştü, ünü büyüktü! Cezaevlerinin kendine özgü bir dünyası vardır ve şaşılacak kadar birbirlerinden haberdardırlar. Adana ya da Sinop cezaevinde neler olup biter, koğuş babaları kimdir, hapishanenin haracını kim alır, bilirler. Adana'dan ünlü kabadayı gelince de tüm cezaevi, baş kabadayılar da dahil, onu ziyarete gittiler, bir bakıma biat ettiler!

Biz Abbas'ı ziyarete gitmiştik, ama aynı zamanda ona da hoş geldin dedik. Mehmet Ali'yle yakın hemşehriydiler. Adam bize oldukça saygılı davrandı. 9. Koğuş'un yüksek kulelerle denetlenen, derin, uzun koridorunda beraber volta attık. O da biz de, farklı açılardan da olsa bu düzene karşıydık. Kürt olmaksa, ortak, duygusal bir bağdı. Adam enerji ve öfke doluydu. "Biz burada, dört duvar arasında tutsak kaplanlar gibiyiz!" diyordu.

Cezaevinin en ilginç grubundan biri hırsızlardı. Cepçiler (yankesiciler), otomobil farcleri, ev hırsızları ve ötekiler.. İçlerinde elli yıla, yüz yıla mahkum olanlar vardı. Ama elbet, bu kadar süre hapiste kalmazlardı. Beş yıllık bir af bile onların serbest kalmasına yeterdi. Çünkü hırsızlık cezalarında üst sınır genellikle 5 yıldır. Cezanın bu kadar çok olmasına gelince: Polis bir hırsızı yakaladı mı, yapmış olsun ya da olmasın, onlarca başka olayı da işkence altında ona yüklerdi. Böylece hem cezalar elli yılı, yüz yılı bulur, hem de faili belirsiz hırsızlık olayı kalmaz ve Türk polisinin ne denli becerikli olduğu kanıtlanmış olurdu! Af çıkınca da her bir fiil ayrı ayrı onun kapsamına girerdi.

Bir akşam sübyan koğuşundan bir çocuğun tahliye kararı gelmişti ve serbest bırakmak için idareye çağırmışlardı. Gardiyanların anlattığına göre çocuk ağlıyor ve gitmek istemiyordu. "Hiç değilse şimdi değil, sabah bırakın!" diyordu. Çünkü ne parası vardı, ne kimsesi, gidecek yeri.. Ama gözyaşlarına bakmadan onu kapıdışarı ettiler. O arada bizim şişko sigortacı söyleniyordu: "Şu dünyanın garip işine bak, tahliye olacak adamı etmezler de işte böylesini ederler!.."

O zamanlar cezaevlerinde siyasiler koğuşu yoktu ve biz de bu insanlarla içiçeydik. 10. koğuşun dışında da bu insanlardan birhaylisini tanıdım. Birbirinden ilginç öykülerini dinledim, cezaevi argosunu biraz öğrendim ve bir defter dolusu notlar aldım. Bu notları daha sonra gözden geçirip yayınlamayı düşünüyordum. Ama buna fırsat olmadı. Daha sonra ise, kaç göç arasında o defter de yitip gitti..

Orda bulunduğumuz 4,5 ay boyunca cezaevinde büyük bir olay yaşanmadı. Bizim koğuşta da Şükrü ile Amerikalı Lamy arasındaki bir olaydan başka kavga ya da tatsızlık olmadı.

Koğuşumuzdakiler, bir tür cezaevinin seçkinleri olsalar bile, eğitim düzeyleri oldukça farklı, ayrı sosyal statüde, ayrı meslekten, ayrı meşrepten,

hatta Türk, Kürt, Arap, Ermeni, Amerikalı gibi ayrı etnik kökenden ve ayrı ülkelerdendiler. Dışarda olsa bu insanlarla ne arkadaşlığımız, belki ne de merhabamız olurdu. Dışarda belki Polis Veysi bize işkence eder, yüzbaşı bir komando birliğinin başında köyümüzü basar, Sigortacı bizi sömürür, Abdülsettar dolandırırdı. Dışarda belki biz Amerikalı Lamy'ye diş bilcr ve "go home!" derdik. Lumpen Şükrü ilc dünyamız ayrı olurdu. Ama burada zorunlu olarak biraradayız ve ortak bir yaşamımız var. Burada insani ilişkiler kuruluyor, insanlar dayanışma gerçeğini duyuyor. Dışarda insanları düşman haline getiren sınırlar burada yok oluyor ve dostluk köprülcri kuruluyor.

Ankara Kapalı Cezaevi'nde Abbas İzol'la - 1966

Lamy ile Şükrü arasındaki sürtüşmeye gelince: Lamy, tipik Amerikalı alışkanlığı ve pervasızlığıyla yatağının üstünc bir tek ufacık kilotuyla uzanır, koğuşun içinde böyle gider gelir, tombul, tüysüz bedenini sergilerdi. Elbet, o bunda hiçbir kötülük düşünmemişti. Ancak bu durumu Şükrü'yü gıdıklamış olmalı. Bir iki kez, tuvaletin orada tartışıp hırlaştıkları kulağımıza geldi. Lamy biraz Türkçe biliyordu. "Olmaz, olmaz! Ben katolikim!" diye bağırıyordu. O zaman Şükrü'nün ona cinsel tacizde bulunduğunu anladık.

Lamy olayı idareye yansıttı, doğruyu söyleyeceğimize güvenerek benle Mehmet Ali'yi tanık göstermişti. Şükrü'nün bu tutumundan rahatsız olmuştum. Tanık olduğum şeyleri aynen söyledim. Dönüşte Mehmet Ali ile konuştuk. O, bu konuda hiçbir bilgisi olmadığını söylemişti! Neden öyle yaptığını sorduğumda isc şöyle dedi: "Burada kimseyle kötü olmaya gelmez. Biz doğrucu Davut muyuz?."

Mehmet Ali belki gerçekçiydi. Şükrü belalı biriydi. Lamy gibi hikaye bir Amerikalı yüzünden onunla ilişkilerimizi bozmanın alemi yoktu. Üstelik Şükrü bize çok saygılıydı da. Ne var ki, ben de biraz "doğrucu Davut"tum. Bu yüzden, başımın belaya girdiği çok olmuştur..

Bu olayda ise, herhalde Şükrü uyarıldı ve olay kapatıldı. Şükrü paralı bir mahkumdu ve idareyi gördüğüne de kuşku yoktu..

* * *

Tutukluluğa ilk itirazlarımız reddedildi. Aylar sonra, tahliye edilmemin ardından, dosyayı incelediğim zaman anladım ki, benim tutukluluğum usul çiğnenerek sağlanabilmiş. Savcının ilk tutuklama istemi yargıç tarafından reddedilmişti. Ancak birkaç gün sonra, istem bir başka yargıca götürülmüş ve dosyada, delillerin durumunda hiç bir değişiklik olmadığı halde tutuklama kararı alınmıştı. Savcı da ikinci yargıç da bile bile yasayı çiğnemişlerdi. Ama dava siyasi olunca, emir yukardan gelince bu ülkede bu tür şeyler doğaldır. Adaletin bağımsızlığı denen şey gerçekte bir safsatadır. Ama ilginç olan, sözde üç-dört "Partili" avukatımızdan hiç birinin bunun farkına varmayışıydı; belki dosyayı doğru dürüst inceleme zahmetine bile katlanmamışlardı..

O zaman cezaevlerindeki politik tutuklular, Cemal'i saymazsak, ben, Mehmet Ali ve Abbas'tan ibarettik. Ama tutuklanmamız basında yankı yapmamıştı. Hiçbir günlük gazete, hiçbir köşe yazarı bundan söz etmemişti. Yalnızca Doğan Avcıoğlu Yön Dergisi'nde bu konuya ilişkin bir başmakale yazmış, o döneme göre yürekli sayılacak bir tarzda bizden söz ederek bu sorunun tartışılması gerektiğini söylemişti. Daha sonraları Rahmi Saltuk'un bestelediği "Prangalar" adlı şiirimi de o dönemde cezaevinde yazmıştım ve Yön'de yayınlanmıştı.

Gerek TİP'li arkadaşlar, gerekse Kürt aydınları ve üniversite öğrencileri bizimle ilgileniyorlardı. Partiden 3-4 kadar avukat arkadaş savunmamızı

üstlenmişti. Görüşme günleri ziyaretimize pekçok gelen vardı. Bunlar arasında Sadun Aren, Şaban Erik, Tarık Ziya Ekinci ve diğer bazı TİP milletvekilleri de vardı. Bu arada yiyecek ve sigara da boldu. Kızkardeşlerim Sabriye ve İnci'de Ankara'da idiler (Sabriye de evlenip Ankara'ya yerleşmişti). Onlar da gelip gidiyor, yemek ve temiz çamaşır getiriyorlardı.

Bizi ziyarete gelenlerden biri de, Mehmet Emin Bozarslan'dı. Kendisine Kürtçe yazı dilini öğrenmek için bir alfabenin çok gerekli olduğunu söyledim. Bu konuşma üzerine Mehmet Emin'de bir Kürtçe alfabe hazırlama düşüncesi doğmuş ve bilinen alfabeyi hazırlamıştı; sonradan kendisi anlattı.

Bir ara yayıncı Muzaffer Erdost, yayınladığı bir kitaptan dolayı tutuklandı ve tecrite getirildi. Tecritin penceresi bizim koğuşun havalandırma koridoruna bakıyordu. Haber alır almaz gittik, pencereden geçmiş olsun dedik ve biraz sohbet ettik. Erdost, her zamanki efendi haliyle sakin ve telaşsızdı. Zaten tecritte iki gün kadar kaldıktan sonra, tutuklanmaya itiraz üzerine tahliye edildi.

Bu arada bir de şair Hasan Hüseyin Korkmazgil tutuklandı. Korkmazgil "Kızılırmak" adlı şiir kitabında komünizm propagandası yapmakla suçlanıyordu. Onu da Abbas'ın kaldığı 9. koğuşa verdiler. Korkmazgil cezaevinde 40 gün kaldı. Kendisini ziyaret edip geçmiş olsun dedik. Her zamanki gibi konuşkan, canlı, kabına sığmayan Hasan Hüseyin'di. Ama tutuklanmayı da içine sindirememişti. Çok tepkiliydi. "Beni nasıl tutuklarlar; eti için bülbül yenmez!" deyip duruyordu. Bu derece yakınması, koğuşta kalan çoğu müebbetle mahkum, ya da idamla yargılanan kişiler üzerinde de olumsuz bir etki yapmış, adamların moralini bozmuştu.

Bizimle ilgili hiçbir şey yazmayan, ziyaretimize de gelmeyen Çetin Altan, hem Korkmazgil'in evine gidip eşini ziyaret etmiş, hem onu hapishaneye ziyarete gelmiş, hem de Akşam'daki köşesinde, sanırım iki kez, bu tutuklamayı konu edinmişti. Ve Altan, Korkmazgil'i, o dönemdeki tek siyasi tutuklu olarak niteliyordu. Anlaşılan Çetin Altan'a göre bizler "Kürtçü" idik ve siyasi tutuklu sayılamazdık.. Türkiye'de gazeteci ve politikacı olarak uzun yıllar sosyalizm ve demokrasi kavgası veren Çetin Altan, hiçbir zaman Kürt sorununa ısınmadı, bu konuyu gündeme getirmedi. Neyse ki, onun eksik bıraktığını oğlu Ahmet Altan tamamladı. Böyle bir evlat yetiştirmek de bir iştir..

Korkmazgil 40 gün kadar sonra çıktığı duruşmada tahliye edildi. Çıkış yolu penceremizin önünden geçiyordu. Gece vakti, büyük bir sevinçle, coşku ve şamatayla pencereden bize hoşçakalın derken, ayağını da yere sürüyor ve şöyle diyordu:

"İşte ayağımı yere sürüyorum, diliyorum, siz de yakında çıkarsınız!"

Ama biz sabırlıydık ve her an bir tahliye beklentisi içinde değildik.

Sabahları koğuşun demir kapısı açılır ve koridora çıkabilirdik. Koridorun

bir yanında bir başka koğuşun ve tecritin duvarı, diğer yanında yüksek, dikenli telle çevrili cezaevinin dış duvarı vardı. Aradan bir dilim gökyüzü, bazan da bulutlar görünürdü. Hatta bir köşeden Çankaya sırtlarının bir parçasını bile görebiliyorduk. Ancak Mevsim kıştı ve koğuşların bacalarından çıkan linyit dumanı koridora doluşur, burdaki voltamızın tadını kaçırırdı.

Akşamları daha hava kararmadan demirden koğuş kapıları kapanırdı. Çift katlı ranzalar yapışıktı ve önlerinde iki adım genişliğinde, beş-altı adım uzunluğunda bir boşluk vardı. Yatma saatinden önce burada, bir ya da ikişer kişi sırayla volta atardık.

İçerdeki adamın duygu ve düşüncelerini ancak yaşıyanlar bilir. İnsan özgürlüğün, yaşamın değerini en iyi cezaevinde anlar. Dışardaki yaşamı düşlersiniz. Sokaklarda kalabalıklara karışıp yürümek, bir kahvede çay içip sohbet etmek, bir parkta, ya da kırda özgürce dolaşmak... Yakınlarınıza, sevdiklerinize doyunca sarılmak... Dışardaki insanın hergün, adeta farkında olmadan yaptığı, hatta bir bölümünü cansıkıcı bile bulduğu sıradan işler, içerdekiler için bir özlem, bir tutkudur..

İçerde, uyku, yemek ve temizlik saatleri dışında zaman geçirmek için volta atılır, okunur, sohbet edilir. İçerde de misafirlikler vardır. Hem de ilginçtir, aynı koğuşta, hatta iki ranza ötedeki birinin yanına gidince bile konuk muamelesi görürsünüz. Adam ayağa kalkıp size yer gösterir, sırtınıza yastık koyar, sigara ikram eder, çay yapar veya, varsa kahve söyler..

İçerdeki yaşama ve insanlara ilişkin zaman zaman aldığım notların yanısıra, şiir de yazıyordum. Bu şiirler içinde Nazımvari uzun olanlar vardı, ki daha sonra, duygulu yanları ağır basan bu şiirleri, bir-ikisi dışında yayınlamaya veya korumaya değer görmedim. Zamanımın bir bölümü de okumakla geçiyordu. Okuduklarım daha çok sosyalizm üstüneydi. Daha 19-20 yaşımdan beri kendimi sosyalist saymama karşılık, geçmişte okuduklarım daha çok edebiyat ürünleri; şiir, hikaye, roman, piyes, günce ve denemelerdi. Bunun bir nedeni ilgi alanımın asıl olarak edebiyat olması ise, diğer nedeni de o dönemde okuyacak sol eser bulmanın güçlüğü, hatta nerdeyse imkansızlığı idi. Bu konuda yayın dünyası daha yeni yeni kabuğunu kırıyor, koğuşturulma, tutuklanma pahasına da olsa, sol klasikler ve sosyalizmin güncel sorunlarına, uygulamaya ilişkin eserler yayınlanıyordu.

Tabuları kırmada ilk adımlardan biri YÖN tarafından atıldı. Nazım Hikmet'in ilk şiir kitabı, "Kurtuluş Savaşı Destanı" yayınlandı. Nazım tabusu ancak bu kitapla kırılabilirdi. Nazım'ın diğer şiir kitaplarının yanısıra, sol klasikler peşpeşe boy göstermeye başladı. Bu konuda Erdost'un "Sol Yayınları" önemli bir rol oynadı. Ayrıca Enver Aytekin'in yönettiği Sosyal Yayınlar, Remzi İnanç'ın Toplum Yayınları, Süleyman Ege'nin Bilim ve Sosyalizm Yayınları ve daha başkaları...

Teorik eserlere ilgim asıl olarak bu cezaevi günlerinde uyandı. Okudukça bu konudaki eksikliğimi farkettim. Dışarı çıkınca da bu alanda okumayı sürdürdüm.

Nisan ayının sonlarında duruşmaya çıktık. Partili avukat arkadaşlarımız usul çerçevesinde kısa bir savunma yapıp tahliyemizi istediler. Ben ve Mehmet Ali ise konuyu siyasi çerçevede ele alıp geniş bir savunma yaptık. Kürt halkının varlığından söz etmenin, baskıları eleştirmenin, hak istemenin suç olmadığını belirttik. Duruşma salonu doluydu ve savunmamız hem dinleyiciler, hem de yargıçlar üzerinde olumlu bir etki yapmıştı. O celse tahliye edildik.

Serbest bırakılınca ilk işlerimden biri Kızılay'da tur atmak, bir de cezaevi koridorundan gördüğüm yere, Çankaya sırtlarına çıkmak oldu..

Cezaevi Dönüşü ve Yayınlanan İlk Şiir Kitabım: Prangalar

Dönüşte Tunceli'de büyük ilgiyle karşılaştım. Tutuklandığım gün olan biteni camların ardından korkuyla izleyen hemşehrilerim bu kez farklıydılar. Ziyaretime çok insan geldi. Gelenlerden biri de Dersim ayaklanmasının ünlü silahşörlerinden ve sağ kalabilen pek az direnişçiden biri olan Merkeze bağlı Turuşmek köyünde yaşıyan Silê Pıt'tı. Aşağı yukarı 70 yaşlarındaydı. "Bu Dersimlilerde erkeklik ölmüş, seni nasıl hükümete teslim ettiler!.." diyordu. Eskiden kekliği gözünden vuracak kadar usta nişancı olduğunu, ama artık gözlerinin zayıfladığını söylüyordu..

Dersimli hemşehrilerim bizim dava üstüne bir dizi söylenceler çıkarmışlardı. Güya bizi 70 avukat savunmuştu, ama benim savunmam bambaşka olmuştu! Ve daha bir dizi abartma.. Halk böyledir. İşiniz kötü gitti mi, ayağınız kaydı mı, bir tekme de o vurur, sizi yerin dibine batırır. Ama işler düzeldiğinde, yel sizden yana estiğinde, güçlü olduğunuzda, bu kez de över, abartır, göklere çıkarır...

Giderken Kayserili öğretmen dostuma bıraktığım kitaplara ve dergilere birşey olmamıştı. Onları bana geri verdi. Hemşehrim Nuri'ye bıraktıklarımı ise geri alamadım; korkudan yakmıştı..

Bir süreden beri yapılmakta olan lise lojmanları bu arada tamamlanmıştı, Eşimin öğretmen olması nedeniyle biz de oraya taşındık. Ne var ki bu durum çok sürmedi. Rejim eşimin öğretmenliğine ve benim lojmanda oturmama katlanamadı. Daha bir yılını tamamlamadığı halde, eşimin tayini Batı'da bir ile çıkarıldı; daha doğrusu sürüldü. Aslında "Doğu" yani Kürdistan sürgün yeridir; devlet memurları Batı'dan bu bölgeye sürülür. Ama bu kez tersi olmuştu. Bundan bir amaç da, belki eşimle birlikte gidebileceğimi düşünerek, beni bu bölgeden uzaklaştırmaktı. Ne var ki böyle olmadı. Tasvir

öğretmenlikten ayrıldı ve lojmanı da boşaltarak Dağ Mahallesi'nde, yeni yapılmış, ilk oturduğum eve oranla biraz daha düzgün, üç odalı bir eve yerleştik.

O dönemde sıcak dostluk ilişkilerimizin olduğu kişilerden biri de lise müdür yardımcısı Şinasi Eskiçırak'tı. Karadenizli olan Şinasi tipik laz şivesiyle konuşurdu. Aradan 30 yıl geçmiş. Tam da anılarımın bu bölümünü yazdığım şu günlerde Almanya'ya gelmiş, oradan Kemal Uzun kanalıyla beni aradı ve telefonla konuştuk. Kemal Uzun'u ise 12 Eylül öncesinden, tanıyorum TÖB-DER Genel Sekreteri idi.

Cezaevinden çıktıktan bir süre sonra ilk şiir kitabımı, "Prangalar"ı yayınladım. Kitabımı basması için, daha sonra iyi bir dost ve arkadaş olacağımız Toplum Yayınları sahibi Remzi İnanç'a götürmüştüm. Ama Remzi, ünlü biri olmadığım için şiirlerimi Toplum Yayınları arasında değil, yine kendisinin yönettiği Memleket Yayınları arasında bastı. Bu, benim gibi genç, henüz pek tanınmayan kişiler için uygun bulduğu ikinci sınıf bir yayıneviydi.. Telif ücreti sözkonusu değildi. Kitabın baskı bedelini ben vermiştim ve kitapların büyük bölümünü de kendim dağıtmak üzere almıştım. Yani kitap, gerçekte benim hesabıma basılmıştı.

1960'lı yıllarda, Remzi'nin Ulus'ta, Postahanenin karşısındaki bir handa olan bürosuna sık sık giderdim. Remzi her zaman güleç, yumuşak, cana yakın bir insandır. Bu yüzden de seveni, dostu çoktur. Yayın dünyasıyla ilişkisi öykü yazarlığıyla başladı, daha sonra kendisini yayıncılığa verdi. 12 Mart sonrası ise Zafer Pasajı'nda arı kovanı gibi işleyen bir kitabevi açtı.

Remzi'nin orda tanıştıklarımdan biri şair Ceyhun Atuf Kansu idi. Kansu Kemalistti; ama tartışmalarda önyargılı olmayan, karşısındakini dinleyen, anlamaya çalışan biriydi. Bir keresinde, yine Remzi'nin orda, Köy enstitüleri üzerine araştırmalarıyla tanınan Amerikalı bir bayanın bulunduğu sırada köy enstitüleri konusunu tartıştık. Amerikalı biraz Türkçe biliyordu. Tezlerinde köy enstitülerini, eğer kapatılmasalardı, toplumu modernize edebilecek nitelikte kurumlar olarak göstermişti. Bu rolü abartmalı bulduğumu söyledim. Toplumun değişmesi bir sistem sorunudur ve salt eğitimle, üstelik eğitim sisteminin tümüyle de değil, onun bir parçası olan köy enstitüleri uygulamasıyla olamıyacağını söyledim. Gündeme Kemalizm konusu da geldi. Kemalizmi eleştirdim ve değişimin ancak sosyalizmle olabileceğini, ancak onun Türkiye'nin sorunlarına çözüm getirebileceğini söyledim. Kansu yılların Kemalisti idi ve bu konuda pek çok da yazıları çıkmıştı. Buna rağmen yumuşak, ölçülü üslubu değişmedi ve birçok konuda bana hak verdi. Ceyhun Atuf Kansu, Türk aydın çevrelerinde az rastlanır türden dürüst ve mütevazi biriydi.

Kuşkusuz, böylesi nazik, canayakın insanlardan biri de Muzaffer Erdost'tu. Onun yayın bürosu Ulus'ta, Remzi ile aynı handaydı. Muzaffer'le daha sonra, TİP içindeki ve sosyalist saflardaki tartışmanın

farklı kanatlarında yer aldık. Ama uygarca ilişkilerimiz hiç değişmedi. Kardeşi, hep güleç ve onun kadar canayakın İlhan'ı da tanıdım. İlhan'ın 12 Eylül'de genecik yaşında hoyrat ellerde bilinen kaybı, onun pek çok dostları gibi bana da acı verdi.

* * *

O yıl Ankara radyosunun açtığı radyofonik piyes yarışmasına "Bataktakiler" adlı bir piyesle katıldım. Yoksul, sömürülen, ama bilinçsiz oldukları için olan bitene tepkisiz insanları konu edinmiştim. Ama dereceye giremedi. Bu da herhangi bir yerde yayınlanmadı ve daha sonra başka çalışmalarımla birlikte kayboldu.

Ağustos 1996

DOĞU MİTİNGLERİ, SEÇİMLER, AVUKATLIK İŞLERİM

1967 yazında Kürdistan'da önemli bir hareketlilik yaşandı; Silvan, Diyarbakır, Batman, Siverek, Tunceli ve Ağrı'da "Doğu Mitingleri" denen eylemler yapıldı. Bunlar, önemli kitle hareketleriydi ve bir bakıma yılların birikiminin ürünüydü. Aynı zamanda, hem ulusal hem sınıfsal bazda yeni bir heyecan dalgasına, canlanmaya ve bilinçlenmeye yol açtılar. Bu eylemlere onbinlerce insan katıldı ve bu, 1938'den bu yana kıpırdamamış, sindirilmiş bölge halkı için son derece önemliydi. Kürt halkı suskunluk duvarlarını, bir bakıma bu mitinglerle kırmaktaydı. Ve bu kez, geçmişte çokça yaşandığı üzere, tüfeklere sarılıp dağlara tırmanarak değil, bunu siyasal çalışmayla, kitlesel biçimlerde yapmakta idi.

Bunlar herhangi bir örgütün merkezi ve planlı girişiminin ürünü değillerdi. İlk miting Silvan'da, Mehdi Zana ve arkadaşlarının girişimiyle yapıldı. Bunu ötekiler izledi. Mitinglere Kürt ulusal hareketinin iki başlıca eğiliminin ("sosyalistler" ve "milliyetçiler") taraftarları da katılıyorlardı.

Mitinglerin görünürdeki gerekçesi, Türk ırkçılarının çıkardığı Ötüken adlı yayında, Nihal Atsız ve İsmet Tümtürk'ün Kürtlere sataşan yazıları idi. Bu ikisi, Kürtleri açıkça tehdit ediyor ve "Türk halkının başını belaya sokmadan, Ermeni ve Rumların akıbetine uğramadan çekip gitsinler!" diyorlardı. Mitingler bunu protesto etmeye yönelikti. Ama bu görünürdeki gerekçenin ötesinde, bu mitingler, asıl olarak Kürt halkının baskıya, sömürüye, eşitsizlige karşı biriken öfke ve tepkisini ve aynı zamanda istemlerini dile getiriyordu.

Tunceli Mitingi

Bu mitinglerden Silvan ve Batman hariç, tümüne katıldım ve birer konuşma yaptım. Tunceli'dekinin ise düzenlenmesine öncülük ettim.

Diyarbakır mitinginde büyük bir coşku yaşandı. Çeşitli illerden gelen Kürt aydınları belediye önündeki büyük meydanı tıklık tıklım dolduran kitleye seslendiler. Daha sonra Siverek mitinginc katıldım. Aynı günlerde Tunceli'de de bir miting düzenlemek üzere arkadaşlarla konuştuk ve bir komite oluşturduk. Komitede benimle birlikte Terzi İsmail (Hasan Aygün)

ve üniversite öğrencisi Kalman Yüksel de vardılar. Bu arada hem geniş katılım sağlamak, hem de kimi kaygı ve endişeleri gidermek için CHP, AP gibi partilerin başkanlarıyla konuştum, böyle bir mitingi birlikte düzenlemeyi önerdim. Yapacağımız yasal bir gösteridir; bölgenin ihmal edilişini protesto edelim; yol, su, elektrik, fabrika dahil, halkın istemlerini dile getirelim, dedim. Önce "olabilir, hele bir düşünelim," dediler. Daha sonra ise uzak durdular.

O zaman, CHP'nin başkanı Yusufanlı Hıdır Ağa idi. Hıdır Ağa'nın ailesi, 1938'de hükümete sadık kalmakla tanınıyordu ve bu politikayı sürdürmekte idi. AP'nin başkanı ise Mehmet Soylu adlı, benden 8-10 yaş kadar büyük bir avukattı. Soylu, ne yazık ki, soyadının anlamına uygun bir kişilik taşımıyordu. Ailesi 1938'de kırıma uğramış, babası, kardeşleri dahil pek çok yakınını yitirmişti. Ama ne ilginçtir ki 1938'in askeri harekatının kurmay başkanı Ragıp Gümüşpala, yıllar sonra emekli olacak, 27 Mayıs'ta kapatılan DP'nin yerine AP'yi kuracak, örgütlenme ve propaganda için çıktığı Türkiye turunda Tunceli'ye de uğrayacak ve 1938'in kılıç artıklarından, şans eseri canını kurtarmış, okumuş, avukat olup Tunceli'ye dönmüş Mehmet Soylu, onun elini öpüp partisinin şubesini kuracaktı... İnsanlar çok ilginçtir. Ama Kürtler, kuşkusuz çok daha ilginç!

İşte bu Mehmet Soylu da, "burada miting koşulları yok" deyip kenara çekildi. Onlar uzak durunca, işi TİP örgütü olarak bir başımıza omuzladık. Bir bildiri hazırlayıp bastırdım. Elbet bu kolay olmadı. Önce bildirinin basımı bir sorun oldu. Tunceli ve Elazığ'daki matbaalar onu basmaya yanaşmadılar. Bu nedenle Diyarbakır'daki TİP üyesi bir matbaacıya gönderdik. Ama orada da polis gece yarısı matbaayı bastı ve bildirilere el koydu. Onları ancak ertesi gün alabildik. Bildirinin dağıtımı ise ayrı bir sorundu. Tunceli'de o güne kadar bildiri dağıtıldığı görülmemişti. Bu da hükümete karşı isyan sayılabilirdi! Bu nedenle, kaygı ve endişeleri gidermek, bunun bir cürüm olmadığını kanıtlamak için, bildiri tomarını elime alıp paydos saatinde tek başıma vilayetin önüne gittim, kapıdan çıkan herkese -vali muavini, jandarma komutanı ve emniyet müdürü dahil- bildirileri kendi elimle verdim. Böylece herkes, bu nedenle tutuklanmadığımı veya başıma bir bela gelmediğini gördü..

Propagandamız genişledi. Mitinge yönelik olarak kent merkezinde ve çevre köylerde bayağı ilgi uyandı. Yazıhanem gençler ve köylülerle dolup taşmaya başladı. Herkes gibi Mehmet Soylu da bu işin ciddiye bindiğini gördü. Bir sabah çantalarımızı almış, ırmak kıyısındaki adliye binasına doğru birlikte yürüyorduk.

"Miting için acele ettiniz, birlikte örgütleyebilirdik," dedi. Şaşırdım:

"Birlikte yapmayı öneren bizdik. Ama siz koşulları yok deyip uzak durdunuz," dedim.

"Salt TİP'lilerin düzenlediği bir mitinge halk katılmaz, korkar," dedi.

"Halk hiç de korkmuyor, büyük ilgi var," dedim. O yine:

"Bak görürsün, kimse gelmeyecek!" diye ısrar edince canım sıkıldı.

"Korkan halk değil, sensin!" dedim. "Halk gelecek, ama sen gelme, seni oraya bekleyen yok!" Ve onu yarı yolda bırakıp hızlı adımlarla yürüyüp gittim.

Birkaç gün sonra belediye hoparlöründe mitingle ilgili bir anons yapıldı. Mehmet Soylu, AP olarak bu mitingde yer almadıklarını, katılmıyacaklarını, onu TİP'lilerin düzenlediğini söylüyordu. Tepem attı: "Be adam, senin düzenlediğini söyleyen kim!" diye söylendim. Biz de hemen, miting tertip komitesi adına kendi anonsumuzu hazırlayıp belediyeye götürdük. "Mehmet Soylu'nun ve partisinin bu mitingle gerçekten de bir ilgisi yoktur. Onu biz düzenliyoruz, ama miting yapılacaktır!" dedik.

Belediye hoparlörüne yansıyan bu çekişme daha da yararlı oldu ve propaganda etkisi yaptı.

Polis seferberdi. Açıkça birşey yapamıyor, ama Mehmet Soylu gibilerinin kanalıyla, fiskosla, korku yayarak engellemeye çalışıyordu. Mitingin yaptırılmıyacağı, miting günü kente gelecek lerin tutuklanacağı, kendilerine ateş açılacağı biçiminde türlü söylentiler yayılmıştı.

Hükümet bununla da kalmadı. Mitinge iki gün kala İmar İskan Bakanı'nı Tunceli'ye gönderdi ve vilayetin önünde bir toplantı düzenledi. Mesai saati olmasına rağmen memurlar bu toplantıya katılmaya mecbur tutuldular. Bakan hükümet konağının balkonundan kitleye seslendi ve Tuncelileri bizim düzenlediğimiz mitinge katılmamaya çağırdı.

Derken miting günü gelip dayandı. Biz slogan ve pankartlarımızı hazırlamıştık. Benim yazıhane küçük bir atölye gibiydi. Sabah erkenden kalktık. Kent sakindi, meydan ve sokaklar bomboştu. Saat 9'da ilk Sivereklilerin otobüsü geldi. Gözünü budaktan sakınmaz Mustafa Düşünekli aralarında idi. Bu otobüs bir anda ortalığı canlandırdı. Arkasından Silvan, Diyarbakır ve Elazığ'dan otobüslerle arkadaşlar geldiler. Tuncelililer sağdan soldan sökün ettiler; kahve önleri canlandı. Miting saati geldiğinde yazıhane önünde afiş ve pankartlarımızı yükseltip bir konvoy halinde meydana yürüdük. Halk da bir anda meydana akın etti ve küçük Tunceli'ye göre beklenmedik bir kitle oluştu. Jandarma kimi yolları tutarak kente gelenleri geri çevirmiş, ama insanlar keçi yollarından, dağdan tepeden sızarak yine de gelmişlerdi.

Miting son derece canlı, coşkulu oldu. Ben de bir konuşma yaptım. Miting karşıtlarının bazıları da onu ürkek ürkek kenardan izlediler.

Doğu Mitinglerinin çoğunda ve bu arada Tunceli mitinginde sunuculuğu Nevzat Nas diye bir genç yaptı. Sanırım Mardinli'ydi. Nevzat gür sesliydi ve başarılı bir ajitatördü. Mitinglerde coşkunun yükselmesinde onun başlıbaşına payı vardı. Daha sonraki yıllarda siyasi arenada bir daha kendisine rastlamadım. Belki o da yarattığı coşku gibiydi, hızla parlayıp yitti.

Böylece Tunceli'deki bu ilk kitlesel eylemimiz başarılı geçti ve büyük yankı yaptı. Kısa süre sonra ise Ağrı mitingi vardı. biz o coşkuyla Ağrı'ya gidişi örgütledik ve bir otobüs dolusu insanla, Erzincan ve Erzurum'u aşıp ta Ağrı'ya gittik. Otobüsümüzün önünc büyük bir bez pankart germiştik: "Doğulu, hakların için çalış, diren; hak istemekle birlik bozulmaz!"

Ağrı mitingini örgütleyen Dr. Naci Kutlay'dı. Dr. İsmail Beşikçi ile ilk kez bu mitingde tanıştım. Ahmet Aras da ordaydı. Bir ara Ahmet'le başbaşa yürüdük. Ahmet illegal bir Kürt partisi kurmanın gerçğini savunuyordu. Bense, TİP örneğindeki gibi, Kürt ve Türk sosyalistlerinin birlikte çalışmaları gerçğini savundum. O zaman Ahmet'in Dr. Şıvan'la (Sait Kırmızıtoprak) ilişkisi olup olmadığını bilmiyorum. Ama daha sonra o, Dr. Şıvan kanalıyla Türkiye KDP ile ilişki kuracak, çok sürmeden vazgeçecek ve bu tavrı nedeniyle başı ağrıyacak, daha sonra ise Kürt ulusal harcketine olan inancını tümden yitirecek, Avrupa'da ulusal sorunu olmayan bir "sosyalist", bir Türkiye Komünist Partisi yandaşı olacak, daha sonra onu da bırakıp sosyalistlerle alay edecekti.. Siyasette bu tiplerle çok karşılaştım.

* * *

Doğu Mitinglerini düzenlerken TİP merkezi ile herhangi bir diyalogumuz olmamıştı. Bölgedeki TİP kadroları kendi insiyatifimizle bu eylemlere katılmış, ya da onlara öncülük etmiştik. Ancak TİP merkezi planda da dayanışma gösterdi ve Silvan mitingine Behice Boran, Ağrı mitingine ise genel başkan Mehmet Ali Aybar katılarak birer konuşma yaptılar. Bu eylemler bir bütün olarak Kürt ulusal hareketinin canlanmasına yol açtığı gibi, Kürdistan'da sosyalist hareketin ve TİP'in güçlenmesine katkıda bulundu.

Rejim bu mitingleri yerel planda önlemeyi başaramadı, ama, rejimin emrindeki basın yayın organları onları karalamak, istemlerimizi çarpıtmak için birhayli çaba gösterdiler. Demokrat, ilerici bildiğimiz kimi kalemler de bu çarpıtmalara alet oldular. Bunlardan biri, ilk romanımın tefrikasıyla ilgili olarak tanıştığım ünlü roman eleştirmeni Tahir Alangu idi. Daha önce siyasi konularda yazdığına hiç tanık olmadığım Alangu, bir günlük gazetede çıkan yazısında, Doğu Mitinglerini konu almıştı. Onlardan olumsuz biçimde, "Kürtçü, bölücü" eylemler diye söz etmekte, "ilginç olan, bu konuda Kürtlerin sağcıları ile solcularının birlikte davranmasıdır," demekte idi.. Böylesine bir olumsuz değerlendirme yapanlardan biri de Milliyet Gazetesi'nden Abdi İpekçi idi. 17 Ekim 1967 tarihli Milliyet'te şöyle diyordu:

"Mesele Kürtçülük davası ile ilgilidir. Kürt aslından gelen vatandaşlarımızın yoğun olduğu bu bölgede siyasi faaliyetin zaman zaman milleti bölücü kışkırtmalar halini aldığını gösteren belirtiler vardır. Son mitinglerde Kürtçe yapılan konuşmalar bu işin artık örtülü bir biçimde yürütülmesine lüzum duyulmadığını ortaya koymaktadır."

İpekçi, bu yorumun ardından, hükümetin bu konuda tedbirler alması durumunda haklı olacağını ileri sürüyordu.

Bunun üzerine İpekçi'ye ve Alangu'ya birer mektup yazdım ve önyargılı, haksız tutumları nedeniyle, biraz da duygulu bir dille eleştirdim. İpekçi'ye yazdığım uzunca mektupta "öncelikle insan mısınız, yoksa Türk mü?" diye bir soru yöneltttim; sorunu incelemc, anlama zahmetine katlanmadan bu tür suçlamalara yöneldiği için kendisini elçştirdim ve şöyle dedim:

"Sizin bu soruna bakış açınızla bir İngiliz sömürge bakanının sömürgelere bakış açısı arasında ne fark var?. Siz Batılı aydınlar Doğu meselesini hiç kavramadınız. Bunun herşeyden önce Türkiye'ye zararı olacaktır. Bizim, halktan yana insanlar olarak, gerçek demokrasiyi yerleştirmek için gösterdiğimiz çabayı bari kendi elinizle yıkmaya kalkmayın. Bir ulusa ırkçı açıdan değil, insani açıdan bakın..."

Bu mektubun bir kopyasını da Çetin Altan'a, İlhan Selçuk'a, İlhami Soysal'a ve Ant dergisine gönderdim.

İpekçi mektubuma cevap verdi, duygusal yanı ağır basan bir mektup yazdığımı ve kendisine haksızlık ettiğimi söyledi. "Doğu sorunu" ile ilgili olarak şoven olmadığını, bu konuyu zaman zaman dile getirdiği için Başbakan Demirel tarafından bile uyarıldığını anlatıyordu. Ayrıca "önce insan mısınız, yoksa Türk mü?" sözünü ise, insanlığından ve Türklüğünden şüphelendiğim anlamında kullandığımı sanmış ve alınmıştı. (Bak: ekteki belgeler, no: 2) Oysa o sözü hiç de öyle bir anlamda kullanmamıştım. "Her birimiz şu ya da bu ulustan olmadan önce insanız" demek istemiştim. Bunu bir arkadaşıma anlatınca, İpekçi'nin aslının Yahudi olduğunu, bu nedenle alındığını söyledi. Bunun üzerine kendisine bir mektup daha yazıp, sözümü yanlış anladığını belirttim.

Acaba İpekçi'nin Çatlı ve Ağca gibi faşistlerin kurşunlarına hedef olmasında Yahudi kökeninin de payı yok muydu?.

Adalet Partisi'nin Karşı Mitingi

Rejim bu mitinglerden ürktü ve iktidardaki Adalet partisi kanalıyla karşı mitingler düzenledi. Ünlü bir demagog olan Adalet Partisi Başkan Yardımcısı Talat Asal'ın yanısıra, parlamentodaki ünlü Kürt ağa ve işbirlikçilerinden oluşan bir ekip Kürdistan'a sefere çıkarıldı. Bunlar arasında TBMM'nin gedikli üyeleri Urfa milletvekili Necmettin Cevheri ile Van'lı Kinyas Ağa (Kartal) da vardılar.

Ekip Tunceli'ye de gelip bir miting düzenledi. Önce mitinge gitmeyelim diye düşündük. Arkadaşlar benim yazıhaneme gelmişlerdi. Orada olan biteni tartışıyorduk. Yazıhanemin önü giderek kalabalıklaştı, adeta küçük bir miting de orda oluştu. Daha sonra, bir gidip bakalım hele neler oluyor, diye

düşündük. Miting yeni başlamıştı ve bizimkinin üçte biri kadar bile kitle yoktu. Bir ara ak saçlı bir adam kürsüye çıktı. Bozuk bir Türkçeyle ve Kürt aksanıyla şöyle dedi:

"Sevgili vetendeşler! Bu Doğu Mitinglerini tertip edenler gizil gominist lerdir, bunler sizi gandiriyor!"

Sözün burasında dayanamadım. Ben komünizmin ne olduğunu elbet bilirdim; ama halk arasında bu söz ağır hakaret sayılırdı. Komünist denince, "anab-acı tanımaz" kişiler akla gelirdi. Bulunduğum yerden haykırdım:

"Komünist sensin, sen!"

Adam şaşırdı, dili birbirine dolaştı ve kürsüden indi. Ben o zaman tanımazdım, bu meğer Kinyas Ağa imiş..

Onun ardından kürsüye AP genel Başkan Yardımcısı Talat Asal çıktı. Çıkışıyla birlikte yanımdaki gençlerden Kalman Yüksel'in yuh çekmesi bir oldu. Adam bozuldu ama, sükunetini bozmadı. Kürsüye hakimdi, iyi bir konuşmacıydı. Onun her bir cümlesinin ardından ise, kürsünün çevresine toplanmış birkaç müteahhitin ve AP'linin cılız alkışlarından başka tezahürat yoktu.

Konuşmacı, Doğu mitinglerini düzenleyenlerin Ötüken dergisinde çıkan bazı yazıları bahane ettiklerini söyledi. Memlekette basın özgürlüğünün olduğundan, bunun hükümeti ve devleti bağlamıyacağından, ayrıca bir suç işlenirse hesabının sorulacağından dem vurdu..

Sözün burasında yine bağırarak sordum:

"Peki neden hesabını sormadınız?"

"Efendim bu hükümetin işi değil ki, bu memlekette yargıçlar var!" dedi. Buna da bağırarak laf yetiştirdim:

"Solcu ve Doğulu aydınlar için böyle değil ama. Onlar bir şey söyledi mi hemen tutuklanıyor; ama ırkçılara gelince onlar serbest, onlara hiçbir şey olmuyor!"

O sırada Mehmet Kılan adındaki bir Tuncelili kürsünün yakınlarından homurdandı. Mehmet çevre köylerdendi, 40-45 yaşlarındaydı. Gençliğinde bir jandarma vurmuş, uzun zaman dağda bayırda kaçak yaşamış, bir dönem de hapis yatmıştı. Kabadayı biriydi. Herhangi bir işte çalışmaz, akşamları kafayı çeker ve ayık olduğu pek görülmezdi. Bir ara bize üyelik için başvurdu, sonra da tek yanlı geri aldı. AP'liler, Miting öncesi Mehmet'in cebine biraz para koymuşlar ve onu da bizim kesimden gelebilecek herhangi bir saldırıya karşı, sözde koruma elemanı olarak yanlarına almışlardı..

Konuşmacı, bulunduğu yerde söylenen Mehmet'i de bizim adamımız sanıp öfkelendi:

"O adam ne konuşup duruyor be, susturun onu!" dedi.

Mehmet'in bu işe canı sıkıldı:

"Ben konuşmak istiyorum, söz hakkı istiyorum!" diye bağırıp çağırmaya başladı. Sonra da kalabalığı yararak bize doğru geldi, ama bir şey söylemeden, homurdanarak kalabalığın arasından çıktı, gitti. Biz de arkadaşlarla birlikte, artık orada kalmanın bir alemi olmadığını düşünerek dönüp yazıyahaneye doğru yürüdük. Bir ara geri dönüp baktım ki, arkamızda bir yürüyüş kolu oluşmuş ve Miting yeri boşalmakta..

Tam o sırada Mehmet Kılan alandaki Atatürk heykelinin önüne gitmiş, hem söyleniyor hem de heykele selam çakıyordu. Belli ki yine çakırkeyifti. Çocuklarsa çevresinde koşturuyor ve ilginç bir oyun bulmuş gibi ortalığı velveleye veriyorlardı. Miting alanındaki kitlenin bir bölümü de, bu kez "ne oluyor?" diye oraya yöneldi. Meydanda, kürsünün çevresinde pek az adam kalmıştı. Olup bitenlerden şaşkına dönen AP Genel Başkan Yardımcısı'nın mikrofondaki yanık sesi kulağımıza geliyordu:

"Sevgili vatandaşlarım, bunlar bozguncudur! Gördünüz işte, gelip mitingimizi nasıl dağıtıp gittiler!.."

Kürdistan'da Komando Terörü

Gerek Güney Kürdistan'da (Irak Kürdistanı) süregelen gerilla mücadelesi, gerekse Kuzey Kürdistan'daki bu gelişmeler rejimi, herhangi bir Kürt direnişine ve aynı zamanda sol kesimlerden gelebilecek partizan savaşına karşı yeni tedbirler almaya yöneltti. Askeri komando birliklerinin eğitimine hız verildi ve sayıları arttırıldı. Bu birlikler, aynı zamanda, Kürt halkının gözünü ürkütmek ve bölgedeki uyanışı pasifize etmek için daha o yıllarda Kürdistan'da görevlendirildi.

Bu birliklerin ilk marifetleri 1968 yılında görüldü. Bunlar kaçak silah ve suçlu arama adı altında baskınlar düzenlediler ve köylerde, zaman zaman da kasabalarda terör estirdiler. Köylülere yönelik topluk dayak ve işkence başladı. Bunlar arasında, kaba dayak ve dipçiklemenin yanısıra, köylüleri kışın soğukta soymak, soğuk suya batırmak, yazın kızgın güneşte tutmak, erkekleri kadınların önünde soyunmaya zorlamak vardı. Bir keresinde bir köy imamının erkeklik organına ip bağlayarak köyün içinde dolaştırmışlardı. Bir başka seferinde komando Silvan kasabasını basmış, kasaba halkını meydana toplayarak saatlerce bekletmiş, tek ayak üstünde koşturmuş, yatkalk talimleri yaptırmıştı.

O dönemde bölgede, daha çok da Diyarbakır, Mardin, Siirt yöresinde, yer yer eşkiyalık olayları vardı ve bu yeni birşey değildi. Ünlü eşkiyaların öyküleri, bunlarla güvenlik güçleri arasındaki kaçma kovalamacalar zaman zaman basına yansıyordu. Ama, 1960'lı yılların sonunda başlayan komando eylemlerinin bunlarla bir ilişkisi yoktu; olsa olsa, eşkiya eylemleri de bir bahane olarak kullanılmaktaydı. Amaç Kürt halkındaki ulusal uyanışı

bastırmaktı ve bu eylemler, asıl olarak da ileriye yönelik ısınma hareketleriydi.

Kürt halkına karşı bu pervasızca saldırganlık zaman zaman basına da yansıyordu. TİP bu olayları parlamentoya getirdi. Devrimci Doğu Kültür Ocakları çıkardıkları "DDKO Bülteni" ile bu olayları kamuoyuna yansıttılar ve protesto ettiler. Ama bu, planlı ve sistemli biçimde hayata geçirilen bir devlet politikasıydı ve cleştiriler, protestolar birşeyi değiştirmedi.

Bölgede yaygın ve yoğun biçimde uygulanan bu baskılar, işkence ve aşağılamalar, büyük bir kışkırtıcılıktı. Ve rejim daha o yıllardan başlayarak bu tür kışkırtmalarla Kürt toplumunda öfke, nefret ve karşı koyma duygularının artmasına, Kürt hareketinin yasal sınırların dışına çıkmasına ve silahlı eyleme yönelmesine kendi eliyle yol açtı.

Tunceli'de Çevremiz Genişliyor

Tunceli'de, üye ve sempatizan olarak saflarımıza birçok yeni kadro katıldı. Bunlar terzi, berber, bakkal vb. esnaflar, işçiler, yoksul köylüler, öğrenciler ve küçük memurlardı. Tunceli merkezinde Terzi İsmail, Bakkal Ali, Berber Hüseyin, Marangoz Yeter (Almanya'da işçi olarak çalışmıştı) ve Yüksel kardeşler... Bu sonuncular beş kardeşti. Biri hariç ötekiler arkadaşımızdı. Hıdır ve Kalman üniversite öğrencileriydiler (Hıdır doktor, Kalman ise ziraat mühendisi oldu). Ötekiler (İbiş, İsmet) bakkaliye ve mobilya ticaretiyle uğraşıyorlardı. Çalışkan ve başarılıydılar. En büyükleri İbiş sakin ve olgun, İsmet ise "deli" lakabını alacak kadar heyecanlı bir tipti.. Merkez köylerinde iki tane de "İşçi Ali"miz vardı. Daha sonra bu ekibe Ali Gültekin de katıldı. Memurlar, öğrenciler, işçiler ve köylüler arasında birhayli yandaşımız vardı.

İlçelerde de parti örgütünü kurmaya başladık.

Yazıhanem aynı zamanda partinin bürosuydu. Tunceli'de iki kadar kırtasiyeci vardı, ama kitapçı yoktu. Büromun vitrinine sol dergileri, kitapları diziyordum. Daha sonra Ali Gültekin gelip de bir kitabevi açınca buna gerek kalmadı. Bir ara yazıhanemin vetrinini, aynı zamanda bir duvar gazetesi gibi kullandım. Kentteki "Tunceli Sesi" adlı gazete düzen yanlısıydı ve polis güdümlüydü. Bir ara, isim vermeden aleyhimizde yazdılar. Ben de onlara, iri harflerle bir karton üzerine yazdığım cevabımı cama astım. Aramızda birkaç gün süren bir polemik oldu. Benim camın önü doldu taştı. Diyebilirim ki benim okurlarım onlarınkinden fazlaydı!

Bir Zorlama Miting

1968 ilkbaharında dünyamız, özellikle de Fransa ve Almanya önemli gençlik eylemlerine tanık oldu. Bu eylemler Türkiye'ye de yansıdı ve sol hareketin canlandığı bir dönemde, özellikle üniversite gençliğini sardı.

Ankara ve İstanbul'da, Amerikan 6. Filo'sunun ziyareti sırasında anti emperyalist gösteriler oldu, İstanbul'da gençler Amerikan denizcilerini denize attılar.

Üniversite çevresinde bu tür gösterilerden etkilenen Tuncelili gençler, yazın tatile geldiklerinde Tunceli'de benzer gösteriler yapmak istediler. Bizim bir yıl önce yaptığımız ve başarılı geçen miting de onlara cesaret veriyordu. Niyetlerini bana da anlattılar. Düşündükleri bir anti emperyalist mitingdi. Kendilerine, küçük Tunceli'nin İstanbul ya da Ankara olmadığını, burada ha deyince insanın etkili bir miting yapamıyacağını, bu tür gösteriler için ortamın uygun olması gerektiğini söyledim. Ama onlara laf anlatmak oldukça güçtü, bir eylem yapmak istiyorlardı..

Bunun üzerine parkta onlarla toplandık ve konuyu tartıştık. 10 kişiden fazlaydılar. Kendilerine Tunceli'lileri şu durumda "anti emperyalist" bir mitinge çekmenin olanaksız olduğunu, burada halkın böyle şeylerle ilgilenmediğini, sorunlarının da çok farklı olduğunu, eğer bir miting yapılacaksa, halkın yerel sorunlarını ve istemlerini içeren bir eylem olmasının daha doğru olduğunu, bunun bir ölçüde ilgi uyandırabileceğini söyledik. Onlar da kabul ettiler. Sonunda, Tunceli'de halkı en çok meşgul eden elektrik ve su sıkıntısını, kanalizasyon yokluğunu protesto etmeye ve bu konulardaki istemleri dile getirmeye yönelik bir miting düzenlemede görüş birliğine vardık. Gerekli çalışmayı gençler yapacaklardı, biz de yardımcı olacaktık.

Gençler kendi aralarında işbölümü yaptılar. Miting düzenleme komitesinin başına Mehmet Çapan adındaki ilkokul öğretmeni getirildi. Ali Kılıç adındaki üniversite öğrencisi de mitingde sunuculuk görevi yapacaktı. Bir bildiri hazırlanması kararlaştırıldı ve başka neler yapılacağını planlamak üzere ertesi gün yine belli bir saatte parkta biraraya gelmeye karar verildi.

Ne var ki, ertesi günkü toplantıya ancak iki-üç kadarı gelmiş, diğerleri ise toz olmuştu! Birşeyler hazırlandığını fark eden polis devreye girip engelleme çabasını başlatmış; özellikle de, sözkonusu öğrencilerin babaları, amcaları filan da harekete geçip bu gençlerin çoğunu caydırmışlardı.

Ama komite başkanı Mehmet Çapan işe sıkı sarıldı. Biz de bu aşamadan sonra sorunu namus meselesi yapıp sonuna kadar yürümeye ve mitingi gerçekleştirmeye karar verdik.

Mitinge üç gün kala, sunuculuk görevini yapacak olan Ali Kılıç "bir iş için Elazığ'a gidip döneceğim" dedi. Gidiş o gidiş.. Böylece bu iş de, ister istemez bize kaldı!

Miting günü, kovaları alarak yürüdük ve miting alanında konuşmalar yaptık. Kitle azdı. Çoğu esnaf arkadaşlar ve çevre köylerden insanlardı. İki-üç kadar da üniversiteli genç..

Üniversitelilerin hatırına girişti̇ğimiz bu eylem, bir önceki yılın eylemine göre çok sönüktü.

Tunceli´de Terzi Ismail´in dükkanı önünde. Soldan sağa Şoreş Zirek, Kemal Burkay, Ali Karaduman, Terzi İsmail (Hasan Aygün), çevreden bir köylü, Ali Gültekin.

1968 Yerel Seçimlerinde

1968 sonbaharında yercl seçimler yapıldı. Bu seçimlere Tunccli mcrkezinden aday gösterdik vc yoğun bir çalışma yaptık. Belediye Başkan Adayımız Ali Gültekin, Tunceli'nin merkez köylcrindcndi vc Maraş'ta sanat okulu öğretmeniydi. Ayrıca belediye meclisine vc İl özel idaresine dc adaylar gösterdik. Ali, eşi ve üç cocuğuyla gelmişti vc seçim boyunca iki ay süreyle onları bizim cvdc konuk ettik. Seçimlcr çok çekişmeli geçti.

İki seçim mitingi düzenlcdik. Birinci mitingimizin ardından AP'liler de bir miting düzenlediler. O gün, pazardı sanırım, ben Elazığ'daydım. Akşam döndüğümde kenttc olağanüstü bir heyccan vardı. Meğcr AP mitinginin konuşmacılarından matbaacı genç bizc çatınca -ki bu aslında doğal birşcydi, biz de onları kıyasıya elcştirmiştik- Deli İsmet dayanamamış, "in ulan aşağı!" diyc bağırarak kürsüye hucum etmiş. Tabi birçok gcnç dc onunla birlikte.. Kürsüyü taş yağmuruna tutmuş ve bir anda mitingi dağıtmışlar.

Bunun ardından bir miting daha düzenledik. AP'lilere cevap verdik. Mitingimiz bayağı kalabalık ve coşkulu gcçti. Ben vc Ali Gültekin konuştuk, gençler şiirler okudular.

Ali Gültckin'in konuşmaları oldukça ilginçti. O da burjuva politikacıları gibi bol vaatlcrde bulunuyordu. Örneğin, "başkan olursam Sığenk'tc toprak reformu yapacağız!" diyordu. Sığenk, kentin girişinde, belediye sınırları içindeki bir köydü. Tunceli çevresindeki başlıca düzlük alandı ve toprakları oldukça verimliydi. Bu topraklar Mahmut Tan adında bir ağanındı. Bu adam Pertck'liydi. Ama 1938 ayaklanmasından sonra, hem tepeden tayinle Tunccli mabusu yapılmış, hem de bu topraklara sahip olmuştu. Topraklar gerçekte eski sahiplerinden, Kürt köylülerinden gasp edilmişti. Reforma ilişkin bu sözlcr köylülerin hoşuna gidiyordu, ama akılları yatmıyordu. Gülerck şöyle diyorlardı:

"Bu bizim Ali, hükümet mi, devlet mi? Belediyc başkanı olmakla bu işi nasıl yapacak?."

Nc var ki, Gültekin seçimleri kazanamadı ama, aradan bir yıl geçmeden Sığenk'te toprak reformu fiilen gerçekleşti! Bunu, yeri gelince anlatırım..

Bizden birkaç gün sonra AP'liler dc ikinci mitinglerini düzenlediler. Ben dc dinlcmeyc gitmiştim. Aynı kişi yinc çıkıp konuşmaya ve bize çatmaya başladı. Ne yapmalı, sinceye mi çekmeli, yoksa bu mitingi de dağıtmalı mı?. Adam yasal hakkını kullanıyordu, bizi de cleştirecekti elbet. Söyledikleri içinde haksız suçlamalar da olabilirdi. Ama aynen tutucu, sömürücü güçlerin, güç dcngesi onlardan yanayken yaptıkları gibi yaptık. Bu adam konuşmaya dcvam eder ve hiçbir şey olmadan kürsüden inip giderse, bizim havamız söner, diye düşündük. Orada da en azından dinamik kitle, gençler bizden yanaydı. Şansa bakın ki o gün Deli İsmet ortalarda yoktu, alışveriş için Elazığ'a gitmişti. Başka kimsenin de kıpırdadığı yoktu. O za-

man "bir Deli İsmet gerekiyor" diye düşündüm ve iş başa düştüğü için bulunduğum yerden haykırdım: "İn ulan aşağı!" Ardından da, yanıma sokulmuş sivil polislerin, "aman Kemal Bey, ne yapıyorsunuz?" diyerek beni caydırma çabalarına aldırmadan kürsüye doğru yürüdüm. Meğer gençler de böyle bir işaret bekliyorlarmış. Bir gürültü koptu ki deme gitsin! Bir anda taşlar havalandı ve AP'liler çareyi, adamlarını kürsüden indirip oradan savuşmakta buldular...

Sonuç olarak, biraz kavgalı gürültülü de olsa, canlı bir seçim kampanyası yürüttük. Ama belediye başkanlığını CHP aldı. AP ikinci derecede oy almıştı, biz ise üçüncü idik. Yaptığımız gürültü ile aldığımız sonuç hiç de uyumlu değildi. Belediye meclisinde ise oldukça başarılıydık. 4-5 kadar arkadaşımız belediye meclisine girmişti. CHP'den belediye başkanı olan Süleyman Kırmızıtaş iyi, aydın bir insandı. Seçimlerde onunla çekişmiş olsak bile ilişkilerimiz bozulmadı ve bu iyi ilişkiler onun belediye başkanlığı döneminde de devam etti.

Buna karşılık, il özel idaresi seçimini bizim adayımız kazandı. Bu, Mehmet Kılan'ın kardeşi Hüseyin Kılan'dı. O da, Süleyman Kırmızıtaş ve Ali Gültekin gibi, merkezdeki güçlü Kureyşan aşiretindendi. Seçimi kazanmasında bunun payı büyüktü. Ama bunda bizim örgütsel desteğimizin ve propaganda çalışmamızın da katkısı birhayliydi.

Hüseyin Kılan askerden yeni gelmişti. Bunu gerekçe göstererek ve aday olmak için bir yerde en az altı ay oturmuş olma şartını ileri sürerek Kılan'a itiraz ettiler. İlçe seçim kurulu itirazı haklı bularak Kılan'ın mazbatasını iptal etti, üyeliği başkasına verdi. İl seçim kurulu da bu kararı onayladı. Tanıdığım yargıçlar, "yasa böyle, bir çaresini bulamadık!" dediler. Oysa bu yanlış bir yorumdu; zorunlu olarak askere giden kişi ikamet yerini değiştirmiş olmazdı. Bu gerekçeyle ve Kılan'a vekaleten Yüksek Seçim Kurulu'na itiraz ettim. YSK bizi haklı buldu, Hüseyin Kılan'ın üyeliğini iade etti. Ne var ki Kılan vefasız çıktı. Bir süre sonra TİP'ten istifa ederek CHP'ye geçti.. Anlaşılan o, başka partilerin listesinde yer bulamadığı için bize gelmişti; TİP'e, ya da sosyalizme inancı ya da sempatisi olduğu için değil.. Taşrada böyle insanlar pekçoktur..

Ali Gültekin seçimden sonra öğretmenlikten ayrılarak Tunceli'ye yerleşti. Bir kitabevi açtı. Ayrıca, yapı işlerinde teknisyen olarak çizimler yapıyor ve küçük taahhüt işleri alıyor, böylece geçimini zar zor sağlıyordu. Bize bitişik bir ev kiraladılar ve böylece komşu olduk. Yaptığımız il kongresinde Ali'yi il başkanlığına getirdik. Benim tutuklandığım 12 Mart darbesine kadar birlikte ve uyum içinde çalıştık. Eşi Nimet hanım da iyi bir insandı.

Avukatlık İşlerim

Tüm bu kesintilere, yoğun siyasi çalışmalara rağmen Avukat olarak işlerim fena değildi. Ancak bana gelenler daha çok yoksul kesimdendi ve ben de

yüksek ücret almıyordum.

Elazığ adliyesinin aksine, Tunceli adliyesi ile bir tüm olarak ilişkilerim iyiydi. Bu, yöntemimi değiştirdiğim, avukatlık mesleğinin hilesine hurdasına ayak uydurduğum için değildi elbet; bu bakımdan bende birşey değişmemişti. Ama burası küçük bir yerdi. Belki biraz şanslıydık, buraya iyi insanlar geliyordu! Belki gelenler, genellikle gençler, meslcğe yeni başladıkları için henüz yozlaşmamışlardı, ideallerini koruyorlardı. Ayrıca kişisel tanışıklıkların da payı vardı. Dürüst çalıştığımı biliyor ve hemen tümü bana güven duyuyorlardı.

Bir kez bir hukuk davasında, genç bir yargıç, hangi tarafın haklı olduğu konusunda tereddüte düşmüş, bu davada taraf avukatı olduğum halde, bana dönerek:

"Kemal Bey, gerçekten bu işin içyüzü ne?" diye sormuştu.

Yine de, birçok nedenle hukuk mesleğine ve avukatlığa ısınamıyordum. Yaptığım işi yaratıcı görmüyordum.

İnsanlar bir alacak verecek meselesinden, tarla sınırı yüzünden, ya da hiç yoktan çekişirlerdi ve biz taraftık. Bazan kafa göz yarılır, insanlar ölür, biz taraftık. Bu tür işleri izlemek, tarafları, tanıkları, avukatı, savcıyı, yargıcı dinlemek ve bu konu üstüne yazmak, konuşmak çoğu kez bana saçma, bazan da tiksindirici görünürdü. Sonuçta ne yapmış oluyordum? Tarla ya da arsa birinden alınıp ötekine verilince biz sevinir ya da üzülürdük.. Birisi ceza giyince ya da beraat edince biz sevinir ya da üzülürdük.. İnsanların para, mal-mülk, kapris, hatta bazan düpedüz saçma düşünceler, ilkel duygular yüzünden boğuştukları, birbirlerini yedikleri bir yoz düzenin vidası gibi görürdüm kendimi. Oysa yapılacak şey bu bozuk düzeni ve insanı değiştirmek, bu kavgaları, çekişmeleri tarihe gömmekti. İnsanlar bir zindanın içindeydiler ve habire birbirlerinin boğazına sarılıyorlardı. Yapılacak şey zindan duvarlarını yıkmak, ışığa, yeni bir yaşama açılmaktı. Ben hep güzel kitaplar yazmayı düşlemiştim; insanlara haz ve mutluluk verecek, onları düşündürecek, iyi ve güzel şeylere yöneltecek kitaplar; şiirler, hikayeler, romanlar... Sonra bir politik kavganın içine girdim; bu da dünyayı düzeltmek içindi. İnsanın insana zulmetmediği, sömürüsüz, çşitlikçi, barışçı, özgür bir dünya için... Peki şimdi yaptığım neydi? zamanımın büyük kesimi, ekmek parası için işte bu tozlu koridorlarda, adliyenin bu soğuk duvarları arasında, hukuk ve ceza davalarının küflü dosyaları arasında geçiyordu... Kendimi bu dünyaya yabancı gibi görüyordum.

Hukuk dilinin kendisi de bana sıkıntı veriyordu. Bu dil sıradan insan için, hatta hukukçu olmayan biri için anlaşılmazdı, bilmece-bulmaca gibiydi. Edebiyatla uğraşan, o dilde düzgün, akıcı konuşmayı ve yazmayı seven biri içinse düpedüz işkenceydi.

* * *

Bizim oralarda yalancı tanıklık çok yaygındır. Namus ve şeref üzerine yapılan yemine rağmen, insanlar mahkemelerde, ekmek peynir yer gibi

yalan söylerler. Davalarda bilirkişi, ya da tanık olarak dinlenen köylüler, aşiret ve akrabalık ilişkilerine göre kendi yandaşlarından yana beyanda bulunurlar. Bu nedenle birinin dediği diğerini tutmaz. Yargıçlar da bu düzmece ifadelere bakarak karar vermek zorundadırlar. Bu nedenle, gerçeğin saptanması ve adil bir karara varmak oldukça güçtür.

Avukatlar da davaları kazanmak için çoğu zaman bu düzmece ifadelere öncülük eder, işin hilesini hurdasını gösterirler. Bu tür küçültücü şeyleri asla yapmadım. Bir keresinde, Mazgirt'teki bir duruşmada, müvekkilimin yalan söylediğini fark edince tepem attı, yargıca döndüm, "müvekkilim yalan söylüyor, ben böyle bir davayı izlemem," diyerek hemen duruşma salonunu terk ettim.

Kocasını Zehirleyen Kadının Davası

Meslek yaşamım boyunca birçok davayı ücretsiz izledim. Bunlar ya politik davalar, ya da yoksul, çaresiz insanlarındı.

Arkadaşım Kahraman, Hozat yöresinden, cinayet suçuyla yargılanan bir köylü kadının savunmasını almıştı. Ücretin bir bölümünü altın olarak peşin almış, ancak diğer bölümü zamanında ödenmediği için davayı izlemiyordu. Kadın, kıskançlık duygularıyla kocasını ve onun, kendi üstüne kuma olarak getirdiği ikinci eşini zehirleyerek öldürmüştü. Olayın özelliği nedeniyle, babası ve öteki yakınları da onu yalnız bırakmışlardı. Dava Tunceli Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülüyordu. Davaya bakan savcı ve yargıçlar, bu davayı ücretsiz olarak almamı rica ettiler. Hemen kabul ettim. Eşini öldürmek idam nedeniydi. İki kişiyi öldürmek de. Ayrıca cinayet zehirleme yoluyla, taammüden, yani önceden tasarlanarak işlenmişti ve bu da idam nedeniydi. Kısacası üç tane idam nedeni vardı!

Ancak, ufak tefek bir adam olan savcı yardımcısı Nejat müthiş bir kemalistti ve eşinin üstüne ikinci kez evlenip cumhuriyet yasalarını çiğnediği için, öldürülen kocaya çok kızgındı. Yargıçların tavrı da yalnız ve yoksul köylü kadından yana idi. Ben de savunma için iyi hazırlanmıştım. Olayın özelliği nedeniyle kadının psikolojik durumu ve ağır tahrik üzerinde durdum. Bütün bunlar bir araya gelince, olayda ağır tahrik var sayıldı ve kadın hem idamdan kurtuldu, hem de cezası birhayli indirildi.

Kabadayı Ahmet'in Davası

Tunceli merkezinde adliye ile ilişkilerimin genel olarak iyiliğine rağmen, ilçelere gidip geliyordum ve bazan yargıçlar ve savcılarla sürtüştüğümüz de oluyordu. Bunlardan bir tanesini Nazmiye'de yaşadım. Orada bir olay olmuş, Ahmet adında bir kabadayı, ilçe lokalinde kaymakam ve savcıyla takışmıştı.

Bu tür küçük kasabalarda savcı, yargıç, kaymakam, jandarma komutanı gibi kişilerin, müteahhit ve tüccarların, kasabanın diğer kalburüstü kişilerinin akşamları ya "memurlar" ya da "tüccarlar" lokalinde biraraya gelmeleri, kafayı çekmeleri ve küçük çapta da olsa kumar oynamaları gelenektir. Arasıra da olaylar olur. O akşam da Ahmet adında bir Nazmiyeli, ilçenin kalantorlarına kafa tutmuş, dendiğine göre Kaymakam'a ve ötekilere posta atmıştı. Kavga gürültü çıkmış, Ahmet yakalanmış, evinde yapılan aramada bir tüfek bulunmuş..

O zamanlar Nazmiye gibi bir yerde, böylesine bir şey yapacak cesarette biri çok zor çıkardı. Hemşehrelerim son derece uysal insanlardı. Baskının, zorun, aşağılama ve hakaretin her türlüsüne sesleri çıkmazdı. Ahmet'in tavrı bu nedenle hoşuma gitti. O, aynı zamanda Terzi İsmail'in iyi arkadaşıydı. Davasına ücretsiz bakmayı kabul ettim ve Nazmiye'ye gittim.

Vekaletnameyi dosyaya koydurmak için savcıya götürdüğümde, genç savcı, "Kemal Bey, böyle birinin vekaletini almasanız iyi olur, bu çok pis bir adam!" dedi. Bu sözler beni şaşırtmadı.

"Savcı Bey, bu kişinin de bir avukatla kendini savunmaya hakkı var ve ben avukatım," dedim.

Daha sonra cezaevine gidip Ahmet'le konuştum. Yargıcın tarafsız olmadığını, bu nedenle de dilekçe vereceğini, reddi hakim talebinde bulunacağını söyledi.

Tarafsız olmadığını ben de tahmin ediyor ve davayı başka bir ilçeye aldırmakta yarar görüyordum. Ama Ahmet'e, yargıcı reddetmek için haklı bir gerekçe olması gerektiğini, bunu ancak duruşma sırasında bulabileceğimizi ve beklemesini söyledim.

Tahmin ettiğim gibi de çıktı. Yargıç yeni mezunlardandı ve deneysizdi. Dendiğine göre hukuk fakültesini birincilikle bitirmişti. Ama ya bu bir palavraydı, ya da okuldaki birincilikle hayattaki başarı her zaman atbaşı gitmiyordu. Duruşmalarda çoğu kez yargıç yerine savcının zabıt yazdırdığına tanık olmuştum. Red sebebi ararken bunu kullanabileceğimi düşündüm ve gerçekten de öyle oldu.

Duruşma günü, Tunceli'den Nazmiye'ye bir grup arkadaşla gittim. Bunlar cesaretlerine güvendiğim partili arkadaşlardı. Duruşma salonu tıklım tıklım doluydu. Duruşmada tanıklar dinlenirken aynı şey tekrar edildi, tanık ifadelerini zapta geçirme işini savcı yaptı. Buna itiraz ettim:

"Savcı ancak kendi iddia ve istemlerini yazdırabilir. Bunun dışında tutanakları yazdırmak yargıcın görevidir, bu bir kez daha tekrarlanmamalı," dedim.

Yargıç şaşırdı, kızarıp bozardı ve bana hitaben sert bir şekilde:

"Sus, otur yerine!" dedi.

"Siz bana böyle diyemezsiniz. Savcı da tutanakları yazdıramaz; çünkü

savcı taraftır. Böylece yargıç olarak tarafsızlığınızı bozuyorsunuz. Bu nedenle reddi hakim talebinde bulunuyorum. Bu konuda bir karar verilmeden duruşma devam edemez. Gerekçelerimi yazılı olarak bildireceğim; bu nedenle duruşmanın ertelenmesini istiyorum," dedim.

Yargıç daha çok şaşırdı. Duruşmaya ara verdiler. Biz ve dinleyiciler koridora çıktık. Kâtip usul yasasını içeri taşıdı. Az sonra bizi tekrar içeri aldılar ve duruşmanın başka güne ertelendiğini söylediler.

Kalabalıkla birlikte kahveye gidip oturduk. Az önce olup bitenler konusunda sohbet başladı. Hemşehrilerim benim çıkışımdan hoşlanmışlardı ve bu tutumu kahramanca bulmuşlardı! Bense onlara, özellikle de masada oturan Ali Dağdeviren adlı öğretmene, ki bu ilerici, solcu geçinen biriydi, tanıklık yapmalarını önerdim. "Duruşmada ne gördüyseniz onu söyleyin," dedim, "ne fazla, ne eksik..." Ama hiçbiri yanaşmadı. Ali Dağdeviren de, ezilip büzülerek, "ben yargıç ve savcıyla tanışıyorum," diye mazeret gösterdi..

Böyle olması benim için sürpriz olmadı. Bunu düşünmüş ve tanıklarımı Tunceli'den beraber getirmiştim! Ertesi gün itiraz dilekçemi yazdım, Tunceli merkezden gelip benimle birlikte duruşmayı izlemiş arkadaşları tanık olarak gösterdim ve dilekçeyi Tunceli adliyesi kanalıyla gönderdim. Kısa süre sonra yazılı bilgi geldi: Yargıç duruşmadan çekilmişti!

Dava komşu Pülümür ilçesine nakledildi. Orada da ilk celsede Ahmet tahliye oldu ve ikincisinde beraat etti. Sözkonusu tüfek babadan kalma bir antika idi ve ateş yetmeği yoktu.

Çevremizde Örülen Korku Halkası

Polis ve tutucu çevrelerle aramızda kıyasıya bir mücadele vardı. Yasadışı bir çalışmamız olmadığı için polis bize diş geçiremiyordu, açıktan birşey yapamıyordu. Ama el altından bizi soyutlamak için sistemli bir çalışma içindeydi. Görüş ve çalışmalarımızdan rahatsız olan yerel sömürücü unsurlar, toprak ağaları, nüfuzlu dedeler, aşiret reisleri, tüccarlar, müteahitler de bize karşı, polisle birlikte ortak bir cephe oluşturmuşlardı. Bunların yürüttüğü sinsi propaganda ve kurdukları baskı ağı kitleleri ürkütüyor ve bizi tecrit ediyordu. Bazan bize dost insanlar bile yazıhaneme uğramaktan ürküyorlardı. İlçelere, bir duruşma nedeniyle gittiğimde yapayalnız kaldığım çok oluyordu.

Bir keresinde, kendi ilçem olan Mazgirt'te duruşmadan çıkınca memurlar lokaline gidip oturdum ve bir çay ısmarladım. Orada bulunan insanların kimisi uzaktan kaçamak bir merhaba verdiler, kimisi de hiç oralı olmadı. Masama bir tek kişi bile gelip oturmadı. Oysa bunlar çoğu küçük memurlardı, tümü de beni iyi tanıyorlardı ve hiçbiri bana karşı değildi. Aksine, çoğunun bana saygı ve sempatisi vardı. Ama korkuyorlardı. Sürgün edil-

mekten, işsiz kalmaktan korkuyorlardı.

Birkaç gün sonra bu adamlardan biri, bir sağlık memuru Tunceli'de yazıhaneme uğradı, elimi hararetle sıktı ve şöyle dedi:

"Kemal Bey, kusura bakma, o gün memurlar lokalinde gelip yanına oturmaktan korktum!"

Yazıhanemdeki köylüler bu sözü bir anlam veremediler. Canım sıkıldı:

"Korkunu güle güle kullan!" dedim. "Ama hiç değilse burada söyleme. Bak, bu adamlar korkmuyorlar..."

Akçadağ Öğretmen Okulu'ndan Süleyman adında bir sınıf arkadaşım Tunceli merkezinde öğretmendi. Beni çok sevdiğine kuşku olmayan Süleyman da bu korku psikozuna kapılanlar arasındaydı. Arasıra yazıhanemin önünden geçerken başını kapıdan uzatıp merhaba der ve arkasından kovalıyan varmış gibi hızla uzaklaşırdı! Süleyman evliydi ama çocuğu yoktu. Ötekilerin, hadi diyelim ki bir dizi çocukları vardı, onların geleceğini düşünüyorlardı, ya Süleyman?.. Onun korkusunu anlamakta güçlük çekerdim.

Tecrit etme çabası, yalnız bana karşı değil, partili diğer arkadaşlarımıza da yönelikti. Merkezde Terzi İsmail'in müşterilerinin çoğu ondan uzaklaştılar ve dört-beş çocuğu olan İsmail ekonomik sıkıntıya düştü. Ovacık ilçe başkanımız Terzi Kazım da aynı durumla karşılaştı. Ali Gültekin'in kitapçı dükkanını bir gece yarısı yaktılar.

Kendi memleketinizde, kendi insanlarınızın arasında böylesine soyutlanmak zor bir şeydir. Bu, insanın doğal yaşamını zorlaştırır. İnsan kendini köşeye sıkışmış hisseder. Bu duyguyu anlamak için yaşamak gerekir. Herkes buna katlanamaz. Birçok insanın bu mücadelede uzun soluklu olamayışının nedenlerinden biri budur.

Ama tüm bu kuşatmayı göğüsledik ve kararlıca direndik.

İşim nedeniyle ister istemez, insanlar bana geliyordu ve ben sık sık ilçelere, keşif için köylere gidiyordum. Çevremde oluşturulmak istenen tecrit halkasına rağmen, insanlara birşeyler anlatmak için her küçük fırsatı değerlendirdim. Öyle ki, birisi yazıhanemden içeri adım attı mı, karşıtlarım kendi aralarında söylenirlerdi: "Kemal Burkay yine birini zehirliyor!" Gerçekte ise insanlar geçmişin ve düzenin afyonunun etkisi altındaydılar ve benim yaptığım onlara bir parça bilinç vermek, kendi durumları ve çıkarları yönünde aydınlatmaktı. Fırsat düştükçe, siyasi davaları da bu amaçla kullandım.

Bir keresinde İki genç (Hasan Ali Aslan ve Mustafa Kurukafa), bir bidiri dağıttıkları için tutuklanmışlardı. Bildiri Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nındı, içinde Kürt sorunundan da söz edilmekte idi. Hasan Ali'nin vekili olarak, ve elbet ücretsiz, duruşmaya girdim. Öteki gencin babası ise, benden ürktüğü için, birhayli para vererek, yargıçları kızdırmıyacağını

düşündüğü ve ne solcu, ne de "Kürtçü" olmayan, "tehlikesiz" bir bayan avukatı, Nazik Dizdaroğlu'nu tutmuştu..

Duruşmada Nazik Hanım, adına uygun şekilde nazikçe ve kısa konuştu, müvekkilinin suçsuz olduğunu söyledi, tahliyesini istedi. Ben ise suçlama konusunu ele aldım. Kürt halkının varlığından söz etmenin ve baskılara karşı çıkmanın suç olamayacağını, Atatürk'ün sözlerinden de örnekler vererek uzun uzun anlattım. Salon tıklım tıklım doluydu. Savcı ve yargıç kıvranmaya başladılar. Dava bu haliyle, yarardan çok zarar getirmişti! Daha sonra yargıç, bu konferansın daha fazla uzamaması için, "tamam Kemal Bey, tamam, anlaşıldı!" diyerek sanıkların beraatine karar verdi..

Tunceli'de Çıkardığım Gazete: Ezilenler

Aynı dönemde, Ordu'nun Fatsa ilçesinde TİP'li arkadaşların çıkardıkları "Uyanış" adlı yayını örnek alarak, "Ezilenler" adında bir yaprak, yani iki sayfalık ve 15 günlük bir gazete çıkarmaya başladık. Gazetenin sahibi ve sorumlu müdürü bendim. İlk sayısı 25 Aralık 1968'de yayınlandı. Yazıları postayla Fatsa'ya gönderiyorduk. Basıldıktan sonra tomarla bize geri gönderiliyordu. Her sayısından 1500 adet basılıyordu. Bunun 500 kadarını Tunceli dışında çeşitli TİP örgütlerine postalıyordum. 1000 kadarını ise Tunceli'de dağıtıyorduk. Köylerden adres listeleri çıkarmıştım. Gazeteleri bu adreslere postalıyorduk. Tümüyle parasızdı. Masraflarını kendi cebimden karşılıyordum.

Gazetenin dili, köylülerin rahat anlıyacağı türdendi, sadeydi. Konular onların yaşamındandı ya da günceldi. Çaşitli sorunları tartışıyor, haksızlıkları eleştiriyor ve TİP'in politikasını dile getiriyorduk. Anlatımda şiiri, mizahı da kullanıyorduk. (Ek belgeler, no: 6)

Onda Kürt sorununu işlemek, benim için yeni bir tutuklama gerekçesi olur, bu ise çalışmalarımızı engellerdi. Ama bunu, çok sınırlı da olsa, dolaylı biçimde yaptık. Türkiye'deki, daha doğrusu Kürdistan'daki Kürtleri yazamayınca, "Amerika'da Kürtler" diye başlık attım ve Sabiha Sertel'in anılarından söz ettim. Sertel anılarında, Amerika'da güç koşullarda çalışan Türk ve Kürt işçilerinden söz ediyordu.. Hatta Kürtçeyi mizah şiirlerinde kullandım. Bazan Türkçe şiirlerin nakaratı biçiminde, bazan da tümüyle Kürtçe olan şiirlerde.

Ezilenler toplam olarak 25 sayı çıktı. Son iki-üç sayısı Tunceli'de, "Tunceli Sesi" gazetesinin matbaasında basıldı. Halk arasında ilgiyle okunuyordu. Bazan köylüler bana, "Kemal bey mektubunu aldık, sağol!" diyorlardı. Bu küçük gazete kitlelerin bilinçlenmesinde önemli bir rol oynadı. Bu köylere başka yayın da hemen hemen girmiyordu. 1969 seçimlerinde, gazetemizin gittiği köylerden çok iyi sonuçlar aldık.

Ezilenler gazetesinde toprak reformu konusunu da sık sık işledik ve Ke-

ban Barajı inşaatında çalışan işçilerin sorunlarına ve direnişlerine yer verdik. Ben bir dava nedeniyle Keban'a gidip geliyordum. Burdaki işçilerin çoğu Tunceli yöresindendi. İşyerinde önce Yapı-İş Sendikası örgütlüydü. Daha sonra, hemşehrilik bağlarından yararlanarak Yemse-İş adında yeni bir sendika burada örgütlenmişti. Yemse-İş'i kuranlar ne işçilikle ne de sendikacılıkla hiçbir ilgisi olmayan kişilerdi. Çoğunu yakından tanıyordum: Mazgirt'in Quçi köyünden Bakıl Ağa, Mığı'lı taksi işletmecisi Cafer, dostluk ilişkilerim olan Kiği'li Ali Rıza Erenler... Bu iki sendika arasında, işçi aidatları üzerinde kıyasıya bir mücadele oldu. Bir ara, Yapı-İş'ten Suat Kundakçı adında bir sendikacı burada işçilerin grevine ve direnişine öncülük etti. Bu nedenle sarı sendikacılar tarafından saldırıya uğradı, ağır şekilde yaralandı. Yemse-İş'tekilerin kimisiyle dostluk ilişkilerime rağmen, Ezilenler'de onları teşhir ettim. Bölge basınında Ezilenler'den başka da bu konuya eğilen olmadı.

12 Mart 1971 darbesinin ardından Mamak'ta Suat Kundakçı ile aynı koğuşta yattık. Ben TİP davasından tutuklanmıştım, o ise sözkonusu sendikal çalışmaları nedeniyle..

Hasan Ağa Olayı ve Demirel'e Açık Mektup

Adalet Partisi'nin Tunceli il başkanı Hasan Demir adında Mazgirtli bir ağa idi. Geniş ve verimli toprakları ile Şorda köyü tümüyle onundu. Hemen her dönem, Mazgirt'ten il özel idaresi üyeliğine, yani il meclisine seçilirdi. İl ve ilçe bürokratlarıyla ilişkileri iyiydi ve bu da ona kitleler arasında nüfuz sağlardı. Zaten Tunceli'de gerek belediye başkanlıklarına, gerekse il meclislerine seçilenler bu tür adamlardı. Bunun için ya ağa, aşiret reisi, ya da nüfuzlu bir dede olmak gerekirdi. Tunceli'nin sekiz ilçesinin encümen üyelerinin tümü de bunlardandı. Halktan, yoksul kesimden birinin, sıradan bir köylünün seçilmesi olanaksızdı. 1968'deki yerel seçimlerde TİP listesinden Hüseyin Kılan'ın seçilmesi bir istisna olmuştu.

Hasan Ağa, aynı zamanda şeytani zekası, fırıldaklarıyla da ünlüydü. Bazı akrabalarına bile oyun oynamış ve sahte evrakla onların topraklarını kendi üzerine geçirmişti. Bu yüzden mahkemelik olmuş, sahtekarlığı açığa çıkmış ve beş yıla mahkum olmuştu. Ama ilginçtir, hakkında tutuklama kararı olmasına rağmen, hala AP il başkanlığını yürütmekte ve elini kolunu sallayarak serbestçe dolaşmakta idi.

Hasan Ağa ile de tanışırdım. Ağalara karşı ödünsüz mücadeleme rağmen, bana karşı nazikti. Zaman zaman yazıhaneme uğrar, ilişkilerini iyi tutmak isterdi. Yine de üstüne gittim. Ezilenler'de onunla ilgili ve kendi imzamla, Başbakan Demirel'e hitaben, "Sayın Demirel Cevap Ver!" başlıklı sert bir yazı yazdım. Yazıda, düşüncelerinden dolayı solcu, ilerici insanlar tutuklanırken, kendisinin il başkanının, sahtekarlıktan mahkum olduğu ve

hakkında tutuklama kararı bulunduğu halde, nasıl olup da böylesine serbest dolaştığını ve görevine devam ettiğini soruyordum.. Hasan Ağa'nın aldatılmış akrabaları pek memnun oldular ve gazeteyi Demirel'e ve ötekı ilgili yerlere postaladılar.

Bu yazı etkisini gösterdi. Savcılar harekete geçtiler ve Hasan Demir tutuklanıp Mazgirt cezaevine kondu. Birkaç ay sonra da orada öldü. Ölümünün kalb krizinden olduğunu söylediler. Doğrusu, ağalarla çekişmekte ne kadar katı olsam da, buna üzüldüm.

Başağrısız tek miting..

1969 yılının Mayıs başında Yargıtay Başkanı İmran Öktem öldü ve ölümü olaylara neden oldu. Din adamları, din aleyhtarı görüşlerinden dolayı Öktem'in cenaze namazını kılmak istemediler ve tören sırasında yoğun protestolar ve sürtüşmeler oldu. Bu olay Türkiye düzeyinde ilerici kesimin karşı eylemlerine yol açtı ve çeşitli yerlerde gerici çevreleri protesto için mitingler düzenlendi. 10 Mayıs günü de Tunceli'de, yargıç, savcı ve avukatların öncülüğünde "Gericiliği Protesto Mitingi" adıyla bir miting düzenlendi ve ilk kez, "rahat" bir miting oldu; yönetimden, polisten, savcılıktan gelen hiçbir sorunla karşılaşmadık!

Mitingde biz adliye mensupları, yargıç, savcı ve avukatlar cüppeyle yürüdük. Tunceli Ağır Ceza Mahkemesi Başkanı Erdoğan Talat Korkut, Savcı Nejat Sayıt, Av. Kahraman Aytaç, Av. Süleyman Yıldırım, ben, Ali Gültekin ve öğretmen Şinasi Eskiçırak mitingde konuşma yaptık. 1990'lı yıllarda, çalışma ve adalet bakanlığı yapacak olan Mehmet Moğoltay da hukuk fakültesini yeni bitirip gelmişti ve yanımda staj yapmaktaydı. O da mitinge katılıp konuşma yapanlar arasındaydı.

Moğoltay da o dönem solcu ve yurtsever görüşler taşıyordu. Stajını yapmak için beni seçmesinin nedeni de buydu. Ne var ki Moğoltay da çokları gibi "bu işleri" tez bıraktı. Stajını bitirir bitirmez, o da Kahraman Aytaç gibi Koban istimlaklerine daldı. Bu işte çok becerikli çıktı, kısa sürede yükünü tuttu ve siyasal yaşamını da tehlikelerle dolu sol kulvarlarda ve Kürt halkının ulusal kurtuluş mücadelesinin saflarında değil, CHP gibi tehlikesiz ve "gelecek vadeden" bir partide yaptı; kendince başarıya da erdi, hem para hem post sahibi oldu...

TİP'İN 3. KONGRESİ - 1968

1968 sonbaharında Ankara'da TİP'in 3. Kongresi toplandı.

Sosyalist hareketin önemli bir bölünme yaşadığı bir dönemdi. 1966'da yapılan Malatya Kongresi'nden sonra, Mihri Belli'nin başını çektiği "milli demokratik devrimciler" (MDD) sol saflarda bayağı taraftar toplamıştı. Keskin devrimci sloganlar kullanan ve TİP yönetimini reformizmle, "Filipin tipi demokrasicilikle" suçlayan bu kesim gençliği de etkiliyordu. Böylece, sosyalist hareket, 1965'lerde bir bütünlük gösterirken (YÖN grubunu saymıyorum; çünkü onlar, sosyalist olmaktan çok "sol kemalistler" olarak nitelenebilirdi) 1968'lerde iki başlı bir görünüm kazanmıştı. Biz TİP içindeki kimi Kürt arkadaşlar, TİP'in 3. Kongresi öncesinde bu konuyu kendi aramızda değerlendirdik ve sosyalist hareketin birliği için Mihri Belli ve arkadaşlarıyla konuşmayı yararlı bulduk. Tarık Ziya Ekinci, Mehmet Ali Aslan ve ben, Muzaffer Erdost'un Ulus'taki bürosunda Mihri Belli ile görüştük. Bu görüşmede Erdost da vardı.

Kendilerine, kimi görüş ayrılıklarına rağmen, sosyalist hareketin bütünlüğü için TİP içinde çalışmanın, sosyalist hareketin birliğini korumanın önemine değindik. Mihri Belli ise bilinen görüşlerini tekrarladı ve birlikte çalışmanın mümkün olmadığını söyledi. Bize ajitasyon çekti:

"Bunlar Kürt sorununda korkaklar," dedi. "Biz parti kuracağız ve sorunu programımıza alacağız, bunun kavgasını vereceğiz. Burjuvazi varsın partiyi kapasın!"

Böylece bizim bu iyi niyetli girişimimizin bir yararı olmadı.

Mihri üzerimde, koşulları iyi değerlendiren ve ileri görüşlü bir sosyalistten çok, maceracı bir izlenim bıraktı. O ve yandaşları sonradan gerçekten de partileştiler. Ne var ki, parti programlarında Kürt sorunu hiç de açık seçik konmamıştı; bu yönüyle TİP programından ileri bir yanı yoktu. Yumurta küfesini sırta vurunca durum değişmişti..

Ama bir süreden beri TİP'in kendi içinde de bir kaynaşma vardı ve asıl bölünme orada patlak verdi. 3. Kongre oldukça tartışmalı geçti. Tartışmanın nedeni Aybar'ın "Güleryüzlü sosyalizm" diye nitelenen görüşleriydi. 1968 yılında Çekoslovakya olayları patlak vermiş, Varşova Paktı'nın birlikleri Çekoslovakya'daki "karşı devrim" diye nitelenen direnişi bastırmıştı. Aybar, Çekoslovakya olayları nedeniyle öteki Varşova Paktı ülkelerinin sosyalist iktidarı koruma adına yaptıkları müdahaleyi kınamıştı. Aybar sosyalizmin tepeden inme biçimde değil, ancak halka dayanarak, çok partili

demokratik bir sistemde ve demokratik yöntemlerle kurulabileceğini söylüyor, buna da "güleryüzlü sosyalizm" diyordu.

Bu görüşler parti içinde tartışmalara yol açtı, Aybar'ın revizyonist bir çizgiye kaydığı ileri sürüldü. Aybar kongrede sert eleştirilere uğradı. Bu eleştirileri yapanlar arasında Sadun Aren, Bahice Boran, Genel Sekreter Nihat Sargın ve Şaban Erik gibi Parti'nin önde gelen isimleri vardı. Behice Boran da, daha önce, sanırım Milliyet gazetesinde çıkan bir makalesinde, Aybar gibi müdahaleye karşı çıkmış olmakla birlikte, Aybar'ın görüşlerinin bilimsel sosyalizmden sapma olduğunu ileri sürüyordu. Buna karşılık, aralarında Prof. İdris Küçükömer'in de bulunduğu birçokları Aybar'ı savundular. Ben de kongrede kısa bir konuşma yaptım, Çekoslovakya'ya yapılan müdahaleyi devrimin korunması bakımından gerekli gördüğümü; ama Aybar'a yönelik ağır suçlamaları da haklı bulmadığımı söyledim.

Aybar eleştirilere cevap veren uzun bir konuşma yaptı. Kongrenin çoğunluğu henüz Aybar'a güven duyuyor ve onun bilimsel sosyalizmden saptığı görüşlerine katılmıyordu. 41 kişilik yeni genel yönetim kurulunda ise Aren, Boran ve öteki önde gelen Aybar karşıtlarının yine seçilmiş olmasına karşılık, çoğunluk Aybar'dan yanaydı. Bu dönem, Genel Yönetim Kuruluna seçilenler arasında ben de vardım. GYK Aybar'ı yeniden genel başkan seçti, genel sekreterliklere ise Tarık Ziya Ekinci ile Rıza Kuas getirildiler.

Kongrede divan başkanı yine Çetin Altan'dı. Altan kongreyi kapanış konuşmasında, 3. Kongreyi övmüş ve onun, burjuva kongreleriyle kıyaslanmıyacak üstün ve düzeyli bir tartışma ortamına sahne olduğunu söylemişti. Ne var ki, Altan'ın ertesi gün Akşam gazetesindeki köşesinde çıkan makalesi bizde şok etkisi yaptı. O, kongrede yaptığı konuşmadan çok farklı biçimde, ayak oyunlarından söz ediyor, kimilerinin kendi omuzuna basarak yükselmek istediklerinden dem vuruyor, siyasetten tiksindiğini, gazetedeki odasını özlediğini söylüyordu.

Altan'ın bu makalesi, daha kongrenin ertesi günü parti içinde yeni bir fırtınanın kopmasına yol açtı. Aybar karşıtları, güç dengesinin kendilerinden yana döndüğünü sandılar ve harekete geçtiler. Mustafa Ekmekçi'nin yönettiği bir yayın çıkarıldı ve bu yayında tartışma sürdürüldü. Aybar karşıtları Sinematek derneğini kendi toplantıları için bir merkez haline getirdiler ve Parti merkezine neredeyse uğramaz oldular. Böylece parti fiilen iki başlı bir hale geldi ve bu sorunu çözmek için olağanüstü kongre kararı alındı.

Ortaya ciddi bir bölünme tehlikesi çıkmıştı. Behice Hanım'la bir görüşmemde bu konudaki kaygılarımı söyledim ve şöyle dedim:

"Örgüt hala Aybar'a güveniyor. Görüşlerinizde haklı olsanız bile, bunların örgüt içinde çoğunluğun görüşü haline gelmesi zaman ister. Tartışmayı örgütün birliğini bozmayacak biçimde yürütmek gerekmez mi? Oysa

bugünkü iki başlı durum dağılmaya yol açar."

Behice Hanım'sa, bu endişelerime karşılık kestirip attı:

"Sosyalist çizgiden saptıktan sonra, öyle bir örgüt dağılsın daha iyi!"

Ve gelişmeler TİP'i belki tümden dağıtmadı, ama bölünmesine, ufalmasına, büyük güç yitirmesine yol açtı. Bunda, bu sekter anlayışın büyük payı vardı. Ve eğer örgüt içinde başka birçok insan sorumlu davranmasa TİP daha da ufalabilir, hatta tümden dağılabilirdi.

Sosyalist çizgi nedir? Size göre bu, başkasına göre de öteki. Bunlardan belki biri, belki öteki doğru; belki de ikisi birden yanlış! Buna zamandan, hayatın kendisinden başka kim cevap verebilir?. İzlenecek yolu ve politikayı ise örgütlerin yetkili organları belirler ve bunlar en başta kongrelerdir. Sosyalistler, kendi aralarındaki her görüş ayrılığında yollarını ayırsalar, ortada örgütlü güç kalır mı?

Ama ne yazık ki, sözkonusu dönem, tüm dünyada böyle bir dönemdi. Görüş ayrılıklarının abartıldığı, derinleştirildiği ve ayrılmak için gerekçe yapıldığı bir dönem. Solun ayrışma ve amip gibi bölünme dönemi..

Bunun çeşitli nedenleri vardı. Uluslararası sosyalist hareket en başta Sovyetler ve Çin arasında bölünmeye yüz tutmuştu. 3. Enternasyonal türünden bir otorite yoktu. Latin Amerika türü devrim arayışları bir başka etkendi. Emperyalizm ve her ülkenin kendi burjuvazisi ise, bu bölünmeyi daha da hızlandırmak, solu birbirine düşürmek için sistemlice çalışmaktaydı.

TİP'teki bu bölünmede Sovyetler'in etkisi büyüktü. Aybar Sovyetler'e ters düşmüştü. Ama zaman kimi haklı çıkardı dersiniz? Eğer 1990'lı yıllarda olup bitenlere bakarsanız Aybar'a hak vermek lazım. O, işçi sınıfı diktatörlüğüne, ayrıca dış müdahalelere karşı çıkmış, sosyalizmin ancak halka dayanarak, kitlelerin gönüllü desteğiyle ve barışçı yollardan kurulacağını savunmuştu. Behice Boran bu dönemi yaşamadı, ama Sadun Hoca da dahil, çoğumuz, bu acılı deneyimi, Sovyet sistemindeki çöküntüyü yaşadıktan sonra bu çizgiye gelmedik mi? Bu konuda Aybar'ın ileri görüşlülüğünü saygıyla anıyorum. O, SSCB'nin en güçlü olduğu ve sovyetlerin teorik ve politik etkisinin ülkemiz solu üzerinde çok büyük olduğu bir dönemde bu sistemin zaaflarını görmüş ve eleştirmişti. Dünyamızda pek az sosyalist lider bunu yapabilmiştir.

TİP'in Olağanüstü Kongresi

Olağanüstü Kongre 28-29 Aralık 1968'de Ankara'da, Tuncelili bir hemşehrimize ait Dilşat Düğün Salonu'nda toplandı. Burada çekişme daha da kıyasıya idi. Zaman zaman karşılıklı sataşmalar, yuhalamalar oldu. Aybar karşıtları, dinleyici sıralarını doldurmuş, slogan ve tezahüratla kongreyi etkilemeye çalışıyorlardı.

Kongrede Çetin Altan bir konuşma yaptı ve Aren-Boran kesiminden yana açık tavır koydu.

Olağanüstü Kongre'de daha uzun bir konuşma yaptım ve Çetin Altan'ı tutarsızlığından dolayı sert biçimde eleştirdim. Bunun üzerine dinleyici sıralarından yuh sesleri geldi. Onlara dönüp şöyle dedim: "Az önce, sizin desteklediğiniz konuşmacılar yuhalandığında, karşı çıkıp engel olanlardan biri bendim!" Bunun üzerine yuha ekibi utanıp sustu..

Olağanüstü Kongre'de ilgi çeken konuşmalardan birini de Doğu Perinçek yaptı. Bir süreden beri, bir grup arkadaşıyla birlikte "İşçi-Köylü" adında bir gazete çıkarıyordu. Bundan bir miktar Tunceli'ye de gönderiyorlar ve biz köylere iletiyorduk. Bu kesim, yeni bir grup görünümü vermekle birlikte, henüz TİP'e karşı açık tavır koymamış, Çin yanlısı çizgisi belirginleşmemişti.

Olağanüstü Kongre de durumu değiştirmedi. Ayrı listelerle seçime girildi, ama GYK karma oluştu. Ağırlık yine Aybar taraftarlarında idi. GYK'ya şu kişiler seçilmişti:

İşçi kesiminden: Ruza Kuas, Şaban Erik, Şaban Yıldız, Mehmet Yılmaz, Şinasi Kaya, Mehdi Zana, İlyas Başyılmaz, Necip Akan, Naci Erer, Kemal Aksoy, Tahsin Avcı, Zülfikar Tiğrek, Ali Erol, Hüsamettin Güven, Rahmi Eşsizhan, İbrahim Çetkin, Abbas Uğurlu, Fevzi Kavuk, Bekir Yenigün, Osman Sakalsız, Yaşar Saygıner.

Aydın kesiminden ise şunlar seçilmişti: Mehmet Ali Aybar, Hayrettin Abacı, Doçent Dr. Suat Aksoy, Sadun Aren, Mehmet Ali Aslan, Atilla Aşut, Saip Atay, Ayata Beğensel, Behice Boran, Kemal Burkay, Nazife Cemgil, Rauf Çapan, Orhan Çubukçu, Güney Dinç, Tarık Ziya Ekinci, Yaşar Kemal Gökçeli, Yahya Kanbolat, Samim Kocagöz, Naci Kutlay, Nihat Sargın.

TİP'in tüzüğüne göre GYK'nın yarıdan bir fazlası (21 kişi) işçi kesiminden, 20'si ise aydınlardan seçiliyordu. Aynı kural Merkez Yürütme Kurulu için de geçerliydi. Böylece organlarda işçilerin ağırlığı güvenceye alınmak istenmişti.

Aybar yeniden genel başkanlığa seçildi. Rıza Kuas ve Tarık Ziya Ekinci de yine genel sekreterliğe getirildiler.

MYK'ya seçilenler de şunlardı: İşçi kesiminden Rıza Kuas, Şaban Yıldız, İbrahim Çetkin, Rahmi Eşsizhan, İlyas Başyılmaz, Abbas Uğurlu; aydın kesiminden ise: Suat Aksoy, Tarık Ziya Ekinci, Yahya Kanbolat, Rauf Çapan, Nazife Cemgil, Samim Kocagöz. MYK yedek üyeliklerine ise şunlar seçilmişti: Mehmet Yılmaz, Şinasi Kaya, Kemal Aksoy, Atilla Aşut, Yaşar Kemal ve Kemal Burkay.

GYK toplantıları ortalama üç ayda bir olmaktaydı. MYK ise sık sık toplanmak zorundaydı. Tunceli gibi uzak bir ilden gelip MYK toplantılarına katılmak zordu; bu nedenle MYK'da görev almak istememiştim. Israr edilince yedekliğe razı oldum; ne var ki, MYK'nın bazı üyeleri daha sonra

çeşitli nedenlerle çekildileri için Yaşar Kemal ve Atilla Aşut'la birlikte ben de MYK'nın asil üyesi oldum.

Olağanüstü Kongre'den sonra da TİP açısından bu tartışma sona ermedi ve kanatlar arasındaki çekişme sürdü. Bunun yanısıra sol hareketin bölünüşü hızlandı. Büyük çoğunluğuyla Devrimci Gençlik Federasyonu (Dev-Genç) içinde örgütlenen solcu üniversite gençliği radikal eylemlere yöneldi ve TİP'ten uzaklaştı. Silahlı mücadele eğilimleri boy gösterdi ve kimi gençler Filistin kamplarına yöneldiler. Perinçekçiler de bir süre sonra TİP'i açıkça karşıya alıp reformizm ve işbirlikçilikle suçladılar. Bunun üzerine İşçi-Köylü gazetesinin dağıtımına yardımcı olmaya son verdik ve bize gazete göndermemelerini istedik. Hikmet Kıvılcımlı da kendi yönettiği bir gazete ile yarışa katıldı. Kısacası Türkiye solundaki bölünme hızlandı, fraksiyonlar fraksiyonları doğurdu ve sol, bazı kanatlarıyla daha da radikalleşirken, rejimin saldırıları karşısında parça parça, dağınık, zayıf ve provokasyonlara açık bir hale geldi.

TİP içindeki bu kapışmanın ilk götürdüğü Çetin Altan oldu. Altan kongreden sonra köşesine çekildi. 1969 sonbaharında yapılan seçimlerle birlikte milletvekilliği sona erince de bu kısa politik yaşamı sona erdi. O siyaset yaşamına ansızın ve parlak bir yıldız gibi girdi, ama tez söndü. Altan, kalemi eşi az bulunur derecede kıvrak, anlatımı tatlı, nüktedan bir yazardır. Siyasette ise uzun soluklu olamadı. Daha ilk engelde tökezledi, "bu iş bana göre değil"dedi. Tavrını paylaşmasam bile, onu anlıyorum..

Dr. Sait'in (Şıvan) Kurduğu Örgüt

Doktor Sait Kırmızıtoprak, "Kırkdokuzlar" davasından mahkum olmuştu ve aynı davadan mahkum olan emekli Binbaşı Şevket Turan'la birlikte Isparta'da sürgündeydi. Burada muayenehane açmış ve doktorluk yapmakta idi. Yerel gazeteler 49'lar davasını gündeme getirerek ikisi hakkında aleyhte yayın yapmış ve kamuoyunu onlara karşı kışkırtmışlardı. Doktor Sait de bildiri yayınlıyarak bu gazetelere cevap vermişti.

Bundan haberdar olunca Dr. Sait'e bir mektup yazarak Tunceli'ye, ya da yöredeki bir başka ile gelip yerleşmesini önerdim. Burada, kitleleri bilinçlendirmek, örgütlemek için onun gibi bilinçli aydınlara ihtiyaç olduğunu söyledim. Hele onun, meslegi nedeniyle, kitlelerle ilişki sağlamak bakımından benden daha şanslı olduğunu söyledim. Doktor, bana gönderdiği cevapta önerim için teşekkür ediyor, ancak Kanada'ya gitmek için hazırlık yaptığını, orada doktora yapacağını söylüyordu. Ben kendisine bir kez daha yazdım ve bunu yanlış bulduğumu söyledim. Kanada'ya veya başka bir ülkeye gidip doktora yapacak zaman olmadığını, mücadeleye omuz vermek için insanlarımızın arasına gelmesini önerdim. Ama Doktor kararında ısrarlıydı. Sonradan Kanada'ya gitme konusunda ciddi olmadığını, gerçekte

kafasında başka bir plan olduğunu, o ara Irak Kürdistanı'na gitmek için hazırlık yaptığını ve Kanada işinin de salt polisi ve çevresini yanıltmaya yönelik bir taktik olduğunu anladım.

Bir kez onunla Ankara'da karşılaştım. Polis dinlemesine karşı tedbir olarak çalışır halde tuttuğu otomobilinin içinde, bana Küba devriminden, fokoculuktan söz etti. Regis Debrey'in "Devrimde Devrim" adlı eserinin derin etkisindeydi. Irak Kürdistanı'na gidip orada üslenmek, partizan savaşına hazırlanmak ve oradan Kastro usulü çıkarma yapmak düşüncesindeydi. Bunu yanlış bulduğumu söyledim. Bizim koşullarımız farklıdır, Küba'da olan burda aynen tekrarlanamaz dedim. Bizim mücadele alanımız burasıdır, kuzey parçasıdır. Öncelikle Kürt halkı arasında sabırla çalışıp dayanılır bir siyasal zemin yaratmak gerektiğini söyledim. Bölgeye gelip siyasi çalışmaya TİP saflarında katılmasını önerdim. Ama o görüşlerinde ısrarlıydı. Daha sonra bu görüşlerini Dr. Naci ile Mehmet Ali'ye de anlattığını ve benzer cevaplar aldığını öğrendim.

Dr. Şıvan, sanırım 1969 yılı başlarıydı, eşi İsmet Hanım'la birlikte bölgede bir geziye çıkmıştı ve Tunceli'ye de uğradı, bana ve Gültekin'e konuk oldu. Yine sondaj yapıyordu. Konu açılınca aramızda hararetli bir tartışma oldu ve konuğum olduğu halde, kendimi tutamayıp onu maceracılıkla suçladım. Benden kırgın ayrıldı.

O, bu gezisi sırasında, TİP üyeleri de dahil, bir dizi insanla ilişki kurmuş ve onları kendi planlarına ikna etmiş, hatta örgütlemişti. Irak Kürdistanı'nda Mustafa Barzani liderliğinde yürütülen Kürt ulusal mücadelesiyle ilgili bir de çalışma yapmış ve teksir biçiminde çoğaltmıştı. Bu çalışması, daha sonra "Şıvan" adıyla yayınlandı.

Dr. Şıvan, bu görüşmemizden kısa süre sonra, kafasındaki planı gerçekleştirmek için Irak Kürdistanı'na geçti. Isparta'da bulunduğu sırada, askerliklerini Eğridir Komando Eğitim Birliği'nde yapan Tuncelili Hıdır Kurun ve Hasan Yıkmış adlı gençleri de birlikte götürdü. Barzani'nin denetimindeki bölgede doktor olarak fedakarca çalıştı ve onların sevgisini kazandı. Daha sonra, Irak KDP'den izin alarak eğitim için bir üs oluşturdu ve kendi kadrolarını oluşturmaya başladı. Türkiye Kürdistanı'nda, özellikle güneydeki sınır illerinde, o dönem için küçümsenmeyecek bir ilişki ağı kurdu. Bu arada Türkiye KDP'ye üye oldu ve ayrı baş çektiği için, bir süre sonra Türkiye KDP'nin genel sekreteri Sait Elçi ile ters düştü.

Şıvan'ın bu çalışması 1972 yılı başlarına kadar devam etti. 12 Mart darbesinin ardından Irak Kürdistanı'na geçen Sait Elçi ve iki arkadaşını kurşuna dizdiği söylendi ve bu nedenle kendisi ve iki arkadaşı (Liceli Hikmet Buluttekin ile Tunceli'li Hasan Yıkmış) da Barzani yönetimi tarafından yargılanıp idam edildiler ve bu olaydan sonra Şıvan'ın kurduğu üs dağıtıldı. Bu olaydan daha sonraki bölümlerde ayrıntılı sözedeceğim.

Dr. Sait yetenekli, enerjik biriydi. Sait Elçi gibi, onun da zamansız ölümü

Kürt ulusal harcketi için ciddi bir kayıp oldu. Ama yaşadığımız yıllarda daha nice yetenekli insan, bir bölümü kendi yanlışlarının ürünü olarak, mücadelenin zorlu geçit ve labirentlerinde böylesine zamansız yitip gittiler...

Tunceli'de Kurduğumuz Gençlik Derneği

1969 yılında Tunceli'de İlerici Gençlik Derneği adında bir dernek oluşturduk.

Çevremizde birhayli genç vardı. Bunlar Tunceli merkezindeki lisede, sanat okulunda ve öğretmen okulunda okuyan gençlerdi. Bir dernek kurmak istediklerini söylediler ve biz de kendilerine yardımcı olduk. Bazıları da liseyi bitirmiş, ama işsizdiler. Bunlardan biri de, daha önce bir bildiri dağıtma nedeniyle tutuklanıp bırakılan Hasan Ali Aslan'dı.

Dönem radikal gençlik hareketinin hızla boyverdiği bir dönemdi ve genellikle üniversitede okuyan Tuncelili gençler yoluyla, onlar da etkileniyorlardı. Bu işe öncülük yapan gençlerle konuştum. Eğer kitlesel bir dernek kurmak ve onu yaşatmak istiyorlarsa, buna uygun bir çalışma yapmalarını; spora, resim, müzik, tiyatro gibi kültür çalışmalarına ağırlık vermelerini ve keskinlik yapmamalarını önerdim. Bunun siyasi bilinç kazanmaya engel olmadığını, aksine, adım adım, polisi kışkırtmadan ve çevreyi ürkütmeden bunu yapabilecceklerini anlattım. Aksi halde polisin ağır baskısına hedef olacaklarını, anne-babalarının ve öteki büyüklerinin de onları engelleyeceğini söyledim. İkna oldular.

Kendilerine bir tüzük hazırladım ve derneğin amacını da, yukardaki gibi belirledim. Hepsi de parasız gençlerdi, bir yer tutup kirasını ödeyecek durumları yoktu. Bu konuda da yardımcı oldum. Yeri ben tuttum ve kirasının birkaç aylığını peşin verdim. Kurucular biraraya gelip bir yönetim seçtiler ve emniyete başvurdular. Dernek kurulmuştu. Ne var ki gerisi o kadar kolay olmadı.

Derneğin yeri geniş ve uzun, salon büyüklüğünde bir odaydı. Onu ortadan ikiye bölmeyi, böylece bir bölümünü oturma salonu diğerini de mutfak gibi kullanmayı uygun bulduk. Sahibi de buna onay verdi. Kendilerine gerekli tuğla ve çimentoyu ben sağlıyacaktım, aralarındaki sanat okulu öğrencileri ise duvarı öreceklerdi. Gerekli tuğla ve çimentoyu sağlayıp oraya taşıttırdım. Ne var ki günler geçti, duvarın yapımı bir türlü başlamadı. Uyarılarımız da para etmedi. Sonunda benle Ali Gültekin işin başına geçtik. Ali yapım teknisyeniydi ve bu işleri bilirdi. Harcı birlikte kardık. Tuğlaları ben verdim ve malayı eline alıp duvarı da o ördü. Sıva mıva derken, bu işi bir cumartesi-pazar günü bitirdik!

Derneğin derneğe benzemesi için bu yetmedi. Diyarbakır işi kürsüler getirttim, bir masa ve dolap satın aldım. Ayrıca Ankara'dan birhayli kitap getirttim. Bunlar içinde romanlar, şiir ve hikaye kitapları, piyesler ve sol yayınlar vardı.

Bunlar olup bitince gençler derneğe gelip gitmekte kusur etmediler. Kısa sürede dernek canlandı. Munzur kıyısında yüzme günleri düzenlendi. Dernek salonunda eğitim çalışmaları başladı. Polis de, veliler de, işin içinde olduğumuzu bildikleri için tetikteydiler. Ama başlangıç iyi gidiyordu ve ürkütücü değildi!

Ancak bu çok kısa sürdü. Aradan iki hafta filan geçmişti ki, derneğe uğradığımda şaşırdım. Duvarlar Marks, Lenin ve Mao'nun resimleriyle süslenmişti. Sehpaların üzerinde ise Çin Komünist Partisi'nin onlarca programı... Dışardan birileri, "devrimci gençler" uğramış ve bunları bırakmışlardı..

Kendilerine bunun yanlış olduğunu söyledim. "Bakın" dedim, "benim yazıhanemde Che Guevera'nın resmi asılı; ben bu resimlerden korkmuyorum; ama ben göğüsleyebilirim, siz göğüsleyemezsiniz! Çin Komünist Partisi'nin programının burada ne işi var? Polis bir anda sizi toparlar ve derneği de kapatır."

Resimleri indirmelerini ve ÇKP programlarını da ortadan kaldırmalarını söyledim. Sözde öyle yaptılar; ama, işin yine çığırından çıkması çok sürmedi.

Kara Mehmet Diye Bir Provokatör

Kentte "Kara Mehmet" adında biri türedi. Sözde Malatyalı bir lise öğrencisiydi, ama 23-24 yaşlarında kart bir öğrenci... Okulunu filan bırakmış, "profesyonel devrimci" diye ortalarda dolanıyordu. Bu işlerin birçoğu onun başının altından çıkıyordu. Bir keresinde haberim oldu ki, seninki kentin sinema salonunu bombalamayı önermiş! Hem de tıka basa dolu olduğu bir gecede!. O ara, kente halk ozanları gelmiş ve sinemada bir konser veriliyordu. Kara Mehmet, "bu burjuva işidir, geceyi bombalayalım, devrimci bir eylem olur!" demiş.. Neyse ki öteki gençler bu kez çekingen davranmışlar.. Kendilerini bu Kara Mahmetle ilgili olarak uyardım; ama onlar "Mehmet Abi"nin devrimciliğine toz kondurmuyorlardı. Hatta, sözkonusu yanlışlar ve keskinliklerle ilgili yaptığımız uyarılar yüzünden bizi korkak gibi gördüklerini sezdim. Belli ki Kara Mehmet boş durmuyor, kafalarına bizim reformist, revizyonist olduğumuzu okuyordu..

Kara Mehmet oralarda bir yıl kadar oyalandıktan sonra çekip gitti. Gerçekte neyin nesiydi, ne oldu, onunla ilgili bir daha haber alamadım. Ya bir ajan provokatördü, ya da devrimcilik adına, öyle birinin yapabileceğini yapmaktaydı..

Bir Feodalizm Papağanı

Tunceli'de bir çalışma ve ortada bir dernek olunca dışardan gelip giden "devrimciler" de çoğaldı. Tunceli'de ne faşistler vardı, ne yobazlar; tam çalışılacak yerdi!

Bir gün yazıhaneme bir grup Perinçekçi damladı. 5-6 kişiydiler ve çoğu da üniversite asistanıydı. Merkeze uğramadan önce bazı köyleri dolaşmışlardı. Pek sıcak, canayakın bir halleri vardı. Biz de konuklara karşı öyleyizdir! Çay ısmarladım. Sohbet ederken İşçi-Köylü gazetesinin dağıtımının nasıl gittiğini sordular.

"Biz artık onu dağıtmıyoruz," dedim. Şaşırdılar.

"Neden?." dediler.

"Çünkü Türkiye İşçi Partisi'nin aleyhinde yazıyor. Biz ise TİP'liyiz. Böyle bir yayını dağıtmamızı bizden nasıl beklersiniz? Zaten, bize artık yayın göndermemeleri için gazeteye yazmıştım.."

Bundan haberleri yoktu. Canları pek sıkıldı ve kalkıp gittiler. Az sonra, derneğe gidip oturdukları haberini aldım. Peşlerinden gittim. Diyarbekir işi kürsülere kurulmuş, sırtlarını duvara dayayıp, bacaklarını uzatıp çaylarını içiyor ve çevrelerine toplanmış gençlere kendi görüşlerini anlatıyorlardı. İçlerinden kısa boylu, asık suratlı biri konuşuyor ve Tunceli'de feodalizmin geliştiğini söylüyordu.

İşçi-Köylü gazetesi çevresinde toplanmış olan Perinçekçiler de demokratik devrimi savunuyorlar ve bunun gerekçelerini güçlendirmek için, Türkiye'de yalnız feodalizmin varlığını değil, gün geçtikçe güçlendiğini ileri sürüyorlardı. Oysa bunun gerçekle bir ilgisi yoktu. Feodal ilişkilerin hala bir ölçüde varlığını koruduğu yer daha çok Kürdistan'dı, yani "Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu bölgeleri" denen yerlerdi. Ancak burada da feodalizm gelişen değil, doğal olarak gerileyen bir olgu idi. Ağaların toprağına yer yer modern tarım araçları giriyor, köylü topraktan kovuluyor ve ücretli işçilik boy veriyordu. Yer yer ağalar topraklarını satıp kentlere yerleşiyor, ya da topraklara köylüler tarafından el konuyordu. Gelişen yol ağıyla, ticaretle, bölge insanının memur ve işçi olarak dışa açılmasıyla birlikte eski kapalı ekonomi son buluyor, ekonomik ve sosyal yaşamla birlikte toplumun değer yargıları da değişiyordu. Bu dışa açılmayla, büyüyen kentlerle birlikte feodal yapı, onun yanısıra aşiret sistemi zayıflıyordu. Yani herşey onların anlattığının tersineydi.

Yumuşak bir sesle devreye girip sordum:

"Sizce feodalizmin geliştiğinin kanıtları ne?"

Muhatabım bu soruya şaşırdı, kem küm etti. Soruma cevap vereceğine, devrimci bir nutuk çekmeye başladı ve şöyle dedi:

"Aybar-Aren oportünisttirler! Onlar emperyalizmin Türkiye'deki işbirlikçileridir. Emperyalizm bir ülkeye girince..."

Sözünü kestim:

"Siz soruma cevap vermediniz, dedim. Öncelikle feodalizm nedir, söyler misiniz?"

Adam bu kez daha da hırçınlaştı. "Siz burada Aybar-Aren oportünizminin dayanağısınız. Emperyalizm bir ülkeye girince..." diye başlayıp bir papağan gibi, kurulmuş saat gibi, aynı şeyleri tekrarladı; ama soruma yine cevap vermedi. Benim gibi sinirli, böyle durumlarda kanı tepesine sıçrayan birinden beklenmeyecek bir sükunetle:

"Siz soruma cevap vermediniz, ama ben anlatayım. Feodalizm Tunceli'de ilerlemiyor, tam tersine geriliyor ve bütün bölgede böyledir. Anlaşılan siz feodalizmin ne olduğunu da bilmiyorsunuz," dedim ve kısaca feodal ilişkilerin ne olup olmadığına değindim, bu ilişkilerin Tunceli'de de nasıl gerileme süreci yaşadığını örnekleriyle anlattım. Sonra kendisine sordum:

"Nerelisiniz?"

"Bozkırlıyım."

Bozkır, Konya'nın bir ilçesiydi ve gerici güçlerin terör estirdiği, solculara soluk aldırmadığı bir yerdi. Tam da o dönemde Bozkır'da bu türden eylemler olmuş, basına yansımıştı.

"Bakın bayım," dedim, "siz Bozkırlısınız, ama Bozkır'a gidip orada çalışabildiğinizi sanmam. Siz Tunceli'ye geldiniz, çünkü burada size saldıracak türden "gericiler" yok.. Burada insanlar yıllardır, iğneyle kuyu kazar gibi sabırla çalışmış ve sol için uygun bir ortam oluşmuş. Siz burada, bizim gibi insanların çabasıyla kurulmuş şu dernekte ayaklarınızı uzatmış bizim nasıl oportünist olduğumuzu anlatıyorsunuz. Bizim geleneklerimizde konuklara kötü söz söylenmez, herhalde bunun da farkındasınız.."

Arkadaşları devreye girdiler. Özür dileme anlamında sözler söylediler ve havayı yumuşatmaya çalıştılar. Ben kalkıp çıktım. Arkamdan gelen bazı gençler, bu duruma öfkelenmişlerdi. "Bunları dövelim mi abi?" diye sordular. "Sakın! haa!" dedim. "Onlarla başa çıkmaya söz yeter."

Ben çıktıktan sonra onlar da fazla oturmamış, kalkıp gitmişlerdi.

Derneğin Kapanışı

Aradan birkaç gün geçti, polisin derneği bastığı haberi geldi. Arama yapılıyormuş. Polis bir numara yapar, esrar filan bırakır kaygısıyla, Gültekin'le birlikte çıkıp gittik. Ben derneğin avukatı sıfatıyla aramada bulunacağımı söyledim, itiraz etmediler. Gençlerden kimse yoktu. Polis arama yaptı, sol kitaplardan birkaç tanesini aldı ve tutanak tuttu. Tutanağı biz de imzaladık.

Bu operasyon sırasında polis 10-15 kadar genci de göz altına almıştı. Tümü de ertesi gün bırakıldılar. Göz altında dayak yememişlerdi. Ama emniyet müdürü bizzat kendileriyle tek tek konuşmuştu. "Bu Kemal Burkay ve Ali Gültekin komünisttirler, vatan hainidirler, sizin beyninizi yıkıyorlar. Bunlara kanmayın. Okulunuzdan olur, tutuklanırsınız; geleceğiniz söner," demiş. Kendilerine polisle işbirliği yapmayı, yani ajanlık teklif etmiş. "Size

burs bağlıyalım, okutalım," demiş.

Bırakıldıktan sonra, onlardan ancak iki-üç kadarı bize uğrayıp gözaltında başlarından geçeni anlattılar. Ötekiler ise artık ne derneğe, ne bize uğrar oldular. Polisin önerisini içlerinde kabul eden oldu mu olmadı mı, bilemiyorum. Olduysa ve kimileri polisin ağına düştüyse hiç şaşmam.

Bu olaydan sonra dernek fiilen kapandı. Bir gözaltı bile buna yetmişti..

Bazı İlginç Örgüt Kurma Öyküleri

1969 yılı sonbaharında yine genel seçimler vardı. Bu nedenle partinin il ve ilçe kongrelerini yapmak, eksik örgütleri tamamlamak gerekiyordu. Olağanüstü kongreden dönüşte Tunceli'nin ilçelerini dolaşarak parti kongrelerini tamamladık ve istifalar nedeniyle yönetimin dağıldığı yerlerde yeniden kurduk.

Bu tür kongrelerde ve örgütlerin kuruluşunda ilginç şeyler olurdu. Bunlardan hatırımda kalan bazılarından sözetmek isterim.

Nazmiye ilçesinde bir kahvede oturmuş ilçe örgütünü koruyorduk. Biz üye fişlerini düzenlerken yan masada iskambil oynamakta olan gruptan biri:

"Abi", dedi, "ben de bu partinin taraftarıyım, beni de yaz!" Yüzüne baktım, tanımadık bir simaydı.

"Peki sen bu partinin hangi parti olduğunu biliyor musun?" diye sordum.

"Tabi tabi, biliyorum," dedi, "ben ona oyumu verdim."

"Peki işareti ne?"

Adam bocaladı, "şeyy..." dedi, "koç değil miydi?"

"Değil," dedim.

"Haa, şeydi canım..." deyip başka bir şey geveledi.

Kafadan attığı belliydi, adam partiyi tanımıyordu. Bu kez ben düşündüm: Ne yapmalı? Böyle birini üye yapmalı mı?

"Ne iş yapıyorsun?" dedim.

"Fırında işçiyim."

Böyle deyince artık reddetmek olmazdı.

"Peki," dedim, "bu parti de işçi partisi. Seni üye yapıyorum."

O oyununa devam ederken ben de adını, soyadını ve diğer gerekli şeyleri sorup fişi doldurdum. Sırtı bana dönüktü. Yüzünü dönmeye bile gerek görmeden sorularıma cevap veriyordu. Sıra imzaya gelmişti.

"Buyur, imzala!" dedim.

Adam benden taraf yarım dönüp kalemi aldı, gösterdiğim yere imzayı attı. Bu sırada, oyunu kesintiye uğrayan karşıdaki oyuncu sabırsızlığını göstererek:

"Heyy, bom olursun!" diye haykırıyordu.

Adam çarçabuk imzalayıp yenidcn sırtını bize döndü ve oyununa devam etti.

"Bom" iskambil oyunlarından birinde kullanılan bir deyimdir. "Bom olan" oyunu yitirmiş olur. "Bom"un bir de Kürtçe anlamı var ki budala, aptal anlamına gelir. Burada ne kadar da denk düşmüştü! Hem söyleyenin, hem de ötekinin "bom olduğu" açık değil miydi?.

Bu olay bana pek dokundu. "Kurduğumuz örgüte bak, lanet olsun!" dedim. Arkadaşlarla yola çıktıktan sonra da hep bunu konuştuk ve birbirimize, "heyy, bom olursun!" diye takıldık.

İlçeye giderken minübüsle gitmiştik. dönüşte arabamız yoktu. Nazmiye'den anayola, bir buçuk-iki saatlik mesafeyi yürüdük. Üç-dört arkadaştık ve böylesine yaya yolculuklar hoşuma giderdi.

Yola vardığımızda kavşaktaki kulübeyi bekleyen köylüden içecek birşeyler var mı diye sorduk. Onunla biraz sohbet ettik. Arkadaşlar beni göstererek:

"Bu kim, tanıyor musun?" diye sordular.

Adam yüzüme baktı: "Yo" dedi, "tanımıyorum."

"Bu Avukat Kemal Burkay."

Adam bir daha yüzüme, tozlu elbiseme, kıravatsız halime baktı baktı da:

"Kemal Burkay koca bir avukat, böyle yayan dolaşır mı? Benimle dalga geçmeyin!" dedi.

* * *

Hozat ilçesinde de masamızı bir kahvenin önüne, açık havaya kurmuştuk. Orada da dağılan örgütü yeniden kuruyorduk. 50-55 yaşlarında bir köylü, yanıma sokularak:

"Ben eski üyeyim, Kemal Bey, beni de yaz," dedi.

"Tabi yazarım," dedim. Ben fişi doldururken o hafiften mırıldanmaya başladı:

"Yaz da, Kemal Bey," dedi, "bize birşeyler yok mu?."

"Anlamadım?."

Adam biraz sıkılıp kıvranarak:

"Şey yani, bizi de biraz görsen.. Yani yukardan bize de bir şey gelmiyor mu?"

Tepem attı: "Ne diyor bu adam yahu!" dedim. Elimdeki fişi yırtıp attım. "Kalk, kalk şurdan!" dedim. Alibaba Kahraman adındaki Hozat'lı işçi arkadaşımız araya girdi.

"Kemal Bey," dedi, "siz onun kusuruna bakmayın, aldatmışlar..."

Şöyle bir çevreme baktım ki, ötede bizi gözetlemekte olan Hozat ağaları

kıs kıs gülmekteler. Meğer adamlar ona demişler ki: "Sen ne biçim İşçi Partilisin! Bunlara yukardan çok para geliyor, Moskova gönderiyor.. Sen hiç payını alıyor musun? Aptal olma, git payını iste!"

Adamcağız da payını istemeye gelmiş..

Bu adamlar; ağalar, aşiret reisleri, tüccarlar, elbet bize para gelmediğini çok iyi bilirlerdi. Gelse, bizden ve bu yoksul adamlardan önce partiye onlar akın eder, köşe başlarını tutarlardı. Nitekim, başlangıçta öyle yapmışlar, daha önceki bölümlerde anlattığım üzere, Tunceli merkezi ve tüm ilçelerde TİP'i onlar örgütlemişlerdi! Ancak ortada para olmadığını görünce düşkırıklığına uğramış ve hepsi istifa etmişti.. Şimdi ise, sömürü düzeninin bir parçası olarak, bizimle savaşıyorlardı. Bu sömürücüler ne kadar akıllı, bilinçliydiler.. Ah, bir de yoksullar, emekçiler öyle olabilseydi! Eğer, iddia edildiği gibi, zenginlik ve yoksulluk tanrının işiyse, kimin zengin kimin yoksul olacağına o karar veriyorsa, öyle anlaşılıyor ki zenginlerin ve güçlülerin payına yalnızca para, mal-mülk değil, akıl da fazlaca düşmüş..

Alibaba oldukça bilinçli, yiğit bir partiliydi. İlçe örgütünü onun başkanlığında kurduk. Ama o kadar üstüne gittiler ki, sonunda dayanamayıp istifa etti. Hozat merkezindeki Devlet Su İşleri'nde çalışıyor, akşamları ise yakındaki köyüne dönüyordu. Yolu jandarma alayının önünden geçiyordu. Bir kez ürkütmek için silah sıkmışlardı. Daha sonra da alay komutanı çağırıp tehdit etmiş, "bu işi bırakmazsan seni yok ederim!" demişti.

İstifa ettiği için ona kırılmıştım. Bunları bana anlatırken gözleri doldu, çocuk gibi ağladı.

* * *

Pülümür ilçesine örgüt kurmak için Ali Gültekin'le birlikte gitmiştik. İlçe merkezinde tanıdıklarım çok azdı. Buraya işim pek düşmüyordu. Avukat gerektiği zaman yakındaki Erzincan'a gidiyorlardı. Ayrıca, burası ağalığın çok güçlü olduğu bir yerdi ve ilçe merkezi öteki ilçelere oranla daha tutucuydu..

Orada, İçişleri Bakanlığı'ndan tanıdığım Varto'lu bir memura rastladım. İlkokulu bile zar zor bitirmiş bu adamcağız, buraya başkatip olarak atanmıştı. Adını hatırlamıyorum. Başkatip beni gördüğüne pek sevindi ve kasaba içinde hiç de korkmadan bizimle birlikte tur attı. Bunu cesaretinden çok, tehlikenin bilincine varmayışına yordum! Herhalde beni hala eski kaymakam adayı olarak görüyordu.. En azından avukattım ve böyle biriyle dolaşmakla kendisi de çevreye hava atıyordu..

"Buraya İşçi Partisi'nin ilçe örgütünü kurmak için geldik. Bu işe uygun tanıdığın kimse var mı?"

"Bu iş kolay," dedi, "adam buluruz; yeter ki para olsun!."

Şaşırdım, ama bozuntuya da vermedim. Bu kez tepem de atmadı. Ama bu saf adamla biraz gırgır geçmeyi düşündüm..

"Para işi kolay," dedim, "paradan çok ne var!"

Başkatibin gözleri parladı: "Sahi mi?."

"Tabi sahi!" Eğilerek kulağına yavaş sesle devam ettim: "Bize Moskova'dan gönderiyorlar.. Çook çok gönderiyorlar!.."

Adamın keyfine diyecek yoktu. Nerdeyse zil takıp oynayacaktı.

"Tamam," dedi, "bu iş kolaydır!."

Bizim Ali de gırgırın farkına varmış, başını evet anlamında sallayarak beni onaylıyordu. Elinde büyücek, tabanca biçiminde bir çakmak vardı. Çıt çıt yapıp duruyor, ama benzini bitmiş olmalı ki yanmıyordu. Başkatibin ilgisini çekmişti, sordu:

"O nedir?"

Ali'den önce ben atıldım:

"Küçük bir alıcı-verici! Bununla Moskova ile haberleşiyoruz da..."

Adam hayretle başını salladı. "Yamansınız vallahi!" dedi.

Baktım ki bu saf adam her söylediğimize gerçekten inanıyor. Ya bir de bizi ihbar etmeye kalkarsa?!.

"Bana bak!" dedim. "Bu söylediklerimiz hep şakaydı. Bu bir telsiz değil, bir çakmaktır." Ali'den alıp ona yakından gösterdim ve tetiğini çıt çıt çektim. "Moskova'dan filan da bize para gelmiyor; o da bir şakaydı. Bizim parti işçi partisi, fakir bir parti. Yukardan hiç para gelmez, tersine biz ona para veririz. Ve örgütler kendi yağlarıyla kavrulurlar, tüm masrafları kendimiz yaparız."

Bu son söylediklerime adamın canı sıkıldı. Sanki partiyi vurmuş da son anda yitirmiş gibi.. Ne Moskova umurundaydı, ne de telsiz işi! Başkatibin aklı fikri paradaydı..

* * *

Tunceli'nin yanısıra, komşu illerde de örgütlenmeye ve kongrelerin yapılmasına yardımcı oluyordum.

Bir keresinde, örgütün kongresini yapmak üzere Bingöl merkezine gittim. Eski örgüt kalmamıştı. Bazencirler, daha 1965 seçimleri ertesinde, aynen Tunceli'deki ağalar gibi, umduklarını bulamayınca çekilmişlerdi. Eskilerden Lütfü adında biri vardı; ilerici, solcu biriydi ve 1965 seçimlerinde bana destek olmuştu. Onu sordum, bir manifatura dükkanı açmış dediler. O gece otelde kaldım ve sabahleyin erkenden kalkıp gittim. Tam dükkanını açarken ordaydım. Merhabalaştık. Çekmecesini açarken bir besmele çekti ki gülümsemekten kendimi alamadım. Eskiden böyle huyları yoktu. Ama ticarete girmişti ve Bingöl gibi halkın çoğunluğunun dindar olduğu bir yörede ticaret böyle yapılırdı.. Bunun için insanlar Mekke'ye gidip hacı olur, camiye düzenli gider gelir ve çekmecelerini açarken yüksek sesle besmele çekerlerdi.. Eski, ilerici, solcu Lütfü işe, çevreye işte böyle uyum sağlamıştı..

Partinin kongresini yapmak için geldiğimi söyledim ve kendisini yokladım. Ama "bu işlerden" elini ayağını çektiği zaten besmelesinden belliydi. Doğal olarak kendisine hiç bir öneri yapmadım ve fazla oturmadan çıkıp gittim.

O gün orada yeniden bir örgüt kurduğumu hatırlıyorum. Ama kimlerle ve nasıl olmuştu, doğrusu hatırlamıyorum.

Erzincan Olayı-1969

1969 yılının Mart ayı sonlarında TİP Merkez Yürütme Kurulu üyelerinden Abbas Uğurlu Tunceli'ye uğradı. Abbas Ankara'da, havaalanında işçi olarak çalışıyordu. Şivesi, yaşantısıyla tipik bir İç Anadolu köylüsüydü. Ama cin gibi, uyanık bir emekçi ve iyi bir partiliydi.

Abbas, partiyi örgütlemek için Erzincan'a gitmiş, bazı sondajlar yapmış, ama başaramamıştı. Bazı adamlar kendisini bir kenara çekip, "başımızı belaya sokmadan çek git burdan; sana yazıktır, herhalde çoluk çocuğun vardır!" demişler.. Abbas da durumu iletip destek aramak için çıkıp Tunceli'ye gelmişti.

O zamanlar TİP Erzincan ve Gümüşhane dışında tüm illerde örgütlenmişti. Bunun üzerine bu işle ilgilenmeye karar verdim ve birkaç gün sonra çıkıp Erzincan'a gittim. Daha önce Abbas'ın konuştuğu Hüseyin adında bir köylüyü ve Hıdır adındaki Tunceli'li bir mühendisi buldum. Öğretmen okulundan sınıf ve sıra arkadaşım Ahmet Koşan da Erzincan'da öğretmendi, ona da uğradım. Kendi yaptırdığı tek katlı bir evde oturuyordu. Ahmet çoktan evlenmişti, çocukları vardı. Eşi sakin, dünyayla ilgisiz bir ev kadınıydı. Ahmet ise, hiç bir hırsı, kavgası ve hatta, sanki özlemi bile olmayan birisi gibi bu küçük aile yaşantısının içindeydi. Onun okuluyla evi arasındaki yaşamla yetindiğini, hatta Türkiye Öğretmenler Sendikası'ndaki öğretmen mücadelesinden bile uzak durduğunu anladım. Yıllar önceki arkadaşım Ahmet'le dünyalarımız sanki ayrılmıştı..

Hüseyin adındaki köylü, Erzincan'ın merkez Alevi köylerindendi. Yaklaşık 30-35 yaşlarında, uzun boylu, sağlam yapılı, ciddi görünüşlüydü. Çevresinde sevilen sayılan biri olduğu anlaşılıyordu. Bir yandan sol düşünceler taşıyor ve TİP'e sempati duyuyordu; diğer yandan Aleviliklc ilgili değer yargıları ve duyguları güçlüydü. O, bu ikisi arasında, hangi yolu izleyeceği konusunda ikircimliydi. Benim çabalarım da bu ikircimi gidermeye yetmedi.

Adı solcuya çıkmış bir teknisyenin bürosuna uğradım. Hoşbeşten sonra konuyu açtım ve partiyi örgütlemek için öneri götürdüm. Ama adam yılgın ve ürkekti. Böylesinc bir-iki solcuyla daha konuştum ve onlarda da aynı havayı gördüm. Tümü de solcuydular; ama iş partiyi örgütlemeye gelincc yan çiziyorlardı. Her birinin gerekçeleri vardı, bu işi başkaları yapmalıydı...

Öğretmenler derneğine uğradım. Canlıydı. O zaman Erzincan'da öğretmenlik yapan Behzat Ay'la ve başka öğretmenlerle tanıştım. TİP'e karşı yaklaşımları da iyiydi, bana da sıcak davrandılar. Ama onlar devlet memuruydu, onlarla parti örgütünü kuramazdım.

Derneğin başkanı Erzincan'ın ünlü Sağıroğlu ailesinden bir öğretmendi. Onu özellikle başkan seçtiklerini söylediler; hani dayıları güçlü olduğu için diş geçiremezler, sürgün filan etmezler diye.. Ama kısa sohbetimizde adamı gözüm tutmamıştı. Bilinçli biri değildi. Öylesine zengin bir aileden, kültür ve ideoloji olarak ise böylesine boş birinin bu yüke katlanması kafamda bir soru işareti yaratmıştı. TÖS'e saldırıların da yoğun olduğu bir dönemdi ve her babayiğit bu tür görevleri üstlenmiyordu.

Tuncelili mühendis arkadaş, Hıdır, yeni mezunlardandı ve Erzincan'da müteahhitlik yapıyordu. Büyük bir taahhüt işi almıştı. Kendisini para kazanma telaşına kaptırmış olsa da üniversite yıllarının solcu düşünceleri henüz tümden yitip gitmemişti. Bu tür gençlerin çoğu gibi, bana karşı belli bir saygısı vardı. Bu nedenle benimle ilgilendi, kendi işinde çalışan bazı işçilerle tanıştırdı. Bunlardan bazıları o yöreden, bazıları Karadenizliydi. İşçiler istekli göründüler. Hıdır, "sen habersiz geldin, önceden haberim olsa hazırlık yapardım, daha iyi bir ekip oluştururduk" dedi. Sonunda, ikinci kez gelmek üzere onunla anlaştık. Gerekli hazırlığı yapacak ve bana telefon edecekti. Son akşam onuruma bir yemek de verdi. Yemek, birhayli kalabalıktı. Erzincan'daki ilerici insanlar, avukatlar ve öğretmenler vardı.

Tunceli'ye döndüm ve Hıdır'ın telefonunu bekledim. Ancak günler geçti ve telefon gelmedi. Sonunda ben onu aradım. Bu kez biraz tereddütlüydü. Ama ben ısrarcı oldum ve hafta sonu geleceğimi söyledim.

21 Nisan günüydü. Tek başıma, elimde siyah avukat çantası, bir otobüse binerek gittim. Otobüsten indiğimde, garajda Memikê Selal Dede adındaki köylümle karşılaştım. "Hayrola, burda ne arıyorsun?" dedim. Sanki beni bekliyormuş gibi elime sarılıp derdini anlatmaya başladı. Meğer oğlu Erzincan'da askerlik yapıyormuş, bir olay nedeniyle tutuklanmış, bu nedenle gelmiş. Oğlunun durumuyla ilgilenmem için yalvarmaya başladı. Kendisine, geçen gelişimde kaldığım otelin adını vererek oraya gelmesini, şimdi ayaküstü fazla birşey konuşamıyacağımızı söyledim. Çevre oldukça kalabalıktı ve içimde bir duygu, bir an önce bir arabaya binip oradan uzaklaşmanın doğru olacağını söylüyordu. O dönem, dörtbir yanda solculara saldırıların yoğun olduğu, sağ-sol kavgasının tırmandığı bir dönemdi ve ben bir başımaydım.

Ama köylüm, inadı tutmuş gibi, elimi bırakmıyor ve yalvarmaya devam ediyordu.. O sırada 30 yaşlarında birisi, yanıma yaklaşarak, sempatik bir yüzle:

"Avukat Kemal Burkay siz misiniz?" dedi.

"Evet" dedim.

"Biz de işçi arkadaşlarla birlikte sizi bekliyorduk," dedi. "Partiyi kurmak için..."

"Yaa, öyle mi?" dedim. Doğrusu şaşırmıştım. Çünkü, bugün geleceğimi Hıdır'a söylemiş olsam da, hangi otobüsle ve hangi saatte geleceğimi kimseye bildirmemiştim. O sırada kalabalık bir kitle bize yaklaştı ve bana hoşgeldin demiş olan adam, ansızın elini yakama atarak ötekilere döndü, yüksek sesle:

"İşte arkadaşlar," dedi, "buraya İşçi Partisi'ni kurmaya gelen komünist!.."

Durumun tehlikeli olduğunu anladım ve kendimi hızla çekerek adamın elinden sıyrıldım. Yalnızca kazağım yırtıldı ve çantamı elimden kaptılar. Geriye doğru yöneldim, ama garajın arka tarafıydı ve yüksek bir duvarla çevriliydi. Otobüsün arkasından koşarak kapıya yöneldim. Ama önümü kestiler, birisi çelme taktı ve kapaklandım. Kalkmaya çalışırken kafama yumruklar ve sert cisimler inmeye başladı. "Allahını seven vursun!" diye bağırıyorlardı. Beni linç edeceklerinden korktum. Bu belki iki-üç dakika böylece sürdü. Sonra düdükler öttü, saldırı durdu ve ben kendimi ve çevremi yoklayarak doğruldum. Başımdan yaralanmıştım ve yüzümden kanlar akıyordu. Çevremde kalabalık bir halka oluşmuştu. İki iri yarı adam karşımda durmuşlardı ve bana kim olduğumu, niye saldırıya uğradığımı soruyorlardı.

"Siz kimsiniz?" dedim.

"Biz polisiz," dediler. Sivildiler. O koşullarda duyduğum kuşku ile sordum:

"Kimliğinizi görebilir miyim?"

Çıkarıp gösterdiler.

"Ben de Tunceli'den Avukat Kemal Burkay'ım. Buraya Türkiye İşçi Partisi'ni kurmak için geldim," dedim.

"Size vuranlar kimdi?" diye sordular.

Çevreme baktım, deminki alçak çekip gitmişti ve ötekileri de zaten tanımaya vaktim olmamıştı. Köylüm de toz olmuştu.

"Şimdi bunu saptayamam" dedim. "Bakın ben yaralıyım; önce bir hastaheneye gidelim."

Sanki taksi yokmuş gibi adamlar beni oradan geçen bir faytona bindirdiler, çarşıya giden uzun yolu böylece ağır ağır gittik. Beni hastahaneye götüreceklerine karakola getirmişlerdi. İfademi almaya yeltendiklerini görünce itiraz ettim: "Önce hastahaneye gideceğiz!" dedim. Israrım karşısında diremediler. Devlet hastahanesine gittik. Orada, Ahmet Koşan'ın amcası oğlu Ali Rıza adında bir doktorun çalıştığını biliyordum. Hastanenin şefiydi. Ne var ki adam, beni tanımaz gibi davrandı ve gözden kayboldu. Kafama dikiş atma işini ise bir hademeye havale etmişlerdi. Hademe bir bezle

yüzümdeki kanı sildi, kafama üstünkörü baktı, bir makasla, yaralı bölgedeki saçları kesti ve kesikleri küçük metal mandallarla tutturdu; yani tıptaki deyimle, dikiş attı..

Tekrar karakola geldik. İfademi zapta geçtiler, tutanağı imzaladım ve karakoldan ayrıldım. İlk işim, bir kasket alıp sargılı başıma geçirmek oldu. Oradan doğruca, geçen gelişimde tanıdığım bir avukatın yazıhanesine gittim. Avukat yoktu. Ama benim yazıhaneye varmamla birlikte, iki kişi daha damladı. Bunlardan biri, daha önce sözünü ettiğim TÖS'ün şube başkanı, Sağıroğlu ailesinden öğretmendi.. Gizleyemediği alaylı ve keyifli bir ses tonuyla:

"Oo, geçmiş olsun!" dedi "Saldırıya uğradığını duyduk, nasıl oldu bu iş yahu?!"

Bu adam olayı nasıl haber almıştı? Hadi diyelim ki saldırıyı haber aldı, benim karakoldan çıkıp doğruca buraya geldiğimi nerden bildi?. Adamdan kuşkulanmıştım.

Sonra başka tanıdıklar da haber alıp geldiler. O akşam Tunceli'ye tel çektim; bir saldırıya uğradığımı, ama korkacak birşey olmadığını, sağlığımın iyi olduğunu söyledim. Akşam, tanıdıkların tavsiye ettiği bir otelde kaldım. Erzincan'ın iyi otellerinden biriydi. Polis, sözde koruma adı altında o gece otel çevresinde kontrol ağı kurdu, korku ve panik havası yarattı. Buna rağmen bir dizi insan ziyaretime geldi. Bunlar arasında Erzincan'daki Alevi Kürt ağaları ve bu kesimin öteki önde gelenleri vardı.

Birisi bir garaj sahibiydi. "Sen bizim garaja gelseydin bu iş başına gelmezdi, nerden buldun o otobüsü de o garaja indin?!" dedi.

Birisi, iri göbekli bir encümen azasıydı. "Bu iş bizim için onur kırıcıdır, avukat hemşehrimiz gelsin de böyle bir saldırıya uğrasın!" dedi.

Bir başkası, Alevi partisi olarak bilenen Birlik Partisi'nin Erzincan il başkanıydı.. Sohbet sırasında, TİP kurulursa Alevi oylarının bölüneceğini söyledi ve beni TİP'i kurmama konusunda ikna etmeye çalıştı!

Otelde yanımdan ayrılmayanlardan biri de, polisin yarattığı korku ve panik havasına rağmen, TÖS şube başkanıydı. Adamın sanki hiç bir şeyden korkusu yoktu! Sözde bana destek için orada bulunan bu adam, bir düğüne gelmiş gibi de neşeli, keyfi yerindeydi.. Bu adamdan duyduğum kuşkuyu, güvendiğim bir-iki öğretmen arkadaşa ilettim. Aradan birkaç ay geçtikten sonra onlar da, yeni bazı olgulara bakarak aynı sonuca vardılar: Bay Sağıroğlu polisle çalışıyordu...

Gece, ziyaretçiler gidip odama çekildiğim zaman farkettim ki, dikiş atılan yerlerin dışında, kafamın arkasında ve yan taraflarında, hala hafif hafif kanayan başka kesikler ve ezikler de var. Bunların muşta yarası olduğunu söylediler. İlginçtir, vücudumun başka yerinde yara filan yoktu. Rahatça tekmeleyebilecekleri halde bunu yapmamışlar, sadece kafama vurmuşlardı.

Anlaşılan saldırı ayrıntılarına kadar planlıydı. Amaçları beni öldürmek değil, belki ürkütmek, buradan çekip gitmemi sağlamaktı. Eğer kafama o denli vurmakla başka hesapları yoksa tabi..

Ertesi sabah erkenden, Tunceli'den bir minübüs dolusu arkadaş geldi. Ali Gültekin, Terzi İsmail, Kalman Yüksel, Bakkal Ali, Piro adlı genç bir işçi, ve ötekiler.. Onlar gelince birlikte çıkıp ana caddede tur attık ve adeta gövde gösterisi yaptık!

Mühendis Hıdır görünmedi! Anlaşılan solculuğu ve yurtseverliği buraya kadardı! Buna karşılık, Azmi Karaoğlu adında bir mimarla tanıştık. Urfalıydı ve Erzincan'da serbest mimar olarak çalışıyordu. Yurtsever, aydın bir Kürttü. Parti kurma işini gönüllü olarak omuzladı. Daha önce konuştuğum işçiler de geldiler. Anlaşılan mühendis hemşehrim kendisi görünmese bile, işçilerini engellememişti.. Köylü Hüseyin de olayı haber alır almaz çıkıp gelmişti. Üstelik bu kez ikircimli değildi. "Madem sen burda saldırıya uğradın, artık bu iş bizim için onur meselesi!" diyordu... Bu arada bir de berberle tanıştık. Genç, iriyarı, sanki spor yapmış gibi pazulu biriydi. Encümen azası Kürt ağanın adamıydı. Böylece Partiyi kurmanın koşulları oluştu.

Bir kahvede toplandık. Kahve dolmuştu. Daha önce kahvenin önünde iki polis gidip geliyor, sözde görev yapıyordu. Kahveye saldırı olacağı haberini almıştık. Bunun üzerine, daha iyi bir koruma tedbiri alınması için vilayeti telefonla uyardık. Ancak bu uyarımızın üzerinden çok geçmeden, adeta saldırının önünde hiçbir engel kalmasın diye, kahvenin önündeki iki polisin de oradan çekip gittiğini gördük..

Ben bir konuşma yaptım. O sırada Erzincan'da bulunan Milliyet muhabiri de bu toplantıda bulundu ve haber yaptı. Benim konuşmamın ardından bize o gün katılmış olan berber söz aldı, bana yapılan saldırıyı kınadı ve öç almaktan, vurup kırmaktan söz etti. Adamın tutumu ilgimi çekti. Tekrar söz aldım:

"Biz saldırgan değiliz, vurup kırmayız. Bizim yaptığımız yasal bir iştir. İşte, tüm engellemelere karşılık partimizi kuruyoruz. Onlara cevabımız budur!" dedim.

İl ve ilçe teşkilatını oluşturduk ve toplantıyı bitirdik. Berber yolda yanıma sokularak: "Mahallelere gidelim abi, meseleleri halka anlatalım," dedi. "Biz örgütü kurduk, bundan sonraki çalışma artık size düşüyor," dedim. Adam diretip duruyordu:

"Abi ne korkuyorsunuz! Halkın arasına gidelim..."

Adamdan kuşkulanmıştım. Yine de, bu "korkuyorsunuz" lafı bana dokunmuştu.

"Hadi gidelim!" dedim.

Bu sefer adam durdu:

"Ama arkadaşların haberi yok," dedi, "önce ben gidip haber vereyim, hazırlık yapsınlar..."

"Olur" dedim, "sen git hazırlığını yap." İlerdeki bir pastaneyi gösterdim: "Biz işte şurda olacağız, gel bize haber ver."

Adamın bir provokatör olduğundan kuşkum kalmamıştı. O gider gitmez arkadaşları uyardım ve onun adının bulunduğu ilçe yönetim kurulu listesini, daha sonra yeniden düzenlemek üzere iptal ettik. Vilayete gidip il yönetim kurulu listesini verdik. Örgütü mimar arkadaşın başkanlığında kurmuştuk.

Vilayette ayrıca, bana yapılan saldırıyla ilgili olarak Vali Muavinine bilgi verdim ve koğuşturma yapmalarını istedim. Tabi, kimin umurunda! Gerçekte saldırı bizzat devlet güçlerince düzenlenmişti. Sonradan bu saldırıyla ilgili başka bilgiler edindim. Erzincan o dönem 4. Ordu'nun ve bölge MİT Müfettişliği'nin merkeziydi. İlin Emniyet Müdürü, "ben burdayken İşçi Partisi'nin kurdurmam!" demiş ve gerçekten de o güne kadar kurdurmamıştı. Bana yapılan saldırıyı düzenlemek için Erzurum'dan azılı faşistler, Ülkü Ocaklarının önde gelen bazı kadroları görevlendirilmişti. Erzincan İplik Fabrikası'ndan da gerici, sarı sendikacılar bu işte kullanılmıştı. Erzincan'a taşınmış olan Avukat Lami Kösesoy'un da bu işte rol aldığı, istihbarat sağladığı söylendi. Ama hem telefonlarımızın dinlendiğine kuşkum yoktu, hem de polis, beni Tunceli'den itibaren izlemiş ve Erzincan'ı haberdar etmiş olmalıydı.

İşin ilginci, bu komployа, TİP'in kurulmasından endişe eden Erzincan Birlik Partisi örgütünün, Alevi Kürt ağaları ve aşiret reislerinin de destek vermesiydi. Onlar Alevi oyları üzerine siyaset yapıyorlardı, TİP kurulursa Alevi oyları, bir bölümüyle de olsa oraya kayabilirdi. Berberi aramıza sokan göbekli encümen üyesiydi. Berberin bir provokatör olduğu daha sonraki tutumuyla da kesinleşti. Adam, aramıza sızmayı başaramayınca açıkça düşmanlık yaptı.

Saldırı için sağdan soldan bir dizi lumpen ve serseri devşirmişlerdi. Adamlara, çantayla para getirdiğimi söylemişler. Saldırı sırasında ilk elde çantamı alıp kaçmalarının nedeni buydu. Ama düş kırıklığına uğramışlardır! Çünkü orada ne para, ne de işlerine yarar başka birşey vardı. Çantada pijamalarımdan, parti kayıt fişlerinden ve bir miktar beyaz kağıttan başka bir şey yoktu..

Bu olayda köylümün rolü neydi? O rastlantıyla mı ordaydı, yoksa -nereden bulmuşlarsa- oyuna getirip, beni göstermesi için mi oraya getirmişlerdi, bilemiyorum. Onu bir daha görmedim.

O gece arkadaşlarla kentin doğu yakasında ve Tunceli yolu üzerindeki daha güvenilir bir otele taşındık. Arkadaşlar, tedbir olsun diye gece ansızın kalkıp gittiler. İyi ki öyle yapmışız. Çünkü daha sonra, faşistlerin, dönüş yolunda minibüse pusu kurmak için plan yaptıklarını öğrendik. Saldırıya uğrayınca artık aşırı tedbirli olmuştuk.

Benle Ali Gültekin ise, ertesi gün partili arkadaşlarla bir kez daha

görüştükten sonra, akşama doğru, bir taksiyle Tunceli'ye döndük.

Olay İstanbul gazetelerinc dc yansımıştı. Tercüman gazetesi haberi, "Erzincan'da bir Ermeni avukat dövüldü" başlığı altında çarpıtarak vermişti. TİP isc olayı, bir soru öncrgesi halinde parlamcntoya getirdi.

TİP Gencl Başkanı Aybar, İçişleri Bakanı Faruk Sükan'a çektiği bir telgrafla saldırıyı protesto etti. O ve Ekinci bana da dayanışma mesajları gönderdiler. (Bak: Ekteki belgeler, no: 3) Ben dc gönderdiğim telgrafta şöyle dedim:

"Sayın M. Ali Aybar,

TİP Genel Başkanı

Hakim sınıfların vc uşaklarının bütün baskı vc saldırılarına rağmen, Erzincan'da Partimizin örgütü kurulmuştur. Baskılar bizi devrimci çabamızda biliyor, direnme şevkimizi kamçılıyor. Halkın vc kişinin tam özgürlüğünü sağlıyacak sosyalist toplum düzeninin kurulacağına inancımız tamdır. Saygılarımla."

* * *

Erzincan parti örgütümüzc yönelik saldırılar daha sonra da devam etti. İl başkanı mimar Azmi Karaoğlu'nu önce sözle, tehditlc caydırmak istediler, olmadı. O bir spor salonu inşaatının denetçisiydi; bu işine hemen son verdiler. Birileri gecelcyin cvini taşladı. Bir kcresinde otomobilinin rotu çıktı. Ama o bütün bunlara karşı yiğitçe direndi. Doğrusu, o zamana kadar adı sanı bile geçmeyen bu kişinin bu kadar direnecciğini hiç beklemiyordum. Bu yiğit adam daha sonra ne oldu, şimdi nerdedir, ne yapar, bilemiyorum.

İşçi arkadaşlar da yiğit çıktılar. Böylecc parti örgütü ayakta kaldı vc güçlendi. Bir ara birhayli üyesi olmuştu. 1969 seçimlerine de katıldılar vc sanırım 1500 dolayında oy aldılar.

Biz Kurduk Perinçekçiler Dağıttı

İşçilere vc inançlı insanlara dayanan bu örgütü, polis ve faşistler, tüm bu saldırılara rağmen dağıtamadılar; ama nc yazık ki, devrimcilik üzerine mangalda kül bırakmayan Perinçek ekibi bunu başardı!. Perinçekçiler 1970 yılında yapılan parti kongresinde Erzincan örgütünü provokasyona getirdiler.

Kongrede her şey çok iyi giderken, kürsüyc, Erzincan'da askerliğini yedek subay olarak yapmakta olan bir asteğmen çıkmış. Perinçek'in adamıymış. Keskin, ipc sapa gelmez bir konuşma yapmış. Bu da polisin canına minnct. Hemen o akşam, "ordu içinde örgütlenme, isyan kışkırtıcılığı yapma" iddiasıyla operasyon başlatmışlar. Birkaçı tutuklanmış, diğerleri sağa sola dağılmış, parti örgütü de birlikte..

Perinçekçilerin "reformist TİP içindeki devrimci çalışması" Erzincan'da işte böyle sonuç verdi. Perinçek'in kendisi de Erzincan'lıdır ve eşraftan, zengin bir ailedendir. Perinçek'in babası Sadık Perinçek Demirel hükümetinde devlet bakanlığı yaptı. Perinçek TİP'te başa oynuyordu, devrimcilik üstüne mangalda kül bırakmıyordu; ama Erzincan'da, kendi ilinde parti kurmak aklına bile gelmemişti. Oysa o bunu istese, Abbas Uğurlu gibi tehdit de edilmeden, benim gibi saldırıya da uğramadan, rahatlıkla yapabilirdi. Babasının hatırına da olsa ona ilişmezlerdi. Perinçek parti örgütünü kurmadı ama, nice emekler ve kan pahasına kurulan, yiğitçe savunulan bu mevziyi, yine devrimcilik adına provoke etmeyi başardı..

Erzincan kongresinden iki-üç gün kadar sonra, Erzincan'dan kaçan işçilerden biri Tunceli'de bana konuk oldu ve olup bitenleri anlattı. Ayrıca, bana ilginç bir soru sordu:

"Abi birşey soracağım ama, darılma!" dedi. Meraklandım:

"Buyur," dedim, "neymiş o?"

"Erzincan örgütü için size merkezden hiç para verildi mi?"

Şaşıp kaldım. "Bu da nereden çıktı?" dedim.

"Diyorlar ki, güya örgüt kurulduğu zaman size merkezden yüklü bir para verilmiş, Erzincan için..."

Ne demeli! Parti, değil Erzincan için, hiçbir yer için, bize tek kuruş vermemişti. Ben, yol ve otel giderleri dahil, tüm masrafları kendi cebimden yapıyor, zaman zaman da parti merkezine bağışta bulunuyordum. Tunceli ilinin, kira dahil tüm masrafları benim üzerimdeydi. Avukat olarak fazla bir kazancım yoktu, ama olan da buraya gidiyordu. Diğer illerin durumu da hemen hemen tümüyle aynıydı, her şube kendi yağıyla kavruluyordu. Mücadele partili üyelerin özverisi sayesinde yürüyordu. Ona bütün bunları anlatma gereğini duymadım, yalnızca şunu söyledim:

"En iyisi, sen bu soruyu bana sorma, Parti merkezine sor! Hatta, sen ve ordaki arkadaşlar, bunu yazılı sorsanız daha da iyi olur.."

TUNCELİ'DE PİR SULTAN OLAYI

Bu ülkede solcu olmak, yönetim aygıtıyla çatışmak için yeterliydi. Hem solcu, hem Kürt olmaksa devlet nezdinde iki kat suçlu olmak demekti. Yöneticiler, polisler "görevleri gereği" bize karşıydılar!

Elbet içlerinde iyiler de vardı. Farklı düşünenler, aydın insanlar, bizi düşman gibi görmeyenler... Ancak idarede ve poliste böylesine pek ender rastlanırdı. Ve zaten böylcleri bu çarkta tutunamaz, tez ayıklanırlar.

Tunceli'de böylesi bir vali muavinine rastladım. Halkı düşman gibi görmeyen, bize karşı sıcak, dost bir insan.. Hayır, Kürt değildi, Batıdandı! Bu iyi adamın adını hatırlamıyorum. 35-40 yaşlarındaydı. Bu çarkta nasıl o kadar kalmış, nasıl vali muavini yapmışlar, şaşardım. Belki de adamın farkına varmışlar, Tunceli'ye sürgüne göndermişlerdi. Ama o şikayetçi değildi. Nitekim orda da çok kalmadı; Hakkari'ye sürdüler!

Bazılarının da yöntemi daha yumuşaktır. Adam size karşıdır ama bunu açıkça ve kabaca yapmaz. Saman altından giden bir su gibi sizinle ustaca uğraşır. Yüzünüze güler, ama kuyunuzu kazar. Böylcleri daha da tehlikelidir. Örneğin 1968'de, şu gençlik derneğini kurduğumuz dönemde Tunceli'ye gelen emniyet müdürü böyle biriydi.

Ben kendisine hoş geldin ziyaretine gitmediğim halde -polis şefleri için böyle bir adetim yoktu- o bana, haber göndererek "iadeyi ziyarete" gelcceğini söyledi. Herhalde başkalarına iadeyi ziyaret ederken bizi de listeye dahil etmişti. Gelme denmezdi elbet. Ama arkadaşlarla konuştuk, onu büromda, tam da Che Guevera posterinin karşısına oturtalım, seyretsin dedik.. Ne var ki o, içeri girince, gördü mü görmedi mi bilemiyorum, ama resmin karşısına değil, altına gelen bir sandalyeye oturdu.. Ordan kalk şuraya otur da denmez ki!.

Müdür kibar, yumuşak görünüşlü biriydi. Üniversitede okuyan ve solcu olduğu için de kimi sorunlara, sıkıntılara yol açan oğlundan söz etti. Böylece sanırım, benim oğlum da sizin gibi demeye getirdi. Ama dernek olayında olduğu gibi, bizimle uğraşmaktan, tabanımızı oymak için elinden geleni yapmaktan da geri kalmadı.

Bu müdür tez ayrıldı. Ondan sonra gelense zırzopun tekiydi. O da doğal olarak, "görev gereği" bize karşıydı. Ama kendisinin de taraf olduğu bir dava nedeniyle bana karşı özel bir öfkesi, kini vardı.

Bu müdür, belediyede başkatip olarak çalışan Veli Yeşil adındaki Tuncelili ile mahkemelik olmuştu. Sözde, Veli makamında ona hakaret etmişti.. Gerçekte iş durum çok farklıydı. Belediyeyi ilgilendiren bir iştc, Veli Yeşil onun istediğini yerine getirmemişti. Bunun üzerine Veli'yi makamına çağırıp hakaret etmiş, suçlu gibi ifadesini almış, üstelik de, düzmece bir tutanakla, "bana hakaret etti, ifade verirken el kol işaretleri yaptı" deyip, onu sanık durumuna sokmuş, gözaltına alıp Adliye'ye göndermişti..

Bu davada o şikayetçiydi, ben de Veli Yeşil'in avukatıydım. Tanıklardan biri, müdürün odasında zaptı tutmuş olan polisti. Efendi bir adam olan polisin yalan ifadeye zorlandığı ve bunun sıkıntısını çektiği her halinden belliydi. Sordum:

"İfadeyi yazarken polisin yüzü mü, sırtı mı Ali Yeşil'e dönüktü?"

Polis, "sırtım dönüktü" dedi.

"Öyleyse, sanığın el kol hareketi yapıp yapmadığını göremez," dedim.

Polis başka sorularıma da, Emniyet müdürünün hoşuna gitmeyen cevaplar verdi. Bunun üzerine, polis memurunun dürüst davrandığını söyledim ve kendisine teşekkür ettim. Ayrıca şunları ekledim:

"Müdürün belediyedeki iş için Veli Yeşil'in ifadesini almaya hakkı yoktur. Bu, yetkisini kötüye kullanıp başka bir devlet memuruna baskı yapmaktır. Bir suç varsa budur. Veli Yeşil'in konuşurken elini kolunu sallamış olması ise bir suç değildir. Anlaşılan Emniyet Müdürü başkalarını asker gibi görüyor, karşısında kıpırdamadan konuşmalarını istiyor. Oysa konuşurken yapılan el kol hareketleri birer jesttir ve pekçok insan bunu yapar. Nitekim Müdür'ün kendisi de şu anda mahkemede konuşurken el kol hareketleri yapmaktadır. Bundan dolayı onu mahkemeye, ya da yargıca hakaret etmiş saymak mı gerekir?."

Yargıçlar dahil, mahkemede olan herkes gülümsedi ve Müdür kıpkırmızı oldu. Savcı da beraat istedi ve Veli Yeşil için beraat kararı verildi.

Bu olay müdürü kudurttu. Mahkemede onun istediği gibi ifade vermeyen polis memurunu da sonradan haşladığını ve başka bir göreve verdiğini öğrendim. Müdür, bulduğu ilk fırsatta bana karşı da kinini kustu.

* * *

1969 sonbaharında yapılacak genel seçimler için çalışmaları başlattığımız bir dönemde, Ağustos ayında Tunceli'ye Halk Oyuncuları Tiyatrosu geldi ve Pir Sultan oyununu sahnelemek istedi. Bu nedenle olaylar patlak verdi.

Bu oyun daha önce birçok ilde valiliklerce yasaklanmış ve kamuoyunda geniş tartışmalara konu olmuştu. Son olarak Elazığ Valiliği de aynı şeyi yapmıştı. Gerekçe olarak oyunun protestolara ve olaylara yolaçtığı ileri sürülüyordu. Gerçekten bazı yerlerde, düzenin beslemesi faşist ve gerici güçler bu türden saldırılara girişmişlerdi. Ama bunlar polisin güdümünde olaylardı ve bahaneydi. Gerçekte ise Pir Sultan'ın yüzlerce yıl önce

Osmanlı'ya karşı direnişi, günün iktidarını da ürkütüyordu. Düzenin her valisi kendisini Hızır Paşa gibi görüyordu ve bunda haksız da değillerdi.

Halk Oyuncuları ekibinde Tuncer Necmioğlu, Ayberk Çölok, eşi Elif, Ayşe Emel Meşçi, ozan Nesimi Çimen, Rahmi Saltuk ve daha bir dizi oyuncu vardı. Tunceli'de de izin alacakları konusunda pek umutlu değillerdi. Başvuru için kendilerine yardımcı olduk ve 23 Ağustos akşamı Tepebaşı'ndaki yazlık sinemada tiyatronun oynanacağını valiliğe bildirdik. Ama başvurudan az sonra Emniyetten oyunun yasaklandığına dair yazı geldi.

Hükümet konağına gidip vali ile görüştüm. Oyunun yasaklanması için haklı bir neden bulunmadığını, Tunceli'de bu oyun gösterildiği zaman herhangi bir olay çıkmasının mümkün olmadığını, tüm hazırlıkların yapıldığını ve halkın temsili seyretmek istediğini söyledim. Ama Vali, soğuk ve meydan okuyan bir tavırla, "izin vermiyoruz, bizim kararımız bu," diyerek kestirip attı.

Döndüm ve Emniyet müdürüne telefon açtım. Ona da oyunun yasaklanması için hiç bir yasal neden olmadığını, oyunu göstermenin de seyretmenin de doğal bir hak olduğunu, bu nedenle bu akşam gösterileceğini ve engel olmamalarını söyledim. Müdür ise:

"Oynasınlar da görelim!" diye meydan okudu.

Ben de ondan aşağı kalmadım:

"İyi ama, sen ve Vali, bu tutumla Tunceli'de kalabileceğinizi mi sanıyorsunuz!" diye çıkıştım. Beklemediği bu cevap karşısında müdürün adeta dili tutuldu, ben de telefonu kapadım. Daha sonra da kendi kendime, bu postayı neye dayanarak attığımı düşündüm.. Ama olaylar öylesine gelişti ki, tam da dediğim gibi oldu!

Halk Oyuncuları, valiliğin yasaklama kararına rağmen, oyunu bir olup bittiyle temsil etmek yanlısıydılar ve çıkacak olayları göze almış gibiydiler. Biz de buna katılınca, hazırlıkları sürdürüp akşam üzeri yazlık sinemanın önüne yürüdük. Olan biteni yakından izleyen taraftarlarımız ve halktan insanlar da oraya toplandılar.

Ama sinemanın kapısı polis tarafından mühürlenmişti ve polisler yan tarafta bekliyorlardı. Tuncer Necmioğlu, bir çekiç ve kerpeten alarak kapıya yanaştı ve mührü sökmeye başladı. Polisler müdahale ettiler ve kapı önünde itişip kakışma oldu. Biz de müdahale edince kapının önü ana baba gününe döndü, polis cop ve sopa kullandı, bunun üzerine biz geri çekildik. Gençler taşlara sarıldılar, ama en başta ben engelledim. Herkesin oturmasını önerdim. Böylece kitle sinema kapısının karşısında yere oturdu. Az önceki kavga sırasında Ali Gültekin'in kafası kırılmış, kan akıyordu. O bu haliyle ayağa kalkıp öne çıktı ve başladı yüksek sesle şiir gibi birşeyler okumaya.. Atatürk'ün "Gençliğe Hitabe"sine nazire olarak, Nuri Dersimi'nin yazdığı, Kürt gençlerine yazılmış hitabeden bir parçaydı...

Orada ben de kısa bir konuşma yapıp, Valiliğin tutumunu eleştirdim ve Pir Sultan piyesini yasaklamalarının asıl nedenlerine değindim. Halk oyuncularından da konuşma yapanlar oldu. O arada hava karardı, ışıklar yandı. Sinemanın önündeki kitle birhayli büyümüştü. Yanıma jandarma birlik komutanı Yarbay sokuldu ve "Vali Bey sizinle bu konuyu görüşmek istiyor, belki izin verecek," dedi. Bunun üzerine kalktım. Kitle de benim arkamdan hareket etti. Büyük bir yürüyüş kolu oluşmuş, sloganlar atarak ilerliyorduk. Vilayete doğru yürürken yarbay, "Vali Bey orda değil, karakolda bekliyor, olayları ordan izliyor," dedi. Bu bana biraz garip geldiyse de, bir oyun olduğunu anlamadım. Oysa Vali izlese ya evinden, ya da Valilikten izlerdi. Bu kez, yönümüzü kentin doğu yakasındaki karakola döndük. Çarşının ortasından geçerken bir kamyon yük boşaltıyordu ve kamyonun üstündeki genç, nutuk atmaya, "vuralım, kıralım!" biçiminde ajitasyon çekmeye başladı. Adamın konuşmasına müdahale ettim ve kitlenin duyacağı şekilde yüksek sesle:

"Bana bak! Sen neler anlatıyorsun? Vurma kırma istemiyoruz, yalnızca oyunun oynanmasına izin verilmesini istiyoruz," dedim.

Kitlenin bizimle birlikte yürümesini, Vali'yi izin vermeye zorlamak için bir baskı unsuru ve güvence gibi görüyordum. Ama herhangi bir olay çıkmaması için de karakola elli metre kadar kala kitleyi durdurduk. Ön saflara bizim arkadaşları koyup, kitleyi ordan öteye bırakmamaları ve taşkınlığa izin vermemeleri için tembih ettim, yanımda Yarbay ileri doğru yürüdüm. Yaklaşınca, Emniyet Müdürü ve 3-4 kadar polisin kapının önüne çıkmış, elleri tabancalarının üstünde, tetikte beklediklerini fark ettim. Durumun normal olmadığını anladım; ama artık iş işten geçmişti. Aramızda 3-4 adım kala, Emniyet Müdürü sert bir sesle:

"Atın bunu içeri!" dedi.

"Müdür Bey, yanlış yapıyorsun!" dedimse de, adamlar kolumdan tuttukları gibi, beni içeri sürüklediler ve salonun dibinde, sağdaki nezarete soktular, demir cağlıklardan oluşan kapıyı çektiler. Cağlıkların arası açık olduğu için salonda neler olup bittiğini görüyordum ve dışardaki sesler salonun açık kapısından bana rahat ulaşıyordu.

Benim gözaltına alınmamla oyuna geldiğimizi anlayan kitle dışarda bağırıp çağırmaya, slogan atmaya başladı. Bunun üzerine polislere, "bırakın kendilerine seslenceyim, herhangi bir olay çıkmasın" dedim. Bu, ordaki polislerin aklına yattı. Beni, kitleyi gören öndeki odaya aldılar. Açık pencereden göründüm, kitleye el salladım ve "endişe edecek bir şey yok, sakin olun!" dedim. Kitle bir parça sakinleşti. Bu arada Ali Gültekin de çıkıp yanıma geldi. O arada Emniyet Müdürü göründü, "bunlar burada ne arıyor!" diyerek polislere çıkıştı ve bu kez Ali ile birlikte tekrar nezarete attılar.

Az sonra bir jandarma takımı, "rap rap" sesleriyle gelip karakolun önünc dizildi ve silah astı.

Biz bırakılmayınca kitlc hırçınlaştı ve az sonra işler çığırından çıktı. Karakola taşlar yağmaya başladı ve aynı anda karakolun ışıkları söndürüldü, polis ve jandarma ateş açtı, dışardan çığlıklar yükseldi. Ama kitlenin hayıkırışı ve karakola yağan taşlar azalmadı, tersine arttı. Taşlar karakolun pencere camlarında bir bomba gibi patlıyor vc gecede korkunç sesler çıkarıyordu. Karşıdaki odadan telsizlc yapılan konuşma bize geliyordu. "Sarıldık, ateş altındayız, hepimizin hayatı tehlikede!" diyor, acele yardım istiyorlardı.

Birara taş ve silah sesleri bir parça azaldı. Meğer bu arada asker çekilmiş ve polislerin çoğu, arka kapıdan sıvışmışlar. Emniyet Müdürü, Yarbay'ın evine saklanmış. Bir kısım polisler, yerli halktan tanıdıklarının evine sığınmışlar. Bazıları, şapkalarını ve göğüslerindeki yıldızları söküp atarak, "bu mesleğc lanet olsun, bırakacağım!" demişler.. Bazıları kentin dışına, köprüye doğru kaçmışlar. Hatta, gelip geçen araçlara binip Elazığ'ın yolunu tutanlar olmuş...

Karakol iki katlıydı. Alt katta, tam bizim karşımızdaki odada üç kadar polis sıkışmış kalmıştı. Adamlar korkularından böğürüyorlardı. Bu arada Mehmet Kılan'ın sesini duyduk:

"Benim milletimc ne yapıyorsunuz? Ateş etmeyin!" diye söyleniyor ve kapıya yaklaşıyordu. Bir polis ise:

"Heyy, sen kimsin, dur, gelme!" diye haykırıyordu.

Derken silahlar yinc patladı ve Kılan'ın "vurdunuz beni!" diyen boğuk sesi geldi. Tam kapıdan girerkcn vurulmuştu ve sendeleyerek düştüğünü duyduk.

Dışarda yeniden gürültü kıyamet koptu. Kitle karakolun kapısına dayanmıştı ve polislerden ses seda yoktu. Dışardakiler bir ara marş okudular. Meğer önce direkteki bayrağı indirip yakmış, sonra da yaptıklarının yanlış olduğunu düşünüp, yeni bir bayrak getirerek direğe asmışlardı! İşin kötüsü, birileri benzin getirmiş, karakolu yakmaya kalkmışlar, ama bizim arkadaşlar bunu önlemişlerdi. Kitleyi kışkırtanların başında ise Adalet Partisi'nin önde gelenlerinden Baki Devletli varmış..

Kitle karakolun kapısına dayanmıştı. Bize "Sağ mısınız?" diye seslendiler. Sağ olduğumuzu söyledik ve dağılmalarını istedik. "Öyleyse neden çıkmıyorsunuz?" dediler. "Nezaretteyiz, çıkmak olmaz!" dedik. Aslında nezarctin kapısı kitlenmemişti, oradan çıkabilirdik. Ama, karşımızdaki polislerin ateş açmalarından korktuk. Bizim orda olmamız, onlar için de bir güvencc idi.

Az sonra polisler kapıyı üstümüze kitlediler. Bir ara Mehmet Kılan kendinc gelip inlemeye başladı, sonra sesi tümden kesildi..

Sesler uzaklaştı. Bu arada kitle meğer Mahmut Tan'ın evine yönelmiş. Mahmut Tan evde yokmuş. Karısına, kızına dokunmamışlar ama, damadı öğretmen Nevzat'ı yakalayıp pataklamışlar. (Bu Nevzat, yedek subay okulunda aynı bölükte olduğumuz ve kendisine Kürt dendiği için öfkelenen Nevzat'tı). Mahmut Tan'ın ev eşyalarını, buzdolabı, çamaşır makinası demeden pencereden atmışlar. Halk bu adama öfkeliydi. O, 1938'den sonra buraya gelmiş, tepeden Tunceli milletvekili yapılmış, Sığenk düzlüğüne konmuş bir yabancıydı ve devletin adamıydı.

Derken ortalık tümden sakinleşti. Kitle dağılıp gitti ve polisler gerisin geri sökün ettiler. Bir ara emniyet müdürünün sesini duydum. Dışardan, bir yer taranır gibi, demet halinde silah sesleri geldi. Polisler, halkın karakola silahla ateş ettiği süsünü vermek için karakolun karşısına geçip, sekiz-on metre öteden karakol duvarını taramışlardı. Gerçekte isc halktan hiç kimse silah kullanmamıştı.

Hozat'tan gelen askeri birlikler Tunceli'ye geceyarısına doğru ulaştı. Çevreden tanık olanlar anlattılar. Askerler Tunceli'ye yaklaşınca cemselerden inmişler ve sanki kendilerini bekleyen, pusu kuran güçler varmış gibi, yatkalkla, sürünerek, zıplayıp koşarak uzunca süren bir zamanda kent merkezine ulaşmışlar!

Gelen kaç taburdu bilemiyorum. Ama şehrin her yanının askerlerle tutulduğunu söylediler. Bunun ardından operasyon başlatıldı. Karakol önündeki çatışma yatışınca Halk oyuncuları otobüslerine binip kentten ayrılmayı uygun bulmuşlar; ama kentin 20 kilometre kadar dışında çevrilip geri getirilmişlerdi. Daha sonra evlerden arkadaşlarımızı topladılar. Nezaret bir anda doldu. Halk oyuncularından iki bayanı yandaki odaya almışlardı. Az sonra işkence faslı başladı.

Bizi birer birer alıyor, ses duyulmasın diye bodruma indiriyor, orada falakaya yatırıyorlardı. Bu işi jandarmalar keyifle yapıyordu. İlk gidişimde beni götüren assubaya, "bakın, bende kalp rahatsızlığı var, ona göre!" dedim. Bu etkili olmuş ki, adam askerleri uyardı, "fazla vurmayın, kalbi varmış, sonra ölür!" dedi. Zayıf-nahif halime bakınca buna akılları da yattı sanırım. Böylece birkaç sopayla paçayı kurtardım. Ama dönüşte kapıda Emniyet Müdürü söylendi:

"Bunu ne çabuk getirdiniz yahu!"

Herkes sırasını savdı ve ikinci tur başladı. Bu kez, kalp uyarısı para etmedi, beni falakada fazla tuttular. Güçlü kuvvetli olanları, örneğin Ali Gültekin gibilerini daha çok dövüyorlardı. Bazılarına falakanın ötesinde kaba dayak attılar ve cam kırıkları üzerinde yürüttüler. Rahmi Saltuk, falakada sopa yerken inlemediği için daha çok vuruyorlarmış. Rahmi adeta keyifle anlatıyordu: "İnat ettim, gık demedim! Adamlar, 'bağırsana ulan, bağırsana!' diyorlardı.."

Bakkal Ali Erdoğan, Hasan, Ali ve Gültekin'in kardeşi Veli o gece en fazla dayak ve işkence görenler arasındaydı. Veli'nin gözleri bu olayın ardından sakatlandı.

Polisler yan odada iki bayan sanatçıyı lafla ve belki de elle taciz ediyor ve onları tehdit ediyorlardı. Onların lafları ve her iki kadının çığlıkları bize kadar geliyordu. Ayberk Çölok yerinde duramıyor, kendi kendini yiyordu.

Sabahleyin bizi, aynı zamanda hükümet konağı olan Kışla'ya götürdüler. Kare şeklindeki iki katlı bu binanın ortası bahçedir. Güneye bakan tarafı valiliktir, arka kısım ise jandarmanındır. Bizi önce bahçeye aldılar ve halka biçiminde oturmamızı istediler. Orada erler hakaret etmeye, oturduğumuz yerde sırtımıza tekme atmaya devam ettiler. Erlerden bazıları Tuncer Necmioğlu'nu tanıdılar. Necmioğlu bazı filmlerde kötü adam rolü oynamıştı. Erlerden biri bu yüzden kendisine küfredercek tekme attı. Necmioğlu'nun daha önceden bel ağrısı vardı ve bu tekmeler onu daha da perişan ediyordu..

Daha sonra bizi assubay lokaline koydular. Geniş bir salondu. Sayımız ise yüz dolayında idi. Partili arkadaşlarımızın yanısıra, öğrenciler, işçi ve köylüler, küçük memurlar, esnaflar vardı. Bazılarını orada tanıdım. Kiminin yüzü-gözü kanlı, gömlekleri yırtılmıştı. Hemen herkesin ayakları şişmişti. İzinli askerler camlardan bizi, "isyancı Kürtleri" seyrediyorlardı. Bakışları meraklı, sözleri küfürlüydü.

Akşamdan beri ne bir şey yemiştik, ne de su içmiştik. Sigaramız yoktu. Öğleden sonra bize su getirmelerine izin verdiler. Yiyecek olarak ise, bir-iki kişiye birer somun ve birer salkım üzüm geldi. Onlar bu ekmeği ve üzümü dolaştırıp herkese birer lokma ikram ettiler! İnsanlar arasındaki dayanışma güzeldi. O gece çıplak betonların üzerine uzandık, ayakkabımızı yastık yapıp uyuduk. Hiç de kötü bir uyku olmadığını söyleyebilirim.

Ertesi gün gruplar halinde adliyeye götürüldük ve iki sanatçı bayan hariç, hepimiz tutuklandık. İfademizi alan yargıç Lütfü Bey'di. Lütfü Bey gerçekte bizden yanaydı ve polislere ateş püskürüyordu. Ama sözkonusu terör ortamında başka türlü davranamazdı. Aslında o ortamda tutuklanmak bizim de yararımıza idi. İçerisi dışardan daha güvenliydi!

Mehmet Kılan ölmüştü. Jandarmanın açtığı ateşte yaralananlar olmuştu, ama durumları tehlikeli değildi.

Olay gecesi, insanların polise karşı öfkesi anlatılır gibi değildi. Başka zaman son derece sakin, siyasetle hiçbir ilgisi olmayan insanlar o gece afet kesilmişlerdi. Karakolu taşlayanlar arasında olduğunu öğrendiğim 18 yaşlarında bir genç vardı ki Türk asıllıydı. Ona daha sonra sormuştum:

"Sen neden karakolu taşladın?"

"Abi" demişti, "bir keresinde bir polis bana tokat atmıştı, hiç unutmadım!"

Daha önce hiç semtimize uğramayan, "bu işlerden" uzak duran Deme-

nanlı bir şoför anlatmıştı:

O gece silah seslerini duyar duymaz, çılgın gibi eve koştum. Kafamda şu vardı: Yüzümü bir örtüyle bağlamak ve tüfeğimi alıp gelmek.. Ama eve ulaşınca hatırladım ki tüfeğim orda değil, köydedir.."

Tunceli olaylarında kışkırtıcılık yapan, hatta karakolu yakmaları için kitleyi kışkırtan Baki Devletli ise, Avukat Lami Kösesoy gibi, Ermeni asıllıydı ve zaten bu ikisi çok sıkı fıkıydılar. Baki Devletli kurnazlığıyla ün yapmıştı. Her zaman devletin yanında görünürdü. Aynı zamanda yerli halka uyum sağlamış, sözde Alevileşmiş ve Kürtleşmişti. Çevredeki aşiret reisleri, ağalar ve sözü geçen Kürtlerle bir dizi kirvelik ilişkisi kurmuştu. Bu yüzden de hemen herkes kendisine "kirve" derdi. Kirvelik, Kürtlerde güçlü bir dostluk bağı yaratır. Her erkek çocuğun bir kirvesi vardır ve sünnet sırasında onu kucağına alır. Her iki tarafın aileleri de birbirleriyle kirve olurlar ve bu aileler arasında kız alınıp verilmez, yani evlilik bağı oluşmaz.

Baki Devletli kirveliği politika gereği kuran, böylece kendisine güvenceler yaratan biriydi. Ama tek güvencesi bu değildi. Ayrıca düzenin güçlü partilerine sokulurdu. O dönemde Adalet Partiliydi. Yönetimle hep iyi ilişkileri vardı. Ayrıca bir başka özelliği daha vardı ki ihtilaflı olanlar arasında "aracılık" yapar, bundan yolunu bulur, komisyon alırdı. Bunu bir tür meslek haline getirmişti.

Baki Devletli tüm benzerleri gibi bize karşıydı, her fırsatta bizimle uğraşmaktan geri durmazdı. Ama bunu el altından yapar, bizimle merhabayı, yüzümüze gülmeyi de ihmal etmezdi. Birgün bunu yüzüne vurdum:

"Baki Devletli," dedim, "sen neden bu kadar bize karşısın? Oysa biz sosyalistler halklar arasında ayrım yapmayız. Kürdü nasıl görüyorsak Ermeniyi de öyle görürüz. Burada Ermeni düşmanlığı yapmayacak birileri varsa o da biziz."

İçtenlikli olup olmadığını bilemem ama, gözleri doldu, ağlamaklı bir sesle:

"Bizim adımız zaten gavura çıkmış, bir de TİP'li olursak sırtımızda çifte kambur olur. Komünist der, anamızı ağlatırlar.."

"Sana TİP'li ol demiyorum" dedim, "bize düşmanlık etme yeter."

Öyle sanıyorum ki onda da Lami gibi, hem Türklere, hem Kürtlere karşı, geçmişteki olaylardan kaynaklanan derin bir kin vardı. O gün kışkırtıcılık yaparken de bir tür öc alıyordu..

* * *

Tunceli cezaevi, kentin üst tarafında, Düldül Dağı'nın yamacında, bizim evin iki yüz metre kadar ötesinde idi. Geleceğimizi haber alan tutuklular merak içindeydiler ve bizi adeta bağırlarına bastılar. İçlerinde avukatı olduğum, ya da hasımlarının avukatı olduğum insanlar vardı. En ilginci ise Vanariç'li üç kardeşin tavrı oldu. Bunlar bir cinayet davasından yatıyorlardı ve ben diğer tarafın avukatıydım. Onlarla aynı koğuşta kalıyorduk ve

en sıcak davrananlar, bizi memnun etmek için en çok çabalıyanlar onlardı.

Bizim cezaevine girişimizle birlikte ziyaretlere de izin verildi. Halk beklemediğimiz bir ilgi gösterdi. İstanbul gazetelcri ise ilginçti. İlericilerin gazetesi bilinen Cumhuriyet dahil, olayı "Tunceli'de İsyan!" diye manşetten vermişlerdi. İsyanın başında benim ve Ali Gültekin'in adını veriyorlardı.. Milliyet Gazetesi, "İsmet Yüksel 25 adamıyla dağa çıktı," diyordu.. İsmet ortalarda yoktu, yakalanmamıştı; ama dağa filan da çıkmamıştı. "Deli İsmet" herkesten kurnaz çıkmış, o gece bir arabayla Erzincan'a geçmiş, oradan da doğru İstanbul'a gitmişti...

Ancak İstanbul basınının aleyhteki bu salvoları kısa sürdü. İşin içinde Halk Oyuncularının olduğu ve olayların oyunun engellenmesi yüzünden çıktığı, içyüzünün de farklı olduğu anlaşılınca bir bölümü sustu, bir bölümü de ağız değiştirdi. Cumhuriyet Gazetesi Tunceli'ye Mehmet Mercan adlı muhabirini göndcrdi. Mercan, Halk Oyuncularının yanısıra bizimle ve halktan insanlarla da görüştü ve olayları iyi biçimde ve birkaç gün süren bir dizi halinde yansıttı. TİP ve diğer ilerici çevreler olayın üzerinde durdular. Bu kez oyunun keyfi engellenmesi, polisin provokasyonu, özellikle de sanatçılara yapılan işkenceler ön plana çıktı. İlerici ve sol basında tepkiler yükseldi. Cumhuriyet Başyazarı Nadir Nadi, yapılanları "Afrika ülkelerinde bile rastlanmayacak bir vahşet" olarak niteledi. (10 Eylül tarihli Cumhuriyet Gazetesi). En sert yazıyı ise 7 Eylül tarihli Cumhuriyet'te "Tunceli Olayı ve Hukuk" başlığı altında Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu yazdı. Velidedeoğlu uzun yazısında, sözde vatandaşın can, mal, namus ve şerefinin emanet edildiği ve "hukuk kurallarının ilk aşamadaki uygulayıcısı" olan devlet görevlilerinin ve özellikle polis yetkililerinin Tunceli'de yaptıklarını "dehşet ve utanç verici" olarak niteliyor, Voltaire'in "Ben Türkleri sevmem; çünkü onlar kadınlara ve güzel sanatlara önem vermezler," sözünü hatırlatıyor ve şöyle diyordu:

"Bu olay bir sağ-sol, bir bölgecilik olayı değil, 34 milyonluk Türk halkının gözleri önünde insan hak ve haysiyetinin boğazlanması, Anayasanın, hukukun, ahlakın, insanlığın ve kutsal olan bütün değer yargılarının ayaklar altında çiğnenmesi olayıdır." (Bak Ekteki Belgeler, no: 4-5 - küpürler).

Daha adliyede ifadelerimiz alınırken işkenceden şikayetçi olmuş ve doktor muayenesi istemiştik. Cezaevine bir doktor gönderildi, darp izleri saptandı, bazılarımız rapor aldık. Bu kez, gerek Mehmet Kılan'ın ölümü, gerek işkenceyle ilgili olarak Emniyet müdürü ve polisler hakkında savcılıkça soruşturma açıldı.

Polisler bu olaya tepki gösterdiler ve bir gece savcının evini kuşatıp tehdit ettiler. Sonra Vali Muavinine giderek, "biz bu durumda görev yapmayız" deyip tabancalarını topluca bırakacaklarını söylediler.

Ziyaretlerle birlikte içerde yiyecek ve sigara bollaştı. Onları diğer tutuklu

ve mahkumlara da dağıtıyorduk. Benim eşim Tasvir'le Gültekin'in eşi Nimet hanım, her gün sırayla, büyük tencerelerde yemek yapıp getiriyorlardı.

Halk Oyuncuları, dışarda oynanamayan Pir Sultan'ı içerde tutuklular için temsil etmeyi düşündüler. Ama bayan oyuncular yoktu ve Nesimi ile Rahmi'nin sazları yanlarında değildi.. Yine de içerde zaman zaman şenlik düzenledik. Vanariçlilerin üçü de çok güzel kemençe çalıyorlardı. Palulu bir mahkumsa iyi bir dengbêjdi ve Kürt havaları söylüyordu.

Tutuklanmamızı izleyen günlerde, milletvekili adaylarını belirlemek için önseçimler yapıldı. Biz tutuklu olan parti delegeleri de dilekçe vererek oy kullanmak istediğimizi söyledik. Adliye cezaevine dört-beş yüz metre mesafede, aşağıda ırmağın kıyısındaydı. Jandarmaların arasında gittik, oyumuzu kullandık ve döndük. Dönüş yolunda tam da bizim evin önünden geçtik. Ali ile evlerimiz yanyanaydı. Bizimkiler kapıya çıkmışlardı. 3 yaşındaki kızım Hêlin bize bisküvit vermek için yanımıza gelmek istedi. Kendisine "gelme" dedim, ama dinlemedi. Yaklaştı, bize ve jandarmalara pisküvit uzattı. O arada jandarmaların çıplak süngülerini fark edince irkildi. Çocuk gözlerindeki bu ani korku ve yüzündeki renk değişimi bana çok dokundu.. Hêlin Cezaevine her gelişinde de, neden orada kaldığıma ve kendileriyle eve dönmediğime bir anlam veremiyor ve bana küsüyordu. Bunlar benim "Hêlin" adlı şiirime yansımıştır.

Tutukluluğumuz çok sürmedi. Halk Oyuncuları'nın Avukatı olarak Tunceli'ye arkadaşım ve hemşehrim Ali Yaşar gelmişti. Ali bizim de vekaletimizi aldı ve tahliye dilekçesi hazırladı. Tuncer Necmioğlu farklı düşünüyordu. "Tahliye istemeyelim; bizi, sanatçıları tahliye eder, sizi içerde tutarlar sonra.." diyordu. Ancak ben yargıçların, özellikle de Lütfü Bey'in bize karşı olumlu tutumunu biliyordum. Diğer yandan, davanın, güvenlik gerekçesiyle Erzincan'a nakledilme ihtimali vardı. Bu ise bizim için kötü olurdu. Orada faşist güçlerin ve bizzat polisin hertürlü provokasyonu beklenirdi. Bu nedenle avukatın gecikmeden tahliye isteminde bulunmasını uygun bulduk. İyi de oldu. Halk oyuncularının yanısıra, ben ve Gültekin de serbest bırakıldık. Tutukluluğumuz on gün sürmüştü. Diğer arkadaşlarımız ise bir ay daha içerde kaldılar ve seçimlere birkaç gün kala tahliye oldular. Seçim çalışmalarının en hararetli döneminde içerde olmaları ise bizim için önemli bir kayıp oldu.

Vali ve Emniyet Müdürü kenti terk etmişler, tayin için doğruca Ankara'ya gitmişlerdi. Vali, 15-20 gün sonra geri geldi. Dendiğine göre, İçişleri Bakanı tarafından azarlanmışlar, kendilerine "iki komünistin elinden mi kaçıp geldiniz?!" denmiş.. "Gidin o heriflerin icabına bakın ve öyle gelin!" Bunun üzerine Vali dönüp bir süre daha görev yaptı; ama Emniyet Müdürü bir daha geri dönmedi..

Emniyet Müdürü ve bir bölüm polis hakkında, yapılan soruşturma sonucu, Mehmet Kılan'ın ölümü ve işkenceler nedeniyle ağır ceza mahkemesinde

dava açıldı. Ancak dava, sanıkların güvenliği nedeniyle Niğde'ye alındı. Bu kez de biz davayı izleyemedik; hem Niğde çok uzak olduğu için, hem de kendi güvenliğimiz bakımından.. Çünkü Niğde faşistlerin borusunun öttüğü bir yerdi, dava da zaten bu nedenle oraya nakledilmişti...

Bu olayların ardından yazdığım ve onları konu edinen "Dersim" adlı 11 bölümlük uzun şiirim, o dönemde Dost dergisinde yayınlanmıştı.

Bu olaylar sırasında, görevli yargıç olarak bizi önce tutuklayan, sonra da serbest bırakan Lütfü Mungan, Mardinli bir Araptı. Eşine az rastlanır derecede dürüst, efendi biriydi. Çok da dindardı. Mühendis olan hanımının başını örtmeye kalkışmamakla birlikte, kendisi, İslami kurallara göre yaşayan biriydi diyebilirim. Namazını kılar, Ramazan orucunu tutar, daha da önemlisi, öteki dindarların belki yüzde 99'unun bilmezden geldiği, yapmadığı bir koşulu da yerine getirirdi: Her yıl, gelirinin kırkta birini yoksullara dağıtır, yani zekat verirdi.

Lütfü bey aynı zamanda sosyalizme sempati duyar ve oyunu TİP'e verirdi. Bir gün, gerçekte kendisi de sosyalizme sempatizan ve bize dost olan bir başka yargıç kendisine takıldı:

"Lütfü Bey," dedi, "sen nasıl oyunu sosyalist bir partiye verirsin, sen dindar birisin, sosyalizm ise tanrıyı reddeder. İnanmazsan Kemal Bey'e sor!"

Lütfü Bey şaşırdı, "yok canım!" dedi. Bana döndü: "Nasıl, gerçekten öyle midir, Kemal Bey?"

Güç durumda kalmıştım. Ama hem Lütfü Bey'i üzmeyecek, hem de sosyalizmin ve TİP'in yararına olan bir cevap verdim:

"Biz sosyalistler," dedim, "insanların dini duygularına çok saygılıyız!"

Böylece mesele kapanıp gitti; Lütfü Bey rahatladı, diğer yargıç ise fazla kurcalamadı..

1969 SEÇİMLERİ

TİP'te Kontenjan Kavgası

1969 seçimlerinde Tunceli adayıydım. Listemizin ikincisi sırasında da Hozat'lı işçi ardakaşım Hıdır İnce vardı.

Önseçimler öncesinde TİP'te de kontenjanlarla ilgili olarak bir çekişme yaşandı. Parti merkezinin belli sayıda kontenjan kullanma hakkı vardı ve bunları dilediği ilde, dilediği sırada yapabilirdi.

Genel Yönetim Kurulu toplantısı için Ankara'da olduğum bir sırada, Tarık Ziya Ekinci, diğer bazı Kürt arkadaşların da -sanırım Naci, Mehmet Ali ve Mehdi- hazır bulunduğu bir sohbet sırasında konuyu gündeme getirdi ve önümüzdeki toplantıda kontenjanların belirleneceğini, bu nedenle de mutlaka gelmemi söyledi. "Sana da İzmir için liste başını vermeyi düşünüyoruz," dedi.

"Hayır," dedim, "ben Tunceli'den seçimlere gireceğim."

"Ama orada kazanamazsın," dedi Ekinci, "bu bilime aykırı olur! Zaten topu topu iki milletvekili var.."

"Mutlaka kazanmam gerekmiyor," dedim, "Ama Tunceli'de ancak ben girersem en iyi sonucu alırız. Orada çalıştım, halk beni tanıyor. İzmir'e gelince, orayı görmemişim bile. İl örgütünü tanımıyorum. İzmir adayı olmak, yıllardır orada çalışan, emek veren insanların hakkı. Ayrıca ben, ilkesel olarak da kontenjan kullanılmasına karşıyım. Bu demokratik değil. Neden adayı belirleme işini örgüte bırakmıyoruz?"

Bunun üzerine, Tarık ve ötekiler, bin dereden su getirerek bunun gerekli olduğunu kanıtlamaya çalıştılar. Parlamentoya nitelikli adamların girmesi gerekiyormuş. Bunun için de seçilebilir yerlerden konmaları gerekirmiş. Örgüt her zaman bunu isabetle yapmayabilirmiş. Örneğin bir ilde -Kayseri veya Sivas olacaktı- Almanya'dan gelen paralı birinin delegelere para dağıttığından, böylece orada liste başını garantiye aldığından söz ettiler. Böyle kişilere fırsat vermemek gerektiğini söylediler.

"Bu ayrı" dedim. "Böyle durumlarda örgüt merkezi gerekeni yapmalı. Ama onun ötesinde örgütün seçimine bırakmalı. Kim emek vermiş ve örgütün gönlünü kazanmışsa o olmalı" diye ısrar ettim. "Merkez beni İzmir'den

veya başka yerden göstermesin, çekilirim" dedim. Olacakları tahmin ettiğim için de sözkonusu toplantıya özellikle gitmedim.

Daha sonra M. Ali Aslan anlattı. Kontenjanlar üzerinde müthiş bir çekişme olmuş. Özellikle "Doğulular" yani bizim Kürt arkadaşlarla, "Sendikacılar" arasında.. Öyle ki, Lastik-İş Genel Başkanı Rıza Kuas bir ara elini tabancasına atmış.. Aybar da bu kavga gürültü arasında ne yapacağını şaşırmış...

Mehmet Ali Aslan'ın gönlü Ankara liste başında imiş. Ama Aybar burayı Tarık Ziya'ya önermiş. Tarık, parti içerisinde kendisine karşı varolan tepkileri gözönünde tutarak, başlangıçta bunu kabul etmemiş ve Diyarbakır'dan gireceğini söylemiş. "Ama," diyordu Mehmet Ali, "aslında bu numaraydı.. Israr edilince peki dedi." Mehmet Ali'nin bu işe bayağı canı sıkılmıştı.. Dr. Naci ise Kars liste başını istemiş ve elde etmişti. Mehdi Zana ise Diyarbakır liste başıydı.

Bana, "sen bilerek gelmedin," dediler. "Doğrudur," dedim. Bu insanların milletvekili olmak için bu canhıraş çabalarının, burjuva partilerinde olan bitenden farkı yoktu ve doğrusu midemi bulandırmıştı. Ben, bir dava için bu işe giren insanların bu tür tavırlarını anlamakta güçlük çekiyordum. Zavallı Aybar'ın o toplantıda, bu adamların post hırsına bakıp nasıl kahrolduğunu düşünüyorum.. Benim için gitmemek, bir tür protesto idi. Ama, şimdi düşünüyorum da, en iyisi gitmek ve orada doğru olan tavrı koymak, bu insanları eleştirmek, mahkum etmek, bizzat kontenjan kullanılmasına o toplantıda karşı çıkmaktı. Böyle durumlarda doğru düşünmek yetmez, onu yüksek sesle dile getirmeli.

Aslında bu kavga biraz da boşunaydı; çünkü durum 1965'ten çok farklıydı. Rejim partileri, TİP'i parlamento dışında bırakmak için aralarında uzlaşmışlar, milli bakiye sistemini değiştirmişlerdi. Bu nedenle TİP parlamentoya, bu seçimlerde fazla milletvekili sokamazdı. Ama insanların gözünü post tutkusu sardı mı bu tür hesapları yapamaz. Adayların umudu, milli piyango bileti almış yoksul kişilerinkine benzer. Her aday tatlı düşler kurar, kendisini parlamentoda görür...

Külüstür Bir Jiple Seçim Yarışı

Seçim öncesi elimde, topu topu 20 bin liram vardı. Bunun 14 bin lirasıyla, Elazığ'dan Wilis marka, 46 modeli, eski bir jip aldım. Askerliğini yeni yapıp gelmiş Sabit adında Pertekli bir genci de belli bir ücret karşılığı şoför tuttum. Seçimleri bu külüstür jiple yürüttük ve o bize oldukça pahalıya mal oldu. Bir gün çalıştıysa iki gün tamiriyle uğraştık ve bunun için sık sık Elazığ'a götürmek zorunda kaldık. Seçimleri az farkla kaybetmemizde onun payı olduğunu söyleyebilirim!

Adalet Partisi'nin adayı Kenan Aral zengin biriydi ve arkasında partinin büyük desteği vardı. Bu adam seçimlerde çok para dağıttı. Ama, benim açımdan asıl sorun, bizim köyden eski senatör Mehmet Ali Demir'in de Yeni Türkiye Partisi'nden aday olmasıydı. Bu, aynı zamanda onun açısından sorundu; çünkü Tunceli aşiret yapısının hala güçlü olduğu bir bölgeydi ve ikimizin oyları ister istemez bölünecekti. Nitekim öyle oldu. Diğer bir olumsuzluk ise, bizim ilçeden, yani Mazgirt'ten üçüncü bir adayın olmasıydı. Hüseyin Duman adındaki emekli yargıç binbaşı da bağımsız aday olarak seçime katılmaktaydı ve yörenin en büyük aşireti olan Hıran aşiretindendi.

Tunceli'de eski türden aşiret kavgaları artık olmasa da, aşiret yapısı hala canlıydı ve sözde çok partili, demokratik yaşam, bir ölçüde gevşemeye yüz tutmuş aşiret duygu ve dayanışmasını güçlendirmişti. Bunu özellikle de adaylar ve onların yandaşları oy avcılığı uğruna yapmakta idiler. Ve Tunceli gibi aşiret yapısının hala kendisini koruduğu yerlerde, seçimlerde, insanların oyuna yön veren en önemli etken aşiretti. Aşiretten bir aday varsa oylar silme ona giderdi. Aşiretin adayı yoksa o zaman, aşiret reisinin ve diğer önde gelenlerin ilişki ve çıkarlarına göre, oylar partiler ve adaylar arasında dağılırdı.

Benim açımdan ve TİP açısından durum farklıydı elbet. Ben gerek meslek, gerekse politik yaşamımda geleneksel bağ ve ilişkileri asla kullanmadım, bu tür anlayışlara prim vermedim ve onlarla savaştım. Benim ölçülerim farklıydı. Ağalara ve sömürücü unsurlara karşı tavizsiz bir mücadele yürüttüm. Bu yüzden, en başta kendi aşiretimden ağa ve aşiret reisi konumunda olanlar, bu türden sömürücü ve işbirlikçi unsurlar bende aradıklarını bulamadılar ve bana düşman hale geldiler. Canik'li Rıfat Ağa'nın oğlu Hüseyin Emmi, bir keresinde şöyle demişti:

"Nedir, ağa deyip duruyorsunuz; Tunceli'de ağa var mı?"

"Yoksa" dedim, "siz neden rahatsız oluyorsunuz?!"

Ve bizim aşiretin ağaları, aşiretin önde gelenleri 1969 seçimlerinde bana karşı birlik oldular. Başta Mazgirt Belediye Başkanı Canik'li Hıdır Öztürk olmak üzere, ayaklarına demir ayakkabı giyip, ilçe ilçe, köy köy dolaştılar. "Boşuna Kemal'e oy vermeyin, biz aşiret olarak ona oy vermeyeceğiz, kazanamaz, oylarınız boşa gider," dediler..

Ama onlarla da, öteki ağa ve sömürücülerle de kıran kırana bir mücadele yürüttük. Rejime cepheden hücum ettik. Bu sömürücü unsurların nasıl baskı ve sömürü rejiminin hizmetinde olduğunu gösterdik. Bu nedenle de 1969 seçimleri bizim yörede geçmiştekilerden çok farklı oldu. İlk kez yoksul halkla sömürücülerin ve işbirlikçilerin cephesi ayrıldı. İlk kez, güçlü bir sınıf etkeni, özgürlükçü bir akım devreye girdi. Gerçi sonunda seçimleri yine iki güçlü düzen partisinin, AP ve CHP'nin adayları kazandı, ben az farkla kaybettim. Ama gerçekte kazanan bizdik. Gericilik cephesinde büyük ve artık onarılamaz bir gedik açtık. Ağaların ve sömürücülerin altlarını

oyduk. Onların eski güçleri, itibarları kalmadı ve bazı yerlerde beş paralık oldular.

Uzun yıllar Mazgirt'te belediye başkanlığı yapan Hıdır Öztürk (Xıdi Beko) ilginç biriydi. Şişman, yuvarlak gövdesiyle Çorçil'i andıran bu adam, Çorçil kadar da zeki ve kurnaz sayılabilirdi. 1938 yılında o da Batı'ya sürgün edilmekten kurtulamamıştı. Bazan sürgündeki günlerinden söz eder ve orada başka Kürtlerin nasıl kendisine sıcak ilgi gösterdiklerini anlatırdı. Ama ona yol gösteren bu duygular ve bu anılar değildi. O da Baki Devletli gibi bayağı çıkarları neyi gerektiriyorsa onu yapıyordu. O da ötcki reisler, ağalar, nüfuzlu dedeler gibi, bir düzen partisinden çıkıp ötekine giriyor, sömürü düzeninden pay kapmak için ne lazımsa yapıyordu. Bu adamlar, düzene uşaklık ve sömürgeci rejime işbirlikçilik babında tornadan çıkmış gibiydiler.

Seçimler sırasında, zamanın ve külüstür jipimin fırsat verdiği oranda, Tunceli'nin dörtbir yanını, ilçeleri, köyleri dolaştım. Bu, aynı zamanda o güne kadar gitmediğim, görmediğim kuytudaki köyleri, güzellikleri de tanıma olanağı verdi bana. Özellikle Ovacık ve Pülümür dağları, Tunceli'nin merkez köyleri eşsiz doğa güzelliklerine sahiptiler.

Gezilerime cezaevinde olmayan arkadaşların yanısıra, zaman zaman Hıdır İnce de katıldı. Ayrıca, emekliye ayrılmış olan yargıç binbaşı Hüseyin Saltuk (Rahmi'nin amcası oğlu) ve Bedri Demir adlı arkadaşlar da gelip epeyce yardımcı oldular. Hüseyin Saltuk, daha emeklilik öncesi adını duyduğum biriydi, solcu ve Kürt yurtsevcri olarak adı geçerdi. Konuşması tutuk, ama dürüst ve yürekli bir insandı. Bedri üniversiteyi yeni bitirmişti, halkla ilişkilerde başarılı ve iyi konuşan biriydi.

Arabımız Ovacık ilçe merkezine girdiğinde, başka zaman ürküp yanımıza yanaşmayan esnaf ve köylüler bir anda çevremize toplandı. Konuştuğum kahve tıklım tıklımdı, herkes ayaktaydı. Bir sandalyenin üstüne çıkıp düzene ve ağalara verdim veriştirdim. Burada Bedri Demir de bir konuşma yaptı. Ovacık'ta aşiret reisi ve büyük toprak sahibi olanlar Yerlikaya ve Topçu aileleriydi. Parti ve belediye başkanlıkları, encümen üyelikleri hep bunların elindeydi. Konuşmamı her ilçenin özelliklerine göre yapıyordum. Ovacık maden bakımından zengindi, krom ve kömür işletilmeye başlamıştı ve özel ellerdeydi. Bu konuyu ele aldım ve madenlerin kamulaştırılıp yöre halkı yararına işletilmesini savundum.

Ovacık köylerinin büyük bölümünü, kimi zaman arabayla, kimi zaman da yol gitmediği için yayan dolaştık. Zaman darlığı nedeniyle kimine gece vakti ulaştık. Köylerde elektrik yoktu. Ama lüks lambalarının çevresinde insanlar kadın erkek toplanıyor ve bizi bağırlarına basıyorlardı. Ovacık'ın Gözeler'e (Munzur kaynağı) yakın Zeranik Köyü'nde İsmail Şen ve Ahmet Eren adlı öğretmen dostlarım vardı ve onlar da bu seçimde bana epeyce yardımcı oldular.

Seyit Rıza'nın köyü Ovacık'a giderken sağ yana düşer. Yol Munzur'a açılan ağaçlıklı bir vadiyi izler, yükselir. Biz gittiğimizde Seyit Rıza'nın torunu Polat orda değildi. Yakınlarına selam bırakıp ayrıldık. Polat, kırımdan nasıl olmuşsa sağ kalabilmiş, sonra dönüp baba ocağını yeniden şenlendirmiş. 40-45 yaşlarında kadardı. Demek ki 1938 ayaklanması sırasında 10-15 yaşlarında ancak vardı. Kendisiyle bir-iki kez ayaküstü konuştum. Bize uzak dururdu. Bu tür insanlar için yaşam kolay değil. Üstlerinde bir ayaklanmanın ağırlığı vardır. İnsanlar, Seyit Rıza'nın torunu olduğu için ona karşı saygıyla karışık duygular beslerler. Devletin kuşkulu gözü ise hep üstündedir, denetler. O, bu ikisinin arasında sıkışır. Halka, Seyit Rıza'nın torunu gibi, onurlu ve başı dik görünmek zorunda. Hükümeti ise işkillendirmemek, dost görünmek lazım. Seyit Rıza, Şeyh Sait ve Türk devletine başkaldırmış benzer liderlerin çocukları, torunları bu ikilemi hep yaşarlar. Kimileri bu yükü taşıyamaz, devlete kul köle olur, yüz kızartıcı durumlara düşer. Kimisi bir denge kurar. Yurtsever hareketin içinde, ayakta, başı dik kalanlar ise azdır. Bu, kavganın sürmesine bağlıdır. Oysa geçmişin kavgaları örgütsüzdür, kesik kesiktir. Bir beyin, din adamının, aşiret reisinin çevresinde insanlar başkaldırmış, yenilmiş, dağılmışlardır...

Ovacık kasabası, dağlar arasında, 2000 metre yükseklikte küçük bir ovadadır. Kışın buraya çok kar yağar. Evlerin karı da küreninee sokaklarda kar ve buz öylesine birikir ki, evlerin boyunu aşar ve ilginç bir manzara oluşur. 3000 metreyi aşan Munzur sıradağları ovayı kuzeyden boydan boya çevirir. Dağların üstü toktağan karlarla, sirk gölleriyle kaplıdır. Yazın Şavak aşiretleri buraya çıkar, ünlü tulum peynirlerini yaparlar. Dağlarda ur kekliği ve beyaz renkli kar tilkisi bulunur. Çevredeki köylüler yazın yüksekteki otları biçip yığın yapar, kışınsa, bir tür kayakla dağdan aşağı indirirler. Bu iş, bir sigara içimi zaman alınırmış..

Ovanın Batı ucunda, Ziyaret köyü civarında, Munzur Dağlarının eteklerinden, sekiz-on pınar fışkırır, ırmak olur akarlar. Munzur Irmağı kaynağını buradan alır, ovayı boydan boya aşar ve dar bir boğazdan Tunceli'ye doğru akar. Yolda ona Mercan Suyu ve başka dereler, sular karışır. Suyunda iyi cins alabalık vardır.

Ovacık toprağı taşlıktır. Burada, Munzur kıyılarında küçük taneli bir cins beyaz fasulye yetişir, lezzetlidir. Baharda Ovacık düzü ve dağ yamaçları nevruz çiçeği, süsenler ve lalelerle bezenir, topraktan kenger fışkırır. Yazın kenger kuruyunca köylüler, ellerinde bıçakları sakız yapmaya çıkarlar. Kökünden kesilen kengerden süt çıkar, bu süt kuruyunca sakıza dönüşür. Bu yörede köylüler, nasıl daracık topraklar üzerinde çekişirlerse, kenger üzerinde de öylesine çekişirler. Bazan bu yüzden adam ölür..

Büyüleyici Mercan Vadisi'ni bu seçimler sırasında tanıdım. Ovacık'ın doğusuna düşer. Dağlardan kaynayıp yamaçlardan kurşun gibi akan Mercan Suyu köpükten görünmez. Suyun doğu yakası çayırlıktır, top ağaçlarla

süslüdür, Western filimlerindeki manzaraları andırır. Batı yakası ise çıplak yamaçlardan oluşur, güneş altında göz alır, ışıldar. Burada zengin krom ve kömür yatakları vardır.

Hıdır İnce'yle birlikte Ovacık'ın Güney tarafındaki, meşe ormanlarıyla kaplı bir dağ köyünc çıktık. Bir düğün vardı ve Rahmi Saltuk'un babası da ordaydı. Rahmi'nin babası yöredc saygın bir dcdedir. Çevre köylerden bayramlıklarını giymiş insanlar bölük bölük çıkıp geliyor, köye yaklaşınca silahlarını ateşliyorlardı. Köydcn de karşılayıcılar çıkıyordu. Burada gelcnekler böyledir... Düğün ycrinde oturup biraz sohbet ettik ve ayrıldık.

Hozat'ın Delisi

Karaoğlan geçidindcn Hozat'a geçtik, kasabanın meydanında bir açık hava toplantısı düzenledik. Benim ve Hıdır'ın yanısıra Hozatlı bir emekli assubay da kürsüye çıkıp konuştu. Ne de güzel konuşuyordu! İçten gclerck, akıcı.. Düzcnin kötülüklerini, haksızlıkları, ağaların yaptıklarını bir bir sayıp döküyordu. Müthiş bir ajitatördü. Ne var ki, bu adamın bir tahtası cksikti, biraz kaçıktı yani. Konuşma son derecc iyi giderken, ansızın, plağın bozuk ycrine gclmiş gibi saçmalamaya başlardı. Biz de o zaman, kulağına eğilir, "bu kadar yeter!" derdik. Eğer daha da konuşmakta diretirsc, eteğinden çekip kürsüdcn indirirdik...

Ona "Hozat'ın Delisi" adını takmıştım. Severdim ve durumuna üzülürdüm. Politikada zaman zaman, karşılaştığım bazı insanları ona benzetirim. Herşeyi iyi, akla yatkın şekilde, güzel güzcl anlatırkcn ansızın saçmalayan insanları, ya da, işini iyi biçimde yaparken, ansızın su koyverenlcri...

* * *

Kürtçe'nin Kurmanci lehçesini konuşan Mazgirt ve Pertek köylerindc zaman zaman halka Kürtçe hitap ettim. Bu, başka adayların yapmadığı, ya hiç düşünmcdikleri, ya da göze alamadıkları birşeydi. Böylecc, hcm bazı tabuları kırmak, hem de halka Kürtçe siyasi propaganda yapılabilcceğini göstermek istedim.

Seçimdc Sünni Türk nüfusun oturduğu Çemişgezek merkezine ve köylcrine dc gittim. Mahmut Tan olayı nedeniyle bize kızgın olduklarını vc "buraya gelirse ona gösteririz!" dcdiklerini duymuştum.

Elazığ-Çemişgezck yolu üzcrinde, büyücek bir köyün kahvesinde mola verdik, boş bir masaya oturduk. Öteki masalarda oturan köylüler bizimlc ilgilenmediler bilc. Hcm bizi tanımadılar, hcm de yol üstündc gelip geçenlere alışıktılar. Tunceli merkezi buraya yan düşer. Bu yörcnin ilişkileri Elazığ'ladır, resmi bir işleri olmadıkça Tunccli'ye uğramazlar.

Kahvedeki insanlarla nasıl diyalog kurmalı diye düşünürken, yanımızdaki masada oturan insanlara Keban Barajı istimlakleriyle ilgili birşeyler sor-

dum. Bu köy de su altında kalacak birçok köyden biriydi. İstimlak bedelleri nedeniyle köylülerin sorunları olduğunu biliyordum. Söz burdan açılınca konuşma giderek ısındı, öteki masalarda oturanlar da ilgi duymaya başladılar. Derken tüm kahve tartışmaya katıldı. Önce bu konuda, köylülerin nasıl düşük bir istimlak bedeliyle topraklarından edildiklerini, istimlak bedelinin gecikmesini, oynanan oyunları, avukatlar ve bürokrasi çarkındaki yetkililer tarafından nasıl soyulduklarını anlattım. Tam da yaralarına basmıştım. Buradan konuşmayı seçimlere ve öteki sorunlara getirdim. Doğal bir şekilde başlayan diyalogumuzun ardından bu konuşmayı ilgiyle dinlediler. Bu arada kim olduğumu da öğrendiler. Biz gitmek için kalkınca, kahvedeki hemen tüm insanlar da kalkıp kapıya çıktılar ve bizi sıcak bir şekilde uğurladılar.

Çemişgezek Merkezine girişimizin ardından bir grup işçinin gelip çevremde halka oluşturduğunu gördüm. Meğer bunlar orda bir inşaatta çalışan Alevi Kürt işçilermiş ve beni herhangi bir saldırıya karşı korumaya almışlar! Orada, meydanda kısa bir konuşma yaptım. Ama Çemişgezekliler uzaktan dinlemeyi tercih ettiler. Daha sonra bir Türk köyüne gittim. Orada, oy avcılığı için değil, bazı yanlış izlenimleri silmek için geldiğimi söyledim. "Biz sosyalistiz," dedim. "Bizim için Kürt-Türk, Alevi-Sünni fark etmez. Biz yoksullardan, işçiden-köylüden yanayız ve sömürücülere, ağalara karşıyız. Ağalar ister Kürt, ister Türk olsun," dedim. Aralarında köy imamı da bulunan 15-20 kişilik bir topluluk konuşmamı sessizce dinlediler, ama soru sormadılar ve herhangi bir tartışma da olmadı.

Elazığ-Erzincan karayolu, Tunceli-Pülümür arasında Harçik çayının kıyısını izler. Gerek Munzur, gerek Harçik vadisi doğa güzellikleri bakımından eşsizdir. Çayların suyu bu vadilerin eğimine uygun olarak yer yer çağıldayıp akar, köpüklüdür; yer yerse duru mavi, bazı yerlerde yeşildir. Sularında çakıl taşları ışıldar, balıklar oynaşır. İki yanda yalçın dağlar yükselir. Yer yer bir duvar gibi diktirler ve pek çok mağara vardır. Bazı yerlerde vadi genişler, gökyüzü soluklanır. Irmağın iki yanı ceviz ve meşe ormanlarıyla kaplıdır. Kıyılarda ceylan otlar. Pülümür yolu yer yer kar tünellerinden geçer. Kışları bu yamaçlarda yüksekerden, bazan bin, binbeş yüz metre ötelerden çığlar kopup gelir, yolu aşar, ırmağın önünü bir set gibi kapar. Ardında su baraj olur; sonra yavaş yavaş kar kitlesini altından oyar, bir kar tüneli de o oluşturur ve yoluna devam eder..

Harçik boyunda güzel manzaralı durak yerleri vardır. Bunlardan biri, daha Nazmiye yol ayrımına varmadan Kutu Deresi'dir. Küçük bir çayı andıran derenin Harçik'e karıştığı yerde yapılmış çardaklarda yolcular için iyi çay ve soğuk ayran vardır. Geçit vermez ormanlık dağları bir bıçak gibi yaran Kutu Deresi, önce kuzeye, sonra batıya yönelir; vadinin öteki ucu Munzur'a çıkar. Burası ünlü Demenan ve Haydaran aşiretlerinin yurdudur. Keçi beslerler. Bu yörenin bal ve cevizi ünlüdür. 1938'de bu yörede

zorlu savaşlar oldu, pırıl pırıl mavi sular kanlı aktı...

Yol boyunda daha sonra Zağge (*Zaxgê*) gelir. Yamaç'tan, iki-üç yüz metre kadar yukarda bir yerden, birkaç değirmeni döndürecek güçte bir su fışkırır, aşağı doğru çağlayarak köpük içinde akar. Yolun kenarında, akarsuyun yanıbaşında bir lokanta vardır. Orada sac kavurması yapılır ve iyi cins yoğurt vardır.

Dağın öbür yamacında, kuzey tarafında, hemen hemen aynı seviyede Zağge benzeri gür bir su daha fışkırır. Dağ iki yanından delinmiş gibidir... Orası Aşkirek Köyü'nün yaylasıdır. Pülümür yaylaları, otlaklarıyla ünlüdür. Bu yörcye zaman zaman izlediğim davaların keşifleri için geldim. Aşkirek yaylasına, Kırmızıköprü'nün güneyindeki dağlara çıktım. Yaylalar, güneşin vadilcri kasıp kavurduğu temmuz ve Ağustos aylarında bile yemyeşildir. Binbir renkli, kokulu ot ve çiçek doğayı süsler. Bu yaylalarda yaz ortasında üşürsünüz. Bir keresinde, gün ortası gökyüzü pırıl pırılken yağmur serpelediğini görüncc şaşırdım. Başımı yukarı kaldırdım, gökte, maviliğin ortasında, nereden gelmişse, küçücük bir bulut vardı...

Yol, Pülümür-Mut arasındaki yüksek geçitlerde kışları sık sık kapanır. Yolun kenarlarında kar yüksekliği bazan otobüslerin boyunu iki kat aşar. Bu yörede dağların Erzincan tarafına, Karasu'ya bakan kuzey yamaçları sık ormanlıktır. Burası yazları tropikal ormanları andırır. Ağaçların arası sarmaşıklarla, yabani üzüm asmalarıyla, fundalarla örülüdür.

Bu dağlar aynı zamanda iri boz ayıların yurdudur. Bizim şoför Sabit meğer ayıdan çok korkarmış. Bu yüzden arkadaşlar kendisine takılırlardı. Bir gece, köyün birinden geçerken yolumuzun üstünc koca bir ayı çıkmaz mı? Hayvancağız arabanın ışığına yakalanınca bize sırtını dönüp yol boyunca koşmaya başladı. Bizim Sabit de, bu kez ayıdan korkmadığını kanıtlamak için gaza basıp ayının peşine takılmaz mı? Toprak yol daracık ve virajlı, aşağılar ise uçurum.. Ne ayı yoldan ayrılır, ne de, "aman yapma, etme!" dememize rağmen Sabit ayının peşini bırakır.. Bereket versin, yine ayı akıl edip yoldan saptı da derin bir soluk aldık!

Gelene Ağam, Gidene Paşam

Karasu boyundaki Pülümür köylerini kuzeyden dolaştık. Bir köyde, sanırım Bardakçı idi, akşamı bir değirmende geçirdik. Grubumuzda Hüseyin Saltuk da vardı. Biz konuşurken değirmenci, her sözün başında "inşallah" diyordu. Meğer Saltuk buna gıcık olmuş. Konuşurken ters şeyler söyledi. Örneğin, "böyle giderse siz mahvolursunuz" gibisinden.. Adam buna da "inşallah!" demez mi.. Hüseyin Saltuk öfkelendi: "Be kardeşim, sen ne biçim adamsın! Her lafa inşallah denir mi?." diye çıkıştı.

Bu da öyle bir köylüydü işte. Aklı sıra kurnaz, "gelene ağam, gidene paşam" diyen türden..

Pülümür, ağalığın çok güçlü olduğu bir yöredir. Köylerin büyük çoğunluğu Şahhüseyin Bey ailesinindir. Bu Bey, 19. yüzyılın ortalarında bu yörede kaymakamdı. Bundan yararlanarak Pülümür, Kiği, Tercan ve Çat'ı kapsayan bir alanda 360 kadar köyü kendi üstüne tapuladığı söylenir. Bu, il genişliğinde bir alan demektir. Şahhüseyin Bey'in 5 bin kişilik askeri gücü olduğu, suç işleyenleri bizzat yargıladığı ve darağaçları kurduğu söylenir. Sonradan bu geniş topraklar oğulları, torunları arasında pay edilmiştir. Bir keresinde bu torunlardan biri bana, bir toprak ihtilafı nedeniyle aralarında yapılmış bir bölüşüm sendini göstermişti. Bu senede göre sekiz-on kadar köy onun payına düşmüştü..

Pülümür'ün, birçok mezradan oluşan 250 haneli Fem köyünden geçtik. Jipimizin nerdeyse ancak bir saatte içinden geçebildiği bu büyük köyde meşe ormanları, geniş çayırlıklar, küçük göller vardı. Bu köy de aynı aileden bir beyindi. Köylüler onun marabasıydı ve tek karış toprakları yoktu. Orada, bir zamanlar beylere karşı direndiği için öldürülen Kalo'nun öyküsünü anlattılar..

Bağır Dağı'nın eteklerindeki Karagöl'ü geçtikten sonra Veli Ağa'nın köyüne geldik. Veli Ağa bu köyün ve çevredeki diğer bazı köylerin sahibi idi. Bunlar bol otlaklı, hayvan yetiştiriciliği için çok elverişli köylerdi. Veli Ağa, birkaç yıl öncesi Pülümür depreminde eşini ve çocuklarını yitirmiş, bu yüzden eski sağlığı, neşesi kalmamıştı.

Orada, evlerin arasındaki açık alanda, küçük tahta kürsülere ve taşlara oturmuştuk. Ben köylülere toprak reformunun gereğini anlatıyordum, onlarsa ilgi ve istekle dinliyorlardı. İçlerinde işçi olarak Batı'ya gidip gelmiş, bilinçli, uyanık gençler vardı. O sırada Veli Ağa'da çıkageldi. Konuyu değiştirmedim, Veli Ağa hiç orda değilmiş gibi davrandım. Konuşmam bitince Veli Ağa elime yapıştı, ille de "bana konuk olacaksınız!" diye tuttu. Ben hernekadar "işimiz var, gitmemiz gerek," diye direttimse de para etmedi. O bize sakız gibi yapışmıştı. Sonunda kıramadım, "peki, hadi bir çayını içelim," dedim. Bu işe köylülerin canının sıkıldığını fark ettim. Biz Veli Ağa'nın evine doğru giderken gençlerden biri söyleniyordu:

"Bak onun da yakasını bırakmadı, alıp götürüyor!"

Pülümür'e giderken, Kırmızı Köprü'yü geçtikten sonra, sağ tarafta, dere içinde, adını hatırlıyamadığım bir köy vardır. Benim çok ilgimi çekmişti. Köyün üst yanında taştan yapılmış, uzun, iki katlı, eski bir konak vardır. Bey konağı. Çevresi çıplaktır. Orada öylece, geçmişten bir hatıra gibi, yalnız ve unutulmuş gibi durur. Aşağıda dere içindeki köy ise yöredeki başka hiç bir köye benzemez. Tunceli köylerinde evler taş ve kerpiçten yapılır, düz damlıdırlar. Bu köyde ise evlerin hemen hemen tamamı betonarme, iki katlı ve çatılı idi. Önlerine de birer mersedes, opel ya da

volksvagen çekilmiş... Öyle ki, insan kendisini başka bir ülkede, Avrupa'da filan sanır.

Çevreden tanıdıklarıma bunun nedenlerini sordum. Meğer bu köyden 35-40 kişi Almanya'da çalışıyormuş. Biriktirdikleri paralarla, işte bu evleri yapmış, bu otomobilleri almışlar. Köy ise zaten onların değil, bir ağanın. Paralarını neden bu ölü yatırıma dönüştürmüşler, akla yatar bir açıklama yoktu. Bana öyle geldi ki asıl neden o dağın yamacındaki konaktı. Bu köylüler o konakta oturan beyin marabasıydılar ve yıllar yılı öyle bir konakta oturmanın özlemini çekmiştiler. Sonra, Almanya'ya gidip para sahibi olunca, yaptıkları ilk iş, eski toprak kulübelerin yerine işte bu betonarme villaları dikmek oldu. Önce birisi yaptı, ardından ötekiler.. Beyin atları vardı; onlar ise, günün modasına uygun olarak otomobil aldılar...

Köylerde bize ikram edilen yiyecekler, süt, yoğurt, ayran, tereyağı, çökelek gibi süt ve sütten yapılmış yiyecek ve içeceklerin yanısıra, yumurta ve baldı. Bir de genellikle beyaz undan ince fetir ekmeği. Biz bunlara "beyaz yiyecekler" adını takmıştık. Bu köylerin balı bile, eğer oğul balıysa, ya da o yaz yapılmışsa, beyaza yakın, açık sarı, krem rengidir.

* * *

Düzenlediğimiz açık hava mitinginde konuşmak üzere Mehmet Ali Aybar, Yaşar Kemal ve diğer bazı partililerle birlikte Tunceli'ye geldi. Onları Pertek'te karşıladık. Yol üzerindeki Yeniköy, Balışer ve Türüşmek'te köylüler Aybar'ın geleceğini öğrenmişler kitle halinde yola çıkmışlardı. Buralarda durup halkı selamladık. Sorpiyan'daki durak yerinde soğuk ayran içtik. Burada da insanlar Aybar'ın çevresine yığıldılar. Tunceli'ye girer girmez kahve ve dükkanların önlerinde oturmuş insanlar ayağa kalkıp alkışladılar. Aybar da yanındakiler de böyle birşey beklemiyorlardı; çok etkilendiler. Doğrusu biz de insanların bu denli sıcak ilgi göstereceğini ummuyorduk.

Öğleden sonra yaptığımız miting oldukça kitlesel ve coşkulu geçti. Akşam yemeğini topluca lokantada yedik. Yemek, içkisizdi ve özellikle böyle olmasını istemiştim. Gerçi Tunceli'de içki içilirdi ve bu nedenle de kimse kınanmazdı. Ama çoğu yoksul olan bu insanlar arasında, gündüz onca yoksulluk edebiyatı yaptıktan sonra, akşam içkili yemek hoş karşılanmaz diye düşünmüştüm. Özümüz sözümüze uygun olmalıydı. Ne var ki, Tunceli'deki coşkulu karşılama ve mitingin ardından, oldukça keyifli olan Yaşar Kemal ve heyetteki diğer bazı arkadaşlar, bizden gizlice rakı getirtip içmeyi ihmal etmemişlerdi!

O gece Aybar'ı bizim evde konuk ettik. Yaşar Kemal ve ötekiler otelde kaldılar. Tunceli'den memnun ayrıldılar. Aybar daha sonra yanındakilere şöyle demiş: "Çalışınca demek oluyor, Kemal burada iyi çalışmış.."

O seçimde Tunceli'de bizden başka miting yapan oldu mu, hatırlamıyorum. Başka parti liderleri de Tunceli'den geçmediler. Yalnızca Milli Sela-

met Partisi'nin Başkanı Necmettin Erbakan'ın bir gece gizlice gelip gittiğini duyduk. Camide birkaç kişiyle kısa bir sohbetten sonra yoluna devam etmiş... Tunceli'de zaten Sünni azdı ve camiye pek az insan giderdi. Yabancı memurların çoğu bile burada yerli halka benzemişlerdi; namaz kılmaz, oruç tutmazlardı.

Ben Konuşurken Erzurum'un Elektriği Kesildi..

Seçimlerin son 10 gününde, siyasi partiler adına radyo konuşmaları yapılmaktaydı. Konuşmalar akşamları peşpeşe verilmekteydi. TİP adına konuşmalardan birini de ben yaptım ve bunun için Ankara'ya gittim. Bu konuşmamda, bölge halkı üzerindeki baskılara, Tunceli olaylarına ve yapılan işkencelere de değindim. Ne var ki, rejim boş durmuyordu. Benim konuşmamın Tunceli ve çevresinde dinlenmesini engellemek için Erzurum radyosu, tam da konuşmamın başlıyacağı dakikada, "elektrik kesintisi nedeniyle" susmuş, konuşma bitince elektrikler "yeniden gelmiş"ti... O çevrede ancak Erzurum radyosu rahatça dinlenebildiği için de, Tunceli dahil, çevre iller konuşmamı dinleyememişlerdi.

Seçimden önceki son üç gün iki ekip halinde çalıştık. Ben jipi arkadaşlara verdim ve kendim Elazığ'dan bir taksi kiraladım. Ancak bu taksi de jipe benzedi, özellikle son gün arıza yaptı ve benim dolaşmamı engelledi. Oysa son günleri Mazgirt köylerine ayırmıştım ve hareket halinde olmam önemliydi. Karşıtlarım ise bu son günlerde, benim seçim şansımı kırmak için her türlü yönteme ve yalana başvurdular. Diğer adayların yanısıra, ağalar, müteahhitler ve polis de seferber olmuştu. Kimi yerde seçimlerden çekildiğimi, Mehmet Ali Demir lehine feragat ettiğimi, kimi yerde, trafik kazası geçirip öldüğümü, kimi yerde ise tutuklandığımı yaydılar ve bana verilecek oyların boşa gideceğini söylediler. Bu söylentiler seçim sonuçlarını ister istemez etkiledi; her yere yetişip bunları yalanlıyacak zamanım yoktu.

Sonuçta Adalet Partisi 10 bin, CHP 8 bin oy aldı; Ben ise 7200 oy almıştım. Köylüm Mehmet Ali Demir'in oyları ise 6500'de kalmıştı.

Tunceli Merkez ilçede en çok oyu ben almıştım. Mazgirt'te bağımsız adaydan sonra ikinciydim, Mehmet Ali Demir üçüncüydü. Ovacık ve Pertek'te Mehmet Ali Demir'den sonra ikinciydim. Hozat'ta oylarım fena değildi. Pülümür'den, özellikle de Nazmiye ve Çemişgezek'ten ise çok az oy almıştım. Çemişgezek'te sünni oylar tümüyle AP ve CHP'ye gitmişti. Nazmiye ve Pülümürde ise AP ve CHP adayları hem aşiretlerinin oyunu tam olarak almışlar, hem de bu yöreden oldukları için, diğer oyları.

Sonuç olarak aşiretçi eğilim yine ağır basmış ve seçim sonuçlarını belirlemişti. Mazgirt'te Hıran aşiretinin tüm oyları bu aşiretten olan bağımsız adaya gitmişti. Yörenin en büyük köylerinden biri olan bizim köyde ve çevre köylerde oylar bölünmüş, bir kısmı ise oy kullanmamıştı. Diğer yandan, aldığım oylar, bilinçli, değişimden yana, düzen karşıtı oylardı. Hemen

her seçimde TİP'e oy veren Mazgirt'in İzol yöresinin birçok köyünde oyların tamamını, ya da yarıdan çoğunu almıştım. Merkez'de büyük Kurcyşan aşireti dahil, oylar bölünmüş, yoksul ve değişimden yana kesimin oyları bana gelmiş, tutucu unsurların ise bağımsız adaya gitmişti. Pertek ve Ovacık köylerinden bize gelen oylar da tümüyle bilinçli oylardı. Ovacık'ta 7-8 kadar köy vardı ki Yerlikaya'ların kendi aşiretindendi tapulu malları gibiydi. O güne kadar bu köylerden, Yerlikayaların istediği partiden başkasına oy çıkmamıştı. Ama bu seçimde bu köylerin çoğunda oyların büyük kısmı TİP'e geldi. Hatta, "bir yararı olmaz, üstelik de Musa Yerlikaya'nın kendi köyü olduğu için ayıp olur," diye gitmediğimiz büyük bir köyde bile bize 30'un üzerinde oy çıktı; oyların bir bölümü ise protesto amacıyla kullanılmadı. Sonuç olarak bu seçim ağaların, reislerin itibarını birçok yörede sarstı.

Sonuçlar aynı zamanda şunu gösterdi: Daha önce gidip geldiğimiz, çalışma yaptığımız, gazete gönderdiğimiz köylerden iyi sonuç aldık. Diğer yandan bu seçimde de köylerin belki yarısına gidememiştik. Seçim öncesi arkadaşlarımızın çoğunun tutuklu olması diğer bir dezavantajdı.

Dar olanaklara ve diğer tüm olumsuz etkenlere rağmen aldığımız sonuç önemliydi, büyük bir başarı idi. Tunceli'de oyların yüzde 18'ini almıştık. Bu seçimde TİP'in, Tunceli dışında yüzde 10'u aştığı başka bir yer yoktu. TİP'in ülke çapındaki oy ortalaması ise yüzde 3'ün altında kalmıştı. Bu kez, milli bakiye sistemi kaldırıldığı için, yalnızca İstanbul'dan iki milletvekili çıkarabilmişti. Bunlardan biri Aybar, biri de sanırım Rıza Kuas'tı.

Solda Gerilla Savaşı Hazırlığı

Seçimlerden bir süre sonraydı. Elazığ'da okuyan bir grup genç Tunceli'ye gelmişler ve köyleri dolaşmak istiyorlardı. Bunlar DEV-GENÇ'li idiler ve Deniz Gezmiş'in yandaşlarıydı. İçlerinden biri Yusuf Aslan'dı. Ancak bu, 12 Mart döneminde Deniz ve Hüseyin İnan'la birlikte idam edilen Yusuf Aslan değildi, bir başka Yusuf'tu. Palu'nun Çiftlik köyündendi.

Gençler beş kişiydiler. Yani tam bir tim! Kırsal kesimi tanımak, ilişki kurmak istiyorlardı. Aslında bu, daha o zamandan bir gerilla savaşı hazırlığıydı. O dönem sol gençliğin saflarında kent ve kır gerilla savaşı konusu yoğun biçimde tartışılıyordu.

Kurban bayramı tatiliydi. Bundan yararlanarak seçimlerde bana büyük destek vermiş birkısım köyleri dolaşıp hem köylülere teşekkür etmeyi, hem de bayramlarını kutlamayı uygun buldum.

Bakkal Ali'yi de yanıma alarak gençlerle birlikte Pertek köylerine doğru yola çıktık. Balışêr köyünde arabadan indik ve ondan ötesi, dört gün boyunca Pertek köylerini yayan dolaştık. Kasım sonu, ya da aralık başıydı. Bol yağışların ardından yollar dizboyu çamurdu.

Balışçr'de doğruca muhtarın odasına gittik. Geldiğimizi duyan köylülcr bir anda odaya doluştular. Merhabalaşmanın vc bayramlaşmanın ardından söz siyasctc kaydı. Köy odalarında lafı açmak, helc siyasi konulara ilgi yaratmak deney vc ustalık ister. Hatta köylü olmak da yetmcz. Bu üniversitcli gençler ise devrimci duygularla dolu, ama deneysizdiler. Nasıl sözc başlıyacaklarını bilcmiyorlardı. İçlerindc ağzı biraz laf edcni yine dc Yusuf'tu.

Dört gün boyunca 8-10 kadar köye uğradık. Hemen tüm köylerde bizi sıcak karşıladılar. Köy odalarında hararctli tartışmalar oldu. Gençler dc zaman zaman söze karıştılar ve birazcık deney kazandılar. Hcle bazı köylcrdc, "bu iş ancak makineli ile olur!" diyen ateşli köylülere rastlayınca bizim gençlcrin gözleri daha da parlar oldu. Tatil bitincc benle Ali döndük. Gençlerc, "siz devam edin," dedim. Ama sonradan öğrendim ki onlar da bizdcn sonra gcziye son vcrip dosdoğru Elazığ'a gitmişler. Daha sonra karşılaştığımızda Yusuf bana, halkla ilişkileri, kırsal kesimde çalışmayı kast cderek, "bu işler kolay değilmiş abi!" demişti..

Gençleri gizli örgütlenmeyc ve silahlı eyleme yönelten etkenler çeşitliydi. Bunlardan biri uluslararası planda yükselen devrim dalgasıydı. Özcllikle Küba ve Vietnam devrimleri, ancak devrimci bir savaşla iktidarın alınabileceği yönündeki görüşleri güçlendiriyordu. Diğer bir ncden ise baskı rejiminin yasal ve demokratik kanalları tıkama çabalarıydı. Rejim, yasal çalışmaları engellcmek için polis baskısının yanısıra, "Bozkurtlar", "Komünizmle Mücadele Dernekleri" ve "İlim Yayma Cemiyetleri" adında sivil vurucu örgütler oluşturup öğrcnci gösterilcrine, yasal toplantılara karşı bunları kullanmaktaydı. Böylcce solcu vc ilericilerc karşı, tutuklama vc işkencenin yanısıra siyasi cinayetler de başgöstcrdi ve gidcrek tırmandı. Rejim bu şekilde ve başka biçimlerdc açıkça kışkırtıcılık yapıyordu. Solun vc devrimci gençlik hareketinin içine sızdırılmış ajanlar, gençliği teröre yöneltmek için sistcmli biçimde çaba gösteriyorlardı. 12 Mart duruşmaları sırasında deşifrc olan Mahir Kaynak, bunların tipik bir örncğiydi. Danışıklı biçimde ordudan atılıp üniversiteye sızdırılan Kaynak, üniversite amfilerinde düzenlenen coşkulu öğrenci toplantılarında TİP'i revizyonist olarak suçluyor, gerilla savaşı çağrısı yapıyor ve çılgınca alkışlanıyordu.

Mihri Belli vc benzerlerinin de devrimcilik adına yaptıkları sivri çıkışların etkisiyle gençlik TİP'ten hızla uzaklaşıyordu. Bu gençlerlc sık sık tartışıyorduk. Bir kercsinde Yusuf Aslan vc Metin Göngörmüş adlı gençlerlc Elazığ'da, Türkiyc Öğretmcnler Sendikası (TÖS) şubesinin bulunduğu sokakta karşılaşmıştık. TÖS binasında bir toplantı vardı vc bu ikisi sokakta, sağcıların herhangi bir saldırısana karşı nöbet tutuyorlardı. Orada ayaküstü yine bu konuları konuştuk. Yusuf elindeki küçük sopayı avuçlarına vurarak, "bu işi halledecck güçtür güç!" diyordu. Ben daha sonra yukarıya, TÖS lokaline çıktım. Orada da yine aynı konu tartışılıyordu.

Deniz Gezmiş Tunceli'de

Tunceli'ye bu dönemde bir kez de Deniz Gezmiş geldi. Üniversite olayları nedeniyle arandığı bir dönemdi. Kalman Yüksel'le birlikte yazıhaneme uğradı ve çay içip kısa bir süre sohbet ettik. Konuşmasının daha başında, bana, "halk sizi seviyor, neden ayaklandırmıyorsunuz?" diye sordu. Bu söze gülümsedim. Salt bana duydukları sevgiyle halkı ayaklandırmanın mümkün olmadığını söyledim. Ayaklanma için koşullar olgun olmalıydı. Dersim yöresinde bir ayaklanma sağlasak bile, salt bununla devrimin başarılamıyacağını, rejimin yöreyi kuşatıp ayaklanmayı kolayca boğabileceğini söyledim. Ama besbelli tümüyle farklı düşünüyorduk.

Gençlik ve aydın kesiminde, kitleler içinde sabırlı örgütsel çalışmadan çok, kısa yoldan sonuç alma hevesi ağır basıyordu. Bunun yolunu ise silahlı eylem olarak görüyorlardı. Bu kesimin emekçi halk yığınlarını örgütlemeye zamanı ve sabrı yoktu. Devrimci mücadelede asker-sivil aydın hareketine önem veren ve Kemalist görüşlerden etkilenen tezler gençleri ve aydınları etkiliyordu. Bu çizgi ordu içindeki cuntacı eğilimlerle de bir noktada uzlaşıyordu. Mihri Belli, Kıvılcımlı gibi eski solcular, sözde komünist taktiklerle ordudan yararlanmaya çalışırken, ordu içindeki cuntalar da, darbe ortamını hazırlamak için soldan yararlanmanın hesabındaydı. Gizli örgütlenmeyi ve silahlı eylemi öne çıkaran bu eğilim, sağ-sol çatışmasının hızlanmasına yolaçtı ve doğan terör ortamı sonuçta sadece darbecilere yaradı. Sol ise bu darbelerden ağır yara alarak, budanarak çıktı.

Metin Güngörmüş'le 12 Mart darbesi öncesinde yine Elazığ'da karşılaştık. Benimle konuşmak istediğini söyledi ve Kristal Palas'ın lobisine çıkarak oturduk. Bana kendilerinin de içinde bulunduğu gizli bir devrimci örgütten söz etti. "Bunlar sadece gençler değil, içinde yüksek rütbeli subaylar da var," dedi. Bana bunları niye anlattığını kestiremedim. Belki bana da üyelik teklifi yapmayı düşünüyordu. Ama bende o havayı bulmamış olmalı ki daha fazla açılmadı. Bu tür sırların korunması gerektiğini, korunmazsa cezasının çok ağır olduğunu söylemekten de geri kalmadı.. Kendisine: "Sen bunları bana anlatmadın ve ben de hiç duymadım!" dedim.

Bahsettiği subaylar kimdi, elbet bilemem, herhalde kendisi de bilmiyordu. Ama daha sonraları, cuntacı subayların üniversiteli gençlik gruplarıyla diyalogları bir ölçüde kamuoyuna yansıdı. İçinde Faruk Gürler, Muhsin Batur gibi kuvvet komutanlarının da bulunduğu bu darbeciler 12 Mart'ta devre dışı bırakıldılar, ama paçalarını kurtarmayı da başardılar. Oysa gençlerinki öyle olmadı.

Bu gençlerden Metin, 12 Mart'ın başlarında, Nurhak Dağları'nda giriştikleri kır gerillası denemesinde, daha işin başında Maraş'ta yakalandı ve müebbete mahkum oldu. Bu olayda Sinan Cemgil ve arkadaşları öldürülmüşlerdi. Yusuf ise 12 Mart döneminde bir yıl kadar Tunceli köylerinde

saklandı, sonra gidip teslim oldu.

Aynı dönemde, çeşitil sol gruplar ayrı ayrı kanallardan gizli örgütlenmeye ve silahlı eyleme yöneldiler. Bunların oluşturduğu gruplar zaman zaman bölgeyi taramaktaydı. Yasal siyasal çalışmaya ve bu yoldan emekçi halkın örgütlenmesine ağırlık veren farklı mücadele tarzımız nedeniyle onlara ters düşüyorduk. İdeolojik görüş ayrılıkları zaman zaman düşmanca duygulara varıyor ve komplocu tavırlar yaratıyordu.

O dönem Elazığ'da olan öğretmen dostum ve hemşehrim İsmail Şen bana ilginç bir olaydan söz etti. Bir keresinde üç-dört kadar genç -hangi gruptan olduklarını şimdi hatırlamıyorum- evinde konuk olmuşlar. Söz dolaşıp devrim ve ayaklanma sorununa ve bölgedeki duruma gelmiş. Gençlerden biri, "aslında yöre halkı Kemal Burkay'ı seviyor; ama adam revizyonist. Onu vurup sağcılara yükleyerek kitleleri ayaklandırmak mümkün..." demiş. İsmail Hoca buna sert tepki göstermiş; bunun üzerine işi şakaya vurmuşlar..

Devrimciliği Öğrenciliği Kadar Sürenler..

O dönemde üniversiteli gençler için devrimcilik kuşkusuz bir modaydı. Bunlardan bir bölümü bu işi ciddiye aldı ve sonuna kadar gittiler; yiğitliğin, özverinin örneklerini verdiler. Kimi bu yolda yaşamını yitirdi, kimi yıllarını cezaevlerinde geçirdi. Ama pekçok genç de öğrencilik döneminin bitişiyle birlikte, artık işi bitmiş ders kitapları gibi, bu hevesi de rafa kaldırdı. Bir bölümü için eğer bununla bitmediyse, evlilik onların işini bitirdi. Eğer o da bitirmediyse, mühendislik, avukatlık, doktorluk gibi iyi bir meslek, para ve konfor haklarından geldi. Bunlar -okul döneminin bitişi, evlilik ve iyi bir meslek- devrimciliğin ünlü üç engelleridir.

Böylesi çoklarını gördüm. Bunlardan biri Kamer Sarıçiçek adındaki gençti. Trabzon teknik üniversitesinde okuyan, boylu boslu bu genç, yazları tatile geldiğinde, daha babaevine uğramadan bana uğrar, Trabzon'daki devrimci eylemlerini, nasıl bildiri dağıttıklarını, sağcılarla nasıl dövüştüklerini heyecanla anlatırdı. "Bu delikanlı bir bitirse de gelse!" derdim.. Nitekim bitirip geldi, ama bambaşka geldi..

Kamer, AP milletvekili Kenan Aral'la aynı aşirettendi. Okulu bitirir bitirmez Devlet Su İşleri'nin Tunceli şube müdürlüğüne atanmıştı. Yasal olarak, daha okulunu yeni bitirmiş bir mühendisin böyle bir göreve atanması olanaksız ise de, torpilin gücü her şeyi kitabına uydurmaya yetmişti..

Kamer bu kez, kente ayak basar basmaz bana uğramadı. Hayır hiç uğramadı! Daha geldiği gün, ensesi ve göbekli müteahhit takımı ve ötekı iri-kıyımlar çevresini sarmışlardı. O gün, grup halinde bizim sokaktan geçip Tepebaşı'na gidiyorlardı. Ben ve Terzi İsmail kapının önünde oturmuştuk. İri-kıyımlardan bazıları geçerken selam verdiler, ama Kamer bizden yana bakmadı bile!.

Kamer'in bu tavrı bana pek dokundu. "Kasidei Ker" adlı mizahi bir şiir yazıp Ezilenler'de yayınladım. Aklımda kalan birkaç mısra şöyledir:

Ey ker, meftuni mêrhasi sergerdei kapital,
Helal olsun sana devirdiğin semer, eskittiğin nal!

Hişti bihişt üzre vasloldun ol makama
Gün hırsızındır, utanma soy, çırp ve çal!

Sen ki dem vururdun adaletten, sosyalizmden eylerdin muhabbet
Demek bir makam uğruna oldun uzun kulaklı bir mal...

Şiir bu minval üzere devam ediyordu. Onu Kamer'in kendisi de okumuş ve hemen anlamış. "Kemal Abi bu şiiri benim için yazmış," diye bizim arkadaşlara dert yanmış..

Gerçekte yalnız onun için değildi. Bu bir tiplemeydi ve bu türden ona benzer çokları vardı.

İl Bayındırlık Müdürü Veli Aydın da Kenan Aral'ın diğer bir adamıydı. O da eski solculardandı! Üniversitede okuduğu yıllarda TİP'in İstanbul'da "Beyaz Saray" denen yerde düzenlediği toplantıya sağcıların saldırması üzerine çıkan olaylarda dövüşmüş ve kolu kırılmıştı. Ama Veli şimdi AP'nin adamıydı ve Kenan Aral için seçimlerde çanta içinde para taşıyıp dağıtmaktaydı!

Böylelerinden ne diye söz ediyorum, sevgili okurlar, onların adından söz etmeye değer mi? Değmediğini biliyorum. Ama ne yazık ki böylelerinden de söz etmek zorundayım. Hayatımıza karışanlar, önümüze çıkanlar hep yürekli, onurlu insanlardan, hayatlarını bir davaya adayıp sonuna kadar yürüyenlerden ibaret değil ki. Böylesi dönekler, üç engellinin daha ilkinde takılanlar da çoktur. Bunları anılarımızdan silersek geçmişin bir yanı boş kalır. Oysa onları bilmeden, soylu amaçlar uğrunda yılmadan savaşan insanların, yaşamlarını bu işe adayanların değerini de anlıyamayız.

İkizlerin Doğumu

1970 yılı 28 şubat'ta ikiz kızlarım Berivan ve Evin doğdular. Doğumu, aynı zamanda komşumuz olan Ali Gültekin'in ebe-hemşire eşi Nimet Hanım yaptırdı. Biz Ali ile öteki evde otururken Nimet Hanım gelip doğumu haber verdi. Ama bu tür haber vermelerde gelenek olduğu üzere, müjde vermedi ve tutuktu, üzgün gibiydi. Durumundan kuşkulandım.

"Annesinin sağlık durumu nasıl?" diye sordum.

"İyi" dedi.

"Ya bebeğinki?"

"O da iyi" dedi. Sonra söylemesi çok zormuş gibi devam etti: "Bir kız çocuğunuz oldu Kemal Bey!"

O zaman anladım Nimet Hanım'ın niye öyle tutuk olduğunu. Anlaşılan oğlum olmadı diye üzüleceğimi sanmıştı. Güldüm, "bunun için mi öyle çekinerek haber verdiniz Nimet Hanım?" Benim için, kız ya da oğlan hiç fark etmez," dedim.

Ama Nimet hanım'ın durgunluğu devam ediyordu. Bu kez iyice işkillendim:

"Nimet Hanım, herhalde benden gizlediğin bir şey var; çocuğa veya annesine birşey mi oldu?"

Nimet Hanım sıkıla sıkıla:

"İki kızınız oldu, Kemal Bey!." dedi.

O zaman meseleyi daha iyi anladım ve bir kahkaha attım.

"Demek ikizler.. Bu daha güzel!" dedim. Ve Nimet Hanım'ı erkek çocuk konusunda hiçbir beklentim olmadığına, böyle bir şeyi düşünmediğime dair ikna etmeye çalıştım. Gerçekten de öyleydi. Böyle birşey aklıma bile gelmemişti. Kimi insan büyük bir tutkuyla çocuk ister; kimisi, daha da büyük bir tutkuyla erkek çocuk ister. Benim böyle bir tutkum hiç olmadı. Ama çocuklarımı da, ister kız, ister oğlan olsunlar, hiçbir ayrım gözetmeden çok sevdim elbet. İlle oğlan çocuk isteyenlere ve beklentileri yerine gelmeyince düş kırıklığına uğrayanlara ise hep şaştım. Bunun duygularla bir ilişkisi yok; bu, çevrenin, toplumun insanlara empoze ettiği gelenekçi, ilkel bir tutumdur, geri kalmış toplumlara özgüdür. Bu toplumların değer yargısına göre aileyi, daha doğrusu "baba ocağı"nı, soyu sürdüren erkek çocuktur. Erkek üstün sayılır ve kadın ikinci sınıftır.. Kürtler kadına *"parsûyê kêm"* (eksik kaburga) derler, Türklerse "eksik etek"...

O dönem, tanıdıklarım, daha çok da köylüler bana sık sık sorarlardı: "Kemal Bey kaç çocuğun var?" Böyle bir soru gelenektir.

"Üç çocuğum var," derdim.

"Kız mı, erkek mi?"

"Kız."

Bu cevaba üzülür gibi yapar ve genellikle şöyle derlerdi: "Üzülme, daha gençsin, erkek çocuğun da olur..."

Bu söze güler, biraz da kızardım. "Keşke bu kadar çok işe yaramaz erkek olacağına, Behice Boran gibi kadınlar çok olsalardı," derdim..

Demirel Tunceli'de

1970 yazıydı sanırım, Demirel ilk kez Tunceli'ye geldi. Onun gelişinden birkaç gün önce, AP ve CHP'nin önde gelenleri bize elçi göndererek Demirel'in gelişi sırasında herhangi bir olay çıkarmamamız için ricada bu-

lundular! Bu bir fırsatmış.. Bu vesileyle Tunceli için "birşeyler koparmayı" düşünüyorlarmış..

Doğrusu biz de yol kesen Köroğlu değildik! Demirel'in gelişiyle ilgili olarak herhangi bir protesto düşünmemiştik. Kendilerine güvence verdik: "Yüreğiniz rahat olsun, bizden yana kaygılanmayın, ne koparabiliyorsanız koparın!" dedik. Gerçekte Demirel'in bir şey vereceği yoktu. Ama gelişi sırasında protesto etsek, suçlu biz olacaktık, bizi gerekçe gösterecekler-di..

Demirel'i iyi biçimde karşılamak için günler öncesinden hazırlık yapıldı. Alkışçılar getirtildi. İri-kıyımlar yol boyuna dizildiler. Biz de ne oluyor diye merak edip bir köşeden izledik. Demirel kentin küçük meydanına girmeden otomobilinden indi ve yolun iki yanında sıralanmış olup kendisini alkışlayan kalabalığın arasından yürüdü. Tam bu sırada ensesi kalın mütehhitler onu omuzlarına almak için bir atak yaptılar. Anlaşılan Demirel "kentin kötü şöhretiyle" ilgili olarak birhayli tedirgindi. Bir saldırıya uğradığını sanıp durdu ve korkuyla geri çekildi. Bu arada kıç üstü tam yere düşüyordu ki yanındakiler atik davranıp tuttular, kaldırdılar. Ve Demirel bir anda kendisini omuzlarda buldu. Tehlike olmadığını anlayınca da beti benzi yerine geldi..

Komediyi daha fazla izlemeyi gereksiz buldum, dönüp yazıhaneme gittim. Evet, kötü bir karşılama değildi ve biz de bir yaramazlık yapmadık! Ama bizimkiler yine de Demirel'den birşey koparamadılar. O kadar yağcılık ne yazık ki boşa gitmişti..

TİP 4. KONGRESİ

Aybar'ın TİP Genel Başkanlığı'ndan Çekilişi

Peşpeşe yapılan iki kongreye rağmen parti içinde Aybar'a karşı muhalefet sürüp gitmekte, çevresi daralmaktaydı. MYK asil üyelerinden Aybarcı olarak bilinen Yahya Kanbolat ve Nazife Cemgil de MYK'dan çekildiler. Kanbolat Hatay'daki çiftliğinin işlerini gerekçe gösterdi! Ayrılanların yerine yedekte olan Atilla Aşut'la ben geçtik. Ama ikimiz de çok uzaktan -ben Tunceli'den, Atilla Trabzon'dan- gelip gidiyorduk, bu nedenle de sık sık yapılması gereken toplantıların bir bölümüne katılamıyor, verimli olamıyorduk.

Romancı Samim Kocagöz'ü bu dönemde tanıdım. MYK'da bir süre beraber çalıştık. Ege'li, büyük toprak sahibi bir ailedendi ve çiftlik sahibiydi. Ama son derece sade, inançlı ve dürüst bir insandı. Yazarlara özgü kendini beğenmişlikten, gösterişçilikten de onda eser yoktu. Aybar'a büyük güven duyuyordu.

Atilla Aşut o dönemde Trabzon'da bir gazetede çalışıyordu sanırım. Benim yaşlarda, inançlı bir sosyalistti. Aybar'ın görüşleri ikimizin de kafasını karıştırmıştı. Bu "güler yüzlü sosyalizm" de ne oluyor, diyorduk. Sosyalizmin güleryüzlüsü, asık suratlısı mı olur? Bir gün MYK'da yine bu konu açıldı. Aybar o dönemde Russel Mahkemesi'nin üyesi olarak Vietnam'a gitmişti, oradaki anılarından söz etti (*).

İnsana değer vermediklerinin bir örneği olarak, bir bombardımanda ağır biçimde yaralanmış, vücudu yanıklar içindeki bir hastayı kendilerine göstermek için ta yüzlerce kilometre öteden getirdiklerini anlattı. Mao'nun Kızıl Kitabı'ndan söz etti. "Sabah akşam insanlara bu kitabı okutuyorlar, ayet gibi. Sosyalizm bu olabilir mi?" dedi. Ama anlattıkları yine de aklımıza yatmadı. Ben ve Atilla, buna bakarak, gerek Vietnam devrimi, gerekse Mao gibi bir büyük devrimci liderle ilgili olarak böylesi ağır yargılara varmanın doğru olmayacağını, bu konuda kendisine katılmadığımızı söyledik.

Örgüt içinde giderek yalnız kaldığını farkeden Aybar, kısa süre sonra

(*) O yıllarda ünlü İngiliz filozofu Bertrand Russel'ın öncülüğünde, Vietnam Savaşı nedeniyle ABD'yi yargılamak için sembolik nitelikte bir uluslararası mahkeme oluşturulmuştu ve Aybar'da bu mahkemenin üyeleri arasındaydı.

parti başkanlığından çekileceğini açıkladı. Genel Yönetim Kurulu toplantısı için Ankara'ya gittim. Akşam gazetesinde bu olayla ilgili olarak çıkan haberde, benim genel başkan adayı olarak adımdan söz edilmişti. Bu haberi hayretle karşıladım. Çünkü böyle bir şey ne benim aklımdan geçmişti, ne de böyle bir öneri olmuştu. Buna bir anlam veremedim. Toplantının bir gün öncesi Mehmet Ali Aslan'la görüştük, o da toplantı için İstanbul'dan gelmişti. Bana oradaki, aralarında Can Yücel'in de bulunduğu bir grubun -ki bunlar parti içindeki sözkonusu kamplaşmada ne Aybar'dan, ne de öteki kesimden yana tavır koymuşlardı- benim başkanlığımdan yana olduklarını söyledi. "Böylece bir taşla iki kuş vurmak istiyorlar," dedi. "Hem Aybar'ı düşürmek, hem de seni yıpratmak..."

Mehmet Ali'nin bu yorum tarzı hiç de aklıma yatmadı. Sözünü ettiği kişilerle hiçbir alıp veremediğim yoktu, beni ne diye yıpratmayı düşünsünler? Ama daha da önemlisi, benim başkanlıkta gözüm yoktu, böyle bir şeyi düşünmemiştim bile. Mehmet Ali'ye bunu açıkça söyledim. "Henüz çok genciim, özellikle işçi kesimi içinde çalışmış değilim; deneyimim az. Üstelik Kürdüm. Bu aşamada TİP bir Kürdün genel başkanlığını götüremez," dedim. Mehmet Ali bu dediklerime katıldı.

Toplantı günü sabahı Tarık Ziya Ekinci de bana başkanlık önerisi getirdi. "Genel Yönetim Kurulunun çoğunluğu senin için olumlu düşünüyor," dedi. Ona da teşekkür ettim ve böyle bir göreve hazır olmadığımı, üstelik, bir Kürt sosyalisti için başkanlığın henüz erken olduğunu söyledim. Parti içindeki yaşamım daha beş yıldı. 32 yaşımdaydım. Parti içinde bu göreve uygun düşen çok daha deneyeli, olgun ve birikimli insanlar vardı. Besbelli, parti içindeki ayrışma nedeniyle bir boşluk oluşmuştu ve tarafların üzerinde uzlaşabileceği isimler öne çıkıyordu.

Benim açımdan konu kapandı. Ama ilginçtir, bu öneri benden sonra Mehmet Ali Aslan'a yapıldı ve o, hiç tereddüt etmeden kabul etti..

Aybar GYK toplantısında kısa, duygulu bir konuşma yaptı. Konuşmasının sonunda "Aybar başkanlıktan ayrılmakla bitmez!" diye de vurgu yaptı. Bunu ona yakıştıramadım. Bir insanın bas bas bağırarak kendi kendini övmesi hoş bir şey değil, bu bir zaaftır. Diğer yandan, Aybar görüşlerini yüreklice savunan, dürüst, kişilikli bir insandı. O, mevcut sosyalist pratiğe yönelik eleştirilerini zor bir dönemde yaptı ve bu yüzden de sahnenin dışına itildi, yalnız kaldı. Aynı şeyi 1980'li yılların sonunda yapsa herşey farklı olurdu..

Aybar, emekçi yığınlara, halka dayanan demokratik, çok sesli bir sosyalizm anlayışını savunuyor ve işçi sınıfı diktatörlüğüne karşı çıkıyordu. Daha sonra, Sovyetler Birliği'ni ve sosyalist sistemi çöküntüye götüren gelişmeler, bence bu noktada onun ve onun gibi düşünenlerin haklı olduğunu gösterdi. Ama Aybar, kanımca, reel sosyalizmin kimi yanlışlarına karşı çıkarken, bu arada parti içindeki ve dışındaki farklı görüşte aydınlarla ebelleşirken yanlışlar da yaptı. O, sosyalist aydınların bu mücadeledeki rolünü küçüm-

sedi ve popülizme kaydı. Ayrıca Lenin'e karşı tutumunu bugün de onaylamıyorum. Leninist parti modelini ve Rus devrimini, farklı koşullara bakmaksızın tüm zaman ve mekanlarda genelgeçer saymak nasıl yanlışsa, onu tümden reddetmek de öylesine yanlıştır. Bu örnek despot Çarlık Rusyası'nın koşullarında ortaya çıktı ve başarılı da oldu. Lenin'in önderliğindeki Bolşevik Partisi'nin kazandığı büyük zafer ve bunun Sovyetlerdeki ve dünyadaki büyük etkileri görmezden gelinemez. Daha sonraki çöküş ise farklı birşeydir. Bunları ben, çeşitli yazılarımda tartıştım. Şu kadarını söyleyeyim ki, bu büyük sosyalist deneyimin başarısızlığının nedeni, diğer etkenlerin yanısıra, değişen koşullara uyum sağlayamaması, demokratikleşememesi; tersine tek parti diktatörlüğünün giderek yozlaşması, kitlelerden kopmasıdır. Üstün yetenekli bir önder olan Lenin, eğer uzun ömürlü olsaydı gelişmeler tümüyle farklı olur muydu, bilemem. Ama tarihsel gelişmeyi belirleyen, son tahlilde, liderlerin rolünden çok nesnel koşullardır.

Aybar'dan sonra Yaşar Kemal söz aldı. O da gür sesiyle duygulu bir konuşma yaptı. "Ben Aybar'ın yanındayım, ona güveniyorum, onu haklı buluyorum!" dedi.

Aybar ve Yaşar Kemal bundan sonra toplantıyı terk ettiler. Mehmet Ali Aslan başkanlığa önerildi ve seçildi. Bu arada TİP merkezine gelmiş olan bir gazeteci izin alarak toplantı salonuna girdi yeni başkanın resmini çekmek istedi. O resim çekerken Mehmet Ali ansızın, dur anlamında eliyle işaret etti. Sonra sandalyesinde geriye doğru kaykılarak artistvari poz verdi, gülümsedi ve "şimdi çek!" dedi. Belki küçük bir ayrıntı, ama garipsemiştim ve sanırım, gazeteci dahil, ordaki herkes garipsedi. Bazı küçük ayrıntılar insanların gerçek çapını, karakter yapılarını ele verir..

Mehmet Ali'nin, bir gün önce, aklı sıra beni başkanlıktan caydırmak için çaba gösterdiğini anladım. Onun, gönlünde başkanlık hevesi varsa, ki vardı, böylesine basit bir oyun oynamasına hiç gerek yoktu; çünkü ben zaten istekli değildim. O herhalde, böyle bir kurnazlıkla iyi bir iş becerdiğini sandı ve bunu saflığıma yordu. Ama doğrusu bunu da hiç önemsemedim, görmezden geldim. Aksine, Mehmet Ali'nin başkan olmasına sevindim. O, yeni genel başkan olarak bir mesaj vermek için Ankara Radyosu'na gitti, bense gönüllü olarak onun basına vereceği mesajı hazırladım. O akşam Doktor Naci'nin Sıhhiye'deki evinde, Mehmet Ali ile birlikte ben, Naci, Tarık Ziya ve Mehdi buluştuk. Kendisini kutladık, başarılı olması için elimizden gelen çabayı gösterme gereğini konuştuk.

Ama M. Ali Aslan'ın başkanlığı ancak iki ay sürdü. O bu işe pek heveslе başladı ama tez yoruldu. İşin garibi istifasının suçunu da Kürt arkadaşlara ve en başta bana yükledi. Kendisine yeterince destek vermediğimizi ileri sürdü. Bunu öğrendiğim zaman pek şaşırdım.

GYK toplantısından sonra Tunceli'ye dönmüştüm. Aradan daha bir hafta geçmeden yeniden toplantı çağrısı geldi. Nedeni de, siyasi yasaklı DP'liler

için TBMM'de çıkarılan aftı. TİP buna karşı anayasa mahkemesine başvuracaktı, bunun için de GYK kararına gerek vardı. Yorgundum. Ankara'ya her gidiş gelişimde uzun otobüs yolculuğu, geceleri bile süren, bizi uykusuz bırakan toplantılar, bu toplantılardaki yoğun sigara dumanı beni hasta ediyordu. Ayrıca avukat olarak duruşmalarına girmem gereken birhayli dava vardı. Parti çalışmaları, toplantılar nedeniyle onları sık sık ertelemem hoş olmuyordu. Üstelik, DP'lilerin siyasal haklarına kavuşması bence öylesine sorun yapılacak, karşı çıkılacak birşey de değildi. Ben olmasam da, karar nasıl olsa çıkar diye gitmedim. Ama işin garibi, çoğunluk da aynen benim gibi düşünmüş. Bu nedenle GYK yeter sayıyla toplanamamıştı. M. Ali Aslan bunu kendisine karşı bir tavır olarak yorumladı, başkanlığının ciddiye alınmadığını sandı. Benden ise küstü. Sanırım, başkan olurken aklısıra oynadığı basit oyun nedeniyle kendisine kırıldığımı sanıyordu. Başkası olsa, kuşku yok öyle yapardı! Ama benim hem böyle bir heveslm yoktu, hem de arkadaşlarıma karşı, bu tür oyunları ve küçük hesapları bile hoş görecek kadar iyi niyetliydim. Saf mıyım değil miyim bilemem ama, her zaman yoldaşlarımın başarısını ve iyiliğini istedim. Bence örgütünün başarısını isteyen kişi başka türlü davranamaz. Egoist ve kıskanç kişiler iyi bir dava adamı olamazlar.

İstifanın gerçek nedeni ise Mehmet Ali'in aşırı istikrarsız, dirençsiz kişiliğiydi. Nasıl olsa bir bahane bulup çekilecekti.

M. Ali Aslan çekildikten sonra başkanlık görevi, arkadaşlar tarafından bir kez daha bana teklif edildi. Ama yine, aynı gerekçelerle kabul etmedim. Başkanlığa sendikacı Şaban Yıldız seçildi. Yıldız, boğazından ameliyat geçirmişti ve ancak fısıltı halinde konuşabiliyordu. Ama deneyimli bir işçi ve inançlı bir sosyalistti. Dirençli de çıktı. 1970 sonbaharında yapılan kongreye kadar, sanırım 6 ay süreyle örgütü başarıyla yönetti.

TİP'in 4. Kongresi 1970 yılı sonbaharında Ankara'da, Dışkapı'daki Diba düğün salonunda yapıldı. Aybar bu kongreye gelmedi. Partiden ne zaman ayrıldığını hatırlamıyorum; ama çok sürmeden, bazı yandaşlarıyla birlikte Sosyalist Devrim Partisi adında bir parti kurdu. Mihri Belli de bu arada Emek Partisi'ni örgütlemişti. Kıvılcımcılar, çalışmalarını daha çok İşsizlik ve Pahalılıkla Mücadele Derneği yoluyla yürütüyorlar, ayrıca bir de "Sosyalist" adında aylık bir yayın çıkarıyorlardı. Perinçekçilerin yolu da artık TİP'ten tümüyle ayrılmıştı. İşçi Köylü gazetesi açıkça Maocu çizgiyi benimsemişti. Ancak kongrede Perinçek yanlılarından küçük bir grup vardı ve bunlar, her tür örgütün içine sızıp çalışma, propaganda yapma anlayışıyla kongreyi de bir platform olarak kullanmaya gelmişlerdi. Hikmet Kıvılcımlı da, hatırladığım kadarıyla kongreyi izleyenler arasındaydı.

Sadun Aren ve Behice Boran'ın başını çektiği TİP içindeki muhalefet kesimi bu arada örgütte ağırlık kazanmıştı, kongrede de delege çoğunluğu bu kesimdeydi. Bir süreden beri aylık "Emek" dergisini çıkardığı için "Emek

Grubu" olarak da anlandırılan bu kesim, milli demokratik devrim görüşünü savunan öteki sol kesimlere karşı, sosyalist devrim görüşünü savunuyordu. Benim de 4. Kongre öncesi Emek Dergisi'nde "Sosyalizm, Kemalizm ve Doğu Sorunu" başlıklı bir yazım yayınlandı. Bu yazıda, solun kemalistlerle ittifakını öne çıkaran MDD tezine karşı, solun Kürt hareketiyle ittifakını savunuyordum.

Biz, TİP içindeki Kürt arkadaşlar, bu ayrışma sürecinde farklı bir grup biçiminde şekillendik. Daha önceki kongrelerde Aybar'a yakın görünsek ve onunla ortak yönetimde yer alsak da, bu, Aybar'ın özgün ideolojik görüşlerine katıldığımız için değildi. Biz gerçekte partinin birliğini önemsedik ve hep korumaya çalıştık. Nitekim Aybar ayrıldığı zaman onu izleyip gitmedik. Partinin mücadele hattına ve ideolojisine ilişkin görüşlerimiz genel olarak Emek Grubu'ndan farklı değildi ve zaten bunlar TİP'in baştan beri dayandığı temel görüşlerdi. Biz de yasal siyasal çalışmaya önem veriyorduk. Asker-sivil aydın kesimine büyük rol ve insiyatif veren MDD tezine karşılık, biz asıl rolü işçi sınıfının öncülüğündeki emekçi kesimlere veriyorduk. Demokratik devrimi Türkiye bakımından esas olarak aşılmış sayıyor ve Türkiye toplumunun önündeki devrimi sosyalist devrim olarak niteliyorduk. Kemalizme karşı daha da mesafeliydik.(*)

Bizim farkımız, kuşkusuz Kürt olmaktan geliyordu. Parti içinde Kürt sorununu gündeme getirenler bizdik. Diğer partililer çoğunlukla bu sorunun yeni yeni farkına varıyorlardı. Partide genel olarak bizimle Türk arkadaşlar arasında, ortak sosyalizm ideallerini savunmaktan ve yanyana kavga vermekten gelen karşılıklı bir güven vardı. Ama Kürt sorununa karşı bir kuşku da, kadroların en azından bir bölümünde her zaman varoldu. Türk yoldaşların çoğu için Kürt sorunu, devrimden sonra, sosyalizm koşullarında çözülecekti ve şimdiden onu fazla öne çıkarmaya gerek yoktu. Yani bunlar Kürt halkını devrimden yana kazanmak için Kürtler üzerindeki baskı-

(*) Şimdi, 1997 yılında, yani yaklaşık 27-28 yıl sonra, geçmişe dönüp bakıyorum ve bu ideolojik çekişmelerde ne kadar haklı veya haksız olduğumuzu düşünüyorum. Sanırım, sosyalizmi yakın bir hedef saymakla biz yanıldık. Önümüze yakın hedef olarak demokratik devrimi koymalı ve bu hedefe yönelik olarak daha geniş toplum kesimlerini bir araya getirmek için çalışmalıydık. Sosyalist devrim şiarı erken ve daraltıcıydı. Bugün bile hala Türkiye'nin önünde demokratikleşme hedefi var ve bunun kavgasını veriyoruz. Bu elbette sosyalist idealleri bir yana bırakmak anlamına gelmiyor. Aksine, bunu sosyalistler olarak yapmalıydık. Diğer yandan, yasal siyasal çalışmayı esas almakla ve devrimin öncülüğü rolünü işçi ve emekçi halk kesimlerine vermekle biz haklıydık. Bu, yığınlara güvenmeyi ve onlar içinde çalışmayı esas alan çizgiydi. Ötekisi ise tepeden inmeci, cuntacı ve halktan kopuk maceracı eğilimleri besledi. Zamanın bu konuda bizi haklı çıkardığı kanısındayım. Türkiye solu bunca ağır darbeler yediyse, bugün bile bunca parçalı ve etkisizse bunda, 1960'lı yılların sonunda ve 1970'li yıllarda yapılan yanlışların, ideolojik farkları abartıp hareketi sorumsuzca bölmenin, geniş bir demokratik programdan yoksunluğun ve maceracı eğilimlerin büyük rolü var.

lara karşı çıkmanın ve demokratik bir program içinde sorunun çözümünü göstermenin önemini kavramıyorlardı. Kadroların bir bölümünde, yıllarboyu yaratılmış şoven şartlanmaların, Kemalist bakış açısının izleri vardı. Özellikle ayrışma döneminde, bunun yol açtığı saflaşma ve çekişmeler ortamında, kadroların bir bölümü bizim tutumumuzu "Kürtçü", "milliyetçi" bir eğilim gibi görüp gösterdiler. Türk aydınlarında ve solcularında Kürt sosyalistlerine karşı bu bakış açısı, her dönemde, şu veya bu oranda hep varolmuştur. Onlara göre Kürtler, ancak tümüyle onlar gibi düşündükleri ve davrandıkları zaman iyi aydınlar, ya da sosyalistler olabilirler. Kürt sorununu fazlaca önemsemek ise milliyetçi bir eğilimdir... Ne var ki bize karşı bu kuşkulu tutum, gerçekte, sömürgeci baskı rejiminin yıllarboyu topluma şırınga ettiği önyargılardan kaynaklanıyordu. "Milliyetçi" diye adlandırdığımız sosyalist olmayan Kürtlerin kendi örgütleri o dönemde vardı ve bunların TİP'e gelmelerine hiç de gerek yoktu. Kürt sosyalistleri bakımından TİP saflarındaki kavga kolay bir iş değildi; hem düzeni, Türk devletinin baskı kurumlarını, hem de bizzat Kürt ağa ve beylerini, Kürt gericilerini karşıya almayı gerektiriyordu.

Behice Boran, kongrede uzunca bir konuşma yaptı ve Aybar'ın görüşlerini eleştirdi. Partide şimdiye kadar yatay örgütlenmeye gidildiğini, niteliğin önemsenmediğini, çok yerde salt örgütlenme ve seçimlere girme kaygısıyla örgüte rastgele üye alındığını, bundan böyle derinliğine, yani dikey örgütlenmenin ve parti üyelerinde sosyalist bilincin esas alınmasını önerdi.

Perinçekçi gruptan Oral Çalışlar ise yaptığı konuşmada hem Aybar'ı, hem de Emek Grubunu eleştirdi ve MDD tezlerini savundu. Oral'ın konuşması Emek Grubu'nun protestolarına yol açtı ve engellenmek istendi. Buna, her nedense, çoğu da dinleyici olan üniversiteli Kürt gençlerinden tepki geldi ve bir ara ortalık karıştı. Bu gençlerin çoğu parti üyesi filan da değildiler. Hatta içlerinde sosyalist görüşler taşımıyanlar bile vardı. Bunların genellikle Şivan (Sait Kırmızıtoprak) yandaşı olduklarını ve kongreyi etkilemek için geldiklerini sonradan anladım.

Bu kongrede "Kürt Grubu" olarak beliren bizim grup da birhayli kalabalıktı, sayıca delegelerin üçte birine yakındı. Kongrede birlik halinde davrandık. Yalnızca Sait Çiltaş bu grubun dışında, Emek Grubu ile birlikte davranıyordu. O da buna karşılık, gözde "Kürt sosyalisti" olarak, kongre sonrası mükafatlandırıldı, genel sekreter yapıldı! Ansızın ortaya çıkan ve Kürt sorununu küçümsediği için kendisi büyütülen bu gözde sosyalistin politik yaşamı ise pek kısa sürdü; 12 Mart döneminde hapiste dayanıksızlığı ve boşvermişliği ile göze çarptı, hapisten çıktıktan sonra ise bu işlere tümüyle veda etti..

Arkadaşlar grup adına (elbette grupların varlığı resmi, ya da tüzüksel bir olay değildi; ama pratikte vardı) benim konuşmamı uygun gördüler.

Uzunca bir konuşma yaptım. Bu arada, Oral Çalışlar'ın konuşmasına gösterilen tepkiyi, engelleme çabasını da kınadım. Kongrede farklı görüşlerin özgürce dile getirilebilmesi gerektiğini söyledim.

TİP 4. Kongresi'nde Alınan Kürtlerle İlgili Kararın Öyküsü

TİP'in 4. Kongresi'nde alınan önemli kararlardan biri Kürt sorununa ilişkin olandı. Kürt sorunu ile ilgili olarak iki karar taslağı sunuldu. Bunlardan birini ben kaleme almıştım ve Tarık Ziya, Naci, Mehdi ve diğer bazı arkadaşların ortaklaşa imzasıyla sunduk. Benim hazırladığım taslakta, hem Kürt sorununda partinin baskılara karşı çıkan ve eşitlik temelinde bir çözüm isteyen demokratik tutumu dile getirilmiş, hem de mevcut yasal engeller göz önüne alınarak uygun, yumuşak bir formülasyon yapılmıştı. Yine birkısım Kürt delegeler tarafından verilen diğer taslak ise oldukça sertti. Yıldırımları çekeceği, partinin başını belaya sokacağı belliydi. Gerçi her iki taslak da komisyona verilmişti ve komisyonda son biçimini alacaktı. Yine de, daha bu aşamada bir uzlaşma sağlamanın yararlı olacağını düşündük. Bu nedenle, Kürt delegelerin tümüne haber vererek binadaki diğer bir salona geçtik. Kongrenin devam ettiği anda, bizim oturduğumuz bölümün bir anda boydanboya boşalması ise diğerlerı üzerinde şaşkınlık yarattı. Kürt delegelerin kongreyi terk ettiklerini sandılar.

Sözkonusu yan salonda ayaküstü bu konuyu konuştuk. Gerek Tarık Ziya, gerek ben, Kürt arkadaşları daha yumuşak bir karar taslağı üzerinde ikna etmeye çalıştık. Aslında aynı şeyi, özüne dokunmadan, ama daha değişik sözlerle ve yıldırımları o denli çekmiyecek biçimde dile getirmenin mümkün ve yararlı olduğunu, aksi halde, sert bir kararın partiyi kapatılma riskiyle yüzyüze getirebileceğini, amacımızın ise elbet bu olmadığını söyledik. Ben arkadaşları ikna etmenin zor olmayacağını sanmıştım. Oysa hiç de öyle olmadı. Çoğunluk öteki karar tasarısından yana tavır koydu ve doğrusu bu beni şaşırttı. Bu sonucu beklemiyordum ve çok üzüldüm. Birçok arkadaşın bu katı tavrına ise bir anlam veremedim. Ne var ki politikada iyi niyetli, ama biraz da saf olduğumu o gün farkettim. Meğer bizim TİP'te yıllardır birlikte kavga verdiğimiz Kürt yoldaşların önemli bir bölümü Dr. Şıvan tarafından örgütlenmişti ve buraya bu konuda da hazırlıklı, örgüt içinde örgüt olarak gelmişlerdi. Silvanlı Mahmut Okutucu, Muhterem Biçimli, Abdülkadir Ceylan bunlar arasındaydı. Kongrede izlenecek tavır meğer önceden belirlenmişti. Partinin kapanması ise Şıvan'ı ancak memnun ederdi!

Böylece biz Kürt grubu, Kürt sorunuyla ilgili karar tasarısı üzerinde kendi aramızda ikiye bölündük.

En azından komisyonun yumuşak bir formülasyonu benimseyeceğini, örgütü açıkça tehlikeye atmayacağını, kapanma ile yüzyüze bırakmayacağını

düşündüm. Oysa komisyon da, her iki tasarıyı bir ölçüde göz önüne almakla birlikte, o dönemdeki politik ortama göre oldukça sert bir formülasyonu benimsemişti. Komisyonda Ahmet Aras'ın olması bunda etkili olmuştu sanırım. Komisyonun Türk üyeleri de itiraz etmemişlerdi. Karar tasarısı kongreden de, hiç bir itirazla karşılaşmadan, rahatlıkla geçti!

Bu karar şöyleydi:

"Türkiye İşçi Partisi 4. Büyük Kongresi:

Türkiye'nin Doğusunda Kürt halkının yaşamakta olduğunu;

Kürt halkı üzerinde baştan beri, hakim sınıfların faşist iktidarlarının zaman zaman kanlı zulüm hareketleri niteliğine bürünen, baskı, terör ve asimilasyon politikasını uyguladıklarını;

Kürt halkının yaşadığı bölgenin, Türkiye'nin öteki bölgelerine oranla geri kalmış olmasının temel nedenlerinden birinin, kapitalizmin eşitsiz gelişme kanununa ek olarak, bu bölgede Kürt halkının yaşadığı gerçeğini göz önüne alan hakim sınıf iktidarlarının, güttükleri ekonomik ve sosyal politikanın bir sonucu olduğunu;

Bu nedenle "Doğu sorununu" bir bölgesel kalkınma sorunu olarak ele almanın, hakim sınıf iktidarlarının şoven milliyetçi görüşlerinin ve tutumunun bir uzantısından başka birşey olmadığını;

Kürt halkının anayasal vatandaşlık haklarını kullanmak ve diğer tüm demokratik özlem ve isteklerini gerçekleştirmek yolundaki mücadelesinin, bütün antidemokratik, faşist, baskıcı, şoven-milliyetçi akımların amansız düşmanı olan partimiz tarafından desteklenmesinin olağan ve zorunlu bir devrimci görev olduğunu;

Kürt halkının gelişen demokratik özlem ve isteklerini ifade ve geliştirme mücadelesi ile, işçi sınıfının ve onun öncü örgütü partimizin öncülüğünde yürütülen sosyalist devrim mücadelesini tek bir devrimci dalga halinde bütünleştirmek için, Kürt ve Türk sosyalistlerinin parti içinde omuz omuza çalışmaları gerektiğini;

Kürt halkına karşı uygulanan ırkçı-milliyetçi şoven- burjuva ideolojisinin, partililer, sosyalistler ve bütün işçi ve diğer emekçi yığınlar arasında yerle bir edilmesini sağlamanın, partinin ideolojik mücadelesinin temel ve devamlı bir davası olduğunu;

Partinin Kürt sorununda, işçi sınıfının sosyalist devrim mücadelesinin gerekleri açısından baktığını kabul ve ilan eder."

Karar, politik ortamı ve yasal durumu yeterince gözetmeyen bir biçimde kaleme alınmış olmasına, bu nedenle TİP'i kapatılma tehlikesiyle yüzyüzü bırakmış olmasına karşılık, Kürt sorunu bakımından ileri ve cesur bir karardı. Kürt halkının varlığı, baskı ve asimilasyona maruz olduğu, sorunun yanızca bölgesel bir gerikalmışlık sorunu olmadığı, Kürt halkının haklı müca-

delesinin, demokratik özlem ve istemlerinin desteklenmesi gereği dile getirilmişti. Bu, bir yönüyle de, yalnız Türkiye sosyalist hareketinde değil, genel olarak Türkiye'nin politik yaşamında bir olaydı.

12 Mart döneminde Anayasa Mahkemesi TİP'i bu kararı gerekçe göstererek kapadı. Gerçi, o dönem bu karar olmasa da TİP kapanırdı. Kadirli Kültür Derneği gibi sıradan dernekleri bile komünist örgüt sayıp kapayan Cunta'nın TİP'e dokunmayacağını sanmak ancak saflık olurdu. Ama rejim bunu gerekçe yaptı. Türk arkadaşlar ise daha sonra, bu karar nedeniyle bizi, Kürt kesimini suçladılar. Bunlardan Yalçın Cerit'e daha sonra sormuştum: "Peki neden kongrede hiçbir itiraz gelmedi?" Yalçın'ın cevabı ilginçti: "O karar çıkmasaydı Kürt kesiminin partiden ayrılacağını düşündük.."

Yalçın bu kesimin önde gelenlerinden biriydi. Yine de, herkes onun gibi mi düşünmüştü, bilemiyorum. Ama ne Anayasa Mahkemesi önünde bu kararı gereği gibi savundular, ne de sıkıyönetim mahkemesi karşısında. TİP'li Türk yoldaşlar daha sonra da, sütten ağızları yandığı için yoğurdu üfleyerek yediler. TİP 1975 yılında yeniden kurulduğunda Kürt sorununa programında yumuşak biçimde, hatta Aybar dönemindeki haliyle bile yer vermedi. Bu sorunun tartışılmasına ise tümüyle ambargo kondu ve onu tartışmak isteyenlere provokatör gözüyle bakıldı...

Böylesi bir karara rağmen, biz Kürt grubu bu kongrede genel yönetim kuruluna aday göstermedik ve seçimlerde beyaz oy kullandık. Sanırım 70 dolayında beyaz oy çıkmıştı. Partinin yaşadığı iç sorunlarla, ayrışma ve zayıflamayla ilgili olarak Emek Grubu'nun tutumunu olumsuz görüyorduk. Yönetime girerek onlarla birlikte sorumluluk almak istemedik. Beyaz oysa protesto niteliğinde idi.

Böylece yeni yönetim tümüyle Emek Grubu'ndan oluştu. Behice Boran genel başkanlığa, Şaban Erik ve Sait Çiltaş ise genel sekreterliğe getirildiler. Sait Çiltaş'a yer açmak için Nihat Sargın bu dönem görev almadı.

Bir Haftada Sekiz İlçe Kongresi

O ara, gündemde yaklaşan yeni bir seçim vardı (sanırım Senato ara seçimi). Buna katılabilmek için de, yasal olarak en az 35 ilde tam örgütlü olmak, kongreleri yenilemek, eksikleri tamamlamak gerekiyordu. Parti merkezi bizden gerekeni yapmamızı istedi. Üstelik ancak bir haftalık zaman kalmıştı.

Kongrede, örgütlenme konusunda Behice Boran'ın söylediklerini hatırlayıp merkeze telefon açtım. Behice Hanım'ın örgütlenmede niteliğe önem verilmesine, yalnızca bilinçli sosyalistlerin partiye üye alınmasına dair sözlerini hatırlatarak, "ancak bir haftalık bir zaman var. Böyle kısa bir sürede eksik örgütleri yenileyip kongre yaparken bunu başaramayız; hatta kimi

yerde, o türden sosyalistleri belki yakın dönemde de bulamayız; ne diyorsunuz?" dedim. Konuştuğum, sanırım Nihat Sargın'dı (Sargın bu dönem yönetime girmemiş olmakla birlikte, pratikte bürokratik işleri o yönetmekteydi). "Aman," dedi, "siz niteliğe değil, kongreleri zamanında tamamlamaya bakın! Seçime girebilmek parti için daha önemlidir.."

Kağıt üzerinde yazılı, ya da kongrelerde dile getirilen yaldızlı sözlerle mücadelenin gerçekleri arasındaki bu farka bakıp gülümsedim.. Büyük bir efor harcıyarak yedi gün içinde, yedi ilçeyi de dolaştım, merkez ilçeyle birlikte sekizinin de kongrelerini yaptım ve eksik örgütleri tamamladım. Bir günde iki ilçeninkini birden yaptığım oldu. Bu arada yine ilginç şeylerle karşılaştık.

Nazmiye ilçesine giderken, yeni tanıştığımız bir genç de bizimle gelmek istedi. Jipimizde yer olduğu için onu da aldık. Gelsin, çalışmalarımızı görsün, diye düşündük. O da batıdaki büyük kentlerin birinden Tunceli'ye yeni gelmiş, bölgeyi dolaşan üniversiteli "devrimci" bir gençti. Moda olduğu üzere bıyık sarkıtmıştı, parkalıydı ve pek ciddiydi!

Nazmiye'de herkes kendi işinde gücündeydi, kasabanın tek kahvesi de boştu. Ortada yine örgüt kalmamıştı. Hala bizimle bağını koruyan bir üyeyi bulduk, ayrıca bazı tanıdık ve dostları harekete geçirdik. Kahve doldu. Ben coşkulu bir konuşma yaptım. Benden sonra, yanımızdaki üniversiteli de konuşmak istedi: "tabi," dedim, "buyrun!"

Adam kalkıp asık bir suratla konuşmaya başladı. Ve lafın daha başında, halkın kurtuluşunun bir devrim işi olduğunu, bunu ise siyasi partilerin yapamıyacağını, hiçbir partiye bel bağlamamak gerektiğini söylemez mi?. Sanki adamı bizi yalanlasın diye oraya götürmüştük. Yaptığım hatayı anladım ve adamın lafı daha fazla uzatmasına fırsat vermeden araya girdim, onu oturttum, tekrar söz aldım. Bu arkadaşın siyasi tecrübesi olmadığını ve yanlış şeyler söylediğini belirttim. Halkın kurtuluşunun örgütlü mücadeleden geçtiğini, devrimin de ancak örgütlü güçlerin öncülüğünde yapılabileceğini, bunun aracının ise parti olduğunu, nasıl burjuvazi ve toprak ağalarının partileri varsa işçi ve öteki emekçilerin çıkarlarını temsil eden partilere de gerek olduğunu, bunun işin abc'si olduğunu, TİP'in de rolünün bu olduğunu söyledim, adamın devirdiği çamları düzeltmeye çalıştım.

Biz olmasak "devrimcimiz" Nazmiye'ye gidemez, gitse de iki kişiyi bir araya getirip herhangi bir konuşma yapmayı başaramazdı. Ama o, bizim konuğumuz olduğuna, bizim toplantımızda konuştuğuna bile aldırmadan, sözde devrimci bir görevle, düşündeki kötü adamlara, "revizyonistlere ve reformistlere" karşı mücadele ettiğini sanıyordu! Devrimci kılığına girmiş bir ajan ya da provokatör olması da mümkündü. Diğer yandan, suç onun değil, bizimdi. Böylesi bir saçmalık bizim amatörlüğümüzün, iyi niyetimizin ürünüydü. Önümüze çıkan, devrimciyim diyen rastgele insanları yanımıza alıp dolaştırmanın, üstelik kitleye seslenme fırsatı vermenin alemi yoktu. Neyse ki bu olay bize iyi bir ders oldu!

15-16 Haziran Eylemleri ve TİP'in Antifaşist Kampanyası

İşçi ve gençlik hareketinin büyümesi, peşpeşe patlak veren grevler, yoğunlaşan antiemperyalist eylemler ve Kürt ulusal hareketindeki gelişmeler rejimi ürkütüyor, baskı dalgasının artmasına yol açıyordu. Türkeş eliyle örgütlendirilen faşist militanların ve polis himayesindeki diğer gerici güçlerin sola, üniversite gençliğine, Alevilere yönelik saldırıları yoğunlaşmıştı. Demirel 1961 Anayasası'nı lüks buluyor ve değiştirmeye çabalıyor, işçi haklarını budamak, grev ve gösterileri engellemek istiyordu. Bu amaçla meclise yasa tasarıları sevk edildi.

Buna karşı işçi hareketi, DİSK'in öncülüğünde İstanbul ve İzmit'te, 15-16 Haziran Eylemleri diye bilinen ünlü eylemleri koydu. Yüzbinlerce işçinin, polis ve asker barikatlarını aşarak yaptıkları gösteriler iki gün boyunca İstanbul ve çevresini felce uğrattı ve rejimin planlarını bozdu. Hükümet, işçi haklarını kısıtlamaya yönelik sözkonusu tasarıları geri çekti. Bu eylemler işçi hareketinin gücünü kanıtladı ve hem işçilere, hem de ülkenin tüm ilerici güçlerine büyük moral verdi.

Türkiye İşçi Partisi de bu aşamada antifaşist bir kampanya başlattı. Bunun için çok sayıda afiş ve bildiri hazırlandı ve il örgütlerine gönderildi. Ancak, mahkeme daha baştan bu afiş ve bildirileri yasakladı. Buna rağmen, biz Tunceli örgütü olarak yasağa aldırmadık ve afişleme yapmayı, bildiri dağıtmayı sürdürdük.

Bize Diyarbakır'dan üç çuval dolusu bildiri ve afiş geldi. Küçük bir yere bunca afiş ve bildiri göndermelerine hayret ettik. İşin içyüzünü ise sonra öğrendik. Meğer Ankara'dan Diyarbakır üzeri bize gönderilen yalnızca bir çuvalmış. Ama Diyarbakır örgütü, kendisine gelen iki çuval dolusu bildiri ve afişi de, yasaklama üzerine hiç açmamış ve olduğu gibi bize göndermişti!.

Tunceli'yi geceleyin ve gizlice afişledik. Ancak emniyet müdürü ertesi gün il başkanımız Ali Gültekin'i çağırarak bu afişlemeyi kimlerin ve nasıl yaptığını, hatta nereden yola çıkıldığını ve izlenen rotayı bildiğini söylemiş, tek tek adımızı saymıştı. Kuşkusuz, TİP il yönetimi belliydi. Ama afişlemeye kimlerin katıldığını ve öteki ayrıntıları bilemezdi. Polisin, o gece bizi izlemiş olmaktan çok, bu bilgileri aramıza yeni katılan Özden Mızrak adlı öğretmenden aldığını tahmin ettik.

Özden Tunceli'li, ama Türk asıllı biriydi. Daha önce Urfa yöresinde, Suruç'ta öğretmenlik yapıyordu ve kısa süre önce Tunceli'ye nakletmişti. Gelir gelmez de bizimle tanışmış, bana Suruç'ta TİP ilçe başkanı olan Salih Şahin'den söz etmiş, "Salih Abi iyi bir Kürtçü'dür, birlikte iyi çalışma yaptık," demişti. Salih'i tanıyordum. Ancak Özden'in kullandığı terim ilgimi çekti. Bizde kimse kimseye "Kürtçü" demez, öyle de düşünmez. "Kürtçü" tabiri,

Kürt hareketini küçümseyen, nitcliğini çarpıtan kesimlerin, şovenlerin tabiridir. Ayrıca, Özden solcu, devrimci geçinmesine karşılık, bu konularda da doğru dürüst bir bilgiye sahip değildi. Buna karşılık hiç ürkmeden yanımıza sokuluyor ve bizimle dolaşıyordu. Bu besili adamın hali ve tavrı, konuşması bana daha baştan güven vermedi.

Afiş yapacağımız akşam da yanımızda türedi. Duyduğumuz kuşkuya rağmen ondan gizlemeye gerek görmedik. O da bizimle birlikte dolaştı ve afişlemeye yardımcı oldu!

Özden'le ilgili daha sonra da başka bilgiler aldım ve tutumunu izledim; kendisinin ajan olduğundan kuşkum kalmadı. Bu tutuma yeri gelince değineceğim.

Emniyet müdürünün uyarısına rağmen, kasaba ve köylerde bildiri dağıtmaya ve yol boylarında afişleme yapmaya, 15-20 gün süreyle devam ettik, böylece üç çuval dolusu afiş ve bildiriyi de hemen hemen tükettik!

Sosyalist Kürtlerde Yeni Örgüt Arayışları

4. Kongreden sonra TİP içindeki Kürt arkadaşlarda yeni eğilimler ve arayışlar boyverdi. Gerçi bu arayışlar yeni değildi. Dr. Şıvan (Sait Kırmızıtoprak) yeni kurduğu örgüte TİP içinden de birhayli kişiyi kazanmıştı. Bunun etkileri TİP'in son kongresinde yaşandı. Şıvan'ın örgütüne katılanlardan biri de Ahmet Aras'tı. Ama Aras'ın bu örgütle ilişkileri kısa sürmüştü. Kongre sonrası Ankara'da bir karşılaşmamız sırasında, örgüte nasıl girdiğini ve niye ayrıldığını uzun uzun anlattı.

Kırmızıtoprak, bir süreden beri Irak Kürdistanı'na geçmiş, orada doktor olarak hizmet etmekteydi. Ayrıca yanındakilerle birlikte, orada bir askeri üssün temellerini atmıştı. Bu arada Türkiye'ye de girip çıkmakta, örgütlenmekteydi. O, bu örgütü kendi çevresinde, ama Kürdistan Demokrat Partisi örtüsü altında yapmakta idi. Daha doğrusu, Şıvan KDP'yi ele geçirmeye hazırlanıyordu. Bu yüzden, bir süre sonra onunla KDP'nin Genel Sekreteri Sait Elçi ve arkadaşları arasında sorun çıktı.

TİP içinde yaşanan ayrışmalar da bizi etkilemekteydi. Tarık Ziya Ekinci, TİP'ten ayrı örgütlenme ve illegal bir örgüt oluşturma önerisi getirdi. Tarık Ziya'nın, Aybar çekildikten ve kendisi de genel sekreterlikten ayrıldıktan sonra TİP'e karşı eski ilgisi ve çalışma coşkusu kalmamıştı. Şıvan'ın kurduğu örgütün gördüğü ilgi de onu kaygılandırmıştı.. Bu konuyu o, ben, Naci ve Mehdi aramızda konuştuk. Hepimiz de öneriye sıcak bakıyorduk. Daha sonra, konuyu Mehmet Ali Aslan ve Muşlu Tahsin Avcı ile de konuşmak için Dr. Naci'nin otomobiliyle hep birlikte Malazgirt'e gittik. Tahsin Avcı o günlerde cezaevindeydi. Böylece bu geziyi ve buluşmayı da onu ziyaret biçiminde kamufle etmiş oluyorduk. M. Ali Aslan, iki aylık genel başkanlık serüveninden sonra adeta herkese küsmüş ve Ağrı'ya

çekilmişti. Malazgirt'e geldi ama Tarık'la yalnız konuşmayı tercih etti. Benden küs olduğunu da ancak o zaman öğrendim ve şaşırdım..

Malazgirt gezisinden sonra bu konuda yeni bir çalışmamız olmadı. Zaten bir süre sonra 12 Mart darbesi geldi ve tutuklandık.

Günlük Gazete Girişimi

Bu dönemde yaptığımız çalışmalardan biri de, günlük bir gazete çıkarmak için şirket kurma girişimimiz oldu. Gazete ya da dergi çıkarma önerisi benden geldi. Görüşlerimizi yaymak için böyle bir organa gereksinim var, dedim. Tarık Ziya ise, bunun zor olduğunu, "kompetan işi" olduğunu, gazetecilikten ve yayın işinden anlayan bir yönetici gerektirdiğini söyledi. Ben bu işin zor olmayacağı ve yapabileceğimiz kanısındaydım. Sonunda, bunun için öncelikle yeter sermaye bulmak gerektiği sonucuna vardık, bir şirket oluşturmak için kolları sıvadık. Böyle bir şirkete yalnız sosyalist arkadaşları değil, ama böyle bir girişimde yarar gören tüm yurtsever insanları ortak etmeyi amaçladık. Yapılacak yayın da zaten ilerici, demokratik, yurtsever geniş bir çerçeve gözetmeli diye düşünüyorduk.

Önerimizi Sait Elçi ve arkadaşları dahil, diğer kesimlere de ilettik. Onlar da olumlu buldular. İlk hazırlık toplantımızı Diyarbakır Tüccarlar Kulübü'nde yaptık. Bu toplantıya 40-50 dolayında kişi katıldı. Toplantıyı Avukat Tahsin Ekinci yönetti. Öneri bir anonim şirket oluşturmaktı ve herkes hissesi oranında ortak olacaktı. Böyle bir şirketin oluşturulması konusunda görüş birliğine vardık. Ben bir anonim şirket taslağı hazırlamıştım, ama dili öztürkçeydi! Tahsin Bey onu alıp bir yana koydu ve daha sonra tümüyle, yasadaki dile göre yazılmış bir şirket tüzüğü hazırlayıp ikinci toplantıya getirdi. Sermaye paylarımızı verdik ve şirket kuruldu. Kurucular arasında hem ben, Tarık, Naci, Canip Yıldırım gibi Kürt sosyalistleri, hem de Sait Elçi ve arkadaşları vardı. Bu şirket tescil edildi, ama herhangi bir çalışma yapmaya fırsat olmadan 12 Mart derbesi geldi.. Darbe çok şeyi değiştirdi. 1974'te şirket dağıtıldı ve herkes verdiği parayı geri aldı.

Cumhurbaşkanı Sunay Tunceli'de

Pekçok alaylı fıkraya konu olan Cumhurbaşkanı Sunay, çıktığı yurt içi gezilerden birinde Tunceli'ye de uğradı. Bu nedenle Tepebaşı'nda onuruna bir akşam yemeği verildi ve ilginçti, bu yemeğe ben ve Ali Gültekin de, Türkiye İşçi Partisi'ni temsilen davet edilmiştik. Partiler karşısında eşit ve demokratik davranmak gibi iyi niyetli bir düşünceden çok, büyük ihtimalle, herhangi bir olay çıkaracağımızdan çekindikleri için bunu yapmışlardı. Yani bu davet bir tür sus payı idi. Ne var ki biz, bu yemeğe gitmeyi kendimize yakıştıramadık; bunu düzenle uzlaşma gibi gördük! Bize ayrılmış olan iki sandalye o akşam boş kaldı..

Şimdi düşünüyorum da o zamanki bu tutumumuzu amatörce ve sektcr buluyorum. Yasal bir partiydik, ama rejim bizi birtürlü içinc sindiremiyor, suçlu muamelesi yapıyordu. Böyle bir toplantıya çağrılmış olmak ve katılmak bize birşey kaybettirmez, aksine, en azından yöresel olarak, toplum içindc bize karşı varolan korku ve kuşkuyu azaltırdı. Bunu yapmak görüşlerimizi terk etmek ve düzenle uzlaşmak anlamına gelmezdi.

Bazı İstimlak Davaları ve İki Hemşehri, "Dost" Avukatın Bana Yaptıkları..

O dönemde Elazığ ve Tunceli'deki avukatların çoğu Keban istimlaklerinc yönelmişlerdi. Baraj gölü altında kalan köylerin topraklarıyla ilgili çok sayıda istimlak davası açılıyor ve bunlar yüklü avukatlık ücreti bırakıyordu. Bu işten yükünü tutan birçok avukat vardı. Sözkonusu davalar nedeniyle avukatlar arasında büyük çekişme yaşanıyordu. Kahraman Aytaç ve Elazığ'da büro açmış olan dostum Hüseyin Saltuk da bu davalardan zengin olanlar arasında idiler. Saltuk para sahibi olunca çok değişti. Bu, artık yaşını başını almış, efendi, mazbut adamın yaşantısı değişmiş, solculukla filan ilişkisini kesmiş, gece yaşamına alışmış, Almanya'dan kendisine özel mersedes ısmarlamıştı. Paranın gücü bir kez daha kanıtlanıyor, insanları o yönetiyordu...

Köylüler bana güven duydukları için davalarını vermek istiyorlardı. Bense parti işlerinc kapılmıştım ve parayı filan umursadığım yoktu. Ancak sonradan, Mazgirt yöresindeki bazı köylerin öncrisini kabul ettim. Hoşê, Kuşçu, Pahnik ve Göktepe köylerinin avukatlığını aldım.

Bu arada, milletvekilliği dönemi sona ermiş ve Ankara'da avukat yazıhanesi açmış köylüm Hasan Ünlü ile, bizim komşu köyden ve Elazığ'da avukatlık yapmakta olan Hasan Gündoğan adındaki arkadaşım bu davalara ortak olmak istediler. Onları ortak ettim. Ne var ki, 12 Mart darbesi ve onu izleyen gelişmeler nedeniyle bu davaları izlemeye de zamanım olmadı.

Darbenin ardından bizi boş bırakmıyacaklarını hissetmiştim. Bu nedenle jipimi 12 bin liraya sattım ve parasını güvence olarak bir kenara ayırdım. Ben tutuklanınca çocuklarıma harçlık olurdu. Ama o arada Terzi İsmail güç durumdaydı. İsmail yürekli, inançlı bir arkadaştı. Polisin ve gerici çevrelerin estirdiği korku havasına, psikolojik baskılara karşı direndi, yanımızdan ayrılmadı. O direndi ama, müşterileri ürküp ondan uzaklaştılar. İsmail evliydi ve dört çocuğu vardı. Bunun üzerine, bankadan beş bin lira çekerek ona verdim. O zaman bu para az sayılmazdı; örneğin benim ev kiram 300 liraydı. İsmail bu parayla İstanbul'dan bir miktar kumaş getirdi ve böylece, işlerini bir parça düzeltti. Karşılık olarak da bana ve babama birer takım elbise yaptı.

O ara istimlak davalarındaki ortağım iki Hasan'larla da konuştum: "Ortam

kötü," dedim. "Her an beni tutuklayabilirler. Davaları sizinle birlikte izleme olanağım olmayabilir. Kendi payımı bir başka Avukat arkadaşa senetli sepetli devredebilirim. Ama bunu yapmak istemiyorum. Size güvenebilir miyim?."

"Tabi tabi," dediler ikisi de, "o nasıl söz! Biz hemşehri ve arkadaşız.."

İkisi de yurtsever, hatta bir parça da solcu geçinirlerdi. Hasan Gündoğan'ın, Doktor Nuri Dersimi'nin "Kürdistan Tarihinde Dersim" adlı eserinden söz ederken gözlerinin dolduğunu hatırlarım.. Ne var ki, ortaklık işi hiç de öyle olmadı! Onları ben ortak ettim, ama onlar tutuklanmamdan yararlanıp benim adımı vekaletnameden bile çıkaracak kadar küçüldüler.. Hem de bu işi, bir noter işlemiyle de değil, kendi başlarına yaptılar! Daha sonra bu konuya yeniden değinecceğim.

* * *

Tunceli'de o dönemde avukatlığa başlayan Veli ve Hüseyin Yıldırım kardeşlerden de kısaca söz etmek isterim. Veli daha önce mezun olup geldi. Dev-Genç taraftarıydı, sonra CHP'li oldu. Hüseyin'in ise solculuk ve yurtseverlik bezinde hiçbir tarağı yoktu. Adalet Partisi'ne üye olmuş, orada ikbal arıyordu. Son derece silik biriydi. Boş zamanlarını Tepebaşı'nda konken oynamakla geçirir, solculuktan ve Kürt sorunu gibi tehlikeli işlerden uzak dururdu.

12 Eyül 1980 darbesinden sonra bu Hüseyin'in Diyarbakır'daki bazı PKK davalarına girdiğini duyunca pek şaşırmıştım. Dediklerine göre tutuklu bazı akrabalarının davasını izlemiş. Ama bu iş ona pahalıya mal oldu! Daha sonra kendisi de tutuklandı ve işkence gördüğü söylendi. Daha sonra ise, yurt dışına çıktı ve PKK'nın Avrupa sözcüsü oldu. PKK ile aramızda yer alan sürtüşme ve çatışmalar döneminde ise, mide bulandıracak kadar aşağılık bir tutumla beni, Türk devletinin adamı olmakla suçlayan demeçler verdi! Daha sonra ne olduğu ise zaten herkesçe biliniyor: PKK ile yolu ayrıldı. Bir saldırıdan yaralı olarak kurtuldu. PKK'dan korunmak için gizlendi, saklandı ve hayatı bir cehennem azabi içinde geçti.

* * *

12 Mart darbesiyle birlikte tutuklamalar başladı. O günlerde Perinçek'in arkadaşlarından Şahin Alpay da tek başına Tunceli'ye gelmişti. Arandığını söylüyordu. Bu nedenle otele gidemiyordu ve Tepebaşı'nda takılıp kalmıştı. Aramızdaki ideolojik çelişkilere ve daha önce olup bitenlere rağmen onu ortada bırakmak olmazdı; alıp eve götürdüm. O gece bizde konuk oldu ve yine devrim üzerine birhayli tartıştık. Kendisiyle bir daha da görüşemedim. Şimdi zaman zaman Milliyet gazetesindeki yazılarını izliyorum. O da bir uçtan öteki uca savrulanlardan biri...

12 MART DARBESİ

Olaylar hızlı şekilde gelişti. Daha 1970 sona ermeden büyük kentlerde silahlı gençlik eylemleri, banka soygunları başladı. 1971'in başlarında Türkiye Halk kurtuluş Ordusu adı altında örgütlenen Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının eylemleri tırmandı ve Amerikalılar kaçırıldı. Bunu "12 Mart Muhtırası" izledi. Gerçekte bu bir faşist darbeydi ve zaten kamuoyunda "12 Mart faşizmi" olarak adlandırıldı.

12 Mart'la birlikte Ankara, İstanbul, İzmir, Adana, Diyarbakır gibi merkezlerde yoğun tutuklamalar başlamıştı. Parlamento dağıtılmamış, ama Demirel Hükümeti istifaya zorlanmış ve Nihat Erim başkanlığında cuntanın güdümünde bir hükümet parlamentoya dayatılıp kabul ettirilmişti.

Demirel, hiç mırın kırın etmeden şapkasını alıp kenara çekildi. Cuntayla bir güzel de anlaştı. Kendi yapamadığının Cunta tarafından yapılmasını, 1961 Anayasası'nın budanmasını, işçi hareketinin ve solun ezilmesini keyifle seyretti.

Sol kesimde birçokları başlangıçta 12 Mart darbesini de 27 Mayıs türünden birşey sandılar ve ilerici yönde beklentilere girdiler. Hikmet Kıvılcımlı'nın çıkardığı gazete, "Ordu kılıcını attı!" diye ilginç bir başlık attı. Perinçekçiler ise İşçi-Köylü Gazetesi'nin kapağını süsleyen bildirilerinde 12 Martçılara yönelik istemlerini sıralıyorlardı. Bu bir devrim programı idi!

Bu yanılgının bir nedeni, bu kesimlerin "asker-sivil aydınlara" yüklediği devrimci roldü. Bu anlayış ister istemez cuntacılığa varıyordu ve 12 Mart öncesi bu türden "devrimci cuntalara" bağlanan umutlar birhayli yaygındı! Böylesine ham bir hayale kapılmayan ve tırmanışın faşizm yönünde olduğunu gören yalnızca Türkiye İşçi Partisi oldu. Asker postalından ve tank sesinden umut bekleyenler ise pek çabuk düşkırıklığına uğradılar. Rejim çok geçmeden dişlerini gösterdi, sola karşı geniş tutuklamalara girişti; sosyalist partileri, ilerici dernekleri kapattı. Kendisinden devrim bekleyenlere de başka türlü davranmadı. Hikmet Kıvılcımlı ve Mihri Belli, ancak gizlice yurt dışına çıkarak tutuklanmadan kurtuldular. Perinçek ve arkadaşları tutuklandılar. Asker-Sivil aydınlara devrimci ve öncü bir rol veren YÖN dergisi çevresi, Doğan Avcıoğlu ve arkadaşları da.. "Sivil aydınlar" darbeyi en başta "Asker aydınlar"dan yediler...

Darbeden birkaç gün sonra Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan Sivas yöresinde yakalandılar. Arkadaşları Nurhak Dağı yöresinde gerilla savaşı başlatmak için hazırlık yapmışlardı. Ancak onlar da, herhangi bir eylem yapmaya fırsat bulamadan, 31 Mayıs 1971 günü bir jandarma birliği tarafından kuşatıldılar. Sinan Cemgil ve bazı arkadaşları bu çatışmada öldü, bazıları yaralı ele geçti, ötekilerse dağıldılar. Böylece THKO'nun kent ve kır eylemleri bir dönem için durdu.

Ben de "Rehine" Olarak Gözaltına Alınıyorum!

Daha Nurhak'taki bu olaylardan önce Mahir Çayan liderliğinde örgütlenen diğer bir grubun, Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi'nin (THKP-C) eylemleri başladı. Bu örgütün ilk büyük eylemi, 17 Mayıs'ta İsrail'in İstanbul Başkonsolosu Efraim Elrom'u kaçırmak oldu. Bu olay rejimin daha da sertleşmesine yol açtı.

Elrom'un kaçırıldığının ertesi günü (18 Mayıs 1971) yazıhanemde birkaç sivil polis geldi. "Emniyete kadar gitmemiz gerek," dediler. Yolda sordular:

"Öğlen radyosunu dinlediniz mi?"

"Hayır," dedim.

"Bir bildiri okundu, sizin de adınız var.."

Bildiriyi emniyette dinledim. Radyo saat başı bu bildiriyi okuyordu. Başbakanlık bildirisiydi, çok sertti, hertürlü yasal ölçüyü ve varolan hukuk düzenini de bir yana iten bir tehdit ve meydan okumaydı. Bildiride şöyle deniyordu:

"...Kaçırılan Başkonsolos, bu bildirinin yayınlanmasını takip eden en kısa süre içinde derhal serbest bırakılmadığı taktirde, sözü geçen gizli örgütle uzak yakın ilişkisi bulunanlar ve masum gençlerimizi kışkırtıcı yayın ve sözleriyle kanunsuz hareketlere teşvik eden ve kimlikleri güvenlik kuvvetlerince öteden beri bilinen kimseler, sıkıyönetim bölgeleri dışında bulunsalar dahi, sıkıyönetim kanunu gereğince derhal gözaltına alınarak en yakın sıkıyönetim komutanlığına teslim edileceklerdir.

"Ayrıca, her ne amaçla olursa olsun adam kaçıranlar, bunlara yataklık edenler ve saklandıkları yeri bildikleri halde resmi makamlara bildirmeyenler için idam cezası verilmesini öngören kanun tasarısı hemen Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulacaktır. Bu arada kaçırılan konsolosun hayatına kastedildiği taktirde sevk edilecek kanun, makabline de teşmil edilerek, gerek bu şeni fiili işleyenler, gerekse aynı örgütün mensubu ve aynı suçtan sanık olarak tutuklu bulunanlar hakkında da aynı kanun uygulanacaktır."

Bu bildirinin devamında 50 dolayında kişinin adları verilmekte ve bunla-

rın derhal yakalanarak en yakın sıkıyönetim komutanlığına teslimi istenmekte idi. Bunlar ülkenin tanınmış sol ve ilerici bilim adamları, yazarlar, politikacılar, sendikacılardı. Bunlar arasında hatırladıklarım, bilim çevrelerinden Prof. Muammer Aksoy, Prof. İsmet Sungurbey; yazarlardan Doğan Avcıoğlu, Yaşar Kemal, Samim Kocagöz, DİSK yöneticileri (Kemal Türkler ve diğer bazı arkadaşları); TİP yönetiminden Behice Boran, Sadun Aren, Şaban Erik vardı. Kürt kesiminden ise Ben, Dr. Tarık Ziya Ekinci, Dr. Naci Kutlay, Avukat Ruşen Aslan vardık.

Biz de, Elrom'a karşı rehine olarak gözaltına alınıyorduk!. Rejim işi tam bir eşkiyalığa vardırmıştı.

Hem eşime durumu anlatmak, hem de yanıma gerekli eşyalarımı almak için beş-on dakikalığına evime uğramak istediğimi söyledim. Polisler bunu anlayışla karşıladılar. İki polisle birlikte eve geldik. Geldiğimi gören ikizler badi badi koşturup geldiler. Ne yapmışlarsa elleri yüzleri kömür karası içindeydi. Büyük kızım Hêlin 5 yaşını tamamlamak üzereydi, ikizlerse 14 aylıktılar. Eşime bilgi verdim ve korkacak birşey olmadığını anlattım. Bir çantaya yedek çamaşır ve giyecek koyarak yanıma aldım. Eşimle ve çocuklarla vedalaştım.

Diyarbakır'a gitmek üzere bir jiple, üç polis eşliğinde yola çıktık. İçlerinde komiser olanı yolda söyleniyordu. "Be kardeşim, ne işin var bu işlerle? Baksana gül gibi mesleğin, yuvan, çocukların var..."

"Bu işlerle uğraşan yalnız ben miyim?" dedim. "Siyasette ne olacağını kimse bilemez. Bu tür belalar yalnızca solcuların başına da gelmez. Baksana, Bayar bu ülkede cumhurbaşkanıydı, Menderes ise başbakan.. Biri idam edildi, ötekisi ise, yaşı nedeniyle idamdan sıyırdı..."

Pertek'te yemek için mola verdik. İndiğimiz lokantacı Adalet Partili, ama tanıdık bir Kürttü. İki yıl kadar önce jandarmada dayak yemiş, şikayet için Tunceli'ye gelmiş ve ben onu vali muavinine çıkarıp vücudundaki ezik ve berceleri göstermiştim. Beni polislerle görünce durumu anladı, ama hiç aldırış etmeden gelip elime sarıldı. Hal hatır sorduk, hepimiz için kebap söyledik. Az sonra olayı haber alan bir grup öğretmen arkadaş lokantadan içeriye girdi. Doğruca yanıma gelip el sıkıştılar. Besbelli, bu bir dayanışma gösterisiydi. İnsanlarımızın bu cesaretli tutumu beni sevindirdi..

Yemekten sonra kalkıp vedalaştık ve yolumuza devam ettik. Elazığ'da hiç durmadan Diyarbakır'a yöneldik. Jip sağlam ve güçlüydü. Asfalt yolda büyük bir hızla gidiyorduk. Bu modern aracın, bu hızın o anda ne işe yaradığını düşündüm.. Bir insanı zindana götürüyorlardı. Düşünen ve toplum için iyi, güzel bir gelecek isteyen birini.. Her modern şey, her hız, herzaman iyi bir iş görmez diye düşündüm, gülümsedim. Araç, tek başına bir hiçtir, onun hangi amaca hizmet ettiği önemli.

Önce Diyarbakır, Sonra İstanbul-Sansaryan Han..

Diyarbakır'da bizi doğruca Sıkıyönetim Komutanlığı Gözaltı Merkezi'ne götürdüler. Gözaltı kalabalıktı, tanıdıklarla doluydu. Ama oldukça rahat görünüyordu. Ne işkence, ne de başka türden bir baskı vardı. Tutuklular bu işe ayrılmış asker koğuşlarında topluca kalıyor, istedikleri zaman geniş bahçeye çıkıp gezebiliyordu. Dışarda ne olup bittiğinden haberdardılar.

Ancak ben orada yalnızca bir akşam kaldım. Ertesi gün beni ve Ruşen Aslan'ı idareden çağırdılar. İkimizi polis eşliğinde, ama bu kez otobüsle İstanbul'a gönderdiler. Uzun ve yorucu bir otobüs yolculuğundan sonra İstanbul'a vardık ve orada dosdoğru, Sansaryan Han denen ünlü 1. Şube'ye götürüldük. Bizi üst kattaki hücrelerden birine koydular. Hücreler, küçük bir salonun çevresindeydi. Salonun ortasına da bir-iki tane bank konmuştu. Hücreler boştu. Bizim kaldığımız hücrenin de kapısını kapatmamışlardı. Orada, sonradan hademe olduğunu öğrendiğim biri, ilk ifadeyi alan bir görevli edasıyla bize suçumuzun ne olduğunu sordu. "Herhangi bir suçumuz yok" dedik. Adam alaycı bir tavırla şöyle dedi:

"Yaa, öyle mi? Camiden geldiniz herhalde!."

Sonradan onun, bu numarayı hemen herkese yaptığını anladık. Usul böyleydi.. O bir füzuli sorgucuydu ve bu işin tadını çıkarıyordu..

Az sonra yaşlıca birini getirdiler. Adam hazırlıklı gelmişti. Battaniyesini ortadaki bankın üstüne koyup bir güzel oturdu. Açık kapıdan göz göze geldik. Gözüm bir yerden ısırıyordu, ama kimdi?. Ben böyle düşünürken o da tanıdık gözüyle bana baktı, selam verdi ve sorgulayan gözlerimden anlamış olmalı ki, fısıltı halinde:

"Musa, Musa!." dedi. O zaman tanıdım: Musa Anter'di. Hatırlayamadığım için de mahçup oldum. Ancak sonradan, anılarından anlıyorum ki, o da beni bir başkasıyla karıştırmış.

Füzuli sorgucu Musa Abi'ye sokuldu:

"Suçun ne?"

Musa Abi, bu işlerde tecrübeliydi, bizim gibi acemilik yapmadı. Dobra dobra:

"Suçum Kürtçülük!" dedi.

Adam, beklemediği bu cevap karşısında düş kırıklığına uğradı, "camiden mi geldin!" diye rutin cevabı yapıştıramadı. Ama başka türlü itiraz etti:

"Canım, Kürt diye birşey mi var? Öyle bir dil yok ki!"

"Nasıl yok?" dedi Musa. "Ben onun sözlüğünü yazdım!"

"Allah allah!" dedi adam. Musa Abi'nin bu hazır cevaplılığı ve gözüpekliği karşısında apışıp sustu.

Az sonra yeni insanlar geldi ve sorgucumuz onlara yöneldi. Hücremizin

kapısını kapadılar, ama kapının üstündeki küçük delikten olan biteni izleyebiliyorduk.

Bir ara 45-50 yaşlarında bir kadın getirdiler. Sorgucu hemen yanaştı ve suçunu sordu:

"Ne bileyim," dedi kadın, "Yoldan çevirip getirdiler beni. Sözde Elrom'u kaçırmışım.."

"Yaa öyle mi!." dedi sorgucu. "Nasıl oldu bu iş?."

Kadın gevezenin tekiydi, hiç sormaya gerek kalmadan da konuşuyor, başına işler açıyordu.

"Pis Yahudi işte!" dedi. "Gençlerin yerinde olsam dilim dilim kıyardım, kuşbaşı yapardım!.."

"Yaa, demek kıyardın?!."

Kadın bunları söyledikçe oraya yeni gelen iki polisin ilgisini çekti. Onlar da sorular yöneltip daha da konuşturdular.

"Ben kimim biliyor musunuz?" diyordu kadın. "Atatürk'ün Adliye Bakanı Mahmut Esat Bozkurt'un kızıyım. Yaa, Maalesef! Buralarda benim ne işim var!."

Bu adı duyunca kadınla daha çok ilgilendim. M. Esat Bozkurt aynı zamanda ünlü bir Türkçü idi. "Bu ülkenin enfendisi Türklerdir, ötekilere düşen Türk'e uşaklık etmektir!" tarzındaki ünlü sözlerin sahibi idi...

Ne var ki, kendileri de vatan millet adına insanları buraya dolduran bu genç ve eğitimsiz polisler ne Mahmut Esat diye birini tanıyorlardı, ne de bu sözlerden haberdardılar... Onlara göre buraya gelen herkes suçlu idi ve kendisini korumak için birtakım zırvalar uydurmakta idi... Kadınla dalga geçtiler. Polislerden biri, herkesin duyacağı bir sesle: "Dur bakiyim, dur," diyordu, "ben seni bu akşam s...ğim!"

Kadının resmini de çektiler. Bu hoşuna gitti, heyecanlandı: "Nasıl, resmim gazetede çıkar mı?" dedi.

"Çıkar çıkar!.." dedi polisler.

Ama resim çekilirken, peruklu olduğunu fark ettiler ve peruku çekip çıkardılar. Kadın buna karşı direndi, ağlamalıklı oldu, "Ne olur yapmayın!" diye yalvardı. Ama aldırmadılar. Kadının bir parça kaçık olduğu belliydi. Ama polisler kül yutar mı?. "Numara yapmadığı ne malum?.."

Kadın bir ara oğlundan söz etti. Polisler bunu kaçırmadılar. Sordular, oğlunun adresini, telefonunu aldılar ve hemen bu adrese, onu yakalamak için bir ekip yolladılar...

Atatürk'ün Eski Adliye Bakanı, ünlü Türkçü Mahmut Esat Bozkurt'un ruhunun bir an canlanıp bu manzarayı seyretmesini ne kadar isterdim! O ve onun gibiler ırkçılık ve şovenizm ekmişlerdi, çocukları da şimdi ürünlerini derliyordu..

İçerisi giderek kalabalıklaştı. Erken gelip hücreye konmakla şanslıymışız; çünkü çok geçmeden salonda dayak faslı başladı ve yeni gelenler bundan paylarını aldılar. Gözaltına alınanlar arasında birçok da ünlü yazar ve sanatçı vardı. Anlaşılan, polis eski huyunu bırakmamıştı. Böylesine karışık zamanlarda, benzer önemli olaylarda hep yaptığı gibi, fişlediği insanları toparlayıp getirmekteydi. Hatırladığım isimler arasında şair Fazıl Hüsnü Dağlarca, şair ve araştırmacı Hasan İzzettin Dinamo, opera sanatçısı Ayla Algan ve eşi Bcklan Algan da varlardı.

Gözaltına birilerini getiren ya da görev gereği oraya uğrayan sivil polisler, bağırıp çağırmadan, birilerine hakaret etmeden, dövmeden gitmiyorlardı. Bunlar arasında biri eline geçirdiği bir sopayla, "elinizi uzatın vatan hainleri!" deyip, önüne gelene vurdu. Bunlardan biri de ak saçlarıyla Hasan İzzettin Dinamo idi. Polis Dinamo'nun önüne gelince bir an durakladı, sordu:

"Sen ne iş yaparsın?"

"Ben yazar ve şairim," dedi Dinamo.

"Komünistçe şeyler yazarsın değil mi?."

"Ben Kurtuluş Savaşı'nı yazdım, Kutsal İsyan'ı.."

"Tabi, isyanı yazarsın!.." dedi öfkeli polis. "Bu masum gençleri yoldan çıkaran senin gibiler! Ben sizi bilmez miyim!.. İyi adam olsan burada işin ne? Yaşından başından utan, be adam!.. Uzat elini!"

Dinamo çaresiz elini uzattı ve polis bu yaşlı adamın eline de sopayı indirmekten geri kalmadı.. Dinamo'nun gözlerinden yaşlar geldiğini gördüm. Bunlar ele inen sopanın acısından değildi, yaşlı bir yazarın incinen onurunun ürünüydü.. O bu toplumdan saygı beklerken, böylesine horlanıyor, hakaret görüyordu. (*)

Buraya sabahleyin getirilmiştik. Öğlenden sonra hücreler ve salon tıklım tıklım doldu. Hücremizde en az 15 kişi vardı ve çömelmek bile mümkün değildi. Hücreler idrar kokuyordu ve zemin yer yer ıslaktı. Burası çatı katıydı. Bu nedenle, hem güneşin sıcaklığı, hem de kalabalığın etkisiyle içerde, insana uyuma isteği veren bunaltıcı bir sıcak vardı. Bir ara Ruşen'i uyku bastığını gördüm ve uyumaması için uyardım. Böylesine sıcakta uyku tehlikeli olurdu ve bu, bir tür kendinden geçmeydi. Bu uyarının Ruşen'e faydası oldu ve kendini toparladı.

Hücremize getirilen gençlerden birinin ayakları falaka dayağından şişmiş, irin bağlamıştı. Bu nedenle ayakkabılarını giyemiyordu. Daha sonra onu

(*) 12 Mart döneminde benim tanık olduğum bu olay bir istisna değildi elbet. Hergün bu türden nice olay yaşanıyordu. Nitekim aynı günlerde Ankara'da, Mamak askeri cezaevinde Anayasa Hukuku Profesörü Mümtaz Soysal, sabah içtimasında yeterince sert bir sesle "burdayım!" demediği için bir çavuştan tokat yemişti..

götürmeyc gediklcrinde, ayakkabılarını giymesini istediler vc zorla, yaralı ayağa tekmc atarak giydirdiler. Onun şişmiş, kocaman olmuş ayaklarını ayakkabıya sığıdırmak için gösterdiği çabayı ve çektiği acıları unutamam..

Polis Elrom'un izini bulmaya çalışıyor, bu ncdenle kuşkulu cv ve adreslere habire baskınlar düzenliyordu. Sansaryan Hanı, bizim gibi, olayla hiçbir ilgisi olmayan siyasilerin, solcu yazar-çizcrlerin yanısıra, örgüt üyesi olduğundan kuşku duyulan insanlarla dolmuştu. Bunların çoğu kız-erkek gençlcrdi. Akşam üzcri işkence faslı başladı ve sabaha kadar sürdü. Derinden gelen çığlıklar, inleme sesleri hücremizc kadar ulaşıyordu.

Gece tuvalete gitmemizc izin vcrdiler. Koridorda Mahmut Esat'ın kaçık kızını gördüm. İki polisin arasına oturmuş sohbet cdiyordu..

Ertesi gün, adet olsun diyc toplanıp getirilmiş yazar çizcr takımı bırakıldılar. Benle Ruşen'i dc öğledcn sonra arşiv bölümüne götürüp parmak izimizi aldılar. Koridorlar işkencc görmüş kadın-crkek gcnç insanlarla tıklım tıklım doluydu. Buruşmuş, yırtılmış, kan ve terdcn ıslanmış, toza çamura belenmiş elbcsileriylc, uykusuz, yorgun vc yaralı halde yerlere uzanmışlar, merdivenlcre ilişmiştiler. İkimizi daha sonra Selimiye Kışlası'na yolladılar. Selimiye gözaltına alınanlarla, tutuklananlarla doluydu, polis ve askcr kaynıyordu. Bir sürc koridorda başkalarıyla birlikte bekledik, sıraya, esas duruşa sokulduk! Füzuli sorgucular orada da önümüzde dolaşıp mcsleğimizi, suçumuzu, memlekctimizi sordular, ona buna hakaret ettilcr. Daha sonra Sıkıyönetim Komutanlığı Adli Müşavirliği'ne çıkarıldık ve bir askeri araçla, silahlı askcrlerin eşliğindc Davutpaşa Kışlası'na gönderildik. Radyo ile adları duyurulup ülkenin dörtbir yanından toparlanan rehincler oradaydı..

Davutpaşa Kışlasında "Rehineler"le..
Muammer Aksoy, Doğan Avcıoğlu, Yaşar Kemal, Samim Kocagöz, Kemal Türkler, İsmet Sungurbey...

Davutpaşa'nın ünlü rehineleri, tanıdık-tanımadık, bizi sıcak bir şekilde karşıladılar. Biz de onlara ulaşınca, son birkaç günün ağır stresini üstümüzden attık, rahatladık.

Davutpaşa Kışlası karc şeklinde, iki katlı bir binaydı. Ortadaki açık alanda bir bahçc, bahçcde iri, yaşlı ağaçlar vardı. Bize ikinci katta bir asker koğuşu ayırmışlardı. Yüz kişilik koğuşta, yaklaşık 35 kişi kadardık. Boran, Aren vc öteki TİP yöneticilcri, Ankara'da açılan TİP davası ncdcniyle tutuklanıp Mamak askeri cezaevine konmuşlardı. Tarık Ziya, Naci gibi Kürt arkadaşlarsa, Diyarbakır'da açılan DDKO davası ncdeniyle tutuklanmışlardı ve orada idiler.

Burada rahatımız iyiydi. Rehinclerin mesleki ve sosyal statüsünün yüksekliğini göz önüne alarak iyi davranıyorlardı. Kışladaki askeri birliğin komutanı tümgeneral sempatik biriydi ve arada bir uğrayıp bir ihtiyacımız olup olmadığını soruyordu. Assubay gazinosundan, para karşılığı yemek getirtmemize izin vermişlerdi. Koridora bir pinpon masası konmuştu ve orada oynayabiliyorduk. Günde iki saat kadar da havalandırmaya, bahçeye çıkıyorduk. Yakınlarımız temiz iç çamaşırı getirip kirlilerini götürüyordu. Ama görüşme yoktu ve dışarıyla telefon ve mektupla haberleşme de yasaktı.

İçerde zamanımız genellikle okumakla ve gruplar halinde sohbet etmekle geçiyordu. Muammer Aksoy, İsmet Sungurbey ve Doğan Avcıoğlu ile ilk kez orada tanıştım. Aksoy, muhtıradan sonra kurulan yeni hükümetin başbakanı Nihat Erim'in arkadaşıydı. Ama 27 Mayıs'ta birlikte davranan bu ikisinin bu kez yolları ayrılmıştı. 1961 Anayasası'nın değiştirilmesi için Nihat Erim tarafından Aksoy'a öneri yapılmış, o bunu reddetmişti. Buraya getirilmesinin asıl nedeni de buydu, bir tür gözdağı vermekti. Aksoy açık sözlü, dobra biriydi ve Erim'e çok öfkeliydi. Ama ondan da çok İsmet Paşa'ya ve damadı Metin Toker'e takmıştı. Bu ikisiyle yıldızı hiç barışık değildi; ikisine de ateş püskürüyor, onlar için ağza alınmayacak sözler ediyordu.

Aksoy'un gözaltı süresi çok sürmedi. İlk önce onu bıraktılar.

Prof. İsmet Sungurbey İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde medeni hukuk hocasıydı. Bu oldukça canayakın ve nazik insanı ne diye getirdiklerini doğrusu anlıyamadım! Herhalde aydın, demokrat biri olduğu için.. Onun katıldığı sohbetler daha çok ne zaman bırakılacağımız üzerineydi. Aramızda, adını şimdi hatırlıyamadığım, sendikacı kesimden gelen biri, gördüğü rüyaları anlatır ve Sungurbey, gırgırına bu rüyaları yorumlar, "dananın kuyruğunun ne zaman kopacağını" kestirmeye çalışırlardı..

12 Mart öncesi Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk ve Fakir Baykurt'un adları bazı "devrimci" cunta söylentilerine karışmıştı. Sözde, "devrimci" subaylar yönetime elkoyacaklar ve yeni hükümet Avcıoğlu'nun başkanlığında kurulacak, YÖN dergisinin öteden beri savunduğu değişim programını hayata geçirecekti. Bu hükümette Baykurt da milli eğitim bakanı olacaktı.. Ama işler başka türlü yürümüş, ordu içinde sola karşı ve Amerikan yanlısı güçler ağır basmış, 12 Mart'ta onlar duruma hakim olmuştu... Muhtıra sonrası İlhan Selçuk, General Celil Gürkan'la birlikte bu konuda soruşturmaya alınıp Ziverbey Köşkü'nde işkence gördü. Fakir Baykurt TÖS'e karşı açılan dava nedeniyle tutuklandı ve Ankara'da yargılandı. Korgeneral Madanoğlu ve arkadaşlarına karşı, cunta hazırlığı nedeniyle ayrı bir dava açıldı. Madanoğlu grubunun içine sızdırılmış olan MİT ajanı Mahir Kaynak bu davada deşifre oldu.

Daha sonra DİSK Genel Başkanı da olan ve 12 Eylül öncesi faşistlerce katledilen Maden İş Genel Başkanı Kemal Türkler'i TİP'ten tanıyordum; ama yakın, sıcak ilişkilerimiz olmamıştı. Burada da olmadı. Türkler, soğuk

dcncbilecek kadar sakin, az konuşan biriydi.

Samim Kocagöz her zamanki sessiz, efendi halindeydi. Yaşar Kemal'in ünü, gösterişi yanında gölgede kalmanın burukluğunu da yaşıyordu sanırım. Bir kcrcsinde, "Yaşar büyük romancı, ch biz ufak tefeğiz!" anlamında hem iğneleyici konuştuğunu, hem dc yakındığını hatırlıyorum.

Diğer yandan, yazarlık, bir bütün olarak sanat, biraz da gösteri ve abartıcılık değil mi? Bir rcssam doğadan aldığı renkleri, biçimleri olduğu gibi yansıtsa ressam mı olur? Bir müzisycn doğadan aldığı sesleri dcğiştirmeden, düzcnc sokmadan iyi cserler verebilir mi? Bir şair duyguları, yaşamın manzaralarını, sözcükler yoluyla harmanlamak, biçimlendirmek, yeniden yaratmak zorundadır. Abartı bütün bunlarda, öyküdc, romanda, tiyatroda var; o öğclerden biridir; bir bakıma yeni, dcğişik, çarpıcı olandır...

Yaşar Kemal'in romanlarını okurkcn bunu hep düşünmüşümdür. Yaşar gerçekten büyük usta. Onda, ancak soylu yazarlara özgü, nesnelerin derinine, ilişkilcrin özüne varan bir düşünce derinliği, gözlem zcnginliği, aynı zamanda, iyiyc ve güzele düşkünlüğün, doğaya vc insana sevginin yarattığı ozanca bir coşku var. Bu ikisi birarada olmadan ycni, ilginç, çarpıcı şeyler yazılamaz. Bu olmadan okur hayran bırakılamaz.

Haksızlığa, zulmc karşı, anı gelincc içinde bir cesaret kıvılcımı çakan, yüreği isyan eden İnce Memet biraz da Yaşar Kemal'in kendisidir. Kasaba'daki gcnç arzuhalci, içinde korku ve cesaret çarpışan, kitap kurdu, düzcn karşıtı Ali dc odur. Gelenekçi, feodal, güçlü, acımasız Derviş Bey'de bile sıcacık, sevecen, onurlu yanlar bulur çıkarır.. Öykülerinden birinde gözüpek, acımasız kartal ilc sanki doğanın güzelliğinin, yaşama sevincinin bir sembolü olan nazlı ceylanın öyküsünü verir. Kendinizi hem can alıcı kartalın, hem can derdindeki ceylanın yerine koyabilirsiniz. İkisinc de rollerini doğa vermiştir. Bu öyküde zengin bir gözlem birikimi ve düşgücü vardır. Tek başına bu öykü bile büyük ustayı görmemize, ona hayranlık duymamıza yeter.

Ama Yaşar Kcmal'de abartı bazan ölçüyü aşar, uzun, bıktırıcı tekrarlara dönüşür. Bunu yapmasa herhalde daha büyük bir romancı olurdu! Çünkü en güzel mısralar bilc çok tekrarlanınca bıktırıcı nakaratlara dönüşürler. Onun, Demirciler Çarşısı Cinayeti adlı romanında olacak, anlattığı bir at öyküsü vardır. İlginçtir. At bir yel gibi durmadan koşar, uzar, değişir ve bu sahnc 10-15 sayfa sürüp gider. Oysa bcnce bu bir, çok çok iki sayfada verilmeliydi. Okuyucu, gereksiz tekrarlarla bu kadar yorulmamalı. İnce Memed'in girişinde bir sayfa vardır, ne kadar öz, ne kadar çarpıcıdır! Bu özlü vc özgün giriş olmasa belki İnce Memet olmazdı!.

Yaşar Kemal sohbetlcrin dışında habirc polisiye romanlar okuyordu. Buna hayret ettim, kendisine söyledim de. "Ben" dedi, "bunlardan yararlanıyorum. Polisiye romanlarda okuyucunun merakını yaratan, sürükleyen ve öykünün düğümü çevresinde heyecan yaratan bir ustalık vardır..."

Yaşar Kemal, az da olsa Kürtçe biliyordu. Ona, neden Kürtçe yazmayı denemediğini sordum. "Zor.." dedi. "Kürtçe yazmadım ama, roman kahramanlarımın arasında birçok Kürt var. Onlara iyi roller verdim. Romanlarım pekçok dile çevrildi ve okunuyor, insanlar böylece Kürtleri tanıyor; bu az şey midir?.." Ona hak verdim. Kaldı ki, bir dili sözlü olarak bilmek yetmiyor. O dilde eğitim görmedikçe, yazı diline alışık olmadıkça, emek ve zaman isteyen bir yazma deneyimi kazanmadıkça iyi ürünler verilemez. Ayrıca, yılların baskısı altında, hem yazılı hem sözlü planda yeterince işlenmemiş ve okuyucusu sınırlı, üstelik yazanın başına belalar açabilecek bir dilde, yani Kürtçe yazmak, hele ünlü bir yazar için, bir tür kendini adamaktır. Herkes bu fedakarlığı yapmaz..

* * *

Davutpaşa'ya gidişimizden sanırım iki-üç gün sonraydı. Kaçırılan İsrail Başkonsolusu Elrom ölü bulundu. Mahir Çayan ve Hüseyin Cevahir bir evde sıkıştırıldılar. Hüseyin öldürüldü, Mahir ise yaralı ele geçirildi. Biz de olup biteni radyo ve gazetelerden izledik.

Bu olaya karışanlardan ve bildiğim kadarıyla Elrom'un öldürülmesi yönünde çaba göstermiş olan Yüzbaşı İlyas'ın da bir MİT ajanı olduğu daha sonra anlaşıldı. İlyas, doğal olarak yakalanmadı ve sözde polisten kaçma bahanesiyle Lübnan'a geçti. Görevi Filistin kamplarındaki Türkiyeli devrimciler hakkında enformasyon toplamak, onların izini sürmekti. Ancak orada daha sonra THKO elemanlarınca yargılanıp kurşuna dizildi.

İlginçtir, devlet bir yandan sözde Elrom'un hayatını kurtarmak için bizi rehin almıştı ve "örgütle" uzak-yakın ilişkisi olan herkesi idamla tehdit ediyordu, diğer yandan da Elrom'un öldürülmesi için kendi ajanları eliyle eylemci gençleri kışkırtıyordu. Bu, Türk devletinin daha o yıllarda nasıl acımasız komplo ve provokasyonların içinde olduğunu gösteriyor. Bütün bunlar sol hareketi ve Kürt yurtsever hareketini ezmek içindi. Rejim bu tür eylemlerle ortamı kızıştırıyor, kamuoyunu yanıltıyor, yanına çekiyordu.

Bu dönemde devlet eliyle yapılan provokasyonlar içinde Marmara gemisinin batırılması ve Kültür Sarayı'nın yakılması da önemli ve kamuoyunu sarsmış olan olaylardı. Rejim bunları sola yükledi ve bu dava ile ilgili olarak topladığı insanları "bomba davası" adıyla yargıladı. Ne var ki herşey düzmeceydi ve bu insanlar güdümlü sıkıyönetim mahkemelerinde bile beraat ettiler. Onları da yine, kamuoyunda panik ve dehşet yaratmak, sola karşı planlanan sindirme operasyonlarını hayata geçirmek için, devlet içindeki gizli güçler tertiplemişlerdi. Bu güç kontr-gerillanın ta kendisiydi.

* * *

Bir gün, havalandırma anında bahçede olduğumuz sırada, Sıkıyönetim komutanlığından gelen bir albay, generalle birlikte yanımıza geldi ve yabancı gazetecilerin biz bahçede gezinirken resimlerimizi çekmek istediklerini

söyledi. Bunların, Stern adlı Alman dergisinin muhabirleri olduğu söylendi. Nedenini sorduk. Albay, yabancı basında Türkiye'deki siyasi tutuklulara kötü davranıldığına dair haberler çıktığını, bu nedenle gazetecilerin bizi görmek, resimlerimizi çekmek istediklerini söyledi.

Doğan Avcıoğlu ve Yaşar Kemal hemen itiraz ettiler. "Bu bizim iç işimiz, yabancıları ilgilendirmez!" dediler. Ben ve diğer bazı arkadaşlar ise, bu gerekçeyi yanlış bulsak bile, farklı gerekçelerle itiraz ettik: "Bize kötü davranılmamış olabilir; ama pekçok insana da işkence edildiğini biliyoruz, gözlerimizle tanık olduk. Bu nedenle böyle bir propagandaya araç olmak istemeyiz," dedik. General ısrarcı değildi. Sonuçta Albay da istediğini elde edemeden çıkıp gitti. Ne var ki, ertesi günkü Milliyet'te hem haberi, hem de resimleri görünce şaşırdık. Meğer albayla birlikte gelen gazeteciler, - ya da her kim iseler- hem biz tartışırken, hem de gezinirken resimlerimizi hiç çaktırmadan uzaktan çekmişlerdi. Yabancı gazetecilere atfen verilen haber ise tahmin edileceği gibiydi. Sanki bizimle bir görüşme yapılmış gibi ve bizim ağzımızdan, hiçbir şikayetimizin olmadığı, askeri yönetimin bize çok iyi davrandığı söyleniyor, resimlerdeki bakımlı halimiz ve gezindiğimiz çevre kanıt gösterilerek, tutuklu ve gözaltında olanlara işkence edildiği, saçlarının kesildiği tarzındaki haberlerin yalan olduğu anlatılıyordu..

Bunun ceza ve tutukevlerindeki öteki insanların tepkisine yol açması doğaldı. Nitekim, sonradan öğrendik ki bize birhayli öfkelenmişler...

İstanbul- Diyarbakır-Ankara

Kızım Hêlin'in adını taşıyan şiirimde şöyle bir mısra vardır: "Bir yıl Ankara, İstanbul, Diyarbakır arasında dolaştım." Gerçekten de, Tunceli'de gözaltına alındığım günden sonra öyle oldu.

Davutpaşa Kışlası'ndaki gözaltı sürecimiz bir aya yakın sürdü. Sonra, ben ve Ruşen'in dışında ordaki hemen herkesi bıraktılar. Ruşen'le beni yine birinci şubeye gönderdiler. Orada yollarımız ayrıldı. Onu polis nezaretinde, TİP davasının görüldüğü Ankara'ya yolladılar. Ruşen orada yargıç önüne çıktı ve serbest bırakıldı.

Bense, sivil bir polis eşliğinde, otobüsle Diyarbakır'a gönderildim. İstanbul'da yola çıkmadan önce, birinci şubedeki yetkili beni süzerek görevli polise şöyle dedi: "Efendi bir adama benziyor.. Ama sen yine de dikkatli ol, kaçıp maçmasın!"

Elazığ'da bir gece mola verdik. Yanımdaki polis efendice biriydi. Beni emniyete, ya da otele götürme konusunda bir süre tereddüt etti. "Emniyete gitsek seni nezarete koyarlar, gece orada rahat edemezsin.. Otele gitsek, ya gece ben uyuyunca tabancamı da alıp kaçarsan?.." diyordu. "Sen karar vereceksin," dedim. "Kuşkun varsa emniyete gidelim.." Sonunda adam bana

Davutpaşa Kışlası'nın bahçesinde "rehineler" toplu halde: Yaşar Kemal, Doğan Avcıoğlu, Rasih Nuri İleri, Muzaffer Erdost, Kemal Sülker, Şinasi Kaya, Samim Kocagöz, Kemal Burkay, Kemal Türkler, Ruşen Arslan, Kemal Nebioğlu, ayrıca tümen komutanı ve iki subay.

kıyamadı. Tunceli garajının da bulunduğu sokaktaki Kristal Palas'a çıktık. İki yataklı bir odada yattık. Polisi bilmem ama, ben o gece rahat bir uyku çektim. Sabah sokağa indiğimizde birçok tanıdığa rastladık. Otelin bulunduğu çevre Tunceli'lilerle doludur. Herkes bana "geçmiş olsun Kemal Bey!" diyor, sivil polisi de arkadaşım sanıp elini sıkıyorlardı. Ben de bozuntuya vermedim, geçmiş olsun diyenlere teşekkür ettim. Orada fazla oyalanmayıp Diyarbakır'a kalkan otobüslerin bulunduğu garaja gittik, bilet alıp yola çıktık..

Bu polisle, yıllar sonra, 1977 yılında, eşim Suzan'la Mersin'de tatil yaptığım bir sırada karşılaştım. O da eşi ve çocuklarıyla birlikte tatile gelmişti. Beni tanıdı ve sözkonusu yolculuğumuzdan söz etti. Onu hatırladım ve bir dostumu görmüş gibi sevindim. Hep birlikte oturduk, soğuk birşeyler içtik, sohbet ettik.

Hayat herbirimize bir rol veriyor, kimimizi polis, kimimizi sanık yapıyor. Kimi şeyler, doğum yerimiz, anadilimiz gibi elimizde değil. Ama böylesi karşıt durumlarda bile ölçüyü kaçırmamak, insani değerleri korumak mümkün. Bu da bir ölçüde kişilik sorunu ve bize bağlı..

* * *

Diyarbakır'da sıkıyönetim adli müşavirliğine götürüldüm ve DDKO üyesi olmakla suçlanıp tutuklandım. Gerçekte DDKO üyesi değildim. Ama Kürt yurtseverleri bu davadan yargılanıyordu, beni de bir davaya dahil etmek gerekiyordu!

Tutukevinde tanıdıklar, arkadaşlar çoktu. Neşeli bir arkadaş meclisine gelmiş gibi oldum. Ne var ki bu kez de onlara kavuşmakla, onlardan ayrılmak yine bir oldu. Orada ancak bir gece kaldım ve tekrar yol göründü...

Ertesi gün beni idareden çağırdılar ve "eşyanı toplayıp gel" dediler. Arkadaşlarla vedalaştım. Beni üstü açık bir askeri jipe bindirdiler. İki yanımda tomsonlu birer inzibat vardı. Ön tarafta ise şoförün yanında genç bir sivil polis. Kentin içinden böylesi ilgi çekici biçimde geçtik, askeri havaalanına vardık. Orada bir süre bekledik. Derken kapalı bir jip geldi ve ondan da gözleri bağlı birini indirdiler. Adam yaralı gibiydi, güçlükle ayakta duruyordu. Yanımdaki sivil polise sordum: "Bu kim?"

"Onun suçu çok ağır!" dedi polis.

Polisin cevabına şaştım. Benimkisi "komünistlik ve bölücülük"ü. Birinin cezası 15 yıldı, ötekisininki ise 125. madeden dava açılmıştı ki idamdı! Bundan daha ağır ne suç olabilir? diye düşündüm..

Önce gözleri bağlı adamı, koluna girerek az ötedeki askeri uçağa bindirdiler, sonra da sıra bana geldi. Uçakta koltuk filan yoktu. İki yanda boydanboya kalın sacdan bank gibi oturma yeri vardı. Bizi karşılıklı olarak oturttular ve zincirle kemer gibi bel hizasından bağlayıp kilitlediler. Sivil polis de bizimle birlikte uçağa binmişti. Derken uçağın görevli ekibi yerlerini

aldı. Yaklaşık 8-10 havacı subay ve assubaydılar. Komutan durumundaki yarbay bir konuşma yaptı ve yolculukta nclere uyulması gerektiğini söyledi. Sonra havalandık.

Ben hep karşımdaki adamı merak ediyordum. Bileklerinde sargı vardı. Alnında saçları seyrelmiş ve birhayli açılmıştı. Çenesi kalındı. Bir an, Sait Kırmızıtoprak'a benzettim. Uçak havalanıp toroslara yöneldikten birhayli sonra gözlerini açtılar. Hayır, Sait değildi, tanımıyordum.

Uçak eski ve oldukça gürültülüydü, zangır zangır titriyor ve insana korku veriyordu. Ben askeri uçaklardan anlamam, ama bir paraşütçü uçağıydı sanırım.

Apaydınlık bir gündü. Yanımdaki penceredcn dışarıyı seyrettim. Toroslar üzerinden geçiyorduk. Gölcük masmaviydi.

Bu külüstür uçakla yolculuğumuz ne kadar sürdü hatırlamıyorum. Belki iki, belki üç saat.. Ankara'ya yaklaşınca adamın gözlerini bir daha bağladılar. Etimesgut askeri havaalanına indik. Bir süre sonra, uçağın kapısına bir askeri araç yanaştı ve adamı doğruca oraya aktardılar. Benle sivil polis de, iki silahlı askerle birlikte bir başka jipe bindirildik. Araçların çevresine subaylar yığılmıştı ve bizi büyük bir merakla inceliyorlardı. Doğrusu bu işten birşey anlamamıştım. Yolda giderken merakımı yenemeyip sivil polise tekrar sordum: "O adam kimdi?" Polis büyük bir sır açıklar gibi: "O bir Suriye casusuydu!." dedi. "Bir ay önce yakalanmıştı. İntihara teşebbüs etmiş, bileklerini kesmiş..."

Demek bunca ilgi ve tedbir onun yüzündendi.. Onu daha sonra Mamak'ta, kapalı cezaevinde gördüm. Bir hücreye kapamışlardı.

Mamak Askeri Cezaevi'nde

Beni Makmak Askeri Cezaevine götürdüler. Ancak kapıdaki görevliler beni kabul etmedi ve gözaltına götürülmem gerektiğini söylediler. Oradan Dışkapı'daki "Yıldırım Bölge" denen gözaltına gittik. Gözaltı tıklım tıklım doluydu. Orada bir gece kaldım. Ertesi gün (18 Haziran 1971) Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı savcılığına götürüldüm. Orada bir binbaşı TİP'le ilgili olarak ifademi aldı. TİP'in son kongresinde yaptığım konuşmada komünizm propagandası, ve aynı zamanda "milli duyguları zayıflatıcı propaganda" yaptığım ileri sürülüyordu. Ben bu suçlamaları reddettim. Savcı bunları zapta geçerken, şöyle bir ifade kullandı: "Ben Kürt halkı vardır demedim.."

Derhal itiraz ettim: "Hayır, ben şimdi böyle bir ifade kullanmadım. Kürt halkı vardır. Ve ben Kürtlerin üstündeki baskıların kaldırılmasını, bugüne kadar izlenen yanlış politikanın terk edilmesini istiyorum. Konuşmam da bu mealde idi. Bu ulusal duyguları zayıflatmak değildir, ırkçılık değildir,

bölücülük değildir. Bunu söylüyorum," dedim.

O anda aynı odada olan ve bu diyaloga kulak misafiri olan bir albay, şaşkınlık ve hayret dolu bakışlarla beni süzdü, başını salladı. Savcı ise ister istemez dediklerimi kayda geçti.

Tutuklandım ve Mamak Askeri Cezaevine gönderildim, yirmi dolayında kişinin kaldığı bir koğuşa verildim. Şaban Erik de oradaydı. Behice Hanım Mamak'ın kadınlar koğuşunda idi. Sadun Hoca, Sargın ve diğer bir bölüm TİP'li arkadaş ise başka bir koğuşta kalıyorlardı.

Deniz Gezmiş ve arkadaşları da farklı bir koğuşta idiler. Yine, Siyasal Bilgiler Fakültesinden Prof. Mümtaz Soysal da, yazdığı ders kitabında komünizm propagandası yapma suçlamasıyla o dönem tutukluydu ve Mamak'ta kalıyordu. O, dönem bu nedenle ilerici çevrelerin gözdesi olan Soysal, daha sonra ustaca çark etti. İşgalden sonra rejimin Kıbrıs danışmanı oldu. "Ulusalcılık" adı altında şovenizmin bayraktarlığını yapan birine dönüştü. Bu değişim düzen tarafından da iyi değerlendirildi. CHP içinde parlamentoya taşındı ve sonra da dışişleri bakanı yapıldı!

Bir gece önce, gözaltında bitlenmiştim. Yıldırım Bölge'den geçen herkesin bitlendiğini söylediler. Bunun üzerine cezaevi berberine gidip saçımı sıfır numara kestirdim, çamaşır değiştirdim ve banyo yapma olanağı olmadığı için, su ısıtıp sıcak suyla lavaboda başımı birkaç kez sabunlayıp yıkadım.

Biz orada fazla kalmadık. 3-4 gün sonra, ana binanın birkaç yüz metre güneyinde, eskiden assubay gazinosu olarak kullanılmış bir yere taşındık. Burası tek katlı, küçük bir antre ile ayrılan iki koğuştu. Birinde, firar, hırsızlık ve benzeri suçlardan tutuklu erler kalıyordu, ötekisinde siyasi tutuklular.

Koğuşumuz 80 kişilikti. TİP davasından yargılanan Şaban Erik, Sait Çiltaş, Hüseyin Korkmaz'la birlikte, tahliye oluncaya kadar, dört ay süreyle burada kaldık. Koğuşumuzda ayrıca Dev-Gençliler, öğretmenler, sendikacılar vardı. Yapı-İş'ten Suat Kundakçı ve iki arkadaşı ordaydılar. Bu binanın çevresinde hapishaneleri çeviren ihata duvarları türünden bir şey yoktu. Havalandırmanın çevresi telörgülerle çevriliydi ve nöbetçiler konmuştu. Çevre, Samsun Asfaltı'na kadar otluktu, ağaçlandırılmıştı, ama ağaçlar henüz genç ve kısaydılar. Karşıda Mamak'ın gecekondu mahallleri görünüyordu.

Burası kaçmaya uygun bir yerdi; ama buraya getirilenler kaçacak türden değillerdi. Yasal parti ve derneklerden geliyorlardı, şiddet eylemlerine karışmamışlardı. Burdaki herkes kısa süredc tahliye edilmeyi bekliyordu.

Uzunca koğuşumuzda iki sıra halinde ranzalar dizilmişti, arada ise ancak bir buçuk adımlık mesafe vardı. Yemek zamanı masa ve sandalyeleri buraya boydanboya dizip yemeklerimizi orada yiyorduk. Yastık ve döşeklerin içi ottu. Ot sertleşmiş, tahta gibi olmuştu. Pencereler küçücüktü. Açık tutul-

salar bile, içerinin havası zaman zaman boğucu oluyordu. Yerler izmaritlerle doluyordu. Böyle yerlerde yaşamı düzene sokmak gerekir. Gelenege uygun olarak üç kişilik bir koğuş yönetimi oluşturuldu; içinde Suat Kundakçı ve ben de vardım. Bu yönetim hem idareye muhatap oluyor, hem de iç düzeni sağlıyordu. İzmaritlerin yere atılmaması için herkesi uyardık. Sigara külünün ve izmaritlerin konması için konserve kutularından yararlandık, sigara içenlerin ranzalarının başına bunlardan birer tane bağladık. Ama ilginçtir, yine de kimi insanlar sigaralarının külünü yere dökmeyi ve izmaritleri yere atmayı sürdürdüler..

Havalandırmayı, yan koğuştaki erlerle paylaşıyorduk ve onlar yerlere tükürerek alanı kirletiyorlardı. Bundan en çok rahatsız olan da, temizlik konusunda pek titiz olan Şaban Erik'ti. Havalandırmada volta atmak onun için bir işkenceydi..

Bize asker karavanası çıkıyordu. Kantinden de yağ, konserve, helva, sebze gibi şeyler ısmarlayabiliyor ve bazan, ispirto ocağında kendimiz yemek yapıyorduk. Orada bulunduğumuz süre içinde iki kez de, yakındaki askeri hamama götürüldük.

Sabahları zorunlu olarak saat altıda kalkıyorduk ve bu görevli subaylarca denetleniyordu. Akşamları ise, insanlar sözü sohbeti oldukça uzatıyorlardı. Sohbetlerin temel konusu ise ne zaman tahliye olunacağı idi.. Kimileri geç saatlere kadar konuşuyor ve uyumak isteyenleri de uykusuz bırakıyorlardı. Bu konuyu gündeme getirdik ve en geç saat 10'da herkesin yatağına girmesini, ondan sonra gürültü yapılmamasını, konuşulmamasını kararlaştırdık. Ancak buna uymadılar. bunun üzerine koğuş yönetimi olarak konuyu bir kez daha gündeme getirdik. Sağlık ve moral için dinlenmek ve burdaki, toplu yaşamımızı bir düzene bağlamak, kendimizi disipline etmek gerektiğini söyledik, buna uyulmamasını eleştirdik. Bunun üzerine, Devrimci Gençlik Federasyonu yürütme kurulu üyesi olduğu için tutuklanıp getirilmiş Mustafa adında bir genç öfkeyle itiraz etti:

"Ne demek disiplin?" dedi. "Biz devrimciyiz! Düzen ve disipline karşı çıktığımız için buradayız!"

Tekrar söz alıp devrimciliğin başıbozukluk olmadığını, devrimcilerin de düzene ve devrimci disipline gereksinmeleri olduğunu anlatmaya çalıştık, ama boşuna... Sonunda, yine de, bir saat uzatarak, en geç saat 11'de koğuşta ses kesilmesini karara bağladık.

Birara ana binada rejimin baskılarını protesto için açlık grevi başladı. Bizim koğuşta da çoğunluk, dayanışma için üç gün süreyle destek vermeyi benimsedi. Ne var ki, koğuşun yaklaşık üçte biri greve katılmadı. Bizim dokunmadığımız karavanaların başına geçerek, kendi paylarıyla da yetinmeyip, fırsattan istifade, yiyebildikleri kadar yiyorlardı. Bunların çoğu, başka zaman devrimcilik üzerine mangalda kül bırakmayanlardı. Gerçekte

ise, siyasal mücadelede doğru dürüst bir deneyimi olmayan, 12 Mart öncesi yükselen devrimci hareketin rüzgarına kapılmış, ama daha ilk sınavda tökezleyen, bunalıma düşen kişilerdi.

Koğuşumuzdan sorumlu binbaşı, başlangıçta bize karşı oldukça saygılıydı. Antepli ve yüzünde yıl yarası olan bu adam, mahçup bir şekilde koğuşları dolaşır, bir şikayetimiz, isteğimiz olup olmadığını sorardı. Ancak sonradan tavrı değişti ve bunun nedeni tutukluların yanlış tutumuydu. Onlar bu diyaloga açık tutumu iyi değerlendirip sıcak ilişkiler kuracaklarına, dost kazanacaklarına tersini yaptılar. Kendilerini devrimci sanan bu insanların çoğunun tavırları iticiydi. Onlara göre her polis, her subay, hatta üniforma giymek zorunda kalmış er bir faşistti! O dönemde, özellikle MDD'ciler "ordu-halk elele, milli cephede!" şiarını atıyorlardı. Ama hiç de polisi-subayı devrimci harekete kazanmaya yönelik bilinçli, sistemli bir tutum yoktu. Polise "fruko!" diye haykırmak, ilk fırsatta taş atmak, her üniformalıyı düşman gibi görmek, devrimci sayılan, kolaycı bir tutumdu. Bu ise, polisi-askeri solcularla, işçi ve öğrencilerle karşı karşıya getirmeye çalışan rejimin ekmeğine yağ sürdü. Rejim, solcuların acemiliklerinden yararlanarak planlarını daha kolay hayata geçirdi.

Kuşkusuz, daha o dönemde, yani kavga keskinleşmemiş ve saflar o denli ayrışmamışken bile, ordu ve polis içinde sola karşı kin ve nefretle dolu faşist unsurlar vardı. Bunlardan biri de Mamak'ta görevli bir doktor üsteğmendi. Onun bile bile ihmali yüzünden koğuşumuzda bir genci kaybettik.

Sözkonusu genç, sanırım Yozgat'ın köylerindendi. 18-19 yaşlarındaydı. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin kantininde garson olarak çalışırken, orada bulunan bir patlayıcı yüzünden alıp getirmişlerdi. Sessiz, mahçup bir gençti ve gerçekte bu işlerle de hiçbir ilgisi yoktu. Geleni gideni olmadığı için koğuş yönetimi olarak biz ilgilendik. Parasız olduğunu biliyorduk, bu nedenle harçlık vermek istedik; ama onuruna düşkün biriydi, tüm ısrarlarımıza rağmen almadı.

Bir gün bu genç hastalandı. Başı, özellikle de boyun kısmı ağrıyordu. Doktora gönderdik, bir şeyi yok diye geri gönderdiler. Ama o giderek kötüleşti. Ben daha önce, öğretmen okulunun revirinde menenjitli hasta görmüştüm, aynen bunun gibiydi. Bir ara yine başvurumuz üzerine koğuşa gelen doktor üsteğmene, bu gencin durumunun iyi olmadığını söyledim, hastahaneye kaldırmalarını önerdim. Adam yine "birşeyi yok!" dedi. Koğuşun havasız olduğunu, bunun sağlığa aykırı olduğunu, havalandırma süresinin arttırılmasını istedim. Adam donuk bakışlarını gözlerime dikerek:

"Sizin sağlığınız bizim için çok mu önemli!" dedi.

Fazla sürmedi. Hasta, yanıbaşımızda, inleye inleye öldü. Hepimiz büyük öfke ve acı duyduk. İdare hem gencin ölümünü hem de koğuştaki öfkeyi haber almış olmalı ki, binanın çevresinde olağanüstü önlemler almıştı.

Kimileri, cenazeyi vermeyelim, direnelim diye öneri yaptılar. Ama vermeyip de ne yapabilirdik. Bazılarımız koşulların eşit olmadığını söyledik. Bir süre sonra Binbaşı kapıdan göründü, "cenazeyi alacağız," dedi. Koğuştan çıt çıkmadı. Daha önce kızgın direnme çağrıları yapanlar suspus oldular. İş yine başa düştü:

"Bu gencin ölümü ihmalin ürünüdür. Kaç kez başvurduk, hastaneye yatırılsın dedik; ama birşeyi yok dendi. Soruşturma açılmasını istiyoruz," dedim. Binbaşıdan ses çıkmadı. Askerler cenazeyi alıp çıktılar.

Olayı kamuoyuna duyurmak için bir mektup hazırladık ve koğuştakilere imzalattık. Suat Kundakçı bu mektubu görüşme sırasında gizlice annesine verdi ve güvenilir bir yerde fotokopi ederek belli basın organlarına ve ilgilenebilecek yerlere postalamasını söyledi. Ancak daha sonra bu mektuptan hiçbir haber çıkmadı ve bu olaydan hiç söz edilmedi.

* * *

Tel örgünün ötesinde bekleyen erlerin bizim hakkımızda neler düşündüklerini bakışlarından anlardık. Onlara göre biz vatan haini, tehlikeli insanlardık. Kendilerine böyle anlatıldığına kuşku yoktu. Bizimle konuşmaları yasaktı. Ama bir yolunu bulup birisine nereli olduğunu sordum. Hakkariliydi. Kürtçe konuşarak hatırını sordum, pek şaşırdı. Niye içeri düştüğümü sordu. "Kürt ve yoksullardan yana olduğum için," dedim. O andan itibaren de bize karşı bakışları değişti. Sonra, aralarında başka Kürtler de olduğunu öğrendim.

Kürtler, devlete, hükümete karşı gelmiş insanlara başka türlü bakarlar. Böyleleri eşkiya bile olsa, yüreklerinde onlar için acıma ve sempati vardır. Çünkü devlet, hükümet onlar için her zaman bir yabancı, bir baskı aracı, kötülük kaynağıdır.. Kürt halk türkülerinin, uzun havalarının birçoğunda başkaldırı vardır, Osmanlının ve Türk yönetiminin zulmü anlatılır.

* * *

Günler geçtikçe koğuştaki insanlar da değişiyordu. Kimileri tahliye oluyor, yenileri geliyordu. Bir ara 15 kişilik bir nurcu grubu geldi. Aralarında yaşlılar, gençler vardı. Kimisi üniversite bitirmişti.

Koğuşumuzda kimileri, özellikle gençler, çoğunluk olduğumuza güvenerek onlara karşı düşmanca bir eğilime girdiler. Namaz kılarlarken alay edenler, laf atanlar oldu. Ama hemen devreye girip bunun yanlışlığını anlattık, bize yakışmadığını söyledik. Rejim onları da bizi de tutuklamış, buraya koymuştu. Burada birbirimizle cebelleşmek akıllıca bir iş değildi. Ortam yumuşadı. Onlarla diyalog sağladık, kaygı ve endişelerini gidermeye yardımcı olduk.

Onlarla zaman zaman da sohbetlerimiz, tartışmalarımız oldu. Bir keresinde birisi, "biz de sizin gibi düzen değişikliği ve adil bir toplum istiyoruz" dedi. "Ama siz Marksistler şiddeti bir araç olarak görüyorsunuz, biz ise şiddete karşıyız."

"Peki" dedim, "İslamda şiddet yok mu? Hazreti Muhammed gerektiği zaman bizzat savaşmadı mı? Hendek savaşında dişleri kırılmadı mı? Bedir Savaşı neyin nesidir?.."

Muhatabım buna birşey diyemedi.

Onlar toplumsal sorunların çözümünü İslamda arıyorlardı. şöyle dedim: "Eğer çözüm İslamda olsa, İslam ülkelerinin en önde olmaları gerekirdi. Oysa, günümüzde İslam ülkelerinin hepsi geride, Hıristiyanlarsa çok ilerde.. Eğer bunu dini nedenlere bağlasak, o zaman Hıristiyanlık daha üstün demek gerekir. Ama biz sosyalistler böyle düşünmüyoruz. Bize göre ileride ya da geride olmanın nedeni din değil, ekonomik, sosyal, tarihsel türden başka etkenlerdir."

Muhatabımsa şöyle dedi:

"Bizim islamdan kast ettiğimiz bugünkü "İslami" denen devletler değil. Bunlar gerçek İslam değil."

"Ya nedir?"

"Gerçek İslam Halife-i Raşidun(*) döneminde vardı. Ondan sonra yozlaştı. Bugünküler İslam devleti değil."

"İyi ama, sizin Halife-i Raşidun dediğiniz Dört Halife döneminde gerçek bir adalet ve eşitlik var mıydı? Bence yoktu. Unutmayın ki o dönemde de hala insanlar efendi ve köle diye ayrılmışlardı. Zenginlerin, "özgür yurttaşlar"ın köleleri ve cariyeleri vardı. İnsanların bir bölümünün ötekileri köle ve cariye olarak kullanabildiği bir toplumda hangi adaletten ve eşitlikten söz edilebilir?.."

Muhatabım buna da birşey diyemedi. Konu hakkında biraz bilgi sahibi olunca, karşıdakinin görüşlerindeki çelişkiler iyi kavranınca, işin içine mantık girince bu tür yanlış ve saplantıları çürütmek, en azından karşıdakinde kuşku yaratmak, onu düşünmeye yöneltmek zor değil. Elbet, pek kolay da değil. Bunun için öncelikle, mantığın işin içine girebileceği uygarca bir tartışma ortamı olmalı. Oysa o gün, biz solcuların ağır bastığı bir koğuşta bu mümkün olsa da, sözkonusu dindar insanların ağır bastığı bir ortamda bu konuları tartışmak bile hiç de kolay değildir. İnsanı bir anda kafirlikle suçlamaları ve sözde şiddete karşı olduklarını söylemekle birlikte, şiddete yönelmeleri işten bile değil. Nitekim, geçmiş yıllarda, işin içine sistemli kışkırtmalar da girince, cuma namazlarının ardından "dinsizlere ve komünistlere" karşı nice cihatlar düzenlendi, nice kan döküldü. Maraş'ta, Sivas'ta, Malatya'da, Çorum'da ve öteki yerlerde böylesine nice acılı olay yaşandı.

Aralarında tam bir uyum yoktu. Bazıları ırkçı görüşlere, Türkeş'e sempatizandılar. Bizim toleranslı yaklaşımımıza karşılık bunlar, öbür koğuştaki tutuklu erleri bize karşı kışkırtmak için çabalara giriştiler. Bunu fark ettik ve özellikle, erler arasındaki Kürtler sayesinde boşa çıkardık. Er

(*) Dört Halife (Ebubekir, Ömer, Osman, Ali).

tutuklular arasında 10-15 kadar Kürt vardı. Bunlarla daha önce tanışmış, dil ve kültür ortaklığı sayesinde dostça ilişkiler kurmuştuk. Erler çoğunlukla dindar insanlardı; ama bu, aramızda iyi bir diyalog ve güven duygusu kurulmasına engel olmuyordu; biz de bu konularda dikkatliydik. İşte bu erler, sözkonusu kışkırtmalara karşı tavır koydular. "Onlara dokunan karşısında bizi bulur!" dediler. İçlerinde bazıları oldukça gözü pek ve koğuşta sözü geçen insanlardı. Tavırları etkili oldu..

* * *

Zaman zaman şiir yazıyordum. Herhangi bir aramada alınıp götürülmesinler diye de onları ot yatağın içine gizliyordum. Bunlar, daha sonra Diyarbakır Askeri Cezaevinde yazdıklarımla birlikte, 1975'te çıkan "Dersim" adlı şiir kitabımda yayınlandılar. "Sonbahardan Çizgiler" üst başlığı altında ve Mamak'taki sözkonusu günlerimizi anlatan bu şiirlerden biri, "Tutsaklar", Yeni Türkü grubu tarafından bestelendi. Çok hoşlandığım, güzel bir bestedir.

Şaban Erik, tanıdığım sendikacılar içinde sosyalist dünya görüşünü sindirmiş, inançlı, mücadeleci, örnek biriydi. Aynı zamanda duygulu ve hassas bir insandı, şiirseverdi. Suat Kundakçı da nitelikli bir sendikacı, aynı zamanda canayakın, güven veren bir insandı. Hüseyin Korkmaz, TİP'in Adana delegesiydi, Kongrede karar komisyonunda olduğu için tutuklanmıştı. O tutuklanınca eşi, dört-beş çocuğuyla birlikte güç durumda kalmıştı. Hüseyin, eşinin şimdi ev kirasını bile ödeyemediğini, kardeşinin yaptığı ufak bir yardımla kıt kanaat, çoğu zaman ancak soğan-ekmek yiyerek geçindiklerini anlattı. Buna üzüldüm:

"Peki, Parti neden ilgilenmiyor, yardımcı olmuyor?" dedim.

Oysa o, partiden bir destek beklentisi içinde değildi. Benim eleştirime de katılmadı ve şöyle dedi:

"Parti hangisine yardımcı olsun ki! Herkes güç durumda..."

Hüseyin'in bu tutumunu çok beğenmiştim. Güç zamanlarda, hele hele, bir memur yaklaşımı içinde her şeyi partiden bekleyenleri gördükçe, onun bu sözünü hep hatırlarım...

Partinin yeni ve genç genel sekreteri Sait Çiltaş'ın mesleği öğretmenlikti. Ama sanırım sürgün etmişler, o da ayrılmıştı. Çiltaş 4. Kongre'de keskin sosyalistlik yapanlardan biriydi. Kongre sonrası Emek dergisinde yazdığı bir yazıda ise devrimcilik, sosyalizm ve parti disiplini konusunda mangalda kül bırakmıyordu. Bu yüzden sözleri ve yazıları savcı tarafından "suç kanıtı" olarak bol bol kullanılmıştı. Ama Çiltaş cezaevindeki bu kısa sürede, hem de bu rahat koşullarda iyi bir sınav veremedi. Bu işe girdiğine adeta pişman, yılgın ve moralsizdi. Bunu gizlemek içinse işi gırgıra vurmuştu ve bu tutumu bazan sululuk derecesine varıyordu. Zaten tahliye olduktan sonra da yedi ceddine tövbe etmiş olmalı ki, bir daha bu işlerde adı sanı

geçmedi. Şimdi nerdedir, ne yapar, bilmiyorum.

* * *

Haftada bir kez, sanırım çarşamba günleri, ziyaret günümüzdü. Görüş yeri daracıktı ve demir cağların ik metre kadar ötesinden konuşuyorduk. Kalabalıkta ses duyurmak için insanlar seslerini yükseltiyor, ortalık ana-baba gününe dönüyordu. Kız kardeşlerim İnci ve Sabriye'nin yanısıra, başka tanıdıklar da zaman zaman hatır sormaya geliyorlardı. Duruşmalarımız başladıktan sonra eşim Tasvir de çocukları alıp Ankara'ya gelmişti. Beni ziyarete geldiler. İkizlerden birini bana vermesi için nöbetçiye rica ettim. Ama çocuk bunca yabancıdan, gürültü patırtıdan, demir cağlardan, süngülü nöbetçilerden ürküp cıyak cıyak ağlamaya başladı. Yine annesine geri çevirdim..

Az sonra onlar gittiler. Benimse, çocuklarımı gördüğüm için sevineceğime, öylesi bir ortamda canım sıkılmış, keyfim kaçmıştı. Tepki ve öfke doluydum. Şaban Erik beni teskin etti..

TİP Davası

Anayasa Mahkemesi TİP'i kapattığını 21 Temmuz 1971 günü kamuoyuna duyurdu. Gerekçe ise TİP'in Kürt sorunu konusunda aldığı karardı. Ancak kapatma kararı, gerçekte aylar önce, 21 Ocak 1971'de verilmişti. Bu kararın altı ay gibi uzun bir süre kamuoyundan gizli tutulması ise ilginçtir. Üstelik, karar tarihinde henüz 12 Mart Muhtırası da verilmemişti. Besbelli bu siyasi bir tercihti. Bu olay da, Anayasa Mahkemesi dahil, Türkiye'de yargının ne derece bağımlı olduğunu, siyasi iktidarın tercihlerine göre davrandığını açıkça gösteriyor.

Behice Boran, Anayasa Mahmekesi önünde yaptığı savunmada, partinin Kürt sorunu konusunda aldığı kararı ne yazık ki özüne uygun biçimde savunmamıştı. Kararda Kürtlerin ayrı bir halk olduğu dile getirildiği, izlenen asimilasyon politikasına karşı çıkıldığı ve Kürtlerin tüm demokratik istem ve özlemlerinin desteklendiği belirtildiği halde, Behice Hanım'ın savunmasında, partiyi kapanmadan koruma kaygısıyla, bu karara hiç de uygun düşmeyen bir yorum yapılıyor, böyle bir politikanın ulusal birliğe, diğer bir deyişle Kürtlerin asimilasyonuna daha çok hizmet edeceği ileri sürülüyordu. Aynı anlayış, Behice Hanım'ın mahkemede yaptığı savunmada da sürdürüldü. Açık ki bu, sosyalist bakış açısı değildi ve kararda belirtilen de bu değildi. Kürt ulusal sorununa sosyalistlerin bakış açısı, onların nasıl Türklerle kaynaşacağı, Türk ulusal birliği içinde eriyececkleri kaygısı olamaz. Bu, burjuvazinin kaygısıdır ve rejim yıllardır bunun için çabalamıştır. Bir yerde ezilen bir ulus varsa, ulusal baskıya karşı çıkmak ve eşitliği savunmak gerekir. O ulusun kendi kaderini tayin hakkını savunmak ise doğru ve demokratik bir tutumun temel koşuludur. Karar da özünde

böylcydi. Nc yazık ki savunma aynı yönde olmadı.

Partiyi kapanmadan koruma kaygısı elbette doğaldır. Ama bu ilkelerden saparak, yanlış şeyler söyleyerek yapılamaz. Ben de bu kaygıyı taşıyanlardan biriydim, bu nedenle de Kürt sorunuyla ilgili kararın, özde olmasa bile biçimde, yumuşak ve yıldırımları çekmeyecek türden olmasını istemiştim. Ama, daha önce ayrıntılarıyla belirttiğim üzere, kararda benimsenen dil ve üslup benim ve bir bölüm arkadaşımın önerdiği gibi olmadı. Öte yandan, karar bir kez alındıktan sonra ise onu kararlılıkla, cesaretle savunmak gerekirdi.

Bu kararlılığın gösterilmemesi ve geri adım isc hiçbir işe yaramadı. Rejim TİP'i kapamada kararlıydı.

TİP davası sanıkları hakkında Ankara sıkıyönetim mahkemesinde açılan dava ise Türk Ceza Kanununun 141-142. maddelerinden açılmıştı ve sonuçta bu maddelerden ceza verildi. Savcı TİP'i komünist bir örgüt olarak niteliyordu. Yani, Anayasa Mahkemesi TİP'i, Kürt sorunuyla ilgili kararı nedeniyle kapatmış olmasa bile, askeri mahkeme, nasıl olsa onu kapatacaktı.

TİP davasında yargılananlar şunlardı: Merkez Yürütme Kurulu üyeleri Behice Boran, Şaban Erik, Sait Çiltaş, Osman Sakalsız, Adil Özkol, Yalçın Cerit, Nejat Ökten, Sadun Aren, Turgut Kazan (sonradan İstanbul Barosu Başkanlığı yaptı). Kongrede yaptıkları konuşmalar ve diğer nedenlerle yargılananlar: Kemal Burkay, Oral Çalışlar, Hüseyin Ergün, Hüseyin Korkmaz, Adnan Keserbiçer, Ejder İme, Mehmet Tuncer, Savaş Al, Nurettin Pirim, Hüseyin Özşahin, Erdal Orhan. Sonradan Can Açıkgöz, Bekir Yenigün, Yavuz Ünal, Hüsamettin Güven ve Nejat Yazıcıoğlu da davaya dahil edildiler.

Benim hakkımda açılan dava 4. kongrede yaptığım konuşma nedeniyle idi. Bu konuşmamda "komünizm ve Kürtçülük propagandası" yaptığım ileri sürülüyor ve T.C.K'nun 142/1-3 ve 173/3. maddelerine göre cezalandırılmam isteniyordu.

İddianamenin gelişinden bir süre sonra duruşmalar başladı. İlk ifadelerimiz, aynı zamanda bir ön savunma niteliğindeydi, genel olarak kapsamlı ve iyi idi. Kongredeki konuşmalarımızın teyp kayıtları yoktu. Onlar, kongreye "hükümet komiseri" sıfatı altında görevli olarak gelmiş polisler tarafından tutulan zapta göre değerlendirilmişti. Bu polisler mahkemede tanık olarak da dinlendiler. Yargıçtan onların eğitim durumlarının sorulmasını istedim. Genelliklc ilkokul, en çok da ortaokul mezunuydular. Bu polislerin eğitim düzeyinin böylesine bir sosyalist partinin kongresini izlemeye ve doğru notlar almaya uygun olmadığını söyledim. Onların orada konuşulanları anlamaları bile güçtü. Örneğin Ejder İme'nin konuşmasında "biz hümanistiz," dediğini çok iyi hatırlıyordum. Ama onlar zapta "biz komünistiz" diye

geçmişlerdi ve Ejder'e yöneltilen suçlama da asıl olarak buydu. Bunu anlattım. Sonra da: "Bu polislerin bu işte bir suçları yok. Onlara görev verilmiş, onlar da bu kadarını başarmışlar. Ama bu zabıtlar güvenilir delil olamaz," dedim. Bu sözler üzerine polisler birhayli kızardılar, yargıçlar dahil herkes gülümsedi.

Önce, sağlık durumu nedeniyle Sadun Aren tahliye edildi. İfadeler tamamlanınca, sonradan tutuklanmış birkaç kişinin dışında, hepimiz 6 Ekim günü tahliye edildik.

Yanlışlıkla Bırakılıyorum

Ben bu tahliyeye yeterince sevinemedim, çünkü Diyarbakır'da ikinci bir tutukluluğum vardı. Ancak beni yanlışlıkla bırakabileceklerini düşündüm. Ankara'ya ilk getirildiğimde Cezaevi beni kabul etmemiş ve gözaltına yollamıştı. Buna bakarak, Diyarbakır'da tutuklu olduğuma ilişkin bilginin buraya yansımamış olabileceğini tahmin ettim. Tahminimde yanılmamışım.

Buna rağmen, arkadaşlar eşyalarını toplarken önce ben kendiminkileri toplamak istemedim. Sonradan ne olur ne olmaz diye topladım. Derken yönetimden bizi çağırdılar. Koğuştakilerle vedalaştık. Ben ayrıca, yan koğuştaki tanıdık Kürt erlerle de vedalaştım. Bizi cezaevine bitişik küçük bir odaya aldılar. Behice Hanım ve öteki arkadaşlar da ana binadan getirilmişlerdi. İsimlerimiz kontrol edildi. Cezaevi komutanı Albay orada bize, hepimizi şaşırtan kısa bir uğurlama konuşması yaptı.

"Bırakılmanıza sevindim" dedi, Albay. "Sizin değerli insanlar olduğunuzu biliyorum. Ülkeyi gelecekte sizin yönetceğinizden de kuşkum yok. Bizi anlayışla karşılayın, biz görevimizin gereği olan şeyi yaptık. Yanlışlarımız, kusurlarımız olduysa hoş görün..."

Albayı ilk kez görüyordum. Kısa boylu, sakin, mütevazi biriydi. Bu nazik, övücü, kendisi bakımından da özür dileyici konuşmayla doğrusu bizi mahçup etti. Böylesi bir konuşmanın, daha yukardakilerin bilgisi dahilinde yapıldığını sanmıyorum. Kendisinin kişisel değerlendirmesi olduğu kanısındayım. Ordu saflarında bizim için iyi düşünen ilerici insanlar da vardı.

Biz de kendisine teşekkür ettik. Sonra bir arabayla topluca ana kapıya götürüldük ve orada bırakıldık. Derin bir soluk aldım. Kapıda bizi bekleyen arkadaşların getirdiği bir minübüsle kente yöneldik. Ben Cebeci'de indim ve doğruca İncilere gittim. Tasvir ve çocuklar orada idiler. Oradan da, ne olur ne olmaz, belki yanlışlıkla bıraktıklarının farkına varır ve peşime düşerler, İnci'nin evini de kolayca bulurlar diye, kalkıp Keçiören'deki bir avukat arkadaşımın, Süreyya Kahraman'ın evine gittik.

Bir de aklıma başka bir ihtimal geldi. Olacak şey değildi ama, acaba bu arada Diyarbakır'daki davadan da tahliye mi olmuştum?. Elazığ'daki dos-

1971 TİP davası duruşmasında. Ön sırada sağdan sola: Yalçın Cerit, Osman Sakalsız, Turgut Kazan, Behice Boran, Şaban Erik Ejder İme; ikinci sırada Oral Çalışlar ve Kemal Burkay.

tum Avukat Hüseyin Saltuk'a haber yolladım, Diyarbakır'a kadar gidip, benim serbest bırakıldığımı gündeme getirmeden, yani Diyarbakır'dakileri uyarmadan, bu işi araştırmasını istedim. Eski askeri yargıç olduğu için bunu öğrenmesi zor olmayacaktı. Tasvir'i ve çocukları Tunceli'ye yolladım, kendim ise Saltuk'un cevabını beklemeyi uygun buldum.

Ama birkaç gün sonra fikrimi değiştirdim ve gidip Tunceli'de evde beklemeyi daha uygun buldum. Tebdili kıyafet olsun diye başıma bir fötr, gözlerime de ilgi çekmeyecek türden, fazla koyu olmayan bir güneş gözlüğü geçirdim. Elazığ'da caddede karşılaştığım kimi tanıdıklar bile beni tanımadılar. Erzincan'a giden ve Tunceli'den gece vakti geçen bir otobüse bindim. Köprünün orda, yol ayrımında indim ve kent merkezine girmeden, çay boyundaki yoldan yürüyerek, vilayetin altından doğruca bizim eve çıktım. Ev zaten Dağ Mahallesi'nin girişindeydi ve yolda hiç kimseyle karşılaşmadım.

Birkaç gün, evden dışarı çıkmadan geçti. Cevapsa fazla gecikmedi. Saltuk gidip ilgili savcıdan soruşturmuş ve ben sözde o davadan da tahliye edilmiştim! Doğrusu garipti. Tutuklanmadan sonra Ankara'ya apar topar götürüldüğüm ve orada da ikinci kez tutuklandığım için, ilk tutukluluğa itiraz etmemiş ve ayrıca bir tahliye dilekçesi de vermemiştim. Öyle olunca da bu tahliye nasıl kendiliğinden olmuştu? Pek akla yatar birşey olmasa da, yapacak başka şey de yoktu. Artık saklanmayı gereksiz buldum ve çıkıp yazıhaneme gittim.

Yeniden Diyarbakır - DDKO Davası

Eş dost yine geçmiş olsuna geldi. Bir ay kadar işlerimi takip ettim, duruşmalara girip çıktım. Derken, bir gün öğle vakti yine yazıhaneme polisler damladı. "Sizi yanlışlıkla bırakmışlar!" dediler.

"Yanlışlıkla olur mu? tahliye oldum," dedim. Ama durumu tahmin etmiştim.

Yine eve uğradım, yanıma bir küçük çanta, çamaşır vs. aldım, vedalaştım ve bir polis jipiyle yola koyulduk..

Arabayı kullanan polis ve bir komiserle birlikte üç kişiydik. Komiser bana karşı oldukça önyargılıydı, bazan söyleniyor ve beni de konuşturmak istiyordu. Ama dolduruşa gelmiyordum. Yol üstündeki insanlar gelip geçen arabalara binmek amacıyla, durmaları için elleriyle işaret ediyorlardı. Komiser onlara öfkeleniyordu. Yeniköy civarında ise, yol kenarında bekleyen birini göstererek arabayı kullanan polise "dur," dedi, "bu iyi bir adam! Bunu alalım."

Adını şimdi hatırlamıyorum ama, adamı ben de tanıyordum; Adalet Partili, küçük çapta bir müteahhitti. Elbet, biri hem müteahhit, hem de Adalet

Partili olursa, Tunceli'li bile olsa, böyle bir polise göre "iyi adam" olur. Müteahhit jipe binip beni görünce durumu anladı ve başıyla selam verdi. Komiser yolda da Tunceli'lilerle ilgili ileri geri konuşunca, müteahhit, hiç ummadığım biçimde tepki gösterdi:

"Tunceli'lilerde bir kötülük yoktur, ne pislik varsa dışardan geliyor!" dedi.

Bunu komiser de beklemiyordu. Yüzü asıldı, ama birşey de demedi. Onu arabaya aldığına pişman olduğuna kuşku yoktu. Hemşehrim, mütcahhit ve Adalet Partili bile olsa, onurlu davranmıştı! Hoşuma gitti bu.

Pertek'e gelince müteahhit indi, biz devam ettik. Elazığ'a girişte, jipimiz, parke taşı döşeli bozuk kaldırımlarda sarsıldıkça komiser yine söylenmeye, kışkırtıcı sözler etmeye başladı:

"Burası Elazığ, iyi memleket, Tunceli gibi değil!. Buranın kaldırımlarını neden yapmıyorlar?."

Hiç oralı olmadım.

Elazığ'da beklemeden Diyarbakır'a doğru yola devam ettik. Diyarbakır'da doğruca Sıkıyönetim Askeri Cezaevi'ne gittik. Ben önde, polisler arkamda cezaevi komutanı albayın odasına girdik. Albay'a:

"Tunceli'den geliyoruz," dedim.

Albay bana nazikçe, "buyrun oturun!" dedi. Sonra bir sigara ikram etti. Daha sonra ayakta bekleyen komiseri işaret ederek:

"Suçu ne bunun?" dedi.

Komiser kıpkırmızı oldu. O da sivil giyimli olduğu için Albay karıştırmıştı.

"Albayım," dedim, "sanık benim! O beni getiren komiser..."

Albay yaptığı yanlışlığa bozuldu. Besbelli bana otur dediğine ve verdiği sigaraya pişman olmuştu. Ama birşey de diyemedi. Komiserden evrakları istedi ve sert bir şekilde:

"Evinde arama yaptınız mı?" dedi.

"Hayır, yapmadık," dedi komiser. Albay öfkelendi:

"Neden yapmadınız kardeşim! Böyle olur mu? Görevinizi neden tam yapmıyorsunuz? Arama yapmak lazım, bulunan suç belgelerini zapta geçmek lazım!.." Bir yandan zarfı açıp sevk yazısını okurken, diğer yandan da, beni kastederek söylenmeye devam ediyordu: "Bunlar tehlikeli insanlar.. Çok değil bir avuç insan.. Ama bir çuval inciri berbat ediyorlar. Bunları temizliyeceksin ki vatan ve millet korunsun!.."

Yine hiç oralı olmadım. Komiser, suçlu yerine konmuş olmanın ardından bu azarlamaya da bozulmuştu, hiç konuşmuyordu. Sonra çağrılan bir subay beni koğuşlara götürdü. Kapıdan girmemle bizimkilerin karmakarışık sesleri, gülüşleri sıcak bir havayla birlikte yüzüme çarptı. Rahatladım. Arkadaşlar, tanıdıklar çevremi sardılar.

* * *

Tahmin ettiğim gibiydi. Saltuk'un edindiği bilgi yanlıştı. Burdaki tutukluluğum sürüyordu. Savcı iddianamesini hazırladığı sırada yapılan yanlışlık fark edilmişti.

Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı'nın tutuklular koğuşu iki bölümden oluşuyordu ve sürekli açık olan geniş bir kapıyla birinden diğerine geçilebiliyordu. Ayrıca kantinin, tuvalet ve lavaboların bulunduğu bir bölüm vardı.

Toplam tutuklu sayısı 120 dolayında idi. Ve tabi, tahliye olanlar ve yeni tutuklananlarla birlikte içerdekilerin yanısıra, sayı da değişiyordu. Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı'nın yetki alanı "Doğu ve Güneydoğu" denen bölgeyi, yani Kürdistan'ı kapsadığı için, tutuklular da bu yöreden getirilenlerdi veya Diyarbakır'da açılması uygun görülen davalardan yargılananlardı. En başta Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO) aleyhine açılan davaya burada bakılıyordu. Kürdistan Demokrat Partisi ve onun üyeleriyle ile ilgili olarak açılan davalara da. Diğer bir deyişle burada Kürt devrimci ve yurtseverleri yargılanıyordu. Ayrıca "Erzurum Dev-Genç" davasına da burada bakılmakta idi. Bu davada tutuklu olanlar arasında, Kürtlerin yanısıra, Türkler ve Lazlar da vardı.

Tahliye oluncaya kadar, dört ay da burada kaldım.

Bana ön bölmede, Musa Anter ve Tarık Ziya'nın ranzalarının hemen yanında yer ayırdılar. Naci Kutlay, Canip Yıldırım, Mehdi, Niyazi Usta (Tatlıcı), Faruk Aras, İhsan Aksoy da aynı bölmede idiler. Ranzalarda, aynen Mamak'ta olduğu gibi döşek ve yastıklar otla doldurulmuştu. Ama Tarık, Musa, Naci ve Canip evlerinden özel yataklar getirtmişlerdi. Hem de çifter çifter yün döşekler, kalın yün yorganlar.. Ben pekala ot yatakta da yatılabileceğini düşünerek dışardan hiçbir şey getirtmedim.

Yemek için de yine Tarık, Musa, Canip ve Naci'nin de bulunduğu masada bana yer ayırdılar. Bu masada ayrıca Bahattin Eryılmaz adlı Beyazıtlı avukat da bulunmaktaydı. Sonradan öğrendim ki bu masaya hemen her gün dışardan, evde hazırlanan, ya da dışarda yaptırılan özel yemekler geliyormuş. Tarık'ın, Naci'nin, Canip'in evleri Diyarbakır'da idi. Gittiğim akşam da bir yarım kuzu kızartması geldi ve öteki masaların öfkeli, alaylı bakışları arasında bizim masaya kondu. Doğrusu üstüme bir kova sıcak su dökülmüş gibi kızardım ve o masada oturduğuma pişman oldum. Ertesi gün masa değiştirmeyi kararlaştırdım. Ne var ki buna gerek kalmadı. Tam da ertesi gün dışardan yemek getirtilmesi yasaklandı ve ben rahat bir soluk aldım.

Diyarbakır askeri tutukevi, benim bulunduğum dönem, Mamak'a göre oldukça rahattı. Koğuşlar sıkışık değildi. Kantin hep açıktı, genişti ve oturmak, sohbet etmek için masalar vardı. Yemeğimizi de orada yiyorduk.

Tuvalet ve lavabo bölümü genişti, çamaşırlarımızı yıkayabiliyorduk. Bunun için çamaşırlarımızı suya basacak bir tenekc vc bir miktar temizlcmc tozu yctiyordu. Onları havalandırmada kurutuyorduk. İlginçtir, cczacvindc, daha öncceleri olmayan bir titizlik edindim. Çünkü orada zor ve sıkışık koşullarda titiz olmazsanız içcrdcki yaşam daha da çekilmcz olur, sağlığınız tchlikcyc girer. Zorluklar ve tchlikelcr insanları eğitiyor.

Telörgüylc çevrili havalandırma oldukça genişti; dilediğimiz zaman çıkabiliyor, orada voleybol, hatta futbol oynayabiliyorduk. Buranın sıkıcı bir yanı, özellikle soğuklar başladıktan sonra kullanılmaya başlanan kömür sobaları oldu. Kalitesi düşük bir linyit kömürü kullanılıyor, içerde duman yapıyordu. Buna bir dc, çok içilen sigara, özellikle de Bitlis sigarası eklenince içerinin havası çekilmez oluyordu. Bcn de o zaman, devrimci moda gcreği, ucuz ve scrt Bitlis sigarasını içiyordum..

Yönctimin bize karşı tutumu yumuşaktı. Haftada bir gün görüş günüydü ve arada tel örgü dc olsa görüş rahattı. Sabahları arada bir havalandırmada sayım yapılıyordu. Yeni geldiğim günlcrdcydi. Sayım için düzenli sıralar halinde dizilmiştik. Görevli üsteğmen, "sayın büyüklerim!" diyc başlayan bir konuşma yaptı. Şaşırdım. Sonra arkadaşlar anlattılar: Bu üsteğmcn mcğer başlangıçta tutuklulara karşı çok önyargılıymış, birhayli kötü davranmış, kimine hakaret etmiş. Ama sonradan dcğişmiş. Onun değişmesindc Ali adındaki bir yedek teğmenin payı olduğunu söylediler. Bu teğmcn aydın biriydi. Üsteğmen dc zamanla içerdcki insanları tanımış, önyargılarından sıyrılmış, onlara saygı duyar olmuştu...

Cezaevindeki kimi simalar: Tarık Ziya, Musa Anter, Canip Yıldırım, Naci Kutlay, Edip Karahan, M. Emin Bozarslan, Bahattin Eryılmaz, Niyazi Usta, Mehdi, Faruk, İhsan, Mümtaz Kotan, Beşikçi, Feqi Hüseyin, Çeto Ağa, Halil Ağa ve ötekiler...

İçerde, böyle dönemlerde ve yerlerde doğal olduğu üzre çeşitli gruplaşmalar, aynı zamanda kişiscl çekişmeler vardı. Bunlardan birinin başını Mümtaz Kotan çckiyordu. Mümtaz o dönem üniversitcde okuyan Ankara DDKO'lu gençlerdendi. Ankara'ya gidip gclirken zaman zaman dcrneğe de uğramış ve tanışmıştım. Girişken, yctenekli bir genç izlenimi bırakmıştı bende. Ancak, onun da yeteneklerini aşan bir hırsı vardı vc bu hırs onu, başkalarını kendisine rakip gibi görmeye, kıskançlığa, ayak oyunlarına sürükledi. Dizginsiz bir hırs, kariyer tutkusu, yeteneği de öldürür. Özellikle de özverinin, dayanışmanın ve dostluğun önem taşıdığı devrimci mücadele içinde. Mümtaz yaşına, dencyiminin azlığına bakmaksızın, Kürt harekctinin lidcrliğine oynuyordu. Kendisine rakip olarak da cn başta Ta-

rık Ziya Ekinci'yi görüyordu ve kancayı ona takmıştı..

Mümtaz, bazı arkadaşlarıyla birlikte daha 12 Mart öncesi, Ankara'da tutuklanmıştı. Daha sonra DDKO davaları Diyarbakır'da birleştirilince o ve arkadaşları da oraya getirilmiştiler. Ankara'daki tutukluluğu sırasında kötü bir ifade verdiği kulağıma çalınmıştı.

Daha gittiğim ilk gün yanıma sokularak benimle yalnız konuşmak, birşeyler anlatmak istediğini söyledi. Bir kenara çekildik. Mümtaz habire konuşuyor ve ben dinliyordum. Önce Ankara'daki tutukluluk dönemninden söz etti. Orada verdiği ifadede, herhangi bir işkence de görmediği halde, diğer bazı Kürtlerin isimlerini vermişti. Hata yaptığını söylüyordu.

"Peki neden verdin?" diye sordum.

"Paniğe kapıldık," dedi, "herşeyin artık bittiğini sandık! Oradan bizi sağ çıkarmazlar diye düşündük.."

Sonra başka konulara geçti, Tarık'tan söz etti. Aklısıra beni Tarık'a karşı oluşturmaya çalışıyordu. Aslında şaşkın bir hali vardı. Makina gibi durmadan konuşuyordu; ama düşünceleri açık seçik değildi. Birtakım yabancı, teknik, teorik terimleri çorba gibi birbirine karıştırıyor, böylece pek bilgili biri olduğu izlenimi vererek karşısındakini etkilemeye çalışıyordu. Teorik ve politik konuları iyi bilmeyen, acemi biri bu konuşmadan etkilenebilirdi ve zaten Mümtaz'ın çevresindekiler de bu türdendi. Gerçekte ise, birbirine eklenen cümleler, çoğu anlamsız ve saçmaydı. Konuşması tam bir demagojiydi. Onu dinlerken daha o anda notumu verdim; ama bunu yüzüne söylemeyi de gereksiz buldum. Konuşmasının bitmesini bekledim, sonra, birşey söylemeden yanından ayrıldım.

Bu kapalı, muğlak, demagojik konuşma tarzı kendi düşüncelerine güvenmeyen insanlara özgüdür ve aklıma hep kasabaların o tipik dava vekillerini getirir. Bu dava vekillerinin birçoğu, gerçek bir avukat olmamanın kompleksini taşırlar ve kendilerini müşteriye beğendirmek için, "zira, binaenaleyh, mamafih" gibi Arapça sözcükleri, yerli yersiz kullanmaya özenir, lafı alabildiğine uzatırlar. Mümtaz'ın bu konuşma tarzı da, 12 Mart sonrası, onun başını çektiği grubun çıkardığı Rızgari dergisinin dil ve üslubunu oluşturdu..

Mümtaz'ın, Ankara'da polise verdiği ifadeden söz etme ihtiyacına gelince, nasıl olsa bunun meydana çıkacağını biliyor, insanları önceden buna hazırlıyor, kendisini mazur göstermeye çalışıyordu. Nitekim sonradan duruşmalarda bu ifadeler de okundu. Mümtaz, başkalarının yanısıra, benim ve TİP içindeki öteki Kürt arkadaşların isimlerini de veriyor ve yorumlar yapıyordu. Ona göre biz gerçek sosyalistler değil, Kürtçüydük..

Mümtaz'ın çalışma ve örgütlenme biçimi de, bir bakıma konuşma tarzına benzer. O, önde görünmeden, gizemli bir şeyh gibi, perde arkasından sessizce yönlendirmeyi tercih eder. Sahneye ise kendi denetiminde adamları sürer.

Mümtaz ayak oyunlarını seven biriydi. Onun bu türden bir oyununa Ankara DDKO'ya bir ziyaretimiz sırasında tanık olmuştum. Tarık ve Canip'le birlikte gitmiştik. Derneğin gençlerle dolu küçük salonunda, Diyarbekir işi kürsülere oturmuş sohbet ediyorduk. Sohbetin daha başlarında, adeta onu engellemek ister gibi, Mümtaz devreye girdi ve Tarık, Canip ve bana, "yan odaya geçebilir miyiz?" dedi. Konuklarıydık, belki söyleyecek birşeyleri var diye kalkıp yönetim kurulu odasına geçtik. Mümtaz'ın yanısıra, Dernek yönetiminden bir-iki kişi daha vardı. Orada Kürt sorununun çözüm tarzıyla ilgili olarak görüşlerimizi almak istediklerini söylediler ve adeta bizi sınavdan geçirir gibi sorular yönelttiler. Bu öneri damdan düşer gibi gelmiş olmasına rağmen, onları kırmadık ve sorularını cevaplandırdık. Masada teyp var mıydı hatırlamıyorum; ancak söylediklerimizi not ettiklerini biliyorum.

Tavırlarının hesaplı olduğu gözümden kaçmadı. Amaçları, dencyli ağabeyleri olarak görüşlerimizi öğrenmekten ve onlardan yararlanmaktan çok, bir yandan gençlerle sohbetimizi önlemek, diğer yandan da görüş ve sözlerimizde boşluklar, kendilerince zaaflar bulup bunları malzeme yapmaktı. Mümtaz daha o zamandan, gönlündeki liderlik tutkusunun itmesiyle, bizleri yıpratmanın hesapları içindeydi ve yanındakileri de bu işte kullanıyordu.

Bu konuşmalarla ilgili suçlama daha sonra Diyarbakır davasında karşımıza çıktı. Polisin bu konuda nasıl bilgilendiğini bilmiyorum. Ama o dönem, DDKO'ları izlemeye almış oldukları anlaşılıyordu. İddialar daha çok, tam da o döneme rastlayan birkaç aylık bilgilere dayanıyordu. Ankara DDKO'nun dernek binasının tam altında bir radyocu dükkanı vardı ve polisin buradan derneği dinlediği söylenıyordu. Bu mümkündür. Zaten konuşmalarımız, iddiaya göre de teype alınmıştı. Ancak, örneğin bana atfedilen konuşma benim değildi; belki o gün, belki de başka bir gün yapılan bir başkasına ait konuşmayla karıştırılmıştı.

* * *

Diyarbakır'a gidişimden birkaç gün sonra, işin içine Mümtaz'ın da karıştığı, bu nedenle hiç yoktan soruna dönüşen bir olay oldu.

Türk hükümetinin bir yetkilisi, siyasi tutuklamalara ve baskılara karşı dış kamuoyundan gelen tepkilere cevap olsun diye, tam da geleneklerine uygun biçimde şöyle demişti: "Bizde siyasi tutuklu yok, içerdekiler teröristtir!"

Bunun üzerine, hükümeti yalanlar nitelikte bir açıklamayı iç ve dış kamuoyuna nasıl duyurabileceğimizi düşündük. Tüm grupları temsilen 10-15 kişi toplandık. İçerdeki herkesin imzalayacağı ortak bir mektup hazırlayıp, hükümetin yanısıra muhalefet lideri İsmet Paşa'ya da iletmeyi ve basına duyurmayı kararlaştırdık. Mektubu kaleme almak üzere, aralarında benim de bulunduğum dört kişilik bir komisyon oluştu. Bu komisyon ise mektubu hazırlama görevini bana verdi. Hazırladım ve

komisyona getirdim. Benim hazırladığım metinde, "içerde siyasi tutuklu yok" diyen hükümet açıklamasından söz ediliyor, bunun doğru olmadığı belirtiliyor; örneğin şu anda Diyarbakır Askeri Tutukevi'nde 120 dolayında siyasi tutuklu olduğu, bunların çoğunun Kürt olduğu ve bu insanların herhangi bir terör eylemi nedeniyle değil, konuşmaları, yazıları ve yasal siyasal çalışmaları nedeniyle suçlandıkları belirtiliyordu. Komisyon mektubu uygun buldu ve daktilo ettirmesi için koğuş yönetimindeki görevlilerden Mustafa Düşünekli'ye verdi.

Düşünekli mektubu daktilo ettirmiş ve dolaştırarak imzalatıyordu. Bir ara Tarık Ziya yanıma gelerek, "daktilo edilmiş metni okudun mu?" dedi.

"Yoo," dedim, "birşey mi var?."

"Okusan iyi olur.."

Tam o sırada Mustafa Düşünekli mektubu sobanın çevresindeki kişilere imzalatıyordu. Kendisine, mektubu getirmesi için seslendim. O da, "tamam, getiriyorum abi," dedi. Tam o sırada soba başında bir kaynaşma oldu ve Düşünekli birinc tokat attı. Araya insanlar girip yatıştırdılar. Hemen kalkıp gittim ve mektubu aldım, göz gezdirdim. Şaşılacak şey, çok farklı bir metindi bu ve bizim hazırladığımızla bir ilgisi yoktu!

"Bu nedir Mustafa?" dedim. "Kim daktilo etti bunu?"

Meğer o mektubu, Mümtaz Kotan daktilo etmek için almış ve İsmail Beşikçi ile birlikte değiştirmiş, bu hale sokmuştu. Daktilo onlarda vardı. Soba başındaki olaya gelince: Sabri Çepik adındaki genç, imza için uzatılan metni okumak istemiş, Düşünekli ise "canım, ne okuyacaksın, imzala işte!" demiş ve tartışma bundan çıkmıştı.

Derhal komisyonu topladık ve durumu konuştuk. Komisyondan habersiz böyle bir şey yapılması olacak şey değildi. Diğer yandan, yeni metin Kürt sorunu bakımından, terminoloji ve içerik olarak oldukça sertti. Böyle bir metin basına yansıdığı zaman, hatta mektuplarla değişik kişilere postalanacağı için, propaganda kapsamına sokulup onu imzalayan herkes hakkında yeni bir dava açılabilirdi. Oysa bu insanların çoğu hakkında, halihazır koğuşturmalarda yapılan suçlamalara rağmen ciddi bir kanıt yoktu ve tahliye bekliyorlardı. Ama böyle bir mektupla bir anda suçlu duruma düşeceklerdi. Bu bir tür komployd u.

Komplocu baylar yaptıklarını savunmaya kalktılar ve komisyonun hazırladığı mektubu hafif buldular. Dev-Genç'li bazıları ise, gerçekte tahliye olmak için gün sayarken, "biz Kürt halkı için zindanda yıllarca yatmayı göze alırız!" diye ucuz kahramanlık gösterisi yaptılar. Böylelerine şunu söyledik:

"Eğer mektubu hafif buluyorsanız, değiştirilmesi için öneri yapabilirdiniz. Kaldı ki komisyonda sizin arkadaşınız vardı. Komisyondan habersiz böyle bir değişikliği yapma hakkını nerden buluyorsunuz? Diğer yandan,

eğer sorun Kürt davasını dile getirmek ve savunmaksa, buyrun, yasaların suç sayıp saymadığına bakmaksızın, en doğru metni hazırlayalım, sizinle birlikte imzalayalım. Herkese de durumu açakça anlatalım ve imzalayanlar, sonuçlarını bilerek imzalasınlar. Ama bir an önce tahliye bekleyen, durumdan habersiz ve bize güvenerek imza atan insanları, böylesine olup bittilerle, bile bile kündenin altına atarak değil."

Bu olay duyulunca pekçok kişi mektubun o şekilde değiştirilmesine tepki gösterdi ve sözkonusu tartışma ve oluşan güvensizlik nedeniyle de mektubun imzalanıp gönderilmesi tümden suya düştü.

Mümtaz'ın bunu yapması beni şaşırtmadı; ama Beşikçi'nin de bu işe alet olmasına hayret ettim. Bu arada Beşikçi'den de kısaca söz etmek isterim.

O dönem Erzurum Üniversitesi'nde sosyoloji asistanı olan Beşikçi'yi ilk kez Ağrı mitinginde tanıdım. Sessiz, nazik, içe kapanık biriydi. Doğu Anadolu'nun Düzeni adlı ilk çalışması doktora tezidir ve düşünce yaşamında henüz Kemalist izlerin ağır bastığı bir dönemin ürünüdür. Buna rağmen bu tez resmi çevrelerde onay görmedi ve Beşikçi'nin başına iş açtı. Çünkü birçok bakımdan, inkara dayalı, şoven, geleneksel bakış açısından farklıydı. Bu konuya biraz farklı, bilimsel ölçüler içinde ve hümanistçe bir yaklaşım, Beşikçi'nin baskı görmesine yol açtı. Baskılar ise onun Kürt sorunu ile daha yakından ilgilenmesine ve bu soruna ilişkin olarak bilimle hiçbir ilgisi olmayan resmi görüşten tümüyle kopmasına yol açtı. Çünkü bu sessiz, sakin, yumuşacık görüntünün altında, gerçekte son derece inatçı, dirençli, çelik gibi bir kişilik vardı.

Ancak ne yazık ki, baskılar, koğuşturmalar, tutuklamalar birbirini izledi ve bu Beşikçi'de duygusal tepkilere, öfkeye yol açarak onu Kürt ulusal hareketindeki en uç, en sekter grupların yanına itti. Beşikçi adeta militanlaştı, bilimsel bakış açısı ikinci plana düştü. Koşullara uygun olup olmadığına bakmaksızın en sivri, en radikal istemleri destekler oldu ve bu haliyle Kürt grupları arasında da zaman zaman taraf durumuna düştü.

Başlangıçta en radikal görünümde olan Rızgari idi; Beşikçi onlarla çalıştı. Sonra sahneye daha radikalleri, Apocular çıktı; Beşikçi bu kez oraya yöneldi.. Bu nedenle de bir Türk aydını, bilim adamı olarak, Kürt sorununun doğru kavranması ve doğru politikalar oluşması bakımından Türk toplumunda yapabileceği olumlu etkiyi ne yazık ki yapamadı.

Ve bu konuda Beşikçi tek örnek değil. İlginçtir, Türk aydınları Kürt sorunu konusunda ya çok uzaklar, karşıtlar, ya da bu sorunu kavradıkları, bu yüzden de düzenin hışmına uğradıkları zaman, en uç noktalara savruluyorlar. Oysa çözüm en uç noktalarda değildir.

* * *

Tarık Ziya ile Musa Anter'in yıldızları da barışık değildi. Aralarındaki

sürtüşme geçmişten gelirdi. Daha öncesini bilemem ama, 1965 seçimlerinde Musa Anter TİP'ten Mardin adayı olmak istemiş, Tarık Ziya ise, Diyarbakır liste başını garantiye almak için, Partideki etkisini kullanarak, aynı yere talip olan Canip Yıldırım'ı Mardin birinci sıraya yerleştirmiş, böylece Musa'yı dışlamıştı. Cezaevinde bir keresinde herkesin önünde çocuklar gibi atıştılar.

Tarık da Musa gibi toprak sahibi, nisbeten zengin bir aileden geliyordu ve bu, Kürt toplumu gibi feodal iz ve değerlerin hala güçlü olduğu bir toplumda, politik yaşamda önemli bir avantajdır. Soyluluk, zenginlik çevrede saygı uyandırır. Tarık ayrıca başarılı bir doktordu ve bu da onun için bir avantajdı. Ama Tarık, aynı zamanda, liderlik için gerekli bazı başka nitelikleri de taşıyan biriydi. Çalışkan ve disiplinliydi, Türkçe ve Kürtçe dillerinde iyi bir hatipti. Ciddi, ikna edici bir konuşma tarzı vardı. Biz TİP içindeki Kürt sosyalistleri, hemen tümümüz, Tarık'ın liderliğini adeta benimsemiştik. O dönem, Mehmet Ali Aslan'ın tutarsızlığı dışında, hiç birimiz bu konuda kıskanç, ya da hırslı değildik. Aramızda gerçekten yoldaşça bir güven vardı. Ne var ki, bu kadarı Tarık'ın bir lider olarak rolünü oynamasına ve önde yürümesine yetmedi. Çünkü liderlik aynı zamanda özveri ve direnç gerektirir. Oysa Tarık'da eksik olan bunlardı. Tarık her zaman kişisel çıkarını hareketin çıkarlarının önüne koydu. Kariyeristti. Seçimlerde liste başı olmak için oyunlar çevirdiği, Canip'i Diyarbakır'dan Mardin'e aktardığı doğrudur. Aslında Canip Diyarbakır'da Tarık'tan çok sevilen biriydi. Çünkü dürüst, kendisi için hiçbir hesabı olmayan, sevecen bir insandı. Dostları, seveni çoktu. Diyarbakır'da kazanırdı, Mardin'de yitirdi. Ama bunu hiç sorun yapmadı.

Mücadele çetinleştiği, daha çok özveri ve risk istediği zaman Tarık yoluna devam edemedi. Bu daha Diyarbakır Askeri Tutukevi'nde başladı. O hep rahat koşullarda yaşamış, kendisini güçlüklere hazırlamamıştı. Diyarbakır askeri cezaevinin o dönemdeki görece çok rahat koşullarına bile katlanamadı. Bir keresinde bana, "Kemalciğim, ben burada bir yıl daha kalsam ölürüm!" dedi. Başka insanlarla, bizzat kendi yoldaşlarıyla aynı sıkıntıları paylaşmayı öğrenemedi, koşullara uyum sağlayamadı. Özellikle dışardan yiyecek akışı önlenince, kızartmalar, etli pilavlar gelmez olunca, can sağlığı ve beslenme telaşına kapıldı. Bir keresinde, aynı davadan yargılanan, ama tutuklu olmayan kardeşi Yusuf Ekinci'nin çantasında getirdiği ekmek ve köfteleri duruşma sırasında ona aktardığını görmüştüm.. O ve Naci habire kantine koşturuyor, oradan portakal alıp yiyorlardı. Herbiri günde belki 5-6 tane yiyordu. Öyle ki bu başkalarının da dikkatini çekmiş, bir keresinde Edip Karahan onlara laf atarak "burjuvazi yaşıyor!" demişti. Ben de kendilerine bu kadar çok portakalı neden yediklerini sordum. "Aa, Kemalciğim," dediler, "vitamin almak gerek!.." Ama biryerlerden okumuştum: Gerekli C vitaminini almak için günde bir portakal yetiyor,

vücut, fazlasını depo etmeyip dışarı atıyordu. Bunu kendilerine anlattım. "Yok canım," dediler, "öyle şey olur mu!" Ayrıca yemeklerde soğan yediğimizi ve ordan da C vitamini aldığımızı söyledim. Onlarsa soğanda C vitamini olmadığını söylediler. İkisi de doktor olduğu için ısrar etmedim. Oysa, sonradan başka doktorlara da sordum, soğanda bol miktarda C vitamini olduğunu doğruladılar..

Zaten, sevgili okurlar, bu doktor milletinin işinden ben bir şey anlamadım. Yıllarca, ıspanakta bol demir var deyip insanları ıspanakçı yaptılar. Sonra da, günün birinde, ıspanakta demirin çok az olduğunu, aksine lahanada bol miktarda demir olduğunu ileri sürmezler mi?.. Gel bu kez de işin yoksa lahana ye!. Ispanağın hiç değilse kokusu çekilirdi..

Tarık'ın moralsizliğe düşmesinin bir nedeni de hakkında açılan iki dava idi. Tarık, hem TİP yöneticisi olma nedeniyle bir komünist örgütü yönetmekle suçlanmakta, hem de DDKO yöneticisi gibi gösterilip ikinci bir gizli örgütü yönetmekle suçlanmaktaydı. DDKO davasındaki suçlama TCK'nın 125. maddesinden yapılmakta ve idam cezası istenmekteydi. Bu hepimiz için geçerliydi. Gerçi geçmişteki dencylerden, 49'lar ve 23'ler olayından da biliyorduk ki, bu maddeden dava açılsa bile, bunun şartları yoktu ve "silahlı bir kalkışma" olmadığı için, sonuçta, çok çok, T.C.K'nun 171-172 maddelerine göre bir yıl ile 15 yıl arasında değişen cezalar verilebilirdi. Bu davada kimse idam beklemiyordu. Ama "silahlı bir kalkışma" olmasa bile, bu türden iki gizli örgütü yönetmiş olmanın cezası da yasaya göre idamdı. İşte Tarık bundan korkuyordu ve bir keresinde bu korkusunu bana açtı. Ayrıca rejim, içerdeki insanların nitelikli bir savunma yapmalarını önlemek, bir bakıma onları teslim almak için de sistemli bir çaba içindeydi. Tarık'ın avukatı ve aynı zamanda akrabası olan bir kişi, onu politik içerikli bir savunmadan vazgeçirmek için ısrarlı telkinde bulunuyor, sıkıyönetim mercilerinden bu yönde mesajlar taşıyordu. Öz olarak söylediği şuydu: "Eğer yumuşak bir savunma yaparsan seni bırakacaklar.."

İşte bu nedenlerle Tarık, Askeri tutukevinde giderek geriledi, mahkemede nitelikli bir savunma yapmaktan kaçındı. Cezaevinde ilgiyle okuduğu ve pek beğendiği yazar Mümtaz Soysal'dı. Onun Milliyet gazetesindeki yazılarının küpürlerini özenle dosyalıyor, koruyordu. İllegal bir Kürt sosyalist partisi kurma yönünde, biz daha dışardayken getirmiş olduğu öneriyi bir yana bıraktı, bu konudan bir daha söz etmedi. Hatta, TİP türü bir legal sosyalist partiyi yeniden kurmayı veya böyle bir partide yer almayı da düşünmüyordu. Bir sohbetimiz sırasında, hapisten çıkınca CHP'de seçimlere girmekten söz etti. Ben hayret edince de, "neden olmasın, parlamentoda sesimizi duyurmak gerekir," dedi.

Tarık, 12 Mart fırtınası geçip de herkes dışarı çıktığı ve yeniden örgütlenme çalışmalarının başladığı dönemde CHP'de yer almak eğilimindeydi. Nitekim TİP'in 1975'teki kuruluşunda yer almadı. Ama

sanırım, CHP örgütü ona bu fırsatı vermediği için, dönüp yeniden TİP'e katıldı ve onun Diyarbakır örgütünü kurdu. Kürt hareketinin illegal örgütlenme çabalarından ise tümüyle uzak durdu. Zaten Kürt hareketi içindeki prestijini de yitirmişti.

Canip Yıldırım TİP içinde tanıdığım ilginç Kürtlerden biriydi. O da Tarık ve Musa'larla aynı yaştaydı ve benden yaşça birhayli büyüktü. Bedence ufak tefek, güzel yüzlü, gülçç, hoşsohbet bir insandı. Bir bey ailesinden geliyordu. Eğitiminin bir döneminde Fransa'da okumuş, ama Hukuk Fakültesini Türkiye'de bitirmişti. Avukatlık ruhsatı vardı, sözde avukattı, ama dava filan alıp izlediği yoktu. Zengindi, rahat bir yaşamı vardı. Geçmişten kalan birhayli toprağı, Diyarbakır merkezinde ve Ankara'da evleri, yine Diyarbakır'da büyük bir tarihi işhanı vardı. Satıp satıp harcadığı mülkü tükenir gibi değildi.

Türkçeyi Diyarbakır ağzıyla konuşurdu. Nazik, mütevazi bir insandı. Öte yandan da Diyarbakır peyhasları (lumpenleri) gibi ayakkabısının topuğuna basar, gerektiğinde onlar gibi posta atardı. Bu peyhaslarla da arası oldukça iyiydi; onu sever, sayarlardı..

Canip'in politikada bir hırsı, kariyer tutkusu yoktu. O sosyalizme inanmıştı ve içtenlikli bir Kürt yurtseveri idi. Bunun için TİP'teydi. Örgütçü değildi. Yazmazdı. 1958-1959 yıllarında Diyarbakır'da yayınlanmış olan İleri Yurt Gazetesinin yazı işleri müdürlüğünü yapmıştı. Ama orda bile yazdığını sanmam. Zenginliği onu aylaklığa alıştırmıştı. Onun işi sohbet etmekti. Konu ne olursa olsun konuşur, yorum yapardı. Kürt aydınlarına yönelik hemen her kitlesel tutuklamada o da vardı. 49'lar davasının da sanıklarındandı. Dışardaki konforlu yaşamına karşılık, cezaevinde dayanıklıydı, bana mısın demezdi.

Askeri tutukevinde, sobanın başında oturur gençlere Fransa anılarını, gençlik aşklarını çok duygulu bir dille anlatırdı. Öyle sanıyorum ki daha sonraları, birkısım gençlerin Avrupa yollarına düşmesinde bu tatlı anıların payı olmuştur...

Çok iyimser ve hümanist biriydi. Değişik sınıftan, türden insanlarla rahat diyalog kuruyordu. Öyle ki cezaevinde subayları, polisleri bile etkiledi.

Bu arada, polislerle ilgili bir olaydan da söz etmek isterim.

Bir ara, neden gerektiyse, gündüzleri koğuşların içine resmi giyimli polis ekipleri görevlendirdiler. Silahları yoktu, ama coplarla dolaşıyorlardı.

Tutuklular bu uygulamadan rahatsız oldular. Özellikle gençler tepki gösterdiler. Ama onları teskin ettik. Silahsız olan bu polisleri ilk elde dövebilir, dışarı atabilirdik. Ama bu yeni baskılar getirir ve bizi sonu gelmez bir çatışmaya sokardı. Bu kez daha fazla polis ve askerle yüzyüze gelirdik. Burdaki koşullar da ağırlaşırdı. Bunu kasıtlı olarak, bizi kışkırtmak, gergin bir ortam yaratmak için yapmış olabilirlerdi. Zaten gizli-saklı birşeyimiz de

yoktu. Koğuşlarda birkaç polisin dolaşması neyi değiştirirdi ki?.

Böylece bir sorun çıkması önlendi. Polisler de başlangıçta çok tedirgindiler. Onlara da iyi davrandık, diyalog kurduk. Özellikle Canip Bey bu işi yağdan kıl çeker gibi yaptı. Polisler de rahatladılar, gerginlikten, endişeden ve bize karşı kimi önyargılardan kurtuldular. Canip Bey'in soba başı sohbetlerine, hatta, zaman zaman koğuşun ortasındaki coşkulu govendlere (halay) onlar da katıldılar.

Polis ekipleri arada bir, tutuklularla "yüz göz oldukları" için değişti ve her gelen ekip koğuşta bir tür eğitim gördü. Öyle ki çoğu önyargılarından sıyrıldı, bir bölümü isc dostlara dönüştüler. Zaman zaman tutukluların mektuplarını postaya attılar, çarşıdan kimi günlük ihtiyaçları satın alıp getirdiler ve insanlar tahliye olduktan, kendilerinin görev yeri değiştikten sonra da bu insani ilişkileri ve tavrı sürdürdüler.

* * *

Musa Anter, son derece esprili konuşan ve yazan, hoşsohbet ve koşullara uyum sağlayan bir insandı. O dönemin Kürt aydınları içinde girişimci ve ürün verenlerden biriydi. İleri Yurt gazetesi asıl olarak onun çabalarıyla çıkmıştı ve gazetenin başlıca yazarı oydu. Burdaki yazıları yankı yarattı ve tutuklanmasına yol açtı. Daha sonra 49'lar ve 23'ler tutuklanmasında da vardı. Ortalık karışınca çantasını hazırlar ve polislerin gelmesini beklerdi.. Artık polislerle de yüz göz olmuştu! Esprileriyle onları bile yumuşatır, güldürürdü.

Cumhuriyet döneminde, Kuzey Kürtleri arasında kimi ilklere imza attı. Kımıl adlı ilk kitapçığı bizi, o dönemin gençlerini etkilemişti. "Birina Reş" (Kara Yara) adlı bir Kürtçe piyes yazdı. Aceleye gelmiş ve fazla sözcük içermese de, bir Kürtçe sözlük hazırlayıp yayınladı.

Politik çizgi olarak KDP ile TİP arasında bir yerdeydi ve tercihleri koşullara göre dalgalıydı. Örneğin 1965'te TİP'ten aday oldu; ama o dönemde de TİP'in kayıtlı üyesi olduğunu sanmıyorum. TİP'in örgütsel çalışmalarına katılmadı. O bir Kürt yurtseveri idi, ama sosyalist değildi. Hatta, zaman zaman Kürtler arasındaki sosyalist eğilime tepkisini açığa vurdu. Bir keresinde, Tunceli'den gelen ve bir sol örgütün taraftarı olan gençlerle ilgili olarak "yahu bu Tuncelililer de nerden böyle komünist oluyorlar!" dediğini hatırlıyorum. Bildiğim kadarıyla KDP'de de yer almadı. O bir örgütçü değildi. Hep kendi başına oynadı; bu nedenle de, hiçbir dönemde çevresinde bir ekip olmadı.

Diyarbakır'da bir ara tutukevi yönetiminden çağırdılar. Dönüşte anlattı: Arayan bir MİT'çi generalmiş..

"Sizinkilere söyle, yurt dışında Türkiye aleyhine bu kadar gürültü yapmasınlar!" demiş.

Daha 12 Mart öncesi birkısım Kürt aydın ve gençleri İsveç'e iltica

etmişlerdi ve bunlar arasında Musa'nın kendi yeğeni de vardı. Musa, İsveç'in İstanbul konsolosu ile tanışıyordu ve bu ilişkiden yararlanarak sözkonusu aydın ve gençleri İsveç'e göndermişti. 12 Mart'la birlikte bunlar, Türkiye'deki baskıları bu ülkenin kamuoyuna anlatmak, özellikle Kürtlerin durumuna ilgi çekmek için çabalarını arttırmışlardı ve bu Türkiye'yi rahatsız ediyordu. Generalin sözünü ettiği buydu. Musa ise General'e şöyle demişti:

"İyi ama, siz de bu kadar insanı buraya toplamayın. Serbest bırakın ki dışarda ses olmasın.."

"Bırakacağız," demiş general. "Yöntemlerimizi değiştirceğiz. Bu işin böyle zorla baskıyla olmayacağının farkındayız. Kürtlerle bir masa başında oturup, iyilikle çözümler bulacağız... Ama siz de komünistliğe bulaşmayın!."

Musa Anter, böylece, kendi kendine bir tür temsilci rolü oynamakta idi. Tahliye olduktan sonra gittiği yerlerde gençleri soldan, komünist akımdan uzak durmaya çağırdığını duyuyorduk. Hatta kimileri polis jipiyle dolaştığını söylediler ve ona ajanlık suçlaması yaptılar. Musa'nın o dönemde sol hareketi Kürt yurtseverliği için bir tehlike, "bölücü bir etken" gibi gördüğü ve bu nedenle antisol bir tutum takındığı doğru. Ama ona yönelik ajan suçlamaları haksızdı. Musa ajan olacak kişi değildi. O, derin Kürt yurtseverliğini öldüğü güne kadar kararlıca sürdürdü. Bu yüzden daha sonra da baskılardan, koğuşturmalardan yakasını kurtaramadı ve sonunda rejim, 75 yaşında bile onun varlığına katlanamadı ve onu katletti.

Musa Anter'in, onca tecrübesine ve kıvrak zekasına rağmen, o dönemde, rejimin, "yeter ki komünizmden uzak durun, bu iş kolaydır; biz Kürtlerle anlaşırız, bu sorunu iyilikle çözeriz," biçimindeki telkinlerinden etkilenmiş olması mümkündür. Çünkü rejim, bizden çok daha tecrübeli ve bu tür oyunlarda ustaydı. O, Kürt yurtsever hareketi ile Türk sol ve demokratik hareketini birbirinden ayırmak, karşı karşıya getirmek için çok sistemli bir çaba içindeydi. O, Türk solcularına da el altından şu telkini yapıyordu: "Kürtçülerden uzak durun! Bu memleket komünist bile olsa, yine bizim memleketimiz; ama Kürtçüler ülkeyi bölecekler. Onlara destek vermeyin, bizim anlaşmamız kolay..." Diğer bir deyişle, rejim her iki tarafa da mavi boncuk dağıtıyor ve onları birbirine karşı kışkırtıyor, aradaki bağları koparmaya çalışıyordu. Çünkü Kürt yurtsever hareketi ile Türk sol ve demokrasi güçlerinin birliği rejim için en tehlikeli durumdu; bundan sistemi yıkacak güç çıkabilirdi. Gerek Türk solunda, gerek Kürt yurtsever hareketinde bunu kavramayanlar rejmin oyununa geliyorlardı. Oysa gerek Kürt ve Türk emekçilerin kurtuluşu, gerek demokrasinin gerçeklemesi ve Kürtlerin ulusal baskıdan kurtuluşu, bir başka deyişle, her iki toplum için de özgürlük ve demokrasi, bu birliğe ve dayanışmaya bağlıydı. Kuşku yok ki biz Kürt sosyalistleri, bu noktada doğru bir politikanın sahibi idik; her iki halkın devrimci ve demokratik güçlerinin dayanışma gereğini her zaman kararlıca savunduk.

Musa Anter 12 Mart sonrası uzunca bir dönem Nusaybin'deki köyünc çekildi. Bu dönemde boy veren değişik örgütlerin ve yayın çalışmalarının uzağında durdu. Belki bir tür yorgunluk ya da küskünlüktü bu. Yine de 12 Eylül döncminde rejim onu rahat bırakmadı, geleneğe uygun olarak gözaltına aldı, hırpaladı. Ama bundan da fazla baskıyı, bu dönemde sahneye çıkan, tarihi kendileriyle başlatan ve kendilerinin dışında herkesi hain ve işbirlikçi diye nitcleyen PKK'dan gördü.. Özellikle PKK'nın baskıları sonucu -ki kendisinden yüklü bir haraç istemişler ve ölümle tehdit etmişlerdi- köyünü bırakarak İstanbul'a taşındı. Orada bir süre, Suadiye'de evi olduğu halde, PKK'lılar izini bulmasınlar diye başka bir yerde barındı. Bir ara, DENG dergisi, kendisiyle bir röportaj yaptı. Bu röportajda Kürt harekctine ılımlı bir tutumu, "dik siyaset yapmamayı" tavsiye ediyordu.(*) Ama daha sonra, ilginçtir, kendisini ölümle tehdit etmiş olan PKK çevresine yanaştı, onların yayınlarında yazdı ve böylece en sivri, sekter politikalara, diğer bir deyişle "dik siyasetin" dikalasına epeyce kan verdi..

Bu şaşırtıcı zikzaklar salt Musa Anter'e özgü olmadı. Zaman içinde böylesi çok örneklere tanık olduk. Gün oldu insanlar akşamdan sabaha görüş değiştirdiler. Güce tapınma, kariyer ve kendini gösterme tutkusu insanları oradan oraya sürükledi. Birçokları esen rüzgara göre yön değiştirdi. Böyle dönemlerde pusulayı şaşırmamak için güçlü bir bilinç ve sağlam bir kişilik gerekiyor.

* * *

Dr. Naci'yi daha 49'lar tutuklaması öncesi tanımıştım. Güleryüzlü, sempatik biriydi. Kimi insanlarda güleryüz yalnızca yanıltıcı bir maskedir. İşte Dr. Naci bunlardan biri.

Başından beri kariyerist eğilimleri göze çarptı. 1969 seçimlerinde kendini Kars liste başı yapmayı başardı ve az daha seçiliyordu. Hatta, radyo kazandığını ilan etti, ama sonra durum değişti. Belki de bu yarım kalmış sevincin burukluğundan, milletvekili olma tutkusu yaşamı boyunca hep canlı kaldı ve onun kişisel serüvenine yön verdi.

12 Mart döneminde, gülcryüzü ve tatlı diliyle sıkıyönetim savcılarını bile atlatabilceğini sandı. Savcıya verdiği ifadede "ben bir Türk çocuğu olarak nasıl vatanı ve milleti bölerim!" demişti.. Kurnaz insanlar çoğu kez de kısa ufuklu olurlar. Bu ifade duruşmada okununca birçokları bıyık altından güldüler. Bir arkadaşı olarak benim yüzüm kızardı, onunki ne oldu, bakmadım bile..

O da Tarık gibi rahatına düşkündü ve kişisel çıkarını hep önde tuttu. Ama Tarık'ın kimi yeteneklerinden de yoksundu. Hem üne, kariyere, hem paraya tutkundu. Ama risk almaktan hep kaçındı. Oysa siyaset, hele hele devrimci siyaset, büyük tehlikeleri cesaretle göğüslemeyi gerektirir. Ve

(*) Bak: Deng, sayı 3, Şubat 1990.

Kürtlerde, *"dilê tirsonek singê gewr nabine"* (Korkak yürek ak sineyi göremez) diye bir söz vardır. Dr. Naci ise ne yardan ne serden oldu. Bu nedenle siyasette umduğunu bulamadı. Ama çok para kazandı! Ankara'da, Diyarbakır'da, deniz kıyılarında evleri arsaları dizdi. Cerrah olarak bir darphane gibi çalıştı. 1980'de kendisi yurt dışına çıktığı zaman da doktor olan iki oğlu, yine kendileri gibi uzman olan doktor eşleriyle birlikte, onun yerine çifte darbhane açtılar.. Ve bunların, yurtseverlik, sosyalistlik türünden zararlı bir alışkanlıkları da yoktu!

Dr. Naci 1979 senato seçimlerinde Ağrı'da CHP adayıydı. Kendisini desteklemediğimiz için bize kin bağladı. Ama kinini belli etmedi, güleryüzünün altına sakladı. Görünüşte CHP'li, el altından TKP'liydi. İki tarafa da mavi boncuk vermişti.. O dönem TKP'li olmak, ama açıktan birşey yapmamak akıllıcaydı! Tehlikesiz görünüyordu...

Buna rağmen 12 Eylül Naci'yi rahat bırakmadı. Tutuklandı ve işkence gördü. Bırakıldıktan sonra yurt dışına çıktı. Ben de çıkmıştım. Yüzündekinin maske olduğunu unutup ona dostça davrandım. Ama o alttan alta hep bizimle uğraştı.

* * *

Diyarbakır'daki askeri tutukevinde de üç kişilik bir koğuş yönetimi vardı ve başkanı Edip Karahan'dı. Bu rolü pek benimsemişti ve iri kalıbıyla bu "başkanlık" sıfatına tam da uygun düşüyordu. Ayrıca, sıkıyönetim mahkemesine nazire olsun diye koğuş heyetine "divan" adını vermişti.

Edip Karahan, birinci kuşak Kürt solcularındandı. 1962-1963 yıllarında Dicle-Fırat adında, sekiz sayı süren bir gazete çıkarmış ve bu yüzden 1963 yılında o da tutuklanmış, "23'ler Davası" diye bilinen davada yargılanmıştı.

Karahan'ın uzun yıllar süren bir hukuk fakültesi öğrenciliği vardı; ama hala bitirememişti. Sanırım bitirmek nasip olmadı. Aynı zamanda, yıllardır Fransızca'dan bir kitap çevirdiği söyleniyordu; sanırım bunu bitirmek de nasip olmadı..

Canayakın, içtenlikli, dürüst bir insandı. Gençler ve biz yaşça küçük olanlar, Tarık, Canip ve Musa'ya dediğimiz gibi, ona da "Edip Abi" diye seslenirdik. İriyarı gövdesi, davudi sesiyle mahkeme üzerinde de bir tür saygı uyandırıyordu. Bir keresinde, duruşmada bir olaya canı sıkıldı, söz aldı ve "biz de divan başkanlığı yaptık, ama böyle olmaz ki!" dedi. Mahkeme heyeti irkildi, Edip Abi'yi ağır ceza mahkemesi başkanlığı yapmış sandılar!.

Yine bir keresinde, tahliye istemi reddedilince, ayağa fırladı: "Tabi canım, demek ki burası sömürge!" diye haykırdı. Heyet yine ürktü, ön sırada oturan Edip Abi'nin hücuma geçeceğini sandılar. Nöbetçiler teyakkuz durumuna geçti!

12 Mart sonrası yayın hayatına başlıyan Özgürlük Yolu dergisinde Kürdistan'ın sömürge olduğu tezi işlenince, kimileri, Edip Karahan'ın

mahkemedeki sözkonusu çıkışını hatırlatarak, bu tezin patentinin ona ait olduğunu söylediler. Eğer böyle bir söz tek başına bir tez olabiliyorsa, elhak doğrudur!

Edip Karahan 12 Mart sonrası Özgürlük Yolu Dergisi'ne bir yazı göndermişti. Ancak yazıdaki kimi görüşleri ideolojik olarak paylaşmadığımız için yayınlamadık. Bunu üzüntüyle hatırlıyorum. O zamanlar idcolojik hatlar çok keskindi ve bu bizim bakış açımızı daraltıyor, geniş bir yelpazeye açılmamızı engelliyordu. Kuşku yok, yanlış bir tutumdu. Daha toleranslı olmalı, görüş farklarından ürkmemeliydik.

Ölüm Karahan'ı erken yakaladı. Kalp krizinden öldüğünde yaşı daha elliye ulaşmamıştı sanırım.

* * *

Terzi Niyazi ve ortağı olan Mehdi Zana, yönetimin verdiği izinle koğuşun ön bölümünde bir kenara masalarını kurmuşlar, ütü, makas ve benzeri araçlarını getirtmişler, içerde de işlerini sürdürüyorlardı. İçerdekiler genellikle hali vakti yerinde insanlardı ve biraz da boş kalmanın verdiği sıkıntıyla, dışardan kumaş getirtip çifter çifter elbise diktiriyorlardı. Yani bizim terzilerin işi tıkırında idi..

Niyazi Usta ve Mehdi Silvanlıdırlar. Terzihaneleri önce Silvan'da idi, sonra Diyarbakır'a taşıdılar.

Niyazi Usta eski solculardandı. Zeki, son derece espritüel biriydi. Terzi dükkanları aynı zamanda sohbet yeridir. Solculuğu yüzünden Niyazi Usta'nınki daha çok öyleydi. Solcuların yanısıra, öteki Kürt yurtseverleri de bu sohbetlerde eksik olmazdı. Bağnaz bir TİP'liydi. Ağalara, burjuva unsurlara karşı uzlaşmasızdı, TİP çizgisi dışında olan solculara da atar tutardı. Ama azarlasa bile, hatta bazan kızgınlığını küfürlerle de bezese, gençler ona darılmazlar, biraz da kışkırtmaktan hoşlanırlardı.

Aynı zamanda büyük bir oyuncu yetenceği vardı Niyazi Usta'nın. Bir ara Silvan'ta bir piyes sahnelediklerini ve onun önemli bir rolde hayranlık verici bir oyun sergilediğini anlatırlardı.

Onun terzi masası, içerde de yine bir sohbet köşesi olmuştu. Terzilik işinin sürmesine karşılık, içerde olmanın sıkıntısı Niyazi Usta'nın yüzünde de okunuyordu. insanların zaaflarına, küçük hesaplarına bozuluyor, zaman zaman laf dokunduruyordu. Bozulduklarından biri de Tarık Ziya idi. Bir keresinde ondan tarafa bakarak şöyle demişti:

"Kimse bizim gibi saf, avanak değil ki; herkes buraya beş kuruşun hesabını yaparak gelmiş!.."

Niyazi Ustayla iyi dosttuk. Sonraki yıllarda dışarı çıkınca Tarık yine TİP'in Diyarbakır şubesini kurdu ve Niyazi Usta yine TİP'liydi. Biz ise illegal Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi'ni (TKSP) kurmuş ve Özgürlük Yolu Dergisi'ni çıkarıyorduk. Bunu sosyalist hareketin bölünmesi gibi

gördüğü için Niyazi Usta bizc öfkcliydi. Bir kcresinde şöyle dcmişti: "Yahu bu Kemal Burkay bu kadar adamı nasıl kandırıyor, şaşıp kalıyorum!." Yine bir başka scferinde benim için şöyle demişti: "Şu Özgürlük Yolu'nu çıkaracağına, bir spor kulübü kursa daha iyiydi!" Diyarbakır'a gidişlcrimden birinde dükkanına uğradım ve kcndisinc takıldım:

"Niyazi Usta, hani sen içerde, Tarık'ın bulunduğu köşeye bakar bakar da, herkes buraya beş kuruşun hcsabını yapıp gclmiş, kimse bizim gibi avanak değil, derdin; unuttun mu?."

Niyazi Usta güldü ve bir şcy dcmedi. Biz onunla yine de hcr zaman dost kaldık.

Niyazi Usta bazan karamsarlığa düşer, görüşlerindc nihilizme varırdı. Bu konuda kafa dengi ise Süleyman Dcmirkapı adlı avukattı. Sülcyman tipik bir nihilistti. İkisinin ilginç bir sohbetini anlatırlar. Bir gün, Süleyman şöyle dcmiş:

"Niyazi Usta, bu memlekctte ikimizdcn başka sosyalist yok!"

"Doğru!" demiş, Niyazi Usta.

"Ama biz de iki kişiydik, üç olamadık.."

"Doğru, olamadık.."

"Ama sen de sosyalizmi bcndcn öğrendin haa!.." diye övünmüş Süleyman.

Niyazi Usta'nın tepesi atmış:

"Hadi ordan, vırro!.."

Niyazi Usta haklı elbet. O sosyalizmi çcvresine yayarken Süleyman daha bu işlerden habersiz bir lise öğrencisi idi ve Niyazi Usta'yı görmemişti bile.

Niyazi Usta 1980 öncesi prostat kanserine yakalandı. Mehdi'yle birlikte Avrupa'ya gittiler ve bazı dostlarının yardımıyla Çekoslovakya'ya geçtiler. Orada doktorlar, kamışını almak gerektiğini söylemişler. Ama Niyazi Usta bunu kabul etmemiş. "Yo," dcmiş, "ölürüm dc bunu yapmam. Öyle yapayım da Silvanlılara rczil mi olayım? Tanrı komünistin cezasını iştc böyle verdi, derler!.." Sözkonusu ameliyatı kabul ctmcyip döndü.

Niyazi Usta'nın Sovyetler'e vc sosyalist sistemc ilişkin görüşleri Çekoslovakya dönüşü sarsılmıştı. Çeklcrin, özcllikle kcndisiylc ilgilenen doktorların Ruslara ve sosyalist uygulamaya atıp tuttuklarını, sistemden mennun olmadıklarını anlatıyordu. Niyazi Usta, herhalde antikomünistlere, Çek milliyetçilcrine rastlamış, diye düşündük.. Bunu öyle uluorta anlatmamalı, dedik..

Dönüşündcn kısa bir süre sonra öldü. Onun ölümüyle Kürdistan renkli bir insanını, bir espri kaynağını, parlak bir zekayı zamansız yitirdi.

* * *

Mehdi önce Niyazi Usta'nın çırağı, sonra kalfası, sonra da ortağı oldu. Sosyalizme ilişkin görüşlcri de ondan öğrendi. Mehdi eğitim görmc fırsatı bulamamış, ilkokulu bilc okumamış, ilkokul diplomasını sonradan cdinmişti. Okuma yazması kıttı. O Niyazi Usta'nın dükkanında, bir bakıma sözlü bir eğitim görmüştü. Zeki, hayat dolu, atılgan biriydi.

Önce 1967'dc Silvan Mitingi sırasında göze çarptı. TİP'in bölgedcki iyi cmekçi kadrolarından biriydi. 1969'da Diyarbakır'da TİP liste başı olarak seçimlere katıldı, ama çok az oy aldı (sanırım 2000 dolayında). 12 Mart dönemindc tutuklandı, Diyarbakır'da yargılandı ve caza giydi. 12 Mart sonrası TKSP'nin kurucuları arasında ycr aldı vc daha sonra da Diyarbakır belediye başkanlığına seçildi. Bu da onu ne oldum dclisi yaptı ve pusulayı şaşırmasına yol açtı.

İlerdc, yeri gcldiğinde Mchdi'yc yine döneceğim.

* * *

Tarık illegal örgütlcnmeyc ilişkin tasarıyı unutmuştu, ama bcn unutmamıştım. Koşullar, baskılar vc ayrışmalar birçok insanın kafasında ycni, Kürtlere özgü bir sosyalist parti oluşturma fikrini olgunlaştırıyordu. Bir sonraki dönemin siyasal partilerinin tohumları cczaevinde atılıyordu.

Mehmct Emin Bozarslan da tutuklular arasındaydı. Hcr zamanki sakin, scssiz, dengeli insandı. Zamanı okumakla geçiyordu. Havalandırmada bir sohbctimiz sırasında aynı konuyu açtı, bir Kürt sosyalist partisine gerek olduğunu söyledi. Kendisinin yoğun araştırma inccleme çalışmaları ndeniyle bu işin başını çekmeye zamanı olmadığını, ama bu işte bana görev düştüğünü söylcdi. Bana uygun gördüğü bu onur verici rol yüzünden teşekkür ettim. Böyle bir partiye gerckllik olduğu konusunda aynı görüşte olduğumu, ama başında benim olmamın şart olmadığını, bunu yapabilecek niteliktc başka arkadaşlar da olduğunu, önemli olanın program ve amaçlar olduğunu söyledim. Dışarı çıkınca bu yönde adım atmayı kararlaştırdık.

Tasarladığımız bu örgütü (TKSP), 1974 yılında, yurt dışından dönüşümün ardından kurduk; ama ilerde, yeri gelince anlatacağım nedenlerle, Mehmct Emin kurucular arasında değildi ve daha sonra onunla örgütsel bir ilişkisi olmadı.

* * *

Aynı masada yemck yediğimiz Beyazıt'lı Avukat Bahattin Eryılmaz'la ilişkilerimiz sıcaktı. Bir bakıma onun dert ortağıydım. Üniversite döneminde, vurup kıran bir öğrenci grubunun içinde imiş. Bu lumpence tutumunu Bcyazıt'a dönünce de sürdürmüş. Beyazıt'ta *Şêrêsiyar* adında, bizim Ezilenler'e benzeyen tck yapraklı bir gazete çıkarmıştı. Bundan ve yolaçtığı diğer bazı olaylardan dolayı tutuklanıp getirilmişti.

Bahattin bir an önce tahliyc olmaya can atıyordu. Ona "senden öncc vc Nisan'da tahliyc olacağım," diye takılıyordum. Öyle de oldu. Ben tahliyc

olunca Bahattin pek üzüldü! "İstanbul'daki eşime uğra ve benim iyi olduğumu söyle," dedi. Ona söz verdim ve sözümü yerine getirdim. Eşi Bakırköy'de, kendilerine ait bahçe içindeki bir köşkte, annesiyle birlikte oturuyordu. Belalı Bahattin'e karşılık, bu kadıncağız son derece zarif ve nazikti. Bir kahvelerini içtim ve kendilerine Bahattin'in iyi olduğunu anlattım. Annesi, kızının ve damadının başına gelmiş bu işlerden şaşkın, habire söyleniyordu: "Ah evladım, Bahattin beni dinlemedi! Biz nerde bu işler nerde!.. Bizim efendi çok dindar bir adamdı, Kuran elinden düşmezdi..."

Daha sonra bir daha Bahattin'le görüşemedik. İçerdeyken lumpence eylemlerini bir yana bırakacağına söz vermişti. Ama tanıdıklar anlattılar, dışarı çıkınca yine aynı vuran-kıran Bahattin olmuş..

* * *

Faruk Aras ve İhsan Aksoy da orada idiler, Ankara DDKO davasından tutuklanmıştılar. Faruk nazik, ağırbaşlı, az konuşan biriydi. İhsan ise değişken bir tipti. Oldukça şakacı ve espritüeldi. Gülmez, güldürürdü. Bazan çevresine birkaç kişiyi toplar, kendisi anlatır, çevresindekiler kahkaha atarlar ve bu iş saatlerce sürerdi. Bazan da yatağına çekilir, pek ciddi ve asık bir suratla günlerce okur, tek kelime etmezdi.

Faruk ve İhsan da TKSP'nin ilk kurucuları arasında yer aldılar. Kendilerinden ilerde, yeri gelince söz edeceğim.

Tutuklulardan biri Tatvan'lı Feqi Hüseyin'di. KDP davasından gelmişti. Feqi Hüseyin'i dışardan tanıyordum, birkaç kez sosyalizm konusunda tartışmıştık. O da KDP anlayışına uygun olarak, bu aşamada Kürtlerin sosyalizmle ilgilenmesine, TİP'te yer almasına karşıydı. "Şimdi sosyalizmin sırası değil" diyordu.

Feqi Hüseyin, mollalara özgü bir sabır ve yumuşaklığa sahipti. O zaman da Kürt dili konusunda bilgili bir kişi olarak tanınırdı. İnsanlar zaman zaman, dile ilişkin olarak bir şeye takılınca ona sorarlardı. Onunsa bilmediği yoktu, ne yapar eder, bir şey yakıştırırdı! Ben de bir keresinde "çağlayan" sözcüğünün Kürtçe karşıtını sordum. Feqi, şöyle bir düşünür gibi yaptı, mırıldandı, lafı getirdi, götürdü ve sonunda bir şey söyledi; ama, hiç aklıma yatmadı. Tanrı bilir, o anda uyduruvermişti! Oysa kendim düşününce hatırladım: Bizim yörede çağlayana *"çır"* derler.

Daha sonraki yıllarda da zaman zaman Feqi Hüseyin'le karşılaştım. O hiçbir zaman sosyalist olmadı; ama cezaevindeyken Şıvan'ın yandaşıydı, sonra Rızgarici oldu, 12 Eylül sonrası ise PKK'ya yanaştı...

12 Mart sonrası bir gün kendisine, "Feqi," dedim, "sen halkın içindesin, folklor derlemeleri yapsana! Bu büyük bir hizmet olur. Arkadaşların, KOMAL yayınları arasında yayınlarlar. Onlar yayınlamasa biz yayınlarız."

"Folklor çalışmaları yapıyorum," dedi Feqi, "ama henüz tamamlamadım. Tamamlayınca yedi-sekiz cilt tutar."

"Sen derlediklerini yayınla, ötekileri de sonra yayınlarsın," dedim.

Feqi, gerçekten derleme yapmış mıydı, ya da ne ölçüde yapmıştı, bilemiyorum; ama o yıllarda herhangi bir şey yayınlamadı. Öykü gerçek mi, değil mi bilemem; ama tanıdıklar anlattılar: Bu çalışmalarını 12 Eylül gecesi, ele geçmesin diye, naylona sarıp bir karton kutuya koyarak bahçesinde açtığı bir çukura gömmüş. Komşusu bir Laz ise, Feqi'nin altın gömdüğünü sanarak o gece bu kutuyu ordan çıkarmış. Sonradan kutuya Nemrut Dağı'nın eteklerinde rastlamışlar; ama bomboşmuş...

Feqi Hüseyin'in dilciliğine gelince, öyle bir Kürtçe kullanmakta ki, kendisinden başkasının bunu anlaması olanaksız. Hazırlayıp yayınladığı gramerin kuralları ise tümüyle kendisine özgü.. Kendisinden önceki birikimi ve yerleşmiş kuralları göz önüne almayan bir çalışma bu.

* * *

Askeri tutukevinde, KDP üyesi olmakla suçlanan ve birçoğu tanınmış ailelerden insanlar vardı. Batmanlı Ramanlılar ailesinden iki kişi, Cizre Belediye Başkanı Sabri Vesek, Kızıltepe'den Nusret Kılıçaslan, Kurtalan'dan Çeto ağa ve oğlu Cemil, Siirt yöresinden Halil (Xelil) Ağa bunlar arasındaydı.

Çeto Ağa sempatik, Kürtçeyi güzel konuşan, sözü sohbeti hoş biriydi. Bu ailenin bir özelliği babadan oğula Cemil ve Çeto adını zincirleme sürdürmeleriydi. Yani baba Çeto ise büyük oğlunun adı Cemil'dir, onun oğlu ise yeniden Çeto.. Ve bu böylece sürüp gidiyor.

Çemilê Çeto ailesi ünlüdür. Kurtuluş Savaşı sırasında Mustafa Kemal, bir bölüm Kürt ağa ve şeyhine çektiği telgraflardan birini de "Cemilê Çeto Hazretlerine" başlığı altında, Çeto Ağa'nın dedesine göndermiştir. Bu aile 1925 şeyh Sait ayaklanmasında da yer almaz. Buna rağmen Cemil Ağa'yı tutuklayıp Diyarbakır İstiklal Mahkemesi'nin karşısına çıkarırlar. Orada, ayaklanmaya katılmadığını anlatır, devlete dost olduğunu söyler ve kanıt olsun diye de Kurtuluş Savaşı sırasında Atatürk'ün kendisine gönderdiği telgrafı gösterir. Ne var ki rejimin politikasına uygun olarak, fırsattan istifade, yaş ya da kuru demeden Kürt reislerini ezip yok etmeyi tercih eden mahkeme buna aldırış etmez, Cemil Ağa'yı da idama mahkum eder. İşte bu Cemil Ağa'ya dokunur. Devlete verdiği destegin ne tür bir aptallık olduğunu o zaman anlar ve kendisiyle ilgili olarak şöyle der:

"Cemilê Çeto, kerê da keto!" (*)

Rejim o zaman Cemil Ağa'yı idam etmiş, ailesini ise mimlemiş. Kürdistan'ı elekten geçirdiği böylesi zamanlarda, onları da şöyle bir yokluyor..

Siirt yöresinden Halil Ağa'nın yaşı ise seksene yakındı. Biz ona Apê Xelil (Halil Amca) derdik. Türkçe bilmezdi. İlerlemiş yaşında cezaevi yaşamı

(*) *"Kerê da keto"*: "Eşek sıpası!" anlamında, aşağılayıcı bir deyim.

onun için pek zordu. Sınırın öbür yanında Bağdat yönctiminc karşı savaşan Barzani'ye lojistik destek sağlamakla suçlanıyordu. Sözde Halil Ağa onlara lastik ayakkabı yollamış! Buna kanıtsa Fikret Otyam'ın bir röportajı idi...

Halil Ağa 1925 Şeyh Sait ayaklanmasına katılmış vc iyi dövüşmüş. Ele geçmediği için kellcyi kurtarmış ve daha sonra çıkan aftan yararlanarak köyüne dönmüş. Rejim Halil Ağa'yı da elbct unutmamış ve arada bir yokluyor. Bu kez de sıkıyönetim savcısının önüne çıktığında, savcı dosyaya bakarak sormuş:

"Sen Şcyh Sait isyanında bir yüzbaşı ve iki asker öldürmüşsün..."

Halil Ağa rahat bir tavırla şöyle demiş:

"O geçti gitti, Hakim Bey, Kemal Paşa bizi affctti!."

Ama günü gelince Türk devleti kendi affına bile metelik vermiyor vc 47 yıl sonra da hala öç almaya çalışıyordu...

* * *

Diyarbakır'a gidişimden bir süre sonra duruşmalarımız başladı. DDKO davasında 50-60 dolayında sanık vardı. Çoğu tutuklu, bir bölümü ise tutuksuzdu.

İlginç sanıklardan biri, Batmanlı Mehmet Yıldız'dı. Yaklaşık 21-22 yaşlarındaki bu genç adam, Batman Devrimci Doğu Kültür Ocağı'nın başkanıydı. Ancak bir ajandı. Polis onunla daha derneğin kuruluş aşamasında ilişki kurmuş ve kuruluş sırasında tüm konuşmaları teype aldırmıştı. Buna rağmen de tutuklanmadan yakasını kurtaramamıştı. Savcıya verdiği ifadede "ben size hizmet ettim, ama siz beni tutukladınız, teessüf cderim!" diye yakınmıştı. Durumu anlaşılınca da serbest bırakılmıştı. Ama hakkında bir kez dava açılmış olduğu için, o da duruşmalara gelip gidiyordu.

Duruşma salonunda ifadesi alındığı zaman çok güç durumda kaldı. Herkesin aşağılayıcı gözleri onun üzerinde idi. Beti benzi uçmuştu, iğrenç bir durumdaydı. Öte yandan, oldukça düzgün bir konuşması vardı. Sözleri, cümleleri peşpeşe bir sıralayışı vardı ki deme gitsin! Zaten, Dr. Naci, Batman Derneği'nin kuruluşuna katılmış ve dönüşte, "yaman bir dernek başkanımız var ki, o kadar olur!" diye onu övmüştü.. Ne var ki, bu konuşma insicamsız vc demagojikti. Sözcükler, cümleler arasında mantıklı bir örgü yoktu. Ağızdan düzgün çıkıyorlardı, ama saçmaydılar. Adam gerçekte dereden tepeden söz ediyor, ama kendisi de ne dediğini bilmiyordu.

Konuşması sırasında, bir dc "profesyoncl demagog" diye bir tabir kullanmaz mı? "İşte" dedim, kendi kendime, "Allah söyletiyor! Adam tam bir demagog ve kendi durumunu biliyor..."

Tutuklular arasında bir dc Sabri adında yaşlı başlı bir amcası vardı. Halktan, yurtsever bir insandı ve yeğenine bakıp bakıp "bu şerefsiz bizi rezil etti!" diyordu.

Duruşmalar sırasında başka ilginç olaylara da tanık olduk. Silvan'da gözaltına alınan gençler arasında, polisin daha ilk baskı ve tehditleri karşısında yılgınlık gösterenlerin, pişmanlık duyanların ve polisle çalışmayı kabul edeceğini söyleyenlerin sayısı birhayliydi. Bu da gösteriyor ki, polis bu yoldan birhayli ilişki sağlıyor. Bunları her zaman deşifre etmiyor da. Bu davada bu tür ilişkilerin mahkemeye yansıması ve açığa çıkması, düzen açısından bir deneysizliğin, ya da dikkatsizliğin ürünü idi. Her zaman bu hatayı yapmazlar..

* * *

Ben de DDKO üyesi olmakla ve Ankara'da DDKO'da yaptığım bir konuşmada, "milli duyguları zayıflatıcı propaganda yapmakla" suçlanıyordum. Oysa ne DDKO üyesiydim, ne de bana atfedilen sözler benimdi. Ama insanların sudan gerekçelerle tutuklandıkları ve suçlandıkları sözkonusu ortamda bunun hiçbir önemi yoktu. Bizim yargılanmamıza polis dosyalarındaki bilgi ve önerilere dayanılarak siyasi ve askeri merciler karar vermişlerdi.

Bu tür askeri mahkemeler üç kişiliktir, başkanı muvazzaf bir subay, diğer ikisi ise hukuk mezunu askeri yargıçlardır. Bizim davaya bakan mahkemede başkan bir albaydı. Duruşma yargıcı Hamdi Sevinç adında bir yarbaydı ve davanın başından sonuna kadar değişmedi. Diğer yargıç ise zaman zaman değişti.

Bu tür davalarda mahkeme heyetinin bağımsız olduğunu düşünmek saflık olur. Heyete ne yapacağı tepeden emirlerle bildirilmiştir. Heyetin manevra alanı bu çerçeve içindedir. Buna uymayan yargıç derhal başka göreve atanır ve kimi zaman cezalandırılır. kaldı ki yargıçların kendileri de zaten belli ideolojik kalıplar içinde ve önyargılıdırlar. Duruşma yargıcı Hamdi Sevinç, yumuşak görünüşlü, bağırıp çağırmayan, ama kurnaz, sanıkları horlamaktan, alaya almaktan zevk duyan biriydi. Dilediği zaman konuşmaları kesiyor, usul adına bildiğini okuyordu.

Mahkemedeki ilk ifadem için 20 sayfalık bir metin hazırlamıştım. Ancak bunu ilerde savunma aşamasında, daha da genişleterek vermeyi ve ilk ifademi irticalen yapmayı daha uygun buldum. Meslek yaşamımda ve politik konuşmalarımda da metinden okumayı, gereği gibi canlı ve etkileyici olmadığı için sevmezdim.

Mahkemedeki ifadem, daha doğrusu bir ön savunma nitelğindeki konuşmam bir saat kadar sürdü. Heyet dikkatle dinledi ve Hamdi Sevinç bir tek kez bile konuşmamı kesmedi. Kürt halkının varlığının bir gerçeklik olduğunu, bunu dile getirmenin suç olamıyacağını söyledim ve tarihten, Kurtuluş Savaşı döneminde Mustafa Kemal'in meclisteki, İnönü'nün Lozan Konferansı sırasındaki konuşmalarından örnekler vererek belirttim. Kürtlere karşı izlenen baskı politikasının ise yanlış olduğunu ve ülkeye,

aynı zamanda her iki halkın kardeşliğine asıl bunun zarar verdiğini söyledim. Bu politikanın değişmesi ve Kürtlerin haklarının tanınması gerektiğini dile getirdim.

Sanırım konuşmam heyet üzerinde olumlu bir etki yaptı. Arkadaşlar ise beğeniyle karşıladılar. Salondan çıkışımızda bir KDP'li olan Mustafa Düşünekli heyecanla bana sarıldı ve övücü sözler söyledi.

Tahliyeler başlamıştı. Ben o celse tahliye olmadım. Ama Nisan'da (sanırım 15 Nisandı) serbest bırakıldım. Dolaşarak koğuştaki herkesle vedalaştım. Ama Beşikçi'yi hiçbir yerde bulamadım. Sanki yer yarılmış, içinde kaybolmuştu. Sanırım, gidip bir yere, belki tuvalete saklanmıştı. Bana karşı bu denli tavırlı olması için ne sebep vardı?. Ama Beşikçi, duyguları ağır basan ilginç bir insandır. Belki benden çok daha sert bir savunma beklemiştir. Beşikçi Kemalistken bir Kürt dostu oldu, zamanla Kürtlerden daha çok "Kürtçü" oldu; ama gerçekçi olamadı. Siyasetin zamansız, sert ve sivri sözler değil, amaca hizmet eden sözler ve yöntemler olduğunu birtürlü kavramadı.

Yeniden Tunceli ve Bir Komplo

Yeniden Tunceli'ye döndüm. Ancak ortam gergindi ve bana rahat vermeyeceklerini, her an birşeyler olacağını seziyordum. Nitekim çok geçmeden bize yönelik yeni bir komplo sahnelediler.

Bu arada Deniz Gezmiş ve arkadaşları hakkındaki dava hızla sonuçlandırılmış, Deniz ve iki arkadaşıyla ilgili idam cezası da yargıtayca onaylanarak kesinleşmişti. TBMM de bu üç gencin idamını acilen ele alıp onayladı. Meclis'te çoğunluk AP'nin elindeydi ve bu, Menderes ve arkadaşlarının idamına karşılık bir tür öç alma eylemiydi. Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan 6 Mayıs'ta idam edildiler.

Bu arada Mahir Çayan hapisten kaçmış, o ve arkadaşları aynı zamanda Denizlerin idamını engellemek için Ünye üssünden birkaç Amerikalı'yı kaçırmışlardı. Ancak onlar da Tokat'ın Kızıldere köyünde kuşatılıp acımasızca katledildiler.

Bu ortamda birkaç gün Tunceli'den ayrılmayı uygun buldum. Ahmet adındaki terzi arkadaşla bir minübüs ayarladık. Minübüsün bizi şehrin hemen çıkışındaki köprünün orda, Erzincan yol ayrımında alması için anlaştık. Peşimde sürekli olarak dolaşan polisleri atlatmayı istiyordum. Ahmet'le geziniyormuş gibi kentin dışına doğru yürüdük, çay kıyısına indik ve köprüye doğru ilerledik. İrayarı bir polis de peşimize düşmüş, ırmağa bakan tepenin üstünde, sözde çaktırmadan bizi izliyordu. Şehrin çıkışındaki yamacı dönüp gözden yittiğimiz sırada minibüs de geldi. Bindik ve uzaklaştık. Polis burada izimizi yitirmiş ve sonradan hazırlanan senaryoya bakılırsa, ilerdeki Körkes'e, Ali Gültekin'in köyüne gittiğimizi sanmıştı.

Minübüs şoförü Ahmet'in yakın köylüsü, tanıdık ve güvenilirdi. Onunla Mazgirt'in Göktepe köyüne kadar gittik. Köyü geçince indik. Bizden kimseye söz etmemesini tembih ederek ayrıldık. Yol üstündeki iki köye uğramadan, onların uzağından, kırdan yürüyerek yukarılara, bizim köye doğru tırmandık. Tanıdık kimseye görünmek istemiyor ve bir süre köyde saklanmayı amaçlıyorduk. Köye yaklaşınca bir kuytulukta karanlığın çökmesini bekledik ve daha sonra, kimseye görünmeden bizim eve ulaştık. Ancak bu titiz illegalitemiz çok sürmedi. Ahmet için zaten herhangi bir sorun yoktu. Ben ise yargılandığım her iki davadan da tahliye olmuştum ve aranmıyordum. Besbelli, gözden uzak durma çabam, ağır basan bir kaygı ve endişenin ürünüydü. Ama daha iki gün geçmeden sıkıldık, yaptığımız işi de yararsız gördük. Ertesi sabah, sanki o gece gelmiş gibi köylülere göründük. Geldiğimizi haber alan köylüler eve doluştular. Bir-iki gün de gelen gidenle sohbet ederek geçti. Sonra, köye düzenli araba olmadığı için, yine yürüyerek iki saat kadar ötedeki anacaddeye indik, gelen ilk otobüsle Tunceli'ye döndük.

Bu arada meğer Tunceli'de ilginç şeyler olmuş ve biz, ortada görünmemekle kendimizi kuşkulu duruma düşürmüşüz..

Bizim ayrılışımızdan iki gün kadar sonra üsteğmenin evine bomba atılmış. Kimse yaralanmamış ama, o gece, çoğu TİP'li arkadaşlar olmak üzere, kuşkulu, mimli olan bir grup insanı göz altına almış, biraz hırpaladıktan sonra bırakmışlar. Biz artık bu iş kapandı sanırken, dönüşümüzden iki-üç gün kadar sonra yeni bir operasyon yapıldı. Bu kez ben de içinde olmak üzere çok sayıda partili arkadaş ve öğrenci gözaltına alındık, kışlaya götürüldük. Orada Emniyet Müdürlüğünün koridoruna dizildik. Az sonra benle Ali Gültekin'i müdürün odasına çağırdılar. Ama müdür bize herhangi birşey sormadı ve tekrar koridora döndürüldük. Bir ara, Kureyşan aşiretinin önde gelen reislerinden Haydar Koç gelip Müdürün odasına girdi ve oradan çıkmadı. Bu adam hükümetle her zaman iyi ilişkileri olan biriydi ve halk nazarında makbul sayılmazdı. Az sonra, mezarlık kaçkını türünden, sinsi, zayıf ve ürkek birisini getirip sözde teşhis için bizi gösterdiler. Adam önünden geçtiklerinin yüzüne bakarak, kimine "bu vardı", kimine "bu yoktu" diyor, polis de onları bir yana ayırıyordu. Sıra bana ve Gültekin'e gelince adam bir tereddüt geçirdi; ama müdür, "iyi bak, bunlar var mıydı!" diye sert biçimde uyarınca adam, "bu ikisi de vardı!" diyerek bizi gösterdi ve biz de oradan alındık. O arada birkaç kişi serbest bırakıldı. Neden gözaltına alındığımızı ve neyin soruşturulduğunu sorduk, ama ne müdür ne de polisler tek söz etmediler.

Biz, 20-25 kadar kişiyi oradan adliyeye götürdüler. Adliye koridorunda beklerken yanımızdaki yumuşak tavırlı bir polise bir daha sordum: "Ne olup bitiyor? Biz neden gözaltına alındık?"

Adam da sanki dönen dolabın farkındaymış gibi gülümsedi: "Teğmen'in evine bomba atmakla suçlanıyorsunuz!" dedi.

Yargıcın karşısına çıkınca sorun anlaşıldı. Meğer biz, bir hafta kadar önce Körkes köyünde bir evde toplanmışız. O sıralarda kaçak durumda olan Palu'lu Yusuf Aslan ve bizi sözde teşhis eden kişi de -ki sonradan öğrendimize göre bir asker kaçağıymış ve Haydar Koç tarafından bazı vaatlerle bu işe ikna edilmiş- oradaymış. Hep birlikte teğmenin evine bomba atmayı kararlaştırmış ve o gece gelip bombayı atmışız!.

Bu senaryoyu emniyet müdürü, belki arka planda başka "görevliler"le birlikte hazırlamış. Haydar Koç'u bu işte kullanmış ve onun vasıtasıyla sözkonusu asker kaçağını ayarlamışlardı. Emniyette olduğumuz sırada benim ve Ali'nin içeri çağrılmamızın nedeni ise, bizi bu asker kaçağına göstererek onun tanımasını sağlamaktı.

Yargıca, olayın bir senaryo olduğunu, olay günü bir arkadaşımla birlikte köyde olduğumu, tüm köyün buna tanık olduğunu, dönüşte de otobüsle geldiğimizi ve onlarca kişinin bizi gördüğünü anlattım. Bomba atmanın bizim yöntemimiz olmadığını söyledim. Böyle bir şey yapılacak olsa bile, bunun için 25-30 kişinin toplanıp karar almasına gerek olmadığını söyledim. Yargıç ikna oldu ve hepimizi serbest bıraktı. Ama polis bizi serbest bırakmadı. Adliyenin kapısından çıkar çıkmaz minibüslere bindirilip karakola götürüldük, orada nezarete konduk. Emniyet müdürü şöyle dedi:

"Sizi adliye serbest bıraktı, ama biz bırakmıyacağız! Sizi Diyarbakır sıkıyönetime göndereceğiz.."

Müdür gece vakti bir kez daha yanımıza geldi: "Bu gece sizi evinize göndereceğiz; ama sabahleyin tekrar geleceksiniz! Yarın sizi Diyarbakır'a yollıyacağız," dedi.

Dışarı çıktığımızda, daha dağılmadan herkesi tembih ettim:

"Hepimiz sabah gelelim. Korkmayın, bizi sıkıyönetime gönderemezler; çünkü yargıç bizi tahliye etti. Gönderecek olsalardı bu gece serbest bırakmazlardı. Bizi korkutarak kaçmamızı, böylece kaçak ve şüpheli duruma düşmemizi istiyorlar.."

İplerle Bağlı Olarak Kentin İçinden Geçirildik

Ertesi sabah bir tamam karakoldaydık. Müdür de öteki komplocular da oyunlarının son bölümünü oynuyorlardı. Bizi, 1938 yılında esir alınan, kurşuna dizilen insanlarımıza yaptıkları gibi iplerle birbirimize bağlayarak süngülü askerler eşliğinde şehrin içerisinden yürüterek geçirdiler, kışlaya götürdüler. Amaçları bizi aşağılamak, aynı zamanda bir bütün olarak yöre halkını ürkütmek, sindirmekti. Ancak umduklarına ulaştıklarını sanmıyorum. Halk bu manzarayı öfkeyle seyretti, biz ise başımız dik yürüdük...

O gün kente bir komando birliği de getirilmiş ve askeri helikopterler kent üzerinde uçarak terör estiriyorlardı.

Kışlada, bu kez askeri birliğin bulunduğu bölüme götürüldük ve orada

yanyana iki hücreye konduk. Hücrenin kapısına askerler geliyor, küçük delikten içeri bakarak bize küfrediyorlardı. Bir de "Teğmenimizin namusuna yan bakarsınız haa!." diye sözler duyuyorduk. Anlaşılan askerleri kışkırtmak için de birhayli masal uydurmuşlardı. Hücrelerden tek tek alınarak ötedeki bir odaya götürüldük ve resimlerimiz çekildi. Götürülüp getirilirken askerler bize tekme ve yumruk atıyorlardı. Akşam üzeri oradan topluca alınıp, yine kışladaki genişçe bir odaya götürüldük. Orada, manevra giysileri içindeki bir komando albayı bize topluca bir nutuk çekti. Bir yandan sözde nasihat ederken öte yandan tehditler savurdu:

"Sizi serbest bırakacağız. Ama bir daha sakın karşıma gelmeyin! Hem nedir bu komünistlik? Biz elhamdülillah Türküz, müslümanız, namus sahibiyiz.. Ana-bacı bilmez komünistlikle ne işiniz var?!."

Kimseden çıt çıkmadı. Albay, birçok benzeri gibi, ya zırzop cahilin biriydi, ya da bilerek, bizi kışkırtmak için böyle konuşuyordu. Ama neden ne olursa olsun, bunlar altında kalınacak sözler değildi:

"Biz namuslu insanlarız albayım, anamızı da bacımızı da biliriz!" dedim.

Canının istediğini söylemeyi hak sayan ve kendini çok güçlü gören bu adam, bunu beklemiyordu. Öfkelendi, devletin gücü üzerine ahkam kesti, biraz daha zart zurt etti, ama sonunda da bizi bıraktı. Dışarı çıktığımızda arkadaşın biri:

"Aman abi!" dedi. "Sen cevap verince ödüm koptu, bizi bırakmaz dedim.."

"O alçağın onur kırıcı sözlerini cevapsız bırakamazdım," dedim.

Haydar Koç bu olaydan sonra da jandarmaya ve polise hizmet vermeyi sürdürdü. 12 Mart sonrası birileri onu Tunceli'de çarşı ortasında vurup öldürdüler. Kureyşan aşireti gibi büyük bir aşiretin reisi olduğu halde kimse aldırmadı, ölüsü orada bir başına öyle saatlerce kaldı... Bizzat kendi aşiretinin adamları dahil, halk bu alçaktan tiksinmişti.

Üsteğmenin evine atılan bomba olayına gelince: Fehmi adındaki bu üsteğmen çok işgüzar, faşist biriydi. Daha önce Silvan'da görev yapmış ve orada da halka kan kusturmuştu. Tunceli'de de bu tutumunu sürdürdü. Ben, sözkonusu bomba olayının da bu üsteğmenin ve emniyetin bir tertibi olduğunu düşünmüştüm. Ancak sonradan böyle olmadığını anladım. Bu olaydan birkaç gün sonra Elazığ'a uğradığımda, Elazığ teknik okulda okuyan bir Tunceli'li genç, bana operasyonun sonuçlarını sordu. Hal ve tavrı, yüzünün ifadesi ilgimi çekti. Tedirgindi ve sanki başımıza gelenlerden dolayı suçluluk duygusu içindeydi. Sonradan öğrendim ki, meğer o ve bir başka arkadaşı bu eylem için Tunceli'ye gelmişler, teğmenin penceresine bir dinamit lokumu fırlatmışlar, dinamit duvara çarpıp yere düşmüş ve evin dışında patlamış.. Olaydan sonra kendileri kenti terketmiş, ama ceremesini burdaki solcu, ilerici insanlar çekmişti. Bu olay sözkonusu senaryo ve operasyon için bir gerekçe, bir kışkırtma olmuştu.

Kimileri, devrimcilik adına, ne getirip ne götürceğini hesaplamadan bu tür yanlış eylemlerle baltayı kendi ayaklarına vuruyor ve rejimin oyunlarına zemin hazırlıyorlardı. Rejimse son derece deneyli, hesaplıydı; solu oyuna getirmek, yanlışlara yöneltip kitlelerden koparmak, ezmek için sistemli çalışıyordu.

Evi İstanbul'a Taşıyorum

Bu son olaydan sonra kendimi daha fazla kuşatılmış hissettim. Devletin güçleri diledikleri zaman bizi alıp götürüyor, aylarca içerde tutuyor, bazan işkence ve hakaret ediyor, onurumuzu kırıyorlardı. Böyle kuzu kuzu başımızı uzatıp beklemeli miydik? Yeraltına geçme, bundan da öte silahlı direniş düşüncesi kafamda beliriyordu. Gerektiğinde teslim olmayıp dağa çıkamaz mıydık?. Ama orada eşim ve çocuklarım oldukça bunu göze alamazdım. Rejimin ilerde daha neler yapacağı ise bilinemezdi. Bu nedenle eşimi ve çocuklarımı alıp İstanbul'a götürmeyi uygun buldum. Küçük Çekmece'de Güler'in annesinin küçük bir evi vardı. Onları oraya bırakıp Tunceli'ye dönecektim. En azından manevra yeteneği kazanmak istiyordum..

Polis ve öteki karşıtlarım bu işe besbelli sevindiler. "Sonunda onu burdan kaçırdık," diye düşündüler. Halktan insanlar ise ev eşyamı yüklediğimi bakıp üzüldüler, bunu bir yenilgi gibi gördüler. Bense, birkaç gün sonra yine burda olmayı planlamıştım. Ne var ki, tasarladığım gibi yürümedi, olaylar başka türlü gelişti ve artık Tunceli'ye dönemedim.

Ev eşyasını bir kamyona yükleyip gönderdim. Ben, eşim ve çocuklarsa otobüsle gittik. Güler'in annesi bizim İstanbul'a gelişimize sevindi. Evinin bir katında kendisi, diğerinde ise kiracı kalıyordu. Gittiğimiz gün, hemen bir sokak altta kiralık bir ev bulduk ve eşyaları oraya yerleştirdik. Bankada adıma varolan 8-10 bin liranının tümünü ne olur ne olmaz diye Güler'e devrettim. Ben orada yalnızca iki gün kaldım ve hemen yola çıktım. Ertesi gün Ankara'da TİP davasının duruşması vardı. Ona katılacak, ardından Tunceli'ye hareket edecektim.

YURTDIŞINA ÇIKIŞ

Ne var ki, duruşma gününde yanılmışım ve bu yanılgı beni bir kez daha tutuklanmaktan kurtardı. Dava meğer o günmüş.. Otobüsümüz Ankara garajına girerken radyoda TİP davasıyla ilgili haber veriliyordu. Mahkeme, daha önce tahliye edilmiş sanıkların tümünü bir kez daha tutuklamıştı. Tarih 23 Haziran 1972 idi.

Dosdoğru arkadaşım Ziya Acar'ın evine gittim. Ziya o dönem Bilge Hanım'la evlenmişti ve Cebeci'de bir evde kalıyordu. Ben teslim olmayı düşünmüyordum. Belli ki rejim daha da sertleşmişti ve bize ceza verecekti. Ziya arkadaşın fikrini sordum, o da teslim olmanın yanlış olacağını söyledi. "Verilecek ceza bir yıl bile olsa gidip yatmak için neden yok," dedi. Bu durumda Tunceli'ye dönme planım da suya düştü. Oraya varır varmaz yakalanırdım. Bir daha İstanbul'a dönmeyi de gereksiz buldum ve biran önce yurt dışına geçmeyi planladım. Avrupa'ya geçecektim.

Yurt dışına geçme düşüncesi bende nasıl oluştu? O dönemde, yurt dışındakilerle hiçbir bağlantım yoktu. Bazı tanıdıklar işçi olarak yurt dışına çıkmışlardı. Bazıları ise siyasi nedenlerle. Bunların hangi ülkelerde olduğunu bile bilmiyordum. Ama orada belli çalışmalar yapıldığını duymuştum. Cezaevinde kalacağıma yurt dışına çıkıp oradaki çalışmalara katılmayı ve bu dönemi böylece değerlendirmeyi doğru buldum.

Ama nasıl çıkacaktım? Ziya arkadaş bana, hukuk fakültesini yeni bitirmiş ve Antep'te avukatlık stajı yapmakta olan Salih Şahin'den söz etti. Salih TİP'ten arkadaşımızdı ve Suriye'ye geçişimize yardımcı olabilirdi. O arada benim gibi TİP davasının sanıklarından olan, ama duruşmaya gitmediği için tutuklanmaktan kurtulmuş olan Yalçın Cerit'le de buluştuk. O da yurt dışına çıkmak istiyordu. Antep'e birlikte gitmeyi kararlaştırdık.

Suriye Sınırında

Üzerimde yalnızca bin lira vardı. Avukat arkadaşım Süreyya Kahraman'a uğradım ve yurt dışına çıkacağımı söyleyerek beş bin lira da ondan borç aldım. Yalçın'la birlikte Antep'e hareket ettik. İki gün Salih'in evinde kaldık. Salih bu dönemde tutuklanmamış olmaktan yakınıyordu. "Herkes hapse girip çıkarken böyle dışarda olmak gücüme gidiyor!" diyordu.. Neyse ki, Salih'in muradı çok sürmeden ve bizim yüzümüzden yerine gelecekti!

Salih bu arada bize yardımcı olmak için birileriyle diyalog kurdu. Suriye'ye geçişte tren hattını kullanacaktık. Tren, Karkamış'tan başlıyarak Nusaybin'e kadar Türkiye-Suriye sınırını izliyordu. Birecik köprüsünde tren yavaşladığı için köprünün öte yanındaki rampada trenden atlamayı planlamıştık. Bu iş için Salih, birileri vasıtasıyla üç-beş kuruş vererek tren makinistini de ayarlıyacaktı. Kaçakçılar ve sınırı illegal geçen ötekiler de bazan bu yolu kullanmakta idiler. Tren Birecik köprüsüne gece yarısına doğru ulaşıyordu. Böylece kimseye görünmeden ve mayın tarlasına girmeden sınırı aşmak mümkün olacaktı..

Karşı tarafta Kürt köyleri vardı ve o köylerden birine gidip, Salih'in bize verdiği bir ismi soracak, yardımcı olmasını isteyecektik. Her ihtimale karşı, eğer Suriye polisi veya jandarması tarafından yakalanırsak, "Hizbi Tahrirul Tırki" (Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu) (*) mensubu olduğumuzu söyleyecek ve bizi "Refik Haydar"a götürmelerini isteyecek, başka ifade vermeyecektik.. Bu durumda bizi Halep'e götürürlerdi ve orada gerçek kimliğimizi açıklardık... Salih, bu tür geçişler için THKO'culara yardım ettiğini söylüyordu, bu nedenle, onların da bize yardım edeceklerinden emindi. Salih'in sözünü ettiği "Haydar" ise meğer Teslim Töre imiş.

Bir akşam yola çıkıp yakındaki Karkamış'a ulaştık ve Nusaybin yönünde giden ekspresе bindik. Ekspresi seçmiştik, çünkü posta treninin hızı düşük olduğu için, kaçmayı engellemek amacıyla kapıları kitliyorlarmış. Bu arada, aracı olan kişiye ve makiniste iletilmek üzere bir miktar para da verdik. Ancak, işler beklendiği gibi yürümedi. Dendiğine göre makinist bu parayı kabul etmemiş. Ama Salih'e göre bu da sorun değildi. Tren nasıl olsa Birecik köprüsünde zorunlu olarak yavaşlıyacak, biz de bundan yararlanıp atlayacaktık. Ne var ki tren hiç de yavaşlamadı ve köprüyü tüm hızıyla geçti. Bu durumda atlamak çok tehlikeli olurdu. Salih'in dediğine göre, makinist durumdan haberdar olduğu için özellikle hız yapmıştı.

Bu kez planımızda değişiklik yaptık. Trenin istasyona girerken yavaşladığı bir anda atlayıp öbür tarafa geçmeyi kararlaştırdık. Ancak istasyonların Suriye tarafında tel örgü, Türk tarafında ise nöbetçi kulübeleri vardı. Tren daha telörgüye ulaşmadan bunu yapmak gerekti. Salih bize, sanki bu işleri çok yapmış gibi, bir atlama tekniği tarif etti. Kapıyı açtıktan sonra nereden tutunacağımızı, önce hangi ayağımızı, hangi yönde atacağımızı ve düşerken nelere dikkat edeceğimizi söylüyordu. "Önce ben atlıyacağım, siz nasıl yaptığıma dikkat edin!" diyordu. Kendisine, "nasıl olsa biz kaçmak zorundayız, artık burdan öteye geri dönemeyiz; senin bizimle gelmene, kendini riske sokmana gerek yok" dedikse de Salih dinlemedi, "sizi yalnız bırakmam!" diyerek bizimle birlikte atlamakta ısrar etti.

(*) "Hizb" sözcüğü Arapça her ne kadar parti anlamında ise de, burada THKO için kullanılıyor.

Ancak atlama işi de pek kolay olmadı. Hemen her istasyona yaklaşırken önce trenin iki yanını kolaçan ediyor, atlamaya uygun mu, nöbetçi filan var mı diye bakıyor, duruma göre bazan vazgeçiyor, bazan kapıya koşuyorduk. Ama kapıdan da birkaç kez döndük. Öyle ki çevremizdeki insanlar telaşımızdan, koşturmamızdan durumu fark ettiler. Neyse ki trende görevli asker ya da polis yoktu ve kimse de bizi ihbar etmedi.. Böylece saatler sürdü. Derken şafak attı ve ortalık aydınlanmaya başladı. "Ne pahasına olursa olsun atlayacağız" dedik. Akçakale İstasyonu'na girişte Salih, "Hadi atlıyoruz!" diyerek bir kez daha kapıya koşturdu, ben de arkasından.. Salih kapıyı açtı ve bu kez gerçekten atladı. Tren hala bayağı hızlıydı. Atlayış stili ise hiç de tarif ettiği gibi olmadı. Bir un çuvalı gibi pat diye yere düştü. Öyle bir düşüş ki artık bir daha kalkamıyacağını sanmıştım. Arkasından ben de atladım. Sağ yanıma düştüm, döndüm ve hemen kalktım. Salih daha yeni yeni doğruluyordu. Suriye yönünde koşmaya başladık. Bir ara başımı çevirip baktım, Yalçın ortalarda görünmüyordu! Biz 150-200 metre kadar kadar uzaklaşmıştık ki tren de yavaşlayıp durdu. Bizim atladığımızı fark edip etmediklerini bilmiyorum. Tam o sırada Yalçın, duran trenden kolayca inip bize doğru koşturmaya başladı. İşte bunu fark ettiler. Hemen düdükler öttü ve koşturmalar başladı. Bu arada Yalçın da nefes nefese yanımıza ulaşmıştı. Hızlı koşmuş olmalı ki gelir gelmez de yere uzandı, kusacak gibi oldu. O soluk alınca kalktık biraz daha koştuk ve ilerde bir buğday tarlasının kenarında durduk. Soluk soluğaydık.

"Kurtulduk artık!" dedi Salih.

Arazi düzlüktü. Bulunduğumuz yerden İstasyon rahat görünüyordu, onlar da bizi görebilirlerdi. "Devam edelim, gözden kaybolalım" dedim. Salih ise çok emin bir şekilde:

"Korkmayın," dedi "burası Suriye toprağı, buraya gelemezler!"

Salih'in sözleriyle rahatlayıp oturduk. Salih atlarken kafasını fena vurmuştu. Benim ise sağ avucum taşlara gelip kanamıştı. Ayrıca düşerken yere gelen sağ dirseğimde ve dizimde de sıyrıklar vardı.

Yalçın'a neden öyle geç kaldığını sorduk. Önce penceredeп öbür tarafı kontrol etmek için baktığını, bu arada bizim atladığımızı geç fark ettiğini söyledi.

O arada tren harekет edip gitti ve tren hattına bitişik buğday tarlası içinde üç asker göründü. Ekinler içinde ileri geri, ürkek biçimde gidip geliyor, belli ki bizi orada arıyorlardı. Ama neden sonra gözlerini çevrede gezdirip bizi fark ettiler ve bize doğru koşmaya başladılar. Biz de yönümüzü öbür yana dönüp tarlaların kenarındanki yoldan koşmaya başladık. Yol hafif bir eğimle tırmanıp yakındaki bir köye gidiyordu. Köye ulaştık. Bu arada yaşlı bir adam da durumu farketmiş, acıyarak söyleniyor ve bizimle birlikte koşturuyordu. Sabah erkendi, daha güneş doğmamıştı, ama birkısım köylüler ayaktaydı. Gördüğümüz insanlara telaşla ve Kürtçe, arkamızda asker

olduğunu, bizc yardım etmclerini istedik. Ama adamlar aldırmadılar. Orada bir jip duruyordu, sabihi de yanındaydı. Adama:

"Bizi bununla uzaklaştır," dedim. Adam aldırışsız:

"Anahtarı yok" dedi. Baktım anahtar üzerinde.

"Bak iştc anahtar burda!" dedim. Ve o ara jipe atlayıp sürmek geçti aklımdan. Adam, sanki bu düşüncemi sezmiş gibi, anahtarı alıp oradan uzaklaştı. Bize de, gidip saklanın anlamında ilcriyi, köyün dışını gösterdi. Çaresiz ileriye doğru koştuk. Ama her yer dümdüzdü ve bu arazidc gizlenmek olanaksızdı. Yolumuzun üstünde patozlar çalışıyor, buğdayları biçiyordu. İlerdeyse daha büyücek bir köy görünüyordu. Bu arada köye ulaşan askerler dc bizi soruşturmuş ve peşimize düşmüşlerdi. Aramızda 4-5 yüz metre kadar bir mesafe vardı. İsteseler bu mesafeden bizi kolayca vurabilirlerdi. Benle Yalçın aynı yaşlardaydık. Salih'se bizden birkaç yaş gençti. Ama öncc o tıkandı, geridc kalmaya başladı. Biraz göbekliydi ve besbelli hamdı. Benim cskiden beri sabahları cimnastik yapma vc evin içinde ısınma hareketi türünden koşma adetim vardır; sanırım bunun yararını gördüm. Zaman zaman yavaşladık ve koşması için Salih'i teşvik ettik. Ama para etmedi. Bizc "siz gidin, bana birşey olmaz!" dedi. Çaresiz yolumuza devam cttik. Biraz sonra askerler ona yctiştiler. İki elini arkasında bağladılar ve içlerinden biri onu alıp Türkiyc yakasına yönelirken, diğer ikisi yine peşimize düştüler. Biz zaten durmamıştık. İkinci köyc de ulaştık. Daha uzaktan, üzerinde bayrak bulunan ve karakol olduğunu tahmin ettiğimiz binaya yöneldik. Amacımız karakolu haberdar edip Salih'i kurtarmaktı.

Güneş daha yeni doğuyordu. Karakolun kapısından girdik, bir sandalyenin üzerinde, tüfeğine dayanarak uyuklayan nöbetçiyi uyandırdık. Nöbetçi telaşla ayağa fırladı. Ama ne o Kürtçe vc Türkçe biliyordu, ne dc biz Arapça. Ona işaretlc, uzaktan koşup gelen askerlcri ve götürülen arkadaşımızı gösterdik. Bizi anladı sanırım. Karakolun öbür yanına koştu, biz dc birlikte. Tahta kapıyı çalarak karakol komutanı assubayı uyandırdı, birşeyler söyledi. Komutan baskın varmış gibi panikle ön tarafa geçti, içcrden dürbün alarak bakmaya başladı. Oysa pek uzakta değildiler ve düz arazide herşey çok açık görünüyordu. Ona da yine tarzanca ve el-kol haraketiyle, karakolun jipini dc işaret cderek:

"Nc bakıyorsun?" dedim. "Bu jipi al git, bizim arkadaşımızı kurtar!.." demeyc çalıştım.

Sanırım dediğimi anladı; ama bozuldu. Birdcn öfkelendi, bana birşeyler söyledi. Belli ki "Sen kimsin?" ya da "siz kimsiniz?" diyordu. Ccvabım hazırdı:

"Hizbi Tahrirül Tırki!" dedim.

Adam paniğe kapılır gibi oldu. Askerler dc yaklaşıyorlardı. Bizi alıp arkadan dolaştırarak nczarete koydu, kapıyı üstümüze kitledi ve gitti. Çok yorulmuştuk, nefes nefeseydik. Nöbetçi asker bazan yanımıza gelip gidiyordu. O da, biz de işaretle birşeyler anlatmaya çalışıyorduk. Onun el-

kol işaretinden anladık ki iki Türk askeri karakola gelmiş ve bizi istemişler. Komutansa onlara görmedik, demiş.

Bir süre sonra komutan yaşlıca bir köylüyle birlikte çıkıp geldi. Adam Kürtçe biliyordu. Bize kim olduğumuzu sordular. Salih'in tembihine uygun olarak "Hizbi Tahrirül Tırki" üyesi olduğumuzu, trenden atlayarak Türkiye'den kaçtığımızı, askerlerin peşimize düştüğünü, bir arkadaşımızı alıp götürdüklerini söyledik. Bizi teslim etmemelerini, kimliğimizi Halep'te Refik Haydar'a ulaşınca açıklıyacağımızı söyledik. Israrla silahlarımızı sordular, silahımız olmadığını söyedik. Bizi teslim etmeyeceklerini söylediler. Bu arada, iki askerin, sınırı izinsiz geçtikleri için alıkonulduklarını, silahlarına el konulduğunu anlattılar.

Bir saat kadar sonra bizi bir jiple oradan alıp toz fışkıran toprak bir yoldan yakındaki kasabaya -sanırım adı Resulayn'dı- götürdüler. Bu kez yörenin komutanı olan bir binbaşı ifademizi aldı. Ona da aynı şeyleri söyledik. Adam ısrar etmedi, bize iyi davrandı ve yeniden yola çıkarıldık. Bu kez, asfalt bir yoldan iki-üç saat ötedeki bir kente, Rakka'ya götürüldük. Burada ise görüştüğümüz bir albaydı. Ayrıca sivil polisler ve Türkçeyi düzgün konuşan yaşlı bir tercüman vardı. Yıllar önce Antakya'dan göç etmiş. Onlara da aynı şeyi söyledik. Onlarsa:

"Burada artık kimliğinizi açıklamak zorundasınız!" dediler.

Biz de açıkladık. Benim Kürt asıllı olduğumu öğrenince, biraz eşelediler, Suriye Kürt partileriyle ilişkim olup olmadığından kuşkulandılar. Yorgun, aç ve uykusuzduk. Bize yemek verdiler ve uyumak üzere yer gösterdiler. Ama daha yeni dalmıştık ki yeniden uyandırıp tekrar ifade aldılar. Benzer şeyleri yeniden yeniden soruyor, ifademizde çelişkiler arıyorlardı. Ayrıca, bundan sonra ne yapmak istediğimizi sordular. Avrupa'ya geçmek, orada siyasal çalışma yapmak istediğimizi, bize geçiş için yardımcı olmalarını istedik. Böylece o gece de uyuyamadık. Sabahleyin Albay bizimle konuştu:

"Korkmayın, sizi Türkiye'ye iade etmiyeceğiz" dedi. "Sizi Şam'a göndereceğiz. Orada, üst düzeyde yetkililer sizinle görüşecekler. Biz dostuz ve size yardımcı olacağız."

Bu sözler üzerine rahatladık. Az sonra iki polis eşliğinde, bir jiple yola çıktık. O akşam Halep'e ulaştık. Polisin ailesi Halep yakınında bir köyde kalıyormuş. Gece oraya, köy dışında bir bağevine uğradık, bize kavun ikram ettiler. Sonra Şam'a doğru yolumuza devam ettik.

Şam'da "Kale" Hapishanesi'nde

Halep-Şam arası uzun bir yoldur. Şam'a ancak sabahleyin ulaştık. "Üst düzeydeki yetkililer"le görüşmeyi beklerken bizi doğruca polis merkezine, istihbarat bölümüne götürdüler.

Orada koridorda, bir bankın üstünde oturup beklcdik. Antep'ten ayrılışımızdan bu yana aradan üç gün geçmişti ve Rakka'daki bir ya da iki saat hariç, hiç uyuyamamıştık. Bu nedenle bankta beklerken kendiliğinden kestirmeye başladık. Bunun üzerine, halimize acıdılar ve ordan kaldırıp içeriye götürdüler, çok sayıda sivil polisin çalıştığı geniş bir büroda iki masa arasına battaniye sererek uzanmamızı istediler. Uzanır uzanmaz da, onca gürültü patırtıya, daktilo tıkırtılarına rağmen uyuduk. Ama uyumamızla uyandırılmamız bir oldu. Bizi aşağıya indirip "kuyruklu" diye tabir edilen, şevrole marka bir Amerikan otomobiline bindirdiler. Nereye götürüldüğümüzü bilmiyorduk. Şoför, Şam'ın aşırı kalabalık ve trafik kurallarına hiç de uyulmayan sokaklarında, adeta filmlerdeki gibi araba kullanıyor, gaza basıp boş yerlerden dalıyor, virajları hızla alıyordu. Bu sürüş tarzı ve adamların soğuk yüzleri ilgimi çekti. Derken otomobil iki yanda toprak evlerin olduğu daracık sokaklara girdi ve oradan da tek katlı, pek de gösterişli olmayan bir binanın önüne gelip durduk. İndik ve içeri girdik. Bizi girişte masa başında biri karşıladı. Polisler ellerindeki bir zarfı ona uzattılar. Adam açıp resmi yazıyı inceledi, imzalayıp bir parçasını geri verdi. Sonra da bize işaretle ceplerimizi boşaltmamızı istedi. Ancak o zaman cezaevine getirildiğimizi anladık ve ne oluyor diye birbirimize baktık. O zamana kadar, tüm yorgunluk ve uykusuzluğa rağmen rahattık ve "yetkili dostlar"la görüşmeye gittiğimizi sanıyorduk. İngilizce olarak bizi ne diye buraya getirdiklerini sordum, itiraz ettim, ama kaç para eder. Çaresiz para, kalem, çakmak dahil, cebimizdeki herşeyi ve kemerlerimizi orada bırakıp içeri geçtik. Bizi ayrı ayrı, tek kişilik hücrelere koydular. Hücreler dikdörtgen biçimindeki geniş bir solunun çevresinde sıralanmıştı.

Yalçın aynı sırada, iki hücre kadar ötedeydi. Hücrelere girer girmez, kapının üstündeki küçük delikten birbirimize seslenip ne olup bittiğini, neyi amaçladıklarını konuşmak istedik. Karşımızdaki hücrelerden bize, parmaklarını ağızlarına götürerek "aman sus!" işareti yaptılar. Gardiyan da, yabancı olduğumuzu bildiği için hem halimize güldü, hem de konuşmamamız için uyardı.

Meğer burası, Şam'ın kapalı çarşısı "Sukul Hamidiye"nin yakınındaki "Kale" denen kötü şöhretli bir hapishane imiş.

Hücre iki buçuk metre uzunlukta, bir metre eninde idi. Duvarın bir tarafında 30 santimetre kadar yükseklikte, seki biçiminde betondan bir yatma yeri yapılmış, iki-üç battaniye konmuştu. Bunlar hem yatak, hem yastık olarak kullanılıyordu. Hücre penceresizdi, tavandan bir elektrik lambasıyla aydınlanıyordu. Kapının aksi yönde alaturka tuvalet vardı ve üstü demir bir sacla örtülüyordu. Ama sac yeterince geniş değildi ve kenarlardan iri lağım farelerinin burnu uzanıyordu.. İçerde musluk vardı ve tuvalete su dökmek için bir teneke kutu koymuşlardı. Yine de, doğal olarak içerde pis bir koku vardı.

Hücrede ister istemez kendi durumumuz ve bundan sonra nc olabilecceği üzerinde düşündüm. Evet, işler iyi gitmemişti. Suriye'ye geçiş planımız daha baştan umduğumuz gibi yürümemişti. Bir arkadaşımız yakalanmış, bizise Suriye polisinin eline düşmüş, üç günlük yorucu, sıkıcı bir soruşturma ve yolculuktan sonra Şam'a getirilip hücreye konmuştuk. Salih'c nc oldu acaba?

Hücrenin duvarlarına göz gezdirdim: Benden önce burada kalanlar duvara takvim yapışlar; çoğu Arap harflcriylc, bazısı da latince.. Bundan anlaşılıyor ki çoğu burada bir ay kalmış, bazısı daha uzun, 45 gün. En az kalan ise 15 gün! Vay canına, biz burada acaba nc kadar kalacağız?.

Duvarda sloganlar da var. İçlcrindc İngilizcc ve Türkçe olan var: "Kahrolsun emperyalizm! Kahrolsun siyonizm!" türündcn şeyler yazmışlar. Birisi yıldız çizmiş.

Bir hücrcde yapacak iş, okuyacak kitap, konuşacak insan olmadan zaman nasıl geçcr? Burada dakikalar saate, saatler güne, günlcr, aya döner.. İnsan beklemckten, oturup düşünmekten miskinleşebilir, uyuşabilir, günleri bile şaşırabilir.. Bu da insanda moral ve direnme gücü bırakmaz. Bu duruma düşmemek için, insan hücrede bile kendini toplamalı ve günlük yaşamını olabildiğincc düzene sokmalı!

Buna ve daha da güç koşullara moral olarak hazırlıklıydım. Dostoyevski'nin "Karamazof Kardeşler"deki bir kahramanına, Sibirya'ya sürgüne giderken söylettiği bir söz, böyle durumlarda hcp bana yol göstermiştir: "Dostlarım, hayat her yerde hayattır!"

İlk gün erkcn yatıp üç günlük uykusuzluğun ardından iyi bir uyku çekmeyi düşünmüştüm. Ancak akşamla birlikte cezacvinde bir işkence faslı başladı. Dövülenler kimlerdi, neyin ncsiydiler, bilmiyorum. Belki yeni getirilmişlerdi ve konuşturmak içindi; belki eski tutuklulardı, arada bir onlara böyle yapıyorlardı. Belki dc yeni gelen bizlerin onuruna bir gösteriydi!. İşkence yeri, hücrelere yakındı. Saatler boyu, tedirginlik içinde vurma seslerini ve insanların acılı haykırış ve iniltilerini dinledik. Neysc ki bizi bu uygulamaya tabi tutmadılar!

Sabaha doğru uyumuşum..

Hemen ertesi günden başlayarak günlük yaşamımı düzene koydum. Akşamları saat 10'da yatıyor vc sabah 7'de kalkıyordum. Bir saat yüz yıkama ve sabah cimnastiğiyle geçiyordu. Evde sabahları yaptığım cimnastiği, hücrc koşullarına uyarlıyarak yapıyordum. Sabah kahvaltısını, öğlen ve akşam yemeklerini de düzenli biçimde ve zamanında yapıyordum. Günün belli saatlerini, battaniye serili seki üzerinde volta atarak geçiriyordum. Bir boydan bir boya üç ya da dört adımdı. Zamanın bir bölümü sigara içmeyle geçiyordu. Onu da düzene sokmuştum; saat başıydı vc yaklaşık sekiz-on dakika sürüyordu.. Kalem ve kağıt istedim, ama yasak diye vermediler. Duvara birşeyler yazmak için kibritlerden yararlandım.

Bunun için, sigaramı yaktıktan sonra, kibritin sonuna kadar yanıp kömürleşmesini bekliyordum. Onlarla duvara takvim yaptım ve her sabah işaret koydum. Duvara bir yürek resmi çizerek içine çocuklarımın, Hêlin, Evin ve Berivan'ın adlarını yazdım. Ayrıca tavana Kürtçe bir slogan, *"Biji azadi!"* (yaşasın özgürlük) yazdım. Hücre duvarındaki tek Kürtçe slogandı...

Yemek gardiyanlar tarafından ve ısmarlama üzerine dışardan getiriliyordu. Bize her gün, yemek karşılığı olarak 2,5 Suriye lirası veriyorlardı ve bu da pekala yetiyordu. Yemeklerin adlarını bilmiyorduk, önce gardiyanlar uygun bulduklarını getirdiler. Bunlar *humus* denen ve nohuttan yapılan tipik Suriye yemeği ile, patlıcan ezmesi ve yoğurttan yapılan *leben* denen diğer bir yemekti. Ayrıca balık ve benzeri konserve türü şeyler ısmarlıyorduk.

Birkaç gün böyle geçti. Kendimi en az 15 güne göre ayarlamıştım. Beşinci gün bizi ilk kez havalandırmaya çıkardılar. Parlak Arabistan güneşi gözlerimizi kamaştırdı. Antep'ten bu yana geçen 8-9 günün ardından ilk kez cezaevi berberinde sakal traşı olduk. Ertesi gün ise hücreden çıkarıldık ve 10-15 kadar tutuklunun bulunduğu bir koğuşa konduk.

Bu bir gelişmeydi.. Hücreden sonra koğuş bize bayağı rahat geldi! Tutuklu ya da mahkumların hepsi Arap'tı. İçlerinde bir tanesi Türkiye'de bir süre hapiste kalmıştı ve birkaç kelime Türkçe biliyordu. Biz de bu fırsatta 10'a kadar Arapça sayıları ve birkaç sözcük öğrendik. Ama Türkiye'de bulunmuş olan kişi, bu hevesimizi kuşkuyla karşıladı ve ötekileri uyardı! Zaten orada da ancak iki gün kaldık. Üçüncü gün bizi cezaevinden çıkarıp İçişleri Bakanlığı'nın nezarethanesine götürdüler. Cumartesi-pazar da orada kaldık. Sonra bizi sınırdışı edeceklerini ve üç ülkeden, Lübnan, Irak ve Ürdün'den birini seçmemizi istediler. Lübnan'ı tercih ettiğimizi söyledik.

Sonradan öğrendik ki, Salih daha yakalandığı gün konuşmuş, adlarımızı vermiş, Suriye'ye kaçışımız daha o gün Türkiye radyolarından duyurulmuş. Türkiye bizi iade etmesi için Suriye'ye birhayli baskı yapmış. Suriye'ye iltica isteminde bulunmadığımız için, sınırdışı edilmemiz bir bakıma doğaldı ve biz deneysizliğimizden işin bu yanını hesaplamamıştık. Ama iltica isteseydik ne olurdu, o da ayrı birşey.. Suriye'de bugüne kadar ilticası kabul edilmiş herhangi bir Kürde rastlamadım!

Pasaportsuz Lübnan'a nasıl girerdik? Orada ne yapardık? Bunun kaygısına düştük. Gözaltında, çat pat İngilizce bilen biri, "orada pasaport gerekmez, Beyrut rahat ve serbest bir şehirdir!" diyerek içimize biraz su serpti.

Suriye-Lübnan Sınırında

O geceyi de gözaltında, betona serili hasırların üstünde kendimize bir yer bulmaya çalışarak, tedirgin ve uykusuz geçirdik. Böylece ertesi gün,

12 günlük yorucu, sıkıcı bir Suriye maccrasının ardından, sivil polisler bizi oradan alıp Lübnan sınırına götürdüler.

Gümrük kapısında sınırdışı işlemini yapan yüzbaşıya İngilizce olarak pasaportumuzun olmadığını, Lübnan'a nasıl girceğimizi sorduk. Adam "birşey olmaz, girersiniz!" dedi. Bu cevap akla yatkın değildi; ama gözaltındaki adamın, Beyrut'un "serbest şehir" olduğuna dair söylediklerini de hatırlayınca, demek ki bir bildikleri var diye düşündük. Zaten yapabilecceğimiz başka bir şey de yoktu.

Bizi Beyrut'a giden bir arabaya bindirip yola çıkardılar. Yol ücretini kendimiz ödedik. Sınır kapısında bir miktar Türk lirasını Suriye lirasına çevirmiştik.

Şam-Beyrut karayolu oldukça işlekti. Suriye sınırından iki-üç kilometre kadar sonra Lübnan sınır kapısına geldik. Şoförümüz, görevlilere göstermek üzere pasaportlarımızı istedi. Yok, dedik. Adam şaşırdı. Bir kez daha istedi. Aramızda zaten dil sorunu da vardı. Sonunda kimlik cüzdanlarımızı çıkarıp verdik. Alıp götürdü. Az sonra döndü, "olmuyor" dedi. Bu kez birlikte gittik. Lübnan'lı sınır görevlileri pasaportlarımızı sordular. Onlara pasaportumuzun olmadığını, Türkiye'den politik nedenlerle ayrıldığımızı, Suriye'nin bizi sınırdışı ettiğini, bizi geri çevirmemelerini anlattıksa da dinlemediler, biraz da gırgıra aldılar ve Şam yönüne giden bir arabaya bindirip geri çevirdiler. Bu kez de Şam'a kadar yol ücretini ödedik.

Suriye sınırında az önce bizi gönderen subayı bulduk, durumu anlattık. Adam güldü, "öyle olmaz ki!" dedi.

"Peki nasıl olur?"

"Memurlara haber vermeden geçeceksiniz. Kapıda dükkanlar var, alışveriş yapacakmış gibi onlara doğru yürüyün, çaktırmadan geçin.."

Bir kez daha, Lübnan yönünde giden bir taksiye binip sınıra yöneldik. Sınırda şoföre, öbür yanda bizi beklemesini söyledik. Çevremizi gözden geçirdik. Burası arabalar, yolcular ve sınır görevlileriyle ana-baba günüydü. Gerçekten de sınırın hemen üç-beş metre ötesinde dükkanlar vardı. Ama geçerken dikkati çekmemek gerekti ve bu da şansa kalmıştı artık. Mümkün olduğunca telaşsız, doğal bir şekilde yürüdük, beton engelin Suriye tarafı bir metre kadar yüksekti, ordan atladık, hemen az ötedeki dükkana girdik. Kulağımız düdük seslerinde, görevlilerin bağırıp çağırmasında idi; ama korktuğumuz şey olmadı.. Yalçın sigara istedi ve dükkan sahibine para uzattı. Adam paraya baktı birşeyler söyledi. Sonra anladık ki Suriye parası vermişiz, oysa artık Lübnan tarafında idik. Adam, yanımızda Lübnan parası olmadığını anlayınca, "bu da olur," deyip Suriye parasını aldı ve üstünü verdi.

Dükkandan çıkıp etrafımızı kolaçan ettik. Hayır, kimse bizimle ilgilenmiyordu. Ama hala sınırdaydık ve diken üstünde gibiydik, görevlilerin

dikkatini çekmekten ürküyorduk. Az önce indiğimiz taksiyi aradık, görünmüyordu. Sınırı aşan arabalar hızla uzaklaşıp gidiyorlardı. Yaya olarak yürüyen eden de yoktu. Orada oyalanmayı sakıncalı bulduk, daha önce bizi geri çeviren görevliler görüp tanıyabilirlerdi. Yol boyunca yürüyüp sınırdan uzaklaşmak istedik. Tam o sırada bir polis de yolun karşı yanından bize paralel yürümez mi! Yolun kenarında park etmiş bir araba vardı. Polisin dikkatini çekmemek için, sanki o arabanın yolcularıymışız gibi ona doğru yürüdük. İçinde bir kadın ve çocuklar vardı. Arabayı kullanan adam belli ki o anda orda değildi. Yalçın'ın elinde bir sigara vardı. Kadına "ateşiniz var mı?" diye el işaretiyle sordu. Aslında bu, arabaya yaklaşmamıza bir gerekçe bulmak içindi. Kadın başını iki yana sallayarak ateş olmadığını anlattı. Ama Yalçın tam o anda, ne yaptığının farkında olmadan, cebinden çakmağı çıkarıp sigarasını yakmaz mı!

"Hey, ne yapıyorsun?" dedim. "Hem ateş istiyor, hem de ardından çakmağı çıkarıp sigaranı yakıyorsun!." Yalçın'ın haline güldüm, kadın da güldü.

Polis gözden uzaklaşmıştı. Biz de yol boyunca ağır ağır, bir gezinti yapıyormuş gibi yürümeye devam ettik. Bir yandan da gözümüz yoldan geçmekte olan arabalarda idi. Bizi getiren şoför eğer hala geçmediyse durup bizi alabilirdi.. Çok geçmeden yeni bir kontrol noktasına yaklaştığımızı fark ettik. Zırhlı arabalar ve askerler vardı. Ama hiç bozuntuya vermeden yürüdük ve onların önünden geçtik. Kimse de bize birşey sormadı.

Yol boyunca yürümeyi sürdürdük. Yol, kırsal bir alanda aşağı doğru hafif bir eğimle uzayıp gidiyordu. Anlaşılan, bizi sınıra getiren şoför, pasaportumuzun olmadığını anlayınca, başını belaya sokmamak için çekip gitmişti. Parasını da almıştı zaten. Başka araçlara el etmeyi ise sakıncalı bulduk. Sanki birileri durup: "Hey, kimsiniz, bu yolda tek başınıza ne arıyorsunuz? Pasaportunuzu gösterin bakalım!" diyeceklerdi..

Böylece bir süre yürüdük. Ama çok geçmeden karanlık çöktü. Ovanın dörtbir yanı ışıklarla donandı. Bu ülkeye boşuna Doğu'nun İsviçresi dememişler.. Yorgunduk, uykusuzduk. Yaz gecesiydi ve hava sıcaktı. Uygun bir yerde uyuyup sabahleyin, gündüz gözüyle yola devam etmenin daha doğru olacağını düşündük. Yol kenarındaki iğde dizisini aşınca bir buğday tarlasıyla karşılaştık. Bu iyi işte, dedik. Buğdayların arasına girip uzandık. Dalmak üzereydik ki makina gürültüleriyle kendimize geldik. Güçlü ışıklarını yakmış patozlar buğdayı biçiyorlardı. Buğdaylarla birlikte biçilmemek için hemen ayağa kalkıp yine yola çıktık.

Kaçıncı Beyrut?.

Kent ışıkları uzaktaydı ve böyle yayan gidemezdik. Cesaretimizi toplayıp arabalara durmaları için işaret ettik. Derken bir boş taksi durdu. Beyrut'a gideceğimizi söyleyip bindik. Üçüncü kez Beyrut için ücret ödedik.

Araba az sonra bir kentc ulaştı ve şoför indi. Beyrut'a gcldiğimizi sandık. Gözaltındaki adam, "sınırın öte yanı Bcyrut'tur" dcmişti.. Biz dc inip yürüdük. Bir büfeden bir miktar parayı Lübnan lirasına çevirdik. Sonra bir lokantaya gittik. Pasaportumuz olmasa da, az sonra ne yapacağımızı bilmesck de, polislcrden kurtulmuş, yakalanmadan sınırı geçmiş ve bizi tanımayan, bizimlc yalnızca turist olarak ilgilenen insanlar arasına karışmıştık. Sıcak bir güven duygusu sardı bizi. Kcndimizi özgür hissetmeye başlamıştık. Yorgunluğumuz da uykusuzluğumuz da uçup gitmişti sanki.

Lokantada ağız tadıyla bir kebap yedik. Sonra cadde boyunca yürüdük. Ama kaygılar hemen sökün etti. Otelc gidip gitmcmeyi, ne yapacağımızı düşünmeyc başladık. Tam o sırada yol kenarındaki taksicilerin çağrısı ilgimizi çekti: "Bcyrut, Beyrut!" diyc haykırıyor, müşteri çağırıyorlardı. Allah Allah, burası Beyrut değil miydi zaten?. Birine yaklaşıp sordum:

"Burası Beyrut değil mi?"

Adam şaşırdı, sonra gülümsedi. Eliylc, Beyrut ilerde anlamında işaret etti ve bize binmemiz için taksiyi gösterdi. Böylece tekrar binip ve dördüncü kere ücret ödeyip yola koyulduk. Bereket versin yol ücretleri oldukça düşüktü. Yoksa paramız daha ilk günden suyunu çekerdi.

Az sonra yol ovadan ayrılıp dağlara tırmandı. Bakımlı, ama oldukça dolambaçlı asfalt yolda birhayli gittik. Dağları aşar aşmaz büyük, ışıklı ve cıvıl cıvıl bir kente indik. Artık Beyrut'a geldiğimizden emindik. Şoför bir yerde durdu, biz de teşekkür edip indik. Gerçi, şoförün inmemizi hayretle karşılaması ilgimizi çekmedi değil. Ama canım, bu kadar cıvıl cıvıl bir kent, "Doğu'nun Parisi" dcnen Bcyrut'tan başka neresi olurdu!.

Sokaklar insan kaynıyordu. Kısa etekli, kısa kollu, nçseli kızlar ve kadınlar, iyi giyimli erkeklcr.. Ccbimizde bir pasaport bulunmayışına, uzamış sakalımıza, günlerdir kaç göç içinde, yollarda, hücrelcrde buruşmuş, toza toprağa belenmiş elbiselcrimizc bakmadan bu manzaradan keyiflendik, kalabalığa karıştık, caddc boyunca özgür vc keyifli turistler gibi aşağı yukarı yürüdük...

Ne var ki, keyfimiz çok sürmedi. Az sonra sokaklar, sanki komut vcrilmiş gibi boşaldı, ıssızlaştı. Saat ancak gecenin 10'u idi. Allah Allah, nc oldu bu insanlara?!. Ünlü Beyrut gecelcri bu kadar çabuk sessizleşir miydi?.

Hava da scrinlemişti. Ne yapacağımızı konuştuk. Otele gitmek sakıncalıydı. Pasaportsuz bizi almazlardı. Üstelik polise haber vercbilirlerdi ve daha ilk günden yakayı ele verirdik.. Uygun bir yer bulup geceyi geçirmek için ana caddeden ayrıldık, ara sokaklara saptık. Ama ilginçtir, kent ne çabuk da bitti! Taşlık, otluk tepelere ulaştık. Gözlcrimiz denizi aradı; ama etekler dik ve karanlıktı. "Bu nasıl Beyrut?!" diyc düşünürken sessiz, kuytu bir yer bulup uzandık. Hava giderek soğudu, üstelik üşütücü bir yel esmcyc başladı. Akdeniz'in kıyısındaki Beyrut'un gecelcri bu denli soğumasına

şaştık. Benim hiç değilse bir ceketim vardı, Yalçın ise yalnızca yazlık bir gömlekle idi. Biraz sonra soğuk dayanılmaz hal alınca kalktık, hele bir otele gidip şansımızı deneyelim, dedik.

Tekrar dcminki caddcye döndük, levhalara bakarak yürüdük. Karşılaştığımız oteller oldukça göstcrişliydi, biz isc ucuz bir otel arıyorduk. Birisine girip ücreti sorduk. Ücret bize çok yüksek geldi. "Daha ucuz otellcr yok mu?" diyc sorduk. "Burası sayfiye kenti, siz ucuz otcli ancak Beyrut'ta bulabilirsiniz," demezlcr mi!.

Vay canına, dcmek biz hala Beyrut'a gelmcmiştik! Gecc vakti pek yolcu olmadığı için taksi bulmak da bir sorundu. O arada, bir taksici bulduk. Adam vaktin geç olduğunu ileri sürerek yüksek bir ücret istedi. Pazarlıkla biraz indirdik vc yola koyulduk. Meğer burası dağın tepesindeki Alê kenti imiş. Beyrut ise birhayli uzakta idi. Dağları indik ve geldiğimiz yoldan daha fazlasını gidcrek Bcyrut'a ulaştık. Saat gece yarısını geçiyordu. Taksici, isteğimiz üzerine bizi ucuz bir otele götürdü. Tam garibanlara göre bir oteldi ve yer vardı..

Otelci pasaportlarımızı istedi. Söylcnecek sözü önceden hazırlamıştık: İngilizce olarak, pasaportların bavulumuzda kaldığını, bavulun isc bir akadaşımızda olduğunu, sabahleyin alacağımızı söyledik. Otelci anlaşılan böylc şeylcre alışkındı. Güldü vc "hadi hadi, bcn Türkleri bilirim! Ama bir şey olmaz, kalabilirsiniz!" dedi. Tcşekkür edip yukarıya, göstcrdiği odaya çıktık. Yinc de kaygılıydık. Ya otelci polise haber vcrirse?. Haber verse de herhalde sabahleyin verir, diyc düşündük vc erkenden kalkıp gitmeyi kararlaştırdık. Bu kaygıya rağmen, yatar yatmaz uyuduk. Ama sabahlcyin de şafak söker sökmez uyandık. Aşağı inip ücreti ödemek üzerc otelciyi uyandırdık. Uyku sersemi otelci şaşkın bakışlarla ncden bu kadar erken kalktığımızı sordu. "İşimiz var, arkadaşımızla erken buluşmamız gerek!" diyerek ücreti ödedik vc oradan uzaklaştık..

Sabah crkenden koca kentin içine daldık. Orhan Vcli'nin deyişiyle "bu elbiseler ve ayakkabılar bizim, sokaklar ise kimsenin kalsın!" Ara sokaklardan yürüdük, büyük bir caddeye çıktık. Çok geçmcden güneş doğdu, sokaklar insanlar ve arabalarla şenlendi. Araba kornalarından, insan haykırışlarından ve teyplerden yükselcn yalelli şarkılardan oluşan müthiş bir gürültü bu Arap kentini sardı. Bir yandan yürüyor, bir yandan da ne yapacağımızı tartışıyorduk. Birkaç yıl önce Ziya Şerefhanoğlu, Bitlis senatörü ikcn siyasi baskı ve koğuşturmalardan ürkmüş ve yurt dışına çıkmıştı. Onun Beyrut'ta olduğunu ve bir otel işlcttiğini duymuştum. Eğer kcndisini bulabilcrsek bize yardımcı olabilirdi. Onu nasıl bulacağımıza dair planlar yapmaya başladık. Otellerden sorardık, otel sahipleri tanıyabilirdi. Ya da gazetecilcr cemiyetine giderdik, Türkiye'den kaçmış bu senatörü tanıyan çıkabilirdi. Bu umutla önce birkaç otele uğrayıp sorduk. Böyle bir otel sahibini tanımadıklarını söylediler. Gazeteciler cemiyetini bilmiyorduk. Ama

arayıp bulsak bile, acaba Şerefhan'ın izini bulabilir miydik? Bir süre bunu tartıştık, sonra da "ya gazeteciler kim olduğumuzu merak edip peşimize düşerlerse?." diye düşünüp caydık. Ne yapacağımızı düşünüp dururken aklıma bir başka fikir geldi. Herhangi bir Kürt bulsak, Şerefhanoğlu'nu da bulabilirdik.. Peki, Kürtleri nerde bulacaktık? Derken aklıma bir başka parlak fikir geldi: Kentin sebze haline gitmeliydik. İstanbul'un, Adana'nın halinde çalışan hamalların çoğu Kürttüler. Acaba Şam'da, Bağdat'da ve Beyrut'ta öyle değil miydi? Öyle olmalıydı, Çünkü ülkemizi aralarında bölüşmüş sömürücü, baskıcı yönetimler, aynı zamanda bizi gurbetlere düşürmüş ve bu tür işlere muhtaç etmişlerdi.. Sebze hali, bulunduğumuz yerin yakınındaymış; dolaşıp dururken rastlantıyla bulduk. Ne var ki pazar olduğu için kapalıydı. Umudumuz ertesi güne kaldı.

Parkta Bir Gece

O gün kenti dolaşmayı sürdürdük. Aşağı doğru yürüyerek deniz kenarına ulaştık. Lüks bir otelin bahçesinde güneşlenenleri, ötede su kayağı yapanları seyrettik. Kentin yukarı taraflarında genişçe bir park keşfettik, bir banka oturup bir süre dinlendik. Bir tavukçuda karnımızı doyurduk, bir kahvede çay içip tavla oynadık. Derken akşam oldu. Günboyu yürümekten bitkin düşmüştük, ayaklarımız su toplamıştı. Daha gündüzden, geceyi geçirmek üzere parkın sessiz bir köşesini gözümüze kestirmiştik. Karanlık çökerken gittik ve alçak duvardan içeri atlayarak çam ağaçlarının altında uzandık. Çevre sessizdi, kimseler görünmüyordu. Ötedeki sokak lambalarından cılız ışıklar sızıyordu. Biz daha yeni uzanmıştık ki öteden, at ahırlarının ordan bir silah sesi duyuldu. Yalçın, "bu bir uyarı ateşidir," dedi. Ama bizimle ne ilgisi olurdu ki?. Çok yorgunduk, hava sıcaktı ve altımızda çam yapraklarıyla örtülü toprak bize bir yün döşek kadar yumuşak gelmişti. "Oh" dedik, "buraya kimseler uğramaz! Geceler de sıcak; kendimize güvenilir bir yer buluncaya kadar gelir yatarız."

Uzanır uzanmaz uyumuşuz.. Ne var ki dalışımızla uyanışımız bir oldu! Bir sesle irkilip gözlerimizi açtık. Karşımızda bir gölge vardı. Adam Arapça ve öfkeli bir sesle birşeyler söylüyordu. Uyku sersemiydik. Dirseklerimizin üzerine hafifçe kalkmış, yerimizden kıpırdamadan öylece duruyorduk. Adamın elinde bir tabanca vardı ve mekanizmasını çekip bırakarak namluya kurşun sürdü. Cevap vermediğimizi görünce de sert, tehdit edici bir sesle söylenmeye devam etti:

"Erebi, Fransi, İngilizi?."

Hangi dili konuştuğumuzu soruyordu. Yalçın belayı kendinden uzaklaştırır gibi, eliyle beni işaret ederek, "İngilizi!" dedi.

Adam bana İngilizce sordu: "Kimsiniz?"

"Turistiz," dedim.

"Hangi ülkedcn?
"Türkiye'dcn."
"Burda ne yapıyorsunuz?"
"Paramız yoktu, buraya gclip yattık."
"Pasaportlarınızı göstcrin!"
"Pasaportumuz otelde kaldı.."

Adam ateş istedi. Kendisine kibrit uzattık. Bir kibrit yaktı, yüzümüzde gezdirdi, sonra da, *"okey, go on!"* (Peki, devam cdin) diyerek uzaklaştı, ağaçlar arasında gözden yitti. Ama bizim uykumuz kaçmıştı. Fısıltı halinde, bu adamın ncyin ncsi olduğunu konuşmaya başladık. Orada yatmaya devam edelim mi, yoksa kalkıp gidelim mi?. Biz bunları düşünürken adamın silueti uzaktan bir daha göründü. Çıt bile çıkarmadan ağaçlar arasından bir gölge gibi süzüldü, biraz ötemizden geçti ve öbür yanda yeniden gözden yitti. İkimiz dc aynı şeyi düşünmüş gibi, "hadi kaçalım!" dedik ve kalkıp park duvarına koştuk. Arkamızdan kurşunlar kovalıyormuş gibi hızla, gelip geçen arabalara da aldırmadan caddeyi karşıya geçtik, aynı hızla cadde boyunca koşarak ilk rastladığımız ara sokağa, oradan da bir başka sokağa saptık.. Arkamıza baktık, yoo, gelen yoktu!.

Nefes ncfescydik. Yürüyerck ve yinc arada bir geriye dönüp arkayı kolaçan ederek yola dcvam cttik. Tam o sırada adamın biri evinin kapısını açmış yüksek sesle birşeylcr söylüyordu. Ortalıkta bizden başka da scslencceği kimseler yoktu. Sözleri arasında tekrarlanan "saa" sözcüğünü farkettik. Adam saati soruyordu. Tam da zamanını ve soracak adamları bulmuştu! "Git işinc be!" diye söylcnerek yolumuza devam ettik. Az sonra ana caddeyc ulaşıp kalabalığa karışmıştık..

Bu arada olayla ilgili yorumlar yapıyorduk. Yalçın, biz çamların altına varır varmaz duyulan silah scsinden söz etti. Orası belki dc kaçakçıların yatağıydı. Belki at ahırlarına yakın olduğu için bizden kuşkulanmışlardı. Koşu atları olmalıydı. "Burada boş yer yok galiba, her yer parsellenmiş!" diyc düşündük. Adam gece bekçisi mi, kaçakçı filan mıydı? Yalçın, adamın ayaklarının çıplak olduğunu ve birara eline sarılıp tabancayı almayı düşündüğünü söyledi. Ama iyi ki böyle birşeye yeltenmemişti; yoksa maceramız orada bitebilirdi!

Bir süre caddelerde sürttükten ve saat gece yarısını geçip el ayak çekildikten sonra, çaresiz yinc bir otelin kapısına gittik. Bu seferki dcniz tarafına düşen, ama yinc eski püskü, ucuz bir oteldi. Otel sahibine pasaportumuzun yanımızda olmadığını, kalıp kalamıyacağımızı sorduk. Müşteri bulduğuna sevinen yaşlı otelci: "Önemli değil, istediğiniz kadar kalın!" dedi.

"İyi be!" deyip sevindik. Otelci ikinci katta, iki yataklı bir oda verdi bize. Dökülen yataklara, kirli çarşaflara aldırmadan uzandık. Ne var ki yorgunluk ve uykusuzluğumuza rağmen buradaki uykumuz pek dc rahat olmadı. Az

sonra otelde bir gürültü kıyamet, şangırtı şungurtu koptu ki o kadar olur. Sanki kentin bütün serserileri, berduşları, kaçakçıları orada idi ve sanki her an birisi boğazlanacak, polisler otcli basacaktı!.. Kaygı ve endişe içinde sabahı zor ettik.

Ziya Şerefhanoğlu'nun İzini Buluyoruz

Sabah kuşluk zamanı doğruca hale gittik. Omuzlarında ipleri, sırtlarında semerleri ile ortalıkta dolaşan, gidip gelen, yük taşıyan hamalların şekline şemayiline baktık, seslerine kulak verdik. Evet, yanılmamışım, hemen tümü de bizim gariban Kürtlerden başkaları değildi! Dostlarımızı, arkadaşlarımızı bulmuş gibi sevindik. Yaşlıca bir hamala yaklaştım ve selam verdim. Kürtçe olarak, memleketten geldiğimizi, Beyrut'ta Ziya Şerefhanoğlu adında bir tanıdığımız olduğunu, ziyaret etmek istediğimizi, kendisini tanıyıp tanımadığını sordum. Adamın yüzü asıldı ve *"nas nakım!"* (tanımıyorum) diye kestirip attı.

"Peki, bu çevrede Kürt dükkancı, manav filan yok mu? Belki onlar tanır.."

Adam ürkmüş bir halde, "kimseyi tanımıyorum!" dedi ve oradan uzaklaştı. Belli ki bizden kuşkulanmıştı. Herhalde birisini vurmaya geldiğimizi düşünmüştü.. Çünkü Beyrut kanun kaçaklarının cennetidir. Bizim oralardan katiller, düşman sahibi insanlar önce Suriye'ye kaçar, oradan da buraya geçerler. Yaşlı hamal da belli ki deney sahibiydi ve bizim birinin ardına düştüğümüzü sanmıştı..

Ama o sırada, bizim konuşmamıza tanık olan genç bir hamal gülerek yanımıza sokuldu ve "ben tanıyorum, işte şurdaki dükkancı Kürttür," dedi ve bizi az ötedeki bir dükkana götürdü. Yaklaşık elli yaşlarındaki manava selam verdik ve ona da Ziya Şerefhanoğlu'nu sorduk. Adam, kılık kıyafetimiz ve uzamış sakallarımız pek efendice olmasa da, herhalde söz ve hareketlerimize bakıp belli bir güven duydu ve şöyle dedi: "Ben o zatı duymuşum, ama tanışmıyorum. Ancak onu tanıyan Hesen Melle adında birini tanıyorum; sizi ona göndereyim," dedi. Sonra da halin kapısına kadar gelerek orada bizi, Hesen Melle'nin bulunduğu semte giden bir dolmuşa bindirdi. Tarif edilen yerde indik ve verilen adreste Hesen Melle'yi bulduk. Yaklaşık kırk yaşlarında, uzunboylu, dolgunca biriydi. Hesen Melle ile öğleden sonra deniz kenarındaki Venesia Oteli'nin yakınındaki bir kahvede buluşmak üzere anlaştık. Bu arada o Ziya Şerefhanoğlu ile görüşüp bize haber getirecekti. (*)

Yeniden kent merkezine döndük. Şerefhanoğlu'nun izini bulmuş, oldukça rahatlamıştık. Buluşma saatine daha epeyce zamanımız vardı. Önce, emin

(*) Hesen Melle de 1980'li yıllarda Almanya'ya mülteci olarak geldi. Irak KDP yanlısı yurtsever bir Kürttür. Kürt ses sanatçısı Şirin'in babasıdır.

olmak için Hcsen Mellc'nin tarif ettiği Venesia Oteline yakın kahveyi bulduk. Sonra yakındaki bir kebapçıya gittik. Neşeliydik ve birdenbire iştahımız açılmıştı. Gelen garsona dalgınlıkla "kuşbaşı kebap!" dedim. Garson "cyva!" deyip gitti. O anda, garsona, Türkçe seslendiğimi ve onun da hiç garipsemeden, Arapça evet deyip gittiğini fark ettim, şaşırdım. Sonradan öğrendik ki, orada da kuşbaşı kebabın adı Türkçedeki gibiymiş..

Sözleştiğimiz saatte Hesen Melle geldi. "Ziya Bey evinde sizi bekliyor," dedi. Birer kahve içtikten sonra çıkıp birlikte gittik.

Ziya Şerefhanoğlu sözkonusu kahveye yakın bir apartmanda üst katlarda bir dairede kalıyordu. Bizi coşkuyla karşıladı, kucaklaştık. "Bana dünyaları getirdiniz!" diyordu. Sonradan Şerefhanoğlu'nun kendisi anlattı: İlk anda gelişimizden kuşkulanmış, tedirgin olmuş; "acaba Sait Kırmızıtoprak'ın öcünü almak için mi geldiler?" diye düşünmüş, bizimle görüşüp görüşmemekte tereddüt etmiş.. Irak KDP yanlısı olduğu için, Şivan'ın arkadaşlarının kendisini de hasım sayabileceğini düşünüyordu. Benim Dersimli olmam -Şivan da Dersimli olduğu için- onu bayağı kaygılandırmış..

Hoşbeşten sonra oturup ülkedeki durumdan söz ettik. O da konuşması arasında "ben bir ay önce Kürdistan'daydım" dedi. Bu söz garibime gitti. Bizim çocukluk ve gençlik yıllarımızda Türkiye Kürtleri "Kürdistan" adını kullanmazlardı. Sonradan ben bu kavrama alıştım. Yurt dışından dönüşte arkadaşlar arasındaki sohbet ve tartışmalar sırasında onu kullandığımda başkalarının da bu adı, aynen benim Şerefhanoğlu'ndan ilk duyduğum andaki gibi garipsediklerini fark ettim. 1975 yılında Özgürlük Yolu Dergisi'nde kullandığımızda da okuyucu Kürdistan adını böylesine garipsemişti. Ne var ki insanlar bu kavrama çabuk alıştılar. O ülkemizin tarihsel ve bugünkü adıydı. Hem Osmanlılar döneminde, hem de Cumhuriyet döneminin başlarında kullanılmıştı. Ancak sonradan Türk yönetimi tarafından öylesine bir terör estirilmiş, öylesine bir baskı havası oluşmuştu ki, Kuzey Kürtleri bu sözcüğü kullanamaz olmuş ve onu adeta unutmuşlardı..

O akşam ve ertesi gün Şerefhanoğlu'nun evinde konuk kaldık. Traş olduk, Antep'ten ayrılışımızdan beri ilk kez banyo yaptık, kirli ve ter kokan çamaşırlarımızı değiştirip temiz iç çamaşırı giydik.

Şerefhanoğlu Türkiye'den ayrılalı 6-7 yıl olmuştu ve o zamandan beri Lübnan'da idi. 49'lar davası daha sonuçlanmadan, üstelik kendisi parlamenter olduğu için hakkındaki yargılamanın ertelendiği bir dönemde, nedense yurdu terk etmişti. Kendisi bazı tanıdıklarına komplolardan ürktüğü için yurt dışına çıktığını söylemişti. Bazıları ise onun, Türk parlamentosunda zaten bir şey yapamadığını, ama bu sıfatla yurt dışında Kürt davası için büyük ses çıkaracağını sandığını, bu nedenle yurt dışına çıktığını söylüyorlardı. Ne var ki yurt dışında umduğu ilgiyi bulamamış, düş kırıklığına uğramıştı. Beyrut'ta ilişkide olduğu Kürt çevresi bile geniş sayılmazdı. Burada bir otel çalıştırdığı haberi doğru değildi. Kendisinin anlattığına göre

hiçbir iş yapmıyor, Avrupa'daki mühendis oğlunun arada bir gönderdiği para ile geçiniyordu. Derin bir yurt hasreti çekiyordu. Şeker hastalığı vardı ve iki günde bir tahlil için bir laboratuvara uğruyordu.

Şerefhanoğlu, Alirıza adında bir Kürt kapıcıya haber yollayıp çağırdı, bizim için onunla konuştu. Alirıza, adam öldürdüğü için ülkeden kaçmış Bitlis'li bir Kürttü. Kapıcı dairesinde kendisiyle birlikte kalmamıza rıza gösterdi. Bunun için kendisine üç-beş kuruş verecek ve masraflara da ortak olacaktık. Böylece Alirıza'nın bulunduğu mahallcye geçtik. Burası Hıristiyan mahallesiydi, çoğunluğu da Ermeni idi. Bir süre orada, zemin kattaki, biri oturma ve yatma, öteki ise küçük bir mutfaktan oluşan iki gözden ibaret kapıcı dairesinde kaldık. Zaman zaman yine Şerefhanoğlu'na uğradık, başka insanları tanıdık ve Avrupa'ya geçiş için yollar araştırdık.

Bu arada, kenti de bir parça tanımıştık. O zamanlar Lübnan oldukça bakımlı, gelişkin bir ülkeydi. Akdeniz'e açılan sahilleri bir yana, sedir ormanları, zeytinlikleri; sarı, beyaz, kahverengi renkli kesme Halep taşından yapılma villaları ve sayfiye kentleriyle dağlık kesim de bir turizm cenneti idi. Ova ve vadileri bağlarla, meyve ve sebze bahçeleriyle verimli tarım alanlarıydı. Beyrut ise modern, cıvıl cıvıl bir ticaret, turizm ve kültür merkeziydi.

Lübnan'daki etnik ve sınıfsal renklilik ve buna denk düşen siyasal parçalanmışlık dükkan tabelalarından, sokakları süsleyen seçim afişlerinden, gazete ve kitap sergilerinden bile fark ediliyordu. Nüfus başlıca ve yaklaşık oranlarda Hıristiyan ve Müslüman'dı. Bir de, çoğunluğu dağlık kesimde olmak üzere Dürziler vardı. Dürzilerin liderleri Kürt kökenli Canpolat ailesiydi ve bunlar Lübnan Sosyalist Partisi'nin de liderleri idiler. Müslümanlar Sünni ve Şii olmak üzere iki gruba bölünmüşlerdi. "Kavmi Sûri" diye bir kesimden de söz ediliyordu. Bunlar Suriye halkını Arap değil, "Suriyeli" diye niteleyen, aynı zamanda Suriye ve Lübnan'ın birliğini savunan bir politik akımın yandaşlarıydı ve Lübnan'da da bir dönem bayağı etkin oldukları söyleniyordu. Hıristiyanlar Maruni ve Ermeniydiler; içlerinde falanjist hareket güçlüydü. Ülkede ayrıca Arap birliği yanlısı Nasırcılar ve Lübnan Komünist Partisi hatırı sayılır siyasi örgütlerdi.

Bu etnik gruplar arasında geçmişte, özellikle Fransızların ülkeyi terk etmesinden sonra büyük çekişmeler, kanlı kavgalar yaşanmış, ama sonunda bir denge kurulmuştu. Cumhurbaşkanı Hıristiyan kesimden, başbakan Sünni Müslüman, parlamento başkanı ise Şii Müslümandı. Resmi dil Arapça idi. Ama Ermenilerin kendi dillerinde okullar serbestti. Fransızca ve İngilizce öğretim yapan üniversite ve okullar yaygındı ve turistik bir ülke olması nedeniyle de bu iki dil yaygın biçimde kullanılmaktaydı.

Daha çok geçmişteki çatışmaların sonucu, bu etnik grupların ve partilerin hemen tümü silahlıydılar. Ama aralarındaki siyasal rekabetlere rağmen uzun zamandır ki sıcak bir çatışma yoktu. Bu nedenle de Lübnan gelişkin

ve bayındır bir ülke olmuştu. Beyrut'ta o dönemde, henüz kurşun izleriyle kalbura dönmüş duvarlara ve bombalarla yanıp yıkılmış yapılara rastlanmıyordu. Ne var ki bu denge, Arap-İsrail savaşının Filistin ve İsrail sınırlarının dışına taşması nedeniyle giderek sarsılmaya ve Lübnan'da da kavganın ilk sinyalleri duyulmaya başlamıştı. Kısa süre önce Ürdün Kralı Hüseyin'le giriştikleri iktidar kavgasında yenilen ve "Kara Eylül" diye adlandırılan kanlı eylemlerin ardından kitleler halinde Ürdün'ü terk etmek zorunda kalan silahlı Filistinlilerin bir bölümü Lübnan'a geçmiş ve bu ülkede küçük koloniler oluşturmaya başlamışlardı. Yasak olmasına rağmen, Filistinliler kamplarının dışında da silah taşıyorlardı. Bir keresinde Lübnan polisi klaşnikoflu iki Filistin gerillasını alıp karakola götürmüştü. Bunun üzerine bir gerilla ekibi karakolu basmış ve arkadaşlarını alıp gitmişti. Gerillalar, "burası bizim ülkemiz!" deyip yasa filan dinlemiyorlardı..

Beyrut'taki ilk günlerimizden biriydi. Parkta gezerken aniden yakında bir yerden gelen silah seslerine tanık olduk. Onlarca silah aynı anda ateş kusuyordu. Parktaki pekçok kuş çığlıklar atarak havalandılar. Biz de irkildik ve ne oluyor diye çevremize baktık. Ama çocuklar dahil, kimsenin aldırdığı yoktu. Kadınlar ve erkekler hiç bir şey olmamış gibi banklarında oturuyor, ya da gezintilerini sürdürüyorlardı. Sınava hazırlanan üniversite öğrencileri ise başlarını kitaplarından şöyle bir kaldırıp baktılar, sonra da işlerine devam ettiler. Bu gençlerden birine yaklaşıp İngilizce ne olup bittiğini, bu silah seslerinin nedenini sordum. Genç adam, çat-pat bir İngilizce ile, "birisi birini öldürmüş!" dedi, Filistinlilerden söz etti ve sonra kitabına eğilip uzaklaştı.. Ertesi gün bir İngilizce gazete aldık ve durumu anladık. Meğer İsrail ajanları Filistinli liderlerden birinin arabasına bomba koymuş ve öldürmüşler. Yapılan da bir cenaze töreniymiş ve gelenek olduğu üzere, gerilla toprağa verilirken öcünün alınacağına dair and içilmiş ve silahlar ateşlenmiş..

O ara bir de Ermenilerin dini bayramına tanık olduk. Kaldığımız semtte tüm gece havai fişeklerin sesi silah seslerine karıştı. İki gün boyunca o kadar çok havai fişek ve silah atıldı ki sokağa çıkmamayı tercih ettik.

Türkiye'den çıktığımızdan beri Türkçe işimize yaramaz olmuştu. Geçmişte epeyce emek verip kendi kendime öğrendiğim İngilizce ilk kez işime yaramaktaydı. Lübnan'a gelinceye kadar onunla idare ettik. Lübnan'da bizim Kürtlerle karşılaştıktan sonra ise asıl işimize yarayan Kürtçe oldu. Böylece Yalçın'ın da çevirmeni olmuştum. Yalçın'ın TİP'ten arkadaşım bir Türk olduğunu Şerefhanoğlu'na söylemiştim. Ama Şerefhanoğlu'nun da tasviyesiyle, diğer Kürtlere onun da, asimile olmuş, büyük kentte doğup büyüdüğü için Kürtçeyi öğrenememiş bir Kürt olduğunu söyledim. Çünkü bir bölümü geçmiş yıllarda Kürt ayaklanmalarının ardından ülkeden kaçıp buralara sığınmış, bir bölümü ise ekmek parası ve diğer nedenlerle buralara gelmiş olan Kürtler, Türkleri pek sevmiyorlardı. Onun

Türk olduğunu bilirlerse bize soğuk davranabilirlerdi. Yalçın da bu rolü benimsemişti.

Burada Türkleri sevmeyen başkaları da vardı. Özellikle de Birinci Dünya Savaşı sırasında kırımdan güç bela kurtulup buralara sığınmış olan Ermeniler.. Bir keresinde çeşitli dillerde gazeteler satan bir gazeteciye Beyrut'ta Türkçe gazete bulup bulamıyacağımızı sorduk. Adamın yüzü asıldı ve parmağını tehditkar bir tarzda sallayarak şöyle haykırdı:

"Burada Arapça, İngilizce, Fransızca gazete vardır, Ermenice gazete vardır, ama Türkçe gazete yoktur, olamaz!.."

Tez elden oradan uzaklaştık. Belli ki Ermeni asıllı biriydi ve yılların öfkesini bizden çıkarabilirdi..

Bir keresinde de bir adamın elinde, üzerinde "Dersim" yazılı bir naylon torba gördüm. Şerefhanoğlu'na sorduğumda, onun Dersim adlı bir mağazanın posetı olduğunu söyledi. Sahibi yıllar önce Dersim yöresinden gelip Beyrut'a yerleşen bir Ermeniymiş.

Şerefhanoğlu bizden önce Beyrut'a gelip Avrupa'ya geçen Kürtlerden sözetti. Şıvan'ın kampı dağıtılınca, aradaşları da bölge dışına çıkarılmışlar, oradan Suriye'ye geçmişler ve birçoğu ordan da Avrupa'ya geçmişti. Bunlardan ikisi Silvanlı Mele Mahmut (Okutucu) ile Muhterem Biçimli idiler. Şerefhanoğlu onların Avrupa'ya hangi yoldan gittiklerini bilmiyordu. İbrahim Metini adında bir Kürdün evinde konuk kalmışlardı. İbrahim Metini'yi arayıp bulduk. Yıllar önce Mardin'den gelip Beyrut'a yerleşmiş yurtsever bir Kürttü. Zaten ilginçtir, Beyrut'taki Kürtlerin tümü yurtseverdi. Sonradan Suriye Kürtleriyle tanıştığımda da aynı şeyi fark ettim. Bu insanlar, okumuşu-okumamışı, kadını-erkeği, zengini-yoksulu ile Kürt ulusal bilincine sahipti ve Kürt sorunu ile yakından ilgileniyorlardı.

Lübnan'daki Kürtlerin çoğunluğu Beyrut'ta yoğunlaşmıştı ve sayıları 60 bin dolayında tahmin ediliyordu. 2 milyon nüfuslu bu küçük ülkede bu sayı az değildi. Ancak, bazı istisnaların dışında, hemen tümü de Lübnan yurttaşı değildiler. Kendilerine verilen "yabancı" kimliği ile bu ülkede geçici olarak barınıyorlardı. Yıllar geçse de durum değişmiyordu. Onlar burada ancak hamallık, evlerde temizlikçilik, kaçak işçilik ve benzeri işler bulabiliyorlardı. İbrahim Metini'nin sokakta bir karpuz sergisi vardı.

Bu Kürtlerden ayrı olarak, Lübnan'ın bazı bölgelerinde, özellikle dağlık semtlerde Kürt kökenlilerin yaşadıkları söyleniyordu. Bunlar ta Selahaddini Eyyubi zamanında buralara yerleşmişler, sonradan dillerini unuturak yalnızca Arapça konuşur olmuşlardı. Ama Ortadoğu'da Kürt ulusal hareketinin gelişmesi ve bölgede yankı yapması ile birlikte, özellikle de Barzani liderliğinde gelişen Kürt ulusal hareketinin etkisiyle, Kürt olduklarını yeniden hatırlamışlar ve Kürt davasına sempatilerini açıkça dile getirir olmuşlardı.

İbrahim Metini'nin anlattığına göre, Mele Mahmut ve Muhterem'e

Avrupa'dan pasaport gönderilmişti. Gittikten sonra Metini'ye mektup yazmışlar ve bir de Ronahi adında Kürtçe-Türkçe çıkan bir gazetenin o zamana kadar çıkmış bazı nüshalarını göndermişlerdi. Almanya'daki adreslerini böylece öğrendik. Kendilerine bir mektup yazarak Beyrut'ta olduğumuzu ve Avrupa'ya geçmek için bize yardımcı olmalarını istedim. Ancak bu mektuba bir cevap gelmedi.

Bu arada Alirıza'nın apartman sahipleri bizi fark etmiş ve kim olduğumuzu sormuşlardı. Orada uzun süre kalmayı sakıncalı bulduk. Otel Venesia'da çalışan Ali adındaki Kürt gençle tanışmıştık. Evlerinin uygun olduğunu, orada kalabileceğimizi söyledi. Böylece Alirıza'nın ordan ayrıldık.(*)

Ali sportmen bir gençti ve Lübnan'ın yüzme şampiyonlarındandı. Ama yurttaş olmadığı için olimpiyatlara katılmasına izin verilmemişti.. Evleri Beyrut'un varoşlarında, hava alanının yakınında, bahçe içinde tek katlı bir evdi. Yaşlı babası, annesi, erkek ve kız kardeşleri ve gelinleriyle kalabalık bir Kürt ailesi idiler. Onlar da Mardin'den gelmişlerdi. Babası yetmişin üzerinde ak sakallı, tatlı bir ihtiyardı. Hep evdeydi ve orada, eve bitişik bahçe ve bostanda hep birşeylerle uğraşıyordu. Kadın ancak ellisindeydi ve bir temizlik işinde çalışıyordu. Kardeşlerinin kimisi bulabildikleri işlerde çalışıyor, bazıları ise öğrenciydi. Ali'nin küçük erkek kardeşinin siyah sakalı ilgimizi çekmişti. Onun bir dini derneğe üye olduğunu söylediler. Kendileri de bu işten memnun değillerdi, ama o tercihini öyle yapmıştı..

Bizim, onlara yük olma duygusundan gelen mahçubiyetimize ve çekingenliğimize karşılık, onlar bizi bağırlarına bastılar. Zaman zaman eve bir karpuz, bir-iki kilo üzüm götürdüğümüzde bile bunu öylesine sorun yapıp bizi utandırdılar ki artık buna cesaret edemez olduk. Yazdı, ikimiz evin damında yatıyorduk. Geceler sıcak olduğu için kent halkı genellikle damlarda, balkonlarda cibinlik altında uyuyordu. Ancak evin çevresi tarımsal alan olduğu için müthiş sivrisinek vardı ve yatağın dört bir yanını çarşafla kapama çabamıza rağmen, sivrisinekler bir yolunu bulup içeri sızıyor ve bizi perişan ediyorlardı. Sabahları erkenden uçak gürültüleri ile uyanıyorduk. Geceleri geç saatlere kadar bu gürültüler sürüyordu. Ve biz, bir gün bu uçaklardan birine binerek kentten ayrılacağımız günü düşleyip uyuyakalıyorduk..

Yaşlı adamın küçük beyaz tavşanları vardı. Ben de Yalçın'da bunları seviyorduk. Bir gün bunlardan birini tavuk gagalayıp yaralamıştı; bu yüzden yem yemiyordu, durumu iyi sayılmazdı. Yaşlı adam, tavşanın ölebileceğini söyleyip onu kesmek istedi ve fikrimi sordu. Ben Alevi bir aileden geliyordum ve bizde tavşan yenmezdi. Gerçi ben böyle şeylere metelik

(*) Alirıza da 1974 genel affının ardından ülkeye dönmüştü. Bitlisli arkadaşlardan adresimi almış ve Ulus'ta, Ziya arkadaşla bölüştüğümüz avukatlık bürosuna beni ziyarete gelmişti.

vermezdim; ama bunun psikolojik etkisini yine de üstümde hissettim. Üstelik bu küçük, hasta hayvanın etini nasıl yiyebileceğimi düşündüm. "Yo yo, yaşar!" deyip kesmemesi için ihtiyarı ikna ettim. Ama tavşan ertesi gün öldü. İhtiyar adam kesmediği için hayıflandıysa da ben, hem de yaralı ve hasta bir tavşanın etini yemekten böylece kurtuldum!

Onlar, gurbete düşmüş Kürtlere canu gönülden yardım etmek isteyen cömert, gönlü bol insanlardı. Ama biz yine de bu durumdan sıkıldık ve yeni tanıştığımız Kürtler vasıtasıyla kent içinde bir ev kiraladık. Evden ayrılışımızı gerekçelendirmek için de işimizi hallettiğimizi ve o gün Avrupa'ya geçmek üzere kentten ayrılacağımızı söyledik. Ancak ev sahipleri sonradan kenti terk etmediğimizi öğrenince bayağı alındılar...

Kadrican ve Bedri Cemilpaşa İle Tanışma

Tuttuğumuz ev kentin merkezi yerinde dayalı döşeli geniş bir daireydi. Bir Kürde aitti ve sahibi, kendisinin oturmadığı bu evi, daha çok öteki Arap ülkelerinden gelen turistlere mevsimlik olarak kiraya verdiğini söylüyordu. Kiralar oldukça yüksekti. Ancak Türkiye'den kaçıp gelen Kürtler olduğumuzu öğrenince, o ara boş olan dairesini sembolik bir fiyatla bize kiraladı. Zaten yüksek bir kirayı ödeyebilecek halimiz yoktu. Ülkeden çıktığımız zaman benim 6 bin liram, Yalçın'ın ise ancak 500 lirası vardı. Güç durumda kalmamak için paramızı çok idareli kullanmamıza rağmen, daha şimdiden bu paranın yarısını harcamıştık.

Bir yandan Avrupa'ya yazdığımız mektubun cevabını beklerken ve bunun için ara sıra, adres olarak verdiğimiz İbrahim Metini'ye uğrarken, bir yandan da başka yollar araştırıyorduk. Para karşılığı sahte pasaport yapanlardan söz ediliyordu. Şerefhanoğlu bir ara bana, elimizdeki paranın iki kişiye pasaport teminine yetmediğini ileri sürerek "eğer sen yalnız olsaydın daha kolaydı, belki bir çare bulunurdu.." diyerek, Yalçın'a hiç de yardımcı olmak istemediğini belli etti. Yalçın da bunu hissetmiş olmalı ki, "eğer pasaport sağlanabiliyorsa, hiç değilse sen git, oradan bana yardımcı olabilirsin," dedi. Ama bunu kabul etmedim ve "anca beraber, kanca beraber!" dedim.

Bir ara Şerefhanoğlu'nun tanıdığı bir Kürde, fotoğraf değiştirerek bize pasaport hazırlaması için bin lira ve fotoğraf verdik. Ne var ki, yerini yurdunu bilmediğimiz bu adamdan bir türlü haber çıkmadı ve bizi dolandırdığını anladık.

Şerefhanoğlu, Şam'da oturan şair Kadrican'a haber yollamış ve iki solcu Kürdün Beyrut'ta güç durumda olduğunu söylemiş, bizimle ilgilenmesini istemişti. Böylece, bir bakıma solcuları bir solcu Kürde havale etmişti.. Kadrican bizi tanımak ve işin içyüzünü anlamak için Beyrut'a geldi. Onu ilk kez tanıyordum. 50-55 yaşlarında görünüyordu. Soğuk denecek kadar ciddi ve az konuşan bir insandı. Uzunboylu konuşma olanağı bulamadık.

Bizi dinledikten sonra, Şam'daki sosyalist ülkelerin elçiliklerinde bazı tanıdıkları olduğunu, durumumuzu onlara ilcteceğini söyledi ve kısa biyografimizi istedi. Biyografimizi hemen o gün yazıp verdik ve Kadrican Şam'a döndü. Ne yazık ki bir hafta kadar sonra ölüm haberini aldık. Bir kalp krizi geçirip yaşama veda etmişti..

Beyrut'taki bir Kürt evinde tanıştıklarımızdan biri de Bedri Cemilpaşa idi. Bizimle görüşmek için Şam'dan geldiğini söylemişti. Ufak-tefek yapılı, sempatik, konuşkandı. Yaşının seksene yaklaşmasına rağmen oldukça dinç görünüyordu. Kendisi de bu görüştc idi. Bize eski pehlivanlığından söz etti, hala cimnastik yaptığını anlattı ve bunu kanıtlamak için hemen oracıkta, halının üstüne yüzüstü uzanarak ellerinin üstündc şınav hareketleri yaptı. Kısa sürc önce Kürdistan'da olduğunu, Barzani ilc görüştüğünü anlattı ve "ihtiyacınız varsa sizin için Serok'tan deste deste dinar alabilirim" dedi. "Serok"la Barzani'yi kastediyordu. Kendisine teşekkür ettik vc şimdilik harçlığımızın olduğunu, olmasa bile harcketten para almayacağımızı, asıl bizim onlara destek olmamız gerektiğini söyledim. Onunla Irak Kürt hareketinin izlediği politik hattı tartıştım. Ben, doğal olarak sorunlara sosyalist bir açıdan bakıyordum ve bazı yönlerden eleştiriyordum. O ise tümüyle farklı düşünüyordu. Ama tartışmamız uygarcaydı ve o da beni dinlemekten rahatsız değildi.

Bedri Cemilpaşa, o ara Kürtçc ve Türkçe basılmış olan Kürt tarihinin Kürtçesinden bana bir nüsha verdi vc bu kitabı Şoreş'ten (Irak Kürt ulusal kurtuluş hareketi kısaca "Şoreş", yani devrim olarak adlandırılıyordu) aldığı maddi yardımla Beyrut'ta bastırdığını, ama Mclle Mustafa'nın, siyasi nedenlerle onun dağıtımına şimdilik izin vermediğini söylüyordu. Dağıtım için uygun bir zamanı bekleyeccklerdi..

Bu tarih okuduğum ilk Kürtçe kitaptı. Buna rağmen onu okumakta fazla sıkıntı çekmedim vc bu Kürtçemin gelişmesine de katkı yaptı. Kürt tarihi ile ilgili olarak birhayli bilgi içermesine rağmen, yeterince bilimsel ve gerçği gibi sistematik değildi. Olayların anlatımında duygular ağır basıyordu. İran şahı ile ilişkilerin yorumunda olduğu gibi, kimi zaman güncel politikanın gerekleri ağır basmıştı.

Bulgar Yoldaşlar Bize Yardım Ediyor

Bir yandan sahte pasaport işi, diğer yandan da Kadrican vasıtasıyla yaptığımız girişim suya düşünce, Beyrut'taki sosyalist ülkelerin elçiliklcrine başvurup yardım istemeyi düşündük. Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin kent merkezindeki bürosuna uğradık ve durumumuzu anlattık. Ancak orada bizimle görüşen Alman, buranın bir ticari büro olduğunu, DDR'in Bcyrut'ta elçiliği olmadığını söyleyerek bize Bulgaristan elçiliğini tavsiye etti.

Bulgaristan clçiliğini sorup bulduk ve bir yetkili ile görüşmek istcdiğimizi söyledik. Yetkiliye durumumuzu anlattık. Batı Avrupa ülkelerinden birine

geçip orada siyasal mücadeleye devam etmek istediğimizi söyledik ve bunun için bize yardımcı olmalarını istedik. Not aldılar ve bir hafta sonra yeniden uğramamızı istediler. Ancak o hafta kesin bir cevap vermediler. Bu böylece bir süre devam etti. Arada bir uğrayıp sonucu soruyorduk. Belli ki durumumuzu Bulgaristan'a iletmişler ve henüz gerekli cevabı almamışlardı.

Bu arada yeniden ev değiştirmek zorunda kaldık. Lübnan polisinin bizimle ilgili olarak bilgi sahibi olmasından, yakalanıp Türkiye'ye iade edilmekten korkuyorduk. Bu nedenle ev sahibine, orada kaldığımızı hiç kimseye söylememesini rica etmiştik. Ne var ki ev sahibi, eve taşındığımızın üstünden daha birkaç gün geçmişti ki, 7-8 kişilik bir eş-dost grubuyla ziyaretimize geldi. Buna oldukça canım sıkıldı ve sanıyorum bu ziyaretten memnun olmayışım tavırlarıma da yansıdı. Daha sonra da ev sahibine, kendisini tembih ettiğim halde neden bu kadar kişiyi bulunduğumuz eve getirdiğini söyledim. Ev sahibi ise bu insanların kendi tanıdıkları ve güvenilir insanlar olduğunu, bundan endişeye gerek olmadığını söyledi. Burada gelenek böyleydi. Dışardan siyasi bir Kürdün gelmesi, toplanıp onunla tanışmak, ülkede olup bitenlerle ilgili olarak sohbet etmek için bir fırsattı, ev sahipleri için de onur nedeniydi. Ben bu geleneği ve bu tür ilişkileri gerçği gibi bilmiyordum ve soğuk davranmakla da onları incitmiştim. Buna Yalçın'ın hiç Kürtçe bilmemesi ve onun Kürtlüğüyle ilgili kuşkular da eklenince, ev sahibinin bize karşı tutumu değişti. Evi sürekli kiraya vereceğini söyleyerek ay sonunda boşaltmamızı istedi.

Bu arada köken olarak Cizreli Bedirhan ailesinden olup ailesi yıllar önce Ürdün'e yerleşmiş olan, kendisi ise Beyrut Üniversitesi'nde okuyan Selahaddin adında bir gençle tanıştık. Kürtçe bilmiyordu ve kendisiyle İngilizce anlaşıyorduk. Filistin Demokratik Cephe ile ilişkileri vardı. Bize ayrıca, Salah Bedreddin adında bir Kürdün liderliğindeki Marksist bir Kürt örgütünden söz etti. Selahaddin bize üniversite çevresinde, bir apartmanın çatı katında bir oda buldu. Böylece oraya taşındık.

Selahaddin vasıtasıyla, Beyrut'ta, özellikle sol çevrelerde ve Filistinlilerle ilgili olarak olup bitenler konusunda da bilgileniyorduk. O ara iki Filistin örgütü arasında bir çatışma çıkmış, biri diğerinin bürolarının bulunduğu apartmanı basıp otomotik silahlar ve roketlerle tarayıp bombalamış, bu olayda çok sayıda insan ölmüştü. Beyrut'un terörize olma süreci başlamıştı..

Selahaddin bana Kuzey Kore lideri Kim İl Sung'un hayat hikayesini anlatan iki cilt İngilizce bir kitap verdi. Sözlük yardımı olmadan onları okumak birhayli zor olsa da, sözkonusu kitap yokluğunda yine de okudum. Böylece zaman da geçiyordu. Kim İl Sung'un ne derece putlaştırıldığını da ilk kez o zaman fark ettim. Kuşe kağıda basılmış ve iyi biçimde ciltlenmiş bu kitaplar, propaganda amacıyla bedava dağıtılıyordu. Bu kitaplarda, yalnızca Kim İl Sung'a olağanüstü bir rol verilmekle kalınmıyor, onun babası, annesi, hatta dedesi de yüceltiliyordu. Kore devrimini yapan başka

insanlar, işçi ve köylüler, sosyalist kadrolar isc görünürde yoktular. İnsan bütün bu olağanüstü işleri yapan kişinin tanrısal bir güç, bir süpermen olduğunu sanabilirdi...

Boş kalmanın, yapacak işi olmamanın büyük sıkıntısını da bu dönemde somut olarak yaşadık. Sözünü cttiğim kitaplar, Kürtçe tarih, Ronahi ve arasıra aldığım İngilizce gazcteler, zaman geçirmekte bana yardımcı oluyordu. Yalçın içinse daha zordu. İskambil falı, bu dönemde zaman geçirmek için en büyük yardımcımız oldu! Fala inanan kişilcr olmasak da, salt bir oyun gibi ona tutulmuştuk vc bu bazan saatlerimizi alıyordu.

Bu ara, karşılaştığımız cansıkıcı durumlardan biri de, kaldığımız yerin banyosundan kaptığımız ayak mantarı hastalığı oldu. Parmak aralarında müthiş kaşıntı yapıyordu.

Salah Bedreddin'le Tanışma

Selahaddin vasıtasıyla o ara Beyrut'a gelmiş olan Salah Bedreddin'le tanıştık. Suriye Kürt Demokrat Partisi'nin kısa süre önce bölündüğündcn söz cdiyorlardı. Bölünme sonucu ortaya çıkan kcsimlerdcn biri yemini (sağcılar), diğeri ycsari (solcular) olarak nitelcniyordu. Yeminilcr Barzani yanlıları idilcr. Yesariler ise bu politikayı eleştiren sol cğilimliler idi. Hemit Dervêş'in başında olduğu üçüncü kesimle daha sonraki yıllarda tanıştık. Salah Bedreddin sol kesimin başını çekiyordu. Bcnim yaşlardaydı. Üzerimde encrjik, aydın bir kişi izlenimi bıraktı. Suriye Kürtlerinin çoğu gibi Kürtçeyi oldukça iyi kullanıyordu. Politik görüşlerimiz, Kürt hareketine ilişkin olarak da oldukça yakındı. Onun görüş ve elcştirilerini benim çcvirmenliğimlc öğrencn Yalçın ise, Salah'la ilgili olarak farklı düşünüyordu. Yalçın, Barzani'yi gcrçekçi bir lider olarak niteliyor, Salah gibilerini ise bizdeki sol sekterlere bcnzetiyordu. Salah, Barzani ile ters düşmüş olan Talabani'nin de o ara Beyrut'ta olduğunu ve benimlc görüşmck istediğini söyledi. Ancak Talabani, ansızın çıkan bir işi nedeniyle o ara Beyrut'tan ayrıldığı için görüşemedik. Birkaç gün sonra ise biz Beyrut'tan ayrıldık.

Ekim sonlarıydı. Beyrut'ta üç ayımızı doldurmuştuk. Sonunda Bulgaristan elçiliğinden olumlu cevabı aldık. Ancak Şam'a gitmemiz gerekiyordu; Bulgaristan'a Şam üzerinden geçecektik. Batı Avrupa işi daha sonra halledilccekti. Şam'a geçiş işini ise kendimiz halledecektik.

Salah Bedreddin, Filistin Demokratik Cephesi'nin yardımıyla Şam'a geçişimizi sağlıyabileceğini söyledi. Onlarla konuştu ve geçişimiz için gün belirlendi. Biz de bu arada Şerefhanoğlu'na ve İbrahim Metini'yc uğrayıp yardımlarından dolayı teşekkür ettik ve birkaç gün içindc kentten ayrılabileceğimizi söyledik. Tabi Bulgarların yardımından ve onlarla kurduğumuz ilişkiden söz etmedik. Şcrefhanoğlu DDR'lilerin bize yardım ettiğini sanıyordu.

Belirlenen günde Salah Bedreddin'le birlikte Demokratik Cephe'ye ait bir araçla Lübnan-Suriye sınırındaki dağlık kesime geçtik. Orada, gerillaların eğitim gördüğü bir kamp yerinde kısa bir süre dinlendikten sonra, Salah'tan ayrılıp, yine Demokratik Cephe'ye ait bir araçla ve onların mensubu gibi gösterilerek Suriye sınırındaki kontrol noktalarından geçtik ve Şam'a geldik. Akşamdı. O gece Demokratik Cepheye ait bir evde, bize verilen battaniyeler üzerinde yatıp sabah Bulgaristan Büyükelçiliği'ne gittik. Elçilikteki yetkililer bize, elçilik yakınındaki bir otelde yer ayırdılar. Orada, işlemlerimiz tamamlanıncaya kadar Bulgar adlarına uyarlanmış adlarla kaldık. Sözde politik nedenlerle Türkiye'den kaçmış Bulgarlardık. Bu arada, Suriye'de bir arkadaşımızın daha olduğu konusunda bilgi verdiler. Bu, Emek Dergisi'nin sorumlu müdürü Nurettin Pirim'di. Onunla birlikte yolculuk edecektik.

Bulgar yetkililer bizim için geçiş belgeleri (lesse pase) hazırladılar ve bilet işini ayarladılar. Bu üç gün kadar sürdü. Bu arada Şam'ı biraz dolaştık. Beyrut'tan Kadri Cemil Paşa'nın adresini almıştık. Beyrut'tayken onun Zınar Silopi adıyla kaleme aldığı "Doza Kurdıstan" (Kürdistan Davası) adlı eserini de okumuştum. Kendisiyle tanışmak istedim. Yalçın'la birlikte bir taksiye binip, Kürt mahallesi'nin hemen güneyine düşen semtteki evine gittik. Ama evde yoktu ve Şam'da olmadığını söylediler. Bu nedenle kendisiyle tanışmak nasip olmadı. Ama oğlu Fuat (gerçekte evlatlığı) bizi Şam'ın bir yazlık lokantasında yemeğe davet etti. İthalat-ihracat işleriyle uğraşan varlıklı biriydi, Suriye Komünist Partisi'ne yakın olduğu söyleniyordu.

Dördüncü gün yeniden elçiliğe gittik. Nurettin de gelmişti. Hep birlikte Sofya'ya gitmek üzere, elçiliğin sağladığı bir araçla havaalanına gittik. Orada da elçilik yetkililerı gerekli işlemlerin yapılmasında yardımcı oldular ve herhangi bir sorun çıkmadan Sofya'ya giden, Bulgarlara ait Balkan Havayolları uçağına bindik.

Bu arada Bulgar yetkililerin bize yönelik tutumlarından da kısaca söz etmek isterim. Biz o zamanlar sosyalist ülkelerin insanlarını, genellikle sosyalizme inanmış ve enternasyonalizm duygularıyla yüklü olarak düşünürdük. Çok daha sonraları hiç de böyle olmadığını acı biçimde görüp anladık. Ama Bulgar elçilik mensupları bu konuda bizi düş kırıklığına uğratmadılar. Gerek Beyrut, gerek Şam elçiliğindeki ilgililer bize oldukça sıcak ve dostça davrandılar.

Böylece, Türkiye'den çıkışımızdan üç buçuk ay kadar sonra, bunca maceralı, yorucu bir dönemin ardından bölgeden ayrılıp bize dost bir ülkeye adım atıyorduk. Bizim için yeni bir dönem başlıyordu.

Nurettin Suriye'ye bizden daha önce, yine Salih'in yardımıyla geçmiş, ama sınır geçişi bizimkisi gibi sorunlu olmamıştı. Nurettin Suriye'de bu süre zarfında Türkiye Halk kurtuluş Ordusu'nun (THKO) evinde konuk

kalmıştı. Anlattığına göre THKO'nun Suriye'deki temsilcisi Teslim Töre idi ve bize sözü edilen "Haydar" da oydu. Nurettin'in verdiği bilgilere göre, Teslim Töre, bizim, sınırı geçtikten sonra Suriye polisi tarafından Şam'a getirildiğimizi öğrenmiş, ama yardımcı olmak istememişti.

SOFYA - MÜNİH

Sofya havaalanında bizi Bulgar yoldaşlar karşıladılar ve Sofya'nın semtlerinden Gornabana'ya götürüp turistik bir otele yerleştirdiler. Burası Vitoşa dağının eteğinde, içmeleriyle ünlü bir yerdi. Zaten "bana" da Bulgarca banyo anlamında idi.

Birkaç gün orada kaldık. Çektiğimiz onca sıkıntıdan sonra şimdi herşey çok güzeldi. Yemeğimizi otelin lokantasında yiyorduk. Güzel garson kızlar servis yapıyorlardı. Hele bir tanesi o kadar güzeldi ki üçümüz birden nerdeyse ona aşık olduk! Akşamları müzik ve dans da vardı. Ama üçümüz de mahçup insanlardık ve hiç birimiz kimseyi dansa kaldırma cesaretini kendimizde göremedik!

Biz, bir an önce Batı Avurapa'ya geçmek ve orada, Türk ve Kürt göçmenlerin ve politik mültecilerin Cunta'ya karşı yürüttükleri çalışmalara katılmak istiyorduk. Bulgar dostlardan istediğimiz de Batı'ya geçiş için bize pasaport sağlamalarıydı. Onlarsa bunun için gerekli işlemlerin belli bir zaman alacağını söylediler ve biyografimizi çocukluktan başlayarak ayrıntılı biçimde yazmamızı istediler. Yazıp verdik. Bir süre sonra bize kent merkezine daha yakın bir semtte, dayalı döşeli bir daire buldular. Dediklerine göre dairenin sahibi görevle başka bir ülkedeymiş ve biz bir süre orada kalabilirmişiz.

Havalar sovumuştu ve üstümüzde yazlıklar vardı. Bizi kentin merkezindeki süpermarkete götürüp kışlık giyecekler almamızı istediler. Ben, iç çamaşırının yanısıra bir kazak ve palto aldım. Diğerleri de ihtiyaçları olan bazı giyim eşyalarını aldılar. Doktor kontrolünden geçirildik. Ayaklarımdaki mantar hastalığı için ilaç verdiler. İlaç kaşıntıyı kısa sürede geçirdi. Ayrıca dişlerimizi yaptırdık.

Bu arada bize Sofya'nın görülmeğe değer yerlerini gezdirdiler. Merkez Komitesi binasını, Dimitrof Mazolesini, kentin ana parkındaki özgürlük ve devrim anıtlarını, tarihi kiliseleri, alışveriş merkezlerini ve Sofya yakınındaki bir çelik fabrikasını gördük. Ayrıca ünlü Vitoşa dağına çıktık. Bir de Bulgaristan turu yaparak Filibe ve Varna'yı dolaştık. Bize rehberlik eden İvanov adlı parti görevlisi, yaklaşık 55 yaşlarındaydı ve Türkçe biliyordu. Eski bir partizandı ve hala devrimin sıcaklığını taşıyordu. Canayakın bir insandı.

Herşey bizim için çok yeniydi. Sosyalist ülkelere karşı derin bir sevgiyle yüklüydük ve gördüğümüz herşey bizi hayran bırakıyordu. Türkiye'de tabu

olan, suç teşkil eden sosyalizm sembolleri burada kutsanıyordu. Adım başı karşılaştığımız Lenin heykellerine, kızıl yıldıza, orak-çekice bayılıyorduk. Hele televizyonun haber bültenleri, besmeleyle başlar gibi, Bulgaristan Komünist Partisi'nin veya parti sekreteri Jikov'un demeç ve açıklamalarıyla başlamıyor muydu, keyfimizden dört köşe oluyor, "bir gün bizde de işte böyle olacak!" diyerek yürek sovutuyorduk..

Sofya planlı, temiz, yeşil bir kentti. Kentin büyük ana parkının dışında, her semtte küçük parklar, çocuk bahçeleri, yeşil alanlar vardı. Yolların iki yanı genellikle ağaçlandırılmıştı. Kaldığımız evin yakınında, kent merkezinden gelip Vitoşa Dağı'na doğru dümdüz uzanan, parke döşeli büyük bir cadde vardı. Her iki yanındaki yaya yoluna büyük kavak ağaçları dizisi ve güller eşlik ediyordu. Her gün orada bir süre gezinirdik. Bulgar yoldaşların anlattığına göre, Nazım Hikmet de Sofya'da olduğu zamanlar, bu yolda gezinmeyi pek severmiş..

Kaldığımız bina 10-12 katlıydı. Benzer üç binayla birlikte bir yeşil alanın ortasındaydı. Alışverişimizi yüz metre kadar ötedeki bir marketten yapıyorduk. Buralar, o dönemde devletin, yani kamunundu. Market temiz ve düzenliydi. Orada ekmek, et, yağ, peynir -özellikle de Bulgaristan'ın ünlü beyaz peyniri ve kaşarı-, yumurta, konserve gibi temel gıda maddeleri, mutfak eşyası ve günlük yaşam için gerekli araç gereçler yeterince vardı. Ama ilginçtir, Bulgaristan bir sebze-meyve üreticisi olmasına rağmen, orada her zaman yeterli taze meyve ve sebze bulunmuyordu. Bunları kent merkezindeki başka dükkanlardan ve semt pazarından sağlamak mümkündü. Bu pazarda satıcılar, kendi evlerinin bahçe ve bostanlarında yetiştirdikleri meyve ve sebzeleri satıyorlardı.

Bulgaristan turumuz sırasında Filibe'nin yanısıra, Varna'yı ve başka bir dizi kasabayı gördük. Hepsi de bakımlıydı. İlgimizi çeken, Osmanlı boyunduruğu altında yaşadıkları beşyüz yıla yakın süredeki anıların çokluğu idi. Onlar bunu "Türk yönetimi" diye nitelliyorlardı. Hem Osmanlılara karşı verdikleri özgürlük mücadelesini, hem de daha sonraki sosyalist mücadeleyi ve partizan savaşını temsil eden anıtlar, heykel ve kabartmalar pek çoktu. Bunların bazısını yüksek yerlere, geçitlere yapmıştılar. Bunlardan biri Şıpka geçidinde, Osmanlılara karşı verdikleri direnişi sembolize ediyordu. Bir başkası Plevne'de Rus-Osmanlı savaşını anlatan küresel anıttı. Burada savaş, kürenin iç yüzünü süsleyen dev manzaralar biçiminde tasvir ediliyordu. Bu savaşta, Osman Paşa yönetimindeki Osmanlı ordusu yenilmiş ve Bulgaristan'ı özgürlüğe götüren süreç başlamıştı.

Osmanlı dönemi ve özgürlük direnişi Bulgar edebiyatında da çok canlı idi. Bunu anlatan pekçok öykü, roman, film yapılmıştı. Türk sözcüğünün bulgarlarda yarattığı tepki ve öfke ilgimi çekmişti.. Osmanlı'ya ve Türklere karşı nasıl köklü, derin bir öfke ve nefret varsa, Ruslara ve Sovyetler Birliği'ne karşı da tam tersine, öylesine derin bir dostluk duygusu ve sevgi

vardı. Bulgaristan'ın kurtuluşunu sağlayan Çarlık Ordusu'nun başındaki generalin atlı heykeli Sofya'nın tam ortasındaki bir meydanda idi. Ruslar Bulgaristan'ı iki kez kurtarmışlardı. Birincisinde Osmanlı'dan, yani, onların deyişiyle Türklerden, ikincisinde ise Alman işgalinden ve Bulgar faşizminden.. Birincisinde ulusal bağımsızlığı kazanmışlar, ikincisinde sosyalist devrimi başarmışlardı. Sovyetlerle çok güçlü ekonomik, kültürel, politik ilişkileri vardı. Dilleri zaten Slav dilleri ailesindendir, Rusça ve Bulgarca bir dilin iki ayrı lehçesi gibidir. Bulgar televizyonu haftanın bir günü Rusça yayın yapmakta idi.

Varna, Burgaz ve bir tüm olarak Karadeniz kıyısı turizme açılmış, buralara tatil köyleri ve çok sayıda otel yapılmıştı. Bunlar değişik mimari üslupta otellerdi. Otel ve öteki turistik tesisler yapılırken estetik gözetilmiş, doğaya uyum sağlanmış, ormana ve bir bütün olarak doğaya fazla zarar vermemeye özen gösterilmişti. Çoğu otellerin salonlarında akşamları müzik vardı ve insanlar dansediyorlardı. O zamanlar Türkiye'nin uzun sahilleri hemen hemen boş olduğu için, tüm bunlar bizde hayranlık uyandırıyordu.

Kent ve kasabaları birbirine bağlayan asfalt yollar bakımlıydı. Orman iyi korunmuştu. Yol boyunda, toprak altına oyulmuş kemerli, kubbeli bir tavernada çigan müziği dinledik, şarap içtik.

İç kesimlerde bir kooperatifi de gezdik. Bulgaristan'da o dönemde tarım, büyük kooperatifler halinde kollektifleştirilmişti. Köylülerin evleri küçük bahçeler içinde iki katlı villaları andırıyordu. Kooperatifin traktör, biçerdöver gibi araçlardan oluşan parkı, taşıma araçları, sağlık ocağı, sineması vardı. Zaman zaman tiyatrolar gelip temsil veriyorlardı. Kooperatifte inek ahırlarını ve sebze yetiştirilen bir serayı gezdik. Ahırlar son derece moderndi. Hayvanların gübresi, hareketli merdiven benzeri bir yöntemle dışarı taşınıyor, sütleri de memelerine bağlanan makinalarla sağılıyordu. İnek çiftliğinin çobanı bir "emek kahramanı" idi, özverili çalışmasından dolayı ödüllendirilmişti. Sebze serasında ise domates ve salatalık bölümlerini gezdik. İçeri girerken ayakkabılarımızı ilaçlı bir keçeye sildik. Bu, içeri mikrop taşımamak içindi. Sırıklara sarılı salatalık ve domates fidelerini, böylesine bol ürünü ilk kez görüyorduk. Herşey bizim için hayranlık vericiydi.

Kooperatif üyesi köylülerin evlerinin çevresindeki bahçelerinde, ya da kendi özel kullanımlarına ayrılmış bir-iki dönümlük bostanlarında kendileri için üretimde bulunma hakları vardı. Orda sebze ve meyve yetiştirir, kümes hayvanları, çoğu zaman da bir dana ya da domuz besler ve bunları isterlerse satabilirlerdi. Kentliler gibi köylülerin de genellikle özel otomobilleri vardı. Ama parti yöneticileri köylerin boşaldığından yakınıyorlardı. Özellikle genç nüfus kent yaşamını tercih ediyordu. Sözkonusu hızlı göçü önlemek için konmuş engellere ve kurallara rağmen, köylerde nüfus giderek azalmakta ve bu da tarımsal üretimi olumsuz etkilemekteydi. Bunu gidermek için, özellikle hasat zamanları, meyve, üzüm ve sebze toplamak için köylere

yönelik kampanyalar düzenleniyor, öğrenciler, memurlar ve öteki parti görevlileri ekipler halinde, 15 gün ya da bir ay süreyle kırsal kesimdeki çalışmalara katılıyorlardı. Yine de, sebze ve meyvelerin, zamanında toplanamadığı için tarlada çürüyüp gittiğinden dert yanıyorlardı.

O akşam kooperatifin parti yöneticileri onurumuza bir yemek verdiler. Sofra etlerle, içkilerle, meyvelerle zengindi! Bulgarlar içkiyi seven bir halktır. Anlattıklarına göre köylüler sonbaharda fıçılar halinde içki yapıp kilerlerine koyar ve soğuk kış günleri bol bol içerlermiş..

Gezdiğimiz ilginç yerlerden biri de bir kasabadaki şarap fabrikasıydı. Fabrika kamulaştırıldıktan sonra, eski sahibi, bu işten en iyi anlıyan olduğu için oraya müdür yapılmıştı! Fabrikayı bize o gezdirdi. Sonra, konukların ağırlandığı bir salonda şarap ikram ettiler. Meze olarak da iyi cins Bulgar kaşarı vardı. Doğrusu oldukça lezzetli bir şaraptı, ya da bu sosyalist ülkenin her şeyine hayran olmaya zaten hazır olan bize öyle gelmişti! Bu nedenle ikram edilen kadehi sonuna kadar içtik. Ama ardından ikinci tür şarap geldi. Onu da içtik elbet. Meğer orada sekiz tür şarap yapılmaktaymış.. Böylece ikram edilen sekiz kadehi de devirdik. Yola çıkarken kafayı bulmuştuk!

Vitoşa dağı, Sofya kentinin hemen yanıbaşında, gür ormanlarla kaplı bir dağdır. Oraya Sofya'nın ciğeri denir. Yaz kış cıvıl cıvıldır. Yazları insanlar, özellikle de tatil günleri oraya piknik yapmaya, gezmeye çıkarlar. Kışları da karda yürüyüşler ve kayak yaparlar. Oraya, dağı dolaşan bir asfalt yolla, otobüs ve otomobillerle çıkılıyor. Ayrıca daha önce sözünü ettiğim kavaklı yolun hemen bitiminde bir teleferik hattı vardır. Ama birçok insan, keçi yollarından tırmanmayı sever. Biz de zaman zaman öyle yaptık.

Vitoşa'da ve öteki dağlarda yaz ve kış spor yapmak ve dinlenmek için birçok dinlenme evi var. Bunların bir bölümü sendikalara, gençlik örgütlerine aitti. Bunun gibi, aynı kesimler için deniz kenarında da dinlenme ve tatil evleri vardı.

O dönemde Bulgar parası Leva oldukça değerliydi. Düşük aylık ücretler genellikle yüz leva dolayında idi. Ama yüksek ücretler dört-beş yüz levayı buluyordu. En yüksek ücreti alanlar maden ve yapı işçileriydi. Kiralar, gıda maddeleri, otobüs, tren gibi taşıma araçlarının ücretleri ise oldukça ucuzdu. Ayda, toplam olarak 150 ya da 200 leva üçümüzün ihtiyacına bol bol yetiyordu. Yüksek ücret alan işçilerin ve köylülerin elinde, ne yapacaklarını bilemedikleri miktarda bol paranın biriktiğinden söz ediyorlardı.

Özellikle kentlerde yaşam canlıydı. Türkiye'deki gibi bölgeler, kentler ve semtler arasında, bir yanda göz kamaştırıcı bir zenginliği, lüksü, diğer yanda yürek burkan bir yoksuluğu gösteren zengin-yoksul çelişkisi yoktu. Tek tek insanlar bakımından da öyle. Bir tek dilenciye rastlamadık. Sokakta ya da derme çatma bir kulübede yatan insan yoktu. Evsiz, işsiz insan yoktu. Okulsuz ve yaşamını sokakta sürdüren bir çocuk yoktu. Yamalı, yırtık

elbiselerle dolaşan bir kişiye rastlamadık. İnsanların giyimi temizdi, moderndi. Sokaklarda gençler, eşler kolkola, sarmaş dolaş yürüyorlardı. Sokakta, parklarda öpüşenleri ilk kez orada gördük. Ama Avrupa'ya ayak basmıştık ve artık, Türkiye'nin Trakyası'nı saymazsanız, tüm Avrupa'da böyleydi.. Bulgaristan Sovyetler'den, diğer sosyalist ülkelerden ve Batı Avrupa'dan gelen neşeli turist grupları ile kaynıyordu.

İlk gördüğümüz bu sosyalist ülke bizim için bir idealdi. Her şeyiyle ona hayran olmuştuk. Bu hayranlık ve sevgiyle sistemin kimi kusurları, zaafları, örneğin tek partili sistemin sakıncaları, tartışma yokluğu, hizmet sektöründeki umursamazlık gözümüze çarpmıyordu ya da önemsemiyorduk. Ekonomideki hantallığın farkında değildik. Henüz Batı Avrupa'yı tanımamıştık ve onunla kıyaslama olanağımız yoktu. Biz bu sosyalist ülkeyi daha çok Türkiye ile kıyaslıyorduk ve arada sosyalizm lehine büyük bir fark vardı.

Diğer yandan, o dönemin Bugaristanı'nı Batı ile kıyaslamak da yanlış olurdu. 1945'te sosyalist yönetime geçen Bulgaristan Avrupa'nın en geri, yoksul ülkelerinden biriydi. Sınırlı bir tütün ve tekstil sanayiinin dışında sanayi yoktu. Üstelik hem uzun iç savaşta, hem de 2. Dünya savaşında bir yıkım yaşamıştı. İşte, 27 yıl gibi böylesine kısa bir süre içinde, sosyalist yönetim altında yepyeni, uygar, gelişkin bir Bulgaristan doğmuştu. Bu sosyalizmin büyük başarısıydı. 1980'li yılların sonunda olup bitenler ve Doğu Avrupa'nın tümü gibi, Bulgaristan'ın yaşadığı yıkım da bu gerçeği değiştiremez.

Sosyalist sistemdeki sözkonusu çöküntü üzerine görüşlerimi, olayların sıcaklığı içinde ve ertesinde birçok kez ayrıntılı olarak yazdım. Onları burada tekrarlamam gerekmez. Ancak bu güzel deneyimin böylesini trajik bir sona ulaşması bana acı veriyor. Öyle sanıyorum ki son alt-üst oluşla, öteki halklar gibi Bulgar halkı da çok şey yitirdi. O güzelim ülkenin dengesi sarsıldı, doymak bilmez kapitalizmin yarattığı ve bizim alışık olduğumuz büyük çelişkiler, haksızlıklar, pislikler geri geldi. Bir yanda, küçük cennet adacıkları biçiminde lüks bir yaşam oluşurken, çokları için işsizlik, açlık, yarına güvensizlik geri geldi. Hırsızlığı ve kanlı cinayetleriyle, fuhuşuyla ülkeyi mafya sardı. Kapitalizm ve mafya birbirlerinin ikizidir, birinin olduğu yerde diğeri de mutlaka olacaktır..

* * *

Evde zamanımız okumakla, televizyon izlemekle ve satranç oynamakla geçiyordu. Satrancın ustası Nurettin'di. Dostlar zaman zaman bizi tiyatroya, operaya da götürdüler. Kuğu Gölü Balesi'ni ikinci kez orada seyrettim (ilk kez Ankara'da seyretmiştim). Sergileri dolaştık. Orada bulup okuyabildiğimiz kitaplar, Bulgaristan'da Türkçe basılmış olan, çoğu Bulgar yazarlarına ait eserlerdi. Bunlar daha çok geçmiş yıllarda basılmıştı. Bir de Bulgarca-Türkçe basılan bir küçük gazete vardı. Türk köy ve kasabalarında öğrenim

Bulgarca'nın yanısıra Türkçe de yapılmaktaydı. Yani burdaki Türk azınlığı belli kültürel haklara sahipti. Sofya Radyosu da günün belli saatlerinde Türkçe yayın yapıyordu. Ancak bu daha çok Türkiye kamuoyuna yönelik propaganda amaçlı bir yayındı. Komünist yönetimin Türklere yönelik politikası da sonradan değişti. Okullar kapandı ve Türklerin adları bile yasaklandı.

Daha sonraları, özellikle de 1980 sonrası Bulgaristan'a birçok kez gittim. Bulgarlar canayakın, şakacı, sıcak bir halktır, birçok yönden Doğu özellikleri taşırlar. Bu nedenle onlarla rahatça kaynaşıyorduk.

Bulgaristan'ın Türkiye Komünist Partisi ile ilişkilerini az çok duymuştuk. Bir ara onlardan kimseyi tanıyıp tanımadığımız konusunda ağzımızı aradılar. TKP'lilerden kimseyi tanımadığımızı, TKP faaliyetlerine de hiç tanık olmadığımızı söyledik. Gerçekten de öyleydi. Onlar da, TKP konusunda bir eğilimimiz olmadığını görünce bu konunun üstünde hiç durmadılar.

Ben artık kendimi TİP'e de yakın hissetmiyordum. Son aylarda yaşadıklarımla birlikte ayrı örgütlenmeye ilişkin eğilimim güçlenmişti. Kürt ulusal hareketinin Marksist-Leninist nitelikte öncü bir örgüte gereği olduğu kanısındaydım ve bir an önce bunun teorik temellerini oluşturmak, adım atmak gerektiğini düşünüyordum. Bu nedenle de zaman geçirmeden Avrupa'ya geçmeliydim. Orada Kürt sol ve yurtsever kesimi içinde çalışacaktım. Yalçın ve Nurettin ne yapacakları konusunda pek net değillerdi. Yalçın, yurt dışına çıkmadan önce Sadun Aren'e uğramış, bundan böyle ne yapmak gerektiğini sormuş, Sadun Hoca da, TİP'in ömrünün artık sona erdiğini, cunta sonrası daha geniş kapsamlı yeni bir parti oluşabileceğini söylemiş. Bu Yalçın'ın aklına yatmıştı.

Avrupa'ya geçme isteğimize karşılık, Bulgar yoldaşlar bize, "gidip orada ne yapacaksınız? Burada kalın, parti akademisinde, ya da üniversitede okuyun," dediler. Ben sosyalizme ilişkin asgari bilgilere sahip olduğumuzu, daha fazla bilgiyi ancak klasiklerden de edinebileceğimizi, bu nedenle uzun zaman alacak bir eğitime ihtiyacımız olmadığını, bir an önce rejime karşı siyasal çalışmaya katılmak, birşeyler yapmak istediğimizi söyledim. Bunu da ancak Batı Avrupa ülkelerinde yapabilirdik. Diğer iki akadaşın da görüşü benzerdi. Bunun üzerine, öncelikle aramızdan iki kişinin Almanya'ya gidip ordaki durumu araştırmasını ve kesin kararı daha sonra vermemizi önerdiler. Biz de bunu uygun bulduk. Benle Nurettin için değişik isimlerle Türk pasaportu yapıldı, gidiş dönüş uçak bileti ayarlandı. Bir ay kalıp dönecektik.

Münih, Şubat 1973

Böylece, Bulgaristan'a gelişimizden üç ay kadar sonra, benle Nurettin Pirim, Balkan Havayollarına ait bir uçakla Almanya'ya geçtik. 1973 yılının Ocak sonu, ya da Şubat başıydı.

Öğleden sonra Münih havaalanına indik. O dönem Türk pasaportları için vize aranmadığından girişte hiçbir sorunla karşılaşmadık. Havaalanının büyüklüğüne ve karmaşıklığına rağmen kente giden havaalanı otobüsünü kolayca bulduk ve kent merkezine geldik. Durak istasyonun, Almanya'daki yabancıların da deyişiyle, "banhof"un hemen yanındaydı. İndikten sonra önce istasyonu keşfettik, sonra istasyon çevresini ürkek ürkek dolaşarak çevreyi göz gezdirdik. Bulgaristan'dan ayrılıp Almanya'ya ayak basışımızla birlikte yeniden bir kaçak psikolojisine girmiştik. Burada Türkler ve Kürtler çoktu. Sanki birileri bizi tanıyıp polise haber verecek ve başımıza işler açılacaktı!.

Öncelikle pahalı olmayan bir otel bulup yerleşmeyi düşünüyorduk. İlk ilgimizi çeken çevredeki çok sayıda Türklere ait işyeriydi. Çok geçmeden o civarda küçük bir otel bulup yerleştik. Sonra yemek için dışarı çıktık. Üstünde "İstanbul Lokantası" tabelası bulunan bir yere girdik ve birer iskender kebap söyledik. Epeydir ki Türkiye işi kebap yememiştik. Bulgarların "kebap çıta"sı bizim kebapların tadını vermiyordu. Ne var ki, Münih'teki iskender kebap da, memleket kebabının tadını vermekten çok uzaktı.

Tanıdık birilerini nasıl bulacaktık? Bende Ziya arkadaşın verdiği, Ağrı'lı bir arkadaşın, Nizamettin Kaya'nın adresi vardı. Nizamettin Münih'te kalıyordu. Yemekten sonra Nurettin'le bir taksiye binip sözkonusu adrese gittik. Taksi şoförünün, Türkiye'deki meslektaşlarının yaptığı gibi, yabancılığımıza bakıp bizi kent içinde uzunboylu dolaştırmasından, diğer bir deyişle kazık atmasından korkuyorduk! Bu nedenle gözümüzü dört açmıştık. Ne var ki bu ülkede böyle olmadığını daha sonra anlayacaktık.. Nizamettin Münih'in dış semtlerinde bir villada kalıyordu. Kapıya Alman eşi çıktı ve onun evde olmadığını söyledi. Adımı ve kaldığımız otelin adresini verdim.

Otele döndükten az sonra bize telefon geldi. Arayan eski dostum, ressam Rıza Topal'dı. Rıza'nın uzun zamandır Almanya'da olduğunu biliyordum, ama elimde ne adresi, ne de telefonu vardı. Meğer o da Münih'te kalıyormuş. Nizamettin'in eşi onu aramış ve benimle ilgili sormuş. Telefon ettikten az sonra Rıza otele geldi ve böylece daha geldiğimiz akşam tanıdık insanlara ulaştık.

Hoşbeşten ve hasret gidermeden sonra, Rıza eşyalarımızı alıp eve gitmeyi önerdi. Ama nasıl olsa otel ücretini vermiştik. O gece otelde kaldık.

Rıza birkaç yıl önce öğretmen olarak Almanya'ya gelmiş ve daha sonra dönmemişti. Hem öğretmenlik yapıyor hem de Münih Güzel Sanatlar Akedemisi'nde öğrenim görüyordu. O yıl son sınıftaydı. Ayrıca habire resim yapıyordu. Evi büyücek bir odadan ibaretti ve burayı hem atölye, hem yatma yeri, hem de mutfak olarak kullanıyordu. Bu nedenle ev üçümüzün kalmasına uygun değildi. Nurettin otelde kalmayı tercih etti, Bense Rıza'ya gittim.

Rıza ile ta öğretmen okulundan arkadaştık. Ankara'da da zaman zaman karşılaşmıştık. O resim sanatının bir tutkunuydu. Aynı zamanda iyi bir yurtseverdi. İçine kapalı, mahçup, ama dostları arasında sıcak, şakacı bir insandı. Bianka adında, kendisinden yaşça büyük bir Alman kadınla arkadaştı. Arkadaşlıkları Bianka'nın ölümüne kadar sürdü.

Nizamettin'le de tanıştık. Benim yaşlardaydı. Münih'te mühendislik bitirmiş ve Üniversite'de asistan olarak çalışıyordu. Kaldığı ev Alman eşine aitti. Bir grup sol eğilimli Kürdün kurduğu HEVRA adlı örgütün başkanıydı. Lübnan'da okuduğum Ronahi adlı gazeteyi bu grup çıkarıyordu.

Münih'te başka tanıdıklarım da vardı. Bunlardan biri Hıdır İnce idi. Hıdır da bu arada eski değişik rüzgarlara uyup TİP'ten uzaklaşmış, bir başka sol grupla çalışıyordu. Ancak benimle karşılaştığına pek sevindi. Tanıdıklarımdan biri de komşu köylümüz Cemal Gündoğdu idi. Cemal, daha Elazığ'dan tanıdığım bir yurtseverdi. Bir dönem o da Şıvan'a angaje olmuştu. Şimdi eşiyle birlikte Almanya'da işçi olarak çalışıyordu. Tunceli ve Elazığ yöresinden başka tanıdıklar da vardı. Ama ben, sakıncalı olacağını düşünerek orada olduğumun fazla kişi tarafından bilinmesini istemiyordum. Bu nedenle de sözkonusu tanıdık ve dostları, bendcn kimseye söz etmemeleri için sıkı şekilde uyarmıştım.

Bir ay içinde Münih'i bir parça tanıdım. Almanya'nın güzel kentlerinden, kültür merkezlerinden biriydi. Rıza ile birlikte heykel ve resim müzelerini dolaştım.

Benden önce Avrupa'ya geçen arkadaşlarla ilgili olarak Nizamettin'den bilgi aldım. Ahmet Aras önce Almanya'ya gelmiş, daha sonra İsveç'e geçmişti. Mele Mahmut ve Muhterem Bilici Konstanz'daydılar. Mehmet Ali Aslan Paris'te kalıyordu. Mehmet Ali ilk geldiğinde Hevra'cı arkadaşlarla diyalog kurmuş, hatta Ronahi'de yazılar yazmış, ama sonra ilişkisini kesmişti. Ronahi'nin çıkarılmasına önemli katkıda bulunan Kendal da çalışmalardan çekilince Ronahi'nin yayını, 5. sayıdan sonra durmuştu. Kendal Paris'te okuyordu.

Bu yayını sürdürmenin önemli olduğunu, bu konuda kendilerine yardımcı olacağımı söyledim. Nizamettin de aynı görüşteydi. Yurt içindeki durumu, özelliklc de cezaevlerini anlatan uzunca bir yazı hazırlayıp verdim. Böylece Ronahi'nin yayını tekrar başladı. Bulgaristan dönüşü Ronahi'nin hazırlanmasına aktif olarak katıldım; önce yalnızca Türkçe, çok geçmeden Kürtçe de yazdım. Böylece o, benim de katkımla sürekliliik kazandı. (Ronahi için bak: Ek belgeler, no: 7)

Nurettinde bu arada, Kürt arkadaşların yardımıyla, FİDEF'ten, TİP ve TKP yanlısı olarak bilinen bazı kişilerle görüştü. FİDEF Federal Almanya'daki Türkiyelilerin oluşturduğu ve zamanla TKP yanlılarının etkinlik kurduğu bir kuruluştu. Derken bir ay doldu ve tekrar Bulgaristan'a döndük.

Biz yokken iki arkadaş daha gelmişti. Savaş Al ve Zeki Kaya. Onların da gelişi nedeniyle bir Bulgaristan turu daha yaptık.

Almanya gezimizin izlenimlerini anlattık. Bulgar yoldaşlar sonuçta ne yapmak istediğimizi sordular. Ben bir an önce dönüp Almanya'da çalışmak istediğimi söyledim. Yalçın da aynı görüşteydi. Nurettin kaldı. Savaş Al üniversitede eğitim görmek istediğini söyledi. Zeki de Almanya'ya geçmek yanlısıydı. Ben ve Yalçın birkaç gün sonra yeniden Almanya'ya döndük. Zeki ise daha sonra geldi.

Konstanz-1973 Baharı

Yine Münih'e geldik. Orada yollarımız ayrıldı. Yalçın FİDEF'li arkadaşlarla buluştu. Bense daha güneydeki Konstanz'a geçtim. Hevra'cı arkadaşların bir bölümü, Kazım Yıldız, Ebubekir Saydam (Beko), orday-dılar. Sertaç Bucak ve Nuh Ateş Heidelberg'de okuyorlardı. Ronahi'nin dizim ve basım işleri Konstanz'da yapılıyor, adres ise İsviçre'de gösteriliyordu.

Konstanz İsviçre sınırında, Boden Gölü (Bodensee) kıyısında, küçük ve şirin bir kenttir. Doğası, tarihsel eserleri ve üniversitesi ile ünlüdür. Gölün güney sınırı İsviçre, doğusu Avusturya, kuzeyi ve batısı ise Almanya'dır. Ren Nehri bu gölden kaynağını alır. Havanın açık olduğu günler, İsviçre Alplerinin görünüşü pek güzeldir.

Orada, arkadaşların daha önce Ronahi'nin bürosu olarak tuttukları, eski bir evin çatı katındaki bir odaya yerleştim. Sahibi yaşlı bir kadındı. Yatağım odanın bir köşesinde idi. Diğer köşeyi mutfak olarak kullanıyordum. Orta bölümler ise çalışmalarımız içindi. Orada, küçük bir masa ve üstünde Türkçe klavyeli küçük daktilom vardı. Bu daktiloda dizdiğimiz ve üniversitenin fotokopi makinasında sayfa sayfa çoğalttığımız kitapların sayfalarını da burada birleştiriyorduk. Öyle zamanlarda üç-dört kişinin tıkıştığı bu daracık oda küçük bir atölyeye dönüşüyordu.. Orta yerde bir de, gazyağı ile çalışan bir soba vardı. Gazını, küçük bidonlarla dışardan satın alıp taşıyordum.

Zamanımın çoğu bu odada okuyup yazarak geçiyordu. Günün belli bir saati göl kenarındaki parkta ve kentin iki yakasını birleştiren köprünün öte yanındaki, ağaçlı ve çiçekli kıyı şeridinde gezinirdim. Bazan banklara oturur şiirler karalardım.

1962 yazında İstanbul'da tanıştığım Kazım Yıldız'la yaklaşık 11 yıl sonra Konstanz'da karşılaştım. Üniversiteden ayrılmış ve eşiyle birlikte önce İsviçre'ye sonra da Almanya'ya gelmişti. Lübnan'dan yazdığım mektubu alıp almadıklarını sordum. Kazım dobra biridir, lafını esirgemeden anlattı: "Daha öncekiler, Ahmet Aras, Mehmet Ali ve ötekiler öylesine burnumuzdan getirdiler ki, sen de gelip onlar gibi yapacaksın diye aldırmadık!" dedi.

Kazım yerden göğe kadar haklıydı.

Muhterem'le Mele Mahmut, gelişimi haber alınca geldiler. İltica etmişler, birer iş bulmuş çalışıyorlardı. Onlara neden Hevra'cı arkadaşlarla birlikte çalışmadıklarını sordum. Sudan sebepler gösterdiler. Bana, mektubumu alınca onlara gittiklerini, ama bize yardım etmek için herhangi bir şey yapmadıklarını, omuz silktiklerini anlattılar. Ben onları çalışmalara katmak için ikna etmeye çalışırken, onlar da aksine, beni caydırmak için çaba gösterdiler. "Benimle ilgili kayıtsızlıkları önemli değil. Biz neden ülkemizi terkedip buralara geldik? Yurt dışında kalacağımız dönemi boş geçiremeyiz. Bu arkadaşlar birşeyler yapıyorlar, onlara destek vermek, çalışmalara katkıda bulunmak gerekir," dedim. Ama ne o gün ne de daha sonra çabalarım bir yarar sağlamadı, bu iki arkadaşı çalışmalara katmak mümkün olmadı. İlişkileri hemşehrileri Kendal'le idi. Kendal'se hem kendisi çalışmalardan uzaklaşmıştı, hem de onları etkilemekteydi. Ayrıca, yaşadıkları olaylar da onları olumsuz etkilemişti. Bu ikisi de, daha TİP içindeyken Şıvan'la ilişki kurmuş ve onun kurduğu örgüte katılmışlar, 12 Mart'ın ardından Güney'e, Irak Kürdistanı'na geçmişlerdi. Ama büyük umutlar bağladıkları bu girişim kısa ömürlü olmuş, düş kırıklığına uğramışlar ve kötü günler yaşamışlardı. Mele Mahmut'un suskunluğuna karşılık, Muhterem bana olup bitenleri anlattı.

Sait Elçi ve Dr. Sait (Şıvan) Olayı

12 Mart darbesinin ardından güneye sığınan Sait Elçi ve iki arkadaşı, birtakım oyunlarla Şıvan'ın orada oluşturduğu üsse götürülmüş ve orada öldürülmüşlerdi. Bunun ardından ise, bu olay nedeniyle Şıvan ve arkadaşları, KDP yönetimi tarafından yargılanmış, Şıvan, Hasan Yıkmış (Brusk) ve Hasan Buluttekin kurşuna dizilmişler, kampları ise dağıtılmıştı. Muhterem bu olay nedeniyle, Ömer Çetin'i suçluyor ve bu işte baş rolü oynayanlardan biri o iken, ağa oğlu olduğu için paçayı kurtardığını, onun yerine günahsız Brusk'un kurban seçildiğini söylüyordu.

Bu olayı daha sonra, biraz farklı anlatımlarla Ahmet Aras'tan, Doktor Faik Savaş'tan ve Soro lakaplı Nazmi Balkaş'tan da dinledim. Ahmet kampa bu olaydan sonra gitmişti. Ama Soro olay sırasında orada idi. Faik Savaş ise, Elçi ve arkadaşlarının öldürülüşü sırasında orda olmamakla birlikte, birhayli bilgi sahibiydi. Her biri, Şıvan'la ilişkisine uygun olarak bu olayı farklı biçimde anlatıyordu.

Anlatılanlardan ortaya çıkan tablo şuydu: Şıvan, başlangıçta kendi planını, yani Kuzey parçasında silahlı mücadele başlatma düşüncesini KDP'den gizlemişti. Çünkü KDP, özellikle de lider Barzani, Kürdistan'ın Türkiye ve İran kesiminde herhangi bir silahlı eylem istemiyor, bunun güneydeki direnişi de güç duruma düşüreceğini düşünüyordu ve bu yabana atılır bir düşünce değildi. Barzani iyi taktisyendi, aynı anda birkaç cephede savaşılamıyacağını

bilirdi. Bu nedenle İran Kürtlerinin de aynı dönemde Şah rejimine karşı silahlı eylem başlatma girişimlerine karşı çıkmış, onlardan bazılarını cezalandırmıştı. Barzani Irak'a karşı yürüttüğü mücadelede İran Şahı'ndan destek alıyordu. Yine Türkiye sınırından da, illegal biçimde ve tümüyle yöredeki Kürt halkının desteğiyle de olsa, geliş geçiş ve lojistik bakımından yararlanıyordu. Bu nedenle Barzani, Türkiye'nin sınırda daha sıkı önlemler almasına yol açacak kışkırtıcı eylemlerden kaçınıyordu. Şivan, doktor olarak yaptığı hizmetlerle Güney'de savaşçılar ve halk arasında büyük sempati toplamıştı. Bir ara Barzani'yi ziyaret ederek bir üs açma isteminde bulunmuş, ancak Barzani buna öfkelenmiş ve bir daha böyle bir şey duymayayım diye onu terslemiş. Daha sonra ise, KDP'nin rızası dışında herhangi bir eyleme girişmemek, yalnızca barınmak koşuluyla kendilerine bir yer verilmiş. Ama Şivan burada, kadrolarını eğitmeye ve alttan alta partizan savaşı hazırlığına başlamış. Faik Savaş, bu nedenle onunla ters düştüğünü, sık sık tartıştıklarını ve sonunda oradan ayrıldığını söylüyordu.

Sait Elçi 12 Mart'ın ardından güneye geçince, Şivan bunu haber alır almaz Zaho'ya gitmiş ve bölgedeki KDP komutanı İsê Suvar'dan onu ve iki arkadaşını teslim alarak kaldığı üsse götürmüş. Kimilerine göre Zaho'da dostça kucaklaşmışlar; ama Şivan kendi bölgesine ulaşır ulaşmaz Sait'i tutuklamış. Bir süre sonra da, bir-iki arkadaşıyla birlikte, ötekilerden habersiz kurşuna dizip gömmüş. Bunun bir nedeni, Türkiye KDP içinde ikisi arasındaki liderlik çekişmesi olabilir. Ama bazılarına göre Sait Elçi, Şivan'ın Irak KDP liderliğinden habersiz giriştiği silahlı eylem hazırlığını Barzani'ye iletecekti. Bu Şivan'ın sonu olurdu. Çünkü Şivan, Türkiye Kürdistanı'nda partizan savaşı başlatma niyetini KDP üst yönetiminden gizlemişti. Bazı arkadaşlarına "buradan gemilerimizi yakıp çıkacağız, eğer yenilirsek Sovyetler'e sığınırız," demişti. Dolayısiyle Şivan, Elçi'yi ortadan kaldırarak bu konuda KDP üst yönetiminin bilgilenmesini önlemeye çalıştı. KDP'nin bölge komutanı İsê Suvar ise, iyi ilişkileri nedeniyle bu konuda Şivan'a yardımcı oldu, Elçi'nin Zaho'ya gelişinden Şivan'ı haberdar etti ve gelip onu almasını sağladı.

Ne var ki, bu olay uzun süre gizlenemedi. Olup bitenler KDP üst yöneticilerinin kulağına gitti. Onlar bir soruşturma heyeti görevlendirip olayı meydana çıkardılar. Şivan ve bir bölüm arkadaşı tutuklanıp sorguya çekildiler. Dr. Faik'in anlattığına göre, Şivan önce olayı inkar etti, ama olayın bazı tanıkları konuşup mezarlar da ortaya çıkınca, bu kez hata yaptığını, ama çoluk çocuk sahibi olduğunu söyleyerek Barzani'den af talebinde bulundu. Ancak bu bir işe yaramadı ve bir tür kısasa kısas anlayışıyla kendisi ve iki arkadaşı kurşuna dizildiler, kamp ise dağıtıldı.

Daha sonra, 1974 yazında Lübnan'da görüştüğüm Nazmi Balkaş, böylesine ayrıntılara girmedi ve Şivan'ın birçok arkadaşı gibi, bildiklerini anlatmak istemedi. Ama ondan da edindiğim izlenim, bu olayda Şivan'ın

kusurlu olduğuydu.

Şıvan'ın kimi arkadaşları bu olayda KDP yönetimini suçladılar. Onlara göre Barzani dahil, KDP üst yönetimi, Türkiye'yi memnun etmek için böyle bir plan uyguladı: Önce Şıvan'ı görevlendirip, ya da ona yeşil ışık yakıp Sait Elçi ve iki arkadaşını öldürttü, arkasından da bunu bahane ederek Şıvan'ı tasfiye etti.. Ancak, bu türden bir komplo teorisinin gerçeğe uygun olduğu kanısında değilim. KDP yönetimi Sait Elçi'den şikayetçi değildi, onu ve arkadaşlarını ortadan kaldırması için bir neden yoktu. Şıvan'ı ise, üssünü dağıtarak her an tesirsiz hale getirebilir, hatta, eğer KDP için olup bitti niteliğinde sakıncalı işlere giriştiği kanısında ise, doğrudan bu gerekçeyle cezalandırabilirdi.

Kanımca KDP yönetimi, hem kendi bölgesinde Sait Elçi ve arkadaşlarını öldürdüğü, hem de KDP'den habersiz ve onu güç durumda bırakacak olan, Kuzey'de partizan savaşı başlatma girişiminden dolayı Şıvan ve arkadaşlarını cezalandırdı, kamplarını da dağıttı.

HEVRA Örgütü ve Ronahi Dergisi

1973 başından 1974 yazına kadar, yaklaşık bir buçuk yıl süreyle Almanya'da kaldım. Bu süre içinde, bir an önce Türkiye'ye dönebileceğim beklentisiyle iltica isteminde bulunmadım. Ayrıca, fazla masrafım da yoktu. Bulgar dostların bana vermiş oldukları 2000 mark harçlık bu sürede bana yetti. Eşime ve çocuklarıma ise gelirken, onlara en az bir yıl süreyle yetecek miktarda para bırakmıştım ve geldikten sonra Bulgar dostların bana verdikleri harçlıktan bir miktarını onlara gönderdim. Zamanımı tümüyle profesyonel çalışmaya vermek istedim.

Sözkonusu 1,5 yılın büyük bölümü Konstanz'da geçti. Zaman zaman da Münih'te, Rıza'nın yanında kaldım. Ayrıca, eğitim çalışmaları ve seminerler için Heidelberg'e, Berlin'e, Frankfurt'a ve Bremen'e gittim.

Erzurum'da askerlik yaptığım sırada Bir Alman'ın üniversitede açtığı dil kursuna kısa bir süre katılmış, böylece Almanca alfabeyi ve telaffuz kurallarını bir parça tanımıştım. Almanya'ya geldikten sonra, temel Almanca öğrenimi için kullanılan bir kitaptan ve ona uyarlanmış küçük sözlükten yararlanarak kendi kendime almanca çalıştım ve bu kitabı iki kez devrettim. Böylece işime yarayacak ölçüde Almanca öğrendim. Ama Almanlarla diyalogum yoktu; bu nedenle, Almancamı daha da geliştirmek mümkün olmadı. Tam tersine, zamanla bildiklerimin de büyük bölümünü unuttum.

Kendi kendime yaptığım çalışmalardan biri de Kürtçe üzerine idi. Elbet Kürtçe anadilimdi, daha çocukluğumdan biliyordum. Ama bu yerel bir şiveydi ve yazı diline de yabancıydım. Almanya'da ilk kez elime bu alanda birhayli materyal geçti. Roger Lescot'un derlediği, Nurettin Zaza'nın redaksiyonuna yardımcı olduğu ve uzun bir önsöz yazdığı Memê Alan

Destanı'nı, yine Ereb Şemo'nun Şıvanê Kurd (Kürt Çoban) adlı romanını okudum ve çok sevdim. Ayrıca Kamuran Badirhan'ın tekstleri üzerinde çalıştım. Bu tekstler ve seçme parçalar dil ve içerik yönünden oldukça güzeldiler. Böylece Kürtçe yazı ve edebiyat dilini öğrendim ve geliştirdim.

Bir süre sonra da yazmaya başladım. Ronahi'de çıkan ilk Kürtçe yazım, hemşehrim Dr. Nuri Dersimi'nin ölümü üzerine kısa bir haber ve yorumdu. Hangi dilde olursa olsun, ilk yazı cesaret gerektirir. Ama bunu başka yazılarım izledi ve Kürtçe yazmakta da zamanla güven ve deney kazandım. Türkçe devrimci marşların bazısını, Enternasyonali, Avusturya Sosyalist Partisi Marşı'nı, Nazım'ın "Jandarmanın Türküsü"nü, Ahmet Arif'in 33 Kurşun'unu Kürtçeye çevirdim. Bu sonuncusunun çevirisinde Muhterem'in de sözcüklerin seçiminde katkısı oldu. Ayrıca, çoğu mizahi ve fabl türünde şiirler yazdım. Bunlar, daha sonra Hevra yayınları arasında "Helbestên Kurdi" adıyla ve imzasız olarak yayınlandılar.

O zamana kadar Hevra yayınları arasında iki-üç kadar kitap basılmıştı. Bunlar Şıvanê Kurd romanı, L. Rambout'un Türkçeye "Çağdaş Kürdistan Tarihi" adıyla çevrilip basılan eseri, Cigerxwin'in *"Reşoyê Darê"*si ve İsmet Şerif Vanlı'nın Kürt sorununa ilişkin İngilizce bir çalışması idi. Benim de katkılarımla buna kısa sürede yeni kitaplar eklendi. Bunlardan biri Muhterem'in kirilceden latinceye aktardığı İsmailê Duko'nun *"Zewaca Bê Dıl"* (Gönülsüz Evlilik) adlı piyesi idi. Onu, basıma uygun biçimde daktilo ettim. Basım için daktilo ettiklerimden biri de Kamuran Bedirhan'ın "Türkçe İzahlı Kürtçe Grameri" idi. Daktilo ederken eserin oldukça eski olan dilini çağdaş Türkçeye uyarladım, ayrıca, okuyucuya kolaylık olsun diye metin içinde Türkçe gramer terimlerini de kullandım ve sondaki listeye ekledim. Bu küçük gramer kitabı daha sonra yurt içinde ve dışında birkaç kez bizim yayınlarımız arasında basıldı.

"Türkiye Şartlarında Kürt Halkının Kurtuluş Mücadelesi"

Daha ülkede olduğum sırada, yeni bir örgüt oluşturma gereği ile birlikte Kürt ulusal sorununa ilişkin görüşlerimi ilk fırsatta yazmayı düşünüyordum. Kanımca bu konuda teorik bir boşluk vardı. Ve Almanya'ya gelişimin ardından, yaptığım ilk işlerden biri bu konudaki düşüncelerimi yazıp bir bölümünü Ronahi'de yayınlamak oldu. Daha sonra, yayınlanmayan bölümlerle birlikte bu görüşlerimi kitap halinc getirdim ve "Türkiye Şartlarında Kürt Halkının Kurtuluş Mücadelesi" adıyla Hevra Yayınları arasında, 1973 Ekiminde basıldı. Hıdır Murat takma adını kullanmıştım. Bir yıl kadar sonra ikinci baskısı yapıldı.

200 sayfa tutan bu kitap dört bölümden oluşuyordu. Birinci bölüm Türk

ve Kürt milliyetçiliğine dairdi. Bu bölümde, genel olarak ulus kavramı ile Türklerin ve Kürtlerin uluslaşma süreci ele alınıyor, Kürtlerin neden ayrı bir ulus olduğunun teorik izahı yapılıyordu. 2. bölüm Türkiye Kürdistanı'nın ekonomik ve sosyal yapısı ile sınıflara ilişkindi. Bu bölümde Kürt ulusu üzerindeki baskı mekanizması ve Kürdistan'ın sömürgeleştirilmesi olgusu ele alınıyor, Kürt toplumunun sınıfsal bir tahlili yapılıyordu. 3. bölüm asimilasyon uygulamasına, dil ve kültür sorununa ilişkindi. 4. Bölümde ise Kürt sorununun çözümü için yapılması gerekenler, Kürt halkının ulusal ve sınıfsal mücadelesine öncülük edecek nitelikte Marksist-Leninist bir örgütün gerçği, devrim sorunu ve stratejisi konuları ele alınmıştı. Kürt ulusal mücadelesi, Türkiye Kürdistanı bakımından emperyalizme, Türk sömürgeciliğine ve Kürt toplumundaki feodal işbirlikçilere karşıydı. Başta Türkiye işçi sınıfı olmak üzere Türk emekçi halkı, sosyalist ülkeler, uluslararası işçi hareketi ve ulusal kurtuluş hareketleri dost güçlerdi.

Bu çalışma, yaklaşık bir yıl sonra oluşturacağımız Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi'nin (kamuoyunda "Özgürlük Yolu" diye bilinen hareketin) dayandığı teorik esasları içeriyordu.

Bunun yanısıra, Türkiye devrimine ilişkin görüşlerimi de yazdım ve bu, "Milli Demokratik Devrim" adıyla bir broşür halinde, Mayıs 1974'te yine Hevra Yayınları arasında basıldı. O dönem hala Türkiye solunda devrim tartışmaları sıcaklığını koruyordu. Ben ise, Türkiye'de milli demokratik devrimin asıl olarak tamamlandığı ve Türk toplumu bakımından gündemdeki devrimin sosyalist devrim olduğu görüşünde idim. Aynı zamanda, MDD çevrelerinin, devrimde asker-sivil aydın zümreye öncü rol veren görüşlerini eleştiriyor ve öncülüğün ancak işçi sınıfında olabileceğini savunuyordum. Milli demokratik devrim ise, henüz yarı feodal yapıda ve özgür olmayan Kürt toplumu için sözkonusuydu. Sözkonusu broşürde bu görüşleri savunuyordum.

Bu çalışmaların yanısıra Konstanz'da, Heidelberg'de, Münih'te, Berlin'de ve Frankfurt'ta Hevra üye ve sempatizanlarına yönelik olarak eğitim çalışmaları, seminerler düzenledik ve ben bu çalışmalarda eğitimci, konuşmacı olarak görev aldım. Her birimde, yaklaşık 8-10 kişinin katıldığı ve genellikle hafta sonları yapılan bu toplantılarda sosyalizm, Kürt ulusal sorunu, diyalektik felsefe gibi konuları işledik. Böylece Almanya'daki legal Kürt derneklerinin nüveleri oluştu ve ilk adımlar atıldı.

HEVRA Kürtçe "birlikte" anlamına gelir. Örgütün adı *"Komela Şoreşvanên Kurdên Tirkiyê li Ewrûpa"* (Avrupa'daki Devrimci Türkiye Kürtleri Örgütü) idi. Örgüt 1971 yılında kurulmuştu. Ben orada olduğum dönemde 20-30 dolayında üyesi ve bunun birkaç katı da sempatizanı vardı. Örgüt sol eğilimliydi ve sağ çizgideki BAHOZ'la çekişme halindeydi. BAHOZ ise, daha çok Türkiye KDP çizgisinde bir örgüttü, İsveç ve Almanya'da taraftarları vardı. Hevra'nın asıl çalışma alanı Almanya ol-

makla birlikte, İsviçre, İsveç, Fransa ve Hollanda'da da örgüt ağı ve ilişkileri vardı.

Örgütün niteliği ve amacı, tüzüğünün 3. maddesinde şöyle belirtilmişti:

"Antiemperyalist, antifaşist, antifeodal ve devrimci siyasi kuruluş olan örgütümüzün amacı Ortadoğu'da emperyalizm ve yerli işbirlikçisi egemen sınıf ve tabakalar tarafından ezilen Kürt halkının iktisadi, sosyal ve milli haklarını elde etme yolunda, tüm ezilen halklarla dayanışma halinde yürüttüğü mücadeleye dış ülkelerde yapılacak çalışmalarla katkıda bulunmaktır.

"Örgütümüz, milli meselenin, halkların her türlü görev ve hakta eşitliği ve ulusların kendi kaderlerini tayin etme hakkı ilkelerine uygun bir şekilde çözülmesini halkların çıkarları açısından en iyi ve en devrimci çözüm yolu olduğuna inanır ve bu ilkelere aykırı düşen her türlü sapmaya karşı çıkar."

Ben başlangıçta Hevra'nın üyesi değildim ve böyle bir şeye gerek de duymadım. Sözkonusu çalışmaları yaparken Hevra'cı arkadaşlarla hiçbir sorunum olmadı ve örgütün iç işleyişiyle ilgilenmedim. Ancak sonradan, arkadaşlar bana üyelik önerdiler ve ben de kabul ettim.

1974 yılının başlarında Hevra'nın 8. Kongresi yapıldı. Ben kongreye katılmamıştım. Toplanacağından haberim de yoktu. Sanırım Bulgaristan'a gittiğim günlere denk gelmişti. Ama Ronahi'nin Mart 1974 tarihli 12. sayısında yayınlanan Kongre kararlarını ben kaleme aldım. (Bak: ekteki belgeler, no: 8)

Almanya'ya geçişimden bir süre sonra, hem Mehmet Ali, hem de Kendal'le ilişki kurmak istedim. Amacım, çalışmalara yeniden katılmaları için onları ikna etmekti. Mehmet Ali, geldiğinde Ronahi'ye bir-iki imzasız yazı yazmış, ama daha sonra, "ülkeye dönmeyi düşünüyorum, üslubumdan tanırlar," diyerek bırakmış, ilgisini de kesmişti. Kendal'ın olumsuz etkilenmesinde de onun payı olduğunu söylediler. İkisi de Paris'te kalıyorlardı. Kullandığım pasaport sahte olduğu için onunla başka ülkelere geçmeyi sakıncalı buluyordum; bu nedenle görüşmek için kendilerine haber yolladım. Ancak ikisi de buna yanaşmadılar. Mehmet Ali kendi normal pasaportuyla çıkmıştı ve aranmıyordu. Roma gezintileri yapar ve zaman zaman Almanya'ya da uğrarken, beni aramadı. Bir süre sonra da yine normal pasaportuyla Türkiye'ye döndü ve hiçbir şey de olmadı.

Arkadaşlar, Almanya'ya geldikten sonra İsveç'e geçen Ahmet Aras'tan da memnun değillerdi. Anlattıklarına göre Kürt sorunu ile ilgili olarak tutumu son derece olumsuzdu. Çalışmalara katılmamış, yapılanların da boş olduğunu söylemişti. Buna rağmen kendisine mektup yazdım ve neden çalışmalardan uzak durduğunu sordum. Ahmet bana yazdığı cevapta, Kürt ulusal sorunu diye bir sorun olmadığını, sorunun sadece sınıfsal olduğunu ileri sürüyordu!

Kendisine bir daha yazdım ve bu görüşlerin yanlış olduğunu söyledim. Bir süre sonra Ahmet Almanya'ya Konstanz'a geldi. Mevsim yazdı. Küçük odada onu konuk ettim ve Konstanz'da dolaştık, gölc gittik ve bu konuları tartıştık. Bir zamanlar, Kürt ve Türk solcularının birlikte çalışmasına bile karşı çıkan ve sorunun çözümünü Kürtlerc özgü bir partide gören, bu nedenle Şıvan'ın partisine katılmış olan Ahmet Aras, şimdi tam tersi görüşleri savunuyordu. İlişkileri TİP vc TKP'lilerle idi. O kadar ki bu görüşleri bizzat TKP'lilcr arasında bile tepki görüyor, Kürt ulusal sorununu yadsımanın gerçekçi bir tavır olmadığı söyleniyordu.

Bu nedenle tartışmalarımız zaman zaman oldukça sert geçti vc kendisini fena halde eleştirdim. İnançlarını yitirdiğini, hatta saçmaladığını söylcdim. Aslında Ahmet, 12 Mart sonrası yaşadığı güç günlcrden kötü etkilenmişti. Şıvan'ın partisinc girdikten kısa bir süre sonra ayrılmış, bu nedenle de Şıvan tarafından suçlanmıştı. 12 Mart darbcsinden sonra dağ köylerinden geçerck Irak Kürdistanı'na gitmişti. Amacı KDP'nin kurtarılmış bölgesine geçmekti. Ancak orada, beklemediği bir biçimde Şıvan'ın cline düşmüştü! KDP yönetimi Türkiye'den gelenleri Şıvan'a havale ediyordu.. Şıvan Ahmet'i yaptıklarından dolayı sorguya çekmiş, ürkütmüştü. Daha sonra Sait Elçi vc arkadaşlarının başına gelenleri öğrenincc dc ödü kopmuştu. Bu nedenle, kendisinin de büyük bir tehlikc atlattığını düşünüyordu. Tüm bunlar onu ruhsal olarak sarsmış, aynı zamanda Kürt hareketine karşı bir güvensizliğc itmiş, bir uçtan diğer uca savurmuştu. Fiziksel olarak sağlıklı görünüşüne rağmen, ısrarla "kanım donuyor" diyor ve avuçlarına bakıyordu.. Bu arada, öfkelendiği ve suçladığı insanlardan biri dc Ziya Acar'dı. Irak Kürdistanı'na gcçmesini onun tavsiye ettiğini ve bunu, Şıvan'ın eline düşeceğini bile bile, bu maksatla yaptığını söylüyordu! Elbet bunun gerçckle bir ilgisi olamazdı. Ziya Acar böyle bir insan değildi.

Onu, bir fizik rahatsızlığı olmadığı konusunda ikna etmeyc ve çalışmalara çekmeye çalıştım; ama bir yararı olmadı. Ahmet, Avrupa'da kaldığı süre içinde olumlu hiçbir çalışma yapmadı.

Ankara DDKO üyelerinden Zeki Kaya da Bulgaristan üzerinden Almanya'ya, Münih'e geçmişti. Zcki Nizamettin'in akrabasıydı. Birkaç gün onun yanında konuk kaldıktan sonra Konstanz'a geldi. Küçük odada birlikte kalıyorduk ve bcnim için hiçbir sorun yoktu. Arkadaşlardan birinin evinden yatak getirtmiştik. Fazla yer kaplamasın diye gündüzleri topluyor, yatma zamanı scriyorduk. Ben, yalnız olduğum zaman bile sıkılmıyordum, zamanımı programlamıştım ve hep meşguldum. Zeki'ye de istiyorsa iltica için başvurmasını, Almanca öğrenmesini, Kürtçe üzcrinde çalışmasını, yaptığımız çalışmalara katılmasını, böylece zamanını iyi değerlendirmesini önerdim. Ancak Zeki buna uyum sağlayamadı ve çok geçmeden sıkılmaya başladı. Buraya gelmeklc hata ettiğini, Bulgaristan'da kalıp okusa daha iyi edeceğini söyledi ve oraya döndü.

Nizam bir ara bana Dr. Kasımlo'dan söz etti. Çekoslovakya'da doktora yapmış olan Kasımlo, Paris'e gidip gelirken kendisine uğramış, Hıdır Murat adıyla yazdığım kitabı okuduğunu, görüşlerimizin birbirine çok yakın olduğunu, benimle görüşmek istediğini söylemişti. Ancak görüşmek için uygun bir fırsatımız olmadı.

Bu dönemde iki kez de, Nizam'la birlikte Almanya Türk Toplumcular Federasyonu (ATTF) yöneticileri olan Ali Söylemezoğlu ve Metin Gür ile görüştük. ATTF görüş olarak TİP ve TKP'ye yakındı. Görüşmemiz daha çok bir fikir alış verişi biçiminde oldu. Sosyalizme, işçi sınıfının öncü rolüne, Sovyetler'in değerlendirilmesine ilişkin birçok konuda görüşlerimiz birbirine yakındı. Ancak onlar Kürtlerin ayrı örgütlenmesinden yana değildiler. Bir ara, TKP radyosunda (Bizim Radyo) çıkan Kürtlerle ilgili bir yorumu Ronahi'de kısa bir yazıyla eleştirmiştik. Bundan da bayağı rahatsız oldular.

Almanya Türk Öğrenci Federasyonu (ATÖF) diye bir kuruluş daha vardı. Burada, çeşitli Türk sol gruplarının yanısıra, Hevra'ya yakın birkısım Kürt öğrencileri de yer almaktaydı. Yönetim ise, daha çok Sovyet karşıtı grupların elindeydi. Uluslararası düzeydeki ve Türkiye'deki sol ayrışmalar orayı da etkilemişti ve örgüt içinde ideolojik çekişmeler yaşanıyordu. 1973 yılı Haziranı'nda yapılan ATÖF'ün 2. Genel kurulunda sert tartışmalar, hatta kavgalar oldu ve Hevra yanlısı Kürt unsurlar da bu örgütten giderek uzaklaştılar. Bu konuda, Ronahi'nin 8. sayısında "ATÖF Kongresi ve Yönetici Grubun Sekter Tavrı" başlıklı bir yazı yazmış, örgüt yönetimindeki kesimleri ideolojik yönden de eleştirmiştim.

O dönemde, Hevra tabanının genel sol çizgisine karşılık, ideolojik netlik yoktu. Yer yer maocu etkiler vardı. Ama dergi ve kitap planındaki yayınlarımız ve eğitim çalışmalarımızla giderek bu etkiler silindi ve ideolojik birlik sağlandı.

* * *

Federal Almanya'da iltica için başvurmamıştım. O dönemler Türk pasaportları için vize gerekli olmamakla birlikte, genel bir kural olarak, bir ülkede üç aydan fazla kalınamazdı. Almanya'da bu süreyi çoktan aşmıştım. Pasaportum da sahte olduğu için tedirgindim, herhangi bir kontrolde başıma iş açılabilirdi. Bu nedenle hem Bulgar dostlarla görüşmek, çalışmalarımız ve ilerive yönelik planlarımız için destek istemek, hem de giriş-çıkış yapmak, hatta pasaportumu yenilemek için Bulgaristan'a gitmeyi kararlaştırdım.

Bulgaristan'a Tren Yolculuğu

Bulgar yoldaşlar daha önce, eğer tekrar gelmek istersem, girişte bir sorun çıkmaması için önceden haber vermek gerektiğini söylemişlerdi. Ama haber vermek zaman alacaktı. Türkiye'ye transit yolu Sofya'dan geçtiği için de önceden haber vermeye gerek olmadığını düşündüm. Ayrıca, hem

tren yolculuğu ucuz olduğu, hem de yol boyundaki ülkeleri, Avusturya ve Yugoslavya'yı görmek için de trenle gitmeyi uygun buldum.

Kaldığımız kompartımanda ülkelerine tatile dönen genç ve neşeli, kızerkek Yugoslav işçiler vardı. Bir de İsviçre'li yaşlıca bir adam. İsviçreli UNESCO'da görevli biriydi ve Türkiye'ye bir görev nedeniyle gidiyordu. Yol boyunca sohbet ettik. Ayrıca doğayı seyrettim, kitap okudum ve uyudum. Belgrad'ta Yugoslavlar indiler ve yalnızca benle İsviçre'li kaldık. Bulgar sınırına kadar herşey iyi gitti. Ancak Bulgar sınırında benim için sorun çıktı. Tren görevlileri Türk pasaportu taşıyanları alıp sınırdan doğruca Türkiye'ye, Kapıkule'ye giden ayrı bir trene bindiriyorlardı. Ben görevli memura, Sofya'da işim olduğunu, orada ineceğimi söyledim. Aldırmadığını görünce, arkasından koridora çıkarak Sofya'da görmem gereken Bulgar dostlarım olduğunu İngilizce olarak anlatmaya çalıştım. Ama adam Türklere karşı kin ve öfke doluydu ve bunu bakışları ve davranışlarıyla belli ediyordu. Türk sandığı için de öfkesini benden çıkardı. Ben ısrar edince, hiç beklemediğim şekilde yüzüme bir yumruk attı. Sonra yanındaki diğer bir memur herhalde uyardı ki, bu kez biraz yumuşadı, Sofya'da kimi görceğimi sordu. Kendilerine İvanof'un telefon numarasını verdim. Peki dediler, sen burada kal. Böylece Sofya'ya kadar aynı yerde, ama tedirgin biçimde devam ettim.

Tren Sofya'ya girerken adam tekrar yanıma geldi, verilen numaraya telefon edeceğini ve trende beklememi söyledi. Tren durduktan bir süre sonra geldi ve sözkonusu numarada kimsenin cevap vermediğini anlattı. Yanında bir milis de vardı, ona beni gösterdi ve Bulgarca, sanıyorum "buna dikkat et, inmesin!" diyerek gitti.

Durum oldukça cansıkıcıydı. Anlaşılan beni dosdoğru Kapıkule'ye göndereceklerdi. Hem Türkiye'ye zorunlu giriş yapacaktım, hem de üzerimdeki pasaportun sahte olduğu anlaşılabilir ve daha girişte yakalanabilirdim... İnmek için ne yapabilceğimi düşündüm. Koridorun bir ucunda, tam çıkış kapısının önünde demirki milis duruyordu. Koridorun diğer ucuna gidip öteki çıkış kapısını yokladım; kilitliydi.. Milis'i oyuna getirmeyi denedim. Çantamı alarak, telaşlı bir tarzda yanına vardım, el-kol işaretinin yardımıyla İngilizce olarak:

"Burası Sofya mı?" diye sordum. Adam:

"Evet," dedi.

"Haa, burda inmem gerek!" diye İngilizce ve el işaretiyle acele acele anlattım. Adam önce kapıyı açacak gibi oldu, ama sonra birden ayıldı ve başını olmaz anlamında iki yana sallıyarak "yoo!" dedi.

Bu plan da tutmadı.. Tren kalkmak üzereydi. Son bir çare kalmıştı: pencereden atlamak. Koridor camının birini, dışarıyı seyrediyormuş gibi araladım. Milis kapının önündeydi ve koridordan görünmüyordu. Önce çantamı aşağı attım ve arkasından, sportmence sıçrayıp aralık yerden kayarak

pencereden atladım, çantamı aldığım gibi yürüdüm. İstasyona ters yönde inmiştim. Karşıda bir tren daha vardı ve sanırım boştu. Ortalık sakindi ve kimsenin ilgisini çekmemiştim. Tren boyunca yürüdüm, son vagonu dönüp, rayları geçtim. İstasyon binasının girişi geride kalmıştı. Yan taraftan geçip gitmek istedim. Ancak tam da karakolun önünde olduğumu o anda fark ettim. Bir milis orada kapının önünc sandalyesini atmış, gazete okuyordu. Bozuntuya vermeden yürüyüp önünden geçtim, İstasyon binasını yan taraftan aşıp arkadaki alana vardım. Evet, engelleri aşmıştım! Ama arkamdan kovalayan varmış gibi hızla kente yöneldim. Akşam karanlığı çökmüştü. Bulunduğum yeri iyi bilmiyordum ve her an enselenmekten korkuyordum. Bir telefon kulübesinin önünde durdum. Üzerimde Bulgar parası yoktu. Geçen birinden telefon etmek için birkaç stotin istedim. Daha önce kaldığımız evdeki telefonu aradım; şansıma bir değişiklik yoktu, Nurettin evdeydi. Kendisine durumu anlattım ve birazdan evde olacağımı söyledim. Kent merkezine yürüdüm, artık çevreyi tanıyordum. Yarım saat geçmeden eve ulaştım. Eve varır varmaz, ne olur ne olmaz diye İvanof'a telefon edip durumu bildirdim.

İvanov ertesi sabah eve geldi. Bir önceki gün trende başıma gelenleri anlattım. Habersiz gelmemin yanlış olduğunu söyledi. Dediğine göre kendisine telefon gelmemişti. Bu olayla ilgilenirim, dedi. Ancak, tavrı bana pek de inandırıcı gelmedi. Belki de habersiz geldiğim için aldırmamış, sahip çıkmamıştı. Bu ülkelerde yaşamın ve bu tür ilişkilerin aşırı kuralcı olduğunu, işlerin parti kararları ile yürüdüğünü sonraları daha iyi anlıyacaktım..

Birkaç gün sonra, Merkez komitesinden bir yetkili ve iyi Türkçe bilen bir çevirmen, İvanof'la birlikte kaldığımız eve, benimle konuşmaya geldiler. Konuşmamız sırasında MK üyesi, sert bir şekilde, benim Kürt milliyetçiliği yaptığımı ve bunun sosyalist ideallerle bağdaşmadığını, örneğin Çin'i milliyetçiliğin bu duruma düşürdüğünü, Sovyet karşıtı bir konuma ittiğini ileri sürdü. Doğrusu bunu beklemiyordum. Şaşırdım ve öfkelendim. "Bunu nereden çıkarıyorsunuz?" diye sordum. Yanımda getirdiğim "Türkiye Şartlarında Kürt Halkının Kurtuluş Mücadelesi" adlı kitabı çıkarıp kendilerine uzattım: "İşte benim bu konudaki görüşlerim. Buyrun, burada sosyalist görüşlerle bağdaşmayan şeyleri bana gösterin!" dedim. Türk yönetimi tarafından bunca baskı görmemize rağmen, Türk halkını kardeş saydığımızı ve emekçiler arasında en sıkı dayanışmayı savunduğumuzu belirttim. Ezilen bir halkın sosyalistlerinin ulusal istemleri dile getirmelerinin ise milliyetçilik değil, ulusal ve devrimci bir görev olduğunu, Vietnamlıların da başka ulusların devrimcilerinin de bunu yaptığını anlattım. Üstelik, kendilerinin yüz yıl önce özgürlüğe kavuştukları, dolayısiyle, hiç de gerek olmadığı halde, hala, radyo ve televizyonlarında Türk karşıtı aşırı bir propaganda yürüttüklerini belirterek Kürtlerle ilgili bu tutumlarına ise şaştığımı söyledim.

Böyle bir tepkiyi beklemiyorlardı ve sanırım, böyle tepkilere alışık da değillerdi.. Daha sonra bana kişisel bir isteğim olup olmadığımı sordular. Kişisel bir isteğim olmadığını, ama eğer yardımcı olacaklarsa HEVRA'ya yardımcı olmalarını söyledim. Onlarsa bu konuda birşey söylemediler.

Birkaç gün sonra, değişik bir isimle bana yeni bir pasaport verdiler ve yeniden Almanya'ya döndüm.

Ben, gerek Hıdır Murat adıyla yayınladığım kitapta, gerekse Ronahi'de çıkan öteki yazılarımda ve eğitim çalışmalarımda sosyalist çizgiyi kararlılıkla savunurken, milliyetçilik yaptığıma ilişkin sözkonusu suçlamanın(*) nereden geldiğini doğrusu kestiremedim. Bu tür bir etkileme TKP'lilerce de yapılmış olabilirdi. Çünkü onlar kendi dışlarında her örgütlenmeyi işçi sınıfına zarar verici nitelikte görüyorlardı. Bu türden Kürt örgütlenmeleri de zaten, Türk soluna göre bir bütün olarak "Kürt milliyetçiliği" idi. Kürtler ancak Türk sol örgütlerinde sosyalist olabilirlerdi!.. Bu tür ucuz yakıştırmaları o zaman da, daha sonraları da sık sık yaşadık. Bugün bile yaşamaya devam ediyoruz.

(*) Okurlarım yanlış anlamasınlar, ben ezilen halkların milli hareketlerini, bu anlamda milliyetçiliği ya da yurtseverliği suç saymıyorum ve hiçbir zaman da saymadım. Bu tür haklı mücadeleler içinde yer alan tüm kesim ya da kişilerin sosyalist olması beklenemez. Bu, besbelli Kürtler için de sözkonusudur. Burada kast ettiğim, yaptıklarının sosyalist kimlikle ya da değerlerle bağdaşmadığına ilişkin suçlamalardır.

AF YASASI, ÜLKEYE DÖNÜŞ - 1974

Parti Kurmak İçin Sondajlar

1973 yılının ikinci yarısından itibaren ülkede politik durum yumuşamaya başladı. 14 Ekim 1973'te yapılan seçimleri CHP kazandı ve Ecevit, Erbakan'ın liderliğindeki Milli Selamet Partisiyle birlikte koalisyon hükümeti kurdu, genel af gündeme geldi.

Bizim için de Türkiye'ye dönüş ihtimalleri belirdi. Hevra'nın üst yönetimindeki arkadaşlarla, illegal bir Kürt partisi kurmanın gereğini konuştuk. Partinin amaçlarını içeren bir taslak hazırlamıştım ve sözkonusu arkadaşlarla bu taslak üzerinde görüş birliği sağladık.

1974 ilkbaharında bir süre Frankfurt'ta kaldım. Bekir Saydam, şirketi tarafından geçici bir görevle Frankfurt'a gönderilmiş ve kendisine orada kalacağı süre için ev de tutulmuştu. Ben de önce Beko ile birlikte kaldım. Beko Frankfurt'tan ayrılınca bir süre de Aydın Uçar'ın evinde konuk oldum.

Ama 1974 yaz başında çıkan af yasası bizi düş kırıklığına uğrattı. Erbakan'ın partisi, meclisteki diğer sağ partilerle de birleşerek solcuları af kapsamı dışında bıraktı. Bunun üzerine, daha uzun süre yurt dışında kalacağımızı düşünerek Frankfurt'ta iltica talebinde bulundum. Başvurumu Zozan Bucak'ın Alman eşi Avukat Ronald Mönsch hazırladı. Ronald aynı zamanda Bremen Üniversitesi'nde öğretim görevlisi idi.

İlticayla birlikte hemen bir Almanca dil kursuna yazıldım. Ne var ki bu kursa ancak iki gün gitmek nasiboldu. CHP'nin Anayasa mahkemesine yaptığı itiraz üzerine, bu mahkeme, eşitlik ilkelerine aykırı bularak, solcuları af kapsamı dışında bırakan ek maddeyi iptal etti ve böylece biz de affın kapsamına girdik. Bunun üzerine, ülkeye dönüş için hemen Frankfurt'tan ayrılıp Münih'e, oradan da Konstanz'a geçtim.

Beyrut'ta geçen üç aylık dönemde evimle haberleşmemiştim. Bulgaristan'a geçtikten sonra İstanbul'daki eşim Tasvir'e bir mektup göndererek beni merak etmemesini, iyi olduğumu, haberleşmek için yakında bir adres vereceğimi söylemiştim. Almanya'ya geçtikten sonra da adres verdim ve böylece, ülkeden ayrıldıktan 6-7 ay kadar sonra haberleşir olduk.

Almanya'da kalışım uzayınca, onu ve çocukları yanıma almayı da düşündüm; ama bunun için sahte pasaport gerekiyordu ve bunları yaptırma olanaklarına sahip değildim. Eşimin morali ilk dönemde iyi idi. Bir ara mektupları geçikir oldu. Af çıktıktan sonra ise ondan cansıkıcı bir mektup aldım. Yurda dönmemin zorunlu olmadığını, istersem Avrupa'da kalıp evlenebileceğimi söylüyordu..

Bu mektup dönüş sevincime limon ekti. İşin içinde bir bit yeniği olduğunu anladım. Bu yüzden de dönme işini daha da hızlandırdım. Arkadaşlarla vedalaştım, baskıya hazır Türkçe şiirlerimi, ilerde bana iletmesi için Kazım'a emanet ettim ve 24 Temmuz günü Zürih üzerinden uçakla Beyrut'a geçtim.

Yeniden Lübnan ve Suriye

Aftan yararlanmak için, adli mercilere dilekçeyle başvurmak gerekiyordu. Doğrudan Türkiye'ye dönmeyi, sınırda gözaltına alınabileceğimi düşünerek sakıncalı buldum. Bu nedenle Lübnan ve Suriye üzerinden Türkiye'ye gizli geçmeyi ve doğrudan Ankara ve Diyarbakır'a gidip başvurmayı uygun buldum. Oysa böyle yapmakla boşuboşuna yolumu uzatmış ve yorucu, hatta tehlikeli bir yolculuğu göze almıştım.

O günlerde Kıbrıs sorunu yeniden ısınmıştı. Bizim uçakla Beyrut'a geçtiğimizin bir gün öncesi, adada sağcı Sampson darbe yapıp yönetime el koymuş, bu yüzden bir iç savaş başlamıştı. Adanın üzerinden geçerken bu çatışmanın yol açtığı yangınları ve ta uçağımızın yakınlarına kadar yükselen dumanları seyrettik. Ertesi gün ise Türkiye Kıbrıs'a çıkarma yaptı.

Beyrut'ta bir-iki gün Şerefhanoğlu'na, İbrahim Metini'ye ve öteki dostlara uğradım. Şıvan'ın arkadaşlarından Nazmi Balkaş (Soro) da o ara Lübnan'da idi. Parti programını yenilediklerini söyledi ve bana gösterdi. Kamışlı'dan Hesen Hışyar'ın adresini verdi ve sınır geçişinde yardımcı olabileceklerini söyledi. Beyrut'ta fazla oyalanmadan bir otobüsle Halep'e hareket ettim. Halep'e akşam üzeri ulaştık. Oradan da küçük ve külüstür bir otobüsle, yola devam ettik. Kamışlı'ya sabah üzeri vardık.

Kamışlı'da, geçiş koşulları oluşuncaya kadar iki-üç gün kadar Hesen Hışyar'lara konuk oldum. Yaz ortasıydı ve Cezire bölgesi adeta kavruluyordu. Gündüzleri evden çıkmıyorduk. Akşamları hava kararıp ortalık serinledikten sonra çıkıp biraz dolaşıyor, hava alıyorduk.

Hesen Hışyar, Şeyh Sait ayaklanmasına katılmış, ayaklanma bastırıldıktan sonra da bir grup arkadaşıyla birlikte dağlarda kalıp direnmiş, daha sonra da Suriye'ye geçmişti. Yaşı seksene yaklaşmıştı. Aydın, hoşsohbet bir Kürt'tü. Dört-beş oğlundan bazıları evlenmişler, ayrı ev ve iş tutmuşlar, bazıları ise onunla birlikteydiydiler. Hesen Hışyar, orada kaldığım günler içinde bana sıcak bir konuksever lik gösterdi ve anılarını anlattı. İlginç

öykülerdi. Ne yazık ki, sınırı geçiş kaygı ve telaşı içinde onları not etmeyi düşünemedim. Ama Hesen Hışyar anılarını yazıp bırakmıştı ve bunlar ölümünden sonra kitap halinde yayınlandılar.

Kamışlı Türkiye sınırındadır. Kentin Türkiye tarafı ise Nusaybin'dir. Bu ikisi aynı kentin iki yakası gibidir ve mayınlı, telörgülü, nöbetçi kuleli sınır onları ayırmaktadır. Sınırın iki yanında aynı aşiretten, hatta aynı ailelerden insanlar yaşar; ama gidip gelmek ancak pasaportla, bazan da pasavanladır. Bu sınır, daha sonraki yıllarda daha da pekiştirildi, boydan boya ışıklandırıldı, panzerlerle korunur oldu.

Türkiye tarafında, Nusaybin'in hemen arkasında alçak, boz dağlar görünüyordu. Bu, hiçbir görkemi olmayan, hatta Kürdistan için dağdan bile sayılamayacak olan kel tepeler bile içimi ısıttı; ülkemi ne kadar özlemiştim!

Kaçakçılarla Bir Sınır Geçişi

Ben sınırı kaçakçılarla birlikte gizli olarak geçecektim. Varışımın üçüncü günü, geçiş için fırsat oluştuğunu söylediler. Pasaportumu onlara bıraktım ve vedalaştım. Bir arabayla Kamışlı'ya beş-on kilometre ötede bir sınır köyüne gittik. Konuk olduğumuz evde, geceyi ve bir süre de ayın batmasını bekledik. Gece yarısına doğru ay batıp karanlık çökünce sınıra sessizce yaklaştık. 8-10 kişilik bir gruptuk. Bunlardan ikisi sınır geçişlerine rehberlik eden ve aynı zamanda iyi silahşör kişilerdi. Ötekiler ise sırt kaçakçılarıydı. Her birinin 35-40 kilo tutarında yükü vardı, ayrıca birer de tüfek taşıyorlardı. Yükleri genellikle, Suriye'de ucuz olan kaçak sigara, ipekli kumaş gibi şeylerdi. Bunların tümü de sınırın kuzey yakasında oturan yoksul, topraksız Kürt köylüleriydi. Benimse içinde yalnızca havlu, iç çamaşırı, pijama gibi zorunlu bazı eşyalarımın olduğu küçük bir çantam vardı ve topu topu 4-5 kilo ağırlığındaydı.

Rehberlerimiz geçiş yerinde pusu olup olmadığını araştırırlarken biz sınıra yakın çukurluk bir yerde oturup bekledik. Çıt çıkmıyor, sigara içilmiyordu. Rehberlerimiz az sonra geldiler. Kalkıp derç yatağını andırır bir yerden tek sıra halinde yürüdük. Önde gidenin izinden ayrılmamamızı, yan taraflarda mayın olabileceğini sıkı sıkıya tembih ettiler. Mayınlı bölümü, tel örgüyü ve yolu geçip pamuk tarlalarına girdik. Burada kanal boyunca hızlı bir yürüyüş başladı. Sabah olmadan dağlara ulaşmalıydık.

Pamuk tarlaları sulanmış ve çamurluydu. Bu nedenle daha yüksekçe olan kanal kenarlarını izliyorduk. Ama karanlıktı, ayağımız bazan kayıyordu ve kanala yuvarlanmamak için dikkatli olmak gerekti. Kaçakçılar, onca yük altında da akıl almaz bir hızla yürüyorlardı. Ben yürüme alışkanlığı olan ve hızlı yürümekle övünen biriydim; ama en arkada kalmıştım ve onlara

yetişmekte güçlük çekiyordum. Küçük ve hafif çantam bile bana ağır bir yük gibi gelmeye başlamıştı. Yaklaşık bir saat süren bu hızlı yürüyüşten sonra ana kanalın yakınında durduk. Buradan karşı tarafa ancak köprüden geçilebiliyordu ve yaya olarak birbirine yarım saat mesafede iki küçük köprü vardı. Biz bekleyip soluk alırken rehberlerimiz yakındaki köprüde pusu olup olmadığını araştırmaya gittiler. Çünkü askerler, yalnız sınırda değil, kanal üstündeki bu köprülerde de sık sık pusu kurmaktalarmış. Yaklaşık yarım saat sonra geldiler ve kalkıp yine sessizce yürümeye başladık. Daracık köprüden endişeyle geçtik. Az sonra da dağı tırmanmaya başladık. Tehlikeyi atlatmıştık! Yaklaşık bir saat kadar tırmandıktan sonra durup dinlendik. Ortalık hala karanlıktı. Yorulmuş ve susamıştık. Az ötede bir kuyu olduğunu söylediler. Oraya vardık. Sarkıtılan kovadan çıkan ve bu sıcak yörede beklenmeyecek kadar soğuk suyu içtik. Bulanık mı, kurtlu mu, onu bilemeden..

Tekrar yola koyulduk. Az sonra ortalık aydınlandı. Aşağıdaki düzlüğü kolaçan ettik ve diğer köprünün ordan bir askeri cemsenin hareket edip Nusaybin'e doğru gittiğini gördük. Pusu ötekisinde kurulmuştu ve biz şanslı çıkmıştık! Sınır geçişlerinde zaman zaman kaçakçılar pusuya düşer ve mayın tarlalarında canlar kalırdı. Nitekim, benim yurda dönüşümden birkaç ay sonra Viranşehir'de böylesine bir sırt kaçakçıları grubu askerin pususuna düştü ve 19 kişi katledildi.

Biraz sonra, belli belirsiz, evlerini taştan topraktan ayırmak zor olan, yoksul bir köye ulaştık. Kaçakçı ekibinin gelişini haber olan köylüler de seslendiler ve karşılamaya çıktılar. Kaçakçılar evlere dağıldı. Ben de rehberle birlikte bir köy evinin damına konuk oldum. Mevsim sıcak olduğu için köylüler damlarda yatıyorlardı. Bize çay yaptılar. Sabah serinliğinde çayımızı içerken aşağıda bozbulanık, sisler içinde Suriye içlerine doğru uzanan Cezire ovasını seyrettik. Az sonra güneş doğdu. Gözleri çapaklı, saçları başları dağınık, yırtıklar içindeki çocuklar da uyandılar. Üstlerine öbek öbek karasinekler konup kalkıyordu. Bunların çoğu trahomluydu... Sanki bu manzarayı daha önceleri de yaşamıştım.. 1966 yılında Ankara Kapalı Cezaevi'nde yazdığım "Prangalar" adlı şiirimin bazı mısraları dilimin ucuna geldi:

Bir Hasan var orda dağ köylerinde
Daha hiç okşanmamış
Bir Elif var saçları taranmamış
Trahomsuz büyüsünler isterdim
Öyleyse nedir bu prangalar...

Rehberimiz 35-40 yaşlarında, boylu boslu, sağlıklı biriydi. Dediklerine göre usta bir nişancıydı. Daha önce sınırdaki bir çatışmada bir assubay ve

er vurulmuş, ondan bilmişler, ama birşey kanıtlıyamamışlardı. Ortalık ışıyınca traş oldu, savaş üniformasını andıran gri yol elbiselerini değiştirip daha temiz elbiseler giydi ve Nusaybin'e gitmek için birlikte yola çıktık. Bir süre yürüdükten sonra düzlüğe indik ve yol üzerinde bir köyde, Nusaybin'e gitmekte olan bir jip rastladı. Jipin sahibi, bizim rehberin tanıdığı zenginee bir köylüydü. Binip az sonra Nusaybin'e indik. Bana otobüs garajını gösterdi ve orada vedalaştık.

Diyarbakır'a bilet aldım ve hareket saatini beklerken kahvede oturup çay içtim. Yan masada, yaşları 25-40 arasında değişen bir grup, Kıbrıs üzerine hararetli bir tartışma içindeydi. Rumlara atıp tutuyorlar, "bu gavurları kesmek, biçmek gerekir!" diyorlardı. Belli ki Kıbrıs çıkarmasıyla birlikte Türkiye'de şovenizm dalgası bir kez daha kabarmış ve şu garibanKürtleri de sarmıştı. Onlar, kendi hallerine bakmadan, Türk yönetiminden gördükleri baskıyı, aşağılamayı görmezden gelip "elin gavuruna" diş biliyorlardı. Tam da yurt dışından döndüğüm günde Kürt cephesinde karşılaştığım bu manzara karşısında acı acı gülümsedim...

Artık sınırı geçmiştim, ülkedeydim ve aranmıyordum. Buna rağmen, hala tedirgindim. Sanki birileri bana "nereden geliyorsun, burada ne arıyorsun, sınırı nasıl geçtin?" diyecekti!. Otobüsümüzü Nusaybin çıkışında bir karakol önünde durdurdular. Bagajları kontrol ederken o kadar kişinin arasında inmem için bana işaret ettiler. Yüreğim hop etti! Meğer Suriye işi olan çantamdan kuşkulanmışlar.. Açıp baktılar ve yola devam ettik. Uykusuzdum ve yolboyu uyudum.

Evimde Beni Bir Sürpriz Bekliyordu

Diyarbakır'da oyalanmadan Ankara'ya geçtim ve doğruca Ziya Acar'ın evine gittim. Ertesi gün, aftan yararlanmak üzere Ankara savcılığına dilekçeyle başvurdum. İşlem bundan ibaretti. Daha sonraki gün Ziya arkadaşla birlikte İstanbul'a geçtik ve doğruca Kanarya'ya gittik.

Evin tam önünde kızım Hêlin'le karşılaştım. Elinde küçük bir gaz tüpü vardı, değiştirip yenisini almak üzere bakkala gidiyordu. Ben onu bıraktığımda 6 yaşındaydı, şimdiyse sadece sekiz! Bu arada okula başlamış ve bana mektuplar yazmıştı.. Beni görünce şaşırdı. Baba kız kucaklaşıp sarıldık. Bakkala kadar birlikte gidip geldik.

Tasvir evdeydi, ama beni buz gibi karşıladı. İkizlere, Evin ile Berivan'a da sarılıp öptüm. Ben evden ayrıldığımda iki buçuk yaşındaydılar, şimdi dört buçuk. Belli ki, evde arasıra benden söz edilse bile, unutmuşlardı. Utangaç biçimde, ama merakla, bir yabancıyı seyreder gibi bana bakıyorlardı. Ziya Acar bir süre oturduktan sonra, bizi başbaşa bırakmak için kalkıp gitti.

Evet, sevgili okurlar, bu sahneyi uzatmaya gerek yok. Tasvir benden ayrılmak istiyor, sebebini ise söylemiyordu. Bu durumda evde kalmayı doğru bulmadım. O akşam kızım Hêlin'le birlikte, Galata tarafında oturan öğretmen dostum İsmail Şen'lere gittik.

Dönüşte karşılaştığım bu durum beni oldukça sarstı. Boşanma davası açtım, Tasvir de kabul etti. İlk celsede boşandık. Çocukların üçünün de velayetini istedim. Ama yargıç velayeti annelerine verdi ve benim nafaka ödememi kararlaştırdı. Ama daha sonra Tasvir, Hêlin'in yanımda kalmasına rıza gösterdi.

Köyde

O arada, baba ocağını ziyaret için Tunceli'ye, köye gittim. Bindiğim minibüs, Peri Köprüsü'nden sonra dağ yollarını tırmanırken çevre köylerden birine cenaze taşıyan bir araba ile karşılaştık. Kıbrıs çıkarmasında vurulmuş bir askerin tabutuydu. İnsanların kimisi, "yazık gençliğine!" türünden sözlerle üzüntülerini dile getirdiler. Minibüsün besili şoförü ise, bu acıma duygularına tepki göstererek şöyle dedi:

"Ne mutlu ona ki şehit düşmüş, herkese nasip olmaz!"

Şoförün kendisi de bu çevre köylerden birinde oturan bir Kürttü, ama tipik yozlaşmış insanlardan biriydi. Canım sıkıldı, birşeyler söylemek istedim; ama üç yılı aşkın bir hapislik ve sürgün yaşamından sonra memleketime yeni dönmüştüm ve başıma yeni bir bela açmamak için dilimi tuttum.

Bizim iki ihtiyar, annemle babam bu zorlu üç yıla da dayanmışlardı. Bu üç yıl içinde tutuklanma ve kaçaklık döneminde büyük kaygı duymuşlar, acı çekmiştiler. Bir ara benden haber kesilince de yaşamından endişeye kapılmışlardı. Polis yerimi öğrenmek için onları sıkıştırmasın, yani başları ağrımasın diye, Avrupa'da iken de kendilerine yazmadım. Yalnızca, merak etmesinler diye tanıdıklarla haber yolladım. Buna rağmen, dönüşüme kadar bu tür sevindirici haberleri kuşku ile karşılamışlardı. Babam bu arada, tanrının bana yardımcı olması için zaman zaman, aklına estikçe kuran okumuş ve namaz kılmıştı! Köylüler bir de onun köyümüzün üstündeki kutsal tepeye, Sava'ya gidişini anlatıyorlardı. Ordaki "ziyaret"in, yani dermen çatma taşlardan yapılmış küçük kulübenin çevresinde yükse sesle dualar okuyup naralar atarak, bitkin düşene kadar dört dönmüştü.. Köylülere, sağ salim dönersem mevcut ineğini kurban etmeye söz vermişti. Ben döner dönmez de verdiği sözü yerine getirdi ve tüm itirazlarıma rağmen tek inğini kurban etti, etini büyük kazanlarda haşlama yaptı. Evimiz bizim köyden ve çevre köylerden gelenlerle dolup taşmıştı. Böylece insanlar doyunca et yediler. Böyle günler köylüler için aynı zamanda bir şenliktir.

Yaşadığım ailesel sorun nedeniyle köye dönüş sevincim buruktu. Bu nedenle bahçeyi, pınar başlarını, kırları gönlümce dolaşıp eski anılarımı

yaşıyamadım. Bizimkiler de duruma üzüldüler. Ama onlar için en önemlisi sağ salim dönmüş olmamdı..

Benim kaçak olduğum dönemde askerler bir-iki kez köyümüze gelmiş, beni sormuşlar. Bunlardan bir tanesi baskın biçiminde olmuş. Birhayli asker geceden gelerek köyü sarmış. Köyün öbür ucunda, sabahleyin daha ortalık ışımadan su yoluna çıkan genç bir gelin, karşısında pusuya yatmış ve tüfeğini köye doğrultmuş bir askeri görünce düşüp bayılıvermiş! Bir keresinde de evimize uğrayan kaymakam ve yanındaki subay, babama oldukça iltifat etmişler ve benden dolayı gurur duymasını söylemişler! Bu ilerici ve dost insanları birkaç gün sonra Mazgirt'e uğradığımda tanıdım.

Mohundu karakol komutanı başçavuş ise, köy muhtarına, eğer köye gelirsem hemen kendisine bildirmesi için talimat vermiş. Muhtar, komşumuz Şükrü idi. Bu talimatın hala geçerli olduğunu sanıyordu. Bana bundan söz etti, ama haber vermeyeceğini anlattı. Bense, aftan yararlanarak döndüğümü, adli mercilere başvurduğumu, zaten, tanıdıkları ziyaret için bir-iki gün içinde Mohundu'ya uğrayacağımı, bu nedenle de haber vermesinde bir sakınca olmadığını söyledim. Aynı zamanda, Mohundu'dan bulabileceğim bir vasıta ile Mazgirt'e geçmeyi, orada askerlik şubesine uğrayıp gecikmiş olan ihtiyat yoklamamı yaptırmak istiyordum.

Köyde iki-üç gün kaldıktan sonra, komşulardan birinin atıyla Mohundu'ya geçtim. Orada da tanıdıklar, dostlar geçmiş olsun diyerek çevremde toplandılar. Bir kahvenin önünde sohbet ettik. Sonra Mazgirt'e giden bir araçla ayrıldım. Mazgirt'te ilk işim, bizimkilerin övgüyle söz ettikleri kaymakamı ziyaret etmek oldu. Kaymakam beni sıcak bir şekilde karşıladı ve gülerek, birkaç saat önce Mohundu karakol komutanı başçavuştan telefon aldığını, onun kendisine "Kemal Burkay burada, tutuklayıp göndereyim mi?" dediğini anlattı. Kendisi ise aftan söz edcrek buna gerek olmadığını söylemiş..

Daha sonra askerlik şubesine gittim. Kaymakamlığın önündeki meydandan geçerken, kenarda bir ağacın altındaki masanın çevresinde oturan bir grup genç gördüm. Mazgirtliydiler. Beni tanıdılar, ama sadece sorgulayıcı bakışlarla ve süzmekle yetindiler. Besbelli, benim solculuğumu beğenmeyen kimi sol gruplardan idiler ve hoş geldin demeyi bile bana çok gördüler!

Askerlik şubesinin başkanı üsteğmen, şubenin yanında bir ağacın gölgesinde oturuyordu. Yanında bir yedek teğmenle yine şubede çalışan bir assubay vardı. Yanlarına gidip kendimi tanıtınca üçü de saygıyla ayağa kalktılar ve bana yer gösterdiler, oturdum. İlginçtir, üçü de ilerici, hatta sol görüşlü insanlardı. Üsteğmen TİP sempatizanıydı. Assubay Maraş'tan sürgün gelmiş bir Alevi idi. Üsteğmen bana çevredeki solcu gençlerden yakındı. "Bunlar bizi tümden faşist sanıyorlar, kem gözle bakıyorlar bize. Geçenlerde gereksiz yere bir çatışma yaratıp bir jandarmayı yaraladılar," dedi.

Onları çok iyi anlıyordum. Ne yazık ki Türkiye solunun bir bölümü gün geçtikçe biraz daha sekter ve maceracı çizgilere savrulmakta idi. Bizim hapislikle ve sürgünle geçirdiğimiz son üç yılda yörede birhayli olumsuz gelişme olmuş ve özellikle gençler bu sekter görüşlerden etkilenmişti.

İhtiyat yoklamamı çabucak yaptılar ve ben bulduğum bir araçla o gün Mazgirt'ten ayrılıp Elazığ'a döndüm. Ordan da yine İstanbul'a geçtim.

Ankara'da Avukatlığa Başlıyorum-1974 Yazı

Yurda dönmüştüm; ama ne evim, ne yazıhanem, ne de param vardı! Hali vakti iyi olan eski arkadaşlarım, paralı tanıdıklarım, doktorlar, avukatlar az değildi. Ama hiçbiri de, "Kemal ne yapıyorsun, paran var mı, bir ihtiyacın var mı?" demedi.. Yalnızca o ara tanıştığım, Ahmet Erenlere (Mehmet Ali Eren'in babası) gelip giden, sanırım Malatyalı olan İbrahim Alagöz adında genç ve solcu bir mühendis, yazıhane açmakta bana yardımcı olmak istedi. Erenler onun Maoist eğilimli olduğunu söylediler. İstanbul'da kalmak istemedim. Ama ondan beş bin lira borç aldım ve Hêlin'i yanıma alarak Ankara'ya geçtim, Ziya arkadaş, kendisinin Ulus'ta, Posta Caddesi'ndeki yazıhanesini paylaşmayı önerdi. Bir masa satın almam yetti. Baroya başvurarak kaydımı yaptırdım ve böylece, yaklaşık üç buçuk yıl sonra yeniden avukatlığa başladım.

Genç mühendis dosttan aldığım beş bin lirayı elime para geçer geçmez ödedim. Yurt dışına çıkarken avukat arkadaşım Süreyya Kahraman'dan aldığım beş bin lirayı ise, ancak iki yıl sonra, ve dul eşine ödedim. Süreyya kan kenserinden, erken yaşta öldü.

Hêlin'le birlikte kısa bir süre Gaziosmanpaşa'da oturan kızkardeşim Sabriye'de kaldık. Sonra aynı semtte bir apartmanın bodrum katında bir ev kiraladım. Ucuz olsun diye kalorifersiz bir daire seçtim. Bir süre sonra okullar açıldı. Bu arada Hêlin'in naklini Ankara'ya aldırıp okula devam etmesini sağladım. Kızım anlayışlıydı, erken büyümüştü!

Avukatlık işlerim pek iyi sayılmazdı. Yeni bir çevrede müşteri edinmek zaman ister. Ayrıca tanıdıklarım, yarın başıma ne geleceğini kestiremediklerinden, davalarının ortada kalmaması için beni tercih de etmezlerdi. Buna rağmen bazı eften püften davalar aldım.

1971'de, tutuklanmadan önce aldığım istimlak davalarına ortak ettiğim iki avukat arkadaştan biri olan Hasan Ünlü'nün yazıhanesi, zaten o zaman da Ankara'da idi. Ötekisi (Hasan Gündoğan) da Ankara'ya taşınmıştı. İkisi de istimlak davalarından iyi para kazanmışlardı. Kendilerine uğradım ve davaların akıbetini sordum. Beni tekrar gördüklerine hiç de memnun olmadılar! Yarım ağızla "davalar devam ediyor.." diye oyalamak istediler. Oysa davaların büyük bölümü bitmiş, parayı çekmişlerdi. Yalnızca küçük bir mezranın davaları yargıtay aşamasındaydı. Dosyaları araştırdım ve

vekaletnameden adımı çıkardıklarını öğrendim. Bana karşı dürüstçe olmayan bu çirkin tutumları bir yana, yaptıkları aynı zamanda yasal olarak evrakta sahtekarlıktı. Bunu neden yaptıklarını sordum. "Sen yurt dışında olduğun ve arandığın için sakıncalı olmasın diye yaptık; hakkını elbet yemeyiz," dediler. Ama yalan söylediler. Benim tutuklu veya aranıyor olmam bir sakınca yaratmazdı. Aslında, hem sözde solcu ve yurtsever, hem de hemşehrim olan bu iki kişi, benim yokluğumu fırsat saymışlardı.

Bunun üzerine, hiç değilse davaların kalan küçük bölümünden kendi payıma düşen avukatlık ücretini almak için, benim adımı da taşıyan vekaletnamenin bir örneğini dosyalara koydurdum. Böylece bu davalardan elime yaklaşık 15 bin lira geçti. Bu az birşeydi, ama yine de işime yaradı. Onunla en başta beş bin liralık borcumu ödedim.. Diğer davalardan ise, "ortaklarım" tek kuruş ödemediler. Bense zaten, yeniden siyaset telaşına düşünce bu herîflerle uğraşamadım ve bu işin peşini bıraktım.

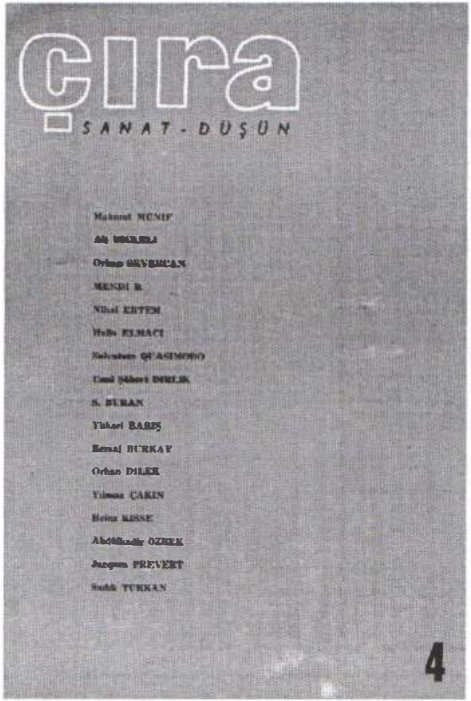
Bu iki Hasan para kazandılar, mal mülk sahibi oldular, ama bu onları mutlu etmeye yetti mi, bilemiyorum.. Hasan Ünlü zengin biri olduktan sonra, yıllarca aynı yastığa baş koyduğu, bir dizi çocuğunun anası ve aynı zamanda kendi köylüsü, komşusu olan eşini, artık yaşlandığı ve kente yeterince uyum sağlayamadığı için boşayıp süslü bir taze ile evlendi.. Öteki şeker hastasıydı, belki kazandığını doyunca yiyemedi.. Şimdi ne yapıyorlar, sağ mı ölü müdürler, bilemiyorum..

Bu altmış yılın bana öğrettiklerinden biri şu oldu: En zor kazanılan ve korunabilen şey onurdur. Fırsat bulunca paraya-posta tamah etmeyecek ve bu uğurda bir takım değerleri satmayacak insan azdır.

BİRİNCİ CİLDİN SONU

EK BELGELER

Ek belge 1: 1965 yılında Elazığ'da çıkarılan Çıra Dergisi (dış ve iç kapak)

ÇIRA

SANAT - DÜŞÜN

Ayda bir çıkar

●

Yıl : 1 Sayı : 4

●

Sahibi
ve
Sorumlu Yönetmen :

KEMAL BURKAY

●

Yönetim Yeri :

Adliye Sokak No. 13 Elâzığ

Haberleşme Adresi :

P. K. 80 - ELAZIG

●

ÇIRA adı anılmadan dergiden yazı ve resim alınamaz, gönderilen yazılar yayınlansın, yayınlanmasın geri verilmez.

●

SEVGİLİ OKURLAR ;

Bugün Türkiye'de belki her zamankinden çok, düşünceyle düşüncesizliğin, aydınlıkla karanlığın, iyi insanlarla kötü insanların savaşı var. ÇIRA da düşüncenin, aydınlığın, iyi insanların yanında savaşa atıldı. İşte bunun için, karanlıkları içinde zavallı, zavallılıkları içinde azgın olanların, daha ilk günden, hattâ daha çıkmadan önce düşmanlıklarını kazandı.

Bu adamlar öyle zavallıdırlar ki, öylesine düşünceye düşmandırlar ki bir sanat dergisine bile katlanamıyorlar. Hangi aklı başında kişi bir sanat dergisinin bir taşra kentine zarar getireceğini düşünebilir. Ama bu kişilerin başlarında akıl yok ki.

Basın yoluyla bize cevap veremezlerdi; yazacak bir düşünceleri yoktu çünkü. Onlar hiç bir zaman yapıcı olamazlardı, Tanrı bunu esirgemişti onlardan. Ancak yıkacaklardı, ancak diş bileyeceklerdi; bunu yaptılar.

Bizim kalemlerimiz vardı, onların paraları. Bize cevap veremeyince zayıf yanımızdan yüklendiler, baskı yaparak dergimizin basılmasını önlemeye çalıştılar. Matbaacı buna hazırdı, türkekti, çıkarlarını seviyordu, zilfi yâre dokunmak istemiyordu; hemen dergimiz basmıyacağını ilân etti.

Sermayenin Türkiye'de oynadığı oyunları artık herkes biliyor. Bir yenisi de ÇIRA'nın başına geldi. Bu konuyu önümüzdeki sayı geniş şekilde açıklıyacağız.

Ama yılmıyacağız. Bütün karanlık adamlara ve onların güvendikleri bütün paralara rağmen. Çıra'nın bu sayısı Ankara'da basıldı. Çıra çıkmakta devam edecek. Bugün çıkmasa bile yarın yine çıkacak. Onlar yeryüzünden ateşi silemezler.

ÇIRA

Ek belge 2: Abdi İpekçi'nin mektubu.

Milliyet
HALK GAZETESİ

ADRES : MOLLAFENARİ SOKAK NO. 1
CAĞALOĞLU - İSTANBUL

TELEFON : SANTRAL 22 44 10 - TELGRAF : MİLLİYET İSTANBUL - P.K. 492 İSTANBUL

25 Ekim 1967

Sayın Kemal Burkay
Avukat
Tunceli

Mektubunuzu sıcağı sıcağına yazdığınız belli. Eğer bir kaç gün sabredip daha serin kanlı bir zamanınızda kaleme almış olsaydınız herhalde daha objektif, daha insaflı olacak, üzücü birtakım imalarda bulunmak lüzumunun duymayacak ve hatalara kapılmayacaktınız.

Müsaadenizle önce hatanızı ortaya koymağa çalışayım:

Alınganlığınıza yol açan hususun Tunceli Mitingi olduğu anlaşılıyor. Bizim yorumumuz tesadüfen Tunceli Mitingi yapılırken kaleme alınmıştı. Tuncelideki mitingle değil, ondan öncekiler e ilgili idi. Zanedersem hatanız o yorumumuzla Tunceli Mitingi arasında aslında mevcut olmayan bir bağı kurmaktan doğuyor.

Yorumumuzda güttüğümüz amaç, Doğunun ıstıraplarının siyasi çıkarlar için sömürülmesini ve milletin bütünlüğünü bozacak kışkırtmalara baş vurulmasını tenkit etmekti. Herhalde böyle bir amaca siz de katılırsınız.

Yazılarımızı öteden beri izlediğinizi söylüyorsunuz. Hafızanızı zorlayıp daha önce Doğunun sorunları ve Kürtçülük konusunda yazdıklarımızı hatırlamanızı rica edeceğim. Hatırladığınız takdirde, mektubunuzu bir yanlış anlama ve ani bir tehevvürle kaleme aldığınızı kabul edeceğinizi umuyorum. Size sadece şu kadarını söyliyeyim, insanlığından, Türklüğünden şüphelendiğiniz, Doğu meselesini İngiliz sömürgecisi açısından gördüğünü ileri sürdüğünüz bu satırların yazarı daha geçenlerde Başbakan tarafından şöyle bir ithamın altında bırakılmıştır:

"Sık sık Doğudan bahs etmekle, Hükûmetin Doğuya ilgi göstermediğini ileri sürmekle Doğuda yaşayanları kışkırtıyorsunuz. Çıkacak olayların başlıca sorumlusu siz olacaksınız."

Böyle bir ithama uğramış kimse sizden de böyle bir mektup alırsa ne durumda kalır? Siz de bir yazar olduğunuza göre bu sorunun cevabını herhalde takdir edebilirsiniz.

Saygılarımla,

Abdi İpekçi
Genel Yayın Müdürü

Aİ/ms

Ek belge 3: Erzincan olaylarıyla ilgili küpür (TİP Haberleri)

Erzincan'daki Zorbalığın Telgraflarla Hikâyesi...

SÜKAN'A TELGRAF

«Ankara, 22 Nisan 1969

Sayın Faruk Sükan
İçişleri Bakanı
ANKARA

Partimiz Genel Yönetim Kurulu üyesi, Tunceli İl Başkanı Avukat Kemal Burkay, dün parti görevlisi olarak gittiği Erzincan'da otobüsten inerken, otobüs terminalinde bekleyen, önceden hazırlıklı 40 kişilik bir grubun saldırısına uğramış ve linç edilmek istenmiştir. Ağır şekilde yaralandığını üzüntüyle öğrendiğimiz arkadaşımıza saldıranların kim oldukları tespit edilememiş ve yakalanmamışlardır. Herkesin gözü önünde güpegündüz cereyan eden bu tertipli linç olayının faillerinin bulunup yakalanamayışları, esef verici bir ilgisizlik olarak dikkat çekicidir.

Müteceviz lerin yakalanarak adalete teslim edilmeleri, zâbıtanın ve idarenin ihmal kabul etmez asli görevlerindendir. Görevini savsaklıyan ilgililerin uyarılmasını ve suçluların bitap önce yakalanarak adalete teslim edilmesinin sağlanmasını önemle rica ederim.

Dr. Tarık Ziya Ekinci
T.İ.P. GENEL SEKRETERİ»

AYBAR'IN TELGRAFI

«Sayın Kemal Burkay
T. İ. P. İl Başkanı
ERZİNCAN

Erzincan'da uğradığınız kahpece saldırıya çok üzüldüm. Geçmiş olsun. Bu saldırıdan, Anayasa'yı ve kanunları ihmal eden Erzincan idare âmirleri ve nihayet hükûmet erkânı da sorumludur. Ergeç bütün bunların hesabı sorulacaktır. Artık alıştığımız ve her seferinde bizi daha da güçlendiren bu taşlı-sopalı saldırılarla bozuk düzeni kurtarmak mümkün değildir. Halkın sömürülmesine ve horlanmasına yol açan bugünkü bozuk düzen mutlaka değişecektir. Sevgi ve saygılarımı sunarım.

Mehmet Ali Aybar
T. İ. P. GENEL BAŞKANI»

EKİNCİ'NİN TELGRAFI

«Ankara, 22 Nisan 1969

Sayın Kemal Burkay
T.İ.P İl Başkanı
Avukat
TUNCELİ

Erzincan'da Parti görevlisi olarak bulunduğunuz bir sırada, demokrasi ve halk düşmanı, kışkırtılmış bir grubun saldırısına uğramanız, bizleri son derece üzmüştür. Emekçi halkımızı uyandırma ve örgütlendirme yolundaki başarılı çalışmalarınız, halk düşmanlarını kudurtmaktadır.

Bizlere karşı düzenlenen tertip ve saldırılar, tarih önünde iflâs eden hâkim sınıfların son çırpınışlarıdır. Anayasa çerçevesinde kendi haklarımızı ve emekçi halkımızın haklarını sonuna kadar savunacağız. Emekçi halkımız, sizler gibi değerli yöneticilerin öncülüğünde mutlaka iktidara gelecek ve demokratik, bağımsız Türkiye sosyalizmini mutlaka kuracaktır.

Şahsım ve Partili arkadaşlarım adına geçmiş olsun der, başarılar dileğiyle saygılar sunarım.

Dr. Tarık Ziya Ekinci
T. İ.P. GENEL SEKRETERİ»

BURKAY'IN CEVABI

«Sayın M. Ali Aybar
T.İ.P Genel Başkanı
ANKARA

Hâkim sınıfların ve uşaklarının bütün baskılarına ve saldırılarına rağmen, Erzincan'da Partimizin örgütü kurulmuştur. Baskılar, bizi devrimci çabamızda biliyor, direnme şevkimizi kamçılıyor. Halkın ve kişinin tam özgürlüğünü sağlıyacak sosyalist toplum düzeninin kurulacağına inancımız tamdır.
Saygılarımızla.

Kemal Burkay
T.İ.P. TUNCELİ İL BAŞKANI»

ERZİNCAN'A TELGRAF

«Ankara, 25 Nisan 1969

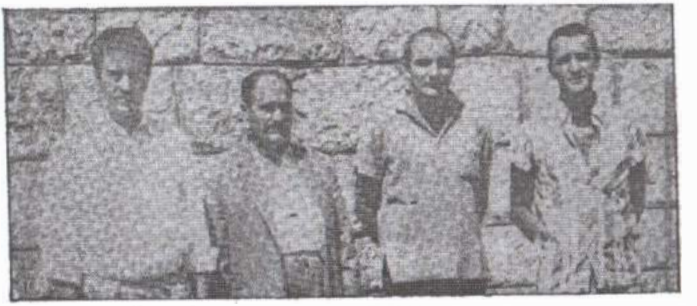
Sayın Azmi Karaoğlu
Mimar Mühendis
T.İ.P. İl Başkanı
ERZİNCAN

Ülkemizde Anayasanın hâkim olduğu, gerçek demokratik bir düzenin kurulması amacıyla, emekçi halkın iktidarı için mücadele eden Partimizin Erzincan İl Örgütünü kurmuş olmanızı memnunlukla karşıladık.

Başta siz olmak üzere, İl Yönetim Kurulunda görev alan değerli kardeşlerimize candan kutlar, başarılar dileğiyle saygılar sunarım.

Dr. Tarık Ziya Ekinci
T.İ.P GENEL SEKRETERİ»

Ek belge 4: 9 Eylül 1969 tarihli Cumhuriyet'ten.

TUTUKLU HALK OYUNCULARINDAN — Ayberk Çölek, Aşık Nesimi Çimen, Tuncer Necmioğlu ve Yüksel Topçugürler. Tuncelİ Cezaevinde. Ayberk Çölek ile Tuncer Necmioğlu karakolda polisler tarafından yolunanbıyıklarını tıraş etmişlerdir.

"Emniyet Müdürü ve Polis halka ateş ediyordu,,

Mehmet MERCAN

«Halk Oyuncuları tarafından sahneye konulan PİR SULTAN ABDAL oyunu 23 Ağustos 1969 Cumartesi günü Tuncelİ'de oynanacaktı. Günlerce önce reklâmlar, hazırlıklar yapılmış, biletler satılmıştı. Tuncelİli de yurdun hemen her yanında başarı ile temsil edilen bu oyunu görmeye, alkışlamaya hazırlanıyordu.

OLAYLARIN

Oyunun yasaklandığı haberi bir bomba gibi patlamıştı Tuncelİ'de. Vali Erol Yavuz «olaylar çıkabileceği» gerekçesiyle oyunun yasaklandığını organizatörlere bildirmiş ve hazırlıkların durdurulmasını istemişti.

Ve Türkiye'de ilk defa halktan bir tepki gelmeden bir piyes yasaklanmış oluyordu. Temsil gününe bir iki gün kala çıkarılan bu yasak kararı üzerine Valiye devamlı müracaatlar yapılıyor ama hepsi de sonuçsuz kalıyordu. Adliyeciler, memurlar, subaylar, partili - partisiz vatandaşlar, herkes herhangi bir olayın çıkmayacağını esasen böyle bir sebep mevcut olmadığını söylüyor, teminat veriyor, fakat Valiyi ikna etmek mümkün olmuyordu.

TİP İl Başkanı Ali Gültekin ile Avukat Kemal Burkay Valiye yaptıkları devamlı müracaatlarına olumsuz cevap alınca durumdan İçişleri Bakanını haberdar etmek zorunda kalmışlardı. İçişleri Bakanı Ragıp Üner telefonda Tuncelİlilere oyunun oynanmasında bir sakınca görmediğini söylüyor ve gerekli müsaadenin verilmesi için Valiye emir vereceğini bildiriyordu.

Bu teminatı alan organizatör ve oyuncular hazırlıklarına başlanmış ve son gün gelip çatmıştı. Akşama doğru halk sinemaya doğru akın etmeğe başlamış, içeri girmeye hazırlanı-

(Arkası Sa. 7, Sü. 3 de)

Ek belge 5: 7 Eylül 1969 tarihli Cumhuriyet'ten.

Tunceli olayı ve hukuk

Ord. Prof. Dr. H. V. VELİDEDEOĞLU

Üyelerinden hiç birini tanımadığım (Halk Oyuncuları) adlı tiyatro topluluğuna Tunceli'nde «Canımızın, malımızın, namus ve şerefimizin koruyucusu» ve «hukuk kurallarının ilk aşamadaki uygulayıcısı» olan devlet yönetim görevlileri ve özellikle polis yetkilileri tarafından uygulanan ve insana dehşet ve utanç veren işkencelerin ayrıntılarını gazetelerde okuyunca, Voltaire'in Türkler hakkında yazmış olduğu bir yazıyı hatırladım:

Voltaire'in yargısı

Uygar insanlığın en büyük düşünürlerinden ve Fransız İhtilâlinin fikir babalarından biri olan Voltaire, Osmanlı idaresine karşı büyük bir hayranlık duyardı. Yaşadığı çağdaki Fransa'nın kokuşmuş saray saltanatı ile Türkiye'nin Kanuni devrindeki üzgeçen (âdil) ve disiplinli devlet yönetimini bu yazısında karşılaştıran, bu yönetimi ve Türk teşkilâtçılığını çok objektif ve tarafsız bir görüşle öven Voltaire, ne yazık ki, yazısının sonunda şu yargıya varır: «Bununla birlikte ben Türkleri sevmem. Çünkü onlar kadınlara ve güzel sanatlara önem vermezler.»

Onun (Güzel Sanatlar) dan maksadı, o çağlarda bizde yasak olan resim, heykel ve tiyatro; «Kadın» dan maksadı da eski hukukumuzda erkek için sadece «istimtâ» (yani yararlanma) konusu sayılan dişi insandır. Eğer bu büyük düşünür sağ olup da Türkiye'nin şimdiki durumunu ve zincirleme sürüp giden feci olayları ve haksızlıkları öğrenseydi, insan oğlunun Ay'a ayak bastığı XX ci yüzyılın sonuna yaklaştığımız şu tarih döneminde, Türkiyedeki üzgeçenliği de, devlet yönetimini de herhalde yerin dibine batırırdı. Voltaire'in batırmasına ihtiyaç yok. Yazılanları okuyunca, aradan altı 36 yıldan beri Üniversite kürsüsünde Türk gençlerine hukuk öğretmeye çalışan bir hoca veya 28 yıla yaklaşan bir süredir Cumhuriyet Gazetesinin bu ikinci sahifesinde yayınladığı yüzlerce yazı ile her meslekten Türk halkına düze (hukuk) ve üzgeçenlik (adalet) bilincini aşılamaya uğraşan bir yazar olarak değil, basitin basiti bir Türk insanı olarak, ben kendim, utançtan ve isyandan kızaran yüzümle, yüz kere yerin dibine batım. Namus ve vicdandan nasibi olan birçok vatandaş da herhalde benim duyduğum ruh azabını yaşamıştır.

Soruyorum

Böyle bir olay uygar bir ülkede geçseydi, yer yerinden oynar, bütün aydınlar, bütün halk ayağa kalkar, hükümetten hesap sorar, bu hesabı alamazsa onu alaşağı ederdi; ko

Bu olay bir sağ-sol, bir bölgecilik olayı değil, 34 milyonluk Türk halkının gözleri önünde insan hak ve haysiyetinin boğazlanması, Anayasanın, hukukun, ahlâkın, insanlığın ve kutsal olan bütün değer yargılarının ayaklar altında çiğnenmesi olayıdır. Bu memleketi, bu halkı seven, Türklüğü ile övünen ve «vicdan» denilen yüce varlığı yüreğinde taşıyan hiçbir yurttaş ve hele sorumluluk mevkiinde bulunan yüksek makam sahipleri bunun karşısında susmazlar, susamazlar, susmamalıdırlar. Eğer susarlarsa kendilerinin ve ailelerinin de bir gün böyle çirkin davranışlara maruz kalabileceklerini her an hesaba katmalıdırlar. Çünkü bunun sonu artık oraya doğru gidiyor.

Bölgecilik, sağcılık, solculuk.. Bütün bunlar karakol hakaretleri ile, masum kişiler üzerine ateş edip adam vurmakla, polis karakolunda cahil birkaç jandarma erini sanatkâr kadınlar karşısında soyup dizip, düşünmesi bile insanın tüylerini diken diken ayağa kaldıran tehditlerde bulunmakla çözümlenmez. Bu memleketin bir Anayasası ve başka yasaları, bunları uygulamakla görevli organları, savcıları, mahkemeleri vardır. Ülkenin düzenini ve varlığını tehlikeye koyan davranışlar olursa - ki Pir Sultan Abdal oyununun başka kentlerimizde hâdisesiz oynanması böyle bir davranışın bulunmadığına belirge (karine) dir - bu organlar harekete geçer, ise el koyar, yasaları uygular ve düzeni sağlar.

Tunceli'nde tanık olduğumuz şey, güveni sağlamakla görevli yöneticilerin yalnız bu güveni değil, hukuk ve ahlâk düzenini de kökünden sarsığıdır. Olay önemli, çok önemlidir.

Hukukun temel ilkesi

Öğretide «Hukuk» kavramının çeşitli bilimsel tanımları vardır. Bu öğretilerden bugün burada söz etmenin yeri değil. Fakat hukuk kavramının kökünde yatan çok büyük bir kuraldan söz etmek istiyoruz. Biz buna «hukukun temel ilkesi» deriz. Çünkü bir toplumu oluşturan bireylerin büyük çoğunluğunun ruhunda bu ilke, hiç sarsılmamacasına yer etmemişse, o toplum çöker. Az çok okumuş herkesin bildiği bu kural «Kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkasına yapmas kuralıdır. İşte hukuk düzeni, aslında ahlâksal olan bu temel ilke üzerine kurulmuştur.

Hitler devrinin başlangıç yıllarında, 1935 de Leipzig'de toplanan bir hukuk kongresinde «hak» kavramı şöyle tanımlanmıştı: «Alman halkının yararına olan herşey hakkı, zararına olan her şey haksızdır». Bu tanımlama uluslararası alanda «hukuk» kavramının ayaklar altına alınması demekti ve bunun Alman ulusal yaşamına [illegible]

Ek belge 6: Burkay'ın Tunceli'de çıkardığı Ezilenler Gazetesi

1 MART 1969
Yıl : 1 Sayı : 4
Fiatı : 25 Kuruş
Abone : Yıllık 5 Lira
6 Aylık 3 Liradır.

EZİLENLER

On Beş Günde Bir Çıkar Toplumcu Gazete

Sahibi ve Sorumlu Müdürü
KEMAL BURKAY
Yönetim Yeri :
Kışla Cad. No. 19
TUNCELİ
Dizgi ve Baskı :
Uğur Basımevi - Ordu

TİP Hızla Gelişiyor.

Partimizin Tunceli Teşkilatı Tamamlandı.

Yurt çapında hızla gelişen Türkiye İşçi Partisinin Tunceli İl Teşkilâtı da son olarak kurulan Pülümür ve Çemişgezek ilçe teşkilatları ile tamamlanmış bulunmaktadır.

8-9 Ocak günleri Pülümür'e giden İl Başkanı Kemal Burkay ile İl Sekreteri Ali Gültekin, bu ilçede yaptıkları temaslar sonunda genç ve enerjik bir kadro ile Pülümür İlçe Yönetim Kurulunu teşkil etmişlerdir. Müteşebbis yönetim kuruluna giren partili kardeşlerimiz şunlardır : Ali Yalçın (Kahveci), Nevzat Işık (Berber), Hüseyin Oğuz (İnşaat ustası), Sıtkı Öztürk (Manifaturacı), Hüseyin Çömert (İnşaat ustası), Veli Ulucan (çiftçi), Rıza Şengül (Berber). Kurucu üyeler kendilerine verilen üye kayıt defterlerini doldurmaya başlamışlardır. Bu arkadaşlarımız kısa bir zaman içinde ilçe merkezinde ve köylerde yeni üyeler kaydedeceklerdir.

Pülümür İlçe Yönetim Kurulu üyeleri, Pülümür'ün ileri gelen kişilerinden oluşmaktadır. Bu kişiler, Pülümür'ün ileri gelen kişileridir. Bu kişiler, Pülümür'ün ileri gelen kişileridir. Bu kişiler, Pülümür'ün ileri gelen kişileridir.

Bu arkadaşlarımıza ve teşkilatımızdaki diğer bütün arkadaşlara başarılar dileriz.

Açık Konuşalım

Kemal BURKAY

Halktan gizlenenler bir bir gün ışığına çıkıyor. Kara koyun, ak koyun belli oluyor. Şu anda İstanbul'da, Ankara'da, İzmir'de, Altıncı Filonun gelişi sebebiyle sürüp giden kavga ne üstünedir? Niçin gençler ve işçiler ve uyanık bütün halkımız Amerikan harp gemilerini istemiyor.

Hitler ve İtler

M. BIRACAN

Hitler'i bilirsiniz. Alman ırkı üstün bir ırktır diyenlerin safın-

yanık halkımız tarafından kurulacaktır. Halkımız hep ağaların, şunun bunun peşinden gidecek değildir.

Ek belge 7: Hevra´nin yayın organı Ronahi

Ey xortê ciwanmêr,
bes e bêfêde ye ev rev,
Destê xwe bidin hev!
Ronahî li pey tarî ye,
tim roj e li pey şev,
Em nayêne kuştin!
CEGERXWÎN

RONAHÎ

Hejmar 8
PUŞPER 1973

Biha 1,50 DM

ORGANA HEVRA, KOMELA ŞOREŞVANÊN KURDÊN TÎRKÎYÊ LI EWRÛPA
AVRUPA DEVRIMCI TÜRKİYE KÜRTLERİ ÖRGÜTÜ, HEVRA' nin ORGANI

DÎSA ŞER LI KURDISTANA IRAQÊ?

Gelê Kurd 9 salan, ji 1961–1970, bi çek û xebateke (mucadeleke) siyasî şer kir. Bi hezaran gundên Kurdistanê wêran bûn û Kurda bi dehhezaran gorî (qurban) dan. Gelê Kurd di vê dîroka nûye tevgera netewî da, şorişeke xwînrij kir. Gelê Kurd vê carê bi baştirin caran xwe dabû hev û bo wergirtin û parêztina mafeyên xweyên netewî şoriş kir. Ev neh salên şorişê û amadebûna hêzên Kurden pêşverû û demokrat bo azadî, wekhevî û demokrasî, karbidestên Iraqêyên şoven mecbûr kirin, bi serektiya şorişa Kurdistanê ra bipêyîvin. Piştî çend telebazî û xapandin, karbidesten Beesiye niha, bi PDK (Partî Demokrat Kurdistan) û serekê wê Mistefa Barzanî ra gihiştne encamekê dewsine mê lwitin û rwêdaidinê mêş-

BARÊ SAZÛMANA TÎRKÊ FAŞÎST LI PIŞTA EMEGDARAN E

Ji du salan zêdetir e, generalên Tirkên mêjigenî û, bi rêya wan, birciwayên Tirk, li Tirkiyê bi zordarî hukum dikin. Di dîroka komara Tirkiye da ev cara pêşin e, ku karbidestên Tirkên hevkarên emperyalizmê, tedayîke nemirovatî him bi gelê Kurd him jî ê Tirk dikin. Şorişvanên Kurd û Tirkên pêşverû hatin kuştin, dardakirin û zindanên rêbira faşist ji wan tijî ye. Beşê ordiyêye nijadparêz û polêzên mêjişûştî, zordarî û zilmeke mezin bi rûnakbîranên (entelektuelên) pêşverû, kesên azad û kenkar bo helkirina dozên Tirkiyêye ekonomîk û komelî li rêya mafeyên wan gurr dibûn û digihiştine der sînorên Tirkiyê. Li ser vê, sala 1961 da destûra bingehî hat qebûl kirin. Vê destûrê rêya demokrasike nisbî vedikir û çend azadî ji tevgerên gelên Tirkiye ra nas dikirin. Di dîroka Tirkiyê da cara yeka bû, ku emegdar, pêşverû û demokratên Tirkiye di partîke eşkere da, Partiya Karkirên Tirkiyê (TIP) da gihiştne hev, xwe organîze kirin. Gelek sosyalîst û demokratên Kurd ji di TIP da

Ek belge: 8 (Ronahi Dergisi, sayı 12, Mart 1974)

HEVRA 8. KONGRE KARARLARI

Devrimci Türkiye Kürtleri örgütü HEVRA'nın 8. Kongresi, örgüt ve ideoloji sorunlarının yanısıra, anayurtta ve dünyanın öteki yerlerinde meydana gelen önemli olayları, gelişmeleri tartışmış ve kamuoyuna duyurulmak üzere aşağıdaki değerlendirmeyi yapmış ve kararları almıştır.

TÜRKİYE

Hevra 8. Kongresi, Türkiye'de demokratik hayatın, burjuva demokrasisi anlamında da olsa, hiçbir zaman varolmadığı kanısındadır. İşçi sınıfı, aydınlar, köylüler ve ötcki emekçiler üzerindeki baskı ve terör, türlü biçimlerde süregelmiştir. Kürt halkı üzerindeki baskı ise, kimi zaman kanlı kırımlar ve sürgünlerle, kimi zaman ise ağır polis ve jandarma baskısı, zoraki asimilasyon politikası ve tehditle sistemli şekilde yürütülmüştür. 1960-1970 arasındaki nisbi demokratik dönemde, emekçi kitlelerde ve Kürt halkında meydana gelen hızlı uyanış karşısında paniğe kapılan emperyalizme bağımlı tekelci çevreler, faşist generaller vasıtasıyla, 1971 yılında Türkiye'de daha zorba bir döncmi başlattılar.

Faşist uygulamalar 1973 yılında da devam etti. Polis tertipleri, kitle halinde tutuklamalar, mahkumiyetler, işkenceler sürdürüldü. Polis, komando birlikleri ve öteki askeri birlikler, Kürt köy ve kasabalarını taramaya, halka işkence etmeye, tatbikat adı altında halka gözdağı vermeye devam ettiler.

Irkçı, militarist Türk hükümeti, 1973 yılında Cumhuriyet'in 50. yıldönümünü, sömürücü sınıfların işine yarıyacak ve her zamanki şovcnist politikasına hizmet edecek önemli bir propaganda aracı olarak kullanmaya çalıştı.

Kongre, Türkiye'de Kürt halkı, emekçi sınıflar ve aydınlar üzerindeki bu faşist uygulamaları telin ve şiddetle protesto eder.

Ancak, Türkiyc'de faşist bir düzeni devamlı kılmaya çalışan gerici güçler, herşeye rağmen, ilerici, demokratik ve devrimci güçleri diledikleri gibi sindirmeye muvaffak olamamışlardır. İçerde demokratik güçlerin ve işsizlikten, pahalılıktan bunalan halk kitlelerinin direnişine, dünya demokratik güçlerinin baskısı eklenince, ekonomik şartların da zorlamasıyla, 1973 yılı ekiminde genel seçimlerin yapılması engellenemedi. Seçimlerde, emperyalizmin ve tekelci çevrelerin başlıca temsilcisi Adalet Partisi ile öteki gerici partiler büyük yenilgiye uğradılar. Son dönemde ilerici ve demokratik bir çizgiye gelmiş olan Cumhuriyet Halk Partisi ise seçimlerden önemli başarılarla çıktı. Kongre bu gelişmeyi emekçi halk kitlelerinden yana ve ülkede demokratik ortamın yaratılmasına doğru olumlu bir adım olarak değerlendirir.

Ancak, işçi sınıfı ve öteki emekçiler serbestçe örgütlenip ülkenin politik hayatına aktif olarak katılmadıkça ve Kürt halkı üzerindeki milli baskıya, ırk ayrımına son verilmedikçe ülkede siyasi bunalımın azalması düşünülemez. Bu nedenle:

Düşünce, söz, basın, örgütlenme ve öteki temel özgürlükler aleyhine yasalara konmuş olan hertürlü kısıtlayıcı hüküm kaldırılmalıdır.

Polis ve jandarma terörüne son verilmelidir.

Toprak bizzat onu işleyen köy emekçilerine verilmeli ve böylece bilhassa Kürdistan'da en çıplak haliyle varolan toprak köleliğine, feodal zincirlere son verilmelidir.

Emperyalist şirketler ülkeden kovulmalı, dış ticaret, bankacılık, sigortacılık devletleştirilmelidir.

Türkiye NATO, CENTO gibi emperyalist ittifaklardan çıkarılmalı, bunlara ait üsler ortadan kaldırılmalıdır.

Türkiye'de bu dönemde ancak antiemperyalist, antitekelci, antifeodal ve demokratik bir yönetim bunalımı azaltabilir. Ancak böyle bir yönetim ülkeyi ilerleme yoluna koyabilir, kitlelere iş ve ekmek sağlayabilir.

Kongre emperyalizmin Türkiye'den kovulması ve onun mahalli ekonomik, sosyal, kültürel dayanaklarının yok edilmesi, feodal kalıntıların tasfiyesi ve demokratik bir ortam yaratılması uğrunda mücadeleyi örgütümüz için önemli bir görev sayar.

Kongre, Türk burjuvazisinin Kürdistan'da ordu ve polis gücüyle, yani zora dayanarak durduğunu, buraya kolonyalist bir politika uyguladığını, ülkeyi ekonomik bakımdan talan ettiğini ve Kürt halkını köleleştirmek, yok etmek istediğini tespit ederek:

Türkiye'de Kürt sorununun çözümünü, halkların eşitliği ve ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı açısından gördüğünü;

Kürt halkının ulusal kurtuluş uğrunda verdiği mücadeleye halk kitlelerinin en geniş şekilde katılması ve bu yolda eğitilip örütlenmesi için örgütümüzün vargücüyle çaba göstereceğini beyan eder.

Kongre, Türkiye'de gerçek bir demokrasinin kurulmasında ve sömürü düzeninin son bulmasında Kürt ve Türk emekçilerinin çıkarlarının bir olduğunu;

Yine, Kürt halkının ulusal kurtuluş mücadelesi ile Türk halkının emekçi kesimlerinin demokrasi, barış ve sosyal ilerleme uğrundaki çabalarının birbiriyle çelişmediğini, aksine birleştiğini; her iki çabanın da emperyalizme, tekelci burjuvaziye ve feodal kalıntılara karşı olduğunu tespit ederek:

Kürt ve Türk halklarının devrimci güçlerinin, karşılıklı anlayış içinde, sıkı bir dayanışma ve güçbirliği yapmaları gerektiğini beyan eder ve bu uğurda çaba gösterir. Yine Türk devrimci ve ilericilerinin de, bu güçbirliğinin gerçekleşmesi ve karşılıklı ilişkilerin güçlenmesi uğrunda, ırkçı burjuvazinin Kürdistan'a ve Kürt halkına karşı uyguladığı kolonyalist ve ırkçı politikaya karşı, ciddi şekilde mücadele etmeye çağırır.

Kongre, özgürlük, demokrasi, barış ve sosyalizm uğrundaki mücadelenin başlıca itici gücünün işçi sınıfı ve öteki emekçiler olduğunu göz önünde tutarak Türkiyeli tüm işçilerin ve öteki emekçilerin bilinç düzeylerinin gelişmesi ve örgütlenmeleri uğrunda çaba göstermeyi örgütümüzün önemli bir görevi sayar.

AVRUPA'DAKİ İŞÇİLERİMİZİN DURUMU

Kongre Avrupa'daki işçilerimizin durumunu görüşmüştür.

Avrupa'da çalışan ülkemiz işçileri, yurtlarından, çoluk çocuklarından uzakta, ağır problemlerle karşı karşıyadırlar. İşçilerimiz Avrupalı patronlar için ucuz işgücüdür. Onlar, gençliklerini vererek bu toplumların daha da zenginleşmesini sağlıyorlar. Ancak patronlar pekçok konuda onlara eşit davranmıyor. Genellikle en ağır işlerde çalışıyor, fakat en düşük ücretleri alıyorlar. Patronlar işlerine gelmediği zaman onları kapı dışarı etmekte tereddüt etmiyorlar. Son petrol krizi bahane edilerek şimdi bu yol daha da açılmıştır.

İşçilerimizin bu duruma düşmesinin başlıca suçlusu, Türkiye'yi bugüne kadar yöneten soyguncu hakim sınıflar ve onların hükümetleridir. Onlar iş sahaları açıp insanlarımıza iş sağlamadılar. Ülkeyi kalkındıramadılar, sadece soydular. Şimdi de aynı hükümetler dışardaki işçilerimize bir para makinası gözüyle bakıyorlar. İşçilerimizin hiçbir probleminin çözümüne yardımcı olmadıkları gibi, tersine, haklarını arayan işçilerimize düşmanca davranıyor ve yabancı patronları destekliyorlar. Köln'deki grev sırasında AP'li Çalışma Bakanı'nın sözleri bunun açık delilidir. Üstelik işçilerimizin gönderdiği milyonlarca döviz de ülkenin kalkınmasına değil, yönetici sınıfların lüks tüketimine harcanıyor.

İşçilerimiz gerek kendilerini bu duruma düşüren Türkiye'li patronlara, gerek şimdi işlerinde çalıştıkları yabancı patronlara karşı, haklarını korumak için dayanışma ve birlik halinde hareket etmeli, bulundukları ülkelerdeki sendikalarda, o ülkelerin işçileriyle birleşmelidirler.

Kongre bugüne kadarki Türk hükümetlerinin işçi düşmanı politikasını protesto eder, işçilerimizi birlik ve dayanışmaya çağırır, mücadelelerinde onların yanında olduğunu bildirir.

IRAK

Irak'ta Baasçı iktidarın Kürt toplumuna karşı izlediği iki yüzlü politika 1973 yılında da devam etmiştir. 11 Mart 1970 Antlaşması gereğince Irak Kürdistanı'na verilmesi gereken otonomi henüz gerçekleştirilmemiştir. Baasçı iktidar, en azından Kerkük petrol bölgesini otonom Kürdistan'ın sınırları dışında tutmaya çalışmakta, bu nedenle de bu çevredeki Kürt köylerini bombalıyarak onları oradan çıkarmakta, yerlerine Arapları yerleşirmeye çalışmaktadır. Yine bu bölgedeki işyerlerine tamamen Araplar yerleştirilmektedir. Son olarak Kerkük'teki bir petrol tesisine yerleştirilen 600 işçinin tümü de Araptır.

Bağdat hükümetinin bu politikası, Irak'ta Kürt ve Arap toplumları arasında devamlı bir barışın kurulmasını engellemekte, emperyalizme karşı ilerici güçlerin birliğini baltalamaktadır.

Kongre, Bağdat hükümetinin bu ırkçı, barış aleyhtarı politikasını protesto eder.

1970 Antlaşmasının hükümlerini yerine getirmek, yani Kürdistan'a otonomi vermek ve Irak'ta demokratik bir yönetim gerçekleştirmek, her iki toplumun çıkarına en uygun çözüm tarzıdır.

Kongre, Irak Kürdistanı ile Bağdat hükümeti arasında yeni bir çatışmaya meydan vermeden antlaşma hükümlerinin uygulanmasını, emperyalist ve gerici güçlere karşı, ilerici-devrimci cephenin kurulmasını, demokratik hayatın her yönüyle gerçekleştirilmesini temenni eder.

Kongre, Irak Kürdistanı'nın özgürlüğü uğrunda, Kürdistan Demokrat Partisi'nin ve onun başkanı Mustafa Barzani'nin verdiği mücadeleyi bütün gücüyle desteklediğini bildirir ve Irak Kürdistanı'nda toprak devriminin gerçekleştirilerek Kürt köylüsünün toprağa kavuşturulmasını ve emekçi halkın hayatında olumlu değişiklikler yapacak önemli çalışmalara biran önce geçilmesini temenni eder.

İRAN

İran'da emekçi halk kitleleri sefalet içinde kıvranırken İran Şahlığı, dev petrol gelirlerini bir yandan sarayın ve bir avuç mutlu azınlığın keyfi uğrunda harcamakta devam ediyor, diğer yandan da Türk militaristlerine benzer bir silahlanma yarışına girmiş bulunuyor. Gerici Şahlık idaresi, emekçi kitlelerin ve ezilen Kürt, Azeri, Fars halklarının sömürüye ve ulusal baskıya karşı en küçük direnmelerini kanla, terörle ezmektedir. Geçtiğimiz dönemde de pekçok aydın ve emekçi gerici Şahlık idaresince kurşuna dizilmiştir.

Kongre, İran'da yaşıyan Kürt ve Azeri halklarının milli baskıya karşı verdikleri mücadele ile tüm İran emekçilerinin ve demokratik güçlerinin diktatörlüğe karşı, demokrasi ve özgürlük için verdikleri mücadeleyi destekler.

SURİYE

Kongre, öteki Arap halkları gibi Suriye halkının da emperyalizme ve siyonist saldırganlığa karşı verdiği mücadeleyi destekler. Suriye hükümetinin, Filistin halkının haklı mücadelesi uğrundaki tutumunu olumlu bir çaba olarak değerlendirir. Ancak aynı hükümetin, kuzey bölgesindeki Kürt toplumuna karşı uyguladığı zoraki asimilasyon, sürgün ve baskı politikasını şiddetle protesto eder. İsrail'in Filistin halkına yaptığını Suriye hükümetinin de Kürt halkına yapmaya kalkışması son derece olumsuzdur.

Kongre, Suriye hükümetinin bu tutumunun hem Arap, hem de Kürt halkının çıkarlarına ters düştüğünü, ülkede ilerici güçlerin birliğini zayıflattığını ve yeni problemler doğurduğunu beyan eder ve Suriye'deki tüm devrimci, ilerici, demokratik güçleri, Kürt toplumuna karşı girişilen bu baskı ve ırk ayrımı politikasına karşı mücadeleye çağırır.

FİLİSTİN

Emperyalizmin bir ileri karakolu durumuna düşen İsrail'in ısrarlı saldırgan ve siyonist politikası yüzünden, 1973 yılında Ortadoğu'da yeni ve son derece yıpratıcı bir savaş daha patlak verdi. Açıktır ki bu savaş, Filistin halkına ve öteki

Arap halklarına zarar verdiği kadar, bizzat tarihte din kavgaları ve ırk ayrımı yüzünden çok acı çeken, son olarak da faşizmin toplu kırımına uğrıyan Yahudilere zarar vermektedir. İsrail hükümetinin izlediği saldırganlık politikası, bizzat İsrail halkının çıkarlarına terstir.

Kongre, Filistin halkının haklı mücadelesini vargücüyle destekler. Bu bölgede savaşın son bulması ve adil bir barışın kurulması için:

1. İsrail'in 1967 Savaşı ile ve daha sonra işgal ettiği Arap topraklarından çekilmesini,

2. Filistinlilerin kendi topraklarına dönmelerine imkan verilmesini ve bu halkın kendi kaderini bizzat tayin etmesini gerekli sayar.

UZAKDOĞU

Kongre, en iğrenç saldırı savaşlarından birini yürüten Amerikan emperyalistlerinin 1973 yılında Vietnam ve Kamboçya'dan çekilmeye mecbur kalmasını memnuniyetle karşılar ve bunu kahraman Vietnam ve öteki Çinhindi halklarının bir zaferi olarak değerlendirir. Bu bölgede, halen kukla idarelerle devrimci güçler arasında süren savaşın mutlaka devrimci güçlerin zaferiyle sonuçlanacağına olan güvenini belirtir.

ŞİLİ

1973 yılında Amerikan emperyalistleri ve onların Şili'deki yerli uşakları, halkın seçtiği Cumhurbaşkanı Allande'yi ve onun solcu hükümetini devirerek kanlı bir faşist diktatorya kurdular.

Kongre, Şili halkına karşı girişilen bu zorbalığı nefretle karşılar. Şili işçi sınıfının, ötekı emekçilerin ve demokratik güçlerin, bu kanlı diktatörlüğü devirip yerine, bu kez daha güçlü bir şekilde, yeniden demokratik halk iktidarını kuracağı günlerin uzak olmadığına olan güvenini ve inancını belirtir.

Kongre, İspanya'daki Bask halkının; Mozambik, Gine Bisau, Rodezya ve Güney Afrika halklarının emperyalizme, milli baskıya ve ırk ayrımına karşı verdikleri mücadeleleri destekler.

Kongre, dünyanın neresinde olursa olsun, hertürlü ulusal baskıya, ırk ayrımına karşı çıkar; halkların emperyalizme, gericiliğe ve emekçilerin kapitalin sömürüsüne karşı verdikleri mücadeleyi destekler.

İÇİNDEKİLER

Birinci baskıya önsöz 4
Giriş 5

ÇOCUKLUĞUM
Dırban ve Canik 7
Babam, annem ve kardeşlerim 10
Kıtlık yılları ve eğitmenli okul 14
Mohundu'da bir kış 23
Bizim pirler 24
Yalınayak günler 26
Karda keklik avı 29
Köyde dört mevsim 30
Bahçe 32
Köyde inançlar, hastalıklar, doğumlar, bayramlar 37
Aşiret ve köy ekonomisi 41
Kente köç ve dışa açılma 44

AKÇADAĞ KÖY ENSTİTİSÜ'NDE 46
Enstitüde yaşam 48
Eğitim adına angarya 52
Enstitüde kadın-erkek ilişkileri ve şu komünizm iddiası 54
Tatil yolu ve zattüre oluşum 55
Okulda bir "büyük adam" 57
Toso'nun öyküsü 58
Okulda güzel uğraşlar 59
Okulun namaz kılan tek öğrencisi 60
Babam eğitmenlikten atılıyor 61
Bazı tatil olayları 61
Tahtakurusu ve bit 63
Kendi kendine İngilizce 64
Kürtler nerede var? 65
Garip bir suç ve sürgün 66
Dicle günlerim 68
Komünizm meğer neymiş? 69

ÖĞRETMENLİK YILLARIM 73
Muradiye'nin Korsot Köyü'nde 75
Kürt dengbêji 79
Kurtlarla başbaşa 81
"Kürtçe bir dil değil mi?" 82
Evdeki kuru kafa 84
Köydeki günlerim 85
"Böylc şcylcr için köye doktor gelmez!" 87
Elazığ'da lisc sınavları 88
Ankara Hukuk Fakültesi'nc kayıt 90
Korsot'ta ikinci yılım 91
Ankara'daki sınavlar 93
Ankara'nın Sarıyahşi köyünde 94
Bir garip sandık başkanlığı 96
Evdeki ölü 98
Babam bıyığını neden kısalttı? 98
Bir Kızılay eşyaları öyküsü 99
Ulusal bilinç ve sosyalizm 100

ANKARA'DA
Bir günlük "Otel müdürlüğü" 102
Tarım Bakanlığı'nda muhasebe memurluğu 104
Ankara'daki dost vc arkadaşlarım 104
Yeniden ısınan Kürt sorunu ve 49'lar Olayı 108
27 Mayıs "Devrimi" 112
Avni Doğan'ın cvinde 113
MBK'nın ilginç bir girişimi 115

ELAZIĞ'DA KAYMAKAMLIK STAJI
Varlık Dergisi'ndc ilk şiirim, ilk roman çalışmam 116
"Bir ajanın elini sıkmam" 116
Apê Selim'le ilginç tanışmam 118
Bir evlilik girişimi 118
Piyadc Yedek Subay Okulu'nda – Ankara 119

ASKERLİK GÜNLERİ – ERZURUM 123
Karargahta tümen mahkemesinde 124
Paşanın balıkları 126
Erler dövülür mü? 127
Aziz Nesin'in mizah diploması 129
Subaylara sosyalizm konferansı 129
Barzani nasıl biri? 131
Rum üsteğmen olmalı mı? 132

Erzurum'daki kimi dostlar ve MİT'çi hemşehrim 132
İkilem: Yurtseverlik mi, sosyalizm mi? 133
1962 Yazı – İstanbul 133
Yeniden Elazığ 136

KISA KAYMAKAMLIĞIM
Osmaniye – Ankara 138
Osmaniye'nin komünistleri 140
21 Mayıs gecesi savuşturduğum hükümet darbesi! 142
İçişleri Bakanlığı emrine 142
Kürt sorunu çevresinde canlanan tartışmalar, 1962-1963 143
Romanımın tefrika edilişi, şair Hasan Hüseyin'le tanışmam 144
İlginç bir sınav ve "iyi saatte olsunlar" 146
Genelkurmay'da bir duruşma 147
Azizoğlu Olayı 148
Tunceli Kültür Derneği'nin Kongresi – 1963 148
Avukatlık stajı ve Aydınlıkevler Ortaokulu'nda İngilizce öğretmenliğim 149

EVLİLİK, ELAZIĞ'A TAŞINMA ve AVUKATLIK 152
Yönettiğim edebiyat dergisi: ÇIRA 154
Elazığ ve Tunceli'de TİP'in kuruluşu, örgütlü politikaya girişim – 1965 154
Elazığ'daki dost – arkadaş çevresi 157
Bir solcu şeyh: Şeyh Sait'in kardeşi Şeyh Mehdi 160
1965 seçimleri ve TİP adaylığım 161
Bingöl'de 164
Genç'te 165
Karlıova yolu ve çobanateşi çevresinde bir sohbet 166
Kiği'de bir salon toplantısı 167
Erzurum'da bir dava 171

TUNCELİ'YE TAŞINMA – 1966 174
Senato Seçimleri – 1966 Haziran 178
"Uyuyan köylüye ninni söylenmez.." 179
Annemin hastalanması, doktorların ilginç teşhis ve tahminleri 181
Babamın kaybolan eşeği 182
Canlanan Kürt ulusal hareketi: KDP, TİP ve DDKO'lar 183
Yeni Akış Dergisi 184
Tunceli Lisesi'nde olaylar, vali ile bir atışma 184
TİP'in 2. Kongresi – 1966 186

TUTUKLANIŞIM, ANKARA KAPALI CEZAEVİ 188
Cezaevi dönüşü ve yayınlanan ilk şiir kitabım: PRANGALAR 190

DOĞU MİTİNGLERİ, SEÇİMLER, AVUKATLIK İŞLERİM

Tunceli mitingi 202
Adalet Partisi'nin karşı mitingi 206
Kürdistan'da komando terörü 208
Tunceli'de çevremiz genişliyor 209
Bir zorlama miting 209
1968 yerel seçimlerinde 212
Avukatlık işlerim 213
Kocasını zehirleyen kadının davası 215
Kabadayı Ahmet'in davası 215
Çevremizde örülen korku halkası 217
Tunceli'de çıkardığım gazete: EZİLENLER 219
Hasan Ağa olayı ve Demirel'e açık mektup 220
Başağrısız tek miting 221

TİP'İN 3. KONGRESİ – 1968 222
TİP'in Olağanüstü Kongresi 224
Doktor Sait'in (Şıvan) kurduğu örgüt 226
Tunceli'de kurduğumuz gençlik derneği 228
Kara Mehmet diye bir provokatör 229
Bir feodalizm papağanı 229
Derneğin kapanışı 231
Bazı ilginç örgüt kurma öyküleri 232
Erzincan Olayı – 1969 236
Biz kurduk, Perinçekçiler dağıttı 242

TUNCELİ'DE PİR SULTAN OLAYI 244

1969 SEÇİMLERİ

TİP'te kontenjan kavgası 255
Külüstür bir jiple seçim yarışı 256
Hozat'ın Delisi 260
Gelene ağam, gidene paşam 262
Ben konuşurken Erzurum'un elektriği kesildi 265
Solda gerilla savaşı hazırlığı 266
Deniz Gezmiş Tunceli'de 268
Devrimciliği öğrenciliği kadar sürenler 269
İkizlerin doğumu 270
Demirel Tunceli'de 271

TİP 4. KONGRESİ

Aybar'ın TİP Genel Başkanlığı'ndan çekilişi 273
TİP 4. Kongresi'nde alınan Kürtlerle ilgili kararın öyküsü 279

Bir haftada sekiz ilçe kongresi 281
15-16 Haziran Eylemleri ve TİP'in antifaşist kampanyası 283
Sosyalist Kürtlerde yeni örgüt arayışları 284
Günlük gazete girişimi 285
Cumhurbaşkanı Sunay Tunceli'de 285
Bazı istimlak davaları ve iki hemşehri, "dost" avukatın bana yaptıkları 286

12 MART DARBESİ 288
Ben de "rehine" olarak gözaltına alınıyorum! 289
Önce Diyarbakır, sonra İstanbul – Sansaryan Han 291
Davutpaşa Kışlası'nda rehinelerle 294
İstanbul - Diyarbakır – Ankara 298
Mamak Askeri Cezaevi'nde 301
TİP Davası 308
Yanlışlıkla bırakılıyorum 310
Yeniden Diyarbakır – DDKO Davası 312
Cezaevindeki kimi simalar 315
Yeniden Tunceli ve bir komplo 333
İplerle bağlı olarak kentin içinden geçirildik 336
Evi İstanbul'a taşıyorum 338

YURT DIŞINA ÇIKIŞ
Suriye sınırında 339
Şam'da "Kale" Hapishanesi'nde 343
Suriye - Lübnan sınırında 346
Kaçıncı Beyrut? 348
Parkta bir gece 351
Ziya Şerefhanoğlu'nun izini buluyoruz 353
Kadrican ve Bedri Cemilpaşa ile tanışma 359
Bulgar yoldaşlar bize yardım ediyor 360
Salah Bedrettin'le tanışma 362

SOFYA – MÜNİH 365
Münih-Şubat 1973 370
Konstanz – 1973 Baharı 373
Sait Elçi ve Dr. Sait (Şıvan) Olayı 374
HEVRA Örgütü ve RONAHİ Dergisi 376
"Türkiye Şartlarında Kürt Halkının Kurtuluş Mücadelesi" 377
Bulgaristan'a tren yolculuğu 381

AF YASASI, ÜLKEYE DÖNÜŞ – 1974
Parti kurmak için sondajlar 385
Yeniden Lübnan ve Suriye 386

Kaçakçılarla bir sınır geçişi 387
Evimde beni bir sürpriz bekliyordu 389
Köyde 390
Ankara'da avukatlığa başlıyorum – 1974 yazı 392

EK BELGELER 395

Çoğu, anılarını yazmayıp yaşadıkları olayların ve dönemin öyküsünü kısa da olsa bize bırakmadıkları için, geçmişin politik olaylarında rol oynamış Kürt aydınlarından hep yakınmışımdır. Aynı duruma düşmek istemem. Yaşadığım dönemde ülkemin politik ve kültürel yaşamındaki katkım ya da rolüm nedir, ne değildir, ayrı bir konu. Ama gerek kişisel, gerek politik yaşamda ilginç ve önemli bulduğum olayları, bunlara ilişkin duygu ve düşüncelerimi diğer insanlarla paylaşmak isterim.

* * *

Benim TİP'e girişim ve örgütlü politik çalışmaya başlayışım işte böyle oldu. Bu işe bir bakıma gönülsüz girdim, ama bir kez başladıktan sonra, enerjiyle, gecemi gündüzüme katarak çalıştım. Ordan oraya koşturdum ve bugün de, bu satırları yazdığım 1996 yılında, bu koşu hala devam ediyor.

* * *

Dostoyevski'nin Sibirya'ya sürgüne giden bir kahramanına söylettiği "dostlarım, hayat her yerde hayattır," sözünü çok sevmiştim ve bu daha şimdiden benim yaşam felsefem olmuştu.

* * *

Munzur ve Harçik vadilerindeki manzaraya doyum olmaz. Buralar dört mevsim güzeldir. Kışın kar tutar, yer yer donar, çığlarla kesilir. İlkbahar ve yazın cıvıl cıvıldır; doğa binbir otla, çiçekle, arı ve kuş sesiyle donanır. Sonbaharda dağların yamaçları sarı kehribara, kızıla, mora, şarap rengine keser. Ormanlarında çok sayıda ayı ve domuz, vadilerde dağ keçisi, dağlarda keklik, Munzur'da iyi cins alabalık vardır.